

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Чернівецький літературно-меморіальний музей
Ольги Кобилянської

Чернівці
“Букрек”
2026

 ОЛЬГА
КОБИЛЯНСЬКА

ЗІБРАННЯ ТВОРІВ
У 10 ТОМАХ

Чернівці
“Букрек”
2026

 ОЛЬГА
КОБИЛЯНСЬКА

Том 10 ЛИСТИ
Книга 1 1886 – 1904

Чернівці
“Букрек”
2026

УДК 821.161.2-31Коб1
К 55

Редакційна колегія:

Володимир Антофійчук (голова),
Юлія Микосянчик (заступник голови),
Дарина Максимець (заступник голови),
Алла Антофійчук,
Борис Бунчук,
Володимир Вознюк,
Оксана Івасюк,
Валентин Мальцев,
Наталія Панчук,
Олександр Попович,
Петро Рихло,
Богдан Цимбал

Редактор першої книги десятого тому Володимир Антофійчук
Упорядкування
Володимира Антофійчука

Кобилянська О. Ю.

К 55 Зібрання творів : у 10 т. О. Кобилянська ; редкол.: В. І. Антофійчук (голова) та ін. Чернівці : Букрек, 2026.

ISBN 978-966-399-521-2

Т. 10. Книга 1 : Листи (1886–1904) / упоряд. В. І. Антофійчук. 2026. 688 с. : іл.

ISBN 978-966-997-292-7

Видання призначене для широкого кола читачів.

УДК 821.161.2-31Коб1

ISBN 978-966-399-521-2
ISBN 978-966-997-292-7 (Т. 10. Книга 1)

© Антофійчук В.І., упорядкування, 2026
© Видавничий дім “Букрек”, 2026

Я вірна натура, і що люблю,
то люблю навіки.

Олена Коваленко

Ольга Кобилянська.
Фото кінця 1920-х років

ЛИСТИ

1886 – 1904

1886

I. ДО ЯДВИГИ КОХАНОВСЬКОЇ

[1886 – 1888] 77.

Liebe Jadwisko!

Empfange auch von mir den allerherzlichsten Dank dass Du die Freundlichkeit hattest Gusta zu begleiten, und den Mantel kaufen zu helfen... richte auch einen Handkuß von mir an die Frau Mutter und – aber vergiß nicht, mir ist es, als hätt' ich Dich gesehen, wie tapfer und energisch Du mitdreingesprochen hast. Der Mantel ist sehr schön – und ich kann Dir meine Zufriedenheit gar nicht beschreiben. Wenn Du hier wärest, liebe Jadwisio – nur auch einen Augenblick – Du würdest erschrecken wie leer es ist... es liegt nicht mehr "schön" über Kimpolung – die Gesellschaft ist aus allen unmöglichen und möglichen Theilen zusammengewürfelt... man weiß vom höchsten bis zum kleinsten nicht recht woran man ist – nur die Berge sind sich immer gleich geblieben – schön und düster – jetzt habe ich sie viel-viel lieber als früher, mir ist oft als hätt' ich Verpflichtungen gegen sie... vielleicht weil Du und Gusta nicht mehr da seid... und da muß ich allein für Euch beide sie mehr ansehen... und je mehr ich sie ansehe – desto schöner kommen sie mir vor... ich begreife Dein und Gustas Heimweh nach Ihnen.

Bei uns gibt es keinen Schnee, auch kein Eis – und so läuft man nicht, es soll auf einer Wiese errichtet werden, aber wenn ein tüchtiger Frost kommt – dann nehme ich meine Schlittschuhe, wandere im Frieden zu den alten wohlbekannten Plätzen und will die alte Kunst (wenn auch schon längst vergessen) wieder versuchen.

Ich spreche so viel mit Zosia von Dir und Gusta... ich sehe Dich – wie Du mit den Schlittschuhen am Arm an der Spitze unserer kleinen Gesellschaft wie ein mutiger Nordpolfahrer nach

einem "guten Platz" gesucht hast. O, die liebe alte gute Zeit... wie ist sie mir lieb und teuer geworden... ich kann mir nicht vorstellen wie es dort bei Euch um Eisplatz zugeht, schön wird es wohl sein, aber das alte "Daheim" wird es wohl nimmer sein!

Ich komme recht oft mit Malvin zusammen – sie ist noch immer so trocken wie Fließpapier... ich kann mich nicht recht an sie festschließen... sie hat so wenig Gefühl und Sinn für Poesie... und ich hab es nicht gern, wenn man gar so vernünftig ist – in ihren Jahren nicht.

Vielleicht wird es Dich interessieren etwas über Sergler zu hören – ich habe im Ganzen genommen sehr viel über ihn lachen müssen... wie er ist, kann Dir Gusta sagen, ich habe ihr mein Urtheil geschrieben... gebildet ist er nicht, "er kommt sich auch ohne dem Lesen sehr gescheit vor" – meinte Wanda. O Gott Gott, was ich zusammenlachte... das läßt sich nur erzählen. Ich hab ihn Schach spielen gelernt... er spielte es mit der Wuth eines urwilden Germanen... manchmal haben wir uns im Scherze gezankt und da schimpfte ich ihn "deutsches Ungeheuer" – er mich "Kantippe" – hernach lachte er selber über sich dass er "Kantippe" sagte – da es doch so gar nicht zu mir passte... er ist oft sehr kindisch – und wir trieben Hetze mit ihm – hastig ist er bis zur Leidenschaftlichkeit... sein Reitpferd ein sehr feuriges Thier das er bis zum Tode abhetzt, weiß Liebeslieder von ihm zu singen. Ich habe mein Handbuch mitgebracht – als er Eure Zeichnungen erblickte... war er sehr erstaunt...

"Ach schauen Sie, – sprach er – das haben also Die gezeichnet... es ist ja sehr schön!

Ich: na was sagen Sie es in so einem Tonn als ob es eine Sache der Unmöglichkeit wäre dass sie dies gezeichnet hätten...

Er: Ach – ich meinte nur – sie kamen mir so seltsam vor..."

Ja – sein deutsches, urdeutsches Gehirn konnte so manches nicht fassen... die Frauen sind bei ihm Null, aber eine Genugtuung habe ich doch – er hat mir in einer schwachen Stunde anvertraut – dass er Furcht vor mir hätte... weißt Du? Das ist viel – Du hast keine Idee wie eitel und eingebildet er ist... Ernstes und Gescheites kann man mit ihm nicht reden... er möchte sich entweder wie ein Fratz spielen oder denkt über seine Nafta nach. Über mich weiß er nicht recht was zu sagen, einmal sagte er mir: "Sie sind wie ein Teufel" und wieder einmal: "Ach Sie müssen doch manchmal sehr-sehr gut sein" und

wieder einmal: “Sie Russin – Sie! – nur eine Beute fehlt in Ihrer Hand”... und ich musste lachen sobald ich ihn ins Zimmer treten sah – eigentlich hineinstürmen – denn er hat das ganze Haus gedröhnt wenn er die Türen auf und zumachte.

Was soll ich Dir nur schreiben – richtig Theater will man hier spielen, aber ich werde keine Rolle annehmen – mit Sokal und Gertzer will ich nicht spielen; dazu ist mir meine Zeit viel zu kostbar. Zeichnest Du viel Jadwisio? Ich bitte Dich sehr – vernachlässige es zu nicht und schreibe mir etwas – Du weißt nicht wie angenehm es mir ist wenn ich von Dir oder Gusta ein Schreiben bekomme – übrigens kann ich mich nicht rühmen – von Dir mehr als 4 Briefe bekommen zu haben! Ach, dass Du doch immer so schreibfaul bist – weißt Du? Dein Eigensinn mahnt mich stets an Sergler... so wie es mich bei ihm an Dich erinnert hat... er müsste eher sterben als nachgeben – und Du – als nachgeben, o, eher sterben... vor Dir müsste er sich auch fürchten und würde auch sagen: “Wissen Sie, Sie kommen mir wie ein kleines Teufelchen vor”.

Und jetzt leb wohl mein kleines, feines, eigensinniges achtung- und liebewertes Aristokratenteufelchen!

Deine Olga

Дорога Ядвісько!

Прийми також і від мене найщирішу подяку за те, що ти з такою готовністю допомогла Густі купити пальто, поцілуй руку від мене пані матері, але не забудь – я наче бачу, як хоробро й енергійно Ти втручалася в справу купівлі. Пальто дуже гарне, і я навіть не можу описати Тобі моє задоволення. Коли б Ти, дорога Ядвіско, була тут, – хоча б на мить – Ти б злякалася, як тут порожньо. В Кимполунзі більше вже немає нічого “гарного”, товариство понаїхало з найрізноманітніших районів – від найвищого до найнижчого рангу – і насправді не знаєш, з ким спілкуєшся. Тільки гори залишилися вірними собі – ті самі гарні й похмурі, тепер я люблю їх значно більше, ніж раніше, і мені часто здається, наче б я мала якісь зобов’язання стосовно них, можливо тому, що Тебе і Густу тут немає, і от мушу на них одна дивитися за вас обох, і чим більше я на них дивлюся, то прекраснішими мені вони виглядають, і я розумію Твою і Густину тугу за ними.

У нас немає ні снігу, ні льоду, тому не ковзаємося. Повинні влаштувати відповідне місце на луці, але лише коли буде сильний мороз, і тоді я візьму свої ковзани, помандрую спокійно на старі, добре знайомі місця і спробую знову старе мистецтво (навіть якщо вже його давно забула).

Я говорю з Зосею дуже багато про тебе й Августу, я бачу Тебе – як Ти з ковзанами на плечах очолюєш наше маленьке товариство, і, наче відважний мандрівник на Північному полюсі, шукаєш “хороше місце”. О, любі старі добрі часи, якими милими й дорогими стали вони мені. Я не можу собі уявити, чи маєте ви місце для ковзанки, мабуть, воно буде чудесним, але “давнього домашнього” вже ніколи не буде!

Я часто зустрічаюся з Мальвіною, вона все ще така суха, як промокальний папір, я не можу до неї міцно прив’язатися, в неї дуже мало почуття та розуміння поезії, мені не подобається, коли хтось такий розумний – бодай в її роках – ні.

Можливо, Тобі буде цікаво почути дещо про Серглера – взагалі я дуже багато сміялася з нього... Августа може Тобі розповісти, який він, я їй написала свою думку про нього, він неосвічений, “він відчувається дуже розумним і без читання” – підмітила Ванда. О Боже, Боже, скільки я насміялася... про це можна лише розказувати. Я навчила його грати в шахи, він грав у шахи зі злістю прадавнього германця, інколи ми жартома сперечалися і я називала його “німецькою потворою”, а він мене “Ксантипою”, пізніше він сам сміявся через те, що назвав мене “Ксантипою”, тому що це ім’я в жодному разі мені не пасує. Він дуже часто поводить себе по-дитячому, ми дошкуляли одне одному, а він буває різким до пристрасті, його скаковий кінь – дуже запальна тварина, яку він заганяє до смерті, але й вміє співати пісні про кохання. Я мала біля себе свій записник, і коли він побачив Ваші малюнки, був дуже здивований.

“О, погляньте, – сказав він, – і це намалювали Вони... це дуже гарно.

Я: “Ви кажете це в такому тоні, немов то була неможлива справа, що Вони це намалювали”.

Він: “О, я висловив тільки думку... Вони видалися мені такими дивними”.

Так – його німецький, типово німецький мозок не може багато чого збагнути, жінки для нього – це нуль, проте

я все ж отримала сатисфакцію, в одній годині слабкості звівся мені, що боїться мене... знаєш? Це багато значить, він не уявляє, який він марнославний і зарозумілий... З ним не можна говорити про щось поважне й розумне, він або бавиться наче неслухняна дитина, або думає лише про свою нафту. Про мене він взагалі не знає, що думати, якось він сказав мені: “Ви наче чорт”, а іншим разом знову: “Але ж Ви іноді мусите бути дуже-дуже хорошою”, а іншим разом знову: “О, Ви русинка, – Вам тільки батого в руках бракує”, і я мусила сміятися, коли бачила, як він заходив до кімнати, власне кажучи, вривався, бо ціла хата гриміла, коли відчиняв або зачиняв двері.

Про що ще Тобі писати? Справжній театр тут хочуть влаштувати, але я не погоджусь на жодну роль, не хочу грати з Сокалем і Герцером, мій час надто дорогий для цього. Чи малюєш багато, Ядвісію? Я Тебе дуже прошу, не занедбуй цього в жодному разі й пиши мені про щось, Ти не знаєш, як мені приємно, коли я одержую від Тебе або від Августи листи, зрештою, не можу похвалитися, щоб я одержала від вас більше, як чотири листи. О, Ти все ще така ледача до писання, знаєш, твоя впертість завжди нагадує мені Серглера, так само як при ньому я собі нагадувала про Тебе – він швидше б умер, ніж поступився, а Тобі, замість поступитися, краще вмерти. Тебе він також боявся б і сказав би: “Знаєте, ви здаєтеся мені малим чортеням”.

А тепер бувай здорова, моє любе, маленьке, ніжне, вперте, варте пошани й любові аристократичне чортеня!

Твоя Ольга¹

¹ Тут і далі, за окремими винятками, зазначеними в тексті, переклад з німецької належить Наталії Панчук.

1887

2. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

[27 ЛЮТОГО 1887 Р.]

...Und wenn Du heute mit besserem Appetite als sonst Dein Mittagmahl gegessen hast, so wirst Du dir zu guter letzt denken, dass Frau Geistlichkeit eine recht interessante und amüsante Frau ist. Aber ich versichere Dich, dass trotzdem auch meine Hände – wenn immer beschäftigt sind – so langweilt sich mein Kopf doch mitunter fürchterlich. Und will ich etwas schreiben – ganz kurze Sachen – wie ich sie mir denke – und ich schließlich und endlich dabei bin und mit heißem Kopfe dasitze und schreibe – so (das Beste kommt immer zuletzt) bringt der Ihl entweder eine unglückliche Korrespondenzkarte oder einen fatalen Brief, über den ich mich gleich kränken oder ärgern muss – die lieblichsten Bilder also, die in meinem Hirne entstanden sind, entfliegen und ich bleibe wieder mit Sorgen allein! Man kann die Galle vor lauter Liebenswürdigkeit verlieren. Auch habe ich schon lange ein deutsches Buch ins Ruthenische zu übersetzen angefangen! Aber just – wenn ich ein Wort brauche – verschwindet es aus meiner Aufspeicherungs-maschine – oder vielmehr Kammer – ich will nach dem Wörterbuch greifen und sehe – es ist keines da! Wieder Gift und Galle! Und so fließen meine Tage wie die Quellen rastlos hin...

Du wirst Dich schönstens bedanken, dass ich Dir dies alles schreibe, und Dich vielleicht fragen, wozu es denn eigentlich steht – ich würde Dir auch dies schreiben wenn ich es wüsste; aber da ich mir denke, dass es auch in einem solchen Falle nicht von besonderer oder vielleicht auch von gar keiner Wichtigkeit wäre – so will ich weiter nicht schreiben und zur Belohnung sollst Du eine Poesie bekommen. Die selbige Poesie ist nicht aus Liebesschmerz, Sucht oder Wut, auch nicht aus Hass

geschrieben. Und ja, wenn ich verliebt wäre – aber kann ich es denn? Es ist zum Unglück niemand da – zwar kommen 2 hebräische Jünglinge (Schreiber aus dem Gerichte), zu rüstig, zu gewaltig an Gestalt, mit fein gewölbten Stirnen und Nasen – und ich mag immerhin denken, dass Christus und Heine auch aus diesem Geschlechte entsprangen. Aber die Liebe ist blind und einfältig und hört nicht auf meine Einflüsterungen und hält sich – ich weiß nicht – ob aus Bescheidenheit oder aus Einfalt irgendwo zurück, und lässt mich mit den 2 Jünglingen immer an demselben Standorte stehen. Doch zur Poesie: es war einmal sehr schön (draußen, meine ich)...

Eine stille monddurchleuchtete Nacht
bethöret mir Herz und Sinn;
umfasst die Seele mit seltsamer Macht
und trägt in die Ferne mich hin.

Ergreift mich Sehnen und treibet mich fort
hinaus, ohne Pfad und Ziel
als bürge die Märchenferne dort
der süßesten Wunder viel...

Als müsst' ich wandern weithin durchs Land
im silbernen Mondenschein
und – als säße draußen am Wegesrand
mein Glück und wartete mein.

Mein Glück! So golden, so wundersam süß,
das schönste Märchen lebendig. Und weißt Du? –
Was heißer Kraft hält es an sich
Gegrüßt sein Schönstes – die Liebe!

Gefällt's Dir?
Leb wohl und vergiss auf mich nicht!

Deine Olga

...І коли ти сьогодні з'їси обід з кращим апетитом, як зазвичай, то врешті-решт подумаєш, що духовна дама дуже цікава і втішна дама. Але я запевняю Тебе, що, незважаю-

чи на те, що мої руки завжди зайняті, моя голова іноді страшенно сумує. Коли я хочу щось написати – цілком короткі речі, як я собі уявляю, – і коли я нарешті з гарячою головою вже сиджу і пишу, то (найкраще приходить завжди наприкінці) Ігл приносить або нещасливу кореспонденційну картку, або якийсь фатальний лист, який мене змушує або засмутитись, або розсердитись, і найкращі образи, що зародилися в моїй голові, зникають і я знову залишаюся з моїми турботами. Ця доброзичливість доводить просто до сказу. Вже давно почала я перекладати на українську мову одну німецьку книжку, – та ба! Коли мені потрібне якесь слово, воно зникає з моєї шкатулки накопичень чи, скоріш, з моєї скарбниці – тоді хочу взяти словник в руки, а його немає. Так, мов ріка без відпочинку, пливуть мої дні.

Ти не подякуєш мені за те, що я Тобі це все пишу, і, мабуть, спитаєш, навіщо я це роблю. І я б про це Тобі сказала, якби сама знала. Але оскільки я думаю, що в цьому випадку це не має особливої, а може, й жодної вартості, то не буду продовжувати писати, а в нагороду дістанеш поезію. Ця поезія не написана з болю, любові, пристрасті або люті, чи навіть з ненависті. І так, якби я була закохана, але чи здатна я на це? На нещастя, тут немає нікого. Правда, мене відвідують два єврейські юнаки (писарі з суду), аж занадто міцної статури, з красиво вигнутими чолами і носами, і я уявляю собі, що Христос і Гайне також походять з цього роду. Але любов сліпа й химерна, не прислухається до моїх нашіптувань і не знаю, – чи зі скромності, чи з наївності – затримується десь і залишає мене стояти з цими юнаками на одній і тій самій відправній точці. Однак до поезії: одного разу було дуже гарно (надворі, я маю на увазі)...

Тиха, замріяна місячна ніч
Душу чарує мою,
Йду далині невідомій навстріч –
Тугу в серці таю...

Цими полями ясними, безкраїми
Все б я бродив і бродив, –
Хоч не ховає той простір осяяний

Скарбів чудесних і див,
Хоч і не має потреби мені
В місячнім сяйві блукать.
Хоч і не може там десь в далині
Щастя на мене чекать.

Ох, щастя! Прекрасне, солодке, живе,
Мов казка чарівна, живуча,
А знаєш, кохана, воно що таке?
Любов це, гаряча, могутча!

Подобається Тобі?
Бувай здорова і не забувай за мене!

Твоя Ольга

1889

З. ДО ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО

8 СІЧНЯ 1889 Р.

Високоповажаний Пане!

Посилаю на “Правду” за перший квартал 1 р. 50 к. і прошу о прислання тої ж [“Правди”]. Заразом слідує і мала повість з жіночого життя, которую, если би бажанням “Правди” відповідала, в тій же [“Правді”] ласкаво помістити прошу. Если б але не була здалою¹, то прошу о звернення манускрипту, а, на всякий случай, о яку-небудь скороу, рішучу відповідь.

Остаюсь з глибоким поважанням,

Ольга Кобилянська

В Кімполунг (Буковина)
8/1 889.

¹ Придатною.

1890

4. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

28 ЛЮТОГО 1890 Р.

Чернівці, вул. Рошівська, ч. 13
28/2. 890.

Високоповажаний пане добродію!

Обіцяла-м недавно прислати до “Зорі” нариси; посилаю нині один, а то “У св. Івана”. Єсли би можливо (і він взагалі надавався до “Зорі”), то просила би-м его незадовго надрукувати. Сей кусник мав друкуватися в одній швейцарській часописі і лише через непорозуміння (не взглядом самого сего нарису) не увійшов до друку, і я взагалі не мала его донедавна в себе. Тепер посилаю его для “Зорі”. Єсли б Ви, однак, високоповажаний пане, не могли его помістити в “Зорі”, то прошу о скорі відосланні манускрипту, але мені здається, що сей нарис навіть дуже відповідний для “Зорі”.

Перед двома роками післала я Вам одну, з німецького тексту переложену новельку Якобсена, п[ід] з[аголовком] “Тут повинні рожі стояти”.

Єсли би Ви, шановний пане, не потребували ту річ, т. є. єсли думаєте, що она не здасться Вам с[ього] р[оку] до “Зорі”, то я би-м дуже просила прислати мені той перевід; натомість я обіцяю післати Вам ще впротягу сего літа або довший нарис, або новельку для “Зорі”, т. є. власної композиції.

Надіючись, що Ви, високоповажаний пане, не відмовите мені моєї просьби ані щодо скорого видрукування “У св. Івана”, ані щодо новелі Якобсена.

Пишущ з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

1891

5. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

26 ЛЮТОГО 1891 Р.

Geehrtester Herr Павлик!

Mit heutigem nehme ich mir die Freiheit an Ihr geschätztes Blatt meine Novelette "Lorelei" (Inhalt: Frauenfrage) einzusenden und um gefällige Aufnahme in "Народ" zu bitten. Bevor ich aber weiter rede, will ich Sie bitten, mich nicht im vorhinein zu verurteilen, daß ich als Ruthenin deutsch schreibe. Ich drücke mich im Deutschen ungleich rascher und leichter aus und weil ich jetzt mit verschiedenster Arbeit überhäuft bin und mir für meine Interessen so gut wie gar keine Zeit zur Verfügung steht, so nehme ich, um Zeit zu gewinnen, wieder einmal Zuflucht zum Deutschen.

Vorliegender Arbeit wird Ihnen als ein Lächeln entlocken; sie wimmelt nämlich von orthographischen Fehlern, aber nehmen Sie als Entschuldigung die Ursache, daß diese Arbeit meine erste ruthenische Arbeit resp[ektive] Übersetzung ist. Ich habe viel redlich gearbeitet, bis ich im Stande geworden, dies alles ruthenisch zu sagen. Ich lebte bis nun in einem Winkel Bukowina, wo beinahe nur deutsch und rumänisch geredet wurde. Ruthenische Bücher habe ich sehr wenige und auch diese entsprechen nicht immer meinen Anforderungen. Sie können sich daher leicht vorstellen, wie schwer es mir fallen mußte, ruthenisch zu schreiben. Frau Кобринська meint, ich hätte einen ungeheuren Fortschritt getan, ich aber sage mir, daß wenn die vorliegende Arbeit in Folge der vorzufindenden Fehler nicht gedruckt werden könnte, bis auf meine ruthenische Arbeit bleiben muß. Unter den obwaltenden und keinesfalls zu ändernden Verhältnissen, in denen ich leben muß, werde ich es nie zu größerer Vollkommenheit bringen und daher in Zukunft nur deutsch allein schreiben. Es tut mir

das Weh, aber ich kann es einmal nicht ändern. Ich wollte Sie eigentlich bitten, die Güte zu haben, die vorgangenen Fehler ganz nach Ihrem Gutdünken auszubessern. Verzeihen Sie es mir, daß ich als Ihnen beinahe völlig Unbekannte damit zur Last falle – aber ich kann mir anders nicht helfen. Zu unseren Bukowiner “Literaten” habe ich absolut kein Vertrauen und andere weilige Bekannte taugen zu solcher Arbeit nicht, und wenn ich noch zufüge, daß ich in meinem sehr elenden, und abgeschiedenen Dorfe lebe, so werden Sie mich verstehen, wenn ich mir tatsächlich nicht helfen kann. Anfangs hatte ich die Absicht, die Arbeit in die “Правда” zu senden, entschied mich aber für “Народ”. Es vertritt die Interessen, welche von eher in meinen Augen als die heiligsten gestanden, und so möge denn auch meine erste ruthenische Arbeit ihren Platz (nach Möglichkeit) darin finden. Gerne wollte ich auch ihren Rat vernehmen, auf welchem Gebiete der Literatur ich mich nützlich erweisen könnte?

Zum Schluß eine Bitte. Falls die Arbeit im “Народ” gedruckt werden könnte, indes wenn erst nach einiger Zeit, so würde ich für die Zeit, wo sie nicht brauchbar wäre, dieselbe zurückbitten und auf die von Ihnen bestimmte Zeit wieder pünktlich einsenden. Gerne möchte ich nämlich die Novelle gleichzeitig in eine deutsche Zeitschrift einsenden und deswegen noch einmal die Arbeit im Deutschen nach der ruthenischen überprüfen und ins Reine schreiben, da ich die ruthenische nach der ersten deutschen Skizze frei bearbeitet habe; konnte es leider bis nun nichts tun, weil meine Mutter schwer krank gelegen, und ich mich häuslichen Arbeiten völlig in Anspruch genommen war. Falls Sie indes die Arbeit bedrucken wollten, so bitte ich solche nach Belieben zu schalten und mir nur dann das Manuskript gefälligst senden zu wollen.

Zeichne mich in aller Achtung

Olga Kobylanska

In Dymka, I[etzte] Post Hliboka.

P. S. Bitte um eine briefliche Antwort.

Вельмишановний пане Павлик!

Цим листом хочу взяти на себе сміливість повідомити Вас, що висилаю до Вашого шанованого журналу мою новелу “Лорелай” (зміст – жіноче питання) і прошу Вас люб’язно

прийняти її до “Народу”. Перш ніж писати далі, прошу Вас не осуджувати мене заздалегідь, що я, русинка, пишу німецькою мовою. Я висловлююсь німецькою набагато швидше й легше, і оскільки я зараз перевантажена найрізноманітнішою роботою, а для своїх справ майже не маю вільної хвилини, то для економії часу пишу по-німецьки.

Названа вище робота викличе у вас усмішку: вона кишить орфографічними помилками, але нехай виправданям послужить той факт, що це мій перший русинський твір, власне переклад. Я дуже сумлінно працювала над мовою, поки змогла передати все русинською. Я жила до цього часу в такому куточку Буковини, де розмовляють переважно лише німецькою і румунською. Русинських книжок в мене дуже мало, та й ті не завжди відповідають моїм вимогам. Отож, Ви можете собі легко уявити, як важко мені було писати по-русинськи. Пані Кобринська вважає, що я досягла неабиякого прогресу, але я собі кажу, що коли мій твір через наявні в ньому помилки не зможе бути надрукованим, то він залишиться моїм єдиним русинським твором. За існуючих і, на жаль, незмінних обставин, в яких я живу, я ніколи не зможу ще більше вдосконалити свої знання [з русинської мови], а тому в майбутньому буду писати тільки по-німецьки. Це мені боляче, але нічого не вдію. Я саме хотіла Вас просити, щоб Ви були ласкаві виправити на свій розсуд зроблені мною помилки.

Вибачте, що, будучи незнайомою з Вами, обтяжую Вас цим, але інакше зарадити собі не можу. До наших буковинських “літераторів” я не маю абсолютно ніякого довір’я, а інші знайомі не мають хисту до такої роботи, і коли до цього ще додаю, що живу в убогому, відлюдному селі, то зрозумієте, що справді не можу собі допомогти. Спочатку я мала намір надіслати свій твір у “Правду”, потім вирішила подати в “Народ”. Цей журнал захищає інтереси, які здавна я вважала найсвятішими, тому хотіла б, щоб мій перший русинський твір був, по можливості, надрукований саме в ньому. Радо прийму Вашу пораду, в якій галузі літератури я б змогла принести користь.

На завершення ще одне прохання. У випадку неможливості наразі в “Народі” надрукувати “Лорелай”, якщо вона Вам зараз не потрібна, я просила б повернути її назад, на-

томість обіцяю у точно визначений термін знову надіслати її до Вас. Я б хотіла свою новелу вислати одночасно в один німецький журнал, тому хочу переглянути ще раз німецький текст за русинським і переписати його начисто, тому що русинський текст я вільно опрацювала за першим варіантом німецького; я не змогла, на жаль, до цього часу нічого зробити, тому що моя мати лежала важко хвора і я повністю була зайнята хатніми справами. Коли Ви приймете мій твір до друку, то прошу розпоряджатися ним на свій розсуд, а опісля повернете мені рукопис.

З глибокою повагою,

Ольга Кобилянська
В Дилці, остання пошта Глибока.

P. S. Прошу відповісти в письмовій формі.

Переклад з німецької Ярослави Погребенник

6. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

12 КВІТНЯ 1891 Р.

Geehrtester Herr Павлик!

Ihr werthes Schreiben habe ich erhalten und will sofort antworten. Gern will ich die Arbeit dem Almanach überlassen, möchte aber solche, falls der Almanach nicht vor 3-4 Monaten herauskommt, für diese Zeit bei sich behalten, um sie ins Deutsche zu übersetzen und herauszugeben – ich habe mein eigenes Interesse daran, daß selbe Arbeit gleichzeitig auch im Deutschen erscheint.

Ihr vorletztes Schreiben hat mir viel Mut eingegeben, ich habe sehr wenig Vertrauen zu meiner Kraft, und der Gedanke dazu, daß ich schlecht ruthenisch schreibe und es vielleicht nie zu einer Vollkommenheit bringen werde, hat mich oft tief gedrückt. Ich kann mir nicht helfen, weil die Verhältnisse nicht darnach sind. Oft denke ich, daß mich diese tägliche

emsige Nichtstuerei, wie sie eigentlich die häusliche Frauenarbeit ist, mit der Zeit zu denken und zu schreiben unfähig machen wird! Alles, was ich schreibe oder lese, geschieht in der Zeit, wo ich zur Bequemlichkeit der "Familie" nichts mehr hinzuzufügen habe und physisch oft schon stark hergenommen bin... Denken Sie nur, es wird immer, immer so gehen! Ich weiß nicht, was Sie sich beim Durchlesen dieses Briefes denken werden, Sie sind vielleicht sehr beschäftigt, oder krank, oder in ärgerlicher Stimmung und ich erzähle Ihnen solche Sachen, welche Sie von Rechts wegen nicht interessieren können! Vielleicht werden Sie lachen,– übrigens lachen Sie. Der Öffentlichkeit gegenüber bin ich sehr scheu und würde Ihnen z. B. mündlich dies alles nicht sagen – aber schreiben... Auch habe ich Vertrauen zu Ihnen.

Und zu guter letzt eine Bitte. (Erschrecken Sie nicht,– ich gehöre nicht zu denjenigen, die allzu oft mit Bitten belästigen) und daß ich die Bitte überhaupt stelle, sind Sie selber schuld. Zum Schlusse Ihres Briefes fügten Sie hinzu: "Скажу тільки, що я готов Вам служити в усяких цікавих для Вас справах". Diesmal ist die Angelegenheit eine sehr einfache. Ich würde Sie bitten, nur auf einige Zeit Lange's "Geschichte des Materialismus" zu besorgen resp. ausleihen. In Czernowitz bekomme ich sie nicht und kaufen möchte ich sie gerade auch nicht – lesen möchte ich eben das Buch sehr gerne. Es muß nicht sofort geschehen, erst nach einigen Wochen und wenn Sie jetzt Zeit haben.

Auch möchte ich gern Ihre und Franko's Meinung hören, auf welchem Gebiete der Literatur ich mich nützlich erweisen könnte. Und ob Franko über meine "Sprache" nicht entsetzt ist? Seien Sie aber ganz unerbittlich in Ihrer Kritik. Mir ist das am liebsten. Jetzt lese ich ausschließlich deutsch, da ich an einer deutschen Arbeit arbeite, schreiben Sie mir aber ruthenisch.

Falls es nicht gehen sollte, daß ich die Erzählung vor dem Erscheinen des Almanach noch behalten darf, so handeln Sie ganz nach Ihrem Gutdünken und senden Sie solche der O. Пчілка, richten Sie es nur so ein, daß ich das Manuskript sofort zurückerhalte, wenn es nicht mehr notwendig sein wird.

Leben Sie wohl und herzlichsten Dank für Alles

Olga Kobylanska

Dymka (Hliboka), 12/4 891.

Вельмишановний пане Павлик!

Ваш ласкавий лист я отримала й відразу відписую. Охоче передам свій твір для альманаху, але хотіла б, якщо альманах вийде тільки через 3–4 місяці, затримати його на цей час у себе, щоб перекласти й видати німецькою мовою – в цьому я особисто зацікавлена, щоб моя праця вийшла одночасно і німецькою мовою. Ваш передостанній лист дуже мене підбадьорив; я мало вірю в свої сили, і думка про те, що погано пишу по-русинськи і, можливо, ніколи досконало не буду нею володіти, досить часто глибоко мене пригнічувала. Я не можу собі допомогти – так складаються обставини. Часто думаю про те, що ця щоденна жіноча кропітка робота, яка, власне, не є ніякою роботою, згодом зробить мене нездатною мислити і писати. Я пишу або читаю лише після того, як повністю зможу обслужити свою сім'ю і коли фізично вже зовсім виснажена... І уявіть собі – так буде завжди, завжди! Не знаю, що ви подумаете, читаючи цей лист. Можливо, Ви дуже зайняті або хворі, або у Вас поганий настрій, а я розповідаю такі речі, які Вас, цілком природно, зовсім не можуть зацікавити. Мабуть, будете сміятись –напевно, так і робите. На людях я дуже неспівзвучна і усно цього всього Вам не розповіла б, але писати... Окрім того, я Вам довіряю.

Нарешті ще одна просьба (не лякайтесь – я не належу до тих, які надто часто обтяжують проханнями); і в тому, що я взагалі звертаюсь з проханням, Ваша вина. В кінці Вашого листа Ви дописали: “Скажу тільки, що я готов Вам служити в усяких цікавих для Вас справах”. На цей раз йдеться про справу дуже просту. Я прошу Вас дістати, власне, позичити мені на деякий час книжку Ланґе “Історія матеріалізму”. В Чернівцях я її дістати не можу, а купити не планую – проте хотіла б дуже охоче її прочитати. Це не обов'язково робити зараз, можна і через кілька тижнів, коли матимете час. Також я була б рада почути Вашу і Франкову думку про те, в якій галузі літератури я могла б бути корисною. І чи Франко не шокований моєю “мовою”? Будьте цілком відверті у Вашій критиці. Мені це найбільше імponує.

Зараз я читаю лише по-німецьки, тому що працюю над одним німецьким твором; але Ви пишіть мені по-русинськи. В тому разі, якщо не можна мені буде затримати своє

оповідання до часу виходу альманаху, то поступайте з ним на Ваш розсуд і перешліть його Олені Пчілці, але зробіть так, щоб я зразу отримала рукопис назад, коли він не буде більше потрібним.

Бувайте здорові і найщиріше спасибі за все –

Ольга Кобилянська

Димка (Глибока), 12/4 891

Переклад з німецької Ярослави Погребенник

7. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

Б/д 1891 р.

Ostern – Dymka (Hliboka) 891

Geehrter Herr Pavlik!

Hier bin ich. Am liebsten hätte ich Ihnen sofort geantwortet, weil Ihr Brief mich so lebendig angesprochen, hätte Ihnen nach dem Durchlesen desselben freundschaftlich die Hand drücken mögen... Es ist ein sehr befriedigendes Bewusstsein, einen Gesinnungsgenossen mehr zu haben – ich habe ihrer sehr wenige und muss Monate und Monate lang Gedanken geradezu verstummen lassen. Von den Meinigen bin ich nicht verstanden, übrigens haben sie es auch aufgegeben, mich zu verstehen.

Es sind Ostern, und nie ist es mir unerträglicher zu Muthe als an solchen Feiertagen, denken Sie nur – zu Lande! Ihnen ist es eigen, den trügsten Menschen aus seiner gesunden und normalen Stimmung herauszureißen, u. so sitze ich dann gleich allen anderen in der Erwartung von etwas Neuem... u[nd] beiße mir die Nägel aus Langeweile u[nd] eigentlich aus einer der Verzweiflung ähnlichen Ungeduld! Wenn Sie nur wüssten, wie verhasst mir das Landleben ist, und wie ich mir täglich und stündlich sage, dass mich dieses träge lebenslose Einerlei stumpfer macht – ich bin zu der Erfahrung resp[ective] zu

dem Schlusse gekommen, dass man viel mehr Kraft und Willen entwickeln muss, um am Lande und eigentlich in der Einsamkeit intelligent zu bleiben – als in der Stadt. Wenn das “Etwas” (welches man in der Phrase “das Streben nach etwas Großem u[nd] Hohem” gekleidet) in der Seele plötzlich erstürbe – würde man zum Tiere, u[nd] Essen u[nd] Trinken käme in den Vordergrund u[nd] würde zum Zwecke des Lebens...

Ihnen muss beim Lesen meiner Briefe zu Muthe sein, wie es Menschen zu Muthe ist, welche immer wieder ein u[nd] denselben Accord vernehmen u[nd] er ist im Stande einen bis ans Ende der Welt zu jagen, um ihn nur nicht vernehmen zu müssen. Ihnen ist es nur zu wohl bekannt, da Sie die Töne, aus denen er combinirt, nur allzu genau kennen.

Vielleicht hätten Sie meinen Brief später zu lesen bekommen (ich war mit häuslicher Arbeit sehr beschäftigt). Wenn nicht ein Gespräch mit einem “intelligenten” Manne mich in diese fuchswilde Stimmung versetzt hätte! Ich habe wieder einmal anhören müssen, “що жінщина без маєтку абсолютно жадної вартости не має”. Ich weiß nicht, weshalb ich während dieses Gesprächs an Sie gedacht habe u. eigentlich, dass ich es Ihnen sagen müsse... ich wollte, ich wäre alt oder verlöre die Fähigkeit des Empfindens! Dieses Bewusstsein, das ein Weib ohne Vermögen jetzt tatsächlich keinen Wert habe, nagt gleich einem Krebsleiden an meinem Stolze (zu meinem Bedauern sehe ich ein, dass ich mich doch noch von Privatgefühlen beeinflussen lasse u[nd] ich kann es nicht ertragen u[nd] kann es doch nicht in der Seele totsichweigen lassen). Es trägt dazu bei, dass ich die Männer nicht so achten kann u[nd] dass ich den Glauben an “Wahrheit” verliere. Sagen Sie doch selber, worin soll man sie suchen!

Sie haben Recht, wenn Sie sagen, dass Menschen, welche für das “allgemeine Wohl” wirken wollen, nicht heiraten sollen. Wohl ist es natürlicher zu zweien als einzeln zu leben, aber ob es auch natürlich ist, dass eines von den zweien als Bequemlichkeitsopfer fällt, ist sehr zu bezweifeln. Ich habe mich klugerweise schon seit Jahren mit dem Gedanken gewöhnt, unverheiratet zu leben (habe nämlich nicht, was Vermögen genannt wird (оно перетворюєсь в якесь штучне тепер, ураз з переминою обставин) u[nd] bin die Natur nicht, für einen Bissen Brot eine unbezahlte Dienerin zu sein, so be-

schränken sich meine Wünsche auf das Minimum von “Ruhe, um ungestört arbeiten zu können” u[nd] in irgendeiner größeren Stadt zu leben.

Ich bin Ihnen sehr dankbar, dass Sie mir die Geschichte des Materialismus verschaffen wollen; mir thut sie Noth wie eine heilbringende Medizin. Ich weiß, dass ich noch im hohen Grade eine Idealistin bin, u[nd] möchte gerne den Ballast, welcher mir oft viel zu leiden giebt – abwerfen wie ein schweres überflüssiges Kleidungsstück zur heißen Sommerzeit, vor dem “*tabula rasa*” habe ich absolut keine Scheu. Auch für die freundliche Zusendung des Briefes (der beiliegt) danke ich Ihnen sehr herzlichst. Es war mir sehr interessant zu erfahren, wie kompetente Menschen über meine Arbeit denken. Леся irrt aber, wenn es ihr scheint, als ob ich die George Sand viel gelesen hätte. Ich kenne sie beinahe gar nicht, kaum dass ich 1-2 ihrer Werke gelesen, u[nd] da war ich beinahe sehr jung u[nd] hätte mich hauptsächlich um das Loos der Liebenden interessiert – habe überhaupt mit Verständnis erst in den letzten Jahren zu lesen begonnen u[nd] bin noch stark eine “Wilde”. Ich würde Sie sehr bitten, mir ihre Adresse anzugeben. Vielleicht werde ich einmal an sie schreiben.

Nun will ich meinen Brief schließen u. Sie bitten, wenn Sie einmal Zeit u[nd] Lust haben, mir irgendetwas zu schreiben. Ich bin hier ohne aller “Ansprache” u[nd] die Einsamkeit, die ich meine, nicht die Ruhe, wirkt sehr schlecht auf mein Gemüth. In manchen Monaten glaube ich hypochondrisch zu sein. Mit aufrichtigem herzlichem Gruß

Olga Kobylanska

Der Brief ist einige Tage gelegen.

Дописка на 5 ст. збоку: u. dass die Idee “das sind die Weisen, die durch Irrthum zur Wahrheit reisen” ... die Grundidee der Arbeit bildet – sie ist diesmal nur ironisch gemeint.

Великдень – Димка (Глибока) 891

Шановний пане Павлик!

Це я. Моя б воля, то відповіла б Вам одразу, оскільки Ваш лист так живо промовляє до мене. А ще краще було б

після його прочитання дружньо потиснути Вам руку... Це було вельми приємне усвідомлення – мати ще одного ідейного соратника – а їх у мене дуже мало, і я змушена цілими місяцями притлумлювати думки з цього приводу. Мої близькі мене не розуміють, втім, вони вже втратили будь-яку надію мене зрозуміти.

Зараз Великдень, і мені ніколи не буває так нестерпно важко на душі, як у такі святкові дні, уявіть собі тільки – тут, на селі! Їм вдається вирвати навіть найлінивішу людину з її здорового й нормального стану, і от сиджу я зараз разом з іншими в очікуванні чогось нового... і кусаю собі нігті від нудьги й схожого до відчаю нетерпіння! Якби Ви тільки знали, яким ненависним є для мене сільське життя, і як я щодня і щогодини кажу собі, що ця лінива, мов без життя, монотонність робить мене тупішою – на своєму власному досвіді я дійшла висновку, що потрібно докласти набагато більше сил і волі, щоб залишатися інтелігентною на селі, в порівнянні з містом – до того ж у такій самотності, як моя. Якби “щось” (вдягнуте у фразу “прагнення до чогось великого й високого”) раптом умерло в душі – то тоді можна було б перетворитися на тварину, а їжа й питво виступили б напередній план і стали б ціллю життя...

При читанні моїх листів Вам мало би бути на душі так само, як буває на душі людям, котрі знову й знову слухають той самий акорд, що спроможний гнати їх аж на край світу, щоб лиш його не чути. Вам усе це дуже добре знайоме, позаяк ви надто добре знаєте ті тони, з яких він складається.

Можливо, Вам довелося б отримати й прочитати мого листа пізніше (я була дуже зайнята домашньою роботою), якби розмова з одним “інтелігентним” чоловіком так не розлютила мене! Я знову повинна була вислуховувати, “що жінчина без маєтку абсолютно жадної вартості не має”. Я не знаю, чому я під час цієї розмови думала про Вас і про те, що я мушу це сказати Вам... в ту мить я хотіла стати старою і втратити здатність щось відчувати!

Це усвідомлення, що жінка без майна нині справді не має жодної вартості, гризе, немов ракова пухлина, мою гордість (на жаль, я розумію, що все ще дозволяю впливати на себе особистим почуттям, а я не можу цього зносити і не можу

змусити свою душу до мовчання). Це призводить до того, що я не можу поважати чоловіків і втрачаю віру в “правду”. Скажіть-но мені, де її шукати!

Ви маєте рацію, коли кажете, що люди, які хочуть працювати для “загального блага”, не повинні одружуватися. Хоча й природніше жити удвох, ніж у самотині, але чи є природним те, коли один із двох мусить стати жертвою комфорту – в цьому я дуже сумніваюся. Я вже віддавна звиклася з думкою, що житиму неодруженою – адже не маю того, що зветься посагом (оно перетворюєсь в якесь штучне тепер, ураз з переміною обставин), а я не така натура, щоби за шматок хліба бути безплатною служницею, отож мої бажання звужуються до мінімуму – “спокою, щоб ніхто не заважав мені працювати” й жити в якомусь більшому місті.

Я дуже вдячна Вам за те, що Ви хочете придбати для мене історію матеріалізму; она мені конче необхідна, як цілющі ліки. Я знаю, що великою мірою є ще ідеалісткою, і я хотіла б скинути з себе той баласт, який часто завдає мені стільки страждань, немов важка й зайва одіж у спекотну літню пору, а “tabula rasa” мене абсолютно не лякає. Сердечно дякую Вам також за дружнє пересилання листа (який додається). Для мене було дуже цікаво довідатися, що думають компетентні люди про мою роботу. Проте Леся помиляється, коли їй здається, буцімто я багато начиталася Жорж Санд. Я її майже не знаю, прочитала хіба що один-два її твори, та й то була ще зовсім молодого і цікавилася головним чином долею закоханих – і взагалі почала читати з розумінням тільки в останні роки і є ще неабиякою “дикункою”. Я дуже просила би Вас надіслати мені її адресу. Можливо, якось я напишу їй.

Отож буду завершувати свого листа й просити Вас, якщо матимете час і бажання, пишіть мені. Я не маю тут жодного “співрозмовника” і саме самотність, яку я маю на увазі, а не спокій, вельми погано впливає на мою душу. Інколи мені здається, що я страждаю від іпохондрії.

Щирі, сердечні вітання,

Ольга Кобилянська
Переклад з німецької Петра Рихла

8. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

25 ТРАВНЯ 1891 Р.

Geehrtester Herr Павлик!

Ihren Brief habe ich erhalten. Schönsten Dank für Ihr Bild. Meine Photographie, welche mitfolgt, ist leider nicht eine von den neuesten, aber wenn ich mich photographieren lasse, werde ich Ihnen das Bild umtauschen. Neulich sah ich mich in Czernowitz mit Колесса u[nd] erfuhr von ihm, dass “Народ” nicht mehr herauskommen wird. Davon hatte ich keine Ahnung gehabt u[nd] als ich es erfahren, wurde mir sehr bitter zu Muthe, ich habe das Blatt sehr lieb gehabt u[nd] es war das einzige, welches ich gehalten. Dann erzählte er auch, dass Sie in die U. reisen wollen... Sie haben eine schwere Aufgabe u. “Glück auf!” – Gegen den Herbst hoffe ich auf eine längere Zeit nach Czern[owitz] zu fahren u[nd] da will ich Ihre Schwester aufsuchen – ich wusste nicht, dass sie da wohne. Jetzt werde ich dort nicht mehr bald sein, da ich viel Arbeit habe u[nd] in kurzer Zeit mit meiner Mutter, welche sehr leidend ist, auf Luftveränderung in ein anderes Nest fahren müssen.

Ich danke Ihnen, dass Sie meine Arbeit abschreiben lassen. Was die Geschichte des Materialismus betrifft, то нещаститься мені попросту з нею; übrigens bin ich im allen ein Pechvogel. Heute muss ich mein Schreiben schneller schließen, man dringt zur Post u[nd] ich eile, da sonst wieder paar Tage vergehen werden, bis man dahin schickt. Ihre Briefe sind für mich von großem Interesse.

Mit herzlichem Gruß,

Olga Kobylanska

Dymka (Post Hlib[oka])

25/5 891

Вельмишановний пане Павлик!

Вашого листа я одержала. Гарно дякую за Вашу фотографію. Моя фотографія, яку надсилаю з цим листом, на жаль, не з найновіших, але якщо я наважуся знову сфотографуватися, то тоді я заміню свій портрет. Недавно я бачила в Чер-

нівцях Колессу й дізналася від нього, що “Народ” більше не виходитиме. Про це я не мала жодного здогаду, а коли довідалася, то мені стало дуже гірко на душі, адже я дуже любила цю газету, она була єдиною, яку я одержувала. Відтак він ще також розповідав, що Ви збираєтесь їхати в У. ... Перед Вами стоїть важке завдання, отож “щастя Вам!”

Ближче до осені я сподіваюся приїхати на довший час до Чернівців і при цій нагоді хочу відвідати Вашу сестру – я не знала, що она живе там. Тепер я буду там не скоро, бо маю багато роботи й найближчим часом мушу їхати зі своєю матір’ю, яка дуже хвора, для зміни клімату в інше місце.

Я дякую Вам за те, що Ви розпорядилися передрукувати мою роботу. Що стосується історії матеріалізму, то не щаститься мені попросту з нею; між іншим, я у всьому невдаха. Сьогодні мушу завершити свого листа швидше, бо кваплюся на пошту, інакше знову мине кілька днів, перш ніж я матиму змогу піти туди. Ваші листи для мене завжди цікаві.

З сердечним вітанням,

Ольга Кобилянська

Димка (пошта Глиб[ока])

25/5 891

Переклад з німецької Петра Рихла

9. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

30 ЛИПНЯ 1891 Р.

30. 7. 891 Dym[ka]

Liebe Gustiusiu!

So lange habe ich Dir nicht geschrieben, aber ich war gehetzt und gejagt wie ein Lastpferd in der letzten Zeit – erst seit gestern, dass ich etwas Ruhe habe. Mir scheint es eine Ewig-

keit seit ich zu Dir gesprochen. Es ist bei uns schon nach der Hochzeit. Es war eine Stille – obzwar immer an 50 Personen an ihr teilgenommen haben, d.h. meist Verwandte, ihre und unsere; letztere kamen auch aus Galizien. Frau Grigorce war Brautmutter, es gab überhaupt sehr elegante Gäste und schöne Toiletten. Am meisten freute mich schon die Gegenwart der Ola, die mit ihrem Schwager auch angekommen war und als Julkos alte Freundin auch Brautmädchen war. Sie vertrat die Stelle der Szankowskischen, die leider zu kommen verhindert war; ihr Schwager Szych traute die Beiden. Kurz nach Mitternacht nahm alles ein Ende. Ich hatte richtig viel zu tun im Hause, denn am Lande muss man in jedem Winkelchen rein haben wenn viele Gäste da sind. Nun ist Gott lob alles vorbei.

Wie geht es Dir? Ich weiß gar nicht ob Du noch in W. M. bist? Ob schon zu Hause? Weißt Du vieles von den Bergen zu erzählen? Hast Du etliche Aufzeichnungen gemacht? Ich bin so herzlich auf "Sommerfrische" eingeladen und werde doch nicht fahren können – dieser Tage erwarte ich Zosia mit Ihrem Mann.

Weißt, Gusta, meine Arbeit ist von der "Wiener Mode" nicht angenommen worden. Es scheint, Ziegler hat sie gar nicht in der Hand gehabt, denn die Schrift ist nicht die seine und als Unterschrift die Postanschrift der "W. M." Die Antwort lautet: "Wir bedauern lebhaft von Ihrer freundlichen Einsendung diesmal keinen Gebrauch machen zu können und senden Ihnen das Manuskript "Sie hat geheiratet" mit bestem Danke zurück. Sollte Sie einmal uns kurze Novelle vorlegen wollen, so würde uns dies freuen.

*Hochachtungsvoll
Redaction von W. M."*

Ich war sehr missgestimmt – denn ich erwartete wenigstens Deutlicheres, was erhellt warum die Arbeit nicht angenommen wurde. Es scheint, dass Ihnen die Tendenz derselben nicht gefallen hat. Ich will aber solche mit einer noch kürzeren Arbeit (erinnerst Du Dich an das erste "Kein Glück" von dem jungen Huzulen), die ich Dir einmal vorgelesen, an Ziegler speziell einsenden und um Aufnahme oder wenigstens um sein spezielles Urteil über die Arbeit bitten, gleichzeitig aber

auch anfragen, in welchem Blatte ich diese Arbeit placieren könnte? Wie ratest Du mir? Wüsstest Du mir nicht auch andere Adressen mitzuteilen?

Wann der Frauenalmanach herauskommen wird, weiß ich nicht, Pawlyk scheint auf mich böse zu sein; und ich fürchte mit ihm intimer zu werden – denn wenn man ihm “absagt”, bekommt man ihn zum Feind; und ich brauch ihn doch. Schreibe nur irgend etwas – ich bin sehr missgestimmt und habe wenig Lust zum Arbeiten. Habe überhaupt schon sehr lange nichts gelesen und viel Zeit verloren. Hat mir die Hedwig schon die Fotografie abgezeichnet? Und die das “Meerauge”? Ich habe zu Hause dafür ein schönes Plätzchen. Weißt, Gustiusiu! Zeichne es im Kleinen, und ich schreibe dazu “Kein Glück” und wir teilen uns dann mit dem Erwerb?

Ich habe sehr viel zu tun und tue doch nicht was ich muss. Es ist mir recht jämmerlich und scheiß bürgerlich zumute. Schreibe mir irgend etwas und tröste mich, und schreibe mir ob es gut ist, dass ich meinen Plan mit Ziegler ausführe. Ob ich bald nach Czernowitz komme, glaube ich nicht – denn jetzt habe ich keine Stunden und also kein Geld; auch habe ich sehr viele Auslagen nach der Hochzeit gehabt. Er hatte auch zu kommen gehabt, kam aber nicht. Was machen die Dobrzianskischen und Wanda? Wo ist Frau Gross? Schon in Czernowitz? Apropos – spricht man gut von mir bei den Dobrz. Und erinnert man sich noch an mich?

Ich grüße alle und grüße die Berge. Schreibe mir bald.

Deine Olga

Дорога Густусю!

Довго я не писала Тобі, але в останній час жила в метушні та клопотах, наче в'ючна тварина, і тільки з учорашнього дня маю трохи спокою. З того часу, коли я з Тобою говорила, здається, минула вічність. В нас вже по весіллі. Воно було тихе, незважаючи не те, що все ж таки п'ятдесят осіб брали в ньому участь; більшість з них родичі її та наші, решта приїжджали з Галичини.

Пані Грігорча була маткою, – взагалі то були дуже елегантні гості й гарні туалети. А найбільше радувала мене присутність Олі, яка теж прийшла зі своїм швагром і була,

як давня подруга Юлька, дружкою. Вона заступила місце Шанковської, яка, на жаль, не могла прийти. Її швагер Ших вінчав обох. Незадовго перед північчю все закінчилось.

Я мала в хаті дуже багато роботи, бо на селі мусить бути в кожному куточку чистота, коли приходять багато гостей. Ну, Слава Богу, все минуло.

Як поживаєш? Я не знаю, чи Ти ще перебуваєш у В[атрі]-М[олдовіці], чи вже дома? Чи багато зможеш розповісти про гори? Чи робила Ти деякі зарисовки? Мене дуже сердечно запросили на літній відпочинок, але я не зможу поїхати, чекаю цими днями на Зосю з чоловіком.

Знаєш, Густо, “Wiener Mode” не прийняла мій твір. Здається, що Ціллер не мав цієї праці навіть в руках, бо почерк письма не його, а замість підпису фігурує печатка: W[iener] M[ode].

Ось що вони відповідають: “Ми щиро жаліємо, що не можемо використати Вашу дружню посилку і повертаємо Ваш рукопис “Sie hat geheirathet” зі щирою подякою. Коли б Ви колись хотіли надіслати нам коротку новелу, то це нас радувало б.

З пошаною редакція В[іденської] м[оди].”

Я дуже хвилювалася, бо сподівалася бодай чогось виразнішого, через що не прийняли мою роботу. Мені здається, що їм не подобається її тенденція. Але я хочу послати ще коротшу роботу (пригадуєш собі ту першу роботу “Kein Glück” про молодого гуцула, яку я Тобі колись читала вголос), спеціально Ціллерові, з проханням прийняти цю працю або принаймні сказати свою думку про неї й рівночасно запитати його, в якому журналі могла б я помістити цей твір.

Я не знаю, коли вийде жіночий альманах, Павлик, здається, сердитий на мене, і я боюся зав’язувати з ним надто близькі відносини, бо коли йому “відмовити”, тоді він стає недругом, а він мені все ж таки потрібний. Напиши мені що-небудь, я в дуже поганому настрої і маю мало охоти до праці, взагалі я вже віддавна нічого не читала і втратила багато часу. Чи Ядвіга вже відрисувала фотографію, а саме “Морське око”? Для нього маю я дома гарне місце. Намалюй його зменшено, а я напишу до цього “Kein Glück” і ми поділимося потім заробітком.

Я маю дуже багато роботи і все ж таки не роблю того, що повинна. Злиденно і по-міщанськи мені на душі. Напиши

мені що-небудь, потіш мене і напиши мені, чи мій план, що я задумую робити з Ціллером, добрий. Не думаю, що я могла б скоро до Чернівців приїхати, бо я тепер вже не даю уроків і, отже, не маю грошей, а мала дуже багато видатків, зв'язаних з весіллям. Він також мав прийти, але не прийшов. Що роблять Добжанські і Ванда, де пані Гросс? Вже в Чернівцях? До речі, чи добре говорять про мене в Добжанських і чи пригадують собі вони мене?

Передавай привіт всім, вітай гори і напиши незабаром.

Твоя Ольга.

10. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

11 ЖОВТНЯ 1891 Р.

*Dymka (Post Hliboka),
11/10.*

Geehrtester Herr Павлук!

Entschuldigen Sie, daß ich auf Ihr Schreiben erst jetzt antwor-
te – Zeit hätte ich dazu wohl gehabt, aber nicht die Stimmung.

Sie fragten, ob ich bei der Zusammenkunft der Radikalen
mitsein werde? Darauf hätte ich vieles zu antworten – sage aber
vorläufig nur, daß meine Stellung in meinen Verhältnissen und
meiner Umgebung derart ist, daß ich nicht mit mir nach Belie-
ben und Lust schalten und walten kann. Es mag das Ihnen so
kleinlich und veraltet erscheinen, was ich da sage! Sie leben so
weit schon in einer anderen Welt oder vielmehr Zukunft, daß zu
wähnen, daß Vorurteile noch hindernd wirken können, für Sie
schon längst und selbstverständlich veraltet und vergessen ist.

Ich aber bin noch mitten drinnen und fühle den Druck der-
selben und kämpfe mit ihnen. Ich bin noch auf der Stufe, wo man
viele Korrespondenzen geheim hält, meine Korrespondenz mit
Ihnen z. B. ist es auch, ich könnte es anders nicht, d. h. müßte
im entgegengesetzten Falle von der Korrespondenz ablassen. Fra-

gen Sie nicht weshalb, – es würde mir weh tun, alles zu berühren. Glauben Sie indes nicht, daß es eine Art von Feigheit ist, die mich zurückhält, mein Vorgehen zu verheimlichen. Ich schweige, weil ich dadurch mehr Zeit und Ruhe gewinne und Zeit und Ruhe diejenige ist, die mir zur Realisierung meiner Ideen verhelfen kann.

Mein Erscheinen bei der Zusammenkunft der Radikalen hätte nichts zu sagen. Sie werden staunen, daß ich “nichts” sage... Aber ich habe über die Bewegung unserer Frauen meine eigenen Anschauungen. So finde ich z. B., daß diese Bewegung jetzt noch eine entschieden “künstliche” ist. Und solange wir nicht eine größere Anzahl von intelligenten Frauen haben werden, solange überhaupt die Frauen die “Frauenfrage” in der Theorie nicht richtig und tief auffassen werden – so auffassen, wie es die englischen, amerikanischen und deutschen Frauen tun – so lange wird unsere Bewegung künstlich sein. “Wissen” ist vorläufig das Losungswort für uns und ist auch diejenige Waffe, mit der wir uns auch die vorbehaltenen Rechte erkämpfen werden. Also müssen sich unsere Frauen in erster Linie ihrer Menschenrechte bewußt werden, mit einem Worte – sie müssen wissen, was sie wollen, müssen es empfinden – solange das nicht der Fall ist – werden einzelne wenig was ausrichten, wenigstens werden diese Taten nicht dauernden Erfolg haben – wie wohl es nicht in Abrede zu stellen ist – daß das, was auch getan worden ist – gut ist.

Eine Frauenzeitung kann nicht herausgegeben werden, es ist niemand da, der die Redaktion übernehmen würde, und Kobrynska kann es nicht, auch haben wir keine Fonde. Almanach ist noch der klügste unter unseren kläglichen Verhältnissen.

Sie waren so freundlich, meine Arbeit abschreiben zu lassen – ist sie vielleicht fertig? Im letzteren Falle würde ich um die Einsendung derselben bitten, wer weiß, wann nun der Almanach herauskommt und ich möchte sie ins Deutsche übersetzen. Es liegt mir viel daran, daß die Arbeit in entsprechender Zeit gedruckt werde. [...]

Was haben die anderen anwesenden Frauen bei der Sitzung vorgebracht? Z. B. Jaroschynska? Haben Sie sich tatsächlich um das Programm der Radikale interessiert? Ich bin eine sehr gewissenhafte Natur und deshalb werde ich nur damals entscheiden auftreten, wenn ich tatsächlich etwas “Reales” werde vorbringen können. Ich glaube einmal später und wenn ich gänzlich unabhängig geworden bin, werde ich es tun können, bis dahin will ich

aus meinem Kreise nicht heraustreten. Ich habe noch viel Erfahrung zu sammeln, d. h. viel beobachten und zu lernen – und mir ist aller Schein verhaßt. Ich möchte auch nicht dazu beitragen wollen, daß den Frauen nachgesprochen werde, sie kokettieren bloß mit dem Wissen und mit den sozialen Fragen.

Sie erwähnen auch von der “Geschichte des Materialismus”. Bitte, kümmern Sie sich um die Angelegenheit nicht weiter. Ich habe durch Zufall erfahren, daß sie ein Professor, ein Kollege meines Bruders hat und so wird es mir ein leichtes sein, sie zu erhalten.

Ihnen danke ich indes herzlich für Ihr Bemühen, das Buch für mich ausfindig zu machen.

Vorgestern habe ich die noch schuldenden 2 fr. für “Народ” eingeschickt – ich wollte Sie auch bitten, ob es nicht möglich wäre, die Nummern 6, 7, 8, 9 noch einmal zu erhalten? Diese sind mir durchs Ausleihen verlorengegangen und nun ist das sehr unangenehm, falls es möglicher wäre, daß ich diese Nummern noch einmal bekomme – würde ich Ihnen sehr danken.

Sind Sie von Ihrem Sommerausflug etwas gesunder zurückgekehrt? Haben Sie keine Nachrichten von Леся У[країнка]?

Ich grüße Sie herzlich

Olga Kob.

P. S.

Der Brief ist einige Tage gelegen, ich konnte ihn nicht einmal absenden; ich muß mit Ihnen die Korrespondenz auf eine Zeit abbrechen. Wenn Sie drüber erstaunt oder sich verlegt fühlen sollten, so kann ich Sie zu meiner Verteidigung nur auf meine Arbeit “Lorelei” weisen. Erfüllen Sie also meine Bitte und schreiben Sie mir nicht, bis ich selber den Anfang mache: falls die Arbeit, die Sie abschreiben ließen, fertig wäre, so haben Sie die Freundlichkeit, solche an die Кобринська nach Bolech[ow] abzusenden. Die bewußten Nummern des “Народ” können Sie schicken.

Mit Gruß

Olga

Вельмишановний пане Павлик!

Вибачте мені, що відписую на Ваш лист лише тепер. Часу було в мене вдосталь, не вистачало лише настрою. Ви запи-

туєте, чи буду я на з'їзді радикалів. На це могла б я багато відповісти, але поки що скажу лише те, що моє становище в даних умовах і в даному оточенні не дозволяє розпоряджатись собою так, як хочу. Те, що я кажу, може видатися Вам дріб'язковим і старомодним. Ви давно вже живете в іншому світі, більше в майбутньому, і вважати, що заботи ще можуть ставати на перешкоді, це для вас, само собою зрозуміло, і давно застаріле, і забуте. Я, однак, знаходжусь ще під їхнім впливом, відчуваю їхній тиск і борюся з ними. Я живу ще в таких обставинах, коли кореспонденцію доводиться тримати в секреті; таким, наприклад, є моє листування з Вами. Інакше просто не змогла б, тобто, коли б про нього знали, довелося би припинити з Вами листування. Не питаєте чому – мені боляче торкатися цього. Однак не подумайте, що це з остраху я приховую свої вчинки. Я мовчу, бо в такий спосіб виграю час і спокій, а час і спокій можуть допомогти зреалізувати мої ідеї.

Моя участь на з'їзді радикалів нічого б не принесла. Ви здивуєтесь, що я кажу “нічого”... Але в мене свої власні погляди на рух наших жінок. Так, наприклад, на мою думку, цей рух зараз має виключно “штучний характер, і поки ми не матимемо більше інтелігентних жінок, поки вони взагалі не будуть правильно і глибоко розуміти “жіноче питання” теоретично, так розуміти, як це розуміють англійські, американські та німецькі жінки, – до тих пір наш рух буде штучним. Знання – оце є поки що той клич і та наша зброя, за допомогою якої будемо здобувати належні нам права. Отже, наші жінки повинні насамперед усвідомити свої людські права, одним словом – вони повинні знати, чого хочуть, повинні це відчувати, а поки цього нема, то окремі одиниці мало що зможуть зробити, у крайньому разі їхні успіхи будуть короткочасними; так само не слід заперечувати, що те, що вже зроблене, воно корисне.

Видавати жіночу газету немає можливості, потрібна людина, яка б взяла на себе її редагування. Кобринська не може це робити, окрім того і коштів в нас немає. Видати альманах в наших плачевних умовах – це ще наймудріше.

Ви були настільки люб'язні, що звеліли переписати мій твір, можливо, це вже зроблено? Якщо він вже готовий, то просила б його мені надіслати, – хто знає, коли вийде альманах,

а я хотіла б перекласти повість німецькою мовою. Я дуже зацікавлена в тому, щоб мій твір своєчасно був надрукований. [...]

З чим виступили інші, присутні на з'їзді жінки, наприклад, Ярошинська? Вони дійсно цікавились програмою радикалів? Я дуже сумлінна за своєю природою і тільки тоді зможу рішуче вийти на сцену, коли дійсно зможу виступити з чимсь "реальним". Я думаю, що зможу це зробити пізніше, коли буду повністю незалежною, а до того часу не хочу виходити за межі свого кола. Я повинна ще набути багато досвіду, тобто багато спостерігати і вчитись – бо мені ненависна будь-яка поверховість. І я не хотіла б наслідувати деяких жінок, які буцімто просто кокетують зі знанням і соціальними питаннями.

Ви згадуєте також про "Історію матеріалізму". Не турбуйтеся, будь ласка, надалі цією справою. Я випадково довідалася, що її має один професор, товариш мого брата; тому зможу легко її дістати. А Вам тим сасом сердечно дякую за Ваші намагання дістати для мене цю книжку.

Позавчора я вислала ще 2 фр[анки], які винна була за "Народ", і ще хотіла Вас попросити, чи можна повторно отримати 6, 7, 8, 9 номери. Їх мені не повернули, і мені це дуже неприємно. Я була б Вам дуже вдячна, якщо б повторно отримала ці номери.

Повернулись Ви здоровіші зі свого літнього відпочинку? Не маєте відомостей від Лесі У[країнки]?

Здоровлю Вас щиро

Ольга Коб.

Лист лежав декілька днів, я не могла його навіть вислати; я змушена на деякий час перервати з Вами листування. Коли Вас це здивує і збентежить, то я, на своє виправдання, скажу, що працюю над "Льорелай".

То ж прошу, виконайте моє прохання – не пишіть мені до того часу, поки сама Вам не напишу: якщо мій твір, який Ви віддали для переписування, вже готовий, то будьте люб'язні переслати его до Болах[ова], Кобринській. Згадані вище номери "Народу" можете вислати.

З привітом,

Ольга

Переклад з німецької Ярослави Погребенник

1892

II. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

23 ЛИПНЯ 1892 Р.

Bolechów 23.7 892

Geehrtester Herr Pawlyk!

Олекс[андр] Колесса hat Ihnen eine kleine Abhandlung über “Gleichberechtigung der Frauen” eingesendet. Nach Durchlesen dieser Arbeit werden Sie sich zweifellos gesagt haben, dass selbe Arbeit für “Народ” zu wenig fortgeschritten ist, u[nd] solche darin erscheinen zu lassen möglicherweise keinen Sinn haben würde. Diese Arbeit war ursprünglich für die herauszukommende ruthenische Frauenzeitung bestimmt. Da sie aber nicht ins Leben kommen konnte, entschloss ich mich die Arbeit in den “Народ” zu geben. Dass sie nur die elementarsten Dinge enthält, hat nicht eine Unkenntnis der fortschreitenden Frauenbewegung zur Ursache (solche ist mir sehr wohl bekannt) u[nd] hatte mich vielmehr die Unwissenheit resp. Verständnislosigkeit der weiblichen Jugend u[nd] männlichen, auch jugendlichen Gegner der Grundidee der Frauenemanzipation selber betreffend, wie ich Gelegenheit habe, es täglich zu sehen, und die mich dazu bewogen haben, die natürlichen Ursachen dieser Bewegung darzustellen. Indem ich diese kleine Arbeit schrieb, hatte ich nicht die “Aufgeklärten” vor Augen. Für solche ist also meine Arbeit nicht. Es sind junge, völlig unaufgeklärte, oft nur das Unrecht fühlende, aber noch nichts Wissende, oder auch gegnerische Elemente, denen ich diese Zeilen widmete u[nd] an diese noch viele andere weiterhin knüpfen werde. Da die Idee der Frauenfrage Widersacher hat, u. aus der Natur der Sache selber folgt, dass bei Bearbeitung derselben viele Puncta berührt werden müssen, theilte ich nur den zubearbeitenden Stoff in Partien u[nd] begann meine Arbeit mit der bei Ihnen befindlichen kleinen u[nd] vorläufig

nur die elementarsten Puncta enthaltenden Abhandlung. Sollte sie indes dem “Народ” womöge ihrer Einfachheit oder Stylart nicht entsprechen, so bitte um gefällige Rücksendung des Manuscripts, im Falle der Abnahme aber diesmal meinen Namen unter der Arbeit nicht zu setzen.

Gleichzeitig lege ich die “Відозва” bei u[nd] bitte, solche in “Народ” drucken zu lassen.

Zeichne mich mit aller Achtung

*Olga Kobylanśka
in Bolechówvorliegende*

In Bolechów verbleibe ich drei Wochen u[nd] wenn Sie die Freundlichkeit haben wollten, mir bezüglich dieser Angelegenheit zu antworten, so bitte hierher zu adressieren.

Болехів 23 / 7 892

Вельмишановний пане Павлик!

Олекс[андр] Колесса надіслав Вам невеличку розвідку про “жіночу рівноправність”. Після прочитання цієї статті Ви, напевне, подумали, що це та сама робота для “Народу”, яка мало в чому змінилася, і публікувати її там, можливо, не має сенсу. Ця стаття була первинно призначена для русинської жіночої газети, яка мала виходити. Але позаяк з її виходом не склалося, то я вирішила подати її в “Народ”. Те, що она містить тільки елементарні речі, спричинене не так незнанням жіночого руху, який дедалі більше розгортається (мені він дуже добре відомий), як радше незнанням і відповідно нерозумінням жіночою молоддю й чоловічими, а також молодіжними противниками основної ідеї жіночої емансипації, як це я щоденно спостерігаю при кожній нагоді, що й спонукало мене викласти тут причини цього руху. Коли я писала цю свою невеличку статтю, я мала перед своїми очима не “просвічених”. Отож моя стаття не для них, а для молодих, цілком необізнаних, які часто тільки відчують несправедливість, але самі ще нічого не знають, або для супротивних елементів, яким я присвятила ці рядки й до яких я хотіла би долучити у майбутньому багато інших. Позаяк ідея жіночого питання має багатьох супротивників, і з природи предмету випливає, що при єго опрацюванні му-

сять бути зачеплені багато пунктів, то я розділила матеріал, який потребує опрацювання, на частини й почала свою статтю з невеличкої розвідки, яка знаходиться зараз у Вас і містить тільки елементарні пункти. Якщо она, можливо, через свій простий виклад чи стилістику, не відповідає вимогам “Народу”, то прошу о поверненні мені рукопису, а у випадку її прийняття прошу цього разу не ставити під публікацією мого імені.

Одночасно докладаю “Відозву” й прошу надрукувати її в “Народі”.

З усією повагою,

*Ольга Кобилянська
в Болехові*

У Болехові я буду ще три тижні, і якщо Ви матимете люб’язність відповісти мені стосовно цієї справи, то прошу писати мені на цю адресу.

Переклад з німецької Петра Рихла

12. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

10 ЖОВТНЯ 1892 Р.

*Чернівці, 10. 10. 892.
Roschergasse, 25¹*

Високоповажаний Пане Добродію!

Посилаю для “Зорі” повість з життя жіночого – “Людину”, присвячену товаришці моїй Наталії Кобринській, і прошу о ласкаве прийняття до “Зорі”. Єсть се перша праця моя, котру посилаю до друку, – іменно в руській мові. Виростаючи на Буковині переважно між німцями і румунами, не змогла я дотепер вивчитись рідного свого руського язика як слід, і коли що-небудь писала, то чинила я се по-німецьки.

¹ Рошергассе (Вулиця Рошівська), 25 (нім.).

Язык в повістці сій єсть вже корегований, а остається ще до корегування орфографія. Прошу, проте, правопис перемінити на правопис “Зорі”. Єсли би праця не могла бути поміщена в “Зорі”, то прошу о зворот манускрипту, а в кожному разі, і о скору рішучу відповідь.

Надіюсь, однак, що все-таки редакція, як і читателі “Зорі”, привітають радо мою “Людину”.

Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

13. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

26 ГРУДНЯ 1892 Р.

*Чернівці, 26 / 12 892.
Roschergasse, 25.*

Високоповажаний Пане!

Ваше письмо одержала я і дякую за те. Проти змін стилістичних в оповіданні не маю, розуміється, зовсім нічого. Чи зміна імен є конечно потрібна, хоть би і з взглядом на тее, що образок сей взятий не з життя руського, а з життя німецького?

Вправді, прояви, які суть оброблені в повісті, знаходяться і в світі руського жіноцтва, однак, не знаючи так добре життя родинне руське, як, прим[іром], німецьке, писала тому так. Обробляючи, впрочім, темат “людини”, мала я на оці дійсно лише “людину” без взгляду на національність.

На стор. 14 опустила я справді слова (підкреслені):

“З третьої... коли я переконалась, я... ах, що! – перервала нараз жартівливо. – По що казати? Щоб ще став зарозумілий, як другі” і т. д.

Імена прошу змінити, як треба, на Олену, Ірину (Густка), Стефан вмісто “Дімітрі”.

Мені дуже много залежить на тім, щоб сеся повістка вийшла в р. [1]893. Она висвободила б мене ще від одного

тягаря, через котрі не можу як слід віддатись науці; один рік значить у мене дуже много, бо єсьм слабовитий чоловік. Далі, єсть ся повість тенденційна.

На рік [1]894 злагоджу вже, може, повість довшу, над котрою працюю попочасти вже тепер і котру, щодо змісту, ставлю вище, як “Людину”. Чи буду коли-небудь вправно по-руськи писати? Се ж є *der wunde Punkt meiner Seele*¹.

У мене “літературствування” є лиш побічна річ, мати моя слаба, і я мушу переважно домашньою працею займатися.

Фотографію надішлю, як буду лиш мати.

Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

¹ Це мое болюче місце (нім.).

1893

14. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

3 ЖОВТНЯ 1893 Р.

Чернівці, 3 / 10 893.

Високоповажаний Пане!

Дуже мені прикро, що відписую Вам доперва нині; не буду розписуватися довго про причини мого мовчання; скажу хіба стільки, що не було се якою там недбалістю або байдужістю. Ваш поч[тенний] лист одержала я ще на селі, до котрого повернула з Болехова, а в Чернівцях пробуваю доперва під трьох день.

Доперпа від Вас самих довідалася я, що Ви хорували так сильно, під час коли другі люди знали се уже з часописів. Желаю Вам з щирого серця якнайскорішого поздоровлення, а разом витривалості і сили.

З збіркою герданів і гуцульських вишивок займаюся дуже охотно. Перші позамовляла я вже у жінок деяких руських околиць. Про другі буду могла аж нарід особисто в наших горах старатися, і для того не вишлю все тее скоро. Прошу Вас, однак, не думати, що я на все тее могла би коли-небудь забути. П[ан]і Кобринська писала мені уже пару разів, та, на жаль, не могла я їй як слід скоро відповісти; не раз думаю собі, що не заслуговую на тее, що зве мене своєю найліпшою приятелькою. Я була в останніх часах дуже, дуже зайнята.

Не знаю, де мій лист застане Вас, чи ще у Львові, чи вже у Празі? В кождім разі даруйте, що не відписала я Вам зараз. За фотографії, котрі обіцяєте і мені вислати, дякую Вам якнайсердечніше, будуть вони мені милою споминкою. Пані Кобринська писала мені, що п[ан]і Вільма Соколова

вийшла заміж, – не маю права її гратулювати, не знаючи її особисто, тішуся, однак, її щастям утіхою сестри-слов'янки, бажаючи заразом, щоб не занехувала і далі утішати загаль своїми красними творами.

Кінчу лист свій, здоровлячи Вас щиро, і пишуся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

15. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

4 Листопада 1893 р.

Чернівці, 4/11 893.

Високоповажаний Пане!

Фотографії одержала я, і дякую сердечно за ласкаву пам'ять. Особливо утішилась я “резиденцією” пані Кобринської, котру одержати не надіялася я. Сего дня, коли я получила фотографії, прийшов до мене пан І. Окуневський і показав мені лірника і капличку, котру Ви ему післали. Тішимося щиро, що зможемо Вас, може, і в себе на Буковині повітати; та додержіть лише слова! Приїдьте.

При кінці маю ще маленьку просьбу до Вас. Єсли будете мати свою фотографію, то будьте ласкаві прислати мені її.

Дякуючи ще раз за ласкаву пам'ять якнайщиріше, за приємність, пишуся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

1894

16. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

28 ЛЮТОГО 1894 Р.

Чернівці, 28/11 894.

Високоповажаний Пане!

Лист Ваш і часописи чеські одержала я і дякую сердечно за них; вони справили мені дійсну радість, однак перепрошую, що відписую так пізно, але Ваш лист не застав мене дома і пролежав не отворений аж донедавна.

Подяку за гердани і гроші я також одержала. Я не підписувала зараз, бо замовила-м ще на Ваше бажання один гердан, а очікуючи его викінчення, котре настане десь аж тепер незадовго (наші жінки не квапляться дуже слово держати, а окрім того, і не зацікавлені кожного часу такими роботами), задержувала-м ся і з відписуванням на Ваше почесне письмо. Надіюсь, що не прогніваєтесь за тес на мене.

Вашу працю буду читати, хоть і не буду всего розуміти. Бувши ще малою дівчинкою, читала я дуже радо чеські казки, і вони осталися мені ще тепер в пам'яті.

Дякую Вам ще раз щиро за прислання "Svetozora" – се мене дуже і дуже тішило. Книжки, котрі бажаєте, буду всією силою старатися роздобути і післати Вам, однак, если то дуже скоро не наступить, то не думайте, що я забула. Я не належу до тих людей, котрі скоро забувають.

Буду лиш Вас просити мені ще раз виразно написати, а то взглядом декотрих книжок.

Приміром, "Бібліотеку для молодіжі", чис[ло] 1. (Ся "Бібліотека" виходить в Коломиї, є галицька, а я не знаю, чи Ви бажаєте галицьку, чи, може, "Бібліотеку" буковинську,

так звану для міщан? Єсли Ви таки хочете “Біблію[теку] для молодіжі” (значить, коломийську), то я навіть дуже легко можу Вам її придбати, лише не знаю, *чи бажаєте і число першого річника, значить з р. 1894, чи 1 число з року [1]895?*

2. Бажаєте “Буковину”, часописьмо політичне, число I, II, III, – однак з *котрого року?*

3. Чи потребуєте всі, досі вийшовші, буковинські руські календарі (розуміється, з винятком тих, котрих маєте?).

3. *З котрого року* бажаєте собі наведені числа “Науки”?

Про все тее прошу мені ласкаво ще раз докладно написати, а я постараюся о тее, щоб Ви всі Вами наведені письма дістали, що не зможу сама роздобути; то попрошу пана Гілярого Окуневського, і він певне дістане їх, і пішлемо Вам все, що треба.

Я була сего літа у пані Кобринської, однак лише 8 день. З Болехова мали ми обі їхати разом до Львова на виставу, але я заслабнула і мусила-м назад додому вертати, не бачачи вистави і пробувши у Кобринської лише вісім день.

Не знаю, як буде з виставою в Празі, я би дуже а дуже хтіла поїхати туди, але не знаю, чи обставини дозволять мені на те. Буду старатися, але чи удасться мені – покажеться пізніше.

Скоро гердан буде готовий, так пішлю Вам зараз, тішусь щиро, що Ви задоволені з тієї маленької збірки, я була би-м охотно більше післала, але не виїжджала-м в тоті околиці, в котрих мож було і, може, ще що кращого зібрати, а знайомих не маю там, котрі б були б то для мене вчинили.

Перепрошую ще раз, що не відписала-м зараз на Ваше письмо, і прошу ласкаво о пояснення взглядом згаданих часописів, щоб я могла якнайскоріше вислати все потрібне.

Здоровлю Вас і пишуся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

17. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

6 ЧЕРВНЯ 1894 Р.

*Чернівці, 6/6 894
Високоповажаний Пане!*

Зібравши трохи герданів, посилаю їх. Суть там гердани звичайні, і так звані “коральки” і “бодзики”. Одну “коральку” посилаю в цілковитості і викінчену, як носять її наокоути шиї на грудях, і дві зачаті іншого взору і околиць. “Бодзики” носять дівчата на шиї, на руках, а хлопці наокоути капелюхів. Герданами обвивають і хлопці капелюхи.

Перепрошую Вас дуже, що не всі гердани суть однакової довгості, себто 14 cent., – однак робітниці декотрих тих взірців не могли поняти, що то треба коротеньких куснів, хоч я давала пожадану міру і наказувала остро не робити довших, та се не помагало нічо. Декотрі гердани купувалися готові і суть тому довгі. Всі отсі речі суть з чисто руських сіл і околиць. З декотрих сторін не могла-м ще роздобути; люди дуже не додержують слова, і так я не посилаю багато. Також боюся, чи не буде Вам тее все задорого? Я старалася здобути всі ті речі якнайменшим коштом. Вишивок гуцульських не можу післати. Думала-м, що зможу сама в гори виїхати та постаратися о тії речі особисто, однак мені неможливо з дому вирватись; мати хорус мені дуже часто і я, прикована до дому; а таких знайомих, котрі би мені тую справу з зрозумінням перевели, у мене тепер нема. Перепрошую Вас тому дуже, що не додержую в тім взгляді даного слова.

До Болехо[ва] приїду, здається, аж в серпні і, здається, лише на короткий час. Не знаю, чи Ви одержали лист мій, в котрім я Вам за мені прислані фотографії дякувала?

На виставу до Львова не поїду; она нам запольська, скорше виберуся до Праги.

Надіюсь, що гердани не нароблять Вам багато клопотів.

Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

18. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

27 ЖОВТНЯ 1894 Р.

Чернівці, 27/X 1894
Wojnarowitschgasse, № 5.

Ласкавий Пане!

Ваше письмо одержала я, відписую, однак, аж нині, позаяк не було мені скорше можливо. З товариством нашим річ мається так. Головною ініціаторкою его єсть пані Матковська; она ніби числиться до старої партії, єсть, однак, дуже і дуже толерантна жінка, ми подали собі руку, щоб зібрати всіх русинок бук[овинських] та, зав'язавши товариство, хоронити наших дівчат та дітей – біднішої класи головню – від румунщинися¹, котрому западають чимраз, то сильніше. Політичні погляди не мали відігравати в нас жодну роль. Ми мали зовсім практичні цілі на оці. У Вас будуть, певно, статуту нашого товар[иства] і не буду тут о тім дальше розписуватись. Умова була така, що наколи буде більше так зв[аних] українок, то будуть вони провадити справи тов[ариства], а коли більше “твердих”, то тії.

Хтіли-сьмо, а властиво, хочемо се і тепер – учити дітей по-руськи, і історії, котрої тут не учать по школах... учити кравецтва і т. п.

Коли прийшло до засідання, то, окрім мене, не явилася ані одна українка, а змісто того появився Вам, певно, звісний грубий допис в “Буковині”, в котрому представив якийсь незвісний мені автор того наше товариство в такім світлі, що аж встидно, що звісний автор якийсь русин і патріот. Не сумніваюся ані хвильки, що причина того, що з українок не явився ніхто, лежить в махінації наших “м'яких” патріотів – спасибі їм за тее! Вони тут дійсно не бачать нічого іншого, жодної щирої волі – лише рублі – і рублі! Не знаю, чи перепудились якоїсь Москви тут, в Чернівцях, де з одної сторони румунізуються русини, а з другої німчат[ься], з третьої польщат[ься], чи перепуди-

¹ Румунізації.

лись двох “ес”, що поступили собі так погано, досить, що попсували нам, жінкам, і нашому товар[иству] кредит.

Наколи би жінок було в товаристві багато, ми б не потребували до мужчин “тулитись”, однак коли буде нас мало, то ми не вдіємо нічого. “Буковина” розкричалась, що допомога, котру получило тее товар[иство], естє румунська! Та нехай буде собі і хінська, най не забувають, однак, звісні “м’які” патріоти, що гроші тоті не підуть на румунських дітей, лише на наших, руських. Румуни хотяться з нами вже помирити, щоб не дати завоюватись полякам і жидам, котрі ростуть тут немов на дріжджах; злучившись з ними, ми не потребуєм їм зараз підлягати! Я б Вас дуже просила, ласкавий пане, написати, а властиво, подати коротеньку нотатку в “Народі” про тее, що пишу Вам – як красно привітала “Буковина” рух руських жінок на Бук[овині].

Подайте се, однак, своїми словами, бо я пишу нині страшне зле. Хтіла-м те все подати до “Діла”, однак наколи Ви звернулись до мене, то мені се ще миліше. Єсли буде що і пізніше значного дотично того нещасливого товар[иства], то буду Вам писати. Я зовсім не носила-м ся з думкою закладати тут жіночого тов[ариства], бо мені все здавалося, що наші жінки повинні би ся і без тов[ариства] образувати, по-друге, я маю так мало часу такими ділами займатися! Мушу провадити сама господарку дома, в мене мати дуже слабовита; як маю вільну хвилину, то читаю і пишу то по-руськи, то по-німецьки – однак, бачачи таку щиру волю у п[ані] Мат[ковської], я не могла їй не услухати!

З своїм поганим поступком зразили мене українці так, що не вступила би-м ніколи в тоте товариство, котре б вони заснували, лучче до жодного, як до такого, де сліпий фанатизм убиває всі шляхетніші почуття в людині!

Відчит посилаю Вам. Не знаю, чи варт его друкувати. Він, як бачите, собі зовсім простенький; позаяк у нас навіть не знають, що то таке емансипація та рух жіночий – то вибрала я собі розв’язання тих точок. Пізніше (єсли б був вигляд, що членів побільшиться), хтіла-м о питанню жіночим взагалі інакше говорити, та на сей раз – де і так побоювались, щоб наше духовенство і проче “панство” не думало, що то заноситься на якийсь соціалізм – мусила-м

говорити так примітивно. Єсли би-сте его таки віддрукували, то будьте ласкаві мені тогди той номер післати. Я 18 ч[исла] “Народу” не читала, бо сама не можу отримати, а дістати его годі; і так не знаю нічого.

Жінок на засіданні було зо 30–40. Я писала, при[міром], до п[ані] Єв[генії] Ярошинської і, розказавши їй все про наше товар[иство], просила-м її дуже, щоб прибула – не надіялась ніколи, що і она напудиться якої Москви в Чернів[цях] та не прибуде! Не знаю, для чого не прибула, однак повинна би була, яко щира патріотка і емансипантка, підпирати сей рух. Єсли се товариство перебере з часом, може, і характер “твердих”, то най українці не нарікають, бо все могло дуже-дуже гарно розвитися! І то дійсно на користь руського народу. Та вони поспішилися зараз якесь брудне клеймо прибити тому всьому.

Кінчу вже – бо і так наговорила-м Вам стільки, а Ви, може, і не дізнались того, чого хтіли. Повість, котра друкується тепер, то не тота, котра була у Вас – то інша; тую хочу на рік [18]95 послати до “Зорі”. Перероблювала-м її почасті.

Я дописую і до німецьких часописей, бо у нас заким що віддрукується, то можна б і загинути, і не діждатись чого-то. Єсли схочете що до мене писати, то віднесіться прав¹ до мене.

Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

Українці тутейші боялись, що ми будемо спроваджувати книжечки до науки для дітей з Москви. Най ся не боять.

Даруйте, що пишу так зле. Я так спішуся; сей лист переривала-м щось 4 рази!

¹ Тут: прямо, безпосередньо.

19. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

2 Листопада 1894 р.

Чернівці 2. 11. 894
Wojnarowiczgasse № 5.

Ласкавий Пане!

Часописі получила я і сердечно дякую. Щодо справозданя Б...го, то оно не естъ пересолене, дивуюся навіть, що не естъ, лише щодо предсідательки помиляється. Она естъ вправді потроха зрумуньщина, однак з чисто руської родини (православна), і ліпше що вертає знов назад до нас, чим відтрутити її від себе, тому що не говорить добре по-руськи. Прецінь маємо тут дуже багато таких, що ліпше говорять по-німецьки або по-польськи, ніж по-руськи; отже, лише в тій одній точці помиляється, але лише, може, тому, що не знає предсідательку. Щодо діла “Додля”, то буду Вас просити колись пізніше мені его на якийсь час визичити. З Матковськ[ою] поговорю і напишу в своїм часі.

Тимчасом дякую ще раз за зміст Вашого письма і за “Народ”, і пишу з правдивим поважанням,

О. К.

20. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

7 Листопада 1894 р.

Чернівці, 7/11 894
Wojnarowiczgasse, 5.

Високоповажаний Пане Добродію!

За пару день надішлю два ескізи свої під заголовком “Матір Божа” і “Impromptu Phantasie”.

За два, найдалше три місяці, – довшу свою повість “Без подій” (довша як “Людина”). Она єсть вже готова, але хтіла би-м, щоб покорегували ще мову, бо, як писала-м Вам вже давніше, ласкавий пане, es ist mein wunder Punkt¹, що не володію як слід руською мовою.

Опісля буду мусила і переписувати її ще начисто до друку, отже, забавлюсь² з тої причини з пересилкою.

В мене єсть ще від тамтого року готова, переведена новелька славного данського кольориста Якобсена, коротенька новелька під заголовком “Тут повинні рожі стояти”. Єсть се одна з найкращих его чотирьох звісних новельок; пришлю її, отже, також, може, здасться вже сего року для “Зорі”?

Хтіла би-м дуже, щоб она надрукувалась в “Зорі”.

На всі тії подані праці можете числити з певністю, ласкавий пане добродію, а поки що пишу з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

21. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

11 Листопада 1894 р.

*Чернівці, 11/11 894
Wojnarowiczgasse, 5.*

Ласкавий Пане!

Посилаю два ескізи свої “Матір Божя” і “Impromptu Phantasie” і згадану новельку Якобсена.

Мова не корегована ще, взагалі і правопис не корегований.

Прошу бути ласкавим і вчинити се вже самому, бо якраз тепер нема мені кому в тій справі помочи. Ескіз “Impromptu Phantasie” вийде незадовго в німецькій часописі “Wiener

¹ Це моє слабке місце (нім.).

² Тут: затримаюсь.

Mode”¹ (однак не під моїм повним іменем). Мені заплачено за нього гарний гонорар, я думаю, що не повинно стати на заваді друкування єго в “Зорі”.

“Матір Божу” написала я недавно і посилаю її прямо до “Зорі”. Тепер візьмуся до для “Зорі” призначеної довгої повісті “Без подій”. Буду старатися прилагодити її якнайскоріше. Чи дам де тут покорегувати її мову, чи пішлю прямо до Вас, високоповажаний добродію, не знаю ще сама. Буду старатися, щоб вийшло для Вас без всяких клопотів. “Без подій” ставлю вище під кожним взглядом від “Людини”.

Поки що пишу з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

22. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

22 Листопада 1894 р.

*Чернівці 22/XI
Wojnarowiczgasse, 5.*

Ласкавий Пане!

Лист Ваш дістала я і відписую зараз; я хтіла і так писати до Вас та подякувати за те, що дали відбити мій відчит. Я одержала 500 прим[ірників] і они розходяться досить живо. Не знаю, чи приймуться висказані в одчиті ідеї межі нашим жіноцтвом, однак маю надію.

Справоздання Костецького викликало цілу бучу, а то тому, що він (я се зразу і не помітила) писав там, що Матковська оповідала свою “біографію”. Біографію свою она не оповідала, лиш подавала якусь там річ, а властиво примір з свого життя. Она тим так згризлася і каже, що люди будуть думати, що она якась варятка і оповідала свою біографію. Я єї успокоювала, розтолковуючи, що най собі з того

¹ “Віденська мода” (нім.).

нічо не робить, що там стоїть, але она дуже уразилась тим. Не знаю, якби то залагодити в “Народі”, або може би-сте були ласкаві якось там всунути то, що знаєте “з певного джерела”, що она не оповідала свою біографію, а подала лише один примір з свого життя, і то, коли говорила о тім, аби дівчата руські училися і кравецтва, взагалі всего, що все здається в життю і т. д. Костецький написав (учувши, що она тим уразилась) лист, з котрого виходить, що він се за моєю порадою зробив. Скрив він ся чогось за мене, коли я з ним в життю і слова не говорила. Скажу одверто, що мене всі такі дурниці лише гнівають, бо, взявшись за діло поважне, не треба на клевети уважати, принаймні я не роблю собі з таких річей нічого, але не всі думають так.

Бібліотеки не маємо ще жадної, не маємо ще і своєї комнати. Тепер маєм збирати гроші, щоби якихось пару сиротят убрати. “Буковина” закидає мені те, чому мене не вибрали секретаркою. Се їм тут добре говорити; в мене є стілько занять і писанини дома, окрім того, не належу до найсильніших і найздоровіших, і писання мучить мене. Окрім того, мушу провадити сама господарку, бо в мене мати слабовита, впрочім она єсть для мене чимось дуже дорогим, так що я щаслива, як бачу, що сидить лиш. Я рада, як маю дрібку часу, аби щось прочитати, написати, кореспонденція в мене теж широка; отже, я дуже обарчена працею, і місце секретарки не хтіла-м сама приймати. Се я пишу так, щоби Ви не думали, що се яке недбальство з моєї сторони.

Щось інтересного про наше товариство не маю ще що подавати; се, що могла б казати, то те, що переконаюся, що наше жіноцтво дуже необразоване, що повинна би без товариства сама кожда окремо працювати над собою. Се я, вправді, і давно знала, я те і Матков[ській] говорила, але она має велику надію, що то товариство розвинесь колись сильно. Я – ні...

Я ожидаю Морачевську кожду днину. Не знаю, чи буде що з моєї подорожі до Італії, я не живу в таких обставинах, щоб могла собі щось подібне дозволити. А впрочім, на кого лишу матір? Она терпить на серцевий блуд, є надзвичайно сильно прив’язана до мене, і мене не заступить вдома ніхто.

Ваша стаття в “Народі” (ч. 19) – дуже а дуже добра. Матков[ська] радувалась нею широ. “Буков[ина]” боронилась знов щось трохи, однак не думаю більше відзиватись. Все

залежить від того, як жінки наші будуть поводитись, але не раз ліпше з розумними загубити, як з дурними знайти.

Здоровлю Вас,

Ольга Кобилянська

Ярошинська була в мене. Она не могла прибути тогди, ізвинялась власне. Коби таких більше, як она, то вдіялось би не одно... Але... leider¹... leider.

Я дала народовцям тут 100 прим[ірників] “відчиту” і они розсилають з “Буков[иною]”. Матков[ська] продає жінкам і збирає гроші “до фонду”. *Се добре.*

23. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

15 ГРУДНЯ 1894 Р.

*Чернівці, 15/12 894
Wojnarowiczgasse.*

Високоповажаний Пане Добродію!

Лист Ваш одержала я. Прикро мені, що маєте клопоти і писанину з моїми нарисами. “Impromptu Phantasie” не вийшло ще по-німецьки, хоть надіюсь, що вийде десь незадовго. Посилаю Вам, однак ж, манускрипт німецький, може, здасться при коректурі. Те, що я в руській сказала, щоб могли скорше знайти. Прочитавши манускрипт, зможе-те легко перевід поправити. Щодо звісних неясних уступів у “Матері Божій”, то наводжу їх також по-німецьки:

1. “Ти заходила до неї, наколи она лежала в недузї сама” і т. д. – “Du kommst, wenn Sie in ihrer Krankheit einsam und verlassen lag und ihr Elend die Menschenwürde zur elenden Posse stempelte”² і т. д.

¹ Leider (нім.) – на жаль.

² Ти приходила, коли вона лежала хвора, самотня і забута, а її бідність жорстоко насміялася над її людською гідністю (нім.).

2. “А померши, була майже сама понесена до гробу...”

По-німецьки цілий уступ: “Du erinnerst dich nicht einer fremden verhöhten komödianten Frau, die nirgends ein Obdach finden konnte, eines pötzlichen Todes gestorben, fast ohne Begleitung zu Grabe getragen wurde?”¹

Я тими підкресленими словами хочу сказати, що її не відпроваджував майже ніхто на кладовище.

3. “А Матір Божя виділась так виразно” і т. д.

По-німецьки цілий уступ: “Bogenförmig und kunstreich waren rahllose Kerzen über einem reich mit Blumen, Schleier und Perlen verzierten großen Marienbilde angebracht, und flimmerten und leuchteten und gingen gleichsam in eigenem Helle auf. Und das Muttergottesbild mit dem kleinen Christuskinde schien fast leben, ihre schweren kostbaren, Seidengewänder schienen fast greifbar, ihr schönes Gesicht aber war von mildem Ausdruck und schien vor unbetrübter Seelenruhe”².

4. “Коли ти задля других вела безсонячне буття”.

По-німецьки цілий уступ: “Und doch dachtest du an mich! In deinen schwersten und einsamsten Stunden! Als du trotz deiner Jugend und Ihrer Rechte das Leben nicht genossen und ein sonnenloses Dasein führtest”³.

5. “Лиш сей раз, сей один однісінький раз” і т. д.

По-німецьки: “Nur diesmal, nur dies ein einziges Mal sollten mich der Himmel nicht verlassen, nur dies ein einziges Mal sollten mir die Götter zu Hilfe kommen”⁴.

Не знаю, чи я ясно виразилась, прошу, однак, таки тих німецьких уступів держатись.

¹ Не пригадуєш собі ту чужу, осміяну жінку-дивачку, котра ніде не могла знайти притулку, померла наглою смертю і була похована майже без процесії (нім.).

² Образ Богоматері гарно оздоблений численними свічками, розставленими півколом, квітами, тонким мереживом і перлами; вони мерехтіли, виблискували і одночасно розпливалися у своєму сяйві. І образ Матері Божої із малим Христом-дитиною здавався майже живим, а важкі коштовні шовкові шати майже справжніми, її чудове обличчя мало лагідний вираз і свідчило про непорушний спокій душі (нім.).

³ І все ж ти думала про мене! У твоїх найважчих, найсамітніших годинах! Коли ти, незважаючи на свою молодість і її права, не розкошувала в житті і вела безпросвітне існування (нім.).

⁴ Лише цей раз, лише цей однісінький раз повинно було небо мене не покинути, лише цей одинокий раз хай допоможуть мені боги (нім.).

Пишучи що-небудь, я мушу завше головні точки писати по-німецьки, опісля обробляю собі їх вже по-руськи. Шукаючи за руськими виразами – гублю думки.

Я читаю тепер неустанно по-руськи, хтіла би-м, щоб Вам, високоповажаний добродію, “Без подій” завдало якнайменше праці щодо мови і правопису. Надіюсь, що зможу вже з кінцем наступ[ного] місяця післати повість тую для “Зорі”.

Дякую щиро за желання і пересилаю і Вам, Високоповажаний Пане Добродію, всего блага з Новим роком, і пишуся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

1895

24. ДО ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ

15 СІЧНЯ 1895 Р.

Чернівці 15/9 895

Ласкавий Пане!

Ваш лист одержала я якраз перед моїм від'їздом до Кімполюнга (в гори), куди їхала-м на кілька неділь, щоб набрати нових сил до звичайної поганої борби, що зветься життям.

Думала-м, що відпишу Вам звідти, взяла-м навіть Ваш лист з собою, щоб відповісти на все, однак там не могла-м ніяк взятись до писання. Там так прегарно, я пересиджувала стільки в лісі, лазила тільки по горах, що до писання не ставало мені зовсім часу, хоть думала-м майже щоденно над тим, повідписувати тим, що на мене не забували, і совість гризла мене не раз.

Перед кількома днями вернула-м і відписую Вам. Думала-м, що не напишете до мене більше, а позаяк під час Вашого мовчання мовчали і мої товаришки, то я огірчена до крайности, говорила-м собі дуже часто, що Ви цілком "такі самі, як всі тії прочі", і що я не признаюсь Вам так само, як і їм, і що се навіть буде ліпше, як на мене всі позабувають! Мусите знати, що мені жилось сего року дуже лихо, і що я чулась не раз нужденною, немов та собака...

Єсли Ви думаєте, що я гадала хоть би і через хвилину коли-небудь, що Ви спинились вже коло самого щастя, осягнувши Черновецьку [нрзб.] і доктор, то помиляєтесь. Я лиш не знала, що Вам жиється так погано, і що Ваше положення в такій степені прикре!

Не можу казати, що Вас “жалую”; се слово могло би Вас уразити, і я вже an u[nd] für sich¹ ненавиджу то слово, але скажу Вам, що я Вас дуже-дуже добре розумію, і що Ваша “лірика” боліла мене. Повинна-м Вам, може, щось о собі писати, не знаю, але моє життя ist eine im eintönigen Ton gehaltene Nocturne ohne Schluß², в ній мало що інтересного. Обставини, в котрих я живу, не відповідають зовсім “літературним стремлінням”! Але мені діється з писанням так, як Вам з людьми. Вертаєте все наново до них по мимо того, що затроюють Вам життя і нищать Вас. Я берусь все наново за перо, бо пересвідчуюсь, що не можу без того жити. Хтіла би-м лише одно. Єсли б хто-небудь хтів коли критикувати мої письма, так нехай би брав і на розвагу обставини, в посеред яких живу, спосіб життя і виховання, яке одержала-м; тоді оцінить мене добре. Питаєте, чи я що пишу і чи дала що до “Зорі”? Післала-м до “Зорі” ту повість, котра була у Вас. Єї друга часть цілком перероблена і я з тої повісти зовсім незадоволена. Тепер забираюсь переводити дещо для “Реклами”, а відтак хочу писати повість з “народного життя”, матеріал маю прегарний. Що “Св. Івана” п. Франко не прийняв, не дивує мене; повинна-м була собі то сама сказати і не давати єго єму зовсім. Не маю єго ще дома, але просила-м Маковея постаратись о него, і відтак най відтак робить собі з ним, що хоче.

Ага, питаєте, чи я з М[аковеем] ближче живу? Не схожусь з ним часто. Як я була в Кімполюнзі, то відвідав мене там. Чому Ви пишете, що з ним “можна жити, але осторожно”? Чому се послідне? Було мені вже написати, щоб я знала. Він зробив на мене вражіння доброго і спокійного чоловіка, і я, власне, забиралась з ним добре жити; т. є. знакомства, як він, мають для мене смисл. Він літерата і займається тим самим ремеслом, що я. Напишіть мені щось більше про него, або і не пишіть, як не хочете. Чи Ви дістаєте “Буковину”? Там єсть кілька моїх нарисів, і одна ще перед трьома роками писана гумореска. Напишіть мені знов щось про себе. Що Ви задумуєте

¹ Насправді (нім.).

² Є витриманим в одній тональності ноктюрном без кінця (нім.).

робити? Таке життя, яким живете, мусить Вас знищити.
Чому у Вас багато роботи?
Здоровлю Вас сердечно.

Ольга Кобилянська

Що чути за катедру у Львові? Тут не можу від нікого
щось довідатися; впрочім виходжу дуже рідко між люди.

25. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

16 ЛЮТОГО 1895 Р.

Чернівці, Wojnarowiczgasse, № 5

Високоповажана Пані!

Перепрошую дуже, що приходжу нині з просьбою, а то
просила би-м Вас дуже, ласкава Пані, подати мені ад-
ресу редакції ілюстрованої часописі Липської¹ “Leipziger
ill[ustrierte] Zeitung” і з ласки своєї написати, чи при ній не
є співробітником звівний писатель Emil Franzos або чи не
є він сам одвічальний редактор тієї часописі? Я хтіла би-м
до него написати, і мені все здається, що він є при редак-
ції вищевиміненої часописі. Не дивуйтесь, ласкава Пані,
що пишу до вас звідси, з Чернов[ець], по адрес, однак я зхо-
джусь так мало з людьми тепер, що волію прямо до вас уда-
тися, ви бо згадували мені раз щось, що маєте тую часопись
у себе, чи щось подібного. Як Вам живеться і коли загостите
знов до Черновець? Хтіла би-м ся знов колись побачитись
з Вами і вибалакати про деякі справи. Перепрошую ще раз,
що справляю Вам хлопоти з моєю просьбою, однак зачисляю
Вас до моїх товаришок і для того звертаюсь до Вас з довір'ям.

Здоровлю Вас і пишу з правдивим поважанням,

Оль. Кобилянська

¹ Лайпцігської.

26. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

15 БЕРЕЗНЯ 1895 Р.

15/3 895 Czern[owitz]

So ist es, Gustiuska, dass man einander vergisst, so wie z.B. jetzt zwischen uns, wo ich von Dir täglich täglich ein Schreiben erhoffe und es doch nicht bekomme! Wenn ich zu Deiner Mutter gehe, hör' ich immer, dass Du geschrieben, aber was hab' ich davon? Deine Seele ist mir daran nicht nahe, die Worte sind nicht an mich gerichtet, kaum dass ich recht erfahre, was Du von dort erzählst. Ja, Deine liebe Mutter sagt mir, wenn wir allein sind, aber Jadwig ist immer so geheimnisvoll und zugeknöpft und das verwundet mich und ich kehr' nach Hause erbittert zurück. Mir tut das Herz so weh und ich denk mir, zu mir selber: "Geh, alte Gans, zwischen deine Bücher, die verstehen dich besser und teilen dir unverhohlen mit, was in ihnen liegt". Ja, es tut mir so leid... es tut mir auch so leid, dass Du mir nicht einmal eine Karte geschrieben, Du weißt es, Gustiuska, ich kann es nicht ertragen, wenn Du schweigst, mögen sich andere schweigen und mir monatelang nicht schreiben, meinetwegen. Vom Kolessa habe auch gar keine Nachricht, aber das tut mir nicht weh, aber auf Dich bin ich eifersüchtig, ich komme mir so vor wie ein betrogener Liebhaber. Ich denke mir allerlei, denke, dass Du dort schon eine Seele hast und mich nicht mehr brauchst, an mich nicht mehr denkst – ich bin krank, krank, sag' ich Dir, wenn Du mir lange nicht schreibst! Und die Photographie habe ich noch immer nicht, man hat mir gesagt, Du hättest eine kleine Arbeit verkauft. Ich freute mich innig, auch darum, weil ich gedacht, dass Du der Jadwig Geld auf die Phot[ographie] schickst und ich sie endlich von der Helen bekomme! Du hast es vergessen, Gustiusiu, gewiss, es müsste so kommen; es ist schon so, dass alle, an denen ich so hänge und die mir so viel bedeuten, fortgehen und dann für mich verloren gehen.

Ich lebe hier so eintönig, so schrecklich eintönig, war auch längere Zeit krank, immer verfolgt mich der Gedanke, dass ich Lungensucht bekomme! Meinetwegen, wenn der Tod nur nicht so eintreten würde, dass ich es weiß, dass es der Tod ist!

Wohin gehen und wem was sagen, was sich so voll in der Brust angestaut hat? All die flachen Menschen mit ihren kleinlichen selbstsüchtigen Gedanken widern einen an. Am liebsten bin ich mit Deiner Mutter, heute war ich eben bei ihr um Deine Adresse, da ich sie vergessen, und sie erzählte mir, dass Du auf einem Kostümapend warst. Jadwig war nicht dabei, vielleicht wäre ihr nicht recht gewesen, dass ich davon erfahre, übrigens sehe ich nicht ein, weshalb es ein tiefes Geheimnis sein soll, wenn Du Dich einmal unterhaltest. Wenn Du einmal alt wirst, kannst Du Dich in dem Sinne nicht am Leben beteiligen wie jetzt! Sie ist so kleinlich mitunter, aber sie hat Dich lieb und ist immer so ängstlich um Dich! Schreibe ihr nicht, was ich Dir schreibe – es würde ihr weh tun, mag sie sein wie sie ist, und ich will mich nicht in niemandes Vertrauen eindringen. Neulich sagte Micia: “O, die Gusta wird gar nicht aus Wien zurückkehren wollen, wenn sie sich dort einmal gewöhnt”. Und ich sagte: “O, sie wird zurückkehren!” Nicht wahr, Gustiuska? Du bleibst Deiner alten Heimat treu, sie ist nicht prächtig und nicht berauschend, sie hat Dich groß gezogen, und in ihren stillsten einsamsten Winkeln liegt das, was Du liebst – echte Poesie, das, was Dich gerührt und gequält und zum Leiden und Größe angeregt hat, Du kannst sie nicht lassen deshalb, weil sie kein schönes Gesicht hat! Bei den Worten Micias war mir, als solltest Du Dich denn auch von mir lostrennen, denn ich werde dieser Heimat treu bleiben, treu bis in den Tod, und mag man mich hundertmal auslachen, dass ich wie ein Bauer an der Stelle klebe! Nun, so bin ich ein Bauer, Die sterben aus Sehnsucht nach ihrer Heimat; mir würde es auch so ergehen; gerade so wie den Norwegen oder Dänen mit ihren seltsamen Landschaften und Fjorden.

Ich mach Dich aufmerksam auf Werke vom Aug[ust] Strindberg, einen Skandinaven, eine imponierende Größe, ein tiefer Verehrer Nietzsches, er schreibt prächtig, aber auch rücksichtslos aus der Tiefe seines Herzens, er schrieb eine Novelle “Tschandala”, wo er auf Grundlage der Nietzscheischen Idee sagt: “Der niedrige Pöbel ist dazu da, um auf seinem Rücken den lachenden Löwen zu tragen”. Er ist ein großer großer Verehrer dieses großen Propheten. Lese alles von ihm. Desgleichen vom Arne Garborg. Er lebt einsam im höchsten Gebirge wie ein Verrissener zwischen rauschenden Fichten, sucht auf schweigende Seen und schreibt. Ich lese jetzt ein wunderschö-

nes Buch, betitelt “Das junge Skandinavien” von Ola Hanson, dort ist so viel über meinen Liebling Jacobsen; es ist so viel Ähnliches in seinem Leben wie in meinem, er hat sich so viel vergeblich gesehnt wie ich, hat mehr in Träumen gelebt und starb auf Lunge! Das Buch ist ins Polnische übersetzt, sonst hätte ich es Dir geschickt. Denk Dir, alle großen Menschen, geschildert vom Ola Hanson, einem Dichter, einem Psychologen par excellence – es ist ein wahres Vergnügen das Buch zu lesen!

Weißt, Gustiuska, ich habe Aussicht für meine Arbeit...

15/3 895 Черн[івці]

Так воно і є, Густюсько, що один про одного забуває; так, наприклад, є тепер між нами. У той час, коли я день у день сподіваюся від Тебе листа, але він не приходить. Коли я приходжу до Твоєї матері, чую, що Ти писала, але що я маю з того? Твоя душа мені не близька, а слова не написані до мене, я тільки дещо довідуюся, що Ти їм пишеш. Правда, Твоя любя мати розказує мені, коли ми самі, але Ядвіґа така таємнича і замкнута, це злить мене, і я повертаюся роздратована додому. У мене болить серце, і я думаю сама про себе: “Іди ти, стара дурепо, між твої книжки, вони тебе краще розуміють і діляться неприховано тим, що в них написано”. Так мені жаль і прикро, що Ти навіть жодної картки мені не написала, адже Ти знаєш, Густюсько, що я не можу зносити, коли Ти мовчиш, хай інші мовчать і місяцями не пишуть – про мене. Від Колесси не маю жодної звістки, і це мене не болить, але Тебе я ревную, уявляю собі, що я обманутий любовник; про всяке міркую і думаю, що Ти найшла собі людей і більше мене не потребуєш, про мене не думаєш, – я хвора, хвора, кажу Тобі, коли Ти довго мені не пишеш. Твої фотографії я все ще не маю, мені говорили, що Ти мала би продати якусь малу працю. Я щиро раділа цьому ще й тому, бо думала, що Ти пішлеш Ядвізі гроші на фотографію, і я її нарешті одержу від Гелени. Ти забула, Густюсю, про це, правда – це так мусило бути, все так складається, що всі, до кого я ставлюся з прихильністю і які мають для мене велике значення, залишають мене, а потім втрачаються для мене.

Я живу монотонно, страшно монотонно, була довгий час хвора, завжди мене переслідує думка, що захворію на сухо-

ти. Про мене, але щоби смерть не наступила так, щоб я знала, що це смерть.

Куди піти і кому сказати про те, що так повно нагромадилося в душі? Ті всі банальні люди з їхніми дріб'язковими, егоїстичними думками набридли мені. Найрадше перебуваю я в Твоїй матері, саме сьогодні була в неї за Твоюю адресою, бо я її забула, і вона мені розказувала, що Ти була на балі-маскараді. Ядвіги не було, можливо, їй не хотілося, щоб я про це знала, зрештою, не знаю, чому це мала би бути глибока таємниця, коли Ти розважаєшся? Коли Ти постарієш, Ти не зможеш брати участі в житті в такому значенні, як зараз. Вона буває інколи дріб'язкова, але вона любить Тебе і завжди боїться за Тебе. Не пиши їй про те, що я Тобі пишу, це її боліло би, хай буде такою, як вона є, і я не хочу втручатися в нічию довіру. Недавно сказала Міця: "Густа не схоче повертатися з Відня, коли вона там звикне", а я відповіла: "О, вона повернеться". Правда, Густюсько, Ти залишишся вірною Твоїй старій батьківщині, вона не розкішна і не чарівна, вона Тебе виростила, в її найтихіших самотніх закутках криється те, що Ти любиш: правдива поезія – те, чим Ти жила і що Тебе мучило, що збуджувало страждання і велич, Ти не можеш її залишити тільки тому, що вона не має гарного обличчя! Від цих слів Міці здавалося мені, начеб Ти і мене хотіла покинути, але я залишуся цій батьківщині вірною, вірною аж до смерті, хай мене сто разів висміють, що я прилипла, як селянин, до землі – ну, то я селянин, а вони вмирають з туги за батьківщиною, зі мною сталося би те саме, якраз так, як норвежці або данці з їхніми чудними краєвидами і фіордами.

Звертаю Твою увагу на твір Августа Стріндберга, скандинавця, імпонуюча велич, глибокий поклонник Ніцше, він пише чудово, але безпощадно з глибини свого серця; він написав новелу "Tschandala", в якій на підставі ідей Ніцше каже: "Підла чернь створена на те, щоби носити на своїй спині лева, який сміється", він великий, великий поклонник цього великого пророка. Читай всі його твори, а також Арне Гарборґа, він живе, як пустельник, на найвищих горах серед шереху смерек, шукає мовчазливі озера і пише. Я читаю тепер чудову книжку під назвою "Молода Скандинавія", в ній є багато про мого любимця Якобсена, в його житті є багато спільного з моїм життям, він, як і я, даремно мріяв, жив

більше мріями і помер на хворобу легенів; книжка ця перекладена польською, інакше я післала б її Тобі. Уяви собі всіх великих людей, зображених Олою Гансоном, поет і психолог *par excellence*¹ – читати книгу справжнє задоволення!

Знаєш, Густюсько, я маю вигляди на мою роботу...²

27. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

13 ТРАВНЯ 1895 Р.

Чернівці, 13 м[ая] 1895.

Ласкавий Пане!

Даруйте, що звертаюсь до Вас з проською.

Будьте ласкаві передати слідуючі чотири мої нариси редакції “Буковини”, а властиво, пану Маковееві для “Неділі”. При тій нагоді прошу ему сказати, щоб покорегував мову, бо я сама знаю, що не володію ще нею чисто, як слід, а властиво, роблю грубі граматикальні хиби, де їх роблю – не знаю, однак відчуваю інстинктивно, що роблю їх.

Хтіла-м післати для “Неділі” новельку, але тепер не можу нічого писати; скажу Вам одверто, що єсьм просто “робітник”. Мати лежить завше хора, домашня праця спочиває на мені, а я не маю навіть стільки часу, щоб порядно спіchnути. Отсі нариси, котрі посилаю, мала я вже давніше написані, лише на мові німецькій. Тепер перевела-м їх умисне, щоб хоть що трохи післати для “Буков[ини]”. Маю дуже много до писання. Маю ще викінчити довшу повість для “Зорі”, котру мала-м ще перед трьома місяцями відослати; відтак хтіла-м переводити дещо з руської белетристики для “Ph. Reclama”З, позаяк обіцяла-м се ему ще взимі, а з того

¹ *Par excellence* (фр.) – головним чином.

² Тут лист обривається.

всього не роблю нічого, і варю лише їсти, і гризуся, що час уходить мені так глупо і з того не маю хісна ні я, ні другі.

Нарисів, котрих було в мене більше, хтіла-м колись окремою книжечкою видати, однак надумала-м ся інакше. Два післала-м “Зорі”, один взяв п[ан] Колесса для “Життя і слова”, а отсі чотири посилаю “Буковині”. Маю ще кілька дома, але тії не хочу ще тепер друкувати. Скоро буду лише мати більше часу, злагоджу щось для “Неділі”. Маю одну новелку, але мушу її ще доперва з німецького переводити, бо написала-м її по-німецьки. Поки що передаю нариси. Будьте ласкаві повідомити мене, чи придались, і даруйте, що завдаю Вам тим клопоту.

Здоровлю Вас щиро і пишусь з поважанням,

Ольга Кобилянська

28. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

19 ТРАВНЯ 1895 Р.

19 мая 895

Ласкавий Пане!

Я дуже жалувала, що мене не було вчора дома – ale stalo się¹.

Я прочитала “Ольгу Кобилянську” – і можу Вам лише хіба подякувати; Ви уложили се дуже добре, ліпше не може бути. Если можливо, то просила би-м Вас опустити слово “руською”, перекреслене мною, – тому, що з *ним* виходить, що намір бути *руською письменською* не похвалювано би, а бути *німецькою письменською* підпирано би, – тим часом замір бути взагалі *письменською* ані не похвалювано, ані не піддержувано. Если би то слово можна опустити – то оно вийде так, як було справді.

¹ Але так сталося (пол.).

Друге. Ви забули занотувати, що “Мати Божа” друкована. Вправді, на тім нема так багато, але если би і те мож всунути, то було б також не зле. Впрочім, є все добре; то, за Фр. Ніцшого, дуже добре. Читаючи те все ще раз, сама я була дуже зворушена, т. є. “gerührt”¹, пане Маковей! Ви є справді “товариш”, і я Вам є дуже вдячна. Если би я змогла Вам коли-небудь яку прислугу вчинити, то будьте переконані, що вчиню її.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

Посилаю Вам “Мати Божа”, в мене є два числа, а Ви, може, не маєте під рукою.

29. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

15 ТРАВНЯ 1895 Р.

Ласкавий Пане!

Даруйте, що звертаюсь до Вас з просьбою. Будьте ласкаві передати слідуючі чотири мої нариси редакції “Буковини, а, властиво, пану Маковееві – для “Неділі”. При тій нагоді прошу ему сказати, щоб покорегував мову, бо я сама знаю, що не володію ще нею чисто, як слід, а, властиво, роблю грубі граматикальні хиби – де їх роблю, не знаю, однак відчуваю інстинктивно, що роблю їх.

Хтіла-м післати для “Неділі” новельку, але тепер не можу нічого писати; скажу Вам одверто, що єсьм просто “робітник”. Мати лежить ще завше хвора, домашня праця спочиває на мені, а я не маю навіть стілько часу, щоб порядно спікнути. Отсі нариси, котрі посилаю, мала я вже давнійше написані лише на мові німецькій. Тепер перевела-м їх умисне, щоб хоть що трохи післати для “Буковини”. Маю дуже много до

¹Зворушена (нім).

писання. Маю ще викінчити довгу повість для “Зорі”, котру мала-м ще перед трьома місяцями відослати; відтак хтіла-м переводити дещо з руської белетристики для “Ph. Reclama”, позаяк обіцяла-м се єму ще взимі, а з того всего не роблю нічого і варю лише їсти, і гризусь, що час уходить мені так глупо і з того не мають хісну ні я, ні другі.

Нарисів, котрих було в мене більше, хтіла-м колись окремою книжочкою видати, однак надумаламся інакше. Два післала-м “Зорі”, один узяв п. Колесса для “Життя і слова”, а отсі чотири посилаю “Буковині”. Маю ще кілька дома, але тії не хочу ще тепер друкувати. Скоро буду лише мати більше часу, злагоджу щось для “Неділі”. Маю одну новельку, але мушу єї ще доперва з німецького переводити, бо написала-м єї по-німецьки. Поки що передаю нариси. Будьте ласкаві повідомити мене, чи придались, і даруйте, що завдаю Вам тим клопоту.

Здоровлю Вас щиро і пишу з поважанням,

Ольга Кобилянська

30. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

КІНЕЦЬ ТРАВНЯ 1895 Р.

Freitag, Ende Mai 1895

Teuere Gustiuska!

Das wirst Du mir kaum glauben mein süßer Engel dass ich an Dich täglich denke, dass es keine leere ermüdende Phrase ist die ich da niederschreibe. Nein, in meinen schwersten Tagen warst nur Du es, an die ich dachte.

Dein Brief kam just vor der Übersiedlung. Die Mutter lag mir so schwer krank, volle 6 Wochen, u[nd] dazu dieses Hartschleppen u[nd] so wenig Hilfe, nur das kleine Mädel – ich arbeitete wie ein Bauer. Einmal abends fiel ich vor Müdigkeit in Ohnmacht

u[nd] niemand wusste davon. Jetzt geht ihr Gottlob besser u[nd] ich habe wenigstens eine Stunde im Tage für mich, aber was ist das eine Stunde? Es hat mich immer so gedrängt zu Dir zu sprechen, da ich gewusst habe dass Du mich verstehen wirst. Einmal war ich auf einen kurzen Moment bei Deiner Mutter u[nd] fragte nach Dir, man sagte mir dass Du auch überbürdet seiest mit Arbeit. Ich verstehe Dich so gut u[nd] ich war auch nicht "böse" dass Du so lange schweigst, nur wollte ich endlich einmal Paar Worte von Dir haben. Aber wenigstens hat Deine Arbeit einen Sinn, Du wirst aus ihr einen Nutzen ziehen – aber meine? Glaubst Du ich habe einen Dank für meine Hetzereien, eine Berücksichtigung mehr? O Gott... Die einzige Mutter hält mich aufrecht weil sie so gut u[nd] gerecht ist, die anderen sind Egoisten u[nd] jeder denkt nur an sich. Du wirst etwas von Lonka u[nd] Fr. Schind[i]lar wissen wollen, es thut mir um beide sehr leid, besonders um Lonka, die keine Ahnung hat, welches Elend vor ihr seinen Rachen aufschere. Jetzt heißt den Kampf ums Dasein beginnen, wo sie wahrscheinlich keinen Gehalt bekommen, noch scheinen sie es nicht zu wissen, aber – die Stunde kommt. Sonst sind sie ziemlich ruhig – u[nd] mehr weniger so "wie Gott es befohlen".

Wir wohnen wieder in der Roschergasse Nr.13, es ist etwas näher dem Austriaplatze zu, in derselben Reihe wie früher das Haus. Ich habe ein großes dunkles Zimmer – total untauglich zum Schreiben, durch das alle gehen auch d[ie] Soldaten zum Stefko – kannst Dir denken! Das einzige Gute ist nur das, dass hier ein recht hübscher Garten ist. Dort denke ich an Dich wenn ich gegen Abend auf u[nd] ab gehe. Dann denke ich wie Du dort geplagt bist u[nd] arbeitest u[nd] stumm leidest, u[nd] in der Hitze verwelkst!

Du glaubst es mir nicht, Gustiuska, dass ich an Dich denke? Ich weiß nicht, u[nd] dennoch –dennoch zieht es mich immer mehr, mit jedem Jahr, mit jedem Monat zu Dir – ich fühle es wie wir immer besser zusammenpassen, mehr ineinander passen u[nd] dass hier ohne Dich so öde ist! Ich habe alles Erfühlte u[nd] Erlebte aufgehoben um es Dir mitzutheilen, bei den Anderen würde es abrallen u[nd] deshalb ist es schade etwas ans Licht zu ziehen wenn es kein Sonnenlicht ist.

Ich möchte arbeiten, arbeiten, ich sage Dir mit allen meinen Nerven, wenn ich nur Zeit hätte. Hier kommt jetzt die frühere ruthenische Zeitung viermal wöchentlich heraus. Sie luden mich

durch Julko ein mitzuarbeiten, ja sie rechneten mit Bestimmtheit auf mich u[nd] wollten mir zahlen; aber ich konnte mich nicht binden da ich ja kochen u[nd] kehren muss! Nicht wahr, schöne Aussichten? Ich schickte ihnen vier früher geschriebene Skizzen wovon zwei bereits gedruckt sind, Du kennst beide. Hier ist jetzt bei dieser Zeitung aus Lemberg ein bedeutender Literat, er leitet das Blatt (es ist von der Regier[ung] unterstützt); er kennt mich nicht persönlich, bat mich aber schriftlich ihm zu erlauben mich zu besuchen, u[nd] dass er sich glücklich fühlen würde wenn ich ihn in meinen Freundekreis aufnehmen würde! Er sei auch jetzt mein Freund, mein Talent hätte ihn dazu gemacht; u[nd] dass er im Lobe sehr karg sei! Denke nur, er schrieb so schön dass ich ganz gerührt war; neulich las ich in der Zeitung dass er einen Preis für eine Novelle errungen! Er schrieb dass er meiner Feder "blindlings glaube"! Das alles spornt einen etwas an zum weiteren Schaffen, aber ich bin zu Hause zu sehr gehetzt, zu sehr geplagt, ich habe zu wenig Zeit um auch noch selber zu lernen. Jetzt sitze ich zu Hause wie eine Nonne, diese Gasse hier ist mir so verhasst, es zieht mich immerfort zurück zu Euch, zu Dir, Gustiuska, zu Dir; vielleicht kommen wir im Herbst doch zu der Rodingerischen Wohnung. Wenn man sich von hier losmachen wird – dann werden wir doch beisammen sein. Im August müssen wir beide ins Gebirge – ich dachte es mir so schön aus u[nd] es muss so sein, viel gibt uns das Leben nicht, es muss uns wenigstens den Wald u[nd] die dortige Luft geben! Mit Tausend Grüßen

Deine bis in den Tod.

Ollunga

P. S. Heute früh schrieb ich den Brief u[nd] gegen Abend besuchte ich Deine liebe Mutter. Ich wusste nichts, dass Du wieder bei Czern[owitz] wohnst – u[nd] so vieles Andere erzählten sie mir von Dir. Du siehst so viel Schönes u[nd] fühlst das Leben rings um Dich – u[nd] mir ist zu Mute als läge ich im Grabe, im düsteren eintönigen Grau! Ach, wie ich etwas Sonnenlicht ersehne, nur etwas, etwas, damit es in meinem Gemüte besser wird u[nd] ich arbeiten kann, dieses Eintönige Trostlose drückt mich zu Boden u[nd] macht mich gedankenarm. Als sie mir erzählten Du hättest so viele Bekannte, wallte es eifersüchtig in mir auf... nein, Du bleibst mir treu, Gustiuska, nicht wahr? Und im August fahren wir beide ins Gebirge u[nd] holen uns Frische u[nd]

Kraft... u[nd] wollen einmal alles mit alten Augen ansehen – alles Einfache, Schöne, Erhabene, alles im Urzustande unberührt, wild u[nd] stark. Das wollen wir, davon sprach ich auch zu Deiner Mutter, u[nd] sie lachte u[nd] sagte, Du werdest natürlich den Sommer hindurch in Czern[owitz] nicht aushalten können!

In dieser jetzigen Wohnung bin ich so unglücklich, u[nd] diese Gegend mir so verhasst; als ich in Euere Gasse kam – wurde es leichter in mir, aber ich kam mir sehr einsam vor! Ich bin auch furchtbar einsam! Eines habe ich, was mich aufrecht hält – u[nd] Du weißt unsere Leute, ich meine die Ruthenen – wenn ich sie begegne, grüßen sie so schön so ernst u[nd] voller Achtung. Es ist ein schönes Gefühl wenn man etwas bedeutet... u[nd] doch habe ich ihnen fast nichts gegeben, nur eine Erzählung u[nd] 4 Skizzen u[nd] sie sind schon dankbar. O, wenn ich ihnen mehr geben könnte, etwas Lichtvolleres, Kraftvolleres, dann wäre ich vielleicht selber glücklich. Schreibe mir von Dir, gib mir Licht u[nd] Liebe u[nd] Überzeugung u[nd] vergiss mich nicht Gustiuska, ich denke an Dich wenn ich Abends im Bette müde liege...regelmäßig. Ob Du es mir glaubst? Glaube mir doch dass ich Dich liebe!

Meine Mutter grüßt Dich innig!

П'ятниця, кінець травня 1895

Дорога Августонько!

Ти ледве чи повіриш мені, мій солодкий ангеле, що я день у день думаю про Тебе, і це в жодному разі не порожня та вимучена фраза, яку я Тобі тут пишу. Ні – бо в моїх найтяжчих хвилинах лише Ти була тією, про котру я думала.

Лист прийшов якраз перед переїздом на іншу квартиру. Мати лежала важко хвора повних шість тижнів, до цього ще багато роботи і мало допомоги, тільки мала дівчина – працювала, як селянин. Якось увечері я з утоми знепритомніла і про це навіть ніхто не знав. Зараз їй [матері], слава Богу, краще і я маю принаймні вдень хоча б одну годину для себе, але що таке година? Мене завжди щось спонукало поговорити з Тобою, бо я знала, що Ти мене зрозумієш. Одного разу я була коротко в Твоїй матері й питала про Тебе і мені сказали, що Ти також перевантажена роботою. Я розумію Тебе дуже добре й не “серджуся” за те, що Ти так довго мовчиш,

лише хотіла від Тебе нарешті отримати кілька слів. Але Твоя робота має принаймні значення, Ти будеш мати користь з неї, а моя? Гадаєш, я маю подяку за цю гонитву або хтось звертає увагу на це? О Боже, тільки мати підтримує мене, бо вона добра і справедлива, а інші – егоїсти, які думають лише про себе. Ти хочеш знати дещо про Льонку і пан[ну] Шінд[ілар]? Мені дуже жаль обох, зокрема Льонки, яка не має поняття, яку пашеку відкривають перед нею злидні. Тепер, коли вони, правдоподібно, не будуть одержувати платні, треба починати боротьбу за виживання, – проте здається, вони про це ще не знають, але цей час настане. Загалом вони досить спокійні й більшою чи меншою мірою так, “як Бог наказав”.

Ми знову живемо на Рошівській вулиці № 13, це трохи ближче до Австрійської площі, будинок по тій самій стороні, що й раніше. Я маю велику темну кімнату, цілком непридатну для писання, через кімнату проходять усі, в тому числі і солдати до Штефка, можеш собі уявити! Єдине, що тут добре, це досить гарний сад. У ньому я думаю про Тебе, коли іноді під вечір там прогулююся. Потім думаю, як Ти там надриваєшся, працюєш, мовчки страждаєш і в духоті в'янеш!

Ти не віриш мені, Августонько, що я думаю про Тебе? Я не знаю, проте, все ж з кожним роком, з кожним місяцем мене дедалі більше тягне до Тебе, я відчуваю, що ми краще підходимо одна до одної, більше зливаємося і що без Тебе тут так порожньо! Я зберегла все відчуте і пережите, щоб Тобі це розповісти, – у інших це відскочило б рикошетом, і тому шкода витягати щось на світло, коли це не сонячне світло.

Я хотіла б працювати, працювати, відчуваю це кожною клітинкою, тільки б мати час для цього! Тут виходить вже віддавна українська газета чотири рази на тиждень. Вони запрошують мене через Юлька до співпраці, напевно розраховували на мене і хотіли мені платити, але я не можу зв'язуватися, тому що мушу варити, замітати! Правда – гарні перспективи!? Я післала їм чотири раніше написані нариси, з яких два вже надруковані, Ти їх знаєш. Зараз при цій газеті є один видатний літератор зі Львова, він редагує газету (ця газета дістає від уряду допомогу); він знає мене особисто, просив мене письмово про дозвіл відвідати мене, і каже що буде почуватися щасливим, коли я прийму його до кола моїх

друзів. Бо він і так уже є моїм другом, мій талант зробив його таким; і це при тому, що на похвалу він дуже скупий! Лише подумай, він так гарно написав, що я була цілком зворушена! Недавно читала я в газеті, що він здобув за одну новелу премію. Він написав мені, що “вірить наосліп” моему перу. Це все заохочує до ще більшої творчості, але вдома я дуже заганняю себе і так вимучуюся, що навіть маю замало часу, щоб ще самій учитися. Тепер сиджу дома, як монахиня, а ця вулиця мені дуже ненависна, і мене завжди тягне до Вас, до Тебе, Августонько, до Тебе; можливо, восени дістанемо помешкання у Родінгера. Коли вже звідси заберемося, тоді будемо разом. У серпні мусимо поїхати обидві в гори, я так гарно це придумала і так мусить бути. Життя не дає нам багато, а там будемо мати принаймні ліси та тамтешнє повітря.

Тисячу привітів –

Твоя до смерті Олунґа

P. S.

Сьогодні рано написала Тобі листа, а під вечір відвідала Твою любу матір. Я не знала, що Ти мешкаєш біля Чернівців, та й чимало іншого розповідали мені про Тебе. Ти бачиш там багато гарного і відчуваєш навколо себе життя, а мені так на душі, наче б я лежала у труні, в похмурій, монотонній сірині. О, як я жадаю трохи сонячного світла, трохи, небагато, щоб мені легше стало на душі й щоб я могла працювати, бо ця монотонність і безнадійність притискають мене до землі і мій розум бідніє! Коли мені розповідали, що Ти маєш купу знайомих, в мене спалахнули ревності до Тебе, але ні – Ти залишишся вірною мені, Августонько, правда? А в серпні поїдемо обидві в гори, наберемося свіжої сили і споглядатимемо все старими очима – все просте, красиве, величне, все в первісному стані, нічим недіткнене, дике і сильне. Ми цього прагнемо, і про це говорила я також з Твоею матір’ю, вона сміялася і казала, що Ти, звісно, не зможеш витримати ціле літо в Чернівцях.

У теперішньому помешканні я дуже нещаслива, воно мені ненависне, а коли я пішла на вашу вулицю, то було мені світліше, але я почувалася дуже самотньою. Я страшно самотна! Одне я маю, що мене піддержує, це, знаєш, наші люди, я маю на увазі наших русинів. Коли я зустрічаюся з ними, то вони вітають мене так гарно, так серйозно, з глибокою поща-

ною. Це гарне відчуття, коли маєш для когось значення, проте я майже нічого їм не дала, тільки одне оповідання і чотири нариси, а вони й за це вдячні. О, коли б я могла дати їм більше, чогось більш значущого, потужного, тоді я, можливо, сама була б щаслива.

Пиши мені про себе, дай мені світла, любові, упевненості й не забувай мене, Августонько, я думаю завжди про Тебе, навіть і тоді, коли я увечері стомлена лежу в ліжку – постійно. Ти віриш мені? О, повір, повір, що я Тебе люблю!

Моя мати щиро Тебе вітає.

31. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

20 ЧЕРВНЯ 1895 Р.

*Чернівці, 20/6 895
Roschergasse, 13.*

Високоповажаний Пане!

Передовсім перепрошую, що не задержала-м обіцянки дотичні повісті, а то – прислати її ще навесні. Я спізнилася з її викінченням через недугу моєї матері, котра тривала майже що донедавна.

Посилаючи її (заголовок “Без подій” мусила-м переміняти на “Царівна”, тому що рішила-м ся вже в останнім часі змінити в ній дещо) доперва тепер, однак ще завше не цілу. В мене осталось ще 8–10 аркушів, котрі надішлю около 1 н[ового] м[ісяця].

Сумніваюся, чи она зможе ще с[ього] р[оку] друкуватися, бо довга, а если б, справді, не могла вийти ще с. р., то я просила би-м дуже друкувати її з початком року [1]896, розуміється, если її взагалі друкувати можна і варто.

Працю сю посвятила я моїй матері і була би-м щаслива, наколи б она дожила прочитати її; обіцяла-м їй вже давно, давно посвятити колись одну з моїх довших праць.

Боюся дуже, що руська публіка не прийме її радо і поси-
лаю її з дуже великою несміливістю до друку.

Повинна-м була багато аркушів, у котрих єсть много пе-
рекреслюваного, переписати начисто і так післати їх, однак
в мене справді нема ані часу, ані сили на те, і тому посилаю
вже все, як є, щоб не продовжувати цілу справу.

Язик і орфографія зовсім не покореговані, взагалі, по-
вість ся не переглядана ще ніким. Будете, високоповажа-
ний пане, мати ще багато труду з нею.

В кожнім разі, прошу мені вже по прочитанні її написати
своє здання¹ о ній, бо я дуже не довіряю своїм здібностям
і непокоюсь.

При тій нагоді прошу також бути так ласкавим і при
нагоді друкування сеї праці дати мені приладити з кілько-
надцять відбитків.

По відісланні знаходящихся ще у мене аркушів сеї пові-
сті візьмуся до переводу руських праць на німецьке, а опіс-
ля до писання одної повісті з життя народного, до котрої
єсть у мене гарний матеріал – теж з життя.

В ожданні відповіді пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

32. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

20 ЛИПНЯ 1895 Р.

*Чернів[ці]
20/VII 1895.*

Дорога і високоповажана Пані!

Може, Вам відомо з “Діла”, що виділ Товариства русь-
ких женщин в Станіславові розписав конкурс на повісті

¹ Своєю думку.

для дітей. Премій буде дві. Перша – на 60 кор[он], друга – на 40 кор[он]. Повісті призначені для дітей малих (до 10 літ), і для дітей старших (до 14 літ), переважно застосовані для дівчат. Речинець надсилання праць назначено до кінця вересня.

Пані Ольдзя Озаркевич писала мені о тім і просила повідомити і Вас, бо не знала Вашу адресу. Може, напишете що, а щастя може буде ваше? Чи я зможу що написати, не знаю, в кождім разі буду старатися. В понеділок, т. є. 22 (лип[ня]) відбудеться засідання Товариства руських женщин, може, би-сте були ласкаві прибути на тоє засідання, бо нам треба якнайбільше жінок. Не відмовляйте нам своєї присутності. Товариш[тво] розвивається гарно. Була би-м Вам скорше написала, але я справді дуже і дуже зайнята.

Здоровлю Вас сердечно і до звидання.

Оль. Кобилянська

33. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

21 ЛИПНЯ 1895 Р.

*Чернівці 21/7 895
Roschergasse, 13.*

Високоповажаний Пане!

Посилаю закінчення повісти, післаної Вам вже недавно, і прошу мені ласкаво відвортною поштою написати, чи маєте вже і першу часть у себе, бо не одержавши від Вас ще досі жадної звістки, боюсь, чи не блукає де цілий пакет, а наколи б пропав, то в мене нема другого манускрипту, тому що переписування мучить мене дуже, і я мала б велику гризоту.

При коригуванню мови буду дуже просити не зміняти імен, а наколи б що було незрозуміле, то прошу ласкаво спитатись, щоб не вийшло похибки, як в деяких місцях “Людини”.

Хтіла б вже дуже почути Ваш суд, а заразom і боюсь.
Ожидаю відповідь.
Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

34. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

14 СЕРПНЯ 1895 Р.

Кімполунг, 14/8 895.

Ласкавий Пане!

Хтіла-м писати до Вас зараз по приїзді, але не склалось так, як я думала. Я майже неустанно в товаристві, а рано іду на гору і в ліс, де пересиджую аж до полудня, а там писати хоть би і олівцем мені неможливо. Нині забирається на дощ, я осталась дома і тому можу Вам і другим відписати.

Посилаю Вам гумореску. Знаю, що як лиш прочитаєте заголовок, будете сміятися і подумаєте: “Знов Ніцше”. Гумореска справді основана на однім з цитатів его, і о нім згадка в ній частійше. Не знаю, чи заголовок може остатися німецький, переведіть его або і оставте по-німецьки, робіть, як хочете. Так само єсть в гуморесці пару *олівцем* писаних німецьких речень, *котрі я не знала порядно перевести. Будьте ласкаві перевести їх на руське.* Єсли будете мати часу і прочитаєте її, так напишіть мені пару слів. В кождім разі, прошу Вас, не обіцяйте собі з сеї повістки нічого. Я писала її “для себе” (*ще давнійше*) і більше для розривки, бувши раз слабою і дуже огірченою, і не застановлялася, пишучи її, над тим, що буде друкуватися. Одна з моїх наймиліших товаришок, котрій я читала сю гумореску, казала: “Dies ist ein schönes Selbstporträt”¹. Може бути, що і Вам на-

¹ Це гарний автопортрет (нім.).

сунеться подібна думка, однак мені би було прикро, *нако-ли б і Ви так думали*. Я сховалась би найрадше і перед сонцем, щоб не звертати на себе увагу, а не то брати себе за героїню. Впрочім, може, будете мати нагоду пізнати мене колись ближче, то і переконаєтесь о правді моїх слів.

Тепер приходжу до другої точки, котру порушувати мені дуже і дуже прикро. Я хтіла Вас спитати, чи се справді річ неможлива, щоб “Буковина” платила за надсилані їй повісті, і платила, примір[ом], і мені? Вірте мені, що я писала б радо і безплатно, але повірте і те, що мені треба над собою працювати, і що средств спеціально до того не получаю від нікого, і єсьм цілком на себе полишена. Заробляти від німців гроші, а у русинів здобувати славу – се легше сказано, як зроблено. В німців писателів і письменок множенно, далі більше, як читателів. Співробітники прерізних часописей їх – німці, і вони не приймають радо писання слов’ян, а накладів таких, що платять, єсть – як писав мені один з видніших німців (Kautsky) – дуже мало, і треба вже мати дуже вироблене ім’я, щоб побирати за свої праці гонорар. В мене нема “виробленого імені” і, мабуть, і ніколи не буде. В мене нема відповідного образования до писання, а з тим, що я знаю досі, не зайду далеко, ні, з таким “образованием” не можна зовсім писати! Се пересвідчення здавлює всі мої повзяття.

Тою дорогою ступати, якою ступають дівчата (щоб добитись щастя), я не можу і не хочу. Я рішилась жити лиш для пера, але і се мені неможливо. Я давлена обставинами на кожнім кроці і тим що єсьм зависима взглядом средств матеріальних, немов той невірник. Я знаю – колись, колись, як в мене не стане сил до праці і дух буденщини запанує мною так, що я ступію, тогди буду все те мати, що могло би-сь лиш тепер причинити до зреалізування моїх стремлінь. Правда, так ведеться не лише мені, але то не єсть для мене жадною відрадою. Питаючи Вас, чи “Буковина” не могла би платити за надсилані їй повісті і т. д., – не можу позбутись поганого почуття покори. Не повірите се мені, може, – не знаєте мене ще добре, – але оно правда.

Ви не надіялись, що я напишу Вам щось подібного. Хвилями здається мені, що в мені жие ще якесь друге “я”, ліпше, тонше; і що я мушу коритись і терпіти задля нього, немов

та мати за свою дитину. Мушу его берегти і кормити, щоб не згинув, а з ним і я. Ненавиджу чувство покори і, мабуть, тому приходитьсь мені стільки понижатися в житті – о, Ви не знаєте скільки, але чому якраз мені?

Я пишу до Вас одверто, як пишу лиш до немногих. Не знаючи мене особисто, написали-сьте мені, що є-сьте моїм приятелем, цінячи мій талант. Я Вам за се вдячна, в мене нема товаришів в правдивім смислі слова, окрім Колесси, котрого я дуже поважаю, а товаришки пробувають, звичайно, далеко, отже, я цілком сама. Для моїх знайомих я лише “ein geistreiches Mädchen”¹, котрій уже час віддаватись і котру подеколи добре мати в товаристві. О тім, що я пишу, натякнути їм хоть би і одним словом я вистеігаюсь. Лучче вже най жалують мене, що в мене нема мужа, ніж мали б обговорювати брудними язиками те, що для мене є якоюсь святістю і до чого не мають ні почуття поважання, ні зрозуміння.

Мое положення не раз прикре, погане, фальшиве, але найнещасливішою чуюсь тогди, як переконаюсь все наново, що не можу іти вперед, що від звичайних ідеалів жіночих і їх способу життя відвернулась я назавше, а без образования, без средств до того, бути письменницею – то річ смішлива, і неможлива, і я [є] лише чимось невикінченим.

Бувши у Морачевської в Сторожинці, я зайшла до одної книгарні і побачила, між іншим, руські книжки і Вашу “Оферму”. Розуміється, що я закупила її зараз, а приїхавши, тут прочитала. Шкода, що не довша, Ви описуєте так живо і оповідаєте з такою легкістю, що читач не мучиться, а, противно, хтів би ще далі читати. “Оферма” видко з життя, котре Ви добре знаєте, в оповіданні нема жадної пересадки, і оно полишає добре вражіння. Дуже удачно закінчили Ви повістку: “В нагороду за тяжкий труд одержав швець від щасливого Оферми дві шістки”. Прочитавши се, я мимоволі розсміялась, а відтак перечитувала все наново ті місця, котрі були для мене особливіше інтересними.

І Ваші поезії читала я, але ще не всі. “З теки скептика” подобаються мені стихи найліпше. Деякотрі з них писані цілком гейновським духом. Прим[іром], “Ти виходиш за муж,

¹ Дотепна дівчина (нім.).

любко?”. Або: “Твоїх листів я стережу так”. Або: “Послідний лист твій гарний”. Там, де Ви іронізуєте, там Ви найсильніші, здається мені, впрочім, я не хочу Ваші писання критикувати, бо я се не розумію, я лише хочу Вам сказати, що мені подобається, а що ні. Прегарні суть ще отсі стишки “Кругом, кругом широке поле”, відтак “Давно, давно мое вже тіло”, “Заплатив я податок кровавий”, відтак “Помер рекрут”.

“Новика” читала я ще давніше в “Житті і слові” – і він мені не подобається, т. є. сам сюжет не подобається мені, але зате щодо форми, то Ви справді “педант”, як хтось раз в “Зорі” писав. “Чортова скала” писана з великою силою і гарячим чувством. Прочі речі не читала-м ще.

Що Ви тепер за повість пишете? З якого життя? Напишіть мені що, як будете мати вільну хвилю, сюди не пише тепер до мене ніхто, а я би хтіла, щоби до мене хто заговорив. Будьте ласкаві написати до Франка про “Св. Івана”, т. є. не забудьте, я би написала до нього сама, але се би так вийшло, що я розгнівалася на нього, що він не друкує его, та й відбираю его, тим часом я не маю его у себе вдома переписаного і боюсь, щоб не закинувсь де у Фр[анка], а відтак пощо має лежати, коли може вийти або в “Бук[овині]”, або в “Зорі”. Доля “Св. Івана” цілком така, як моя.

Я не пишу тут нічого. Маю особливий дар сумувати і чути нещасливою, особливо ж, коли вибираюсь на гори, якраз на ті місця, котрі суть спеціально “моїми”, і бачу, як ціла гурма якихось незносних людей лізе за мною: тісно повишнуровувані дами (pardon!) і мужчини, говорячі про пиво і двозначні жарти. Тут прегарна околиця. Я мала ледве 8 років, як мій батько спровадивсь тут, а відтак пробували-сьмо тут щось 14–15 років. Можете собі подумати, як тісно зв’язана моя душа з тим “тут”, як дивлюсь на кожну деревину іншими очима. Одна з моїх найулюбленіших партій осталась ще, слава Богу, досі неприступною для других, тому що приступ до неї поганий і черевики, призначені на тротуар, псуються. Там я вже була. Я справді відживаю тут. Впрочім переконуюсь, що я зовсім не така слаба, як мені в Чер[нівцях] здається. Ходжу, лажу невтомно по горах і не чуюсь змучена. Люди дивуються, як се я можу – але я можу. Я справді гірська дитина, бо і роджена в горах.

Але час вже закінчити лист. Я вже стільки намазала, що аж надто, і забрала Вам, певно, з годину часу. Прошу, – если будете мати вільні хвили, – так напишіть дещо, і чи гумореска здалася.

Здоровлю Вас і пишу з поважанням,

Ольга Кобилянська

35. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

3 ВЕРЕСНЯ 1895 Р.

Кімполунг, 3/9 1895.

Ласкавий Пане!

Ваш і п[ана] Павлика лист одержала я. Гніваюсь на Вас на смерть, що Ви, відійшовши від нас, не прийшли більше. Я хтіла, щоб Ви побачили одну з найкращих тутейших партій, хтіла показати Вам мої найулюбленіші місця, “нагодувати” Вас їх красою, тим часом Ви розходились по Рариві. Ну та се не можна вже змінити “und so “jung” kommen wir hier nicht mehr zusammen”!¹ Але я справді дуже жалувала, що Ви не приходили більше, я навіть і в суботу ждала на Вас, хоч була майже переконана, що Ви вже в Чернівцях. Дні були прегарні, ми ходили де найкраще, і я згадувала Вас майже неустанно. Пані Müller дивилась на мене проникливими очима, питаючи мене часто, що се могла бути за причина, що Ви не показались більше, а наостатку вийшло таке, що я Вас уразила! Я боронилась, сміючись і заявляючи, що вправді в мені нема ані крихти того, що звесь “Liebenswürdigkeit”², але що не почуваюсь до жадної вини, і що Ви виясните вже самі, чому немов в воду упали. Дуже мені було мило довідатись, що Ви вернули з таким великим катером, як Рарив. Се

¹ І такими молодими ми вже більше тут не зустрінемося (нім.)

² Люб'язність (нім.)

Вас доля за мене покарала, що я на Вас дурно ждала. Се і повинно мене з Вами знов помирити, але я Вам таки не забуду того і за десять років – *nota bene*: як не вмру.

На Рарив не ходила-м, лишила-м вже на другий рік, як приїду. Добре, що Ви там були; люди, як Ви, мають привілегії бачити гарні околиці і, власне, тому я не могла віджальувати Ваше загадочне зникнення.

Перед кількома днями їздила-м в гуцульські села. В однім є (в лісі) Морське Око¹. Якраз тут гуцули майже дикі. В другім, Рус-Молдовиці, суть дуже красні люди, а стрій їх незвичайно багатий. Два гуцули грали на скрипках, а на мою просьбу, із додатком двох корон, заграли мені руської (я хтіла чути, що вони заграють, т. є., що в них значить “руське”), заграли коломийку, відтак розгулялись, немов шалені. Я не могла оставатись між ними довше, бо ми їхали, властиво, оглянути іншу околицю, але се не завадило мені сказати їм, щоб опирались проти волоських попів і учителів, яких накидують їм від часу до часу, і щоб не забували, що суть русинами. Я була цілком одушевлена ними і дивувалась сама, що говорила стільки. Прощання було з їх сторони дуже гучне. Було би дуже добре, якби кілька русинів поїхало межи них – прим[іром], на прогулку – розуміється і Ви, Ви б того не жалували.

З тої прогулки вернула я дуже задоволена, – і маю велику охоту написати один нарис, але не про гуцулів, не, про щось зовсім іншого. Я останусь тут лиш до 9-го, прошу газету з 7-го післати вже додому, так само буду просити післати той нумер, де Ви говорили про жіноч[у] долю, і де починається новела Щурата, бо тії два номери я не дістала. Може бути, що поїду ще звідси до Сучави на кілька день, але ще не знаю напевно. Я мала Вам подати інший заголовок для гуморески, – я зовсім над цим не думала і не знаю і тепер що сказати, може би, було найліпше взяти за заголов[ок] “Він і Она”? Може би то увійшло зі взгляду на тее, що се гумореска, але прошу не забути взяти тепер заголов[ок] за мотто, так як Ви мені самі порадили.

Ваша послідня розвідка в “Буков[ині]”, як Ви продавали Ваші “новели” – написана дуже дотепно і не повинна оста-

¹ Гірське озеро.

тись без вражіння на русинів, хоть вони, жаль, не вразливі bis zur Stumpfheit¹.

Павлик займається нашим жіноч[им] товариством, але помиляється зовсім в тім, если думає, що я, хто знає який діятель, або що буду виступати в тім смислі, як его сестра. Для мене питання жіноч[е] – точка поборена, і відтепер навіть не буду писати тенденційні новели, примір[ом], такого роду, як “Людина”. Впрочім, і не хочу служити двом панам, т. є. тенденції і поезії. Я знаю, що упаду через тее зовсім в очах деяких осіб, але се обходить мене мало.

В Чернівцях поговоримо, я напишу Вам картку.

Здоровлю Вас сердечно,

Оль. Кобилянська

36. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

II ВЕРЕСНЯ 1895 Р.

Чернівці, 11 / IX. 1895.

ул. Рошівська, ч. 13

Ласкавий Пане!

Вчера вернула я з гір, де пробувалам-м довший час (в Кімполунзі), щоб скріпитись трохи на свіжім воздуху, і берусь зараз відписати Вам на Ваше письмо, котре прислав мені п. Маковей.

Не дивуйтеся, ласкавий Пане, если я рідко пишу, а на Ваше послідне письмо не відписала. Я писала Вам вже давніше, що в мене мати дуже слабовита, що я маю на своїх плечах ціле ґаздівство (в нас дома багато осіб, переважно мужчин) і що мене нема в чім кому заступити. Цілий май і юній она знов перележала, і я була така згрижена і зайнята

¹ Аж до отупіння (нім.).

домашніми роботами, що в мене не було ні сили, ні часу думати над чим іншим. Ви помиляєтесь, думаючи, що я знаю справи жіночі лиш теоретично, а практично – ні; *ich wandle nicht auf Rosen*¹, на те можете спуститися; і се і є причина, що в мене так мало часу на писанє, на читанє і т. д.

Від жіночого товариства відтягнула би-м ся цілком, бо се супротивляється моїм переконанням цілком бути лиш якоюсь фігурою або давати лиш своє ім'я, як, власне, мається справа зі мною, з тої причини, що в мене не вистарчає часу, щоб працювати в нім, але позаяк на моє місце нема кого іншого взяти, хто б більше робив, остаюсь.

Досі єсть 28 дівчаток, котрі вчуться кравецтва, читати і писати по-руски, історію. З інтелігентних жінок не заглядає туди ніхто ані з одної, ані з другої партії, і лише одна Матковська трудиться і гарує собою, немов той чорний віл, і держить все в руках, бо наколи б она відтягнулася, тоді розпадається все. Я ходжу раз на тиждень і вчу дітей чит[ати], пис[ати], а одна приперандистка, цілком молоде дівчатко, вчить там майже щодня.

Я розпоряджаюсь денно лиш двома годинами для своєї особи і тогди не знаю сама, що робити, чи писати, чи читати, чи піти відітхнути від тупої домашньої роботи, чи до чого мені братися? Ви яко літерат знаєте, що писателеві треба над собою працювати неабияк і тому розумієте мене, если я Вам скажу, що я відтягнула би-м ся найрадше від всего, що забирає мені часу і до чого в мене нема ні дару, ні талану, щоб віддатись тому, до чого в мені найбільше замилювання, а то – до писання. Товариства закладати, виступати, говорити, до того я абсолютно не вдатна, і для мене суть найприкріші хвили тоті, в котрих я мушу “виступати”. Не думайте, що се є з моєї сторони “*Feigheit*”², або щось тому подібне; я лиш до реформаторства не вдалася і не маю того зовсім; впрочім питайте тих, котрі мене особисто добре знають, і они скажуть Вам, якого я роду людина; спитайте от хоть би і п. Маковея.

З Вашою сестрою я ще не пізналася, але про те не журіться, ми вже познайомимося. Було би добре, наколи б

¹ Моє життя не встелене трояндами (нім.).

² Слабодухість, боягузтво (нім.).

она з п. Матковською пізналася (Residenzgasse, 5¹). Лиш не знаю, чи Матковська тепер дома, бо она мала свою доньку відвозити до гімназії до Відня; в кождім разі буде на другий місяць дома. Тогди напишу Вам і взглядом прийнятія Вашого видавництва.

Адреса товар[иства] жіночого: Landhausgasse, № 14². Общество русских женщин.

До “Народу” не пишу нічого, бо ж я пишу лиш новелі, нариси, а такі Вам не придатні? Досі працювала я над довшою повістю, котру післала-м “Зорі”, а тепер хочу переводити дещо з руского на німецьке.

Надіючись, що не прогніваєтесь на мене за моє мовчання, пишуся з поважанням,

Ольга Кобилянська

37. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ВЕРЕСНЯ 1895 Р.

*Чернівці, 17/9. 895, вечір,
ул. Рошівська, ч. 13.*

Ласкавий Пане!

Я вже тут. Відколи вернула-м з Кімп[олунга], не виходжу з “Galgen-гумору”³, тим більше, що не можу собі найти спокійного кута або, лучче сказавши, не приходжу до можливості думати.

Була би-м Вас просила прийти до нас, але лучче не приходить (не гнівайтесь, що я се пишу, але я одверта на конто⁴ приятні і з ненависті до всякої ложі). У нас тепер так

¹ Резиденцгассе (Резидентська вулиця), 5 (нім.).

² Ландгаузгассе (Приміська вулиця), 14 (нім.).

³ Поганого настрою (нім.).

⁴ Щодо.

“ungemütlich”¹, атмосфера переповнена з причини “виборів” і інших справ такою кусливістю, що мені неможливо кого-небудь приймати в моїм сенсі. Я би могла се вчинити (се і так не боронить мені ніхто), наколи б у мене була особна кімната, але позаяк буду таку аж від 1 грудня мати, то мушу піддаватися “дневним порядкам”. В однім покою чути все, що діється в кухні, панує політика і “старшина”. В другім, так зв[аному] “моїм покою”, бубнять браття. Один вчиться до офіцерського іспиту, а другий (хоробливо пильний і вічно заклопотаний, що не стане на все часу) до “матури”, хоть та чорна година ще далеко. В третім резидує уоружена неприступна власть, до котрої бігають щохвили через той (і Вам знайомий) “мій покій” з страху непритомні вояки, минаючи попри мене, котра може собі в своїм покою поступати, як хоче! Окрім того, з’являються, немов ті мари, якісь студенти, а наша Hausfrau², завзявшись своєю симпатією на мене, очікує жадно кожную свобідну хвилину (значить, ту, в котрій я не в кухні), щоб оповідати мені те все, що лучалось під час моєї неприсутності, до чого прилучаються і її дві доньки.

Зміркуйте, де мені писати і компонувати, де приймати таких людей, з котрими я би хтіла лиш in aller Gemütlichkeit³ говорити, взявши і то на розвагу, що я і в нормальних обставинах не можу говорити, як другі смертельні!

Можете перекоонатися, що я маю до Вас довір’я вже з того, що пишу Вам отее все, і що прошу Вас прямо не приходити тепер.

Від першого грудня буду мати окремий покій, як давніше, і віджию знов, тогди очікую Вас. Гніваєтеся?

Я мала-м на думці написати один нарис, але залишила-м, і то на пізніше, бо тепер мені справді неможливо. Я буду ходити на прохід о 6-й годині надвечір (взагалі восени і [в] зимі ходжу завше). Іду, звичайно, Kathedralgasse, звідти Панською ул[ицею] в Новий світ, звідти в Josefsgasse, відтак через ул. Петров[ича] в Руську, відтак на ринок, де задержуюсь настільки, щоб побачити, чи нема яких нових книжок в книгарнях, і вертаю Панською улицею додому.

¹ Незатишно (нім.).

² Господиня (нім.).

³ Лише спокійно (нім.).

Се я Вам тому пишу, що если би-сте хтіли коли-небудь говорити зо мною, то можете мене в тих улицях подибати. Іду вже механічно туди. Сего тижня ледве що піду, але, може, вже на другий.

2. Прошу Вас дуже о прислання “Буковини”, а то о тії два числа, о котрі просила-м Вас ще з Кімпо[лунга] і о дальші, т. є. о числа з 7, 8, 10, 14, 15, 17, котрі не одержала-м. Не знаю, чому не дістала-м їх?

3. Маю до Вас ще одну просьбу. Переводжу тепер для “Реклама” Мар[ко] Вовчок і, як кінчу “Два сини”, переведу ще “Максим Гримач”, “Данило Гурч” і “Сон”. Думала-м зразу зібрати по новелці з кількох авторів, але роздумавши собі, переведу тепер лиш М[арко] Вовчок, бо одна її повість, взагалі, одна новелка не дає можливість пізнати цілком названого автора і вийде лиш якесь многозаповідаюче “нічо”, без ясного характеру; а так я гадаю, що лучче подати зосібна кожного автора. Тепер, примір[ом], М[арко] Вов[чок], відтак Федьковича, і всіх прочих, переводу гідних. І так я б, власне, просила Вас, чи би Ви не написали вступне слово до новел М[арко] Вовчок? (По-руськи, а я переведу на німець[ьке]). Щось подібного для мене писати – значить те саме, що запрягтись мені до математичної задачі, а то – смерть; а, по-друге, – се би справді ліпше було, наколи б якийсь “мужчина” подав якогось там роду бібліографічне вступне слово, тогди би і ціла моя пересилка набрала більше “вартості” і не виглядала б так, що якась собі там “Man wüsste nicht, woher sie kam und ob überhaupt ein glaubwürdig Ding¹ вирвалася з переводами.

Если б у Вас було настільки серця узгляднити отсю мою просьбу, то я, може, і згодилась би на тее забути і дарувати Вам Ваш гріх, яким прогрішились Ви супроти мене в Кімпо[лунгу]!

Відпишіть мені. Если би Вам було можливо відписати скоро, то була би-м Вам вдячна, бо я буду гадати, що Ви уразились взглядом візиту. Я есьм собі того свідома, що стрілю не раз якусь дурницю (знаєте, у мене не раз шалена відвага), і роблю собі сама гіркі докори. Почала-м Вашу повість в “Зорі” читати. Се дуже цікавий темат; мене не опускала

¹ Невідомо, звідкіль прийшла і чи взагалі це ймовірне (нім.).

думка, що се Ви з Вашого душевного життя писали – впрочім, може, і помиляюсь; в кождім разі, се інтерна річ, і читається легко-легко! Я би-м Вам була вже за те саме надгороду дала. Я нагромадила собі тепер самих німецьких книжок, щоб вправитись до переводів.

Мій нарис “Phantasie Impromptu” вийшов вже в німецькім.

Три дні буду ждати спокійно на Вашу відповідь, а четвертого зачну своє поступування критикувати, значить, зачну гризтись собою.

Здоровлю Вас сердечно,

Ольга Кобилянська

4. Ще одна просьба – подеріть сей лист!

38. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ВЕРЕСНЯ 1895 Р.

Ласкавий Пане!

Все одержала-м і сердечно дякую. Не відписала-м зараз через післанця, бо отворила-м лист аж пізніше. Правду сказавши, Ви зробили мені велику несподіванку, бо я тепер над тим не думала – впрочім впровадили-сте мене в дуже добрий гумор. Bei solchen “Gelegenheiten empfindet man immer ein menschliches Rühren!”¹ Тішить мене, що Вам подобається гумореска, але Ви вже кажете gar² “прекрасна”! Ну, розуміється, – кождому вільно думати, як хто хоче. Ваша рада дуже добра, її треба би собі щодня зрана говорити замість молитви.

Здоровлю Вас сердечно і до побачення.

О. К.
18/9. 895.

¹ В таких випадках завжди відчувається людська зворушливість (нім.).

² Надзвичайно (нім.).

39. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

1 ЖОВТНЯ 1895 Р.

Ласкавий Пане!

Пишу до Вас, бо мені приходить на думку, що Ви, може, виходили супроти мене на прохід, а я не виходила ще ані разу. Мати виїхала несподівано з дому вже тиждень, батько щось нездоров, і так я клопочусь сама вдома. Може, зможу вже в четвер вийти, а як ні, то другий тиждень, у вівторок. В кождім разі, вийду, скоро зможу, бо хтіла би-м з Вами про М[арко] Вовчок говорити. Переложила-м вже дві новельки, се іде мені дуже скоро і я б хтіла, щоб могла те вже якнайскорше приладити. “Промова” Брандеса в “Буковині” є дуже красна.

Здоровлю Вас,

О. К.
1/10. 895.

40. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ЖОВТНЯ 1895 Р.

18/10. 895, вечер.

Ласкавий Пане!

Лежала-м цілий тиждень, нині встала-м, думаючи, що я вже виздоровіла, тим часом мені погіршилось і я мусіла назад лягати; боюся, що буду мусіла мучитись ще з тиждень в постелі.

Я Вас просила сказати п[ану] Пігулякові при нагоді, що я дам щось до календаря. Нині прошу Вас дуже відкликати те, бо я виджу, що не скоро зможу писати, а як вже зможу, то буду мусіла докінчити переводити.

Окрім того, я хочу Вашу новельку до “Fremde Zungen” на рік [1]896 вислати, і буду мусіла її на другий місяць перекладати, отже, буду мати доста писати. Єсли б за те, що не дам нічого до календаря, “гніванось”¹ або “бештано”², то бороніть мене, бо я справді не можу – а може і я стану Вам колись в пригоді! Вашу новельку я прочитала; она мені дуже подобалась, лиш шкода, що Ви мусіли так мало писати, під час коли темат вимагав конче ширшого опрацювання. Я гадаю, що її приймуть радо до “Fremde Zungen”.

Прошу Вас, напишіть мені кілька слів, що-небудь, лиш аби я мала що читати, мені так гірко лежати, читати не можу, хоть маю громаду до читання, але се все самі трудні речі, впрочім лежу в півтемні.

Не гнівайтесь, що клопочу Вам голову, хоть знаю дуже добре, що у Вас сила роботи, але я Вам кажу, мені так погано, погано “zu Mute”!³

Слухаю вже, як дзигарки ходять, як від часу до часу літають мухи, і скільки разів відмикають і замикають двері, – і чи не надійде листонош. Але на мене тепер немов всі забули. Я собі гадаю, що коли мене живу так скоро забувають, то що доперва тогди, наколи б я вмерла?

Але я пишу такі дурниці і мучу і Вас з читанням тих дурниць і себе з писанням. Даруйте, що пишу на таким штабаським папері, але який подали, на таким пишу. Як напишете мені що, то передасте, може, через брата? Ви єму дуже сподобались.

Здоровлю Вас сердечно,

О. К.

Не лютіться на мене, що я Вам часу забираю, а як вже конче, то аж тогди, як я поздоровію!

Мені ся здає, що я мала легке “Rippenfellentzündung”⁴.

¹ Гнівались.

² Картали.

³ На душі (нім.).

⁴ Плеврит (нім.).

41. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

25 Листопада 1895 р.

Ласкавий Пане!

Ви, певно, перестрашитесь, що я знов пишу; однак не можу собі інакше помочи. З перелогами М[арко] Вовчок я вже готова, і хтіла би-м їх ще с[ього] місяця відослати, як споминала-м Вам, коли бачили-сьмо ся послідній раз.

Роздумавши собі, що Ви, певно, дуже зайняті і ледве чи зможете ще сего місяця написати звісне вступне слово, о котре я Вас просила, – рішилась я розкусити сама той “твердий горіх”. Не гнівайтесь, що – хоть я просила Вас о те – написала відтак сама ту річ. Я мусіла би-м Вам знов пригадувати, що було би мені і Вам прикро, а далі я і думала собі, що наколи б перекладів не прийнято, то мені було би ще прикріше, що Ви через мене втратили часу; а, врешті, Ви, може, і справді надто зайняті, щоб ще могли і моїми справами займатися. Взявши те все на розвагу, я поштукувала якесь “Vorwort”¹. Посилаю его Вам до прочитання, eventuell², до покорегування. Прошу Вас, будьте ласкаві, і поправте, если що є зле або, на Вашу думку, непотрібне, а додайте, як що бракує (напишіть по-руськи, а я вже переведу на німецьке), бо я цілком не вмію такі речі писати, і се перший раз, що я щось такого писала. Мучила-м ся ціле пообіддя, і волю другий раз написати раз по раз з нарисом.

Боюся, що, може, не зможете моє письмо в німецьким добре читати, хоть я старалася вже дуже виразно писати – однак відослати те все, щоб Ви не прочитали, я знов не можу; буду вже спокійна, як Ви переглянете.

Завтра починаю Вашу новелю перекладати. Знаєте, що вийде дуже файно в німецьким! Особливо ж одна сцена, я вже Вам скажу усно, котра.

Дякую Вам за книжки, котрі Ви післали мені, як я була слаба, і за лист. Я дуже урадувалась тогди, як брат поставив коло мене такий великий пакунок! Се було принаймні

¹ Вступне слово (нім.).

² Можливо (франц.).

щось, над чим було мож думати, а я мусіла ще дві неділі лежати; разом – 3! Я мало читала тогди, але всі книжки лежали коло мене. Я їх Вам ще скоро не відошлю, бо і мати їх читає, а Словацького хочу цілого прочитати. Я і кваплюся кінчити Брандеса “Menschen und Werke”¹, щоб і Вам се дати. Се мусите Ви конче читати, а я не можу его тримати. Прошу Вас не забудьте, що я Вас просила, щоб Ви були ласкаві прийти до нас на другий місяць, але не деь аж з кінцем – лиш борше! (і від 5-ої по обіді, о тім часі у нас є am gemütlichsten², бо Ви, певно, на те також забули).

На прохід виходжу ще рідко, і около 5-ї. Я Вас на концерті виділа, але Ви цілком не були цікаві, чи Ваш collega жие на світі.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга К.
25 / 11. 895.

¹Люди і твори” (нім.).

²Найзатишніше (нім.).

1896

42. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

20 СІЧНЯ 1896 Р.

Чернівці, 20 / 1 896.

Високоповажаний Пане!

В справі звісних потрібних Вам часописей і книжечок звернулася я до пана Гілярого Окуневського (ви написали – помиляючись – “Кобринські”) і просила о вистарання тих же, предкладаючи ему спис книжок і часописей. Він сказав мені при тій нагоді, що вислав Вам тогід цілу скриню часописей і книжок і не получив від Вас письма, котре підтверджувало би, що Ви відібрали їх дійсно, що в тій скрині були і такі речі, котрих Вам потрібно, просив мене спитатись Вас, чи Ви получили те все дійсно, і написати ему або мені, що Вам бракує і що прислати. З декотрих Ваших нотаток він не може цілком добре поорієнтуватися. Прошу дуже точно подати, з котрого року Вам “Буковинських альманахів” треба, з котрого року календарів. Если би-сте хтіли ему написати, то его адрес є: Hilary Okunievski, Kirchengasse, № 1, Czernowitz¹. Маю для Вас вже дома дуже красний гердан. Пішлю незабавки, перепрошаю, що пишу на картці, і прошу або мені, або п[ан]у Окуневському скоро дотично згаданої справи відписати. Напишіть, як Вам моя повість подобалась, се перша моя праця в “Зорі”; дуже много друкарських похибок. Если Вам повість не подобається, то напишіть одверто.

Здоровлю Вас і пишу з поважанням,

Ольга Кобилянська

¹ Іларій Окуневський, Кірхенгассе (вулиця Церковна), № 1, Чернівці (нім.).

43. ДО ВАСИЛЯ ЛУКИЧА

28 ЛЮТОГО 1896 Р.

Чернівці, ул. Рошівська ч. 13
28/2. 896.

Високоповажаний Пане Добродію!

Обіцяла-м недавно прислати до “Зорі” нариси; посилаю нині один, а то “У святого Івана”. Если би можливо – (і він взагалі надавсь до “Зорі”), то просила би-м его незадовго надрукувати. Сей кусник мав друкуватись в одній швейцарській часописі, і лише через непорозуміння (не взглядом самого сего нарису) не увійшов до друку, і я взагалі не мала его до недавна в себе. Тепер посилаю его для “Зорі”. Если б Ви однак, високоповажаний пане, не могли его помістити в “Зорі”, то прошу о скорі відосланні манускрипту; але мені здається, що сей нарис дуже відповідний для “Зорі”.

Перед двома роками післала я Вам одну з німецького тексту переможену новельку данця Якобсена п[ід] з[аго-
ловком] “Тут повинні рожі стояти”.

Если би Ви, ласкавий Пане, не потребували ту річ, т. є. если думаєте, що она не здасться Вам с[его] р[оку] до “Зорі”, то я би-м дуже просила прислати мені той перевід; нато-мість я обіцяю післати Вам ще в протягу сего літа або дов-ший нарис, або новельку для “Зорі”, т. є. власної композиції. Надіючись, що Ви, високоповажаний Пане, не відмовити мені моєї просьби ані щодо скорого видрукування “У святого Івана”, ані щодо новелі Якобсена.

Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

44. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

[ПЕРША ДЕКАДА КВІТНЯ 1896 Р.]

Karfreitag. Abends. 896

Teuere Gustiuska!

Fröhliche Ostern!

Dein lieber Brief hat mich sehr erfreut, der Wlas'ko übergab ihn mir mit den Worten: "von Frl. Gusta". Da es aber gerade am 5. April war, so dachte ich dass er mich annarre – nun aber war es Wahrheit! Ich sehnte mich ordentlich nach Deiner Handschrift u[nd] endlich sah ich sie wieder, u[nd] der Grüne Zweig darin. Du bist immer dieselbe, immer wo Du auch seiest, immer so voller Poesie, voller Sehnsucht u[nd] voller Schönheit, immer so schön, so wie ich Dich liebe! Soll ich Dir immer wieder sagen dass Du mir abgehst u[nd] ich hier für Dich keinen Ersatz habe? Unter den Frauen nicht. Wohl ist hier der Makowej der Redacteur, aber wir kommen selten zusammen, u[nd] dann ist es auch so merkwürdig, die Stimmung ist so merkwürdig beengt, er hat so einen Respect für mich – achtet auf jedes Wort was ich sage, ihm scheint es ich müsse unfehlbar sein, – ich aber bin fehlbar, u[nd] nervös, u[nd] unbeherrscht, darum ist es vielleicht besser dass man nicht oft zusammentrifft.

Morgen, d[as] i[st] Samstag, fahren wir alle nach Dymka auf Ostern zu Genia. Wäre noch so gerne zu den Deinigen gegangen, aber ich bin so schrecklich verschnupft u[nd] anderweitig leidend, u[nd] habe so viel zu thun, dass ich es nicht konnte; u[nd] dann wollte ich an Dich schreiben, damit Du von mir zu Ostern den Gruß bekommst! Ich denke, Gustiuska! Ostersonntag Vormittag will ich an Dich denken, u[nd] wenn es hell draußen ist u[nd] sonnig, dann denke dass es dieselbe Sonne ist, der ich mich hier freue wie Du dort.

Du Gusta! Im Sommer fahren wir wieder ins Gebirge! Ich will auf Dich warten.

Ja, denke nur, eine Neuigkeit, die Zosia hat einen Knaben! Ist das nicht merkwürdig? Malst Du viel? Ich schrieb unlängst eine Skizze aus der Natur, welche außerordentlich gefallen – nächstens wird sie gedruckt. Makowej will meine Biographie

schreiben u[nd] quält mich um Notizen aus meinem Leben. Ich möchte ihm dankbar sein, wenn er es noch unterließe.

Weißt Du, Gusta, wie er mich einmal genannt? Er sagte: "Mit nichts kann man Sie so gut vergleichen als wie mit der "Mimose". Du kennst ja diese Pflanze welche bei jeder Berührung den Kopf hängen lässt...

Ich bin Dir so unendlich dankbar dass Du so gut warst den Hrn. Onkel um die bewusste Angelegenheit zu bitten. Die Gesuche sind von hier aus an das Oberlandesgericht nach Lemberg abgegangen u[nd] dürften schon in Wien sein, oder in der nächsten Zeit dahin geschickt werden.

Der Concurs um die Gerichtsadjunctenstelle war bis zum 28. Febr[uar] l[etzten] J[ahres] ausgeschrieben, dann mussten die Gesuche um diese Stelle in Lemb[erg] eine Zeitlang bleiben, wann sie von dort abgegangen weiß Max nicht genau, da er keinen Verkehr mit Lemb[erg] hat. Max ist einer der ältesten Competenten. Ich glaube dass die Zeit der Entscheidung April sein wird; allenfalls April.

Max möchte über alles nach Czernowitz, u[nd] wenn schon nicht Czernowitz, so allenfalls Radautz. Ein solches Bittgesuch hat er auch gemacht. Ich lege Dir übrigens einen Brief vom Max bei, aus dem Du Dich am besten orientieren wirst. Weißt Du, Radautz wäre schon ein Nothfall, da er keinesfalls in Storożynetz bleiben will. Ich habe so große Hoffnungen auf Deinen Hrn. Onkel.

Wenn Max hier käme, wäre ich gleichsam für immer geborgen, u[nd] Vater möchte dann gerne ein Haus kaufen, er trifft sich eines in der Wojnarowiczgasse neben Euch! Der Vater möchte so gerne, dass einer von den Söhnen hier wäre – er sagt immer, wenn er stirbt, an wen soll man sich da anlehnen? Ich will Dich nicht noch einmal drum bitten, denn ich weiß Du bist mir gut u[nd] thust Dein Möglichstes. Also – der Gesuch ist abgegangen, dürfte schon in Wen sein, oder kommt nächstens nach Wien – u[nd] Zeit der Entscheidung ist auch jetzt, April, wann genau können wir schon nicht wissen. Bitte Dich sehr – also für Czernowitz, u[nd] wenn es schon gar nicht möglich wäre Czernowitz zu bekommen, dann Radautz.

Ist bei Euch schon Frühjahr? Bei uns war in der letzten Zeit das Wetter sehr schlecht, erst jetzt wird es lichter. Ich gehe höchstens gegen Abend spazieren aus. Übersetze jetzt etwas für die Reclam'sche Bibliothek, vielleicht nimmt man es mir

an. Denke nur, die ältere Heinrichische ist gestorben, war zwei Wochen krank u[nd] gerade heute, d[as] i[st] Karfreitag, hatte man sie begraben. Mitten im Genuss zu sterben, ohne Sorgen, ohne Leid, urplötzlich – das ist ein schöner Tod. Sie wurde von Kränzen schier erdrückt. Ein schöner Abgang! Wer weiß ob ihrer ein gutes Schicksal gewartet?

Du bist so gut u[nd] denkst immer an mich, wenn Du etwas Vollkommenes siehst, u[nd] ich denke immer so aus Selbstsuch an Dich. Immer möchte ich Dich nur haben wollen, immer nur haben! So gierig denke ich an Dich. Pfui wie süßlich! Nicht vielleicht? Aber – fröhliche Ostern, Gustiuska!

Illonka ist heuer auf Ostern nach Kimpolung. Sie ist auf der Post u[nd] wohnt bei Fr. Müller.

Mutter grüßt Dich vielmals herzlich! Ich richte ihr immer Deine Grüße aus.

Ich war auf Hauptmann's "Hannele". Hat mich sehr aufg[eregt].

Страсна п'ятниця, вечір 896

Дорога Августонько!

Веселих Великодніх свят!

Я дуже втішилася Твоїм любим листом, Власько передав мені його зі словами: "від панни Августи". А оскільки це було якраз 5-го квітня, я думала, він мене обдурює, але це виявилось правдою! Я дуже скучила за Твоїм почерком і врешті побачила його знову, і зелену гілку всередині. Ти завжди залишаєшся такою, якою й була, де б Ти не перебувала, завжди сповненою поезії, сповненою туги і краси, завжди такою гарною, саме такою, як я Тебе люблю. Чи маю я повсякчас говорити про те, що мені Тебе бракує і я нікого не маю на заміну? Серед жінок – ні. Правда, тут є Маковей, редактор, але ми рідко зустрічаємося, та ще й якось так дивно, атмосфера незвичайно скута, він ставить до мене з великою пошаною, звертає увагу на кожне слово, яке я говорю, йому здається, що я мушу бути безпомилковою, але я роблю помилки, я нервова і часто нестримана, тому, можливо, було би на краще, якби ми часто не зустрічалися.

Завтра, в суботу, ми всі виїжджаємо до Димки, на Великдень до Євгенії. Охоче забігла б до Твоїх, але в мене страш-

ний нежить та й інші слабості, і роботи маю багато, через це й не змогла. А потім хотіла Тобі написати, щоб поздоровити Тебе з Великоднем. Я про Тебе, Августонько, на Великдень до обіду буду думати, а коли надворі буде ясно і сонячно, тоді думай, що це те саме сонце, яким я тут тішуся, а Ти там.

Августо! Влітку поїдемо знову в гори. Я буду на Тебе чекати.

Уяви собі! Новина – Зося має хлопця, чи це не дивно? Вона писала мені про це, але я ще не відповіла їй. Малюєш багато? Недавно написала я один нарис з природи, який надзвичайно всім сподобався, його невдовзі друкуватимуть. Маковей хоче писати мою біографію і мучить мене нотатками з мого життя. Я була б йому вдячна, якби він поки що це залишив.

Знаєш, Августо, як він одного разу мене назвав? Він сказав: “Ні з чим не можна вас так добре порівняти, як з “мімозою”. Ти ж знаєш цю рослину, вона від кожного доторкання опускає голову вниз.

Я безконечно Тобі вдячна, що Ти була така добра й просила Твого пана вуйка посприяти у відомій справі. Заяву післали звідси до вищого крайового суду до Львова, і вона повинна вже бути у Відні або буде в найближчому часі туди направлена.

Конкурс на місце судового ад’юнкта був проголошений до 28 лютого цього року, потім заяви на це місце залишалися на деякий час у Львові. А вже коли вони були відіслані звідти, Макс точно не знає, тому що він не має зв’язку зі Львовом. Макс один із найстарших компетентів¹; я гадаю, що термін рішення буде в квітні – в кожному разі в квітні.

Насамперед Макс хотів би до Чернівців, а коли вже не Чернівці, то в крайньому разі в Радівці, і таку заяву він також зробив. Втім, я докладаю ще лист Макса, з якого Ти найкраще зорієнтуєшся. Знаєш, Радівці – це на крайній випадок, тому що він зовсім не хоче залишатися в Сторожинці. Я маю великі надії на Твого пана вуйка.

Коли б Макс сюди приїхав, я була б назавжди забезпечена, батько охоче купив би хату, саме така знаходиться на вулиці Войнаровича, біля вас. Батько дуже б хотів, щоб один з синів був тут, він завжди каже: коли він помре, то до кого ж я зможу

¹ Заявник, претендент, кандидат.

тут прихилитися? Я не хочу ще раз просити Тебе, бо я знаю, що Ти добра і зробиш усе можливе. Отже, заява вже відправлена і мала б бути вже у Відні або надійде найближчим часом до Відня, а рішення повинно бути також тепер у квітні, точніше не можемо знати. Прошу Тебе дуже – на Чернівці, а якщо в жодному разі це буде неможливим, то в тоді вже Радівці.

Чи у вас вже весна?

У нас останнім часом була погана погода і лиш тепер ви-ясняється. Я тільки під вечір виходжу гуляти. Зараз пере-кладаю дещо для бібліотеки “Реклам”, можливо, що вони це приймуть. Уяви собі: старша з родини Гайнріхів померла, два тижні хворіла і саме сьогодні, у страсну п’ятницю, по-ховали її. Умирати серед розкошів, без турбот і страждань, несподівано – це гарна смерть. Гарний відхід. Хто знає, чи хороша доля її чекала?

Ти така добра і завжди думаєш про мене, коли бачиш щось досконале, я ж думаю про Тебе із самолюбства. Я хоті-ла би мати Тебе завжди тут, назавжди мати! Ось так жадібно думаю про Тебе. Тьху – як сентиментально! Хіба ні? Але веселих свят, Августонько!

Ілонка поїхала на свята до Кимполунґа, вона працює на пошті й мешкає в пані Мюллер. Моя мати вітає Тебе сердеч-но! Я їй завжди передаю Твої привіти.

Я була на “Hannele” Гауптмана, дуже мене зворушило.

45. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

7 [липня] 1896 р.

7. [VII]. 896,
Чернівці.

Дорога панно Геню!

Бійтеся Бога, де ж я ся на Вас гніваю? За що? З якої при-чини? Але що се такого, що Ви мій довжезний лист не одер-жали? На Ваш перший лист я Вам, щоправда, не відписа-

ла, хоть мала найліпшу волю, але коли відтак прийшов Ваш рекомендований лист, то я таки зараз, того самого дня відписала Вам, бо де ж, мені би самій прикро було, щоб Ви хоть і хвилику думали, що я на Вас гніваюся!

От і видумали ви собі щось; ну, впрочім, если Ви не одержували від мене жодної відповіді, то Вам і не оставалося нічого, як хіба думати, що я на вас гніваюся. Ніколи не гнівалася, ані не гніваюся на Вас, дорога пані; хтіла би-м, противно, таких знайомих, як Ви, мати якнайбільше. Занепокоїло мене того, в чиїх руках могло би ся моє письмо до Вас опинити; бо хоть в нім нема нічо компрометуючого, то все ж оно було лише до Вас говорено, а не для кого іншого. Сей лист рекомендувала вже, що би-м була вже сама спокійна, що ви его дістанете. В згаданім листі писала-м Вам про Кобринську, про наймолодшу Окуневську, котра вертала з Києва від Лисенка і відвідувала мене. Тепер маю страх много роботи, таки домашньої, термінової; 14-го с[ього] м[ісяця] ми ся випроваджуємо звідси на Панську вулицю, ч. 47.

Ся хата продася, і ми мусимо, хоч-не-хоч, саме тепер випроваджуватися. Був колись тут у мене Щурат. Знаєте, то дуже розумний і здібний чоловічок і дуже *gemütlich*¹. Мене дуже втішило, що вам подобається моя повість; от те і ціла наша надгорода – бо іншої не маємо ми, руські літерати, але скажіть мені вже відтак прикінці, чи она вам і тогди сподобається; перша часть писана давніше ще, а друга вже відколи ми в Чернів[цях]. Про нашу спільну подорож до Кобринської не можу Вам ще нічого писати; я би хтіла і в наші гори на купелі їхати, а відтак аж до Кобр[инської]; але про те ще напишу. Не гнівайтесь, дорогі, що пишу нині так коротко, але я так спішуся, щоби Ви сей листок якнайборше дістали, що все проче не здається мені таким важним. 14-го має сюди Барвінський приїхати – так я чула. Тут є і Будзиновський, той, що видавав “Радикала”.

А тепер будьте здоровенькі і нехай Вам ся ані снить, що я на вас гніваюся. Я, противно, остаюся Вашою,

О. Кобилянська

Напишіть мені, дорогі, карточку, чи Ви справді оержали сей лист, бо вже тепер я не буду мати спокою!

¹Привітний (нім.).

46. ДО ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ

22 ВЕРЕСНЯ 1896 Р.

Чернівці, 22. 9. 896.
ул. Панська, 47

Ласкавий Пане!

Ваш лист одержала я. Саме тогди я була в Кіполунлюнгу, і мені надіслано Ваше письмо. Ваші слова були для мене несподіванкою, бо я справді не думала вже, що напишете ще коли-небудь. Я мала сего року їхати до Болехова, була би-м була і в Рожнятові, і була би-м Вас повідомила приїхати туди, щоб вибалакатися трохи, однак опісля рішилася я таки поїхати в гори, де в правді не мала-м відповідного товариства, але зате несказанно гарну природу.

Тішить мене, що слідите за розвоєм могого “таланту” – таких знайомих в мене нема багато, і тому тронули мене Ваші щирі слова. Отже, Вам подобається “Битва”? Пишучи її, я була майже переконана, що на ню не зверне ніхто уваги. Звичайно, де “Він і вона”, там і більше принади для публіки; але для посідає природа стілько чару, що вистарчає мені і без людей.

Не знаю, чи сподобається Вам “Царівна”, котру відсилаю Вам рівночасно з листом. Особливо друга часть її. Пишучи її, я переривала її неустанно, мала дуже багато клопотів, так що сама дивуюся, що я писала її. Декотрі уступи суть нудні, і бачу се тепер, що було би ліпше, коли би були ся опустили. Але нехай вже буде, яка є, другої “Царівни” не напишу вже більше, значить, не буду вже більше другою русинів нудити; досі – оскільки доводилося мені про ню чути – подобається людям. Тепер взялася я писати повість з народного життя і хочу ще деь незадовго написати довший нарис.

Щодо обставин, в котрих живу, то змінилися для мене, остілько користаю, що пишу свобідно і мені не мутить ніхто супокою; але часу не маю надто багато і єсь-м ще і тепер, як давнійше, “ein Mädchen für Alles”¹. Впрочімсе єсть найменше, що чинить мені прикрости.

¹ “Дівчинкою для всього” (нім.).

Питаєте, як живу з Маковеем? Досі добре. Можу сказати, що він єсть тут одним чоловіком, з котрим можна по-мудрому жити і говорити. Окрім того, займається він моїми працями дуже щиро і єсть во всім, о що звертаюся до него, мені прихильний; принаймні досі дуже прихильний. Щодо Ваших уваг про него, то не маю нічого до сказання, бо маєте, певно, свої причини так думати. Можу Вам то одно сказати, що він не належить до “щасливих” і задоволених, так, як і всі літерати, а що до того, що прийняв редакцію “Буковини”, то ми, буковинці, єму за те дуже вдячні. Тут проста річ – неможливо саме тепер іншу політику проводити. У нас суть русини, але свідомих дуже мало, а та горстка заслаба, щоби ставала на задні ноги, коли має за собою лиш темноту, лінь, індоленцію, убожество. Ми всі на гурт, а і він, певно, сам не вірить в то, що пише. Взагалі щодо товариства, то не маю жодного вибору, а він єсть самотнім світилом. Впрочім Ви знаєте наших тутешніх русинів і я не потребую Вам про них писати.

Чи Ви читали мою “Natur” в німецькій часописі “Zeit” (Stuttgart, Verlag Dietrich)?¹ Не дістала-м відбитки, бо була би-м Вам післала. Мене відвідував Щурат і розповідав, що працюєте дуже много. Се було би справді сумно, если би Ви не одержали катедру, і винні би були хіба самі русини. Ах, наші люди ще такі недбалі, такі раби, так звиклі все-все лихо приписувати полякам, що аж збрідло вже ними займатися. Але, може, Ви і надто песимістично настроєні? Питаєтеся, чи в мене тепер більше віри в свій “талант”? Ах, Боже, не знаю навіть, що Вам на те відписати. Вірити в повнім значенні слова, я в себе ніколи не буду, тому, що в мене нема образования, а самий талант без образования не варт много. Ви були перші, котрі написали мені тогди такі рішучі слова, – і я їх ще не маю в себе. Не раз приходилося і Маковееві повторяти то саме, і він чинив то саме не менше енергічно.

Що літературна праця має тепер для мене найбільше значення, а все проче пішло in den Hintergrund² – се правда. Хтіла би-м дуже десь виїхати, приміром, на довший час до

¹ “Час” (Штуттґарт, видавництво Дітр[іх]) (нім.).

² На задній план (нім.).

Відня, але то все остається fromme Wünsche¹ – і коли роздумую подеколи над тою однастайністю, з котрої маю брати духовну поживу, яке поле в мене до працювання, а що найбільше, що все-таки теперішнє моє положення в порівнянні до того, яке мене, може, ще жде – брильянтне – то можете собі легко настрої моєї душі представити. Тому я і Вас розумію дуже добре і, властиво, не дивуюся Вашому душевному настроєві. Если прочитаєте “Царівну”, так напишіть мені кілька слів. Взагалі пишіть, если будете мати час, мене се завше буде тішити, і я відпишу Вам.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

47. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

7 ГРУДНЯ 1896 Р.

7 D[ezember] 896. Czernowitz
Herrengasse Nr. 47

Theuere Gustiuska!

Ich glaube wir sind jetzt beide nicht mehr u[nd] nicht weniger als ganz einfache Arbeiterinnen geworden, die so u[nd] so viel Stunden des Tages zu überwältigen haben. Mir geht es so, u[nd] ich bin überzeugt – auch Dir. Oft dacht’ ich an Dich! So oft, Gustiuska, als ich mich oft einsam fühlte u[nd] das Bedürfnis hatte gerade Dein liebes feines Wesen um mich zu haben. Bei Tage bin ich ein Mädchen für Alles, Correspondent u[nd] alles mögliche – abends Literatur. Einmal war ich bei Deiner lieben Mutter, dann war Hedwig bei mir u[nd] wir hatten einen sehr angenehmen Abend verbracht.

Ich bitte Dich sehr, Gustiuska, sei so gut u[nd] schicke mir mit umgehender Post meine Skizzen welche bei Dir sind, u.

¹ Благочестивими бажаннями (нім.).

z. "Die Schlacht" u[nd] die kleine "Die Rosen". Die kleine soll am 1. Jänner in ein ruth[enisches] Feuilleton, u[nd] die andere brauche ich für einen Literaten nach Wien, jedoch muss ich ihm noch andere Arbeiten beischließen. Ich brauche sie wirklich, sonst würde ich sie Dir ohne Bedenken lassen. Bitte, sende sie mir gleich nach Erhalt des Briefes. Ich mache Dich aufmerksam auf das Werk der Gabriele Reuter – "Aus guter Familie" – es ist ein Gegenstück zu meiner großen Arbeit. Meine Arbeit wird jetzt ins Deutsche übersetzt u[nd] kommt als Gegenstück auch im selben Verlag heraus, so hoffe ich's wenigstens. Und noch eine sehr wichtige Bitte, Gusta. Bitte sehr, erfahre ob das wahr ist dass der Maler Pochwalski von der Regierung aufgefordert wurde ein Bild zu malen, u[nd] was ist es für ein Bild das er malen soll? Es ist mir das sehr wichtig zu erfahren. Dir wird es ein leichtes sein dies zu erfahren u[nd] die Zeitungen sind nicht immer wahr. Was machst Du, theuere Gustiuska? Malst Du oder "keulst" Du theoretisch?

Ich schreibe mit Wuth seit mehreren Abenden eine Skizze... etwas aus der Natur u[nd] dem Huzulenleben. Dir dürfte es sehr, sehr gefallen. Nur schreibe ich es ruthenisch. Ich war auch bei Zosia, sie lässt Dir sagen dass in Krakau eine Malerakademie eröffnet wird unter der Leitung des Malers Fałat, u[nd] dass auch Frauen dazu Zutritt erhalten werden. Die Hansonischen Novellen sind bei mir, ich will sie heute Abend zu lesen beginnen u[nd] in zwei Wochen bekommst Du sie. Desgleichen mache ich Dich aufmerksam auf das Buch "Der moderne Mensch" von Carneri.

Schreibst Du etwas? Mensch Gottes, lasse diesen Funken in Dir nicht auslöschen. Das ist dasjenige, was Dir noch einmal Satisfaction verschaffen wird.

Sonst führe ich ein strenges Einsiedlerleben. Denke Dir! Ich gehe täglich zwischen 5-6 in den Volksgarten spazieren. Bin fast immer drin mutterseelenallein! Es ist so schön u[nd] aller Poesie – so ruheathmend. Die Hauptallee ist schön reingehalten, u[nd] die Bäume wie angehaucht... Hier denke ich an Dich.

Heute gehe ich wahrscheinlich zu Deiner Mutter u[nd] Hedwig. Ja, wichtig – Malwin ist schon da u[nd] war vorgestern bei mir. Sie ist doch sehr lebendig.

Und nun leb wohl, theuere Gustiuska – u[nd] schreibe mir, immer warte ich auf ein paar Zeilen von Dir. U[nd] bitte Dich

sehr nicht zu vergessen, erstens, die Skizzen die ich sofort brauche, u[nd] die bewusste Malerneuigkeit. Vielleicht schicke ich Dir zu Weihnachten den Ola Hanson.

Mit Tausend Grüßen –

Deine Olga

7 з[рудня] 896

Чернівці, вул. Панська, № 47

Дорога Августонько!

Я думаю, що ми обидві стали тепер ні більше, ні менше, як цілком звичайні робітниці, які мусять подолати денно певну кількість годин. Так мені поводитьсь, і я переконана, що Тобі теж так. Часто думаю про Тебе, так часто, Августонько, як часто почуваюся самотною і маю потребу бачити саме Твою любов, ніжну істоту біля себе. Удень я служниця для всіх, кореспондент і все можливе – ввечері я літерат. Нещодавно була я в Твоїй любій матері, потім Ядвіґа була в нас, і ми провели дуже приємний вечір.

Прошу Тебе дуже, Августонько, будь така добра і пішли мені зворотною поштою мої нариси, які є в Тебе, а саме – “Битву” і той короткий – “Рожі”. Короткий піде 1-го січня в русинський фейлетон, а другий мені потрібен для одного літерата у Відні, але я мушу для нього приложити ще й інші твори. Вони мені дійсно необхідні, інакше залишила б їх без вагання у Тебе. Прошу, пішли мені їх одразу ж після одержання цього листа. Звертаю твою увагу на твір Gabriele Reuter “Aus gutter Familie”¹ – це аналог мого великого твору. Мій твір перекладається зараз на німецьку мову і буде виданий як аналог в тому ж самому видавництві, принаймні я так сподіваюся. І ще одне дуже важливе прохання, Августо. Прошу дуже, довідайся, чи це правда, що уряд доручив художнику Похвальському нарисувати картину, і що це за картина, яку він мав би малювати. Мені дуже важливо про це знати. Тобі не буде важко про це довідатися, бо в газетах не завжди правда. Що поробляєш, дорога Августо? Малюєш чи “зубриш” теорію?

¹ “З хорошої сім’ї” Габрієля Ройтера (нім.).

Я з пристрасстю пишу вже впродовж декількох вечорів один нарис, щось із природи і з життя гуцулів. Тобі це повинно дуже, дуже сподобатися, і пишу я це по-русинськи. Була теж в Зосі, вона казала передати Тобі, що у Кракові відкривається художня академія під керівництвом художника Фалата, і що жінки також будуть мати до неї доступ. Нариси Гансона в мене, сьогодні ввечері починаю їх читати і через два тижні ти їх одержиш. Також звертаю твою увагу на книжку Карнері “Сучасна людина”.

Чи ти пишеш що-небудь? Ради Бога, не дай згаснути цій іскрі, це єдине, що принесе Тобі в майбутньому задоволення.

Загалом я веду суворе життя відлюдника. Лише подумай! Я виходжу щоденно між 5–6 гуляти в Народний парк. Майже завжди я там сама-самісінька. Так красиво і сповнено поезією, так спокійно... Центральна алея гарна й чиста, дерева ніби навіяні подихом... І тут я думаю про Тебе.

Сьогодні піду, мабуть, до Твоєї матері та Ядвіги. Ага, пригадала, – Мальвіна¹ є вже тут, передвчора була в мене. Вона дуже жива.

Отож, бувай здорова, дорога Августонько, і пиши мені, я завжди чекаю на кілька слів від Тебе. І прошу Тебе дуже, не забудь – найперше: про нариси, які мені конче необхідні, і про ту вже згадану новину про художника. Можливо, що я пішлю Тобі ще перед Різдвом Олу Гансона.

Тисячу привітів –

Твоя Ольга

¹ Мальвіна Нізнер – донька повітового лікаря в Кимполунзі, подруга юності О. Кобилянської.

1897

48. ДО ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ

3 СІЧНЯ 1897 Р.

Чернівці. 3/I. 897.
ул. Панська, ч. 47

Високоповажаний Пане!

У Вас знаходяться чотири зошити німецької часописі “Die Neue Zeit”, де поміщена моя новелька “Natur”¹. Будь-те ласкаві відослати мені, если можливо, вже відвратною поштою тії зошити, позаяк їх мені дуже потрібно, а більше екземплярів нема в мене.

Надіючися, що не забудете, о що Вас прошу, пишуся з поважанням, здоровлячи Вас щиро,

Ольга Кобилянська

Що коло Вас чувати?

49. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

3 СІЧНЯ 1897 Р.

Подаю Вам до відомости, що їду до Окуневских до Яворова (пошта Косів) і забавлю там 14 день. Посилаю вам най-

¹ “Природа”.

новійше число “Gesellschaft”; передайте відтак з ласки своєї Будзиновському.

Писала до мене Кобринська і просила мене о “Сестру Юлію”. Будьте ласкаві післати їй одну книжку (післала “стемпель”) і написати на книжці ціну; але прошу, не забудьте. Більше не знаю, що писати; мала-м нині дуже багато роботи, не надіяла-м ся цілком саме тепер нападу запрошень, але було просто неможливо відмовити їй, так просила; сам батько мій казав їхати.

Не забудьте, що я живу на світі – і не гнівайтесь, що я “пишу”...

3.1 ввечер. 897.

До Яворова беру з собою Ніцшого!

50. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

22 СІЧНЯ 1897 Р.

Ви писали, щоби критикувати немилосердно; ну добре.

Що Ви розпочинаєте повість орканом¹, се добре: оно оригінально і робить вражіння, але я би-м Вам радила, щоби Ви задержалися при нім довше, а властиво, маєте тут нагоду бути потрохи артистою. Представте оркан сильніше, покажіть, як не раз природа нівечить і сама себе, а тим більше людську працю, і який він, чоловік, безпоміч[ний] супроти її сили. Ви спішітеся так вперед – описуючи его, а прецінь то дуже важне і інтересне, тим більше, що в дальшій повісті має все “терпіти” з причини оркану, чи не так? Описуючи оркан, *будьте музиком*. Акт, де горить церков, – те “змалюйте”, беріть пензель в руки і змалюйте барвно; не бійтеся, що вийде щось не натуральне, штука не зрікається фантазії, а саме тут може вийти прекрасний образ. Я собі

¹ Описом бурі.

гадаю, що було би добре, если би ви представили і утихнення оркану – а тим і закінчили прелюдію до повісті. Опустіть цілу сторінку – і аж відтак нехай о. Левицький виходить в поле. Знаєте – в складанні речень прячеться також якогось роду музика. Мені видиться, що ви в прозі не зважаєте дуже на теє, а прецінь лежить в тім також артизм. Прошу вас зверніть на те увагу.

Те, що о. Лев[ицький] бачить по оркані в полі, знов малюйте барвами. Так виходить все живіше і робить вражіння далеко сильніше. Сцена, де б'ють Хмарчика, добра і дуже потрібна. Зате я би не представляла п'яницю плачучого – лиш веселого, – чому має завше жид бути винен мужицькому нещастю? Представте собі, як такий п'яниця іде, пльонтаючись знівеченими полями, *безжурний*! Може, в нього, власне, є фантазія і він махає весело на все нещастя? Тим показується zarazом велика сила пам'ятності п'янства і до якого ступеня може задурити людського духа.

Також думаю, що було би добре сказати при іншій нагоді – як при стрічі на кладовищі, що мати Мані походила з селян; тут оно хоч разить, і виходить так, що читач мусить о тім доконче дізнатися; одним словом, оно не виходить “граціозно”. Все проче добре, принаймні досі не можу Вашим людям нічо закинути; прочитала-м 17 сторону.

Прочитала-м до сторони 56.

Ціла партія¹, обнімаючи нараду громадську щодо холери в. ц. т.², страшно “реалістична” – не можна би то тонше представити? Подумайте собі – штука помимо всего любить “*die Verfeinerung*”³, впрочім грубий реалізм вже умер в найновішій літературі; я на Вас задивляюся, як на *європейського літерата*, а не як на “руського”. Не гнівайтесь, що я пишу так одверто, але я не можу інакше. Так само думаю, що було би добре, аби Маня не казала, що чула через слуг і ключницю про невдачу з заручинами Славка, лиш просто, що “чула”, – се вистачає, бо се звісно, що такі речі розходяться з часом між “народ”. Досі мені Маня дуже симпатична, може бути що тому, що так свою маму лю-

¹ Тут і далі “партія” означає “сцена”.

² Значення цих скорочень не вдалося розшифрувати.

³ Витонченість (*нім.*).

била, так само прекрасна і дуже добре схарактеризована Ваша бабуся: оно справді буває так, що im Hintergrunde¹ великої родини знаходиться ангел-хранитель такого роду. Арабська пословиця каже: “Позаяк Бог не міг всюди сам бути, то сотворив матері”.

На ст. 19 радила би-м Вам опустити підчеркнені слова – вони пригадують дуже “Клопоти Савчихи” і оставляють Савчиху в пам’яті, замість іншу жінку, принаймні мені так [здається]; впрочім, в тій родині достаточо членів; если б ще збільшилася – ні, оно відпихає.

На се Ви, може, не згодитеся, але відтак буде – Ваша книжка якоюсь моральною проповіддю – бо се *дуже* тенденційне, особливо реалістичні партії, а властиво, повинен читатель потрохи дещо і сам догадатись... чи не так? Правда є, що оно буває так, як Ви описуєте... але я не знаю... мені просто встидно за таке, т. є., що оно так є. Опустить хоть те, що вже є один жонатий син! Як є п’ять доньок, т. є. аж надто чим журитися, не треба ще шостої!

Сцена в альтані між сестрами і братом, із дітьми – дуже ладна і психологічно дуже richtig². Опис почувань Славка при шлюбі Орядина з малими варіантами є, в ґрунті, одне як друге однакове. Впрочім, читається повість дуже легко. Если б можна додати партіям “реалістичним” більше тепла і тонкості, то тенденційність не разила би.

Прочитала-м і другу часть; сама не знаю, звідки починати, бо є, властиво, багато до сказання. Розмови політичні дуже цікаві і сміливі, і стиль Ваш музикальніший. Що Вам закинути мушу, т. є. те, що Ви так тісно скупляєте факт за фактом, не вміщуючи поміж них або і в них самих поетичної м’якості, котра ogrіває і найсухіший предмет. Всі події в селі описуєте з таким поспіхом, а через те так сухо, як би се лиш акти мали бути. Оно має свої добрі сторони, але з другої сторони оно втомляє. Oгрійте їх Вашим поетичним духом, а будуть так само займати, як всі прочі партії. Мусите в першій половині сеї другої часті конечно частіше переривати відносини селян і їх клопоти стосунком дідички з Славком. До того є тим більша причина, що она грає

¹ На задньому плані (нім.).

² Правдива (нім.).

в своїм роді важну роль, а Ви її майже не характеризуете. Пишете о ній дуже мало і таким способом, як би-сте не мали відваги притиснути крейду на папір сильніше, малюючи її істоту, щоб стала перед читателем цілком виразно – і виходить таке, що, пишучи партії про ню і Славка, Ви або були втомлені, або писали-сте нерадо. Так, як она є, – не можу нічо ясного сказати. Она невикінчений характер. Чи она має бути одна з тих оксамитних чутливих натур, на котрих любов має такий сильний вплив, що випиває їм розум, а уста їх паралізує? Чи, може, з тих більш сміливих, в своїх поривах пам'ятніших, але зате в самім чутті менше “keusch”¹? З тих перших она не є (хоть зразу виходило на таке), бо тогди не могла би приближувати Слав[ка] на те, щоб дізнався о її любові! Не могла би навіть перед своєю матір'ю сказати єму, що єго любить, не могла би єму навіть відразу сказати “ти”! А з тих других, сміливих... не здається також бути – хоть вже скорше з тих.

Одним словом, она змальована неясно, затиснена in den Hintergrund², не має нагоди – т. є. Ви не даєте спосібність заглянути в її душу – а займає, проте, собою незвичайно. Як розвивається любов обоїх на підставі “приятні”? Не кажете також. Настрій її душі не звисний цілком; хоть маєте нагоду показати єго не раз; між іншим і тогди, як має виходити за того панка. Тогди повинна вже бодай почасти бути “заатакована” любов'ю до Славка і читатель повинен знати її думки про Славка. Любов не миготить межи ними, заким заговорили о ній, ніколи, так що оно майже дивує, що Славко каже, що любить її.

Пишете на однім місці, що вони тлумлять собі з себе; наведіть те як-небудь, щоб читатель вичитав що[сь] між їх словами.

Її батько жениться; ну, се она не може спинити... але если в неї чутливе серце, то она мусить під тим сильно терпіти. Чувство опозиції супроти мачухи, хоть би і найшляхетнішої, се щось такого несправедливого, а проте такого сильного, що єго не увзгляднити – просто неможливо. Коли она говорить з Славком о тім, т. є., що її батько женить-

¹ Дівоча, непорочна, чиста (нім.).

² На задній план (нім.).

ся – можна обоїх, її і Слав[ка], прекрасно змалювати. Она мусить терпіти, що дістає мачуху, а він не може при тїм байдужним бути, если її так любить. Саме тут може зрадитись любов его чи її – то все одно; або де вони розлучені женитьбою батька і она живе сама, а він знов десь там для себе – тут можна написати поезію в прозі. Зложили-сте дуже зручно інтересний матеріал. Маєте, що хочете. Цїлу купу жінок, і то прерізного сорту (з Наталки може щось вийти а la Agathe¹), мужиків і гарно уложений незвичайний характер – Славко, і ідеальну бабуню, і село, і парк, і музику – Dichtung und Wahrheit², – малюйте їх, лиш не збивайте все так до купи – трудно читати буде, і на тїм буде повість терпіти.

Ага – ще щось.

Се природно, що Маня, дідичка, мусить перша приступити до Славка з любов'ю, але, з другої сторони, не забудьте представити її борбу – а то борбу амбітної жінки з собою через те, що прецінь він її обминає... Она прецінь не знає, що він її любить? Тим часом она майже “нападає” его. Вони обоє мають ogrіти цїлу повість, але не ogrівають, бо виводите їх разом лиш рідко на сцену, а і тогди з резервою. Славко лиш раз філософує, що як же се може бути, аби він її любив? А що діється в її душі – ніхто не знає. То, що она врешті заявляє ему свою любов, – *füllt die vorhergegangenen Lücken nicht aus*³. Не знаю, як закінчите все, але если Славко висвячується безженний, то зробіть з їх стосунку таку подію, щоб пригадувала вступну прелюдію – т. є. оркан, розуміється, не такий бурхливий, але зате глибокий; а если злучити їх – то змалюйте таке щастя, щоб ogrіло і тих, котрі не мають в собі тепла. Если би Ви вложили ту силу чувства в отсю повість, з якою пишете Ваші поезії, се вийшла би широка, прекрасна річ. Розходиться лише о те, щоби Ви хотіли, щоби Ви писали, як не раз умієте писати – як *ein lachender Löwe*!⁴

¹ На зразок Агати, героїні повісті німецької письменниці Г. Рейтер “З доброї сім'ї”.

² Поезію і істину (нім.).

³ Не заповнює раніше допущених прогалин (нім.).

⁴ Як лев, що сміється (нім.).

Не забувайте про настрої душ ваших людей, не оминайте скоро події, як ті, коли п'яниця іде "замерзати". Коли вступає до своєї хати; як приїзд і смерть Анниці, відносини Славка до своєї родини і т. п.

Ви не гніваєтеся, що я так "баламучу"? Не гнівайтесь, але я так переконана, що Ви всіли з того всего щось кращого і сильнішого зробити, що не можу отее промовчати! Тепер оно не є чимось вширш і вглибінь викінченим, але оно проситься, щоби его допровадити до розквіту.

Если би Ви хтіли мене трохи послухати, може, не було би зле. Так каже мені моє "серце"!

22.1. 897.

51. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

[7 ЛЮТОГО 1897 Р.]

Teuere Gustiuska!

Du hast gewiss von mir ein Schreiben erwartet, und ich bin jetzt so mit Arbeit überhäuft, und zudem ist meine Mutter 2 Wochen krank gelegen, und ich habe gearbeitet wie ein Bauer. Ich frage bei den Deinigen noch wie es Dir ergeht und sie erzählen mir. Nun, es wird Dir schwer sein sich wieder dort einzugewöhnen, weiß Gott was es für Menschen sind und was für ein Geist, den Du überwinden sollst? Was ich Dir von mir schreiben soll? Ach Gott, es ist das alte Lied. Mit meiner Arbeit bin ich fertig und sie ist so geblieben wie ich Dir versprochen. Ich soll sie jetzt rein zum Drucken schreiben. Du wirst erstaunt sein, was für eine Masse von Papier beiliegt. Ich habe Dich schon um etwas gebeten, wie Du da warst, Gustiuska, und jetzt wiederhole ich meine Bitte. Trage, wenn Du einmal Zeit hast, diese Arbeiten irgendwo hin. Vielleicht bringst Du sie persönlich eher an als ich. Trage die Humoreske in die "Blaue Donau" (Adresse: IX Bez[irk], Berggasse 31). Aber "Valse me-

lancholique" trage nicht hin. Dann versuche es noch bei der "Illustrierten Frauenzeitung", I Bez[irk], Operngasse 3 (Verlag von Fr. Lipperheide).

Sonst – trage mich hin wohin Du willst. Wenn man Dich fragt, ob Du die Arbeiten geschrieben, dann sage zu. Vielleicht hast Du mehr Glück als ich. Wenn man Dir auch wenig zahlt, so gib die Arbeiten. Weißt Du, ich habe eine Novelle an die "Gesellschaft" nach Leipzig geschickt. Sie haben mir sie zurückgesendet und einen Brief geschrieben, der mir Freude gemacht hat. Sie nahmen die Arbeit nicht an, weil sie sehr stark mit Novellen und Skizzen überhäuft sind und sie zahlen nicht für Novellen und Skizzen. Aber sie baten mich Ihnen etwas später eine ähnliche Arbeit oder Skizze einzusenden, da selbe Ihnen überaus gut gefallen habe, und sie so sehr an Korolenko (denke nur!) mahne. Dass sie mich zum Weiter-schaffen aufmuntern! Der Brief ist sehr schön. Sie schrieben, dass die "Gesellschaft" um ihre Existenz sehr kämpfen muss, denn trotzdem dass deutsche Publikum sich "gebildet" nennt, so hat es für wahrhaft gute literarische Produkte sehr wenig Sinn, deshalb können sie auch nicht für leichtere Lektüre zahlen u. s. w.

Ich schrieb Ihnen zurück, dass ich ihnen die Arbeit unentgeltlich lasse und sie mir dafür die "Gesellschaft" einsenden mögen. Habe noch keine Antwort. Vielleicht werden sie mir die Zeitung nicht einschicken können, weil das auch vom Schrift-leiter nicht abhängt. Ich werde sie wo anders einsenden.

Weißt, Gusta, ich soll auf den Offiziersball! Ich – Gusti-uska – ich! Was sagst Du dazu? Genia Szank[owska] und Fr. Szindilar beredeten mich und Jadwisia leiht mir Deine Edelweiße. Sie geht wahrscheinlich auch und Micia vielleicht auch. Bin neugierig wie ich den Abend verleben werde. Allenfalls werde ich hernach sehr abgespannt sein. Wenn Du wärest! Aber ich werde an Dich denken, Gustiуска, ich denke zu so an Dich, es ist wieder so leer und leblos ohne Dich, ich gehe so selten aus und auch nur spazieren. Zur Fr. Szind[il-ar], am meisten noch zu Deiner Mutter. Ich habe furchtbar viel zu tun, abends hätte ich noch am meisten Zeit, aber da bin ich so matt und müde, dass ich mich schlafen legen muss. Schreibe mir wie Du dort lebst, wie die Menschen sind, an die Du Dich anlehnen sollst und wie sie Dich behandeln und was

für Geistes Kinder sie sind. Weißt Du, Zosia ist in Krakau mit ihrem Mann, und wenn die Mutter mir gesund bleibt, so fahre ich im Frühjahr hin, sie hat mir geschrieben, dass sie mir Reisegeld schickt, weil sie mich bei sich haben will. Sie will von mir "sparen" lernen! Sie ist dort mit ihrem Mann, beide sind schon ausgesöhnt.

Vom Kolessa habe schon lange keine Nachricht, aber hier spricht man, dass er als Dozent hereinkommt, ich glaube es nicht bis er nicht da ist; lieb wäre es mir schon wenn er da wäre, wenigstens hätte ich einen Menschen. So lebt es sich gar zu fad.

Warst Du irgendwo auf Musik? Hier waren schon 2 sehr schöne Konzerte, aber leider konnte ich sie nicht anhören; wenn Du eine schöne Musik wo hörst – dann denke an mich!

Meine Mutter sieht sehr schlecht aus – ich bin sehr besorgt um sie. Sie lässt Dich grüßen, Gustiuska! Sei nicht böse, dass ich diesmal so wenig schreibe. Ich habe Gelenkrheumatismus in der rechten Hand und das sind so abscheuliche Schmerzen, und es geht nicht zu ruhen. Deshalb ist auch meine Schrift so schändlich. Halte Dich, Gustiuska, und bleib mir treu, ich bin so eifersüchtig auf Dich wie ein Habicht. Ich will nicht, dass Du dort ein Mädchen lieber gewinnst als mich. Sei auch nicht böse wegen den Arbeiten, die ich Dir sende, aber vielleicht wird Deine Hand glücklicher sein als die meine. Ich habe entschieden kein Glück.

Mit 1000 Grüßen –

Deine Ollunga

Дорога Густюсько!

Ти, певно, чекала на лист від мене, а я тепер так перевантажена роботою, а до того ще моя мати лежала два тижні хвора, і я працювала, як селянин. Я питала в Твоїх, як Тобі поводитьсь, і вони розказали мені. Ну! Тобі тяжко буде там знову привикати, Бог зна, які там люди і який дух, який Ти повинна переборювати? Що ж писати Тобі про себе? О Боже, це все стара пісня. Мою роботу я закінчила, вона залишилася такою, як я Тобі обіцяла. Я повинна її переписувати начисто до друку. Ти будеш дивуватися, як багато паперу зужито. Я вже Тебе просила про одну справу, коли Ти була тут, Густюсько, а зараз повторюю моє прохан-

ня. Занеси кудись, коли будеш мати час, ці твори, можливо, Ти примістиш їх особисто скоріше, ніж я. Занеси гумореску до “Blaue Donau” (Адреса: IX. Район, вулиця Гірська, 31). Але “Valse melancholique” не неси туди. Потім спробуй ще в “Illustrierten Frauenzeitung” 1. Район, вулиця Опері (видавець Фр. Ліпергайд).

Врешті, занеси куди хочеш. Коли б Тебе спитали, чи Ти писала ці твори, Ти скажи, що Ти. Може, Ти маєш більше щастя, як я. Коли навіть платять мало, то віддай їх. Знаєш, я післала одну новелу до “Gesellschaft” в Лейпциг. Вони повернули мені її і написала листа, який справив мені приємність. Вони цей твір не прийняли, бо в них уже багато новел і нарисів, і вони за них не платять, але просили мене надіслати їм пізніше подібну новелу або нарис, бо вона їм надзвичайно сподобалась і дуже нагадує (уяви собі!) Короленка. Цим вони мене підбадьорюють продовжувати писати! Лист дуже гарний. Вони мені писали, що “Gesellschaft” мусить дуже боротися за своє існування, бо, незважаючи на те, що німецька публіка вважається за “освічену”, все ж таки має вона мало розуміння для правдиво добрих літературних творів, тому не можуть вони платити за легку літературу і т. д.

Я відписала їм, що даю їм мою новелу безкоштовно, тільки щоб вислали мені за це “Gesellschaft”. Відповіді ще не маю. Можливо, що вони й журнал не зможуть мені посилати, бо це теж не залежить від редактора. Я пішлю мій твір в інше місце.

Знаєш, Густо, я повинна йти на офіцерський бал! Я – Густюсько – я! Що ти на це скажеш? Геня Шанк[овська] і п. Шінділар умовили мене, а Ядвіся позичає мені Твої едельвейси. Вона, здається, також йде, і Міця, можливо, теж. Цікаво, як я переживу цей вечір, в кожному разі після нього буду дуже стомлена. Коли б і Ти була! Але я буду думати про Тебе, Густюсько, я багато думаю про Тебе, без Тебе тут пусто і мляво, я рідко коли виходжу й то тільки гуляти, дуже рідко до п. Шінд[ілар], і найчастіше заходжу до Твоєї матері. Маю страшенно багато роботи, вечорами в мене ще найбільше часу, але в цей час я така втомлена і млява, що мушу йти спати. Пиши мені, як ти там живеш, які там люди, з якими Ти повинна зустрічатися, як вони

з Тобою поводяться, і якого духу діти вони є. Знаєш, Зося вже зі своїм чоловіком у Кракові, і коли моя мати буде здорова, я поїду весною туди, вона мені писала, що на подорож пішле грошей, бо вона хоче мати мене біля себе, щоб навчитися від мене економити – вона зі своїм чоловіком, вони помирилися.

Давно не маю вже звістки про Колессу, але тут говорять, що він приїде як доцент, я не вірю цьому, поки він тут не буде, мені було би приємно, коли б він тут був, принаймні мала б і я хоч одну людину, а так живеться тут надто нудно.

Чи була Ти де-небудь на музиці? Тут давали два гарні концерти, але, на жаль, я не могла їх слухати; коли Ти слухаєш гарну музику – тоді думай про мене.

У моєї матері поганий вигляд – я дуже турбуюся про неї. Вона передає Тобі привіт, Густюсько! Не сердься, що я цього разу мало Тобі пишу, в правій руці в мене суглобовий ревматизм, це жахливі болі, і не дають мені спокою, тому й почерк мій такий паскудний. Будь здорова, Густюсько, держись і будь мені вірна, я ревную Тебе, як яструб, я не хочу, щоб Ти полюбила там дівчину більше, як мене. Не сердься на мене за те, що я посилаю Тобі мої твори, але, можливо, Твоя рука щасливіша, як моя. Я рішуче не маю щастя.

Тисячу вітань –

Твоя Олунґа

52. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

[12 ЛЮТОГО 1897Р.]

Teuere Gustiuska!

Mein erster Brief an Dich ist noch nicht abgegangen, und schon schreibe ich den zweiten. Mit den ersten wollte Dir meine Novellen absenden, hatte aber hiezu keine Kosten, und so

bleiben sie auch da, und ich schicke sie ab wenn ich Geld habe, einstweilen mag der Brief gehen. Du wirst glauben, Du bist mir gleichgültig geworden, weil ich schweige. Ja, ich hätte zu Dir schon auch längst gesprochen, wenn ich nicht so abhängig wäre von elendem Geld. Ich erwartete aber von Dir einen Brief, aber es kommt und kommt keiner! Gestern war ich bei Deiner Mutter. Sie erzählte mir, Du hättest eine Arbeit verkauft – da muss ich Dir schreiben und Dir meine Freude darüber mitteilen, Gottlob dass Deine Mühe nicht vergeblich ist und Du eine Satisfaktion hast.

Ich war auf dem Offizierball, er war mir recht langweilig, und ich werde mich hüten, zu einem solchen und überhaupt auch Bälle zu besuchen. Habe mich bereden lassen. Hier war Kolessa, er machte eine Prüfung, bleibt da aber nicht als Dozent. Er erzählte mir von seinem Besuche bei Dir und bat mich ihm Deine jetzige Adresse zu geben, da er Dich vielleicht noch einmal besuchen werde. Nach Paar Wochen fährt er wider nach W[ien]. Wir haben uns auf der Straße ein Rende-vous gegeben, nur ärgerte ich mich, dass draußen ein solches Gestöber war und wir so kurz miteinander waren. Jetzt haben wir nicht mehr Hoffnung auf ein baldiges Wiedersehen, denn er kommt nicht bald nach Czern[owitz], und ich werde diesen Sommer nicht nach Galiz[ien] fahren.

Ich wollte Dich heute bitten, Gustiuska, der Jadwig Geld auf die Photographie zu schicken, damit ich die Deine endlich bekomme! Schreibe ihr nicht, dass ich Dir davon schreibe, aber schau, es liegt mir so viel daran sie zu haben, mache mir diese Freude, ich habe ihrer ohne dies nicht viel im Leben.

Die “Gesellschaft” bekomme ich nicht, ich muss sie pränumerieren, ich möchte die so gerne-gerne haben!

Ich mach Dich aufmerksam auf die Erzählung von Jacobsen “Marie Grub[b]le”, es soll sehr schön sein. Dann auf den “Frieden” Garborgs, dann auf den Dänen Christiansen.

Weißt, wenn ich meine Arbeit zum Druck überschreiben habe, nehme ich mich ans Übersetzen der kleinruss[ischen] Belletristik für den Verlag “Reclam” in Leipzig. Ich habe angefragt und er wird sie annehmen. Auch im Teschen nimmt mir der Verlag “Prochaska” Übersetz[ung] aus dem ruth[enischen] an. O, wenn ich mir so viel schreiben könnte, aber ich habe leider so viel zu tun, soll noch selber so viel lesen, und wann, wann?

Denke Dir, ich bekomme gestern einen Heiratsantrag von einem Herrn aus Galizien, den ich nicht kenne, und auch seine Photographie. Alles durch die Kobrynska, sie spricht mir zu: er ist sehr schön und hat ein feines längliches Gesicht, und soll ein guter und feiner Mensch sein. Ich nehme es nicht an. Ich gehe nicht nach Galizien, ich ginge nur in einem Falle dorthin, aber da dieser Fall nicht eintreten kann, so bleibe ich lieber allein hier. Hier ist jetzt so eintönig, denk Dir, Gustuska, zuerst kamst Du, und dann kam Kolessa, und jetzt seid ihr beide fort und ich bin wieder so ganz allein. Ich habe auch nichts Gutes zum Lesen. Schreibe mir was. Es ist mir jetzt so schrecklich einsam. Vielleicht gehe ich heute wieder zu Deiner Mutter. Die Novellen sende Dir wahrscheinlich erst im März, da ich jetzt kein Geld habe. Schreibe mir von Dir etwas. Wenn ich Deine Karten auf dem Tische bei Dir zu Hause sehe, bin ich immer so abscheulich eifersüchtig, sei nicht böse, aber ich kann nicht anders.

Mit Tausend Grüßen –

Deine Ollunga

Дорога Густюсько!

Ще не відправила я до Тебе мій перший лист, а вже пишу другий. З першим листом хотіла я післати Тобі мої новели, але не мала для цього грошей на пересилку, і так залишилися вони в мене, – пішлю їх, коли буду мати гроші, а поки що нехай іде лист. Ти можеш подумати, що я стала до Тебе байдужа, коли мовчу. Так, я вже давно з тобою говорила б, коли б не була залежна від нужденних грошей. Я дожидаюся листа від Тебе, а він не приходить. Вчора була в Твоїй матері. Вона розповідала мені, що Ти мала би продати одну Твою роботу, і тому я мушу Тобі писати і мою радість з цього приводу сповістити, Богу дякувати, що Твоя праця не була даремна і Ти маєш задоволення. Я була на офіцерському балу, було дуже скучно, і я буду остерігатися коли-небудь такий бал і взагалі всі бали відвідувати, мене вмовили до цього. Тут був Колесса, він складав іспит, але не залишається тут доцентом. Він розказував мені про свої відвідування Тебе і просив мене дати йому Твою теперішню адресу, тому що, можливо, він Тебе ще раз відвідає. Через

кілька тижнів він поїде знову до В[ідня]. Ми назначили собі зустріч на вулиці, я сердилася, бо на дворі була завірюха, і ми були разом дуже коротко. Зараз не маємо ми надії на швидке побачення, бо він не приїде скоро до Чернівців, а я цього літа не поїду до Галичини.

Я прошу Тебе післати сьогодні Ядвізі гроші на фотографію, щоб я нарешті могла дістати Твою, але не говори їй нічого, про що я пишу; мені так багато залежить на тому, щоб її мати, зроби мені цю приємність. Я й без того маю в житті мало приємностей. “Gesellschaft” не одержую, я мусила б його передплатити, я дуже, дуже хотіла цей журнал мати. Я роблю Тебе уважною на оповідання Якобсена “Марія Груббе”, воно мало би бути дуже гарне, потім на “Мир” Гарборга і на данця Хрістіансена.

Знаєш, коли я закінчу переписувати мій твір до друку, я берусь до перекладів малоросійської белетристики для видавництва “Реклам” в Лейпцизі. Я запитувала, обіцяли прийняти. Видавництво “Прохаска” в Тишині теж приймає мої переклади з русинського. О, коли б я могла так багато писати, але, на жаль, я маю дуже багато роботи, мушу багато читати, а коли, коли?

Уяви собі, я дістала вчора від одного пана з Галичини пропозицію про одруження і його фотографію. Все це за посередництва Кобринської, вона мені дораджує: він дуже гарний, має гарне подовгувате обличчя, він має бути чула і добра людина.

Я цю пропозицію не прийняла. Я не хочу до Галичини, я тільки в одному випадку пішла би туди, але тому, що це не може статися, то я краще залишуся тут сама. Тут так монотонно, подумай тільки, Густюсько, спочатку прийшла Ти, а потім прийшов Колесса, а зараз ви обоє від’їхали і я знову цілком самотня. І читати немає нічого доброго. Пиши мені щось. Я зараз страшно самотня. Можливо, піду знову до Твоєї матері. Новели пішлю, можливо, аж в березні, бо зараз не маю грошей. Пиши мені про себе. Коли я побачу листівку на столі в Тебе дома, я обурливо ревнива, не сердься, але я не можу інакше.

Тисячу вітань –

Твоя Олунга.

53. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

17 ЛЮТОГО 1897 Р.

Чернівці, 17.2. 897

Дорога панно Геню!

Здивуєтеся, що я по такій довгій мовчанці пишу. Гей розходиться мені о дуже “важну” справу. Як Вам, певно, вже звісно, має відбутися 25 с[его] м[ісяця] вечерок. Приходжу до Вас з великою просьбою – а то, щоб Ви доконечне на сі вечерниці прибули. Заїдьте просто до мене і підемо разом. Натальця Окуневська буде правдоподібно також, також, може, приїде і Ользя Устиянович з Сучави. Ми, “старі”, будемо собі осібно забавлятися, а маю надію, що все буде ладно; мусите знати, що я також не танцюю. Тоалети цілком поединчі, вовняні, я, прим[іром], беру цілком звичайну вовняну сиву сукню і більше нічого. Пишу Вам і се, щоби-сте не били собі голову тоалетою.

Я Вашого шановного батька особисто не знаю, але кла-няюся ему і прошу, щоби був ласкав дати Вам відпустку на той день. Приїдьте, та зробимо собі раз “guten Tag”¹, то виба-лакаємося знов на довгий час.

Сьогодні була в мене Натальця Оку[невська] і я споми-нала їй, що напишу до Вас. Єї сестра, та, що була в Києві, приїде, правдоподібно, також.

Отже, дорога панно Геню, приїжджайте, і прошу дуже за-їдьте вже тепер до мене, бо вже маю свою осібну кімнату. На-діюся, що побачимося, і що не відмовите мені мою просьбу.

Цілую і здоровлю Вас якнайсердечніше.

Ваша

Ольга Кобилянська

¹ Хороший день (нім.).

54. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

7 БЕРЕЗНЯ 1897 Р.

7. M[ärz] 1897

Czern[owitz]. Herrengasse Nr. 47

Teuere Gustiuska!

Du wirst auf mich erbittert sein ob meines Schweigens! Aber was soll ich Dir sagen... Mit meinen Korrespondenzen geht es mir immer ärger[lich] weil ich zum Briefschreiben so schwer komme. Mit Zosia hörte ich z.B. ganz zu korrespondieren auf. Sie sagte mir auch bei unserem letzten Zusammensein: "Das wundert mich gar nicht, das ist eine gewöhnliche Erscheinung bei den Literaten, u[nd] weil sie sonst in ihre Arbeit Gedanken u[nd] Gefühle hineinlegen – können sie nicht dazu kommen, es noch einmal im Brief zu sagen." U[nd] damit schieden wir in bestem Einvernehmen.

Ich wollte Dir mit "Natur" mein Brief beilegen, aber ich kam nicht dahin. Kein Tag vergeht wo nicht jemand da wäre, u[nd] die häusliche Arbeit? Ich habe so viel zu lesen u[nd] zu arbeiten u[nd] hinke dem alledem nicht einmal nach. Außerdem bin ich mit meinem Leben sehr unzufrieden u[nd] empöre mich in einem fort über die Menschen. Nein – so viel Schmutz! U[nd] die Frauen so langweilig u[nd] altmodisch, u[nd] die Ansichten so ranzig dass es einem anekelt!

Ich habe jetzt sehr schöne neue u[nd] gute Zeitschriften, denke Dir, die "Gesellschaft", eine der besten Leipziger Blätter, dann die erweiterte einstmalige "Freie Bühne", dann das prächtige Wienerblatt "Die Zeit" u[nd] noch ein kleineres W[iener] Blatt. Ja, ich mache Dich aufmerksam auf die wundervollen Skizzen des Peter Altenberg. Er ist ein Wiener Schriftsteller. Er schafft "neue" Menschen, u[nd] sie haben die Aufgabe die eigene Schönheit u[nd] ihre innerste Bedeutung auszudrücken. Bei ihm ist das Geringste dem Höchsten gleich. Dieses Buch will in den Menschen das Gefühl von ihrer Schönheit wecken u[nd] von der Freiheit sie zu entfalten u.s.w. Nach ihm ist das Weib das Symbol der Schönheit, es ist des Weibes Aufgabe schön zu sein, sie ist der Inbegriff der Schönheit. O, er betrachtet das Weib

ganz von einem anderen Standpunkte an. Er sagt: "Schön ist das Kind u[nd] die Jungfrau – erniedrigt ist das verh[eiratete] Weib, welchem die Schmach "des Gebärens" auferlegt wird – u[nd] nach alledem ist sie wieder wie ein befreiter Adler..." O, er ist wunderschön, Gusta! Er liebt u[nd] hasst die Natur, weil sie die Schönheit der Frau deformiert. Trachte ihn zu bekommen, er ist ein neuer Prophet – zart, poesievoll, der sich drauf nicht verlegt par force ein Künstler zu sein. Er ist ein Revolutionär.

Bitte Dich sehr, schicke mir die Novellen von Ola Hansson, Du hast sie gewiss schon durchgelesen u[nd] ich brauche sie sehr dringend. Habe sie jemandem zu lesen zu geben u[nd] noch einige Vergleiche zu machen; bitte vergesse es nicht. Desgleichen bitte Dich sehr die "Neue Zeit" direkt an mich zu senden, oder in ein Couvert hineinlegen, falls Du es in einem Packet nach Hause schicken sollst. Thue es – ich will eben einmal nicht dass es Hedwig oder Deine Mutter liest. Du thust es mir, nicht wahr?

Ich schrieb jetzt ein Novelle "Eine Unzivilisierte" u[nd] will es irgendwo nach Deutschland senden. Ich schrieb es ruthenisch u[nd] dann übersetzte ich es ins Deutsche. Im ruth[enischen] ist es viel, viel schöner! Ich schreibe Dir deshalb so viel von mir, damit Du über mich eine Übersicht hast, Du sollst mir auch von Dir schreiben. Arbeitest Du viel? Komponierst Du viel? U[nd] schreibst Du? Lass' davon nicht ab – einmal kann es noch Dein Trost werden. Weißt Du... ich möchte so gerne Literat sein mit Leib u[nd] Seele... u[nd] nicht einer, der schreiben muss, nur manchmal, wenn er dazu eine besondere Lust hat u[nd] seine Seele voll ist von "den Gestalten aus der anderen Welt".

Hier ist nicht viel Neues, u[nd] Schönes gibt es nicht viel. Ich fürchte nur immer dass es nicht hässlicher wird – dann müsste ich ganz die "Flügel" zusammenlegen. Gusta, hast Du mich noch lieb? Sage es mir, sage mir aber nicht dass ich Dich nicht mehr "verstehen" kann, denn das würde mir sehr weh thun u[nd] ich könnte brutal werden. Ich bin jetzt so gespannt... meine Seele nämlich – ich fühle die leiseste schmerz[liche] Berührung, u[nd] von Dir will ich nur Schönheit, weil Du für mich "das Symbol" der Schönheit u[nd] Reinheit bist. Glaubst es mir?

Deine treue.

Hast Du das wegen des Bildes vom Pochwalski erfragt, um was ich gebeten?

Дорога Августонько!

Ти сердишся на мене за моє мовчання. Що ж Тобі сказати? З моїм листуванням справа йде лише на гірше, бо мені тяжко зібратися написати лист. Із Зосею, наприклад, я зовсім перестала переписуватися. При нашій останній зустрічі вона сказала мені: “Це мене анітрохи не дивує, це звичайне явище в літераторів, і оскільки вони думки та почуття вкладають у свої праці, саме тому не можуть спромогтись ще раз про це написати в листі”. Ми розійшлися з нею в повній гармонії.

Я хотіла разом з “Природою” вислати Тобі й мого листа, але до цього не дійшли руки. Жодного дня не приходить, щоб хтось мене не відвідував, а ще й домашня робота? Я повинна так багато читати, багато працювати і нічого не встигаю. Окрім цього, я дуже незадоволена своїм життям і постійно обурююся людьми. Ні – так багато бруду! Жінки такі нудні й старомодні, а їхні погляди такі гнітючі, що аж бридко стає.

Маю тепер дуже гарні нові й хороші журнали, уяви собі, “Gesellschaft”, один з найкращих лайпцизьких журналів, потім розширену колишню “Freie Bühne”¹, потім чудовий віденський журнал “Die Zeit”² та ще один невеличкий віденський журнал. От звертаю Твою увагу на чудові нариси Петера Альтенберга. Це віденський письменник. Він створює “нових людей” і вони мають завдання висловлювати свою власну красу і її внутрішнє значення. Для нього найменше дорівнює найвищому. Ця книжка має за мету будити в людей відчуття їхньої краси та свободи і розвивати це все і т. д. Для нього жінка – це символ краси. Завдання жінки – бути красивою, вона є втіленням краси. О, він розглядає жінку з цілком іншої точки зору. Він каже: “Гарною є дитина і дівчина; приниженою є заміжня жінка, на яку покладено тягар “пологів”, і після всього вона знову стає наче звільнений орел!” О, він чарівний, Августо! Він любить і ненавидить природу, бо вона деформує красу

¹ “Вільна трибуна” (нім.).

² “Час” (нім.).

жінки. Постарайся дістати його, це новий пророк, ніжний, сповнений поезії, який не намагається бути “*par force*”¹ художником. Він революціонер.

Прошу Тебе, надішли мені новели Оли Гансона. Ти вже певно їх прочитала, а я потребую їх терміново. Маю дати їх декому прочитати і зробити деякі порівняння. Прошу, не забудь. Рівночасно прошу Тебе дуже вислати “*Neue Zeit*”² безпосередньо до мене або вкласти його в конверт, якщо будеш висилати посилкою додому. Зроби це, бо я не хочу, щоб Ядвіга або Твоя мати це читали. Ти ж зробиш це, правда?

Я написала тепер одну новелу “*Eine Unzivilisierte*”³ і хочу її кудись в Німеччину післати. Я написала її по-русинськи, а потім переклала на німецьку мову. Русинською вона набагато-набагато краща! Я тому Тобі так багато пишу про себе, щоби Ти мала уявлення про мене і щоб Ти мені писала про себе. Працюєш багато? Рисуєш багато? І пишеш? Не полишай цього, колись воно може стати для Тебе відрадою. Знаєш, я дуже хотіла б бути літератором тілом і душею, але не таким, що мусить писати, лише таким, що інколи має особливе бажання і його душа є повною “істотами з іншого світу”.

Тут немає нічого нового, і гарного тут також небагато. Я боюсь лише, щоб не стало гірше, тоді мусила б я цілком скласти “крила”. Августо, Ти ще любиш мене? Скажи мені, але не кажи, що я вже Тебе не можу “зрозуміти”, бо це буде дуже боляче і це мене дуже образить. Я тепер така напружена... а саме моя душа, я відчуваю найменший болючий дотик, тому від Тебе я хочу тільки краси, бо Ти для мене “символ” краси і чистоти. Віриш мені?

Твоя вірна.

Чи ти запитувала про картину Похвальського, про що я Тебе просила?

¹ Силоміць (франц.).

² “Новий час” (нім.).

³ “Некультурна” (нім.).

55. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

4 КВІТНЯ 1897 Р.

Ч[ернівці], 4-го Ap[il'a] 1897.

Motto:

*Die Liebe ist ein zartes Ding,
Dem selbst das warme Sonnenlicht
Nicht gut tun kann
Geschweige denn die Blicke der Menschen!*¹
О. К.

Вчора була в мене Матковська і просила мене, щоби Ви були ласкаві подати нотатку в новинки “Буковини” до-
тично жіночого товариства: “Предсідателька жіночого то-
вар[иства] пані Геровська¹ “сповняє” дуже чудно обов’язки
предсідательки того ж товариства, котре поставило собі за
головну задачу ширити просвіту між бідними міщанськими
руськими дівчатами. Коли одна молода русинка прийняла-
ся за те, [щоб] учити молодших, до товариства належачих
товаришок, безплатно руську літературу – она виступила
проти того і просто заборонила. За причину подала, що та-
кими речами “забивається” лише дівчатам голови і не дово-
дить до нічого. Се чули ми з кількох сторін.

Також доходять до нас слухи, що теперішній виділ за-
ймається ще менше долею товариства, як попередній, і що
если б не невтомима праця п[ані] Матковської, котра справ-
ді по-материнськи працює над дівчатами, належачими до
товариства, – оно перестало би давно існувати. Значить, она
двигає цілий тягар, а прочі дами гримають за свій обов’язок
критикувати всі прояви в товаристві і, не займаючися ні-
чим, повторюють насліпо слова предсідательки. Легко вга-
дати, яка з того користь руським дівчатам, задля котрих
зав’язалось те “Жіноче тов[ариство]”.

¹ Мотто:

Любов – це ніжна річ,
Яку не зігріє навіть
Тепле сонячне проміння,
Не те щоб погляди людей (нім.).

Отже, будьте ласкаві подати те, не змінючи нічого (окрім моїх хиб) і відтак, підкресливши ту новинку, післати один номер поштою Геровській (Landhausgasse)¹, а один Матковській додому, Residenzgasse², п. 5.

Она оповідала мені много інтересних речей, – а другу точку, що виділ нічо не робить, додаю я вже від себе. Знаєте, она є справді дуже характерна жінка і жаль мені її, що жиє іншим життям, як повинна була жити. *Лиш не пишіть, що она, Матков[ська], просить видрукувати те – бо тогди мала би вона!* Видайте так, без всякого підпису, бо се тайна.

Хочеться мені ще дещо Вам сказати, хоть оно, може, не буде вже і в пору сказане – Ви, певно, маєте писанину “вступних артикулів”, а я приходжу до Вас з, Бог знає чим, важним і неважним... Я вчора вернула з комерсу³ дуже знеохочена. Певно, причинилося до того і те, що я була вже цілу зиму розстроена – а відтак як на таку душу упаде щось грубше, оно зараз двічі відчувається.

Наша “інтелігенція”, а, властиво, преславне наше *жіноцтво* відопхнуло мене так від себе, що не покажуся вже довго між нього. Вразило мене те дуже немило, що оно обсмівало всіх бесідників в цілком нечемний спосіб, я то взагалі не розумію, як можна з таких молодих людей, як такі молоді хлопці, котрі заявляли стільки щирої волі, щоб все вийшло якнайкраще і якнайліпше, і старалися збудити своїми слабими силами іскру одушевлення в тих колодах – сміятися? Що за некультурність! Але не та некультурність з першої руки, як напри[ір], в моєї “некультурної”, – лише та некультурність *мотлоху*, котра, сповита в злобу, заповідає своєю *порожньою інтелігенцією von vorne herein*⁴, що з неї не витвориться жадна краса і жадна перла! Чого зійшлися, щоби осмівати себе взаємно? Представте собі, що за грубість!

Ви, певно, не думали би ніколи, що те, що Ви говорили, про Шевченка і княж[ну] Реп[ніну], падало на мою душу, як роса. Ах, се є правда, що той мотлох, з котрого він вийшов, не мусів і не мусить его ще розуміти, і що взагалі до

¹ Ландгаузгассе (Приміська вулиця) (нім.).

² Резиденцгассе (Резидентська вулиця) (нім.).

³ Вечірки.

⁴ Заздалегідь, наперед (нім.).

розуміння артистичної душі потрібна інтелігенція або природне тонке чувство.

Ви були зворушені, як Ви говорили – я не менше, як слухала – але, was liegt daran!¹ Я би була Вам зараз почерез стіл подала руку, але Ви знаєте, що мене присутність других завше паралізує тим більше, чим більше я відчуваю.

Хоть Ви є в тім дуже до мене подібні, то все мені здається, що Ви є сильніші і зможете хоть слово промовити там, де я не можу ані уст отворити.

Тепер я Вас так добре знаю, хоть Ви і мовчите, хоть сидите і далеко від мене – я Вас знаю!

Не відписуйте мені нічо на сей лист; Ви не маєте часу і я не хочу, щоби Ваші і без того зайняті “робітники”, т. є. Ваша голова і Ваші руки, мучилися задля мене. Мені доволі того переконання, що Ви мене розумієте.

Прийдіть коли по мене на прохід – але скорше ні, як в п'ятницю, суботу, або аж і на другий тиждень – бо скорше не буду могла вийти і не буду мати часу.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

56. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

7 КВІТНЯ 1897 Р.

7/4. 897 Cz[ernowitz]

Якби ви могли мені написати кілька слів (може, і поштою) – що-небудь, не щось важне, велике – то напишіть, але не гнівайтесь. А если би то Вам справляло яку прикрість, то не пишіть...

Як мені нічо не перешкодить, то я буду завтра, т. є. в суботу в 8-мій вечером, з братами (і з найстаршим братом)

¹ Що з цього (нім.).

в Ehslich-а на музиці. Як схочете, то зайдіть до нас; будемо сидіти правдоподібно по стороні, де був комерс. Мій брат хтів би ся видіти з Міхальським.

Не гнівається, що я “грішу”?

О. К.

57. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

9 ТРАВНЯ 1897 Р.

Я є нині в дуже добрім гуморі!

Представте собі – дістала-м з Димки ціле пуделко фіалків – не важило цілком п’ять кілів¹. Післала-м деяким знакомим, і посилаю декілька і Вам. Властиво, не Вам, бо Вам нема за що, лише медвежій норі, в котрій жиєте. Уставте їх де-небудь, про мене – і на столі, при котрім придумете культуру і перли для русинів. Може, їм вдасться побороти цигарковий дим, в котрім, певно, Ви цілу днину пересиджуєте, і звернути на себе увагу. На себе і на те, що на світі є весна і дрібка якоїсь там краси, котру Ви з-помежи премудрих рефлексів не видите! Киньте той плундер² від себе і задивіться на хвильку на них. Такі дрібосенькі речі мають задачу украшати життя, і тому треба їм бути вдячним, а що найважніше – не ігнорувати їх. Се сказати Вам – уважаю я за свій обов’язок, а добрий поетичний тон, котрого придержуюся помимо всеї емансипації тісно, позволив мені післати сі цвіти медвежій норі. Най она не споминає, хто їх післав, бо вони зів’януть. Не смійтеся, що я знов пишу, – але се мусила я Вам конечне сказати; до другої весни так далеко!

О. К.

9. 5. 897.

¹ Кілограмів.

² Старий мотлох.

8 ЧЕРВНЯ 1897 Р.

8. Juni 897

Jaworow, Galizien

Teuere Gustiuska!

Ich schreibe an Dich u[nd] habe keine Ahnung, wann Du Diesen meinen Brief lesen wirst. Ich überspringe alles das, was Dir mein Herz sagen resp[ektive] ob Deines hartnäckigen Schweigens vorwerfen müsste u[nd] sage Dir bloß dass ich hier immer wieder an Dich denken muss! Weißt Du wo ich bin? Bei einer Cousine der Zosia, deren Schwester bei Deiner Mutter in Kost ist – im galizischen Gebirge, in einem echten Huzulendorf – in Jaworow.

Hier ist so schön wie bei uns daheim, nur unendlich still u[nd] einsam, u[nd] man hört nur das Rauschen des Flusses. Abends. O, abends ist es manchmal so wunderschön u[nd] da fühlt man die Einsamkeit u[nd] wie sie tief ist wie das Meer u[nd] jeder Laut in ihr versinkt u[nd] nicht verlorengelht; wie sie so gierig jeden Laut in sich aufnimmt...

Hier ist man so oft zum Dichten geneigt, aber ich schreibe nichts, denn hier wohnt die Poesie selber u[nd] was sollte man noch schreiben?

Hast Du mich noch lieb, Gusta? Wirst Du noch jemals Zeit finden um mir ein paar Worte zu schreiben? Oder niemals mehr? Jetzt wirst Du ja immer mehr zu tun haben also...

Du weißt, ich habe in Czernowitz keine Freundin, u[nd] ich werde mir auch keine mehr suchen – glaubst Du dass ich von Dir gar nichts mehr wissen will? Mir ist, als sollte einmal der Tag kommen, wo ich von Dir hören werde: "Ja, Olga, ich habe mich verändert u[nd] Du verstehst mich nicht mehr". Das wird eine böse Stunde sein, aber ich werde daran nicht schuld sein. Aber es ist auch wahr – man schreibt nur damals, wenn man ein Bedürfnis hat – u[nd] da Du nicht mehr das Bedürfnis hast zu mir zu schreiben, so schweigst Du. Von uns Literaten ist das anders zu nehmen. Wir schreiben unsere Seele in unsere Arbeiten herein u[nd] können nur sprechen.

Ich arbeite immerfort. Zwei Skizzen erschienen in der Wiener "Neuen Revue" – u[nd] zwei sollen noch gedruckt werden – wann, weiß ich nicht genau. Ich wurde honoriert und ersuche noch etwas einzusenden. In einigen Tagen darauf – als die erstgenannten Sachen erschienen – druckte das Berliner "Vorwärts" (es ist eines der bedeutendsten soz[ial]-demokr[atischen] Organe) eine der Skizzen ab. Mich freute es recht sehr. Vor einem Monat nahm mir die Stuttgarter "Neue Zeit" eine Novelle ab; honoriert werde erst wenn sie gedruckt wird, da sie dort nach Zeilen und Seiten zahlen. Hoffe 50-60 fr. zu bekommen. Es geht mir bis nun ziemlich schön mit dem Schreiben u[nd] brauchte ich nur Zeit. Im ruth[enischen] kommen dieselben Arbeiten heraus.

Jetzt haben wir noch zwei Kostknaben u[nd] es gibt noch mehr zu thun, außerdem habe ich fortwährend Besuch u[nd] habe sehr viel zu lesen u[nd] Kräfte u[nd] Zeit reichen nicht aus. Bringst Du mir selber die Hefte der "Neuen Zeit"? Vergiss nicht, denn ich habe nur diese. Jetzt überschreibe ich eine lange Arbeit zum Drucken u[nd] im Herbst will ich eine – angefangen noch vor zwei Jahren – beenden. Von ihr verspreche ich mir viel. Ich Czern[owitz] habe ich nur einen Mann mit dem ich gut lebe; es ist der Redakteur. Wir wollen beide eine Zeitung herausgeben u[nd] brauchen dazu 1000 Fr. u[nd] haben sie nicht. Das Blatt soll ganz modern sein à la Leipziger "Gesellschaft" u[nd] lauter ausgewählte Sachen haben. Ich habe jetzt prachtvolle Sachen zum Lesen. Studiere momentan über die "Weltanschauung Nietzsches" von Dr. Katz. Es ist sehr schön u[nd] unumgänglich nötig um Nietzsche zu verstehen. Fährst Du heuer ins Gebirge? Ich – ja. Ich komme heuer aber bestimmt nach Wat[ra] Mol[dowitza]; habe es unlängst noch einmal dem Karabiewski vesprochen; natürlich mußt Du aber dort auch sein. In Kimp[olung] mieten wir uns mit dem Frl. Lukasiewicz (die, die mit Dir in Wien einmal zusammengetroffen) ein Zimmer; bei Niesners sind alle Zinner vermietet.

Hat Dich Zosia in Wien nach Ostern besucht? Sie versprach es mir.

Hier habe ich Deine Adresse nicht mit u[nd] deshalb muss der Brief noch eine Woche liegen bis ich nach Hause komme u[nd] ihn absende. Hier solltest Du sein. Hier wohnen die-

se berühmten Schnitzer-Huzulen; neulich war ich bei einem im Hause. Ein sogenanntes “Dorf” gibt es hier nicht. Die Häuser liegen zerworfen auf den Bergen umher. Der Thal ist zu eng u[nd] das Wasser fließt dicht an der Straße. Pfarrhaus u[nd] Kirche liegen auch auf einer Höhe. Viele Grüße an Dich von der Schönheit u[nd] Poesie! U[nd] habe mich lieb, Gusta... habe mich lieb, denn es ist Dir niemand so treu wie ich, aber ich will nicht Dein Schweigen. Willst Du mich noch verstehen?

Deine Olga

8 червня 1897. Яворів.

Галичина

Дорога Августонько!

Пишу Тобі і не маю поняття, коли Ти прочитаєш мій лист. Я оминаю все те, що моє серце мусило б Тобі сказати, тобто, замість дорікати за Твоє уперте мовчання, скажу тільки, що я тут завжди мушу про Тебе думати. Знаєш, де я знаходжуся? В Зосіної кузини, сестра якої зараз в Твоїй матері на харчуванні, в галицьких горах, в справжньому гуцульському селі Яворові.

Тут так само гарно, як у нас вдома, тільки безконечно тихо і самотно, і лише чути, як шумить ріка.

Вечір. О, увечері тут інколи так чудесно, відчувається самотність і вона глибока, як море, і кожний звук занурюється в неї і не зникає, і як же ж вона жадібно всмоктує кожний тон... Тут часто виникає охота до поезії, але я нічого не пишу, бо тут поезія живе, то про що ж можна ще писати?

Ти ще любиш мене, Августо? Знайдеш коли-небудь час, щоб мені написати кілька слів? Чи вже ніколи? Бо ж Ти тепер матимеш все більше й більше роботи – отже...

Ти знаєш, що я не маю в Чернівцях жодної подруги і я не буду шукати іншої. Гадаєш, що я не хочу нічого про Тебе знати? Мені здається, що настане день, коли я почую від Тебе: “Так, Ольго, я змінилася і Ти не розумієш вже мене.” Це буде для мене важка година, але я в тому не винна. Проте правдою є також те, що пишуть тільки тоді, коли в цьому виникає потреба, а оскільки Ти більше не відчуваєш потреби до мене писати, тому мовчиш. У нас, літерато-

рів, звісно, це по-інакшому. Ми вписуємо наші душі в наші твори і можемо тільки говорити.

Я продовжую працювати. Два нариси появилися у віденській “Neue Revue”¹, а ще два мають піти до друку, не знаю докладно коли. Мені заплатили гонорар і просили ще щось надіслати. Через кілька днів після того, як були надруковані вищезазначені праці, берлінський “Vorwärts”² (це один з найвизначніших соціал-демократичних органів) надрукував один з нарисів. Я дуже радувалася. Місяць тому прийняла штуттгартська “Neue Zeit” знову одну новелу. Гонорар одержу, коли вона буде надрукована, бо там платять за кількістю рядків і сторінок. Сподіваюся одержати 50–60 франків. З писанням іде мені до цього часу досить добре, я потребую лише часу. Всі ці твори видаються також і русинською.

Зараз в нас ще два хлопці на харчуванні, тому ще більше роботи. Окрім цього, в мене безперервно гості, а я маю дуже багато читати, проте ні сил, ні часу не вистачає. Ти сама мені повернеш зошити “Neue Zeit”? Не забудь, бо я маю тільки ці. Тепер переписую довгий твір до друку, щоб восени закінчити цю роботу, яку я розпочала перед двома роками і на яку я покладаю велику надію. В Чернівцях маю тільки одного чоловіка, з яким я добре співісную – це редактор. Ми обоє хочемо видавати газету і потребуємо для цього 1000 франків, але не маємо їх. Газета має бути цілком сучасна, подібно до лайпцігської “Gesellschaft” і друкувати тільки вибрані речі.

Я маю чудові речі до читання. Тепер вивчаю “Світогляд Ніцше” доктора Каца. Це дуже гарна робота і конче необхідна для розуміння Ніцше.

Поїдеш цього року в гори? Я поїду. Я буду певно цього року в Ватрі Молдовіці. Це приобіцяла я недавно Карабієвському, зрозуміло, що Ти також мусиш бути. В Кимполунзі ми з панною Лукасевич (це та, що Ти її раз зустрічала у Відні) винаймемо одну кімнату, в Нізнерів всі кімнати вже зайняті.

Чи Зося відвідувала Тебе у Відні на Великдень? Вона мені обіцяла.

¹ “Новий огляд” (нім.).

² “Вперед” (нім.).

Тут немає Твоєї адреси, і через це цей лист мусить ще один тиждень тут лежати, поки я не поверну до Чернівців і не відішлю його. Ти мала б тут бути. Тут живуть ті славнозвісні різьбярі-гуцули, недавно відвідала я одного в його хаті. “Села” в прямому значенні цього слова тут немає, хати розкидані по горах, долина дуже вузька, а річка пливе біля самої дороги. Парафіяльний дім і церква також на горі. Краса і поезія шлють Тобі звідси багато привітів! Люби мене, Августо! Люби мене, бо ніхто не є Тобі таким вірним як я, і я не хочу Твого мовчання. Чи хочеш Ти мене ще зрозуміти? –

Твоя Ольга

59. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

24 ЧЕРВНЯ 1897 Р.

Liebe Gusta!

Heute, das ist der 24. 6, bin ich aus Jaworow zurückgekehrt u[nd] habe Deinen Brief vorgefunden. Deine Vermutung bezüglich der Mitteilung Deiner Adresse an Zosia hat mich recht sonderbar berührt! Ich habe sie ihr nicht zu sagen gewusst weil ich sie einfach nicht auswendig kenne u[nd] ich mich mit ihr nicht zu Hause, sondern am Bahnhof sah. So konnte ich die Adresse nicht lesen u[nd] auch Hedwig nicht anfragen. Ich sagte ihr bloß dass Du in irgendeinem Theile wohnst, der “Margerithke” (?) heisse u[nd] bei Fr. Dietrich wohnst; daraufhin sagte sie mir dass sie das übrige bei der Polizei erfragen werde. Wahrscheinlich hat sie es aber nicht gethan, sonst hätte sie Dich finden müssen. War nur das die Ursache die Dich bewegen mir zu schreiben? Ich weiß nicht, aber ich müsste fast weinen wenn ich an unser Verhältnis denke, doch kann ich Dir nicht viel sagen, denn – sei nicht böse Gusta – oder vielleicht wirst Du auch lachen – ich konnte

aber das nicht lesen was Du weiter geschrieben; Du schreibst zu undeutlich u[nd] ich habe schon Deine Schrift zu lesen verlernt. Seit Du fort bist, könnte ich die Briefe zählen die Du an mich geschrieben. Du hast die Deinigen lieb u[nd] schreibst ihnen u[nd] mich hast Du auch lieb u[nd] sprichst mit einem Worte zu mir. Was soll daraus werden?

Und wenn Du dann wieder für mehrere Jahre gehst? Du wirst immer mehr zu thun haben, ergo kann ich das Ende voraussehen. Wenn Du mir gleichgültig wärest, schreibe ich Dir das alles nicht, aber daraus kannst Du ersehen dass ich noch immer die alte bin u[nd] Dich auf meine alte, alte Weise lieb habe! Doch liegt Dir was dran? Ich weiß es nicht, Gustiuska, ich weiß es nicht.

Zosia schrieb mir noch nicht, aber ich habe einige Comissionen für sie anzurichten, die ich schon einmal erledigt haben möchte u[nd] die mir auch Zeit rauben; u[nd] sie schreibt mir nicht einmal ihre Adresse. Sie ist manchmal recht verletzend, aber was soll ich schon thun! Ich schreibe, Gusta, so schlecht, bin auch sehr müde u[nd] möchte doch dass Du meine Briefe bekommst. Der andere im Gebirge geschrieben liegt schon fast zwei Wochen u[nd] es nagt an mir Du könntest glauben ich hätte aus irgendeiner häß[lichen] Ursache Deine Adresse verschwiegen. Ich schicke Dir meine Photogr[aphie] auf der ich sehr schlecht bin u[nd] sehr fad aussehe. Aber ich sehe dass ich nie eine bessere haben werde.

Leb wohl, Gustiuska, leb wohl u[nd] habe mich lieb.

Deine Olga

Meine Mutter lässt Dich herzlich grüßen; sie ist wieder einmal schwach!

Frau Müller schrieb mir einen sehr schönen Brief aus [Buda] Pest.

Дорога Августо!

Сьогодні, тобто 24. 6, я повернулась з Яворова і побачила Твого листа. Твоє припущення стосовно того, що я могла повідомити Зосі Твою адресу, видається досить дивним. Я не могла їй цього сказати, тому що адресу напам'ять не знаю, а бачилась з нею не вдома, а на вокзалі. Тому й не було звідки прочитати адресу, навіть Ядві-

гу неможливо було запитати. Я лише сказала їй, що ти живеш в якомусь районі під назвою “Маргерітке” у пані Дітріх. На це вона мені відповіла, що про все інше дізнається у поліції. Мабуть, вона цього не зробила, інакше вже б знайшла Тебе. Тільки це було причиною, яка спонукала Тебе мені написати? Не знаю, але мені сльози навертаються на очі, коли я думаю про наші відносини, але сказати Тобі багато не можу, тому що – лише не сердься, Густо, чи, можливо, будеш сміятись – я не змогла прочитати, що ти мені далі написала. Ти пишеш нечітко і я вже перестала розуміти Твій почерк. Відтоді, як ти поїхала, я могла на пальцях перерахувати листи, які Ти мені написала. Своїх Ти любиш і пишеш їм, мене любиш також, але пишеш лише декілька слів. І що ж з цього всього буде далі?

А якщо Ти і в майбутньому поїдеш на декілька років? Будеш ще більше зайнятою, відповідно я розумію, до чого це може призвести. Якщо б Ти мені була байдужою, я б не писала Тобі цього всього, тому Ти мусиш усвідомити, що я і надалі залишаюсь тією, якою була і люблю Тебе у свій давній, давній спосіб. Але чи турбує це Тебе? Я не знаю цього, Августонько, не знаю...

Зоя мені ще не написала, але я маю для неї залагодити декілька справ, які вже давно мала б зробити і які забирають у мене багато часу; а вона не пише мені навіть своєї адреси. Вона іноді така вразлива, але що ж я тут вдію!

Августо, я так погано пишу, така вимучена, проте все ж хочу, щоб Ти отримала мої листи. Той інший лист, написаний в горах, лежить вже два тижні і мене гризе думка, що Ти подумаєш, буцімто я з якоїсь бридкої причини приховала Твою адресу. Висилаю Тобі мою фотографію, де я дуже погано і прісно виглядаю. Але, вочевидь, кращої у мене більше не буде ніколи.

Всього найкращого, Августонько, всього найкращого і люби мене!

Твоя Ольга

Моя мама сердечно Тебе вітає; вона знову заслабла.

Пані Мюллер написала мені дуже гарного листа з Будапешту.

60. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

1 СЕРПНЯ 1897 Р.

1. 8. 897. Ч[ернівці].

Цілий світ приходить до мене і забирає мені часу – лише Ви ні, тому що я саме з Вами хтіла говорити! Зробіть собі, з ласки своєї, гудз, аби-сте не забули, що я 5-го, т. є. в четвер, від'їжджаю.

Ціле вчорашнє пополудне переждала я на Вас, бо знаю, що в суботу в Вас “шабас”, і хтіла з Вами дуже говорити – Ви не прийшли і тому тіштеся, що кілька фунтів листів, яких маєте від мене, збільшаться нині знов о один.

Посилаю Вам свою наймолодшу “примху”, про котру хтіла я, власне, так дуже вчора з Вами говорити. Написала я її в послідніх двох чи трьох днях, саме по прочитанню Ваших артикулів чи статей про з'їзд літератів, (числ[o] 156) і т. д. Написала-м її по-німецьки, бо занедбалася посліднім часом дуже в руськім і прийшлося би було мені нетерпеливитися, на чім терпить найбільше праця. Прощу Вас дуже – прочитайте роботу дуже уважно; се тому, що я важила словами, пишучи її; а, по-друге, она в формі діалога, і можна, читаючи її в манускрипті, легко помилитися; тим більше, що особи суть лише знаками означені: + – і –. А тепер приходить найважливіше. (Тепер мушу вже до Вас по-доброму говорити).

Если праця подобається Вам – але лише в тім випадку, – то, прошу Вас дуже-дуже ладно, переведіть її на руське і видрукуйте. Се я до русинів пію – і німцям ледве чи придасться; хіба, може, задля самого способу писання. Если би Ви то могли (хтіли!) так само і в тім роді перевести, як оно писано, – було би “пенкно”!¹ Я брала кожне речення на слух, щоби виходило музикально, і оно повинно би і в руськім ладно бути, але я того не втну.

Боюся дуже, що Ви на те все скажете, може, скажете, що “зле”! Може би, Ви могли мені сказати, нім я від'їду? Я писала те борзо і з запалом, і лише сам стиль завдавав

¹ Чудово (пол.).

мені трохи труду. Не снилося мені перед тижнем писати ще яку фантазію.

Сьогодні не приходіть до мене, бо поз'їжджаються наші люди: брат з жінкою, і сестри, і я не зможу з Вами говорити. Хіба завтра, або позавтра, або коли схочете.

Відколи Влодзя від'їхала, не була-м ще в городі, хоть буваю не раз дуже втомлена і треба би ся перейти; взагалі, не ходила-м ніде. На другий тиждень буду мати багато роботи і літанини!

Дай, Боже,

Ол. К.

61. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

II СЕРПНЯ 1897 Р.

Кімп[олунг]. 11. 8. 97

Я вправді не обіцяла Вам, що буду писати, але, може, схочете знати, як мені жиється. Сего року не так, як тамтого. Не маю жадного гумору, ходити не можу багато, бо мене болить нога, і чомусь мені прикро так, знаєте, як би мені смерть за плечима стояла. До того причинилася і смерть одної жінки, ровесниці моєї, селянки, котра служила в нас дуже довго, і вижидала мого приїзду, як спасенія. Я відвідала її зараз – а другого дня она вмерла. Всі її знакомі жінки, що знають її і мене (се самі русинки) кажуть, що она вижидала “легкої душі” – ну, се правда, що моя душа була “легка”, як я ішла до неї – але відколи она вмерла, мені дуже прикро. Вночі не можу спати, вднину не можу так само – писати не можу тут ані раз – і навіть околиця не справляє мені таку потіху, як звичайно. Може, пізнійше.

Ви певно будете сміятися і скажете, що то якісь примхи – але я не знаю, що мені. Маю виразно таке почуття, що не буду довго жити! Чи се не смішно?

Мені ще наймиліше, коли ми на Магуру підемо – і я так жду, щоби Ви вже раз тут були! Ваша книжка успокоює мене. Ви-то, певно, не повірите. Колись тут булись-мо на одній горі, з котрої видко дуже добре Рарив – прекрасно, кажу Вам, – але на него сего року дуже тяжко дістатися. Від апріля падав майже донедавна дощ з малими перервами і в лісі не могло висхнути – а Ви знаєте, що і без того там завжди в лісі вогко, а вже по таких дощах, то – чистий жах – коні западають майже по коліна в болото. Сего року не буду вже там, здається, ніколи.

Від двох днів пробуває в нас братова з Радовець, бо Стефан має якісь там цвѣчиня. Тепер власне п'ють підвечірок з Віргінею і так галасують, що я сама не знаю, що пишу. Ви будете з нашої хати сміятися і як ми мешкаємо; в хаті є лише два ліжка, один стіл, два крісла і коло мого ліжка шафка; на тім столі то все, що треба і не треба стоїть, і тепер я при нім пишу, а “жіноцтво” говорить! Можете собі представити, як ся пише.

Чи їдете 15-того? Як їдете, то щасливої дороги! Єсли Ви тут приїдете, а будете в Барановського мешкати, то будете мати трохи далеко до нас. Ми мешкаємо в одній міщанки, недалеко руської церкви; она є вдовиця і називаєся Glas. Отже, можете нас легко відшукати. Питайте про вдовицю Glas, бо т. є. ще інші того імена.

Ми Вас приймемо “медом”, бо купили-сьмо собі зараз меду другого дня; коло нас близько мешкає один багач-русин, котрий має дуже багато меду. Ага! Як будете питати тут про нас, то питайте про него, він називається Томашевський (молодий), его всі дуже добре знають, а ми мешкаємо через дорогу коло него. Я мушу вже кінчити, бо баби кричать, що хочать десь вже в світ іти, а я саме тепер “розписалася”! Ну, так будьте здорові – і приїжджайте. Погода прекрасна і можна добре жити. Може, поїду зараз по 15-тім до Ватра-Молдавиці.

Як Ви тогди від мене пішли – тогди ввечер – прийшла зараз Густа і була щось до ½ 10. Дуже жалувала, що вас не застала, але она спізнилася, бо в них там якісь гості були.

А тепер – дай, Боже,

О. К.

62. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

4 ВЕРЕСНЯ 1897 Р.

4/9, *Kimpolung*, 1897.

Хочеться мені доконче до Вас ще звідси писати, а не знаю, від чого зачати. Але зачну хіба від того, що попрошу Вас не посилати мені більше газету, бо позавтра, т. є. 6-го, виїжджаємо звідси.

Ви були в Києві! Я дістала Вашу картку, і она справила мені велику радість – тим більшу, що я не надіялась одержати якого “знаку життя” від Вас. Але більшу радість були би Ви мені справили, якби-сте були сюди приїхали, а то бодай на два дні. В мені загніздилося якесь щось – і оно не дає мені супокою, що Ви тут не були. Не питаю, як Вам подорожувалося, чи зле чи добре, але про се Ви мені вже розкажете, але, в кожному разі, оно було би ліпше, якби Ви були по всіх опинилися бодай на 48 годин на верхах. Однак не думайте, що я Вам докоряю, що Ви не були. Закидів не можу Вам жадних робити, бо Ви обдалися самі таким муром, що жаден не дістав би ся до Вас; а те, що написали-сьте, що не обіцяєте приїхати і лиш будете старатися, за се я Вас поважаю – т. є., що не обіцяєте забагато. В два місця хтіла я Вас лише попровадити... лише в два, а потому було собі від'їхати; в два пречудні місця; оно мене не просто болить, що Ви там не були, що я Вас там не могла попровадити; вже те Вам мушу сказати... Рарив каже Вам також кланятися і переказує що “so jung kommen wir nicht zusammen”¹. За 50–60 років схочете Ви на нього видряпатися і мене, і Віргінію, туди потягнути? Коби-сте тогди могли самі дістатися на нього, а нас лишть вже дома. Як ми будемо видіти, що Ви вернете ще живі, тогди, може, дамо намовитися. Поки що я би тепер просто “плакала”, що Ви не були. Це є дурниця, але видите, я вже тут більше не буду. Тут все дуже подорожіло, щороку прибуває більше гостей; сего року було, примір[ом], поверх 280 осіб. Всюди вони ходять, шпира-

¹ “Такими молодими вже не зійдемося” (нім.).

ють, пнуться на верхи – а на другий рік буде ще гірше. Від тижня пробуває тут мій найстарший брат, і лишиться ще, може, з тиждень. Мешкає в тій хаті, де ми. Має замір приїхати на другий рік з цілою родиною і ангажує мене до компанії, але я не приїду. Поїду до Яворова або до Космача – тут мені тепер сумно. Я вже і так стужилася за домом, і коби борше до своєї буди дістала[ся]...

Хтіла би-м тепер писати, і сама не знаю що; т. є. як приїду додому. Щось цілком нового, свіжого.

Час не перейшов мені сего року так, як тамтого року, хоть я не раз і дуже багато сміялась. Вірґінія твердить, що я є дуже комічний чоловік, і каже, що має з мене свою “потіху”. З нею жилося мені добре, а якби Ви були тут, то би-сьмо були Вас дуже ладно прийняли. Зараз по приїзді давали-сьмо ся важити. Вірґінія важила 54 к[г], а я – 53½, а тепер, подумайте собі лише, она важить 55½, а я зійшла на 53! Ну, вже мені виплачується їздити на “Sommerfrische”¹. Правда, що ми жиємо трохи відмінно, що я купаюся денно і по 3 рази, а то значить багато на гірську воду; відтак ходжу далеко більше, як она, але все-таки оно смішно!

Близько коло нашої хати плине ріка; так лише в віддаленню 60–70 кроків; отож можна щохвилі хляпатися в ній. Вночі чути так добре її шум, але мені він вже надоїв, як не можна спати, то треба все вслухуватися в ню – і находять різні погані думки на чоловіка.

Що буде з Вами? Чи справді мусите іти з Чернів[ців]? Видите... я розумію, що би-сте мусили покинути Чернів[ці], але оно не може поміститися в моїй голові! Суть речі, котрі я абсолютно не можу “поняти”, – а се є також одна з тих.

...Мені здавалося, що я зможу до Вас писати, т. є. нині, але виджу, що не можу. Моя голова пуста, як би хто виссав всі думки. Пишу глупості і погано, і на лихім папері, – ліпше закінчити. Якби-сте з’явились тепер в тій хвилі тут, то би-м Вас піднесла аж на саму Магуру, а так мусите читати глупости.

Не гнівайтесь –

Ольга Коб.

¹ Літній відпочинок (нім.).

63. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

24 ВЕРЕСНЯ 1897 Р.

24/9. 897 Cz[ernowitz]

Будьте ласкаві помістити нотатку “До русинок” в “Буковині”, але не зміняти нічого – добре?

Посилаю Вам і кілька слів про “Залісся” писане со страхом Божим, бо, видите, – я ще ніколи щось подібного не писала і не знаю, чи буде можна друкувати. Будьте “gut”¹ і поправте мову; я вправді писала те відразу по-руськи, але що тепер пишу рідко по-руськи, то пишу ще гірше, як звичайно.

Чому друкуєте “Некультурну” в “Буковині”? Чи не хочете її вже для своєї газети? Мені тепер яко літератці житисья гірко; маю дуже много домашньої роботи, а супокою дасть Бог!

Сходжу на гувернантку і стану, щодо “тону”, як Ярошинська. На другий тиждень, т. є., здається, в середу, їде мама на цілий тиждень до сестри, то вже буде для мене дома особливий бал. 7 мужеських душ і я одна з малою дівчиною. Юліан мешкає тепер в нас, а три чужі хлопці, то гірше, як шість дівчат! Чиста пошесть на мою бідну душу. Приходжу до переконання, що найкращі хвили чоловіка тогди, як він спить.

Дай Боже!

О. К.

До русинок.

Оскільки переконуємося, то Товариство руських женщин не є вже таке сильнее, як було, учениць нема вже стільки, що давніше. Побоюємося, що оно з часом упаде, що було би шкода, і тому звертаюся до русинок і прошу вступати до Товариства і не допустити, щоби оно через байдужність мало знидіти. Берім собі примір з румунок, німок і інших, які дбають про своїх і рятуються взаємно. Прошу вступати.

Член Товариства руських женщин

Міщанка

¹ Добрим (нім.).

64. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

8–9 ЖОВТНЯ 1897 Р.

8/10. 897.

Нині є перший вечір, відколи я з гір вернула і в котрім відчуваю знов, що то таке тишина. Родичів нема дома – мама вже більше, як тиждень в Димці, нині і батько виїхав, і я перенеслася на один вечер до їх кімнатки ночувати, бо хлопці, що в нас на станції, то такі несупокійні, що я просто терплю від того. Там браття з ними.

Я би Вам цілком не писала, тому що Ви цілком забули, що я живу на світі – а я не повинна Вам “пригадуватися”, хоть би мені те і не знати як прикро було, – але мені намулилося стільки на душі, і я хтіла би того позбутися. Перейдіть всіх патріотів і патріоток і скажіть, до кого мені в такім разі звертатися, т. є., хто схоче мої примхи прочитати, і хто з них може мені служити за “Resonanzboden”¹?

Не ображайтеся тим, що оно виходить таке, що Ви мій “Resonanzboden”, – мені здається, що в тім нема нічого понижаючого; і я би хтіла тим кому-небудь бути, але що не є, т. є. не моя вина. Не думайте, що я тому пишу, щоб Ви мене відвідали! Не приходіть, як Вам не догідно, – хоть як Ви відїдете звідси, пане Маковей (мені Будзиновський казав зараз по моїм приїзді з Кімп[олунга], і Ольга Б[ілінкевич], що Ви відходите до Львова), то і так все скінчиться. “Aus den Augen – aus dem “Sinn”² – каже одна німецька пословиця, і там то Ви вже цілком забудете на мене, а я – мене пірве амбіція в свої шпони (Ви мене ще, може, з тої сторони не знаєте), і хоть я під тим буду фізично терпіти, я не пригадаюся Вам.

Мені тепер є страшно прикро zu Mute³. Здається, моя мама мусить лежати хора в Димці – ніхто не пише, а мала вже перед кількома днями вернути. Я вже знаю, що она мусила там якимись справами зіритуватися і тепер слаба. Нині поїхав батько туди, і, може, вернуть бодай в неділю!

¹ Резонатор (нім.).

² Зникне з очей – зійде з думки (нім.).

³ На душі (нім.).

Я тепер є цілком простий робітник – і не те болить мене, що я працюю, лише те, що не маю абсолютно жадного супокою і не буду єго і мати. Мама мусить хлопців якийсь час тримати, але всі ті прикrostі відбиваються на мені, бо я не можу писати, а тепер саме той час, в котрім я завше так радо писала! Позатамтого року “Битву”, тамтого року “Некультурну”, а сего року мушу так погано жити! Я не можу так жити, пане Маковей, – хто мені зверне всі тоті хвилі, в котрих би я могла була писати? А я знаю, що я би тепер писала! І я стільки собі прятала дум в душі на осінь, а тепер жий від рання до вечора, як мужик, без пера. Я не можу – не можу, не можу! То хтіла-м я Вам сказати, я то кому іншому не хочу казати. Я є часом на Вас дуже огірчена, але потому собі роздумую, що Ви таки є “gut”, – і знов пишу до Вас. Нині я собі знов роздумала, що Ви є “gut”, – і пишу Вам все, що в мені намулилося, але не приходіть на сей лист – прошу Вас, – бо я собі зараз зроблю закид, що то мій лист примусив Вас до того, бо без нього Ви прецінь не приходили! А я нічо не хочу від Вас вимушеного – оно би мене не тішило. Як можете, то відпишіть мені лучче і не жалуйте кілька хвиль і слів для мене; кидаєте стільки слів щодня на папір для других, що не суть Вам навіть вдячні за те, то віджалуйте кілька і для мене. Часом мені так, як би в мені жили дві істоти. Одна, що думає практично, на котру можна ся зі всіма справами спустити, що варить їсти, торгується з хлопцями о добрі вчинки і делікатне заховання, ся, одним словом, що робить всяку християнську роботу, а друга – т. є. погана “мімоза” – і шукає вибране життя. Спокій, гармонію, тонкість, красу – і в’яне, як не може все найти, а як найде, то дуже щаслива. Das ist meine Morgenseele¹ – і она іде до Вас, не зачиняйтеся перед нею, пане Маковей, бо она не зробить Вам нічого злого. Пощо Ви є ein lachender Löwe?² А она є не раз дуже бідна, і если она до Вас говорить, то відповідайте їй; не думайте, що Ви говорите до якої-небудь панни – о ні! Die Morgenseele ist ein Neutrum³ і говорить zum lachenden Lcwen!⁴ А Ви зараз засуваєтеся і запираєтеся на сто ключів,

¹ Це моя поранкова душа (нім.).

² Левом, який сміється (нім.).

³ Поранкова душа є середнього роду (нім.).

⁴ До лева, який сміється (нім.).

як би она хтіла Вас убити! Она, пане Маковей! Она, що не має навіть настільки сили – минати попри ту хату, де Ви мешкаєте! Ви те, певно, не знаєте, але я Вам те кажу. Але те дрібниця – нема що слухати.

Я Вам що іншого скажу; щось, що налітає мені на душу від якогось часу, і я не можу того позбутися.

Се не вигадка, а правда. Се було в маю с[ього] р[оку], пане Маковей, около 10-ї години перед полуднем. Надворі було все золотом облите і тепло. Я була в мами в покоїку і чесалася. Нараз чую і виджу – під вікном стоїть молода циганка – могла мати найбільше 20–22 років, з нею двоє дітей, дівчатка 4–6 років, – і жebraла. Всі дивились своїми жадібними блискучими очима в вікно, а ті малі – як вовченята.

Я кинула їм 2 к[рейцари] вікном, циганка підняла, дякуючи, і стала просити що-небудь старого. Я почала звинятися, що не маю, а мама, котра не любить циганів, сказала: “Nie odzywaj się do nich, bo nie zbędziesz się ich”¹. Я справді відвернулася від них, а вони забралися і звернулися через подвір’я до нашої господині.

Мені стало встидно; що вони таке велике просили, що не можна було дати! Старі лахи! А циганка так покірно кланялася – з на грудях зложеними руками, так покірно, немовби в тій покорі лежала ціла її душа і ціла сила.

Я кинулася, як стояла, мовчки до своєї хати і витягла скоро якусь стару річ і просто на подвір’я за ними. Діти стояли далеко напроти мене, під дверми господині, а мати зайшла до середини по милостиню.

Я кивнула до них рукою і показала “дарунок”, що єго вже сама не могла зуживати, а вони, вони не прибігли; вони злетіли, кликнувши щось з утіхи – мов ті пташенятка, – і те старшеньке, з завитою голівкою, як матрона, пірвало одіж від мене, щасливе, оживлене тим, аж очі в неї заблиснули, і, вхопивши мене за руку, поцілувало її! Але не там, де люди, звичайно, цілують – лише трохи вище, під рукав...

Саме в тій хвилі вийшла їх мати і бачила, що вони щось дістали. Она зложила, як перше, руки наохрест на грудях – і склонилася низько-низенько до землі – дякувала, віддаючи знов свою покору як перше, а я пішла в хату – щасли-

¹ Не озивайся до них, бо не позбудешся їх (пол.).

ва. Не люблю, як мене хто в руки цілує. Не люблю взагалі поцілунків, а, однак, дитинячий той поцілуй відчувала я, мов кусничок оксамиту на руці, так як би там притиснувся на хвилюку оксамитний браток який, один з тих темних, з ясними очима... м'ягонький такий... се учуття не можна описати. Оно було так сильне, що я о тім заговорила до брата – відтак... забула все.

Від тижня, майже 5 місяц[ів] пізніше, стоїть мені те дитиня знов перед душею. А може, вже і довше, як від тижня. Чую знов той м'ягонький поцілуй під рукавом на руці. І бачу его в дрантивій одежині, его голівку малу, оповиту в хустину неозначеної барви... личко смагляве, нерегулярних рисів, і великі, блискучі щасливі очі! – розкішно щасливі!

І я би знов хтіла, щоби оно прийшло. Але не тепер. В маю, як все розцвітеться, як сонце розсиплеться золотом і як ластівки позлітаються. Щоб прийшло. Тогди... я б підняла его високо, високо вгору, а відтак дала би ему крейцар, щоб оно мене знов поцілувало.

Але не в руку під рукав. В самі уста нехай би поцілувало мене, своїми дрібонькими теплими непорочними устоськами... оксамитними братками тими пречистими – (я ніколи в життю не цілувалася з ніким) – раз і другий, і третій, а відтак нехай би собі полетіло... мушка тота золота. Але оно не прийде.

Поплило хто знає куди... і не прийде. І виросте з нього така сама пальма, як его мати... висока, тоненька... з сумно закресленими очима – і буде коритися. Вивчиться складати руки наохрест і кланятися низько-низенько за шмати.

То хтіла я лише Вам сказати. І тому, щоби те зсунути з душі. Не гнівайтесь, що мусите таку мазанину читати, але я пишу вже в постелі – і тому пишу олівцем.

Не робіть зо мною так, як мама казала мені з ними робити: “Nie odzywaj się do nich, bo nie zbędziesz się ich” – мене можна позбутися, пане Маковей, – і я лише хочу, щоби увзгляднили die “Morgenseele” – о ню розходиться річ. Та перша, практична, сильна душа розмовиться з кожним, і її розуміє кожний, але та друга не може до кожного пристати і не промовляє не раз тижнями до нікого. Тому я пишу до Вас...

Чи Вам придасться моя “критика” Вашого “Залісся”? Не маю поняття, що Ви о тім думаєте; если не потрібне, то кинь-

те без пардону в кіш, я не ображуся. Що я взагалі взялася до писання подібних речей – винні Ви самі, що намовляли мене раз щось подібне писати; я знала, що не вдам – Ви не вірили. А если она здасться, то друкуйте її скоро, а не як вже хто інший напише що-небудь про “Залісся”, тому що дещо, писане там до русинів, не мало би відтак смислу. Що Ви робите, і як Вам жиється?

Я встаю о 6-й і лягаю о 9-й. Вдень не маю часу і думати спокійно. Читаю вечорами дуже файну розвідку про стан душі поетів музиків і проч[их] артистів, коли “творять”, – се дуже файна річ, хоть всім тим, що пишуть, знана з практики.

Не знаю, як звичайно, коли пишу до Вас, в яким Ви на-строю – так і нині. Може, подумаєте: “Що она хоче?” і що я Вас “мучу”. Пане Маковей, будьте “gut”: якби Ви знали, як мені на душі – Ви б не гнівалися! Говорити, а говорити – се велика різниця! До Вас говорить моя Morgenseele!

Дай Боже!

О. К.
9/10. 897.

65. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

15 ЖОВТНЯ 1897 Р.

15/10. 897.

Перед хвилиєю прочитала я Ваш лист, а тепер вже і від-писую. Пишу в городі, тут на “горбку”. Се таке сонячне міс-це, що аж серце розгрівається. Навіть Ваше серце розігрі-ло би ся тут!

Сьогодні не заберу Вам багато часу, бо не маю так багато до сказання. Найважлише, і мені много на тім залежить, щоби Ви мені те повірили, себто: если я на Вас огірчена, то лиш тому і тогди, як я до Вас пишу і пишу, а Ви мов-чите. Подумайте собі з ласки своєї, що если говориться до

когось з цілої душі, то оно значить те: man gibt ein Stück seiner Seele fort – also – man gibt ein Stück seiner Seele fort und weiß nicht, ob der andere sie aufgenommen, oder zum Teufel fortgeworfen hat¹. На мій лист Ви мені відписали і з тим “gut”. Ви не маєте поняття, як Ваші слова мене успокоюють. Если би Ви те знали, Ви би не зачиналися так передо мною. Ви мене зле розумієте, если Ви думаете, що я вижидаю лиш якоїсь там хвили “закінчення” в своїм життю! Такий пристарілий батяр як я, ні, пане Маковей, – я того ніколи не забуду, хоть би то хто-небудь інший хтів забути. Если Ви є мій Resonanzboden то, прошу Вас, відзивайтесь, як я граю... з тим Ви далеко-далеко ліпше мені прислужитеся, ніж мовчанням. Я не можу так жити, щоб все замовчувати, а тогди вже зовсім ні, як не можу писати. Те, що Ви мені кажете про чуття, – дивує мене, але може бути, що Ви маєте слухність (Ви завжди маєте слухність), але що мені робити, щоби того факту позбутися? І чи можна взагалі позбутися? Turgenjeff десь каже: “Das Gefühl allein macht den Menschen jung”². В тім, може, і правда, що я чуюся часами далеко молодшою, як я є; і коли оно другим не шкодить – мені з ним ліпше, як би без нього. Часом, правда, і дуже зле, але скажіть самі, що робити? Если Ви мені на то дасте раду, значить, як его позбутися, то я посвячу Вам одну з своїх праць, з тих, які задумую ще написати. Видите? Може, виплатиться подумати над тим...

Чому я не звертаюся до кого іншого з усіма своїми примхами, лиш до Вас? Чому, чому зверталася я зараз з самого початку до Вас, хоть Ви не належали вже і тогди до тих, до котрих панни звертаються, т. є. не були ц[ісарсько]-к[оролівським] фондом, а якийсь там собі артистичний капітал без гарантій на існування і в будучності, лише так, від сьогодні до завтра.

І тому, що Ви – такий артистичний капітал без гарантії на будучність – відчули мої батярські інстинкти відразу, що вони мають право до нього – і чи в тім нема гармонії,

¹ Віддаєш частину своєї душі! Отже, віддаєш іншому частину своєї душі і не знаєш, чи він її прийняв, чи викинув до чорта (нім.).

² Тургенев десь каже: вже одне почуття робить людину молодою (нім.).

пане Маковей? Такий батяр, і такий капіталіст! Ні, треба би довго-довго шукати, щоби найти щось гармонійнішого. Але се по-Вашому знов напад з моєї сторони. Вже мовчу. Не хочу Вас бунтувати проти Вашої філософії – цілуйтеся з нею і по сто разів денно в уста, і нехай она Вас огріває. Я нічого не хочу Вас в тім слухати, а послухаю свого розуму. Самі казали-сьте, що маю его дрібку. (Ви не казали дрібку – се моя вигадка).

Кажете, що від Вас доля вимагає іти самому в житті. Ідіть. Не маю відваги намовляти Вас до противного. Ні-защо в світі не намовляла я би Вас до того. Просто амбіція не дозволяє мені те. Але і я піду собі сама. Ішла досі – піду і дальше, а жити довго і так не буду. Я дуже горда на те, що не запродалася жадному ц[ісарсько]-к[оролівському] фондові! І не запродамся. А Ви будьте мій Resonanzboden, а я буду музикант. Хочете бути з дерева, і порожні – будьте. Але з тим мусите погодитися, що резонатори можуть бути лиш з смерекового дерева – з того, котре я так страшно люблю!.. Якби де яке упало раз на мене, та й вбило мене – було би добре. Ви кажете, що було би шкода, якби я попала в нездоровий, не в міру розбвтаний культ серця. Я не попаду в нього ніколи. Всі ті письма, що носять ціху таку, – вони з тих часів, де я крилася і затаювала те, що пишу, і виходило саме нездорове. Тепер – де се одинокий мій світ, і ніхто мені его не вирве, і де я можу явно писати – не буду хоробливою. Впрочім, чоловік вже немолодий і голова бере верх. А те, що я до Вас пишу, – Боже мій! Es kommt trotz allem Sträuben einmal die Stunde, wo man ganz still und stumm werden wird – und wo keine Worte und kein Kuß die Lippen öffnen und die Hand lebend machen wird¹. – Що оно є таке лихе, чи погане, щоб вічно мовчати, давитися тим? Що се за геройський такий вчинок? Мені видається се не раз таким поганим трусливим фарисейством, що я відтак мушу все скинути, що на душі намулиться...

Але я Вам дякую за Ваш лист. Видите? Нині я вже не огірчена. Як Ви говорите, то зникає зараз всяка “злоба”.

¹ І все ж, хочеш ти чи ні, настане година, коли людина стане спокійною і німою і ніякі слова ані поцілунок не відкриють їй уст і не оживлять руки (нім.).

Мені лиш страшно і тісно на душі, як Ви так довго-довго мовчите! Що інше я ж не закидую Вам! Що би я могла Вам закинути? Те, що Ви артист, а не ц[ісарсько]-к[оролівський] фонд? Тому Ви не винні, то боги винні.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

Вчера ввечер написала я один нарис, і відошлю завтра де-небудь. Як приймуть німці, то дам Вам прочитати, а як ні – подеру.

66. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

7 Листопада 1897 р.

7/11. 897.

Будьте ласкаві прийти до мене сими днями. Дістала-м лист від Hans'a Merian'a (видавця "Gesellschaft"), в котрім робить мені пропозицію прислати ему розвідку про руську літературу, а відтак від часу до часу присилати нотатки про рух літератський між мало- і великороссами. Хоть на відповідь не натискає; все ж таки випадало би не затягати его на довге, тим більше, що се лежить в нашім інтересі робити руським літератам і їх творам рекламу; окрім того, хочу до нього ще о одній справі писати, і вже тому не можу довго з відповіддю затягати. Без Вас не можу нічо вдіяти, бо лиш Ви могли би розвідку написати, а я хіба перевести. Взагалі, Ви писали би, а я би лише переводила. Відтак хтіла би я Вас ще о одну річ спитатися, також дотично "літератури". Прийдіть, я Вас не буду чим іншим нудити, лише о тім говорити.

Дай, Боже,

Ольга Кобилянська

67. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 Листопада 1897 р.

Можете друкувати, але лише доти, доки я закреслила. Теперішнє закінчення опустіть, бо оно псує сам початок і мотив нарису. Закінчіть так, як я подаю Вам, прошу Вас дуже: – А з кав'ярні в альтану.

“Гратулюємо!..” А вже можна мені гратулювати. Тепер мені не так скучно, як перше...

І ще раз “Ідіоти”!..

Але нехай гратулюють, нехай гратулюють; я радо приймаю їх гратуляції...

*

Ви, може, будете з цього незадоволені, але я Вас дуже прошу, щоби Ви так закінчили. Єсли можливо, замініть і титул, на цілком байдужий – бо з нарису видно тенденцію, а титул сей... є зтяжкий на сам нарис, welcher sehr zart und gleichsam ist¹ – розумієте! Ім'я я перекресла-м, бо оно лучче без нього. Скажу Вам все проче усно, бо дуже спішуся. Добрі люди знов забрали передполудне. Спустіться на моє чуття – прошу Вас дуже. Перепишіть закінчення, і посилайте. До побачення!

О. К.

68. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

10 ГРУДНЯ 1897 р.

Чернівці, четвер, 10.12. 897.

Дорога панно Гєню!

13 с[его] м[ісяця], т. є. нас[тупного] понеділка, відбудуться збори товариства жіночого (общества). Будьте ласкаві та

¹ Який сам по собі здається дуже ніжним (нім.).

приїдьте, если буде Вам можливо, на ті збори. Відбудуться они по обіді о 3-тій. Я думаю, що зможете таки того самого дня вернути додому і не стратити багато часу. Заїдьте до мене; відтак підемо обі разом.

Здоровлю Вас щиро і очікую Вас.

Ваша

Ольга Кобилянська

69. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

ІЗ ГРУДНЯ 1897 Р.

13.12. 897, Cz[ernowitz].

Позавтра, т. є. в середу, буде дві неділі, як Ви від'їхали. Від Вас не маю ще письма. Я сама казала, що Ви не зможете мені скорше, як за дві або, може, і за три неділі написати – а однак я жду щодня на лист від Вас... Так погано тепер!.. Не маєте поняття, як порожньо, як туга розлазить і розпа-ношуєся над всім, по улицах, в городі, в моїй хаті – всюди, всюди! До послідної хвили я не мала почуття, що Ви від'їжджаєте – навіть, як я Вас випроваджувала, лиш як я назад до хати вернула, поняла нараз, не, відчула, що Вас не буде. Тепер відчуваю вже так добре, що Вас нема... Але я не могла послідного вечера з Вами багато говорити – не знаю, як Ви се поняли, але я справді не могла. Часом паралізує мені щось уста; я тогди себе ненавиджу, але оно не помагає ніщо. Впрочім Ви мене знаєте. Я пишу, читаю, ходжу на прохід і думаю, коли Ви напишете і коли приїдете.

Коли Ви приїдете?

Я тепер пильніша, як давніше – т. є. примір[ом] посліднім часом, особливо ж по написаню “Valse melancholique”, я пишу перед полуднем, трохи по обіді і ввечері; але як я вже не маю собі що до закидування, т. є. маю почуття, що я доста робила, тогди я собі думаю над чим і про що хочу... тогди вже вільна!

Вчора минуло дві неділі, як Ви від'їхали, а нині прийшов Ваш лист. Се добре, що Ви мені написали, мусите знати, що тепер тут дуже пусто. Тішить мене, що “Валець” вийде в першій книжці, а тим більше, що і Ви довольні з того; я вже дуже цікава на ту книжку. Я Вам вірю, що Ви маєте ще клопоти господарки, але, як і все проче, що стоїть Вам на заваді, поборете і їх і зможете писати по душі. Як в Вашій хаті виглядає? Напишіть мені; шкода, що всунули-сте багато грошей в меблі; се найневдячніший капітал, окрім “лахів”. На тії річі шкода видавати багато грошей, оно не приносить нічо і хіба журу на здорову голову. Чи маєте вже вікт в приватнім дому? Напишіть мені і то – пишіть все.

Вашу раду взглядом будови повісті візьму собі до серця, хоть мені здається, що треба і відповідний темат мати. Ну, але саме то, що я хочу оброблювати, вимагає і техніка, отже, будьте спокійні; не зроблю Вам “встиду”. Якось і не випадало би їти назад. Подаю Вам до відомости – хоть Ви і без мене знаєте – що люди говорять тут дуже ладно про Вас. Ви полишили золоті сліди за собою, а если там не дадуть Вам того, що Вам належиться, то напишіть мені, und ich will Ihnen ein Gefühl des Fastes zufügen¹.

Ви приписуєте мені дурно, що стали “вражливіші чи там делікатніші в чуттю”, – оно в Вас завше було інакше, Ви би не були відчули почувань других, лише Ваші чуття такі привалені грубою верствою жорстокості життя, що хто би на Вас не розумівся, готов думати, що Ви такий Eisbär², просто wie Eismeer wo man nur mit lauter Eisschollen zu kämpfen hat³, а не поет. Не з тих поетів, що видрапалися штучно на той п'єдестал, лише з тих, з першої руки, з природи. Не, я Вас нічо не навчила, хоть я би хтіла навчити Вас чого-небудь або бодай додавати сили до всіх Ваших повзять. Я би хтіла, щоби Ви мені отсе вірили і не думали, що я пишу до Вас фрази. Правди хоть бодай чоловік не соромиться, але фрази супроти Вас – ніколи! Якби то так було на світі, що чоловік мав би крила, було би добре. Не тому, щоби хто знає куди злетіти!

¹ Я хочу надати Вам почуття впевненості (нім.).

² Білий ведмідь (нім.).

³ Полярне море, де потрібно боротись з суцільною кригою (нім.).

Не; лиш на те, щоби спустити їх вділ і обтулити ними тих, на котрих чоловікові в життю залежить, – щоби їх жадне лихо в життю не доторкнулося. Мала би я ще Вам багато говорити, але боюся, що зморщите зараз mocno брови, а саме тепер мені того не потрібно. Оно і без того тепер прикро, Вам – не? Але Вам певно, що не, бо Ви переживаєте там саме нове – але тут оно інакше. Окрім того, батько знов такий неможливий, кажу Вам, цілком неможливий. Не знаю, якось так погано, що кута не можна собі нігде знайти. Мені мами дуже жаль. Але не думайте, що я тому дармую; я Вам кажу, я тепер дуже пильна. Другий раз напишу Вам більше; але і Ви напишіть мені, не ждіть з писанням дуже довго.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

Ага! Представте собі! Представте лише. Голова колишнього старокавалерського клубу – Oberster Gerichtshof¹ М-кій – хоче женитися!! Се вийшло від его сестри. Всі дуже цікаві, до кого він посуне. Се справді дуже гумористичне, але zarazом інтересне. Прошу, не здраться, що я се Вам пишу – мені се не сказано під секретом, бо тогди я би мовчала, але я таки не хочу, щоби від мене вийшло. Ніхто не знає, до кого він хоче сунути.

Стефан перенесений сюди, до Черновець, спровадився вже. Мешкає недалеко нас на Новім Світі.

70. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ГРУДНЯ 1897 Р.

Карти до театру маю, але аж на неділю ввечер, бо на суботу вже не могла дістати. Сама-м ходила. Люди дуже забирають. Підемо, отже, на “Maria Stuart”. З цілого репертуару мені то найінтересніше видалося. Можна було і на “Suderman-a

¹ Верховний суд (нім.).

Heimath", але то знов у вівторок, а Ви би, певно, не змогли, окрім того є "Николай", котрого не хочу собі псувати. Так я думаю, що оно так не зле. Будьте ласкаві прийти до нас в неділю о 6-тій (о 7-мій є точно початок), вечеря буде в нас, і ми будемо на Вас ждати. О пів до семої мусимо вже бути в дорозі.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

Сестрінка Ваша кланяється.

71. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

Б/д 1897 р.

Посилаю Вам книжку, про котру споминала-м Вам в городі; се є друга часть про діла Ніцшого. Першу не конечно знати, і читається дуже тяжко, а до того Ви тепер не мали би-сте часу. Другу прошу Вас прочитати; Вам предстоїть знати дещо з неї; впрочім она дуже интересна і читається легше, як перша часть. Если би-сте не мали часу прочитати цілу, то прочитайте лише то, що я в Inhaltsangabe¹ позначила. То про жінок можете опустити, то і так чисто орієнтальні погляди, без котрих можна обійтись. Зате все попередне дуже интересне; прим[іром], то про літературу або штуку, про німців і жидів, про греків і про вік людський, і про саму політику. Дещо будете мусіли по два рази читати, я також мусіла по два рази переглядати, але се не шкодить нічо. Не гнівайтесь, що я клопочу Вам саме тепер голову, але я мушу вже сю книжку віддавати (термін минув ще 17) і мені прикро, щоби Ви то не знали, що там є ладне. Я би хтіла з Вами говорити, нім Ви від'їдете до В.

Може, я прийду сими днями до городу з О[льгою] Б[ілінкевич] ввечер.

Дай, Боже!

О. К.

¹Зміст (нім.).

1898

72. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

10, 13 СІЧНЯ 1898 Р.

10/І 898

Стільки разів кликала я до Вас: “Чому Ви мені не пиште” – і не докликалась нічого! Ви недочули...

В свято “забавила” я ся так добре, що мусіла в суботу, т. є. на Стефана і днину по тім в постели пролежати. Мала-м дуже сильний катер, біль голови і горячку, а що найгірше – не можу від тиждня спати. Може бути, що і тому, що працювала-м менше умислово, що мене завше вечером втомляє, а я відтак добре сплю. Нині, т. є. в понеділок, вилізла-м з постелі і між іншим пишу і до Вас. На Св[ятий] Вечер думала я і про Вас. Була би зайшла і до Вашої хати “поколядувати” Вам, але у Львові чужинець – та й і не знала, чи Ви були там, чи поїхали додому, тому вернулася назад. Ви не писали мені нічого. Було мені прикро і сумно, взагалі мені і тепер так. Хвилями опускає душа цілком крила з утоми.

Тамтої ночі над ранком Ви снилися мені. Виглядали-сти дуже-дуже мізерно. Напишіть, чи т. є. правда. Оно взагалі є гріхом не відповідати мені. Я боюся, що т. є. правда, що мені снилося. Я би хотіла влізти з “кальошами” зовсім у Вашу душу і позривати фіранки, що там позаслонювали Вашу душу, так, щоби в ній знов роз’яснилося і щоби Ви знов добре виглядали. Хтіла би – то не байка.

Чи Ви їсте овочі? Певно, що ні; що не купили-сте собі ані одного яблука. Правду сказавши, і я їх тепер не їм. Давнійше купувала-м щодругого дня на Руській вулиці, а тепер вже – не, не приходить мені то на думку.

Маю Вам стільки сказати! Стільки много, а не знаю Вашого настрою. Мені було би встидно, якби я плела Вам щось не важне, а Ви були би чим або зжурені, або хорі, або розстроєні! Тому хтіла би я знати Ваш настрій. Ви винні мені вже відповідь на перший лист, а я вже пишу на другий. Але що, як Вас нема, щоб сказати, я мушу писати.

Найсамперед – про “Вістник”.

Я его дістала. Він презентується гарно, але загриз мене. В “Valse melancolique” стільки друкарських похибок, що я мало не плакала, а артистку, котра прецінь не була славною русинкою, перехрестили на Ганусю. Се Ви не зробили, я знаю, бо, по-перше, були би-сте мені те сказали, а, по-друге, Ви ще тут були, як “Valse” вже друкувався! Ім’я Гануся відповідне до файної покоївки, до наївної молоденької попадаючки або до якої-небудь ідеальної селяночки – але не до артистки модного стилю! Взагалі оно противне вже своїм звуком до цілого настрою праці; я знаю, се, певно, Грушевський при читанні праці устроїв мені таку несподіванку; похибок стільки, що пишу їх Вам осібно на картці – може би, можна відкликати в слідуючій числі. Слово “мужик” (на стор. 69, 4-та стрічка), котре я з великою сатисфакцією писала, просто опущено! Ор[us] етюда – опущений! Ви опустили тут, в Чернівцях, при корегуванні язика лише примітку: зошит II, але ор[us] можна завше надавати.

Прецінь коли говориться о етюдї, то муситься надати, котрий опус. Я читала раз пречудну новелку німецьку під заг[оловком] “Mondscheinsonate”¹; не досить, що “Mondscheinsonate” є знана неначе твір Шіллера або Гетого – ні, при ній був ще наданий опус, а під заголовком видрукований початок, перші акорди тої ж сонати, а мені і невинне число опущено! Прочі похибки пишу Вам на осібній картці, бо се забрало би мені тут забагато місця. Одним словом, я ані раз не тішуся “Vals’om” – і маю хіба лише те вдоволення, що бодай Ви не читали его з такими хибами і артистка не представилася Вам а la² Маруся, Гануся і Катруся. Відтак кинулася я на Ваш нарис – Ви нічо мене не

¹ “Місячна соната” (нім.).

² На зразок (франц.).

послухали, а я просила Вас бодай про поштарку опустити, – ну, Ваша воля, те, що дало Вам сатисфакцію, не є зрозуміле для читача, а шкода, бо початок такий музикальний і ніжний, такий поетичний! Напишіть другий, також в “moll”¹, лише кінчіть в “moll”, і вийде щось цілком гармонійне.

Ваша проповідь до руської читаючої публіки писана найлегше і цілком по-модному, прим[іром], пригадує критичні балакання Германа Бара, Арно Гольца або інших, між тим, коли крит[ика] Грушевс[ького] трохи тяжко читається, або розвідка Франка про чужі літератури. В тій розвідці сумує Франко над долею Гольца. Він, Гольц, сповнив вже свою задачу, що ніяк не хотів відорватися від свого ґрунту – покинув его і его співробітник, товариш Шлаф – і его постигла така доля. Саме тепер лежить одне з его діл в мене – “Die Kunst, ihr Wesen und ihre Gesetze”², і я хочу те читати. Дістану сими днями і Гауптмана Märchendrama “Die versunkene Glocke”³. Цікава я дуже на те. Відтак напишу Вам. Прочі писання в “Вістнику” не читала я ще. Оскільки прийшлося мені почути – Грушевського повість не подобається. Кажуть, що млява і нецікава. За “Valse” говорять мені люди компліменти, а і Будзиновський казав мені, що моя “байка” дуже ему подобається. Ольга Біл[инкевич] в іритації – відгадує себе в одній з трьох товаришок, хотя й я цілком не мала її на думці, творячи тих типів. Ганс Меріан прийняв мої “Рожі” і “Битву”, але “Gesellschaft” переходить тепер в руки іншого редактора і є перенесена, т. є. видавництво, до Берліна; буде два рази на місяць виходити. З Липська дістала я перед двома тижнями від одної книгарні, чи, властиво, Verleger’a⁴ письмо, де просить мене перевести ему кілька діл Толстого на німецьке. Писав, що з великими жертвами видав досі кілька томів Толстого, і що я мала би велику заслугу, наколи б хотіла те на себе перебрати і переводити ему Т[олстого]. Між стрічками можна читати, що гонорував би добре. Розуміється, що я відмовила, по-перше, не вмію так добре по-російськи, аби аж переводити, хіба лише стільки, що чи-

¹ Тобто в мінорному, сумному тоні (лат.).

² “Мистецтво, его суть і его закон” (нім.).

³ Драма-казка “Затоплений дзвін” (нім.).

⁴ Видавця (нім.).

тати повісті для себе, а, по-друге, не маю і часу, а то треба би все на термін, а я нічим не можу зв'язуватися. Я відписала, і так дипломатично, щоби собі з ним і на будучність не поспувати. Заразом подала до відомості, що можу ему й деколи з малоруського подавати, і що то таке малоруськість і т. д. Були би-сте з мене задоволені, якби-сте були могли читати мій лист. Я цікава, звідки він мій точний адрес мав. Чи від Ганса Меріана, чи від Реклама, бо лиш до тих до Липська писала я. Як одержу який такий лист – так зараз би зверталася до Вас, а тепер Вас нема тут – не можу Вам сказати, як бракуєте Ви мені під кожним взглядом. Три роки назад – т. є. нім я Вас пізнала – я все сама переробляла, не мала потреби ділитися з усіми своїми здобутками або і тим, що думаю, просто не була-м звикла мати кого на пораду, одним словом – резонатора. Тепер вже не можу стати назад на тім самім становиську: знов стала інша – здається, менше здібна як тогди, слабша щодо самої “волі”!

13/1 1898

І нині нема від Вас листу. Чи Ви не дістали відповідь на Ваш лист з 13/12? Саме місяць, як Ви мені не писали... Не знаю, чи буду ще до Вас писати... може, Ви взагалі не хочете, щоб я до Вас писала... то я не буду писати, хіба що ще сей лист відошлю...

Вчора писав мені з Праги Ржегорж. Просив прислати ему свою біографію, бо хоче її там в якійсь енциклопедії помістити. Просив і о присланні якихось там руських книжок, а, між іншим, і о Ваше “Залісся”. Будьте ласкаві і вишліть ему Вашу книжку – просив дуже о все. Чи Ви зможете прилагодити для “Gesellschaft” розвідку про нашу літературу? Бо я написала, що Ви напишете, а оно не було би зле з німцями що розпочати. Чи Ви бачилися з тим українцем, Міх[новським], з Києва? Він був і в мене, приходив з Стоцьким, але не застали мене дома, бо я була у Івасюків, але вони пішли за мною туди, і я пізналася з ним. Наговорив також купу гарних слів. Я носилася з думкою приїхати на концерт в лютім до Льв[ова]. Писали мені про те і дівчата з Яворова, і Кобринська, але тепер відходить мені знов охота. Для мене найліпше не їхати між люди, хіба в ліс; чим скорше

всі забудуть на мене, тим ліпше, буду до смерек молитися,
вони бодай зашумлять у відповідь.

Івасюк хоче мене малювати.

Дай, Боже!

Ольга Кобилянська

Ввечер.

Я ходила, коли почало смеркатися, з братом наймолод[шим] до города. Пора не була відповідна, бо був вітер сильний і дощ ішов. Однак я боялася, що хто прийде до нас і я буду мусила бавити гостей. Мене так все нудить, нудить! Там, у городі, чоловік бодай боровся з вітром і з дощем і прислухувавсь шумові вітер. Часом галуззя так тріщало! Я таки там найрадше ходжу. Ходіть і Ви много на прохід, відтак лучше ся пише. Я не маю тут чим душу відсвіжити і хіба як піду там. Хтіла би-м якнайбільше писати, але оно так тяжко іде, все хтось приходить. Хтіла би-м забути себе в праці, але не можу забути, – а Ви? Пішліть того орла, що Вам его тут люди дали, – до мене, пришліть. Я буду з ним розмовляти. Він мені скаже, чому Ви мовчите...

73. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

17 СІЧНЯ 1898 Р.

*Чернівці, 17/1 898,
ул. Панська, № 47.*

Високоповажаний Пане!

Дуже велику радість справив мені Ваш лист, бо вже давно не мала я ніяких відомостей від Вас. Перепрошую, що я трохи опізнилась з відповіддю, однак я була і дуже зайнята, і не зовсім здорова.

Жадані Вами книжки одержите Ви сими днями. Відшле Вам їх один з наших молодих русинів, академік

п[ан] Теофіл Бриндзан 1. Я припоручила єму цілу справу, і він дуже радо зайнявся нею, повишукував, що далось вибрати, і вишле Вам все; казав, що стоїть з приємністю до дальших Ваших услуг. Напише і сам до Вас. Є один з тутейших, т. є. буковинських молодих людей, найздібніший, і дуже очитаний, і, здається, найскорше відвідає своїх братів-слов'янів в Празі, бо, може, вже за кілька місяців. Шкільні книжки вишлемо Вам пізніше, бо тепер не маємо їх, але не забудемо на теє.

Щодо Вашої дальшої просьби, ласкавий пане, а то дотично моєї біографії – то річ мається так. Посилаю Вам свою довшу повість “Царівну” 2, в передмові котрої знайдете найпотрібніші Вам точки до біографії. Я послала Вам, було, вже давно “Царівну”, але Ви, здається, не одержали її, тому посилаю Вам ще один примірник.

По “Царівні”, друкованій в році 1896, друкувалась новела з гуцульського життя під титул[ом] “Некультурна”, котру вислала-м Вам сими днями. Она має друкуватися і в німецькій соціал-демократичній часописі “Neue Zeit” в Stuttgart'і в Німеччині, і то, здається, вже за пару місяців.

Вліті, т. є. р[оку] 1897, написала-м фантазію в формі діалога під титулом “Поети”, котра вийде небавом або в “Літературно-науковому віснику”, або в “Альманасі” для д[окто]ра Івана Франка, котрий мається лагодити для нього чи вже лагодиться. З початком року 1897 – надрукувався дрібний нарис “Що я любив” в “Буковині”.

В році [1]897 в квітні вийшли два нариси мої, друковані в “Буковині”, “Ділі”, “Зорі” і в польській часописі “Gazeta polska”, в переводі в віденській часописі “Neue Revue” під титул[ом] “Мужик” і “У св. Івана”. Нарис “Мужик” передрукувала зараз берлінська соціал-демокр[атична] часопись “Vorwärts”. Сего року мають друкувати в віденській “Neue Revue” ще два нариси. Один був надрукований вже в р. [1]895 під т[итулом] “Банк рустикальний” (і в “Буковині”), а один, писаний в квітні [1]897 і не друкований ще ніде, під т[итулом] “На полях”. В році 1896 написала я короткий нарис, чи, властиво, рондо в прозі під заголов[ком] “Рожі”, котрий має друкуватися в “Віснику” або в “Буковині”. Цей нарис “Рожі” і нарис “Битва” (друкований вже в р. [1]896 в “Буковині”) прийняла мені недавно редакція

в Липську (Німеччина]) до місячника “Gesellschaft”, лиш не знаю, коли будуть друкуватися; може, аж за рік.

Найновіша новела моя, а властиво, фрагмент “Valse melancolique”, писаний в грудні м[инулого] р[оку], – друкований в першій випуску “Літер[атурно]-наук[ового] вісника”, котрий, мабуть, маєте. Повість “Царівна” має друкуватися в Росії – лиш не знаю, чи в великоруським, чи в малоруським язичі, ще не знаю напевно, лиш чую, що друкується; “Царівна” переводиться вже і на німецьке.

В році 1895 розпочала-м довшу повість з нашого народного життя писати, – але відтак не писала-м, і здається аж сего року зможу ся знов до неї взяти і викінчити її.

Що Вам про себе писати – сама не знаю.

Школа, т. є. чотири нормальні класи, кінчила я ще в горах в Кімполунгу, як побачите з передмови. Іншої систематичної науки не було в мене; я не кінчила жадні науки, і хіба те було моє, що прочитала, а що я і могла таке читати в малім містечку, як Кімполунг, або в селі, куди ми відтак пішли?

Часу до писання в мене мало, бо я не живу в достатках – мій батько пенсіонований урядник, мати моя хороवि́та – тож я в одній особі все, бо і все роблю. Замітаю, варю, газдую, а по обіді, як не заберуть гості часу, то пишу або читаю. Найкращий час, час в котрім я би много зробила, а то перед полуднем, я мушу посвящати праці домашній, як замітати і т. д. Не раз я дуже роздразнена через те – але що ж, не зміню тим нічого. Життя веду дуже тихе і монотонне. Не ходжу на ніякі голосні забави, дуже рідко до театру, ніколи на бали і рідко на концерти, хоть музику люблю пристрасно, і она має на мене дуже сильний, майже потрясаючий вплив. Подорожі не роблю жадні; се може Вам і те довести, що не була-м досі ані в Празі (хоть прирікла-м), ані в Відні, ані в Києві; найдалше, куди їздила-м, – се до Львова; але вже від шістьох років не була-м і там. Від шістьох років не їжджу ніде – хіба вліті в гори, в свою давню батьківщину. От видите, я справдішній “мужик”. Не сходжуся ані з літератами, ані з ученими, і розривки мої дуже примітивної натури. Може бути, що тому, що я все з наймолодших літ не могла ділитися думками, – в мене виробилося таке, що не маю найменшого дару до бесіди. Хто мене з писем не знає – не дав би за мене ані три крейцари. Питаєте про напрям

моїх писем. Не вмію Вам їх схарактеризувати – але я ніяк не належу до “золістів” і взагалі тої школи грубого реалізму, що і тепер відзивається ще десь-не-десь в деяких творах різних писателів. Держуся засади, що артист чи там писатель повинен описувати “вибрану” дійсність і ніколи не забувати, що штука і всякий артизм любить помимо всего зніжнення, т. є. любить тонкість і делікатність. Всяка грубість відпихає мене, і я не можу з нею брататися.

Я би Вам дала добру раду і навіть просила би-м Вас, щоби Ви були ласкаві послухати мене. Зверніться до п[а-на] Маковея (его адрес – ул. Пелчинська, ч. 16, II поверх, у Львові) – він Вам схарактеризує мої письма найліпше. З всіх руських літератів знає лише він один мене, і мої твори знає він дуже добре; все, що не надруковане, знаходиться в нього. Він є моїм приятелем, і я во всіх моїх літературних справах звертаюся лиш до нього; окрім того, він знає і розуміє мене, яко чоловіка, добре, і лиш він може сказати, що знає мене справді добре. Мусите знати, ласкавий пане, що я, оскільки мала нагоди почути се, тішуся межи русинами великою симпатією. Але в моїй натурі лежить вже те, що не люблю звертати на себе увагу, тому і уникаю всякі нагоди, щоби знайомитися з людьми. Зверніться до Маковея, спитайте его про характер моїх писань і про мене, а він Вам скаже всі злі і добрі сторони одного і другого. Він забирається, власне, писати довшу розправу про мої праці і подасть Вам все, що схочете знати. Мені здається, що до оцінки творів якого-небудь писателя є дуже важна річ подавати і характеристичні епізоди з життя авторів, а головне і обставин, в яких жив. Думаю, що звернетесь до нього, і я би Вам радила се. Від кого іншого не довідається Ви нічого про мене, бо я живу, як каже одна руська приповідка: “Як миш в дірі”. Повісті Маковея “Залісся” нема тут, але я писала до нього, і він вишле Вам его напевно. Другої жаданої новелки его “Вуйко Дорко” нема, бо она не друкувалася окремо.

Если будете вже мати друкований зошит енциклоп[едії] з буквою “К”, то прошу не забудьте про мене.

Тепер кінчу вже моє писання, що я розтягнула так, а не знаю, чи будете мати якусь користь з нього. Если я зможу Вам надалі чим служити, якими книгами, або чим-небудь, то прошу звертайтеся лиш до мене, я з великою радістю

сповню все,— а може я прецінь заїду раз вже в золоту Прагу, тогди пофатигую¹ Вас показати мені найкращі її власності.

Поздоровляю Вас щиро і остаюся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

Сего літа був мій молодший брат в Празі і через нього переслала я Вам “Природу”, він дуже одушевлений Прагою.

74. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

5 ЛЮТОГО 1898 Р.

5 / II 898.

Не маю ще від Вас статті — Ви, певно, єї ще не написали, я дуже жадаю єї. Мені щодня що інше приходить до голови, і я би її вже дуже хтіла вислати. Вчора писала я до Н. Monat’a про Вашу новелку “Oferma”, отже, не потребуєте вже Ви писати. Нині є у Вас великий концерт і будете чути музику! Знаю, що будуть співати різні прегарні пісні; але “Гуляли, гуляли” не будуть співати, а в мене понад се нема нічо. Я би навіть хтіла, щоби мені те співали, коли умру, так страшно люблю ту пісню.

Ви собі, певно, думаете, що я маю щось важнішого написати і тому пишу; але Ви помиляєтеся, я лише відчуваю потребу саме тепер до Вас відозватися і відзиваюся. Мусите знати, що в нас пречудна погода, і що я саме тепер перед полуднем з міста вернула і мені так frisch und leicht zu Mute², і я мушу зараз до Вас говорити. Що Ви собі думаете, пане Маковей? Що Ви собі думаете? Що я тільки пишу? Але я сама не знаю, як оно приходить, і знаю лиш то, що я мушу до Вас говорити. Як собі уявляю, що Ви є “gut”³,

¹ Потурбую.

² Приемно і легко на душі (нім.).

³ Добрий, хороший (нім.).

тогда маю дуже багато фантазії до балакання. А як гадаю, що Ви якісь дерев'яні, чи там є які, то мені прикро, і я собі гадаю, що краще не відзиватися до Вас, бо зараз прийде зимний “туш” і наступить *gorzkie żale*¹. Нині я собі, примірі[ом] уявила, що Ви десь вийдете з якоїсь вулиці, ні, присуните так дуже поважно і сліпі, як звичайно, не побачите мене, і я сама *według zwyczaju*² скажу Вам: “Дай, Боже!”. Не в Вашій якісь там довгій ротунді уявляла я собі Вас. У ній Ви мені дуже не подобається. Чоловік у такому сарафані не має жодного характеру, лиш в Вашім старім сивім *Überzieher*³, в котрім я Вас вже здалека пізнавала і зараз знала, що се медвідь суне! В нім уявила я собі Вас і що Ви є “gut” і тому я розбалакалася.

Вже іде весна, пане Маковей, і оно так пречудно. Я не знаю, в воздуху лежить щось, що чоловіка відновить, і Вам так? Мені є так, і я би хтіла, щоби і Вам так було, так, як би чоловік десь коло себе фіалків мав, *verstehen Sie*?⁴ Ви писали раз, що Ви приїдете тут на вправи. Я страшно тішуся, хоть знаю наперед, що як приїдете – я говорити не зможу. Як приїдете, то прошу Вас дуже-дуже файно (але не гнівайтеся) привезіть мені мацюсеньку пляшечку фіалкового парфуму – але цілком мацюсеньку. Се я дуже люблю; тут нема такого *echt*⁵, а там у Ігнатовича Ви дістанете. Ви не гніваєтеся? Я за то Вам що іншого ізвідси дам і будем *quitt*⁶. Але не забудете, пане Маковей? Нині я Вас прошу, бо маю щось дуже много відваги, другий раз я би Вас то не просила.

Якби Ви знали, що я тепер читаю, пане Маковей, Ви би, певно, сміялися! Представте собі... німецькі байки Grimm'a, почавши від “*Hänsel und Gretel*” аж *zum glücklichen Hans, der sich immer auf seine Dummheit verlassen hat*”⁷. Зразу я взяла ту книжку від дітей до рук, щоб переглянути ілюстрації, бо мене прикував один образок, а то три грубі хрущі,

¹ Гіркий жаль (пол.).

² Зазвичай (пол.).

³ Пальто (нім.).

⁴ Розумієте? (нім.).

⁵ Справжній (нім.).

⁶ Квит (нім.).

⁷ “Івася і Ганнусі” аж до щасливого Ганса, який завжди покладався на свою глупоту (нім.).

як ішли на двох ногах, і один з них під парасолею. Відтак почала я історію їх читати, їх розмови, а побачивши, що се так прегарно оброблено, я читала одну байку по другій і врешті вглибилася в них так, що тепер не дивуюся, що діти дуріють за ними. Є там і казки з шведського, прерізні легенди, а і легенда про затоплений дзвін. Нема що казати, давні часи справді були ліпші, як теперішні. “Давно” такий перший-ліпший *dummer Hans*¹ діставав за те, що був лише *brav und gut*², ні з сего ні з того цілий край і, хоть не вчився нічого, умів рядити ним та діставав царівну за жінку; або перша-ліпша *Gretel*³ ставала королівною і мешкала в золотих і діамантових замках... а тепер чоловік ледве діамантовий перстень має! Оброблення всіх тих легенд є пречудне. Або оброблення таких байочок із звірячого життя або з життя комахок... дуже ладне... Тепер дістала-м знов книжку “*Tausend und eine Nacht*”⁴. Буду і то читати, як лиш скінчу ту першу книжку, бо она груба. Нім засинаю, читаю звичайно ті речі, або зараз по обіді. Стільки поезії в тих дрібосеньких речах і стільки краси, і все тхне такою чистотою *und das tut einem so gut*⁵, по всіх тих модних повістях з нездоровими героями і героїнями! Якби-м Вам прочитала історію *vom “Gestiefelten Kater”* або “*Die drei Freunde*”⁶ (про хрущі), то би-сте пукали зо сміху, і все те лежить лиш в самім обробленні.

Я вам колись зроблю презент з таким ділом, на “розвеселення ума”. Окрім того, маю в себе тепер Ніцшого “*Unzeitgemässe Betrachtungen*”⁷. Перша часть говорить про письменство; се буде цікаве. Я думаю, що буду тепер его ліпше розуміти, як давніше, відколи читала-м много про его діла. Впрочім він в цілости такий *vornehm*, *und es ist so viel antike Schönheit in ihm, so viel Festigkeit und Klarheit*⁸, що чоловік мимоволі переймається тим всім.

¹ Дурний Ганс (нім.).

² Бравий і добрий (нім.).

³ Гретель (нім.).

⁴ “Тисяча і одна ніч” (нім.).

⁵ І все так добре впливає на тебе (нім.).

⁶ “Про kota в чоботях” або “Трьох товаришів” (нім.).

⁷ “Невчасні роздуми” (нім.).

⁸ Благородний, і в ньому стільки античної красоти, стільки міцності та прозорості (нім.).

Маю ще і інші річі в себе, і лиш коли б більше часу. Я маю тепер охоту написати повість з дитячого життя, т. є. не тепер, сей час. Колись пізнійше. Тепер маю що інше до роботи. Прочитала-м і “Затоплений дзвін” Haupt[mann’a], але я просто розчарована. Самої легенди він ледве доторкається. Символіки аж нездорово – так много, і чоловік надармо шукає одної сильнішої провідної ідеї і чогось, що в’язало би все в купу. Згоджуюся цілком з критикою Франка в Вашім “Вістнику”. Дістала-м недавно один лист від одної панни, котра розгнівалася на Вас за Вашу статтю за жіноцтво. Каже мені, що треба би Вам за те вислати бурю. Найбільше гнівається за то, що ставите вище українок від наших жінок. Не годжуся на то, [щоб] вислати Вам бурю, тому що наше жіноцтво є ще справді невірльником шмат, а щодо інтелігенції українок, то не знаю, бо не знаю їх взагалі. Стаття гостро написана, особливо перша часть. Впрочім порушили-сте квестії, котрої уже давно треба було доторкнутися.

Пігуляк лагодить там щось для “Вістника”, якусь Gegenstück¹ до “Битви”, в котрій має бути захована романтика до мене. Сказав мені то на вечерку, я вже цікава, що то таке. Тепер, здається, звертається вся симпатія патріотів до мене, відколи Ви пішли, а і Будз[иновський], т. є. сконцентрується. Я би вже нічого напроти не мала, лиш аби то все не забирало мені много часу. Вчора споминала мені Ст[оць]ка, що вже і сестра Мі[хновського]кого і він вибираються відвідати мене, хоть ту послідну я майже не знаю; говорила-м з нею лиш кілька слів на вечерку, і раз у Стоцької. Я не знаю, aber es ist mir ganz unheimlich vor diesem Besuch². Мені здається, що будуть з цікавістю розглядатися всюди, і чи не знайдеться де який порошок!..

Чому Ви так далеко!.. Але як я так кажу, Ви зараз гніваєтеся...

Колись тут я написала цілу купу афоризмів! Пішлю Вам їх колись іншим разом. Се оно часом на чоловіка так находить, що він мусить писати. Я їх на Вашу потіху писала.

¹ Подібність (нім.).

² Але мені дуже неспокійно перед цим візитом (нім.).

Владзя мені писала. Просить мене і о Вашу фотографію для якогось там панка, а і о мою. Як хочете, то пішліть їй свою; можете і на мої руки, але я своєї не пішлю, хоть на єї велику просьбу я їй впрост не відповіла. Пише між іншим, що незмірно щаслива. Се є дуже гарне слово. Я Владзю дуже люблю, я рада, що она задоволена, бо як була послідного літа тут, то хоть то по ній не було слідно, она на душі хвора – се знала я від неї сама, але “незмінно щаслива!” Міркуйте собі. Заручується і питається вперед всіх добрих і недобрих знайомих, що вони *думають* о єї судженім, а відтак – “незмінно щаслива”! Се слово має серце, просто заборонює їй уживати слово “незмінно”. Єї щастя є зміримо. Незмірно щасливим може бути той, хто не має ані одної хвилини такої, в котрій визирав би сумнів з серця, сумнівно таки, що та або той може видатися в очах другого таким, що можна б его, кажим, “соромитися”.

Gesetzt den Fall¹, знакомі були би їй сказали, що він дуряк, або якийсь собі там інший. Що тогди? Що було б їй надало сили в’язатися з ним помимо того? Любов? Чи тота, котра шукала в осудах других поживи до свого існування? Але ж се відтак вже не та правдива глибока любов, котра не питається в нікого про осуд, а є сама собою така сильна, що она навіть не допускає до того, щоб хто-небудь посмів що сказати! Котрій до існування непотрібні замітки других, а лише самого “об’єкту”, weil sie selbst ein unerschöpflicher Lore ist, reich an Schönheit und Helle wie reich an Schmerz². Я б єї лиш то хтіла спитати: “Wie lieben Sie Ihren Mann? So dass Sie ihn ganz in sich aufnehmen möchten? So ganz mit “Haut und Haar” in sich herein, wie man nun gute Luft einatmet und dann froh und leicht ist weil man diese Luft in sich geatmet hat?”³. Лиш я єї то не спитаю, бо я б не хтіла, щоб она аналізувала свої

¹ Припустимо (нім.).

² Тому що она є невичерпною тасмницею, повною красоти і світла, і повною болі (нім.).

³ “Як Ви кохаєте свого чоловіка? Так, що хотіли б увібрати его повністю в себе? Ось так цілком всередину, як вдихають хороше повітря, а потім почуваються весело й радісно, тому що вдихнули це повітря?” (нім.).

чуття до него. Я єї надто люблю. Але про незміримо щастя... що она про него знає!

Перше був брат (Стефан) у нас, і я єму спімнула, що Ви, може, тут прийдете на вправи. Він каже Вас поздоровити і сказати Вам, аби-сте дали єму знати, коли Ви хочете відбути вправи, то він постарается, аби Ви прийшли до єго компанії, бо тепер при Landwehr-ах¹ *дуже прикра служба*, і Ви будете і без того мощно бештати. І що він Вам радить, аби Ви собі справили уніформу, хоть би Вам то не було всмак, weil man sieht es jetzt bei der Landwehr sehr schlecht, wenn einer in der früheren Uniform rotiert².

Подаю Вам то до відомости завчасу, а як роздумаєте, коли би Вам найвигідніше було відбути ту історію, то напишіть мені, а я перекажу єму. Александра вже покликано на вправи від 20 мая.

Завтра родичі ідуть на село. Мама подужала і їде до сестри, котра щось раз у раз недужа, а батько має заняття коло будівлі.

Кінчіть статтю і присилайте. Новелки Ваші вишлю до накладу Pierson у Дрездені. На другий тиждень, або, може, і трохи пізніше, зачне мене Івасюк малювати. Не знаю, як то буде, не можу зносити, як хто на мене дивиться. Се таке глупе, що я ніяк не можу умотивувати. Він сам просив мене, щоб я єму “сиділа”; хоче мені зробити фрайдацію образом. Мусите знати, що ми у великій приязні; ходимо все разом на прохід. Він, єго жінка і я. Як довго приязнь наша існувати буде, не знаю; робимо ріжні плани. Він надається дуже до таких комбінацій; такий ідеаліст – страх! Маємо разом їхати до Відня і т. д. і т. д.

А тепер здоровлю Вас щиро. Пишіть мені, бо я тепер не зможу до Вас скоро написати. Мати забавить зо дві неділі в Димці, буду мати багато роботи.

Ваш музикант

Ржегорж знов [на]писав мені довжезний лист. Розписався – страх!

¹ Ландвер (нім.).

² Тому що у ландвері зараз дуже погано сприймається, коли хтось носить стару уніформу (нім.).

75. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ЛЮТОГО 1898 Р.

17. 2. 898.

Власне тепер я Ваш лист одержала. Пане Маковей, я цілком прибита. Що сталося з моїм листом з 3-го с[ього] м[ісяця]? Се був довжезний лист, три аркуші мого мазання, такого, як сей аркуш, а четвертий лист від нового редактора “Gesellschaft”, пречудний документ, котрим я тішилася і хтіла тим і з Вами поділитись. Я була в дуже добрім гуморі, і щоб Ви мені не закидали, що я пишу в moll¹, я використала гумор і хтіла і Вас посмішити, і описала Вам, між іншим, дуже гумористичний Heiratsantrag², якого я недавно на дорозі дістала. В листі нового редактора стояло: “Ihre Skizze “Eine Schlacht” (“Битва”, котру ему Меріан передав) hat mir ganz außerordentlich gefallen und ich werde sie sehr gerne veröffentlichen und Sie würden uns eine aufrichtige Freude bereiten, wenn Sie uns recht oft Neues einschickten”³. Далі просить дуже і видко, що ему на тім mocno залежить, дістати розвідку про нашу, т. є. малоруську літературу. Розвідка має бути 12–14 аркушів, таких як сей, що пишу до Вас, далі просить о Besprechungen über slawische Literatur⁴, і пише, що буде дуже радо піддержувати наші праці. То все стояло там, і я в тиждень по одержанні того листа написала Вам той довгий лист (ага, я дістаю гонорар за “Битву” від “Gesellschaft”) і просила Вас написати якнайскорше ту розвідку, бо дістали би-сте певно зараз зо 30–40 фр[анків] – і що се взагалі важна річ. Я була дуже утішена, що дісталася до “Gesellschaft”. То було завсіди моїм тихим бажанням, а нараз оно сповнилося – і я була така горда і питала Вас в листі: “Ви чуєте мене, пане Маковей?” Так багато, багато писала я Вам – Ви б були задоволені тим листом, і я хтіла, щоби Ви були раді, бо писали-сте, що не маєте гумору і т. д. Також писала-м, що

¹ В мінорному, сумному тоні (нім.).

² Освідчини (нім.).

³ “Ваш нарис “Битва” мені сподобався надзвичайно, і я б дуже радо его опублікував, і Ви нас щиро порадуєте, коли часто надсилатимете свої нові твори” (нім.).

⁴ Огляд слов'янських літератур (нім.).

Софія Дорошенко кланяється Вам і переказує повідомити резонатора, що він не має причини “тріскати”, бо наробив би дуже великого лиха – я Вам кажу дуже страшного лиха!.. Від Вас не приходив лист, і я була певна, що Ви вже пришлете мені розвідку і тому не відзивалася – думала, прийде вже лист. Видите, як то зле, пане Маковей, що Ви так рідко пишете? Коли я прошу Вас відозватися, Ви зараз гніваєтесь, як в своїм письмі з 20 м[инулого] [місяця] і кажете: “Чорт знає, що писати”, або: “Шкода паперу і часу”! Якби Ви знали, яке вражіння викликало се в мені, Ви би мені то ніколи не писали. Жию тут тепер, як яка собака – думаєте, що то не втомляє? З ким я маю сходитися? З старими патріотами? Як з Ольгою Бі.? Там вічно пересиджує Галіп (здається заручені, чи щось таке; він знов написав мені подібний лист (картку), бо мати моєї братової, в котрої мешкав, вимовила йому хату, бо приходив завше коло другої, і він гадав, що то вийшло від мене). Будз. Також забирається – і вже душею на тамтім, галицькім світі – і так нема до кого уст отворити. Про Вас я лиш то знаю, що Ви самі напишете мені, я не можу з ніким про Вас говорити, ані розпитуватися, бо мені здається, що той, з ким говорила би, дивив би ся на мене ще якимись іншими очима з-поза своїх очей, геть аж в саму мою душу, а того я би не знесла. Помимо того всего я до Вас писала. В своїм посліднім письмі пишете: “Я все можливе зроблю, аби між нами були дальше добрі відносини, лиш не ставте мені таких питань, на котрі я не маю ясної відповіді”. Що я Вас таке питала? Що Вам взагалі не ясне на мені?.. Прочитали-сте “Valse melancholique” і знаєте історію мого життя. Се моя історія. Більше не кажу нічого. Тепер мені так часто, так zu Mute¹, що я би хтіла тріснути, як та струна, але знаю, що не трісну.

Думали-сте, що я на Вас гніваюся. Я не можу гніватися – і можу хіба відчувати глибокий смуток. Відвертатися від Вас я також не можу – просто не можу і історія скінчена.

Те все, що Ви пишете про “Valse melanc[olique]”, интересно – тільки і чую голосу публіки, що від Вас. Щодо Франка, то він для мене не авторитет, для мене авторитети німці, в котрих не виробляв для мене ніхто реклами, котрі мають цілі багатства матеріалу і мають в чім вибирати, а проте приймають мої

¹ Тут: погано (нім.).

письма; я туди тепер звертаюся, хоч не задумую відвертатися від русинів. Наші русини шукають зараз у себе таких типів – і дивуються зараз, що межі ними нема якої-небудь “царівної” Анюти, Софії – і т. д. Однак я думаю, що моя заслуга се та, що мої героїні витиснули вже або бодай звернуть на себе увагу русинів, що побіч дотеперішніх Марусь, Ганусь і Катрусь можуть стати і жінки європейського характеру, не спеціально галицько-руського. Правду сказавши, голоси такі не мають на мене жадного впливу, і я буду далі писати, як наказує мені голос моєї вдачі. Дуже мене тішить, що Ваша “Самота” переведена на польське і російське! Се вже чоловіка може тішити.

Прошу Вас дуже ту розвідку написати якнайскорше, а если би-сте не хтіли до того діла братися, то відпишіть мені, щоби я відписала редакторові, бо вже минуло 4 неділі, і я не відзиваюся, а се було би, здається, для Вас, як і для мене, добре – стояти з німцями в зносінах. В останнім листі я писала Вам, що мати хорує дуже часто – а тепер то она перележала цілих дві неділі, і хоч від кількох днів потрохи встає – все дуже ослаблена, і я проваджу цілу господарку. Не мала-м пера в руці від часу, як відослала-м до Вас згаданий лист – та вічна літанина від мами на нашу сторону і торгування з хлопчиськами, що в нас на станції, нищать мене, відтак якісь приймання нудних людей і Бог зна що інше томить мене так, що я найщасливіша, коли сплю. Таке голосне життя, а головню без пера, се я переконуюся, не для мене. До того маю журу о помешкання, бо Vormund¹ вимовив нам хату. Єго донька має з Сучави сюди спровадитись. Тепер знаю, що мій будучий asyl² буде десь в якійсь частині передмістя, але мені все одно. Батько часто їздить до Димки і займається будівлею. До Львова я не маю надії поїхати, бо свої гроші, т. є. за три німецькі манускрипти, дістану десь аж у цвітні, а мусіла би-м собі дещо потрібне справити; від батька не хочу просити, бо єму все здається непотрібне, окрім Димки, а позаяк є що їсти і пити нам, то ніяк не випадає мені ще збитки робити.

Котра з дипломованих мудростей казала, що моя критика на “Залісся” за солодкава? Чи Ви тільки післали Ржегоржові до Праги “Залісся”? Так маленько пишіть мені і так скупю, що

¹Законний опікун (нім.).

²Притулок (нім.).

аж чоловіка жаль збирає! Се є правда, що Ви не можете мати таку потребу розписуватися, як є, бо Ви маєте там стільки знайомих і розумних людей... und doch, und doch¹... Ви повинні до мене більше писати і не забувати, що я тепер дуже самотній чоловік. Ви обіцяли писати; окрім того, потягнули-сте всю ясність звідси за собою і тут тепер так хмарно... вічна осінь! Не дивуйтеся, що я граю вальс меланхо[ліїний]. Не робіть мені закиди, що пишу до Вас, як до молодого студента, (кілька слів нім.). Взагалі будьте “gut”. Знаєте, я є тепер якась така роздражнена, маю стільки клопотів і гризот, стільки грубої глупої праці без сатисфакції, що як Ви ще гніваєтеся або мовчите, мене се цілком давить. Мала би-м ще одно сказати, але боюся, що лист знов пропаде, як буде грубий, хоть на тамтой прибила я сама дві марки, щоби не пропав.

Здоровлю Вас щиро

Оль. Коб.

Відпишіть хоть картку, бо я буду неспокійна, що знов лист пропав.

“Вістник” вчасно одержала-м.

Як мати поздоровіє, я, може, знов напишу, але не ждіть саме на то. Відпишіть щодо розвідки для “Gesellschaft”. Се буде дуже добре, як Ви єї напишете. Так зле... зле, що Ви так далеко!!

76. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

21 ЛЮТОГО 1898 Р.

21. II. 898. Czerno[witz].

Ваш лист дістала я. Відписую тому так скоро, бо мені щось на думку прийшло взглядом статті для “Gesel[lschaft]”. Знаєте — если би Вам замало було того місця, призначеного на

¹ І все ж, і все ж... (нім.).

Вашу працю, т. є. 12–14 аркушів, то поділіть статтю на дві часті, але закінчіть першу так, щоби сама собою жадала дальшого тягу. Я з своєї сторони напишу до редактора і об'ясню, що матеріал такий, що годі его втиснути в такі тісні рамці, і він буде мусив пристати на те. При тім і Ви вийдете ліпше, бо дістанете гонорар за дві праці. Нащо Ви маєте мучитись і стіснятися в роботі, котру не мож трактувати поверховно, а котра, вийшовши в такій часописі, буде мати немале значіння? Впрочім, я не знаю, але мені здається, що саме такі критичні або й характеризуючі малюнки се, власне, Ваш “жанр”, і що Ви в тім сильні, і що з Вас вийшов би з часом такий руський Герман Бар. Тому що в таких розвідках у Вас стиль дуже легкий і граціозний. Як Ви про се думаєте? В кождім разі, послухайте мене і – если Вам затрудно побідити матеріал в одній статті, поділіть его на дві часті, але, як кажу, так, щоби одна і друга були самі собою укінчені, а помимо того перша вимагала другу. Я вже Вам зроблю відповідну рекламу. Сей новий редактор (Jakobowski) має бути дуже учений і загально знаний чоловік, а до того “ein warmblütiger Poet, der den ernsteren literarischen Kreisen nicht erst vorgestellt werden muß”¹ – як писано о нім. О перевід не журіться, переведу вже сама, а Ви робіть за той час щось мудріше. Така праця була б для Вас затрудна до переводу – лучче зачинати би з новелками, бо оно таки не пошкодило би Вам по-німецьки добре знати. Я перевела Колесці ще перед 3 чи 4 роками одну наукову розвідку з польського “Das Verhältniß der ukrainischen Volkslieder zu den Poesien Bohdan Zaleskis”² – і було добре переведено, він давав її десь там в Відні якомусь професорові. За те, що покорегував мені “Людину”, – перевела я ему працю. Запевняє мене, скільки бачуся з ним, що він ще завше моїм довжником. Если би нам вдалося вибороти собі в “Gesell[schaft]” стале місце, я була би дуже горда – але хочу тепер сунути і до “Berliner Rundschau”³. Я маю великі плани з Вашою головою для німців – помимо того, що Ви при “Вістнику”. Се не вадить нічо. Доки я по-німецьки умію – можете Ви і по-руськи

¹ Пристрасний поет, якого нема потреби представляти серйозним літературним колам (нім.).

² “Зв’язок українських народних пісень з поезіями Богдана Залеського” (нім.).

³ “Берлінський огляд” (нім.).

писати. Напишіть що-небудь з життя русинів, короткого, стилем “Самоти”, щось, щоби мало в собі расу і п’ятно руськості, а я переведу для “Gesellschaft”, добре? Що Ви балакаєте, що у Вас “крила воробця”. Там нема нікого, хто б Вас добре потермосив і пригадав, що Ви ein lachender Löwe¹. Що ви хочете таке мати за собою? Чи Ви гадаєте, що все те, що Ви писали, примір[ом], тут, в “Буковині”, пішло вітром? Не забувайте, що саме та праця, котру Ви тут сповняли, зробила Вас майстром, і хочь она не є оправлена і її не читають бакшіші і студенти, она виробила Вам ім’я. Не кажіть також, що Ви би були тут отупіли. По Вас не було видно слідів отупіння, коли Ви відходили, а як би Ви були осталися, то були би-сте зробили з “Буковини” те, що були би-сте хотіли. Там маєте, щоправда, Щуратів, Франків – і проч[их] дипломованих і недипломованих мудростей, але тут віє інший дух. Здається, той, котрий критикові (в “Руслані”) мого фрагменту не подобається, і він називає мене заграничною авторкою, за що я ему дуже вдячна. Борони мене, Боже, бути галицько-руською авторкою. І ще один план маю я з Вашою головою: я хочу з Вами спільно одну повість написати. Не кажіть, що “ні”, що то неможливо, бо Ви не знаєте, як я те думаю, не маєте поняття, але я вже знаю, як то буде, і як оно буде дуже оригінально, і відтак мусить піти між німців. Ваші новелки, переведені мною, маю я вже в себе, окрім “Oferm’и”. Я писала по ню до “Zeit” і залучила марки, аби відослали її, коли не видрукують, але не маю ані новели, ані відповіді. Не знаю, як то собі витолкувати. Було би добре, якби Ви написали до Monat’a о ню, бо, може, редакція не дасть її мені, тому що не дістала праці впрост від мене. Я перевела і Вашого “Прапрадіда”, і хтіла би післати або до Дрездена або до Липська, де маю два знакомі Verlag’и². Єсли би-сте не хтіли написати до Monat’a, то напишіть се мені. (Мені не дуже хочеться до нього писати). Єсли би-сте вже мали “Oferm’у”, то пішліть її мені, і я вже зроблю далі, що треба. Провадьте Ви лиш гарно “Вістник”, а я буду nebenbei³ надавати Ваші і свої письма німцям, і оно буде так, як ще досі не було. Ага – скажіть там при нагоді Колессі,

¹ Лев, який сміється (нім.).

² Видавництва (нім.).

³ Між іншим (нім.).

що “Битва” вийде в “Gesell[schaft]”, она єму дуже подобалася, і він писав мені про ню гарний лист. Він буде тішитись. Для Старицького⁵ не маю тепер вдома нічого відповідного. Если би не можна переслати єму щось вже друковане, то, може, дасте єму “Поетів”? Я ж не мушу щось в альманах для Франка дати, а Франкові, може, і не буде на тім так залежати, як Стариц[ькому] – мати щось мого? Робіть, як думаєте, і аби було добре. Прошу Вас дуже, як будете мали “Поетів” переведених, прислати мені німецький манускрипт, бо я не маю дублікату. Я б могла Старицькому один нарис, не друкований ще в руськім, післати, котрий знаходиться в редакції “Neue Revue” і деє має небавом друкуватись – (“Auf den Feldern”)¹, але те все було би сполучене з заходами і з переведенням на руське, а я тепер маю інше на голові. Кінчу вже перевід “Царівни”, а хочу її дуже ладно представити по-німецьки, а окрім того, писати дальше розпочату повість. Також по-німецьки. Відтак най ідуть в світ. Хочу зібрати 200 фр[анків] і їхати до Відня. Се я мушу перевести. Звідти хочу вернути назад таким спокійним і розумним чоловіком, яким я була перед трьома роками, інакше – ich werde mich verbluten². Восени хтіла би я виїхати. Відтак – саме відтепер за рік – перешлю Вам для “Вістника” “Valse brillante”, можете мене за слово взяти. Се є тепер моя перша задача. Писав мені знов Ржегорж. Він звернеться, здається, до Вас взглядом моєї біографії. Я мушу Вас дуже сварити, чому Ви єму не післали своє “Залісся”? Чому Ви такі недбалі? Він скаржиться, що ще не дістав, а хтів би мати, і “Подорож до Києва”. Прошу Вас, перешліть єму те все вже раз, вже mir zu lieb³ зробіть те, як не єму zu lieb. Я писала єму, що Ви пришлете все – а Вам те ані в голові. “Комплімент” Старицького, справді, гарний. Тут те саме говорять. Якби Ви були бачили, як Пігуляк поводився супроти мене тепер, на вечірку, – були би-сте мали свою фрайдацію, – понад “Вальс” і мене нема нічо. Ну, справді, я не гадала-м, що він подобається так людям. Принесла-м прегарні камелії додому. Все за “Вальс”, але уснула-м, майже плачучи.

¹ “На полях” (нім.).

² Пропаду (нім.).

³ Задля мене (нім.).

Знаєте, хто до нас тепер часто приходять? – Янош, музикант. Він з Александром в великій приязні. Грає нам свої угорські фантазії. В нас є стара скрипка брата мого, з трьома струнами, а коли він її взяв перший раз і потягнув смиком, а відтак, настроюючи її, прислухувався її звукам, перекривив і змінив цілком а цілком лице, так як би его щось дуже заболіло... ся зміна впала і Алекс[андрові] в очі. Від того часу він мені дуже симпатичний. Особливо, як говорить о своїх двох хлопчиках і о життю бідолашнім музиканта циганського – люблю его слухати і дивитися на нього. Вліті буде знов грати. Він такий спокійний і музикальний... Кажу Вам – наскрізь лиш музика. Virginia каже Вам кланятися. Вже кілька разів казала Вас здоровити, і лиш я забула Вам о тім спімнути. Питає, коли напишете до неї якийсь там лист. А тепер здоровлю Вас... і пишіть статтю.

Ол. Коб.

Даруйте, що пишу до Вас на таких картках, але мені вийшов папір, а я не маю як тепер іти до міста, хлопців нема дома, пороз'їжджалися, і я позбирала по шуфлядах, що було. Тепер тут Gusta Kochanovska є, але їде в гори за пару день, має зараз прийти знов до мене. Она поїде ще на один рік до Відня, відтак буде вже тут жити. Она є, в порівнянні до Івасюка, дуже інтелігентна, і читає дуже багато. Дуже я рада, що маю її тут на якийсь час. Від'їздить аж восени назад. Сими днями дістала я звістку, що батько третьої моєї товаришки помер. Дуже мені жаль тої дівчини, она одна з тих, з котрими я жити задумую. Ольга Уст[иянович], відтак она, і я. Се таке тріо перед шістьма роками зав'язалося. Она живе в Гарцу, може бути, що спровадиться до Відня. Се дуже близька кривна мого швагра. Она не пропаде, бо она дуже працююча і амбітна. Єсли би Ви знали, скільки нещастя мала та дівчина – Ви би просто зацікавили, але щось ліпшого і шляхотнішого не можна собі представити, як – Роза, так она називається. Дуже мені прикро, що не можу її тепер нічим помочи. Її батько був майором, але вже на пенсії, і мусив дуже тяжко умирати, полишаючи її незабезпечену. Її мати здивачіла, утративши щось 9 дітей, она одна осталася. Страшне смутну історію має она. Она файна і незвичайно зграбна. Танцює так пречудно, що її намовляли

іти до балету, але се не для неї, она побожна і тиха, як ангел. Я ніколи на ню не забуду і колись візьму її до Dichterheim¹.

Але тепер я Вам вже справді забагато набалакала. “Вістник” я ще не одержала, хочу взяти з собою. Пишіть всегда так, як сим посліднім разом, так я Вас дуже добре розумію. Як Ви є дуже великий філософ, я Вас боюся. Вже волю, коли Ви є медведем.

Здоровлю щиро Вас,

Ольга.

Чи Ви вже маєте “Gesellschaft”?

Гратуюлю Вам до Вашої “пенсії”. Ви тепер багатші, як мій батько. Напишіть знов такий довгий лист, з такого листу я Вас розумію. Взагалі пишіть і о своїй праці.

77. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

24 ЛЮТОГО 1898 Р.

Чернівці, 24/II 1898, ул. Панська, ч. 47.

Високоповажаний пане!

Ваше письмо одержала я. Дуже здивувало мене, що Ви не одержали ще книжки од пана Бриндзана, котрий відослав Вам їх напевно і має рецепіс поштовий в себе. Він приносив всі для Вас зібрані книжки до мене, і я сама переглядала, чи є все те, що Ви бажаєте. Там були і всі книжки з “Бібліотеки універсальної”¹ п[ана] Будзиновського. Платити не потребуєте за них. Є їх доста, і ми дуже радо висилаємо їх Вам. Сими днями бачилася я із паном О. Поповичем². Він взяв спис Ваш, де Ви о шкільні книжки просите, і прирік напевно вислати Вам все, о що просите. Може, то потягнеться ще зо 2–3 неділі, але він Вам вишле все; ще лиш адрес Ваш мушу ему подати.

¹ Оселі поетів (нім.).

Будьте ласкаві мені на картці дати знати, чи Ви отримали книжки Бриндзана, если б ні, так треба рекламувати.

Питаєте, чи не їжджу навіть до Болехова? Я вже там 4 роки не була, але вибираюся сего року туди. Я би взагалі хтіла звідси виїхати на довший час – найрадше до Відня, щоб набрати цілком нових людей і вражень в душу, – але ледве чи зможу. Не раз я життям така утомлена, що хтіла би-м заснути і ніколи не збудитися. Але так ведеться, мабуть, кожному, нім хто цілком отупіє і помириться з брутальністю життя.

Я споминала-м Вам, що один з моїх довших нарисів – “Битва” – має друкуватися в берлінській часописі “Gesellschaft”. Недавно писав мені новий редактор того ж місячника, що нарис той подобався ему незвичайно, що буде его дуже радо друкувати, і запросив мене ему все нове, що буду писати, посылати. Се мене дуже задовольнило. Місячник “Gesellschaft” є один з найпоступовіших і найліпших німецьких часописів, і з руських літератів я перша, що пише разом по-руськи і по-німецьки. Найновіша моя новелка в “Вістнику” (Ви его дістаєте?) під титулом “Valse melancolique” викликала велике здивування. Один кийвський літерат, п[ан] Старицький пише дослівно о ній так: “Сей вальс – то чудова річ; просто – перла”. Далі просить мене що-небудь прислати ему з своїх писань для его альманаху, котрий мають видавати російські малороси в пам’ять Котляревського – просить словами: “Ми всі найбільше просимо пишну п. Кобилянську, щоб нам прислала що-небудь свого”. Незадовго буде писати про мої письма і мене Маковей. Писав мені колись тут. Я ему знов писала, щоб сей час післав Вам “Залісся” і “Подорож до Києва”. Вже, мабуть, тепер дістанете все. Він був досі дуже зайнятий. Дуже радо прибула би я до Праги; не скажу, що не приїду, бо ж чоловік ніколи не знає, що за его плечима стоїть. Хтіла би-м оглянути і збірку Вашу в музеум, о котрій оповідав мені і брат мій. Може, наступить ще все – бог знає. Поки що сиджу дома, і працюю, і живу справді не літератським життям. Тісно і тужно мені за ширшим світом, то правда, але я не розірву той мур, що обводить мене.

А Ви не приїдете коли до Галичини або Буковини? В нас Ви ще не були, а варто б і до нас заїхати. Чи я писала Вам, що досі вийшов лише один том повістей Федьковича? Если вийде колись другий – а то потягнеться, мабуть, то наші

люди вишлють Вам. Календар Маковесевича маю вже один для Вас – коли вистараю і другий, то вишлю Вам дуже радо. Прошу пиштіть знов колись до мене, як час на теє позволить Вам а і охота, а если будете бажали якої книжки... то прошу зверніть[ся] лиш завсігди до мене. Я радо вчиню всего. Дякуючи Вам наперед за VII зошит з біографією, здоровлю Вас щиро і остаюсь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

78. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

16 БЕРЕЗНЯ 1898 Р.

16. III 898. Чер[нівці].

Ваш лист дістала я. Нині відписала-м до “Gesellschaft”, що стаття буде. Відписати мусіла я, бо від редактора дістала я лист ще коло 15 януара, і була вже крайня пора відозватися на его запитання. Терміну, коли стаття буде, не подала-м, бо ж не знаю, коли зготовите її, і коли зможу її вже переложену відослати.

Відїжджаючи, забрав Будз[иновський] від мене всі дрібні кусні (дала-м ему з “Союзу” і гумореску), бо казав, що хтів би її видати книжкою, т. є., що буде у Львові дальше свою бібліотеку видавати. Що помістив “Битву” в “Ділі”, сказав мені вперше Турбацький, чим я потрохи зчудувалася, але відтак прийшов лист від нього (тогди, як від Вас), де писав, що для мене є корисніше, що “Битва” пішла в “Діло”, тому що его читає до кільका тисяч людей. Що з прочими речами зробить, не знаю, напише мені, певно, ще.

Фотографію, що маєте в себе, не употребляйте. Пішлю Вам другу, бо мушу і так з неділі для Івасюка фотографуватись. Наймиліше було би мені, якби Ви фотогр[афію] не давали в книжку, мені справді на тім дуже мало залежить.

Нарис Кобринської сподобався мені. Сюжетом пригадує мені він Метерлінка, написаний живо, і при читанні бігають мурашки по плечах.

Здивувало мене, що Ви пишете, що Груш[евський] пише про “Царів[ну]”, і тому будете Ви мусіли про мене вже щось нового написати. Пишучи літературно-критичну студію – Ви прецінь не можете не згадувати, чи, властиво, не скритикувати “Цар[івну]”. Чи він взяв патент писати про ню? Подаю Вам до відомості, що его просто обсміяли тут патріоти з сеї критики (тут пробував майже з тиждень і М[іхновський, адв[окат] з Києва, нині має від’їхати назад). Як він міг щось так старосвітського написати? Зробив з Наталки, жінки прецінь думаючої, з самого початку повісті якогось роду *Aschenbrödel, die unter der Zucht der bösen Stiefmutter und der Stiefschwestern leidet und auf einen Königssohn wartet*¹, і каже, що она змодернізована тим, що читає Ніцше. Чи той панок не читає що іншого, окрім творів малоруської літератури, що він не знає, що тепер суть вже інші типи жіночі, і стремлять до чого іншого, як *allein zur Ehe*!² Міх[новський] (той з Києва) просто обурений, що він має якийсь голос в “Вістнику”, позаяк він лиш історик, а більше нічого. Каже, що українці незадоволені з “Вістника”, що він такий, неначеб був редагов[аний] самими старими. Вся вина лежить на Гру[шевському], котрий присвоює собі надто много прав і голосу в нім, між тим коли все, що пише, нездале. (Він абстрагує від его фахових праць). Те все подаю Вам, яко добрий товар[иш], до відомості.

Чому у німців пише про одне діло і кількох? Таким чином, виробилась в них критика, *darin so viel Köpfe, so viel Sinne*³. З причини, що Наталка “думає”, не є пересічною лялькою, що є тонкого успособлення і не іде на кулаки зі своїм окруженням, як би се була повинна зробити на думку Груш[евського], повстає прецінь повість. Се є повість чуття, сама фабула є річ побічна, а він не бачить нічого, окрім фабули. Знаєте, що сказав мені тамтого року піп Семака на вечірку, такий простий собі чоловічок, про “Царівну”? Сказав отее, що я Вам тут пишу, і по-німецьки. “Царівна” ist kein

¹ Попелюшку, яка страждає від грубого виховання лихого мачухи і зведених сестер і чекає на королевича (нім.).

² Як лише до шлюбу (нім.).

³ Бо скільки голів, стільки думок (нім.).

Buch zur Unterhaltung, es ist ein Buch zum Denken. Je öfters man es liest, um so besser versteht man es. Ich hab' es zwei Mal esen, und das zweite Mal hat es mir noch besser gefallen¹. І він, і багато інших читало “Цар[івну]” по два рази, але, певно, не задля фабули; Грушев[ський] цілком не бачить те щось, що спонукує людей читати книжку по раз другий! Він там не бачить жадного чуття і жадних думок, лиш просту фабулу. Єго іритує, що Марко виховує дітей аристокр[атів], і каже, що се по-лакейськи! Діти аристократів високих просто не віддається першій-ліпшій препарандистці виховувати, тому що тії не вміють нічого. Если б був ліпше поінформований о тім, що діти високих аристокр[атів] вчаться, не писав би такий Nonsens². Вже минули тоті часи, де люди гадали, що всякі комтесси і графині сплять до полудня, а відтак лиш добре їдять і забавляються. Минули вже давно! Вони вчаться трохи більше, як доньки урядників і пр[очі] ін[ші]. Єму видається по-старосвітськи, що Наталка пішла за компаньйонку. Чи було б по-моднішому, якби була пішла на поштову expeditor'ky³. Кафедри не дістає ще жіноцтво, а найменше таке, що не має систематичного образования. Здається, такого жіноцтва є тепер більше, як вченого. Пані Марко в нього “з голови взята”, бо она єму забагородна. Schön⁴. Хто благородний, мусить бути зараз з голови взятий. Знаєте, хт. є. пані Марко? Се є пані Müller⁵, котру Ви в Кімп[олунгу] пізнали, і не могли повздержатись від слів: “Се интересный тип”.

Пригадуєте собі? Якби Ви були її так добре знали, як я, Ви б мусили признати, що она “багородна”. Ну, але вже русинку я з неї не могла зробити, бо ж она, хоть і мешкала в такім закутку світу, як Кімп[олунг], була, помимо того, горячою мадьярською патріоткою. Її син по мужеві був хорватом. Він не є в книжці представлений горячим патріотом хорватським, і, власне, лише “європейцем”, котрого вражає

¹ “Царівна” не є книжкою для розважання, це книга, що заставляє думати. Чим більше її читають, тим краще її розуміють. Я читав її два рази, і другий раз она мені сподобалась ще більше (нім.).

² Нісенітниця (нім.).

³ Експедиторку (нім.).

⁴ Нехай так (нім.).

⁵ Мюллер (нім.).

ненависть русинів до поляків, – а Грушевс[ький] каже: “Не знати, властиво, чого ці хорватські патріоти сидять з своїм патріотизмом в Чернівцях”. Міркуйте, як се неінтелігентно сказано! Отже, лиш той сміє бути добрим русином, що сидить в Галичині, а той, що деінде – то ні?

Орядин – то також “з голови взятий”. Розуміється, він не має поняття о таких циганських натурах, а Іа Галіп (Галіп вже відвернувся від Ользі і виговорює на неї майже непублічно). Що Орядин реагує на кокетерію легкоумної румунки, то се в нього не доказ, що він натура, підлягаюча легко всяким впливам, змінлива, але просто охота авторки сплямити его. Він закидує, що Наталка бере за зле Орядину, що він жениться з полькою. Між тим, она не закидує ему те, що жениться з полькою, лише те, що задля маєтку бере польку. На стор. 367 стоїть виразно: “Чому не йшов за голосом серця, перед котрим кориться все, котрий єднає і найлютіших ворогів і перед котрого потугою зникають всі різниці, о, чому не любив сеї польки??!!” Але того він, Груш[евський], не бачить. Ах, я знаю, Ви були би мене далеко більше збештали, як Груш[евський] (але ж він навіть бештати не вміє), але Ви б були і далеко живіше піднесли те, що “Царів[ні]” надає вартість. Наталка є новітній тип, впроваджений в салон руської літератури, де її жіноцтво сидить в народних строях, з старосвітськими ідеями і зітхає до місяченька. Наталка ж думає вже над собою і другими, так і видить, що праця надає чоловікові смисл в житті. Праця умислова. Здається, *so hat kein Aschenbrödel gedacht*¹. Наталка є моя “донька”, і се є моя заслуга. Се повинен був Грушевський замітити, але він того просто не хотів бачити. Не думайте, пане Маковей, що отес послідне я Вам лиш від себе пишу. Се є думки і других людей, що читали “Цар[івну]”. Один з тутейших патріотів збирається відписати на критику Груш[евського], а оскільки я догадуюсь, то і Будз[иновський] буде про мої письма писати. Він є обурений про критиків моїх праць. Если Ви хочете писати про мене, чи, власт[иво], про мої письма *im Sinne der Arbeit wie die über*² Чайковського, то не відкладайте се аж на той час, де б я Вам знов щось

¹ Так не думала жодна попелюшка (нім.).

² На зразок такої праці, як та, що про (нім.).

нове прислала. *Eigens dazu*¹ я Вам не пришлю нічо, як радо і справляю я Вам фрайдацію. Я не хочу собі закуплювати місце в “Вістнику” – *Sie verstehen?*² Чайковський також не післав Вам за Вашу студію новелу – чому маю я посилати? Хіба що, може, его праці ліпші, то вже знов інша річ. Не знаю, бо-м нічо з его писань не читала. Почала була тамтого року в Яворові читати “Олюньку” – але не докінчила. Она читалася тяжко, а що я саме тогди хтіла ум зайняти чимсь дуже живим, то-м і лишила ту книжку на другий раз.

В неділю святковано в нас Шевченка. Я як була на Вашім прощальнім вечірку, так не була, аж вчора. Якось не складалось, щоб була ішла скорше. Так чудно було... просто не понятно, що двері Вашої кімнати стояли отворені, а Вас там не було. Але Ви вже стратили смисл *für das “Hier”*³ – правда? Тому і не зрозумієте мене. Ви вже перейнялись тамошнім елементом, *und das “Hier” ist schon ganz blaß und matt in Ihrer Erinnerung*⁴. Се, впрочім, стара пісня, що оно так буває. Від’їжджаючи, казав Будзиновс[ький], що він ніколи не буде жалувати, що перебував на Буко[вині], що він тут дуже много навчився і що вивозить много з Буковини. І українцеві М[іхновському] подобається тут. Він також був на вечірку. Ми пересиділи май[же] цілий вечір разом і говорили. З ним можна дуже добре говорити. Розповідав мені, як прийняли там “*Valse melanc[olique]*” (я его не питала). Се дивно, пишу-чи сей фрагмент, я цілком не мала жадного почуття сим разом, чи він добрий, чи невдалий. Я навіть Вам о тім споминала, а він так дуже подобався. Не хочу Вам повторювати, що він мені о тім говорив – *aber es war nichts alltägliches*⁵.

Відтак він приходив і до нас додому. Не знаю, чи я Вам споминала, що цензура петербурзька не дозволила друкувати “Царів[ну]”. Варшавська цензура перепустила і дала, як писано мені, “дуже хороший отзыв о книжці”, але “Главное управление” в Петерб[урзі] не дозволило. Мені Міхновський витолкував, чому оно так було, і взяв ціле діло на себе; в Ки-

¹ Щодо цього, власне (нім.).

² Ви розумієте? (нім.).

³ Щодо цього місця (нім.), тобто забули его.

⁴ І це місце вже затерлось у Вашій пам’яті (нім.).

⁵ Але це не було щось буденне (нім.).

еві є осібна цензура для малоросійської літератури, і він ка-
зав, що оно дасться випровадитися і щоб я тим не клопота-
лася. Він приїде, здається, незадовго знов. Тепер Вам щось
скажу, але лиш Вам, пане Маковей, не споминайте о тім ні-
кому. Тут має ся видавати руська газета, цілком а lá “Zeit”¹,
коштом українців, і перший номер має вийти вже в липні. Се
має бути цілком незалежний орган. Що Ви на тее? Я жалую,
що Вас тут нема, – ну але хто там знає, як оно ліпше! Я би
хтіла, щоби і Ваша, і наша газета процвітали. Если би Ви тут
були і будучу газету провадили, а українці давали гроші, не
було би зле. Там, може, Вам руки зв’язані дипломованими
мудростями, і Ви не можете розпоряджувати матеріалами
так, як би тут могли? Щодо “Бук[овини]”, то правда, що она
тепер мощно в воздуху, але если б була і друга часопись, не
було б зле. Всякі праці в тій часописі будуть гоноровані. Те-
пер мусимо der Dinge harren, die da kommen werden², але Ви
до липня приїдете, правда? Відтак самі розвідаєтеся про все.
Поки що – прошу не кажіть се нікому.

Я дуже цікава на Ваші гуморески. Ви тепер справ-
ді багато писали в тім числі “Віс[тника]”. Новелка Ehner
Eschenbach дуже мила. Она завсігди так пише, я її знаю.
В числі 2 Будзиновс[ького] “Neue Rundschau”³ (він має те
число в себе) – є одна дуже гарна новела Штрауса, назива-
ється “Prinz Wieduwist”⁴. Оно було б не зле перевести її до
“Вістника”, лиш що було би трудно до перекладання. Спо-
сіб описування природи – є пречудний. Прочитайте її собі
бодай, як не зможете вже упхати в “Віс[тник]”. Темат – сві-
жий, і там стільки чистоти, саме закінчення, т. є. послідне
речення загадочне мені потрохи. Я казала Будз[иновсько-
му], щоб дав Вам той номер. Дав Вам? Я з ним більше зно-
силася по Вашім від’їзді, і ми добре жили. З Оль[гою] він
погнівався. Я би Вам мала багато розповідати, але так все
писати не можна. До мене приходить часом і Турбацький,
він є розумний хлопець. Він тут так цілком самий, і тому
я его так прошу до себе, а він рад з того.

¹ На зразок “Часу” (нім.).

² Чекати на дальший хід справи (нім.).

³ “Новий огляд” (нім.).

⁴ “Принц Відувіст” (нім.).

Ага – українець хоче перекласти “Природу” на російське. Ага, ще щось. Напишіть мені, чи Ви зможете подавати до “Gesell[schaft]” від часу до часу kurze Berichte über slawische Literatur?¹ Прошу, не забудьте на се відписати мені, бо се є важна річ для мене, про котру я маю відповісти рішучо при відсилянні Вашої статті. Also, nicht vergessen², так як і на “парфум”. Маєте вже Вашу “Подорож до Києва” в книжках? Пришліть мені одну книжечку, бо я не маю жодної. А тепер будьте здорові і відпишіть бодай картку, чи-сте дістали лист, бо я дуже боюся, щоб не пропав.

Ольга К.

Влодзя писала мені передвчора, що хтіла до Вас вже писати про “Вістник”, але її муж противний тій часописі, і тому она не буде її тримати. Міркуйте, що то мусить за розум бути в его голові! А она любить читати і має найбільший наклін до книжок, як Ольга Біл[инкевич].

79. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

23 БЕРЕЗНЯ 1898 Р.

Чернів[ці], 23 / III 98.

Нині пишу Вам лиш кілька слів. Будьте ласкаві прислати мені І-ший зошит “Вісника”, если маєте ще. Редактор “Gesellschaft” розписавсь mocno до мене, пише, між іншим, що хтів-би дуже побачити Вашу часопись. Там є Ваше і моє, і пришліть мені той зошит. Він просить, аби ему написати щось до “Gesell[schaft]” про наш “Вістник”, і зве Вас вже на конто статті своїм Mitarbeiter³. Тому не забудьте мені прислати “Вістник”.

¹ Короткі статті про слов'янську літературу (нім.).

² Отже, не забудьте (нім.).

³ Співробітником (нім.).

Чи дістали-сте мій лист з 17 (а може і 16-го, бо я дату завше забуваю)? Читали-сте критику українця в “Буковині”? Нині довідалась я, що галицькі патріоти не вірять, що то українець писав, а що се буковинці зложили. Можу Вам сказати, що се правда, що то Міхновський, укр[аїнець], писав. Того дня, як мій лист до Вас відійшов, написав; впрочім те все говорив він на вечірку, що писав там про Мордовця, і прочих, і навіть про Вас споминав, що Вам гумор завмер, а на Грушевського обурений. Александер бачив манускрипт его. Я Вам споминала, що один з патріотів збирається щось про “Царівну” написати, але се все своєю дорогою, тому не думайте, що се буковинці написали, так остро не був би жоден писав. З его критикою про Кобринську я не згоджуюсь, бо її кусник мені не видається слабий. Він говорив мені навіть з обуренням, що Мордовець перемінив якісь там історичні дати, Турбацький був також при тім. Відтак говорив мені ще тут дома. Впрочім він зібрав найбільше українців. Пишіть статтю, і бувайте здорові

Ольга Коб.

Українець був там давно, як я Вам писала, мав книжкові справи. Другий раз – більше.

80. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

5 КВІТНЯ 1898 Р.

Чернів[ці], 5/4 898.

Ваш лист з фотографією я одержала.

Се був найкультурніший момент в житті медведя зробити раз фрайдацію другим, і датися фотографувати в профілю. За те дякують Вам другі і кажуть, що тішилися нею страшно.

Не гнівайтесь, що відписую Вам доперва нині. Я хтіла Вам вже zarazом і фотографію післати, то все заводили

мене з нею з дня на день. Як бачите, она не цілком добра, бо mocno підхліблена. Позиція придумана Івасюком, котрий ходив зі мною до фотографа і уложив все сам, бо так хоче мене малювати. Одна рука дуже зле. Івасюк казав, що маю файні руки до малювання, і уклав руку сам тепер, она зле вийшла і виглядає, як у банкіра. Впрочім, як вже все і є, так і прийміть, а як хочете, то подайте і до “Вістника”. Я би лиш Вам радила, щоби, може, не задруковувати другу сторону образка; зрештою, робіть, як хочете. Ага, на столику на фотографії знаходиться “Залісся”, “Вістник” і “Царівна”. Івасюк вибрав і поніс до фотографа. Але вже доста о тім.

Тепер я вже хочу Вам на Ваш лист відповісти. Щодо військової справи, то Стефан возьме Вас, розуміється, до своєї компанії, але позаяк єму грозить небезпеченство вандрувати знов до Радовець, то Ви прийдете (лиш на той випадок, если б то справдилось) до якогось капітана Губера або Арцта, з котрими Стефан вже говорив, і котрі є розумні і порядні люди і будуть старатися по можности зменшати Вам труднощі в службі. Стефан ще раз Вам каже переказати, щоб Ви на всякий случай справили собі мундир до Landw[ehr], бо се би потягнуло для Вас прикрости. Ви дістанете до 60 fr. “павшала” на мундир, а може, і більше, каже він, а окрім того, ще і fr. 50 денно. Вам мундир придасться, і на другий рік будете мусіли приїхати на вправи; отже, будете мусіли таки так єго мати. Я Вас прошу, пане Маковей, щоби Ви Стефана слухали, бо він Вам добре радить. Казав, що на другий рік будете мусіли знов приїхати. Ви взагалі тішитесь в него великою симпатією.

Ваш лист не дуже велику потіху справив мені, бо я з нього відчуваю, що Ви журитеся за “Вістник”, кажучи, що видавництво zagrożене неприхильними оцінками! Не журіться! Русинам можна ще раз і ще раз такі речі писати, як Лівобічний, то вони прочитають їх, поставлять газету набік і не подумають дальше над тим. Если би русини брали собі все так до серця і розуму, то не одна справа стояла би трохи інакше і ліпше, а і сама література. Ви те самі повинні знати, бо написали-стеся не раз про різне доста, а все було, як горохом до стіни, – може, не? Єго, т. є. “Лівобічного”, виглянцування моїх писань нанесло мені лише нелітературних заміток. Ви повинні відповісти на тоту критику

все то, що Ви мені писали, бо з свого становиська Ви маєте слухність. “Замітки читача” в Буковині – то писав Лукіянович, так само нотатку про видання Щурата, а стаття про концерт Лисенка – се писав також Українець, лиш просив підписати его сим разом “Руслан”.

Ви пишете, що згодили би-стеся на “чужу” статтю про мене, бо боїтесь, що мене “скривдите”. Das tut weh¹. Хто би казав, пане Маковей, що Ви мене скривдили? Ви були перші, що писали про мене і витягнули мене перед публіку, а тепер мали би другі що писати! Нехай собі будуть другі і “бистроумні”, але що се має до речі? Впрочім, як я можу Українцеві представити, щоби дав свою критику до “Вістника”, коли не переписуюся з ним (хіба що написав би що в справі “Царівни”), а він, певно, прислав би критику впрост на руки Стоцького, а від сего вже не вирве ніхто нічо, бо він дροжить над своєю часописею, як батько над дитиною. Звідси не напише ніхто, се, звичайно, лиш в першій хвилі запал і охота є – по часі замовкає все. Ви мене знаєте добре, а при розбиранні праць знання самого автора є велика річ. Впрочім, я не хочу Вас намовляти, бо не хочу, щоби оно вийшло щось, що не є, прим[іром], щоб я рвалася стати від голови до ніг перед читачами. Мені було би лише миліше, щоби Ви, а не хто інший писав про мене. По Вашій критиці, чи там студії, нехай би вже писав хто би хотів і що би хотів. Може би, оно було добре закинути і теє, що деякі з моїх писань суть друковані і в німецькім? Щодо чернівецької газети а lá “Zeit”, я зразу думала, що оно було би добре, если би Ви перебрали редакцію, але тепер кажу Вам, що таки ліпше, як Ви при “Вістнику”. Журнал а lá “Zeit” має бути переважно соціалістичного змісту, політики і т[ому] п[одібне], а се, здається, не Вами боготворене поле! “Вістник” має будучність, і помимо критик, як Ви кажете “неприхильних”, всі ждуть завше нетерпеливо на появлення нового числа. Не забудьте мені прислати перше число “Віс[тника]”. Пишучи до редак[тора] “Gesellschaft” про статтю, я писала про Вас і що Ви є Leiter² місячника “Вістник”. Він, ред[актор], просить о прислання одного числа; отже, я мушу вже з тої при-

¹ Мені прикро (нім.).

² Редактор (нім.).

чини прислати, щоби не думав, що я збрехала, він просить мене, а радше робить пропозицію перевести що з его новел на руське. Каже, що его письма знані вже в Англії, Франції, і що тепер один поляк переводить якусь одну повість его. Я б ему вже обіцяла, що переведу ему що коли з его праць, а він най займеться мені виданням “Царівни” в німецькім. Я з ним переписуюся. Завше при одержанні такого листа бідкаюся, що Вас тут нема, з другими о тім говорити не становить для мене якусь сатисфакцію.

Щоб Ви не журилися за “Вістник”, я хочу Вам маленьку потіху зробити (бо велику не можу). Може, злагоджу Вам на червень (Juni) той нарис, що має десь в маю в “Neue Revue” вийти. Т. є., я не думаю тому его злагодити, перевести, щоби Ви мали що друкувати, лиш тому, що я хочу взагалі Вам за те, щоби Ви не “журилися” “потіху” справити, а тим і собі. Як такий “медвідь”, як Ви, раз зажуриться, то оно і мене гнобить. Я Вам пішлю два нариси, той, що має вийти в “Neue Revue”, і один, ще і Вам не знаний. Виберіть собі один, а один я мушу дати “Буковині”, бо зробила-м ту дурницю, що обіцяла-м Турбацькому той, що для “Neue Revue”, а тепер мушу вже щось дати, як не той, то другий. Мусите знати, що виробилось таке щось по всіх тих непотрібних критиках, що тепер наші “чигають” над тим, що я пишу, напишу, і куди що пішлю. Все чую: “І що ж знов пишете? А коли будем щось від Вас мати?” Я би найрадше все Вам посилала, але мені неможливо. Я вже журюся відтепер, де пішлю свою довшу повість, тут мені її трохи шкода друкувати, я б радше дала її Вам, а, однак, я ж таки до сеї громадки приналежна, і відтак вони б мали право мені робити закиди. Ні? Я б хтіла і Вам “потіху” зробити, і їм! Не маю ще поняття, що зроблю.

Нині маєте знов в “Буковині” “Літературні замітки”. Мені розповідав на недільних сходах Стоцький, що лист Кониського – то самі лайки на Українця, і що не знає, що з тим фактом робити, чи друкувати, чи ні. Вступ до заміток українців про “Вістник”, то видиться мені, як би до Вас писаний, бо я споминала Стоцькому дещо з Ваших думок до мене про “Вістник” чи властиво відповідь на критику Лівобічного; між іншим, що видавництво розпочалося з “голими руками” і що в нас європейських геніїв нема. Він з тим

годиться, і тому, здається мені, при читанні статті в справі “Літер[атурних заміток]” Лівобічного, що самий початок, чи там вступ писаний до Вас. Впрочім, як бачите, не всі взяли собі критику Українця до серця і не задивляються на него так, як він, – та й не потребуєте “журитися”. На послідних сходах я дуже нудилася; хоть, щоправда, Стоцький завдає собі много труда, щоб людей і навчити, і забавити. Ще щастя, що Турбацький є і я з ним балакала. Я зробила одно дуже сумне спостереження на собі, а то, що волю з мужчинами балакати, як з жіноцтвом. Се тепер у загалу може смисл мати, але як та охота лишеться і на той час, де я буду мати 40 літ, – буде чисте нещастя. Будуть завсіди чоловіка підозрювати о якісь “шанси” до мужчин між тим, коли можна чоловіком лиш настільки займатися, доки маєть-ся его перед очима, а радше – его духом займатися. Але де вже хто буде такий гуманний супроти незаможної. До таких висновків прийшла я, вернувши вчора з одної візити, де сиділи самі баби і сміялися з кожної негумористичної дурниці. А якщо чоловік не сміється враз з ними (хіба, щоб з гречности втурував би до їх сміху), так зараз називається: “Чому Ви такі смутні?”. Справді, люди думають, що добрий настрій і гумор лежить лиш в тім, щоб без міри і з усього сміятися. Не, вже не піду борзо між них – они мене втомляють.

Турбацький зробив одну замітку в нашій дискусії, котра мене зажурила. Він казав, що моя “руськість” в моїх писаннях цілком німецька і що я роблю вражіння німецької письменки. Представте собі! Здається, з мене ніколи не виробиться добра русинка. Читаю лиш по-німецьки, говорю лиш по-німецьки, се щось страшного. Але Ви казали, що в “Valse mel[ancolique]” є вже поступ в мові – не? Се є правда, я тепер якийсь час читала і читаю переважно по-німецьки, бо се мені доконечно потрібно, коли пишу по-німецьки, але в маю я вже стану лиш по-руськи читати. На той час заховала я собі і всі три “Вістники”, з котрих я дуже мало що читала, навіть ті нещасливі критиковані повісті не знаю. Читаю, звичайно, лиш те, що Ви пишете, а відтак, що видається мені найінтересніше. Я посилаю Вам особно списані похибки друк[арські] в “Vaise mel[ancolique]”; як думаєте, що можна б їх ще спростувати, то спростуйте. Я зараз зразу хтіла післати та й забула вложити в лист цидулку. Чому

Ви мені ніколи не споминали, що у Львові мали-сте літературні сходи́ни і що там люди роблять? Я се вичитала вже давніше раз випадком в “Ділі”, що мені Будзиновський прислав. Я Вам все пишу! Чи Ви будете у Львові на свята? Зараз по наших святах маю їхати до Морачевських, але тут, до Сторожинця, бо вони тепер тут. Писали, що пришлють коні. Не знаю, не маю охоти бачитися з ними. Вже мені остогидли тії заграничні мудрості, котрими вони завше обдаються. Кожна дурниця загранична має страшенну вартість, а все наше і глупе, і некультурне, і Бог знає яке.

Нового тут хіба Галіп вже перепросився з О. Б. Я справді дивуюся тим людям, котрі одного дня виговорюють на себе публічно, а другого цілюються в уста. Відтак оправдуються, що то “темперамент”. Ich danke schön¹ за такий темперамент; се радше є, сказавши словом Лівобічного, хамством. Колись тут вступала стара Б. з О. по мене на бесіду. Я показала їм Вашу фотографію. Они лиш так глянули і більше нічо. Стара Б. добра душа! (Може, така, як її Галіп?). Се мене вразило – та байдужність, показуючи їм фотограф[ію], я зробила їм після свого відчуження “ласку” – а они такі байдужі! Другий раз я не покажу більше; т. є. не показала би жодної більше. Ви не смійтеся з сего, пане Маковей, але Ви того не розумієте; впрочім, може, і зрозумієте.

Не знаю, чи напишу Вам вже знов скоро, бо цілий сей місяць буде много роботи дома, і треба буде випроваджуватися. Ми спроваджуємося в тії покої, де була каса, отже, таки тутки, в тій самій хаті. Там є три покої і кухня. Буде тісно, доки ще чужі хлопці є, і я буду мусила ділитися з братами кімнатою, не дуже вигідно буде, і писати не завше добре, т. є. не зможу завше писати, як хто в хаті. Ви мені напишіть лист, щоб я мала що на свята читати, і напишіть, чи мій лист зробив Вам “потіху” і чи в Вас є “гумор”. Для Вас я пішлю extra² маленьку фотогр[афію]. Отся тим не дуже добра, що і сукню уложив дурний фотограф так зле (Івасюк дививсь, лиш аби голова була добра), а тепер я там так сиджу, як стара попадає! Як Ви приїдете, то мій портрет, може, буде вже готовий. Не знаю, чи я споминала Вам, що “Банк ру-

¹ Вельми вдячна (нім.).

² Додатково (нім.).

стикальний” вийшов в “Neue Revue”. За его гонорар я дала фотогр[афію] робити. За той нарис, що в маю вийшов, маю 30 фр[анків] дістати. Ага, Бриндзан перекладає “Природу” на французьке. Гартнер має покорегувати мову, а відтак посилає десь до якоїсь часописі фр[анцузької]. Чи ви виїжджали на двірець до Вір[гінії]? Она дуже зле виглядає, бо шила цілу зиму за гроші від рання до вечора і збавила собі на довгий час здоров’я. Я вже аж боюся починати писати лист до Вас, бо зараз виходить “простирано”. Щастя, що не говорю так много, як пишу, бо би люди від мене утікали. В нас від передвчора дуже красна погода, а в городі вже лавки. Я собі буду і сама ходити на прохід, і не чекати на товариство. Можете бути приготовані на того, що дістанете колись із города мазані епістули. Афоризми пішлю колись другий раз, бо лист вже дуже грубий.

Дай, Боже,

Ольга К.

Ага, я хочу бути перша, що Вам скаже: “Христос воскрес!”

В мене тепер нема гумору, і не дивуйтеся, що мій лист нудний!

81. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

6, 7, 8 ТРАВНЯ 1898 Р.

Черн[івці], 6.5. 898.

Я Вам давно не писала, починала була щось два рази і знов закидала. Мала-м в посліднім часі дуже много прикростей, окрім того, була знов мати слаба, відтак треба було перепроваджуватись, що тягнулося майже цілий тиждень, бо нам давано лише оден такий по другим і ми жили справді по-батярськи; додайте ще до того вареня, [нрзб.], і многі наші клопоти, то можете собі представити, як я могла перо до рук

взяти. Если би Ви були мені під час того часу написали і не ждали аж я відозвуся (думка, що і Ви можете подеколи раз по раз до мене написати, не додавала мені багато гумору), то був би з Вас файний приятель. Вже я собі мушу сама свідомство виставити, що я є добрий приятель, як вже того взялася. В мене і нині нема ще гумору, але о тім пізніше. Я хочу о всім тім наперед писати, що хтіла ще давніше сказати.

Я читала Ваші гуморески. “Модний плуг” подобався мені дуже. Він Вам справді вдався, в нім нема нічо “зробленого”, як німці кажуть, се Ваш жанр, і Ви не повинні покидатися єго. Ви пишете несвідомо гумористично, und das ist alles. Wahr¹, се, що я пишу, не беріть за комплімент, бо я нині навіть не настроєна до “м’якості”, geschweige denn² до компліментів. “Зуб мамута” також повний зачіпок до сміху, але вже подобає на гумористичну балаканку. Сам мотив занеповоротний, і тому друга гумореска менше вдатна, хоть читається дуже легко. Стефан пише для Вас військові нотатки до гуморесок, каже, що Ви один умієте між русинами людей до сміху приводити і зможете з них користати. Читала я критику другого українця в “Буковині”. Се дуже глупа річ, і робить погане вражіння, она не подобалася і другим людям. Се, певно, якийсь студент написав. Найліпше було би, якби українці, вмiсто писати такі критики, післали з-поміж себе щось “геніального” та показали тутейшим русинам, що значить добра річ. А то якраз їх твори найнаївніші і найслабші. Ваш “Модний плуг” критик впрост не зрозумів і, здається, не має дару відчувати гумору в якій-небудь гумористиці, се трапляється так. Вже на Вашім місці я б не видержала і написала (не підписуючися) яку там балаканку і виторочила стан речей. Вже оно справді так виходить, що редакція має страх много речей до вибору і лише навпомацки вибирає!

Я вже геть помирилася з Грушевським в душі за похибки в “Valse melanc[olique]”. Представте собі. Нині дістаю два числа “Neue Revue”, де знаходиться мій нарис “Auf den Feldern”³ (той, що хочу єго Вам післати), але такий скорочений, і стільки слів в нім перемінено на якісь шаблоніві, що

¹ І це все. Справді... (нім.).

² Не говорячи вже (нім.).

³ “На полях” (нім.).

я по перечитанні его просто казилася; був їм задовгий і вони по-швабськи, чей же, *Schlußakkord*¹, в котрий я, звичайно, вкладаю есенцію, опустили. Сто раз воліли би були мені роботу назад відслати, ніж таке наробити. Але я зараз завтра пишу до *Oslen*'а лист і напишу своє. Не потребую ані їх гонорару, ані їх реклами. Сей нарис була би мені і інша часопись прийняла. Добре, що маю ще перший манускрипт дома, затримала-м на всякі випадки. З того переведу Вам нарис, а відтак пішлю Вам враз з надрукованим. Я Вам кажу, почавши від свят, я гризуся неустанно, все щось є, що споганює чоловікові те життя, і хіба лише до Прута іти.

Віргінія оповідала мені, що бачилася з Вами і що Ви хочете іти до Відня. Ви мені о тім ніколи не писали! Чому Ви не писали, пане Маковей? І чому хочете іти, коли Ви задоволені у Львові? Як Ви туди підете, то я знаю, вся приязнь скінчиться. Ви гнівалися, коли я просила Вас писати мені зі Львова, а Відень не Львів, там забувається і найліпших приятелів, і мій голос не досягне Вас там, заслабий. Се є дитинно з моєї сторони, що я з такими речами не можу погодитися і що мене подібні випадки так дуже прибивають, але таких дурнів і нема много, як я, прошу, напишіть мені щось о тім. На свята була в мене Морачевська з чоловіком і дитиною. Ні, она не є вже більше моєю товаришкою, не люблю їх обох. З самої критики втратили ніжність чуття і грацію духа і тіла (особливо она) і тонкість в поведенні. Їх присутність давить мене, і я мовчу дуже много, коли вони тут. Коли я її порівняю з Ольгою Устиянович, тою “Мартухою”, повною доброти і чуття, то вся її наука і загранична образованість мізерніє перед нею. Ні, чуття, пане Маковей, т. є. великий чоловік, і если его в кого подибується, то не треба его від себе відкидати, denn das ist keine Krämerware, die man fürs Geld und aus den Büchern schöpfen kann². Морачевські дали мені собою много, много до думання, і я їх вже не можу поважати так, як давніше, особливо его; він був мені завше несимпатичний.

Ви мені пишете, що Ярошинська хтіла мене наслідувати в якійсь там новелі. Она, власне, вчора була в мене і розпові-

¹Заклучний акорд (нім.).

²Тому, що це не є крам, який можна набути за гроші чи з книжок (нім.).

дала мені, що Ви відослали їй манускрипт і що она собі з того нічого не робить. Розуміється, що я їй нічо о тім не споминала, що о тім вже знала. Питала-м її лише, що їй закинено. Я маю вже то переконане, що її прихильність до мене вже зблідла, і се тому, що мої письма друкуються, і що їх люди там “хвалять”. То само добилося мені і від К[обринсь]кої, вже по раз другий, хоть я ніяк не можу в се повірити; але особи, котрі стикаються з нею ближче, споминали, що она “завидує” мені “слави”... Міркуйте лише: “Слави”! Що в мене за слава? Раз давно споминала она, що она не завидувала би мені ніколи жодного щастя, що я такий добрий чоловік! А тепер... через одробину якогось признання відвертатися від чоловіка. Але я в то не хочу вірити. Я поїду сего літа до неї і буду її так mocno любити, що она переконається, що я не є поганій чоловік. Мені дуже тяжко приходитьсь вірити в погані зворушення у людей, котрі я звикла любити і шанувати. Я боюся, щоби я не остала одного гарного дня цілком без товаришок. З самого великого “пошановання мого таланту”!

Представте собі, до якого степеня доходить зарозумілість Морачевських. Она мені каже, “що она боїться, що її хлопець буде Wunderkind, бо она “мудра, і він, звісно, не дурний”... Ну, я не відповіла нічого, але подумала собі, що хлопець може вдатись і до свого діда по матері, котрий вважається великою обмеженістю.

Я би так дуже хтіла мати тут лише одну значну жінку, дуже інтелігентну, з чуттям, і щоб була доброго серця і без “жовчі”, і приставати з нею. Лише одну-одніську. Я би все тутейше знакомство заміняла за ню. Але де я її найду? Де я її найду?

Вчера мало відбутися якесь засідання нашого “Драматичного товариства”. Я не пішла. Я починаю тепер самоту любити. Впрочім, мені навкучило те товариство. Знаєте, Галіп почуває вже якісь “анси” і до Вас, і грозить руським літератам критикою. Казав Ярошинській, що теперішня руська література спочиває в руках старих кавалерів, котрі не мають що робити та беруться до літератури, і старих “істеричних” панен, себто в Ваших і моїх руках!! Плів ще много небилиць в нашу честь, але шкода атраменту повторяти то. Якби Ви лише тут раз були, тогди я на нікого не буду дивитися. Г[аліп] з О[льгою] вже так як заручений, а що він

всюди, де лише русини покажуться, іде, так я не хочу єму в дорогу ставати. Ліпше з ніким не приставати, як з такою товпою. Не думайте, що я так собі пишу, але час, відколи Ви відїхали, давсь мені взнаки, а особливо в посліднім часі.

Посилаю Вам “Рожі”. Они не подобаються мені більше. Роздумайте собі добре, чи їх подати до “Вістника”, щоб Вас не збештали за них. Другий аркушик з “Рожами” – се якогось роду поезія, котру я охрестила “Акорди”, бо не знала, як назвати її. Се я одного вечора, в пальмову неділю, написала. Вони одного тону, і вони не є до друку. Се я лиш так собі написала, бо не могла ані на музику піти, ані запитися. Се справді річ настрою, бо нині я б за ніщо в світі не вдала таке. Відошліть мені їх назад. Може, я знов щось подібне напишу і хочу все разом мати. Афоризми не посилаю Вам. Правду сказавши, не можу рішитися післати їх Вам. Може, колись пізнійше.

Я вже дуже хтіла до Вас писати. Я властиво не буду з Вас много потіхи мати, як будете тут, бо Ви будете дуже заняті; а відтак, як Ви підете до Відня, пане Маковей, се є щось страшного, і вже тогди Ви мене цілком не будете “чути”. Я вже знаю наперед, як то буде. Але я вже не зможу другий “Vals[e] mel[ancholique]” написати, тому що такі річі в мене не повторяться більше. Віргінія мені казала, що Ви змінилися, і в Вас нема того давнього гумору. Не знаю, як то все, що я пишу, представляється Вам... але если б Ви мене за то все менше поважали і сміялись з того – я сталась би супроти Вас деревом, котре би Ви ніколи не могли більше ожити. Ніколи. Пане Маковей, чоловік може самий себе знищити, і єму не потрібно до того навіть револьвера. Можна доти гризтися і кпити собі з себе, доки все чувство не ступіє. Schluss¹. Більше не потрібно.

7.5. [1898].

Вчера ввечер їздила я на дворець, де бачилася з Ользею Устиянович. Она вертала з Кавказу, де була щось півроку. Там би нам бути, пане Маковей! Нам, літератам. Її листи звідти були дуже інтересні. Привезла мені звідти перський шаль. Се пречудна річ, тонесенька, як павутина – ручна

¹ Кінець (нім.).

робота; на око досить не показне, але таке ніжне і файне страх! І малесеньку прекрасну Матір Божу з (нрзб.) привезла; як приїдете, то Вам все покажу. Тепер маю вже дві “Восточні”, одну від Вас, а одну від Ользі. Маю до Вас дуже велику просьбу. Будьте ласкаві написати мені, що коштують твори Шевченкові, але то видання, яке не є в Росії дозволене, і котре було би гарне. Ольга У[стиянович] просила мене вистарати їй таке, она має его післати в Росію якомусь українцеві, а я хтіла би їй то купити в реванш за шалік. Прошу, не забудьте довідатись і написати мені, я Вам пішлю гроші (але я мушу знати, кільки більше-менше), а як Ви будете вже сюди їхати, то я Вас попрошу купити то, gut? Я вже скінчила переводити “Царівну” і лише маю ще дещо покорегувати. *Коли пришлете статтю?* Я б її хтіла перевести ще сего місяця. Відтак бралась би вже до іншої роботи.

Посилаю Вам біографію Ковалевської, писану Лефлеровою. Се її найліпше діло, і прошу Вас дуже прочитати. Вам стане по перечитанню так, якби-сте пізнали особисто дві значні жінки. Дуже, дуже талановито писано, для Вас буде се подвійно цікаво. Се непересічне діло, і немає нічого в собі з звичайних біографій. Надзвичайно цікаве і живо представлене, я цілком одушевилася тим, і тому не можу повздержатися не посилати Вам его. Прочитала-м недавно одну повість (друковану в Будзиновського, “Berliner Rundschau”, котру відбираю з книгарні і по перечитанні єму відсилаю) з шведського Hermann’a Bang’a “Am Wege”¹. Візьміть від Будзиновського ті зошити, і читайте, і переводіть в “Вістнику”. Звертаю Вашу увагу на стиль тої пречудної незвичайно поєдиної праці, на характеристику, і як там ні одного слова забагато нема. Зразу видалось мені, що се на тім нічого нема, але коли я розчиталась далі і переконалася, що се з незвичайним талантом писане. Я ще подібно писану повість не читала досі, хоть начиталась досить того добра. Я тепер з себе страшно незадоволена, до того різні обставини причиняються, що чоловік чимраз більше сходить на якусь щоденну, добре витоптану дорогу і буде далі лише тим тішитись, як з’їсть і спати ляже. З помешкання я дуже незадоволена, не маю ні крихти спокою, лучче би мені тепер списувати, що

¹ Германа Банга “На шляху” (нім.).

о́круг мене говориться, як те, що в голові оживає. “Акорди” ще в тамтїй хатї писанї. (Адрес мїй той сам[ий]).

Стефан має дуже велику надїю, що тут останеться, отже, прийдете правдоподїбно до єго компанїї. Батько перебуває много на селї. Там майже всї забудування вже під дахом, має все гарне бути, хоть невелике. Я в батька тепер в великій ласцї. Написала-м єму недавно в одній справї один лист, котрий, если б мав добрі наслідки, буде для мене дуже корисний. Обіцяв батько дати менї зараз на “стіл” сотку. Я все ще не покидаюся того, [щоб] їхати восени до Відня.

Прошу Вас дуже, если будете мати вже статтю для “Gesellschaft” готову, так присилайте менї зараз. Я тепер пильна, помимо того, що не є з себе задоволена. Я маю Вам дуже, дуже много до сказаня. А Ви? Ви напишіть менї скоро, менї вже так пусто, я вже страшно довго від Вас письма не мала.

Ярошинська дуже розгнівалася на редакцію “Вістника”, що не хтіла їй посилати “Вістник” за половину ціни, і що ви їй навіть на те не відповіли. Я успокоювала її та казала, що Ви, певно, забули. Она також дивний чоловік з своїми письмами. Если чоловік не дуже в свій талант вірить, то оно має і свої хиби, але если хто себе такий певний, як она, то се погано. Она нарікає на русинів, що вони винні, що она перестала по-німецьки писати; хто її перешкоджає і тепер свої речі в Німеччину посилати? Я просто боюся о тім споминати, що пишу, *sie wird dann so unheimlich und schweigsam!*¹

Але вже доста на нинї. Пописала-м стілько, а читати нема що, от не гнівайтесь, та й вже. Напишіть менї, що Ви тепер робите, і що Ви тепер думаєте, і чи Ви журитеся, і що Ви пишете. Ага, Будзиновський писав менї, але ніяк не можу зібратися, щоб єму відповісти, охоти нема.

Здоровлю Вас щиро.

Музикант з дуже розстроєними струнами К.

8.5. [1898].

Хтіла-м Ваш лист відсилати, саме коли внесли “Буковину”. Прочитала-м критику на 4-ту книжку “Вістника”. Се писав або Галіп або Лукіянович, але скорше Галіп, бо

¹ Она тоді зникла і мовчатиме (нім.).

она згоджується з тою інструкцією, котру виявляв перед Ярошинською. Ну, люди зробили собі з того спорт – критикувати тепер літературні твори; шкода лише, що не дають приміри, як писати, і що не купують книжки, щоб з того могли і автори щось мати; каже платити редакції за твори авторів (Галіпа і досі гризе, що він за свої “Зорі” нічого не дістав), але не знати, звідки набрати і редакції фонду на те, як сама публіка остається деревом супроти літературних діл? Мене вже зачинають тепер розвеселювати тії “критики”, се так, як би маленькі “піньчики” роздзявкалися, коли почули, що десь якийсь великий Британ раз гавкнув! Не знаю, але я не видержу, щоб не обізватися раз на всі тії критики, коли, – не знаю нині напевно, але нагода буде ще, бо кожда книжка буде критикована. Сподіваюся, що Ви всі тії речі не берете до серця і будете з них хіба сміятися. “Модний плуг” є вдала річ, а хто не відчуває в нім сатири, ні гумору – сам тому винен. Не знаю, як другим, але нам всім він дуже подобався; над такими дрібницями як “шлеї” і “шнури” ніхто не застановляється, і вони нікому не впадають в око, але если хто хоче кого вдарити, найде бука. Я Вам кажу, я не видержу, щоб також не написати щось про тії критики, але я не звернуся лиш до самих критиків, але і до публіки, до того грубого невдячного вола.

Додайте мені ще свої думки, і я все разом зберу.

82. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

10 ТРАВНЯ 1898 Р.

10.V. 898.

Прочитавши Ваш лист, мені стало дуже сумно. Не думайте, що се сум такого рода: “Робила собі на когось надії, а тепер осталась...”. Се сум цілком дозрілого чоловіка, котрий роздягає свою душу перед другим до наготи, а другий

не бачить в тім нічо, крім одного – самиця. Nun schäme ich mich u[nd] ich werde mich mein ganzes Leben lang schämen, u[nd] diese Scham wird an mir nagen wie an anderen tiefe, schwere physische Leiden nagen!¹

Лише “самиця” я в Вас жінка, пане Маковей, – “самиця з деякою політурою цивілізованого чоловіка” – у Вас, пане Маковей, у Вас? Warum haben Sie mir das angethan?... Nach solchen Worten wie die Ihrigen... möchte man sich gleich dem ersten besten Dienstmann an den Hals werfen u[nd] dann laut hinausrufen, dass es keine Reinheit u[nd] Heiligkeit mehr in Gefühlen gibt, keine Selbstlosigkeit u[nd] keine Aufopferung *ohne* Belohnung! Es sitzt in mir wie ein Giftpfeil in der Seele u[nd] niemand kann sie mir mehr herausziehen. Wenn ich jemandem in meinem Leben geschrieben habe, so ist es jetzt, heute, in diesem Augenblicke. Es sind zwei Stunden seit der Zeit vergangen als ich Ihren Brief las. Zwei Stunden... vielleicht etwas mehr darüber... u[nd] ich bin ganz still geworden. Eines höre ich gut: “Самиця”. Alles, was ich von den ersten Monaten Ihrer Bekanntschaft dachte..., auch fühlte, се була груда почестей – боронитися можем – und es nicht anders u[nd] noch selbstloser als “самиця”? Вже знала, що Ви не “кандидат на мужа”... Ви і не робили нікому надії”... ніхто Вам сего не може закинути, а я вже найменше, es ist bloß ein muthwilliges Spiel des Schicksals gewesen, dass unsere Wege sich kreuzten, eine Zeit zusammenliefen u[nd] dann wieder auseinanderliefen, u[nd] dass wir uns kennenlernten видимо се що? Я думаю, що Вам нічо. І мені нічо; bis auf das Eine, bis auf das eine Schreckliche, in das ich mich nie genug hineinleben, nie hinein stürzen kann, dass in Ihren Augen eine Frau, u[nd] mag sie das Feinste u[nd] Selbstloseste fühlen, doch nur eine grobe “самиця” ist. Sie können sich nicht gut vorstellen, wie tief Sie Ihren Pfeil abgefeuert haben u[nd] wie gut es getroffen hat. Wenn Sie mich jetzt sehen könnten... Könnten Sie froh sein...²

¹ Тепер мені соромно, і буде мені соромно все життя, і сором гризтиме мене так, як інших гризе глибокий, важкий фізичний біль! (нім.).

² Чому Ви це мені зробили?... Після таких слів, як Ваші, хочеться кинутися на шию першому-ліпшому служивому чоловікові й потім голосно кричати, що немає милосердя і святості в почуттях, самовідданості і самопожертви без винагороди! Се сидить в мені, як отруйна стріла в душі, й ніхто не зможе мені

Я не можу силуватися, переконувати Вас, що в кожній людській душі ростуть і цвіти попри те, що чоловік має своє коріння в землі, я і не вчиню це на майбутнє більше – тому, що Ви не зрозумієте мене і потім, так, як не розуміли моє відчуття досі, і розв'язували тони душі лише одним словом – “самиця”. Можна би і мовчати, *wem kommt nur das (нерозбірливо) vor, u[nd] darum spreche ich¹*. Я стану відзавтра щоденник писати, щоденник, який дістанете від мене по кількох роках і який навчить Вас, що значить “жінка” і що значить “любов”. Ви ж цілком некомпетентні говорити, бо звідки знаєте, що значить правда любов жінки? Ви розкидаєте тими словами, мов шматками, саме там, де Ви повинні капелюх зняти. Я Вам не пишу дурниці – я є вже доросла людина, свідомо кожної своєї думки і свого зворушення, – і не просто самиця, котра могла сама мати і ушасливити себе, якщо б сама гармонія життя в тім трималася. Кажете, не ховатися перед людьми? Що мені по них? Якщо вибрані істоти, визначаючися інтелекцією і тоншим чуттям істоти, кажуть: “Кожда жінка – лиш самиця”... так що ж я можу від Галіпів і інших таких подібних надіятися? Тоді вони мають слухність писати, примір[ом], мені, незамужній, листи, як писав їм мені Галіп вже два рази!... Правда хіба по їх стороні, що мені по “людях”? *Ich könnte Sie vor Schmerz beissen²*. Розумієте, що то значить? *Vor Schmerz, weil Sie*

її звідти витягти. Коли я когось-небудь у своєму житті писала, то це тепер, сьогодні, в цю мить. Пройшло тільки дві години відтоді, як я прочитала Вашого листа. Дві години, можливо, дещо більше, і я зовсім завмерла. Тільки одне чую добре: “самиця”. Все, про що я думала з перших місяців нашого знайомства..., що я відчувала, це була грудка почестей – боронитися можемо – і то не інакше й ще відчайдушніше, ніж “самиця”. Вже знала, що Ви не “кандидат на мужа”... Ви ж не залишали нікому надії..., ніхто Вам сього не може кинути, а я вже найменше, це була тільки пустотлива гра долі, що наші дороги перехрестилися, деякий час ішли поряд, а потім знову розійшлися, і що ми познайомилися одне з одним – видимо це що? Я думаю, що Вам ніщо. І мені ніщо; аж до одного, до найжахливішого, у що я ніколи не зможу вжитися, звикнути з тим, що у Ваших очах жінка, хай би як тонко й саможертвно вона не відчувала, є лише груба “самиця”. Ви не можете уявити собі, як глибоко Ви увігнали Вашу стрілу і як добре поцілили. Коли б Ви могли зараз побачити мене... Ви б неймовірно втішилися... (нім.).

¹ Кому тільки (нрзб.) спаде на думку, і тому я говорю про це (нім.).

² Я могла би Вас від болю вжалити (нім.).

mich nicht verstanden, u[nd] ich mich schämen muss¹... а інтелігентна жінка соромиться трохи інакше, ніж як собі се мужчина представляє...

Читайте “Софію Ковалевську” і Ви будете знати, що значить “несамиця”.

Кажете, що Вам атмосфера галицька і буковинська задушна – мені запорожня, і тому я би хтіла десь геть виїхати. Не щоб людей пізнати. Що можна від них таке надіятись? Aber nun das zu sehen u[nd] sich in das zu vertiefen, was Seelen in Ihren schönsten unbedachtesten Momenten geleistet haben... u[nd] die Kunst zu sehen, die (нерозбірливо) Weh thut... u[nd] Vollendetes, zu Ende geratenes zu sehen... u[nd] dann sich zurückziehen in die Stille, u[nd] Einsamkeit, die wenigstes vornehm ist. Ich werde es so machen². На старість буду жити, як мужик, з природою в уста цілюватися.

Пишете, що “жінки” Ваше положення і відносини до Вашої родини не розуміють. Чи говорили Ви з ними коли-небудь?.. Ні, вже Ви можете чоловіка не раз справді дуже сильно вразити, пане Маковей. Если кого шанується, тим мусить шануватися і его мати... взагалі вже то само слово “мати” – се щось таке святе, dass man sich darüber nicht grob hinaussetzen kann – u[nd] es einem nicht gleichgültig bleiben kann, wie die Mutter jemandes, den man nicht liebt... u[nd] nun man darüber nicht gesprochen hat, – so waren Sie selber derjenige, der einem immer den Mund geschlossen hat, u[nd] man hat auch seine Ambitionen³...

Що в мужчині бачити, коли він в жінці лиш самицю бачить? Ich muss nun darum denken, weil es mir so schrecklich Weh thut... Hätten es doch andere sagen selber u[nd] nicht Sie!... nicht Sie, zu dem ich so viel Vertrauen gehabt habe... bei dem ich ein Gefühl habe, das mich von anderen so ferngehalten

¹ Від болю, бо Ви мене не зрозуміли, і я мушу соромитися (нім.).

² А щоби побачити і заглибитися у те, чого досягли душі у їхні найпрекрасніші необдумані моменти... і щоби побачити мистецтво, яке (нерозбірливо) завдає болю..., побачити все досконале, довершене... і тоді повернутися до тиші й самотності, яка принаймні є шляхетною. Я так і зроблю.

³ ...що о нім не можна висловлюватися грубо – і не може бути байдуже, як матір когось, кого не любиш... і о нім не говориш, – таж Ви самі були тим, хто завжди комусь затирав рота, і при цьому в кожного є ще свої амбіції (нім.).

hat! was mich anwiderte...¹ Я собі витовкла до Вас дорогу, не, лісом ішла завсігди до Вас, щоб мене ніхто не бачив, навіть Ви самі, і щоб Ви хіба мене “чули”... а Ви нараз мене пірвали та й за двері шпурнули: “самиця”! Який з Вас “резонатор”!.. не, але я другий вальс не втну вже; вже геть втомилася...

Не гнівайтесь, пане Маковей... aber Sie haben mir doch sehr sehr Weh gethan, u[nd] ich werde mich jetzt fürchten, vor Ihre Thür zu kommen² однаково коли; листом або не. Зате я буду для Вас дневник писати. За пару років буде вже в мене “сиве волосся” і тогди я его Вам передам, і Ви переконаєтеся, які є жінки на світі. Тим часом пишіть свою історію. Пишіть поединчо так, як все було, як Ви жили, чого добилися, а я від себе цілком окремо напишу свою, і де опинилася. Відтак злучу ті дві історії разом. Не бійтеся; з того не вийде “самиця”. З тою думкою ношуся я вже віддавна і споминала-м раз вже Вам, що я хочу, аби ми спільно одну повість написали; се я о тім думала.

Єсли би Ви були тут ще, не знаю, кілька років жили, так само, як жили досі, я би була з того задоволена, то само, що Ви були тут, мене задовольняло, не знаю. Але Ви мені in natura видаєтеся нашим чоловіком, як з пера, не раз з рухів або з самого голосу, або з якого-небудь погляду я Вас розуміла – з листів говорить до мене не той Маковей, u[nd] das that mir so weh... u[nd] ich fühle, dass Sie immer weiter u[nd] weiter von mir gehen...³, а з словом “самиця” Ви страх відтрутили мене. Я буду ще говорити до Вас, але то слово все буде на чатах при мені стояти. І чому Ви его мені в дарунок дали! за “Vals[e] melanch[olique]”? Ви, Ви! мені! Inbegriff einer edleren Männlichkeit, dass doch dieses elende Leben einem nicht einmal eine Illusion lassen kann! Nun schau' ich aber keinen Menschen mehr an; es ist genug, wenn man sich einmal in seinem Leben aus tiefster Seele schämt... mehr braucht man nicht. Ich will eben nicht, dass Sie mich noch einmal beschämen... ich weiß

¹ Я мушу помислити над цим, бо це причиняє мені страшний біль... коли б це сказали інші, а не Ви!... не Ви, до кого я мала стільки довіри... з ким я мала відчуття, яке тримало мене на віддалі від інших, що викликали в мені огиду... (нім.).

² ...але Ви зробили мені дуже, дуже боляче, і тепер я буду остерігатися підходити до Ваших дверей (нім.).

³ ...і це завдавало мені стільки болю... і я відчуваю, що Ви віддаляєтесь від мене все далі й далі... (нім.).

nicht, ob Sie mich auch beruhigen könnten... es ist oft so ein schreckliches Gefühl..., wenn Sie mir nie geglaubt haben... u[nd] ich habe Sie nie beleidigt, mit keinem Gefühl u[nd] auch mit Worten und Handlungen nicht – so sollen Sie nur diesmal glauben, dass Sie mich ganz beschämt haben – *damit*, dass Sie in mir etwas Geheimes, Selbstsüchtiges wittern, etwas, was in Ihnen nicht das Bessere, sondern das Billige will.

Einmal... es war bei der Musik, sagten Sie, dass Sie immer “allein” bleiben würden, weil Ihre Vater und Mutter an der Brustkrankheit gestorben. Sie sagten es auch vordem einmal. Mir genügte es nur einmal; nicht um Sie von mir zu entfernen..., sondern um einen Entschluss in mir reifen zu lassen. Damit Sie nicht allein sterben, nicht von fremden rohen Menschen gepflegt, es ist zu schrecklich, u[nd] dass ich zu Ihnen damals kommen wollte, dass ich damals auch meine Mutter lassen würde, um bei Ihnen zu sein¹.

І не з самої простої цікавості починала я всяких “Більці” в студіювати, не, пане Маковей. Лише тому, що я хтіла зрозуміти грудні слабости. Мені однаково, чи Ви се повірите, чи ні – се не змінить правду. Один з афоризмів, котрий я не могла рішитися послати Вам, се той: “Dreimal stürbe ich – stürbest du einmal ohne “mich!”² Скажіть, визирає з того “самиця”?

Я б могла Вам ще більше сказати, але непотрібно. Ви і так не повірите. А се щось такого страшного, як кому не віриться! Alles, was man gedacht hat, gefühlt, in seinen besten

¹ Як символ шляхетної мужності, втілений у тім, що це злиденне життя неспроможне дати комусь навіть ілюзію! Отож я більше не дивлюся на жодну людину; достатньо того, коли ти в своєму житті від усієї душі соромишся... а більше й непотрібно. Отож я більше не хочу, щоб Ви ще раз присоромлювали мене... я не знаю, чи змогли б Ви також заспокоїти мене... часто це таке жахливе відчуття... коли Ви мені ніколи не вірили... і я ніколи нічим Вас не образила, жодним почуттям, і жодними словами чи діями – тож цього разу Ви мусите повірити, що Ви мене страшенно принизили – тим, що мовби відчули в мені щось потаємне, егоїстичне, щось таке, що у Вас самих прагне не кращого, а тільки дешевого.

Одного разу... це було при музиці, Ви сказали, що назавжди воліли б лишитися “самотнім”, позаяк Ваші батько й мати померли від грудної хвороби. Ви казали це вже й до того. Мені було достатньо одного разу, але не для того, щоб віддалити Вас від себе, а щоб дати визріти в мені певному рішенню. Щоби Ви вмирали не самотнім, щоб Вас доглядали не чужі, грубі люди, адже це жахливо, а щоби мені захотілося тоді прийти до Вас, щоби тоді я покинула навіть свою матір, аби бути біля Вас (нім.)

² “Я готова тричі померти, якщо ти хоч раз помреш без мене” (нім.)

Augenblicken gehandelt, es ist nicht “mehr”¹, не, можна би собі впрост з жалю щось заподіяти. По прочитанню Вашого листа – того місця – в мене голос змінився. Ви не знаєте, як сильно впливає на мене біль психічний, – голос в мене никне. Ви пишете “was man Bruch nennt, vermag man nicht zu verehren”. Könnten Sie mich doch jetzt durchschauen... Aber das werden Sie so hier nicht vermögen. Hätten mir doch andere das schreiben sollen, und nicht Sie! nicht Sie! nicht Sie! Wenn Sie es wieder gut machen können – dann machen Sie es. Ich will etwas von Ihnen verlangen, nicht andere, Sie sollen nur auch mir etwas geben, verehren Sie, wen Sie wollen, nur für eine berechnete und berechnende Alltagsware sollen Sie mich nicht halten²; такою я не була ніколи і не буду, і се не смієте Ви о мені думати. Ich habe Sie nie mit gemeinen Hintergedanken beleidigt und deshalb dürfen Sie nicht von mir so denken. Eine falsche und ungerechte Meinung von Menschen, die man achtet – dass ist die Misshandlung des Geistes, und was habe ich Ihnen Böses getan? Mir ist, als ob man mir brauende Siegel auf den Körper gedrückt hätte..., mit denen man wurde bezeichnet, solche, die den Mann missachten und ihn nur für eine Vorratskammer erschufen.

Sie waren für mich nie eine “Vorratskammer”, aber etwas weit, weit Schöneres. Sie können es nicht verstehen, und ich werde es Ihnen auch nicht sagen. Sie glauben es doch nicht³.

¹ Всего, що думалось, відчувалось, у кращі моменти діялось, “більше” не існує (нім.).

² “те, що звуть розривом, не слід шанувати”. Ви ж могли мене вже розгледіти... Але на це Ви тут не спроможні. Коли б мені це написали інші, а не Ви! не Ви! не Ви! Якщо Ви волієте це знову виправити – тоді зробіть це. Я ж бо волю від Вас чогось вимагати, а не інші, Ви повинні також дати мені щось, шануйте, кого завгодно, але не тримайте мене тільки за щоденний товар, який має розраховану ціну і сам надається до розрахунку (нім.).

³ Я ніколи не ображала Вас негідними прихованими думками і тому Ви не смієте так думати про мене. Фальшива чи несправедлива думка про людей, яких шануєш, – це знущення над духом, а що злого я Вам вчинила? Я почувалася зараз так, немовби мені до тіла приклали гарячі клейма..., якими колись таврували злочинців, такі, що зневажали чоловіка і призначали его тільки для комори істівних запасів.

Ви ніколи не були для мене “коморою істівних запасів”, а чимось набагато, набагато кращим. Але Ви не можете цього збагнути, а я Вам також цього не скажу. Адже Ви не вірите цьому всьому (нім.).

Розважте лиш то слово “комусь не вірити”, примір[ом], если б Вам хто не вірив, що Ви своїх братів не любите, або свою маму? Чи Ви могли би спокійні бути? Могли би-сте?

В мундурі піхоти можете прибути, але, як Стефан казав, се робить дуже зле вражіння і могло б Вам пошкодити. Шкода, що в мене нема тепер грошей, позичила б Вам і Ви віддавали б мені їх ратами. Маю десь в червні чи юлі до 120 fr. з Штутгарта дістати. Може би-сте, могли на виплат уніформу взяти? Я боюся, що оно Вам пошкодить, як не зможете уніформу постарати. Добре, що написали-сте критику. Якубовському відпишіть скоро. Если Колесса напише статтю – я її не переведу на німецьке.

Здоровлю Вас,

Ол. Кобилянська

83. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

II ТРАВНЯ 1898 Р.

11.V. 898.

Нині рано відослала я до Вас лист, котрий я вчора до Вас писала. Я була справді дуже зворушена, пишучи его. Нині була я майже цілу днину дуже втомлена. Надвечір витяг мене Александер в город. Десь музика там мала грати. І грала. Ми ішли побічними алеями, а музика грала там, де діти граються. Деревя вже всі такі зелені, свіжо-зелені, пане Маковей, а галуззя одної верби, там, де раз ставок був, звисали, одягнені в молоду зелень, майже аж до землі. Трава десь крізь ніч вигуділа така висока, струнка, буйна така і чисто-чисто зелена! Між деревами миготіли барви проходжующихся, ми ходили побічними вулицями, і музика грала!.. она гралася в воздухі між деревами і надала нараз всему інший характер. Я не гніваюся на Вас,

пане Маковей! Я би була хтіла, щоби Ви були в тій хвилі там, не задля мене, задля себе, і потонули цілком в тонах. Або лучше, я би була Вас потонула цілком в тонах, і щоби Ви відчули красу, і Ви, і всі, хто поважає і розуміє її! Я не можу на Вас гніватися. Се неможливо, що Ви хтіли завдати мені болю Вашими словами в листі, абсолютно неможливо! Я Вам нічого злого не вдіяла, і се було навіть погано, що я писала “Ich möchte Sie vor Schrei “beissen!”... Ich werde Sie nicht “beissen”. Irgendetwas brauchte nur mit einem Male allen Groll, u[nd] ich habe Sie so deutlich, deutlich gesehen... wie Sie kommen, in Ihrem alten grauen Überzieher... ganz langsam...”¹ “медвідь”. І я тому пишу сей лист, щоб Вам не завдавати прикрости тим, щоби Ви мені що[сь] на мій лист з 10[-го] відповіли. Er soll sterben, u[nd] “Güte” soll ihn verschlingen, sowie mein Weh die Schönheit des Frühlings besiegt hat².

І як Ви приїдете, то я не хочу з Вами о тім говорити; буду тішитися, як Ви тут будете, і вже, більше нічо. Сих кілька слів пишу я Вам скоро-скоро, і щоб Ви знали, що на останній лист не хочу відповіді. Сумні річі не треба відновляти і продовжати. Здоровлю Вас щиро,

Ваш давний музикант Ольга К.

84. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

12, 13 ТРАВНЯ 1898 Р.

1898. 12 M[ai]

Wenn man einmal ins Denken hineinkommt – möchte man gar nicht aufhören. Seit zwei Tagen bin ich so ins Denken

¹ “Я хотіла Вас від туску “ужалити!” ... Я Вас не “вжалю”. Чогось іншого потребувала раптом уся неприязнь і злоба, і я побачила Вас так чітко, зовсім чітко, як Ви йдете у своєму старому сірому пальті зовсім поволі... (нім.).

² Він має померти, і “доброта” має его поглинути так само, як мій біль перемогла краса весни (нім.).

herein, als Ihr Brief kam, u[nd] in mir so vieles aufrührte. Zuerst... dass jemand, den man sah über dem Pöbel hinaus- stehen, an Selbstverzerrung leidet. Sie leiden an Selbstver- zerrung. Von Natur aus ebenmäßig angelegt – ich möchte bei- nahe sagen plastisch..., neigen Sie sich in Ihrem schönsten Alter zur Selbstverzerrung. Zuerst... Sie denken, dass Ihre schriftstellerische Arbeiten darunter nicht leiden, dass Sie immer gesundschreiben. So gesund, wie es nur der Gottfried Keller gethan. Es ist Gleichgewicht in Ihren Arbeiten, weil Ihr Geist Gleichgewicht hat. Fast möchte man an den Men- schen leiden, dass Sie so elend geworden sind, so zerrissen, zersplittert, so nackt u[nd] illusionslos, so bohrend und da- bei so süßlich. Und dieses Süßliche wird jetzt in die Litera- tur hineingetragen u[nd] benimmt dem Leben alle Schönheit, benimmt, dass man das Einfach-Grosse u[nd] das Edle nicht sieht. Dieses Element greift Sie um, u[nd] Sie geben sich dazu gar, sich mit dem Namen Dekadent zu besudeln! Pfui über den lachenden Löwen, der sich gestört in sein Innerstes hi- neinschaut, allerlei Fratzen schneidet und dann sagt¹: мені здається, що я психічно і фізично натуральний чоловік, але я такий самий декадент, як і інші, тільки з тим ще одним сумнівом, що і про декадентство у мене багато рефлексій... ein wahrer Kultus mit diesen “Reflexionen”!...

¹ Коли ми починаємо віддаватися нашим думкам, то нам важко зупи- нитися. Вже два дні я постійно думаю, відколи отримала від Вас листа, який викликав у мені бурю емоцій. Насамперед те, що хтось, хто виви- шувався понад простолюдом, страждає самоспотворенням. Ви страждаєте самоспотворенням. Від природи гармонійно сформовані, я б навіть сказа- ла – майже пластичні... Ви схильні у своєму прекрасному віці до само- спотворення. Найперше те, що Ви думаете, буцімто Ваша письменницька робота від цього не страждає, що Ви завжди пишете цілком здорові речі – такі здорові, як це робив хіба що Ґотфрід Келлер. У Ваших працях при- сутня рівновага, оскільки Ваш дух має рівновагу. Майже хочеться страж- дати за людей, через те, що вони живуть так нужденно, так розірвано, так розщеплено, так оголено й без ілюзій, так заглиблено в себе і так солодково. Ця солодкавість привноситься тепер в літературу і відбирає в життя всю его красу, відбирає її у такий спосіб, що простого, великого й шляхетного ми вже не бачимо. Цей елемент захопив і Вас, і Ви йдете навіть на те, щоби бруднити себе словом декадент! Тьху на усміхненого лева, який збентежено дивиться в глибину своєї душі, корчить всілякі гримаси й потім каже: (нім.).

ein wahrer Kultus. Ich habe für diese Worte einen anderen Namen – “Hunger der Seele”.

Alles das schafft Worte wie: “Das Geheimnis ist die Liebe” – kann es etwas Krankhafteres geben? Das g[leiche] passt nur in krankhafte Skizzen, wie sie die “Gesellschaft” produziert. Ein ruhiger, harmonischer Geist hätte gesagt: “Die Liebe ist ein Geheimnis”. Wer kennt ihren Anfang? Wer wird ihr Ende voraussagen? Wer kann ihre Musik in die Noten setzen?... Es ist eine Musik, die sich von Mensch zu Mensch vererbt u[nd] mit dem letzten Menschen sterben wird. Nicht das Geheimnis ist die Liebe – sondern sie selber ist ein Geheimnis. Erbärmlich jene Liebe, die nur ein Geheimnis ihres Lebens hat. Erst die ausgeklügelten Dekadenten lieben die gemachte, verzerrte Liebe. Nicht jene, die die Natur schafft u[nd] die ein ewiges Rätsel bleiben wird.

Es gehen die Menschen um einen vorbei... immer neue – kommen wieder, gehen, u[nd] man sieht sie niemals. Und es ist einem ganz einerlei. Das ganze Wesen des Menschen schimmert durch, ist so ruhig, wie ein geschlossenes Instrument. Plötzlich kommt einer – ahnungslos... planlos... absichtslos..., weil er kommen musste u[nd] auch nur ein Spiel des Schicksals..., u[nd] mit einem Male beginnen die Saiten im Instrumente zu tönen. Allerlei Weisen, u[nd] sie können sich ganz nicht beruhigen. In Moll u[nd] in Dur..., u[nd] wenn man es schließt u[nd] darauf die schwersten Sachen legt... Den Ton nach außen kann man dämpfen – noch immer verstummt er nicht. Sie haben dieser Empfindung einen Pöbelnamen beigelegt, u[nd] es mit einem groben Motiv belegt. Warum schwieg das Instrument u[nd] sang nicht Lieder als andere an Sie vorbei gingen, die es zum Tönen bringen sollen? Warum?... sagen Sie doch nur warum?... Andere waren auch – schön u[nd] gut – u[nd] jeder hatte etwas an sich, das der andere nicht hatte! U[nd] doch hat nur der eine die Gabe gehabt – die unbewusste Gabe, Musik im Instrument zu machen. Ernste Musik: das ist durchaus Rätsel der Natur, um die sich die Gehirnphilosophie des Menschen nicht ringen soll. Und da sie es nicht edel lösen mag – so soll sie das nicht entfernen. Wie soll die Liebe sich nicht herabziehen in den Schmutz u[nd] sich zu dem machen, was kein Geheimnis

ist. Sie sagten auch:¹ “Я додумався тепер до такої гадки, що коли схочу написати щось правдиве про жінку, то напишу про неї передовсім як про самицю з деякою політурою цивілізованого чоловіка, і, певно, не помилюся”. Ich werde Ihnen etwas erzählen. Sie sind der einzige, dem ich es gegenüber in Worte kleide; aber bitte kleiden Sie es weiter nicht in Worte. Als Sie fortfuhren, fühlte sich Бу-кій einsamer, um so einsamer als sein Verhältnis zur O. riss. Er hatte kein Motiv für Sporte, u[nd] aus Langenweile oder auch nun dem Bedürfnis, über seine Verhältnisse zu ihr zu reden, kam er zu mir. Man sprach über allerlei. Ich habe mir aus “tiefster” Seele zu ihm sprechen können, umso mehr als er ein geistreicher Mensch ist u[nd] nicht ohne Gefühl. Wie gewöhnlich hielt auch damals (es war eben einmal an einem Abend, vor dem ich sagen will) niemand Sprache bei diesem Besuche. Es kam eine Pause, in der ich nichts zu sagen hatte, u[nd] es fiel mir

¹ ...справжній культ з цими “рефлексіями”!... справжній культ. Я маю для цих слів іншу назву: “душевний голод”.

Все це формує вислови на кшталт: “Таємниця є любов” – чи може існувати щось хворобливіше? Щось подібне пасує хіба що до хворобливих писань, які продукує “Gesellschaft”. Спокійний, гармонійний дух сказав би на це: “Любов є таємницею”. Хто відає її початок? Хто може передбачити її кінець? Хто може перекласти її музику на ноти?... Це музика, яка успадковується від людини до людини і яка помре з останньою людиною. Не таємниця є любов – она сама є таємницею. Нікчемна та любов, яка має тільки якусь одну таємницю свого життя. Тільки зарозумілим декадентам подобається штучна, розірвана любов. Не та, яку створює природа і яка залишиться вічною загадкою.

Люди проходять одне повз одного, завжди нові – вони приходять і знову відходять, і ми їх більше ніколи не побачимо. Все це комусь цілком байдуже. Вся сутність людини просвічується наскрізь, она така спокійна, як закритий інструмент. Раптом з’являється хтось – несподівано...поза всяким планом... без усякого наміру... тому що він мусив з’явитися і є тільки грою долі... і раптом струни починають бриніти. Різні мелодії, і вони ніяк не можуть заспокоїтися. В мінорі і в мажорі... навіть коли его закрити і покласти зверху найважчі речі... Звук назовні можна заглушити – однак він не змовкне. Ви долучили до цього відчуття плебейське ім’я і приклали до нього грубий мотив. Чому інструмент мовчав і не співав пісень, коли інші проходили повз Вас, які повинні були розбудити его звучання: Чому?... скажіть-но, чому? Інші також були гарними й добрими – і кожен мав у собі щось таке, чого не мав інший! І все-таки лиш один мав цей дар – цей несвідомий дар видобувати з інструмента музику. Серйозну музику: це взагалі загадка природи, над якою мозкова філософія людини не повинна битися. І позаяк она не може розв’язати її шляхетно – то она не повинна видалити її. Як любові не впасти у бруд і зробитися тим, чим не є жодна таємниця. Ви ж також казали: (нім.).

ein, ihm unsere zwei schönen Katzen zu zeigen. Es sind zwei schöne Engel gewesen, von denen die eine jetzt ertrunken. Ich brachte dieselben, u[nd] wir sprachen u[nd] streichelten sie. Plötzlich strich er anstatt der Katze meine Hand. Ich habe die Hand zurückgezogen, tat, als bemerkte ich es nicht, und rührte die Hand nicht mehr nach den Tieren. Dann trug ich sie weg. Er blieb noch u[nd] dann ging er weg. Den nächsten Abend ging ich um die Dämmerstunde spazieren. Ich begegnete ihm, u[nd] er schloss sich mir an. Ich habe nichts gesagt. Als er den kommenden Abend wieder kommen wollte, ging ich aber. Ich begegnete ihm wieder. Er schloss sich mir wieder an u[nd] ging mit. Ich hielt es noch wieder für Zufall. Den dritten Abend begegnete ich ihm abermals und wusste, das ist kein Zufall mehr. Ich kann Ihnen gar nicht beschreiben, was sich meiner für ein tiefer physischer Widerwille gegen den Mann bemächtigt hat. Ich bin nicht mehr gegangen. Ich war ganz empört u[nd] angeekelt, u[nd] was hat er mir eigentlich getan? ^аñèè àè ÿ áóèà *передовсім* “самиця”, so hätte er nur ein Vergnügen erreichen sollen. Nicht? Was hätte mich auch gehindert, mit ihm eine jener Flüchten “moderner” Phantasien anzubandeln, da er so ganz dafür u[nd] in der Stimmung war, um sich mit mir zu “küssen”. Wer hätte mich dafür zur Rechenschaft gezogen? Ich hätte es thun können, er ist ein feiner Kenner in solchen Sachen. Ich habe nie in meinem Leben einen Mann geküsst. Nie. Recht seltsam, dass dieses Begehren nie ein Mann in mir geweckt hat und doch... alles das, er u[nd] sein Kommen u[nd] Gehen, haben in mir das Gegenteil erweckt. Wo blieb da die Thätigkeit der “самиця”? Sie hatte da ein freies Feld zum Spiele – aber sie entschloss sich nie. Noch eine Episode. Es war im Gebirge und ich war zu Gast bei einer Bekannten in Watra-Moldawitz. In ihrer Hofwohnung wohnte ein junger Frankfurter, ein Ingenieur der bei der dortigen Nafta-Gruben beschäftigt war. Es war ein lieber Mensch und schwärmte für mich. Er *konnte* lieb sein, solange er bewußte Momente hatte. Einmal sagte er mir: “Manchmal sind Sie so, wie ein Engel, aber manchmal so, wie Teufel sind, ich fürchte mich vor ihnen”. Einmal standen wir mit dem Hausfräulein im Garten; es war ein großer Garten mit einem langen Weg durch die Mitte. Er trat zu uns ganz ruhig und schaute uns an. Plötzlich erwischte er mich an den Händen und rannte la-

chend über mein Erschrecken fort und fort, und glauben Sie, dass ich mich *geehrt* fühlte? Teufel davon! Ich schlug ihn mit den Händen ins Gesicht ganz wütend und wieder *fühlte ich Ekel, es ist ein Ekel, den Sie gar nicht begreifen können!!* Und er stieß mich auf den Boden und lachte. Ich habe mich auch überzeugt, dass er bodenlos gemein war, u[nd] dass bei ihm die Frau nichts anders war als eine “самиця”. Er hat mir seine Photographie geschenkt, aber ich habe sie ihm zurückgegeben. Er hat mir kein Vergnügen damit gemacht. Er verriet mir nur, dass ich ihm gefiel. Dasselbe [нрзб.] hat mich auch von Kolessa abgestossen¹.

¹ Я Вам дещо розповім. Ви єдиний, для кого я вберу цю історію в слова, але прошу не зодягати її далі в словесні шати: коли Ви відїхали, то Бу-кій почувався самотніше, позаяк его стосунки з О. розірвалися. Він не має мотивації до спорту, отож із нудьги чи також з потреби поговорити про свої стосунки з нею, він прийшов до мене. Ми розмовляли про всяку всячину. Я могла говорити до нього з “найглибшої душі”, тим паче що він дотепний чоловік і не без почуття. Як звично, ніхто (це було, власне, одного вечора, про який я хочу розповісти) не був надто говірким під час цього візиту. Настала пауза, під час якої я не мала що сказати, і мені спало на думку показати ему наших двох гарних котиків. Це були два прекрасні янголи, одного з них вже втопили. Я принесла їх, ми розмовляли і гладили їх. Раптом він замість котика погладив мою руку. Я відсмикнула руку, мовби нічого не помітила, і вже більше не торкалася рукою тваринок. Відтак віднесла їх. Він ще якийсь час залишався, відтак пішов. Наступного вечора пішла я о сутінковій порі прогулятися. Я зустріла его, і він приєднався до мене. Я нічого не сказала. Коли він наступного вечора знову хотів прийти, я пішла геть. Я знов зустріла его. Він знову приєднався до мене і супроводив мене. Я все ще вважала це випадковістю. Третього вечора я знову зустріла его і знала, що це вже не випадковість. Я не можу Вам описати, яка глибока фізична огида супроти цього чоловіка опанувала мене. Я була геть розлючена, мені стало гидко – хоча що він мені, власне, зробив? Єсли би я була передовсім “самиця”, то він міг би отримати свою насолоду, хіба ні? Що могло б мені завадити втекти з ним в одну з тих “сучасних” фантазій, коли він був готовий до цього і мав настрій, щоб “цілуватися” зі мною. Хто посмів би дорікнути мені за це? Я могла зробити це, адже він добрий знавець у таких справах. Але я ніколи у своєму житті не цілувалася з чоловіком. Ніколи. Вельми дивно, що цього жадання не збудив у мені жоден чоловік... радше навпаки – все це, его приходи й відходи, збудили в мені протилежне почуття. В чому ж тоді полягає діяльність “самиці”? Она мала вільне поле для гри – проте ніколи не наважилася на це. Або ще один епізод. Це було в горах, коли я гостювала в одній приятельки у Ватра-Молдовіці. У її домі жив один молодий франкфуртець, який був інженером при тамтешніх нафтових копальнях. Це був приємний чоловік, до того ж він горнувся до мене. Він міг бути приемним, поки мав певні моменти. Одного разу він мовив до мене: “Часом Ви – мов янгол, але часом – мовби

Коли мешкав в мого брата, відпровожував мене не раз. Одного разу вечером подавав мені рам'я. я не хотіла іти. Він дуже образився. Се була лиш дрібниця, а однак в мені супротивлялося щось. Що се було? Він жив (не знаю, чи жиє і тепер) дуже добре з доктор. Озаркевичами, ще як ті були в Рожнятові. Бував в них часто і стрічався там з Кобринською. Зводив завше розмову на мене і говорив одверто, що я ему до “вподоби”. Казав, що женив би ся зо мною, але що я старша, а він мусить мати молоду жінку. Тамтого року, т. є. минушого восени говорив то і Морачевській (она се мені окремо від Коб[ринської] сказала) і казав, що “надумується”, бо ж я “старша”. В деяких хвилях чоловік поганій, як диявол. Він “надумується”! *Kannte er doch diese Gewalt, die man physischen Widerwillen nennt – kannte das bei einer Frau, die mit feineren Instinkten ausgestattet ist! und wie ein gezüchtigter Hund müsste sie in seine Bude kriechen samt seinen Dokortiteln und seiner Dokorgage!..*¹

Я б хтіла, щоб прийшов і просив, і щоби я мала ту невимовну потіху *відмовити* ему; купатись в тім чувстві, як такий певний себе і своєї пориваючої істоти доктор висунувсь би, хтіла би того. Се є, признаюся, погане бажання. Але хто і винен, що оно прокидається в людській груді і на якій підставі?

Се я все Вам до того пишу, що Ви зрозуміли, в якій мірі могли мене Ваші слова діткнути, що жінка передовсім самиця з деякою політурою цивілізованого чоло-

диявол, я боюся Вас.” Яюсь ми стояли з господинею дому в саду; це був великий сад з довгою доріжкою посередині. Він цілком спокійно приступив до нас й окинув нас поглядом. Раптом він ухопив мене за руки і, сміючись із мого переляку, побіг геть. Ви, напевне, гадаєте, що я почувала себе ошасливленою? Дідька лисого! Я геть розлючено вдарила его в лице і знову відчула огиду, тільки огиду, якої Вам не збагнути. А він штовхнув мене на землю й засміявся. Отож я переконалася, що він був безмежно підлим, і що жінка була для нього ніщо інше, як тільки “самиця”. Він подарував мені свою фотографію, але я повернула її ему назад. Він не зробив мені цим жодної приємності. Він тільки зізнався, що я ему подобалась. Те ж саме (нерозб.) відштовхнуло мене також від Колесси (нім.).

¹Знав бо при цьому про той вид насильства, який називають “фізичною огидою”, знав про те, що жінка наділена тоншими інстинктами, але мусить, як паршива собака, повзти до буди разом з его докторськими титулами й докторською платнею! (нім.).

віка. І що Ви се мені сказали! Ніколи не заглянув жоден мужчина в мою душу так глибоко, як Ви. Der Verkehr mit Ihnen war mir so überaus leicht. Nun hat mich etwas in Ihrer Gegenwart bewegt, wie beleidigt... nichts hätte mich von Ihnen abgestoßen, wenngleich Sie in Ihr Benehmen das nicht legten, was anderen Männern so liebenswürdig zu sein [scheint] – u[nd] wenn Sie auch in demselben Rennen wären, und zu mir auch mit dem Rücken gekehrt – ich war schon ruhig, dass Sie da waren. Etwas Großes, Starkes, Steinernes... nein, etwas “Zu Ende gerathenes” für mein Wesen (für andere vielleicht nicht) waren Sie, dass ich grenzenlos achten musste... u[nd] dessen große Aufgabe es mir zu sein schien. Dazu sein, damit man es achte u[nd] sich daran beruhige; sich darin gleichsam zusammenhalte, die Harmonie des Lebens fühle. Und weil Sie gerade das sagten als das Bittere für mich – u[nd] Sie sagten noch: “was man durchschaut, vermag man nicht zu verehren”. Sie konnten nichts Sie Entehrendes in mir durchschaut haben. Denn ich habe Sie zu sehr geachtet. Und es berührte mich so tief eines nach dem anderen. Ich war gut für Sie und verlangte doch nie eine Belohnung! Nie. Das hätte ich nie über mich gebracht. Manchmal, wenn ich hier am Großen Kaffeehaus vorbeigehe, blicke ich hinein. Dort sitzt manchmal einer zum Fenster mit dem Rücken gekehrt an denselben großen Tischen in der Mitte des Zimmers, wo ich Sie einmal sitzen sah. Er hat so einen Kopf von rückwärts wie Sie. Es that mir dann so schrecklich weh, dass es dann nicht Sie sind. Sie sind so weit. Sind Sie dort jemandem solch eine “Harmonie”, wie Sie nur hier waren? Und ich bringe damit nichts in Verbindung. Keinerlei Pläne, keine “Nutznießung”, ihre Arbeit, gar nichts. Ihnen gegenüber hätte ich gar nicht den Muth dazu... weiß Gott. Erst schon so. Es ist aber wie es ist, und wird sein, wie es wird sein müssen¹.

¹ Спілкування з Вами було для мене надзвичайно легким. Але тепер мене у Вашій присутності щось непокоїть, мовби ображає... ніщо мене від Вас не відштовхнуло би, навіть якби Ви не вкладали у свою поведінку те, що видається іншим чоловікам люб'язністю – і коли Ви навіть брали участь у тих самих перегонах, повернувшись до мене спиною – я була б спокійною вже бодай тому, що Ви поряд. Чимось великим, сильним, кам'яним... ні, чимось “довершеним” були Ви для моєї сутності (для інших, можливо, ні), до чого я мала безмежну повагу... і що видавалося мені великим завданням. Бути для того, щоби поважати це і заспокоюватися цим; щоб оно трималося вкупі, відчувало гармонію життя. І позаяк Ви сказали саме те, що найгірніше для мене – і Ви ще сказали: “Видиме наскрізь не можна шанувати”. Ви не могли побачити в мені

Ваші погляди про “життєвий контракт з доходами і розходами” видаються мені мізерними і я ніяк не можу з ними згоджатися. Мені видиться, що Ви всякій красі запираєте дорогу до Вашої душі. Чому она відчинена для всяких безлюдних декадентських понять? Вже Вам з ними ліпше не буде хоть би Ваше життя і як сумно складалося. Вже оно сумнійше не буде, як моє; вже через *то само*, що кажете, що Ваша *душа без коріння*. Wenn ich noch den Glauben an Güte bei Menschen hätte – aber ich habe ihn nicht mehr. Unter Güte denke ich “Adel der Seele”, nun habe ich das nicht mehr¹. Під “ключем” треба себе держати і не ділитися з ніким, щоб себе самого не згубити. Осторожно хочу я тепер між людьми ходити і не дотулюватися до нікого.

Пописала і я Вам доста і дала матеріал на одну особу до повісті. Але ще одну річ хочу я Вам сказати. Се для мене найважливіше. Се придумала я собі сеї ночі, як не могла спати. Я не знала, що Вам гірше там, як тут. Ви раз писали, що-сти задоволені, бодай то мала я думати. Вже як буде, так буде. Але колись, пане Маковей. Колись, як Ви будете цілком працею втомлені, або не зможете писати, так прийдіть до Димки до мене. Се Ви можете зробити. За 15 чи 20 літ – однаково – прийдіть. Там буде і місце, і праці для Вас, і я зроблю з Вами “контракт”. Але не такий “життєвий” з доходами і розходами, – інший, такий, як старим людям личить, що потребують спокою і теплої хати. Вам буде добре і мені. Між мужиками я сама пропаду, а я хочу на старість на село іти. Браття намовляли батька не будувати більше помешкання там. Я просила знов дуже, щоб будував, і що я по его смерті не буду коло нікого з родини сидіти. Не знаю, чому, але се

щось такого, що б кидало на мене тінь безчестя. Тому що я дуже поважала Вас. І це так глибоко одне за одним вражало мене. Я була для Вас доброю і ніколи не вимагала винагороди! Ніколи! Цього я просто не могла б витримати. Часом, коли я проходжу тут повз велику кав'ярню, я кидаю погляд всередину. Там інколи хтось сидить біля вікна, повернувшись спиною, за тими самими столами в центрі зали, де я завжди бачила Вас. Ззаду его голова виглядає так само, як Ваша. Мені було страшенно боляче, що це не Ви. Ви так далеко. Чи Ви є там для когось такою самою “гармонією”, якою були тут? Я зовсім нічого не пов'язую з цим. Жодних планів, жодної “корисливості”, Вашої роботи, геть нічого. Коли йдеться про Вас, то я не мала б для цього ніякої відваги... Бог свідок. Отож хай буде так. Хай буде так, як є, і хай буде так, як мало бути (*нім.*).

¹ Коли б я ще мала віру в людську доброту – але я більше не маю її. Під добротою я розумію “шляхетність душі”, але я більше не маю її (*нім.*).

ему дуже сподобалося, і він тепер з таким запалом коло того працює. Від того часу нас щось неначе зблизило. Який він і є, не раз практичний і прозаїчний аж до жорстокости, але в однім ми сходимося. Се в тім, що обоє любимо природу. То Ви мені не відмовите, пане Маковей! Се не є щось такого, щоби Ви не могли сповнити!.. Колись Ви мені відповіжте на се, але не забудьте. Все проче забудьте, або забувайте, але то не забудьте. Як сама стану відтак інакше, на то глядіть, як на Dichterheim¹, і зачну дбати о те. Тепер мені все дуже бай-дужне. Т. є. то найважніше, що я хтіла Вам сказати.

13 Mai

Я Вам писала так много, але мені так трудно мовчати, як в мене душа така переповнена. Чоловік неначе доповнюється тим. Я буду старатися не писати Вам вже стільки, і не писати більше так, як досі. Не гнівайтесь, але я вже не буду. Се послідний довгий лист. Щоб я сама успокоїлася, мусіла я Вам то написати: Ви кинули щось на мене, що мене дуже боліло і я мусіла того збутися. Се дивне, як не раз чоловік за короткий час споважніє! За пару годин, за кілька день. Мені здається, що я тепер буду дуже горда – і супроти всіх...

Стефан був і казав, що остається тут аж до осені, і щоби Вам написати, що Ви прийдете до его компанії, до 8-мої. Казав, що може би Вам хтось з знайомих військових визичив мундур? Einfach gegen Entschädigung, das ist eine Geschäftssache, welche Reserven-Offiziere öfters machen?² Пробуйте, може, вдасться Вам. А як ні – ну, то прибудьте, як Вам можливо.

Дуже-м рада, що відписали-сте на критику, але ще не читала-м его. До Стоцької ледве чи піду. Абсолютно відійшла від мене охота сходитися з людьми. До города ходжу рано о шестій!! Міркуйте, як я рано встаю. Мушу, інакше не вийду з часом. Ввечер рідко коли виходжу. Часом з Власьком. Тогди перебіжимо город, не говорячи ані слова. І душа потребує самоту, щоб відпочила. Денно она потребує найменше години. Як Ви будете, то, може, буду з Вами

¹ Дім поетів (нім.).

² Просто на умовах відшкодування, це гешефтова справа, до якої часто вдаються офіцери резерву? (нім.).

часом в город ходити. Привезіть біографію, будемо читати. Я почала переводити “Auf den Felden”¹. Але вже здається аж Вам самим передам. Відпишіть скоро Якобовському. Мені тепер “Gesellschaft” дуже не подобається, зате далеко більше “Neue Deutsche Rundschau”. Буду її тримати замість “Gesellschaft”. Там такі глупі пошматовані річі, без артизму і логіки, що аж – фе! Не знаю, нащо видають її два рази в місяць! Читайте Hermann Langa “Am Wege”², візьміть від Будз[иновського]. Се причудне, і приведіть до “Вістника”. Послідний зошит ще в мене. Читайте “Софію Ковалевську” на кожний спосіб. Скористаєте яко літерат дуже много. Статтю напишіть самі; се для Вас ліпше, щоби-сте собі між німцями виробили рекламу. Я Вам до того поможу. Колеса з своєї сторони може писати – се, розуміється, не пошкодить. Маю тепер страх много до читання, між іншим – і “Рим” Золі. Не люблю его надто – він мені затяжкий, і я можу лиш по пару карток его читати, але се таки прочитаю. Відтак – масу інших річей.

Поки що здоровлю Вас щиро,

О. Кобилянська

Прошу не відповідайте мені на то все, що я Вам тут пишу і не говоріть о тім ніколи.

85. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 ТРАВНЯ 1898 Р.

13.[5.] 898. Czer[nowitz]

Нині прийшов Ваш лист. Gut, gut, gut!³ Я другий вислала. Але се нічо. Ви не гнівайтесь. Се було дуже, дуже добре,

¹ “На полях” (нім.).

² Германа Ланга “В дорозі” (нім.).

³ Добре, добре, добре (нім.).

що Ви написали. Обглянуся тепер десь за помешканням коло брата для Вас, щоб не журилися тим. Се прийшло мені нині на думку.

Здоровлю Вас щиро, не гризється тільки.

86. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ТРАВНЯ 1898 Р.

Чернівці. 18.[5]. 898.

Посилаю Вам обіцяні два нариси. Виберіть один, а один пришліть мені для “Буковини”. Я би Вам радила задержати “Покору”, мені она ліпше подобається – übrigens¹ не саме тому, лиш що оно нетенденційне. “Auf den Feldern”² посилаю Вам і в німецькім, т. є. в зошиті, а опущене закінчення доложила я з манускрипта. В “N[eue] Revue” нарис трохи скорочений, бо не ставало місця, але я переводила з мого манускрипта, і маєте его в руськім цілого. Зміст “Покори” Вам знаний. Єсли б жоден з нарисів не прийнято до “Вістника”, так будьте ласкаві і пришліть мені оба назад, най я ними “ущасливлю” “Буковину”, бо і так домагаються якоїсь речі. Gut?³

Ага, поправте, з ласки своєї, мову, де треба, але одного прошу я Вас не робити. Прим[іром], не писати замість “него, в него” – в нього або его, се мені страх несимпатичне, і я ніколи не буду сих слів ані в письмі, ані в бесіді вживати. Ні Федькович, ні Шевченко, ні М. Вовчок не вживали тих слів – і они мої буковинські уха дуже разять. Най українці або і галичани пишуть здорові, як хочуть, – але я не хочу.

¹ Між іншим (нім.).

² “На полях” (нім.).

³ Добре? (нім.).

І ви давно не писали так, а проте Ваша мова була пенкна¹.
Не знаю, що Вас споводувало покинутись згаданих слів.

“Neue Revue” задержіть собі, в мене є ще один зошит.

Вчора чи передвчора були яворівські дівчата в мене (Окуневські), але лиш дуже накоротко, ледве що балакали що. Завтра вступає Alexander до вправи, аж до 20 червня, а як Ви прибудете – буде найбільша спека.

Здоровлю Вас щиро,

Ол. Кобилянська

Я підчеркнула слова, котрі маються визначно друкувати!

87. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

30 ТРАВНЯ 1898 Р.

30 [м]ая [1]898. Чер[нівці].

Пишу Вам нині в самих інтересах.

Будьте ласкаві при нагоді зайти до книгарні і казати вислати три томи оправленого Шевченка на адресу *Ольги Устиянович в Сучаві*. Она писала мені, що се її брат купує і платить (она не знала, що я хтіла їй купити), але щоби з книгарні вислано тії книжки аж по 8[-ому] червні, значить, коло 11–12-ого, бо тогди він буде там в неї, в Сучаві. Коли він купує, так най купує, а я їй зроблю іншим разом фрайдацію. Тож прошу Вас, скажіть з ласки своєї, щоб вислано на її адресу, але аж коло 11–12 червня. Ціна, як Ви писали, 7 fr. і за пооплатою.

Трафляється для Вас добрий покій. Ми вчора відкрили его з Віргінією, хоть оно тут мені під боком. Тут в хаті старого Vormund-a², перед нашою хатою (коли ідеться з мі-

¹ Гарна (пол.).

² Опікуна (нім.).

ста) в фронтовім помешканні в Бікалісів – є один покій до [нрзб.]. Умебльований і з службою, місячно – 10 fr. Се є мало. А що Ви так і так будете десть мусіли хату взяти, то може би-сте отсю взяли? Мали би-сте близько до касарні, до города, до Стефана, до Білінкевичів, і до нас, і оно, справді, не много 10 fr. Єсли згоджуєтесь на те, так напишіть мені або пришліть завдаток, а Александер піде і замовить Вам покій той. Головна річ, що до касарні не далеко, бо, міркуйте, що в такій спеці, яка заповідається, ще хто знає, як далеко додому іти. Стефан каже переказати Вам, що будете сего року страшенно упрівати, і думайте, будете зайняті від 6-тої зрання до 11-тої, а по обіді – від 3-тої до 7-мої. По такій щоденній прогульці будете хіба Богу дякувати, як побачитеся в своїй хаті в постелі.

Тут був в мене колись Стефаник. Перед тим читала я его три новелки в “Вістнику”, і вони мені дуже а дуже подобалися. Се я перший раз его письма читала. Бачу в нім правдивий талант, держіть его, бо в нього будучність – се ж не Будзиновський, т. є. щодо літератури. Пише з життя, а по-мимо того, яка сила поезії пробивається з тих дрібоньких праць. Оскільки я на таких речах розуміюся, він правдивий талант. Сам він – цікавий чоловік, оригінальний, і, хоть я не дуже много цілком чужим до сказання маю, – з ним була б я ще радо довше говорила. Переїжджав десть в гори, та й вступив і до мене. Намовляла-м, щоби давав свої письма до “Вістника” і щоби писав; він казав, що не має охоти до “Вістника” давати, але я так дуже до “серця” промовляла ему, щоб туди давав і що ми самі мусимо дбати про наші часописі, що він дав слово, що буде давати, але що буде все лише на Ваші руки висилати, бо Ви один – як казав – ідете з молодими, а тії прочі вже пережилися. Ми дуже згоджуємось в поглядах. Відтак забрав від мене якісь книжки, щоб “знов прийти”... і поїхав. Мені було мило, що відвідав мене. Я его знала з оповідання Морачевської, а він мене також від неї, так мож було свобідно балакати. Казав, що хоче, аби его твори друкувались окремо тут в Стоцького.

Не знаю, чому не друкують Вашу відповідь на критики? Не бачуся тепер з Турбацьким, а я би дуже рада знати, як Ви відповіли. Чи читали-сьте другу відповідь Лівобічного² в “Буковині”? Він дуже остро пише.

Було би ще більше до сказання, та нема що слухати. Бувайте здорові і відпишіть щодо мешкання і коли Ви, властиво, приїжджаєте.

Ольга Кобилянська

Позавтра їде мама на 12 день до сестри. Не зможу вже рано до городу іти. Але я рада, що она їде, бо така якась тепер слаба, що аж боюся.

88. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

10 ЧЕРВНЯ 1898 Р.

Гроші і картку відобрала-м. Хату дістанете, розуміється, доки потребуєте. Можете там і сніданне дістати, як схочете. Так можете вже спокійно сунути сюди. Номер хати 45. Не споминайте тут, що я Вам про хату писала; если би хто питав, то кажіть, що Александер винайшов. Добре, що маєє свій мундур. Банкротство з часом минеться.

О. К.

89. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

15 ЧЕРВНЯ 1898 Р.

*Чернівці, ул. Панська, ч. 47,
15. 6. 898.*

Дай, Боже!

Урадував мене Ваш лист, пане Стефанік. Але я думала, що Ви десь там в горах, а Ви вже, мабуть, дома. З концертом... то оно спало на мене все так несподівано, і я так звикла

сидіти дома, що справді не знаю, що з тим фантом робити. Скажіть, чи се не буде з дуже великими видатками сполучене? Мусите знати, що я всякі “утіхи” в житті справляю собі сама, а що від швабів не дістала ще свої гроші і дістану хіба де аж восени або і пізніше, так я тепер бідний чоловік, що розпоряджує ледве кількома гульденами. Чи вступ великий? Ви не смійтесь, пане Стефаник, що я так пишу. До кого іншого я би так одверто не писала, але що мені здається, що знаю Вас вже віддавна, так пишу як до давнього товариша. Єсли думаєте, що обійдуся з 5-6 фр[анками], т. є., зачисляючи вже і подорож до того, і єсли вдасться мені тут ще одна річ (вибирається звідси ще одна знайома русинка – розумна жінка), так я приїду. Я ще Вам раз напишу, чи приїду, чи ні, бо єсли б поїхала, так просила би Вас ждати на мене на двірці в Коломиї, бо ж я там цілком не знайома і єсли би Вас не було, я вернула би цілком спокійно до Чернівець, не вступаючи навіть до міста. Пишете, що хочете мене познайомити з Крушельницькою. Та се оно не було би негарно, лише она, може, якась дуже горда пані, а я лиш буковинський мужик, і то дуже вразливий, а і такий, що не любить звертати на себе уваги і робити знакомства. Я б найрадше поїхала так, щоб почути лиш її спів і борзо назад посунути до хати; ну, але оно, певна річ, не іде всегда так – і треба нараз на собі зносити більше поглядів, чим хочеться. Пишете, що “Акорди” прегарні. Я ними трохи встидаюся. Вони всі одного тону і в “moll”¹, бо писані одного вечора, один по другім... Я сего літа, здається, буду зо дві неділі також в околиці снятинській. В Белелуї маю крєвних (о. Сінгалеви́ч), то і побуду там трохи; в гори, на жаль, не можу сего року їхати; се для мене великий смуток, бо я межи ними дуже оживаю. Чи не заїдете знов коли до Чернівець? Нема тут, щоправда, нічо цікавого, але бодай дух інший, як в Галичині.

Так я напишу Вам ще раз про концерт, бо се не залежить цілком від мене, а поки що здоровлю щиро,

Ольга Кобилянська

Р. S. Хтіла Вам скорше відписати, але якби Ви знали, який я не раз бідний чоловік, так пожалували би-сте мене. Раз в раз відвідують мене якісь бабиська і мучать візитами

¹ В мінорному, сумному тоні (лат.).

і забирають час, а як я вже добре втомлена – відходять задоволені, що убавилися “добре”. Тоді лягаю втомлена на ліжку і розбираю, що я їм коли злого вчинила, що переслідують мене так своєю симпатією? Найкращі години мої в дню – се тієї зранку. Встаю рано, дуже рано і їду собі до великого міського городу і цілюся там з самотою в уста. Там так пречудно, пане Стефаник, зранку – страх!

90. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

20 ЧЕРВНЯ 1898 Р.

*Чернівці, 2016, 898.
ул. Панська, ч. 47.*

Нині рано відослала я до Вас картку, пане Стефаник, а годину пізніше прийшов Ваш – ранішнім сонцем перетканий лист. Мені встидно, що я Вам лиш картку і кілька слів післала, але се вчинила я тому, щоб картку скорше дістали, а до листу бодай кілька хвиль більше потрібно. Не гнівайтесь, що я не приїду, – мені самій прикро – певно, що оно було би гарно такого солов'я почути, як Крушельницька; і я знаю наперед, що если мені лучиться почути її коли, спів її мене спаралізує, як взагалі музика страшно сильно впливає на мене. Мені тепер так здається, що недалеко попри мене пересунеться щось дуже гарного і величавого і що я могла его діткнутися – а не діткнулася! Але я привикла не зазнавати щось гарне, але Вам дякую, що Ви такі добрі і мали волю мені приємну хвилину придбати. Не дуже так дбають люди про мене, як оно виглядає, тому я вдячна кожному, хто подає одробину краси.

Крушельницька писала сюди, що она дала би тут концерт на 25-го. Я їй відписала, що трохи пізніше було би ліпше (пода-ла, відай, і день, в котрім мала би виступати). Не знаю, чи хотіла би она сюди приїхати, але если би приїхала, я би була би рада; а Ви, якби змогли, так прибудьте на той концерт.

Нема в нас в Чернів[цях] цього року циганів-музиків, як шоліта! Вони уміють людську душу розносити; так і виплекали в мені якийсь своєрідний слух для музики, а може, і з природи вже вдалася така, але замість до, якого-небудь інструменту взятися – взялася за перо. Ну се послідне бодай нікого нічо не коштувало...

Пишіть мені часом, як будете мали вільні хвили і думки – але, окрім того, пишіть що для людей. Мабуть, самі не знаєте, як гарно пишете. В Ваших письмах (новелах) є щось, що мене дуже зворушує, я ще не можу змодифікувати, що оно таке, але з часом я прийду на тее, тогди і скажу Вам. Мабуть, замало розумію душу Вашу ще, але я б хтіла її розуміти. Літерати, чи поети, чи як їх там назвати, тих дуже “бідних” істот, вони дуже самотні люди, хоть би і яка товпа окружала та добивалась до їх душ, а коли стрінуться де випадком між собою, то здоровлять і прощаються так щиро, неначеб їм рай отворився. Але саме для них нема раю. Ані для Вас, ані для мене, ані для інших таких, як ми, нема раю, пане Стефаник. Не смійтеся – я є дуже поважна, пишуци се. Але слава Богу, що є такі, як Ви, як я, і інші такі, як ми. Я є рада, що пізнала Вас!

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

91. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

Б/Д ЧЕРВНЯ 1898 Р.

Л[аскавий] Пане!

Я забула Вам вчера сказати: Ольга Устиянович писала мені, що не дістала ще досі Шевченка зі Львова. Там, певно, забули вислати. Може би Ви були ласкаві написати картку до книгарні, щоби вислали їй тії книжки. Она му-сить їх тепер посилати до Росії.

Єсли Ви маєте тут з собою мій другий нарис (“Покору”), так дайте мені єго сими днями. Передвчора був в мене Турбацький, і я обіцяла, що вже тепер дістане.

Ви можете і о 8-мій прийти до нас. В нас не лягають ще спати. Тепер спокійніше.

Дай, Боже!

О. К.

92. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

10 ЛИПНЯ 1898 Р.

10.7. 898. Чер[нівці]

Ви не гнівайтесь, пане Маковей, що я Вам даю отсю “eine Hausmütze”¹. Єї історія та. Перед майже чотирма роками вишила я її для Стефана на іменини. Він приймив єї, казав, що файна, а відтак по кількох неділях віддав мені її назад, мовлячи, що він ніколи подібні річі не носить, щоб я дала батькові або заховала, бо шкода, щоби в него перележувала, а він вже привик до своїх військових будок. Чому я єї батькові не дала, не знаю; впрочім він мав вже свою. Я її заховала і она, як бачите, справді нова і не ношена, і я Вас прошу, щоби Ви єї взяли від мене. Я могла єї Вам давно дати, але я забула на ню, аж як ми перепроводжувалися, она мені знов в руки попала, і я вже тогди призначила єї для Вас. Єсли б она була на Вас затісна, так єї мож поправити, але єсли б Ви єї не хтіли взагалі, то прошу не давайте єї комусь чужому. Я такі річі дуже рідко роблю, і було би шкода, щоби – хоть се і дрібниця – спинилася в чужих руках. Взір на шапці справді чисто руський, і я єї з великою терпеливістю вишивала. Хрестики – помимо моєї доброї волі, щоб ішли в одну сторону, – розходилися оден вліво, другий – вправо, і як Ви знахар

¹ Домашня шапочка (нім.).

на таких річах, таки побачите, що коректності в них нема. Але се нічо; яка вже є, таку прийміть і не гнівайтесь.

Ольга Коб.

93. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

10 ЛИПНЯ 1898 Р.

Чернівці. 10. 7. 898.

Дай, Боже, пане Стефанік!

Добре було, що Ви мені написали, бо я думала, що Ви загнівалися, а мені завжди дуже прикро, як хто гнівається на мене. Представте собі мій жаль – Крушельницька не приїде! Тепер я би собі пальці з жалю погризла, що не вчую її, бо сюди она хто знає коли схоче знов приїхати, а я, звісно, не рушуся нікуди. Чому я тогди не їхала, як Ви писали?! Другий раз я вже Вас послухаю, пане Стефанік.

На 20-того с[его] м[ісяця] я їду з на дві неділі до моєї за-мужньої сестри на село (звідси – 3 години), а відтак вертаю на пару день до Черновець, а відтак їду до Белелуї. Чи Ви будете в серпні в Русові? Я би хтіла, щоби Ви о тій порі, як я буду в Белелуї, були в Р[усові], бо мені буде в Б[елелуї] дуже скучно. Вправді наберу з собою писанини, і кривні мої – мені симпатичні люди, але все ж таки то люди старої дати, і я їх знаю напам'ять. Там так тихо і спокійно, і гор-род такий величезний, можна буде добре думати і читати. Може, напишете мені ще що перед 20-тим, а я Вам напишу з села, як буду в сестри. Маю тепер багато хатної роботи, а що найбільше – приходять раз у раз якісь бабиська в гості і забирають часу – ні, просто скошують его в мене, і я не раз дуже люта. Маю з Вами багато до балакання.

Здоровлю Вас щиро і до побачення!

Ольга Кобилянська

94. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

25 ЛИПНЯ 1898 Р.

Димка, пош[та] Глибока.
25. 7. 898.

Пане Стефанік!

Ваш лист дістала я. Від чотирьох днів я у моєї сестри, але я так розлінухувалася, що не можу Вам сказати. Мусите знати, що моя сестра мешкає в самім лісі – вибудували собі хату в своїм ліску та й і не чують, і не бачать нікого. Це дуже по моїм смаку, хоть я б також не хтіла тут довше мешкати; часом затужить чоловік за людьми, а то нема нікого. Але тепер мені тут дуже мило. Маю стіл і лавку в лісі і жию майже в лісі цілу днину. До Вас також тут пишу. Саме тепер віє вітер і все папір мені завертає, щоби не писала до Вас! Птахи цвірінькають високо на деревах, а у вівсі, що росте тут край лісу, заховалася перепелиця і б'є щосили; навіть вночі не стулює дзьоба... я се чула сеї ночі і що то за галасливе і балакливе жіноцтво тоті перепелиці.

Коли вийду на край лісу, бачу своє будуче – “Dichterheim”¹. Тут, в отсім селі, має і мій батько хутір – фayne оно все, з великим городом, і відколи ми в Чернівцях, там посесор мешкає. Як буду мати 50 років, спроваджуся сюди, значить, туди, і буду там жити. Се буде Dichterheim, пане Стефанік, і Ви, як не забудете на мене до того часу, можете мене тоді і там відвідувати. Тепер не можу жити на селі, бо в мене дуже много наклону до смутку і якогось роду “меланхолійної аналізи”, але відтак, пізніше, оно буде, може, інакше. Я маю вже дві пречудні товаришки, що будуть зі мною жити. Обі тепер далеко звідси. Я, знаєте, жию собі тепер так, від сьогодні до завтра, без ближчих планів, майже глупо. Але я не умію планів робити. Я і пишу без “планів” і тенденцій всі мої мазала, а если би кому прийшло на думку спитати в мене, що за тенденції мають мої письма, я би сама не знала, що сказати.

Послідній Ваш лист навіяний неначе жалобою, але я не можу з него Вас розібрати. Скажу Вам, що читала перед

¹ Оселя поетів (нім.).

відїздом ще раз Ваші новелки і що друга і третя мені найліпше припадають до вподоби. Вже кількох споминало мені, що Ваші речі прегарні, а я дуже тим тішуся. Ви мені нічого не споминали, чи пишете чи ні, але, певне, скажете Ви мені се усно. Я до Белелуї приїду. В вересні мають якісь галицькі студенти в Чернівцях концерт давати, так писано в часописах; може би, Ви мали охоту приїхати на той концерт? Але о тім поговоримо ще. Я, здається, напишу Вам з Чернівець картку, коли виїду до Бел[елуї]. Я набрала з собою з дому писанини (щось переводжу), але з того всего не роблю нічо, лиш або ходжу в поле (наймиліше мені іти вузенькими стежечками житом), або перележую в лісі. Се не добре, бо в Чернів[цях] не буде багато часу, хіба що як вже “мус” притисне та і попишеться все. Тепер я лінива наскрізь. Не дивуйтеся, що пишу так порожньо, але се з лінивства.

Поки що здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

95. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

11 СЕРПНЯ 1898 Р.

Чернівці, 11/8 898.

Вчора вечором вернула я з Димки, де бавила-м майже-же три неділі, і перший мій лист до Вас. З села не писала я до Вас, бо зразу ожидала письмо від Вас, а відтак якось так час минав мені і – складалося так, що я не могла писати, та на тім Ви нічо а нічо не втратили, бо я, власне, тому, що не писала, – думала більше про Вас, скажу Вам навіть, де і коли. Спеки, яка тут, а мабуть, і там у Вас панує, не відчувала я так, як тут, і ходила дуже много в поле, а ще більше пересиджувала в лісі. Дім сестри лежить геть далеко від села самотно в ліску, округи лісу її поле... в лісі зробили мені стіл до писання і лавку... і я майже там цілий

час пережила. Не писала я там так много, як представляла собі дома; неішло. Увага все була на що інше звернена. Дуже много часу я стратила тим, що перележувала годинами в лісі в Hängematte¹, о яку постарався швагер для сестри; висіти собі так в “воздусі” і дивитися на верхи дерев і приглядатися неподвижно птахам – се не абияка річ. Тогди межі тії птахи мішалися і Ви. Або – коли я в поле ходила... житом або іншим збіжжям, вузьенькими так званими “ідеальними стежками”, що тягнуться, звичайно, скісно, майже заховані в високім збіжжі (а оно сего року в наших околицях справді прекрасне), тогди я би була хтіла, щоби і Ви там були, і ішли. В Вашу честь зібрала я цілий букет блаваток і, щоб не подумали, що пишу Вам байку, посилаю кілька засушених, але їх барва десь в книжці загубилася. Вечори бували там напрочуд гарні. Тихі такі – страх! Ви вже, певно, забули, як тихо може бути в природі. Нічого не чути, абсолютно нічого, крім сверщиків, небо на площині якесь таке страшенно велике і глибоке. Таким Ви его там межі каменицями не бачите. Одного разу пішла я з швагром вечором в поле, і ми вернули аж коло одинадцятої додому. Се назвали ми Mondscheinpartie², бо тогди був місяць вповні. І тогди думала я, ідучи попри збіжжя і гладячи его зрошені верхи, – про Вас. Не раз із сестрою ходили ми обі вечором, і говорили, доки говорили, а відтак помовкли і думали кожда своє. Там туди дуже гарно. Віргінія Вам скаже, що гарно, бо на останній тиждень перед моїм від’їздом приїхала і она до нас і виділа, як гарно, лише она боялася вечором з хати сама виходити, бо кілька кроків від порога був вже ліс, і она все запевняла нас, wenn man mir auch 100 Gulden gäbe, ich ginge nicht in den Wald!³ Міська заповлохана птаха така, ми сміялися з неї.

Цілий час, як була я там, була погода. Я спала на веранді при отворенім вікні, і звізди заглядали до мене. Справді, они заглядали, пане Маковей, з такого пречистого темного неба, заглядало їх тисячами, і в тій великій чудовій тишині, оживленій лише сумним цвірінькотом свер-

¹ Гамаку (нім.).

² Місячна прогулянка (нім.).

³ Коли б мені давали навіть і 100 гульденів, я б не пішла до лісу (нім.).

щиків, – думала я за Вас. Тогди була би я до Вас найрадше писала, вірте мені, але я знаю – світло лампи було би всі думки, думані до Вас, розполошило, і тому я лежала лише нерухомо з отвертими на вікно і в ніч зверненими очима, і хтіла, щоби Ви були те все знали, що я думала, і бачили ту тиху чудову ніч (таких було дуже много), а найрадше – самі там були. В таких тихих зористих ночах думані думки цінніші від листів, вони і кращі, хоть не всегда веселі. Се оно потрохи чудно мешкати так самітно і відокремлено від людей, але під деяким взглядом дуже добре. Ви би були сміялися з мене, коли би були мене бачили, як я там ходила. Часом боса, часом в пантофлях, без хустки або капелюха на голові, з парасолею від дощу над головою, а часом і без того – і я збирала в полі різні “гербати”, в котрих буду зимою з мамов купатися. Я хочу жити сто років і бути всегда дуже здорова! – се є добрий намір, може, ні?.. Коли було вийти з ліска... (хата і ліс лежать трохи на взгір’ю), видно було геть далеко нашу хату, новозбудовану. Між лісом а нею... лежало стільки землі, здавалося, рівні якісь пасма: зелені, і білі, і жовті, і знов зелені. Відтак місцями тут і там горстки лісів – відтак з-помежи саду новий ясний дах – се: Dichterheim¹. Я, розуміється, була і там. Від сестри туди ½ години їзди. Все майже викінчено. Оно дуже гарно там, лише не таке велике, як то старе. Не знаю чому, але мені там всегда тепер все так щось дуже на родичів пригадує, що давніше не бувало. Я кожний кут обходила, кожде нове, батьком засаджене деревце оглядала, і я відчувала виразно, що если б хто вирвав там яку деревину, я би могла з ним брутально обійтися, що се є? Се, може, якогось роду передчуття, що я їх не довго вже буду мати. Сего року сад наш дуже вродив, і Ви можете жалувати, що не є в Чернівцях, бо були би-сте також щось з тих яблук мали, – а так, у Львові, хто там до Вас діб’ється. До Димки притикає зараз село, в котрім моя братова (Юліяна жінка) має свою посілість. Так з братом бачилася я частіше. Він приходив до нас піхотою (вони тепер всі там на вакаціях, а її родичі мешкають, там літом і зимою) по мене, і ми йшли пішки полями до нього, де я купалася. Він нині

¹ Оселя поетів (нім.).

поїхав з жінкою до Львова на якесь весілля її кривних, і если єму час вистарчить, то буде на хвилюку і у Вас. Если Вас відвідає, то, певно, в понеділок або вівторок; він буде у Львові аж в суботу, бо забавить ще і в Коломиї – в неділю буде те якесь весілля. Я пишу стільки про себе і такі речі, що Вас, може, і не займуть – а про Вас не пишу. Було погано, як Ви від'їхали, а найприкріше було мені, коли я собі пригадала, що Ви під час цілого посліднього тижня не були ані разу в нас, і в послідній вечір також ні. Він був дуже довгий для мене, той вечір, і я не хочу собі на нього пригадувати. Бікалис (тота, що все дома сидить) хвалилася: “Wir haben den letzten Abend mit dem Makowej wunderbar verbracht, bei einer Flasche Wein”¹. Розповідала Вірґинії, що збирається до Львова їхати і Вас відвідати. Роблю Вас лише на те уважним, аби Ви з нею дуже одверто не говорили, бо она дуже друкує², так як і її найстарша сестра і брат, і відтак розповідає несотворенні речі. Перед моїм від'їздом приходила знов до мене. Не знаю, чого она від мене хоче, я ж з нею ніколи не буду приставати. Раз, що такі знакомства є для мене чистим тягарем, а друге, що она дуже друкує. Відтак в неї є (се і Вірґинія завважала) so eine große Männersucht³, що мене так дуже в жінок разить і від них відпихає... Говорить неустанно про любовні історії і хоче все щось від других видобути, та най она і щодня прибігає до мене і нудить мене, она для мене всегда не буде чим іншим, як лиш “Бікалис”, що мешкає близько нас під числом 45. Знаю її з її любовними історіями вже напам'ять (она і Вам оповідала їх – а за Вами і другим буде оповідати) і не хочу з нею і взагалі з такими, як она, нічо до діла мати. Люблю цілком простих жінок, селянок, і таких, що навіть писати не вміють, прив'язуюся до них, сама не знаю Вам сказати чому – з чуттям, в котрім прячється щось навіть з пожертвування – а образовані і тонко відчуваючі жінки є для мене ідеалом, до котрого молюся я – але зате жіноцтво, котрого інтелігенція лежить лише в крою сукні, взагалі в самих шматах, є мені щось так утяжли-

¹ Останній вечір ми чудово провели з Маковеем за пляшкою вина (нім.).

² Тут: розпускає плітки (нім.).

³ Великий потяг до мужчин (нім.).

вого, що я сама собі в деяких хвилях кажу, що я погана і брутальна і зарозуміла, але я чую, що інша не буду і що я перед такою Бікаліс, або нехай она інакше назветься, ніколи не отворила би душу, ніколи. Може бути, що се є і зарозумілість, але ж се відтак вроджена зарозумілість, яку ніхто не викоренить. Будучи тепер на силі, відвідувала я одну селянку, котру дуже люблю і поважаю – прекрасна жінка; з другою, в притикаючій селі, зав'язала-м приятель, а маленьке її дівчатко чотирьохлітнє, може, брала все з собою купатися, і слухала, що оно мені балакало. Говорило словами, як старе, смішне таке і розумне!.. Можете бути переконані, що я би “панськими” аблегерами ніколи так не браткалася, ну, але зате вони би мені і не оповідали так, як мала “Тодосійка”, що она і в “цебли” купається, що святочних сорочок має лише дві і т. д. і т. д.

Як Вам поводитьься і що Ви поробляєте? Маєте, певно, тепер дуже много праці, а ще тепер така спека, а у Львові недобрий воздух, Ви там зруйнуєтесь. На другий рік Ви будете мусили з нами в гори їхати, се Вам нічо не допоможе, впрочім, Ви на тім не зискаєте нічого, як не будете і про себе дбати. Одного разу ми в Димці mocno про Вас думали. Віргінія, Александер і я, вийшли-сьмо рано в поле, і вернули аж о 2-й, під час ходу споминали ми, що нема четвертого кумпана, помучились-мося, попріли так, як певно Ви під час Ваших тутейших цвічень¹, не спочивали-сьмо майже ніде. Віргінія вже ціле пообіддя не рушалася з хати, а я так виглядала, як би-м Sonnenschlag² мала, але по обіді таки пішла-м ще купатися. Того дня я таки mocno про Вас думала.

Пишіть, що коло Вас діється, бодай кілька слів. Ага, Владзя Лисинецька писала мені і просила дуже о Вашу фотографію для свого швагра, просить мене о ню вже від тамтого року. Пішліть її, коли вже так просить, він, відай, збирає собі фотограф[ію] руських літератів, але не забудьте, пане Маковей, – Ви чуєте?

Ольга Устиянович писала мені, що одержала вже Шевченка, але не знає, скільки має платити, і ожидає надармо

¹ Військових вправ.

² Сонячний удар (нім.).

рахунку – книжки не відослано її за післяплатою. Недавно була в мене Морачевська з дітьми (она має вже і доньку) і Стефаник; Стефаник два рази, але, розуміється, не застали мене дома. Я забавлю вдома з тиждень, а відтак поїду на 11–14 день до Сінгалевичів, до Белелуї (пошта Снятин). Візьму і туди роботу з собою. Тепер в нас дома тихо, і я можу спокійно писати. Писав мені і Kautsky. Він пробуває десь тепер в Rommern¹. Пише, що не міг скорше “Некультурну” друкувати і що хоче нею отворити новий річник, т. є. в жовтні; що, если би я не могла до того часу чекати, він буде приневолений мені манускрипт відослати, що, однак, зробив би се дуже нерадо – і щоб відписати. Я ще не відписувала, може, нині напишу. Розуміється, що мені не потрібно манускрипта. Було би лише мені миліше, якби повістка друкувалася скорше, бо відтак мала би-м вже свої гроші на жовтень до Львова – ну, але се вже якось буде. Ми тут, в тім помешканні, останемося, здається, до мая, з чого я рада, бо відтак дістанемо помешкання, на котре я вже давно спекулюю. Представте собі, Івасюк (маляр) має доньку. Дуже щасливий, бодай робить таке вражіння. Так як перше приходив до мене, так тепер суне просто до мами, має впрочім більше виглядів, що буде матеріально ліпше стояти.

Сей мій лист, виджу, цілком не літератський, а і руки, що его, пишуть, не виглядають по-літератськи, бо дуже обгорілі від сонця; але се нічо. Ви, впрочім, вже десь там знов так потонули в літературу, що оно нічо не пошкодить, як почуєте і слова чисто християнські. Пишіть мені що про себе. Були-сте вже в Озаркевичів? Frau Emma мала їхати до Болехова; се неправда, що мати Кобринської була дуже слаба. Она, Кобри[нська], писала мені. Яноша ще і досі нема, він, певно, на зиму приїде, так люди говорять. 16-го буде місяць, як Ви відїхали – мені страшно довго здається той місяць – Вам не? А тепер я здоровлю Вас щиро, і не гнівайтесь, що я не писала так довго, бо і я на Вас не гніваюся.

Ольга Кобилянська

Адресуйте до мене до Чернівець.

¹ Померанії (нім.).

96. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

16 СЕРПНЯ 1898 Р.

Чернівці 16. 8. 898.

Ваш лист і парфуму одержала я. За одно і друге дякую. Не був би се такий проступок, хоть би-сте були і цілком забули про фіалки, хоть своєю дорогою такі дрібниці справляють чоловікові приємність. Примір[ом], вже в самім розпакованню лежить свого рода сатисфакція. Ви скажете, що се по-жіночому думаю, але най вже буде і так, а оно таки правда. Тому ще раз “Schönsten Dank”¹. Прикро вразила мене вість, що Ваша мама така хвора. Ви мені, певно, не схочете вірити, що я *не раз* мала дуже *сильне і виразне* почуття, що Ви мені доконче напишете щось такого, т. є. *ні з сего, ні з того* вхоплювало мене нараз в посередині цілком противних наших думок то передчуттє, а відтак оно переходило в одній хвили, як і прийшло. Я Вам не раз говорила, що я всегда буду наперед знати, як що буде мало случитися в родині. Göthe раз сказав: “Die Männer haben Genie, die Frauen Ahnung”².

Але з того не виходить ще, щоб Ваша мати не могла виздоровіти, тим більше, що Ви так щиро о ню дбаєте.

Що се за купелевий заклад, в котрім Ви єї умістили? Старайтеся, аби її лікарі не дуже годували медикаментами, бо тим дібють її слабый жолудок, а, очевидно, якщо і їсти не зможе, так вже трудно поборювати організмові і інші терпіння. Добре, що Ви ходите до неї щодня, се страшне прикро слабому знаходитися в чужім місці, особливо жінці, ще як она звикла лиш межі своїми знаходитися, так ходіть і відвідуйте її, як зможете, найчастійше. Она, певно, жде цілу днину на ту хвилину, коли прийдете, і пишіть і мені хоть кілька слів, як она мається. Наші мами – се, знаєте, такі бідні мучениці без титулів, наділеними Св[ятою] Церквою, мучаться і журяться, а врешті, де могли би хоть здалека тішитися своїми дітьми – они і тим вдовольняються – в’януть, як тії вінки, назавше. Не робіть собі завсігди викиди, що не можете

¹ Щира подяка (нім.).

² У чоловіків є геніальність, у жінок – передчуття (нім.).

нічо вдіяти для неї і для прочої цілої родини. Ви, певно, над тим не думаєте ніколи, що Ви в порівнянню до свого становища і Ваших доходів і в порівнянню до таких, що мають золотні комнери і множество зізд, робите для своєї родини дуже много. Єсли би Ви були в тім положенню, що Ваші брати, Ви ніяк не улекшили би їм долю тим, що були би-сте то само, що они. А так хоть від часу до часу стаєте їм підпорою, і їм самим, певно, мильше, що Ви єсьте тим, чим єсьте. Звістна річ, великого добра Ви не можете їм придбати, але ж бо і Ви самі не розкошуете. Але се, звичайно, так буває, що люди з сумлінням і чуттям не можуть бути з себе такі вдоволені, як поверховні або самолюбні характери, тому Ваше “розжалобленне” на могилі Вашого батька було цілком природним об’явом Вашої сумлінної душі, і се цілком не сором і для такого “великого хлописька”, як Ви, а навіть і для медведя. Впрочім Ви так запираєтеся всегда перед всякими атаками чувства, що оно обурилося врешті і таки Вас перемогло, бодай на хвильку пожило собі. Дуже добре розумію, що маєте тепер клопоти і видатки. Єсли би я дістала за “Некультурну” 100 fr., так зичу Вам з них 50 fr. Се Ви можете від мене прийняти так, якби-сте вижичили книжку. Лише коби я тільки дістала, бо як дістану менше 60 fr., примір[ом] (се зависить від того, кілька карток вийде в “Neue Zeit”, так не зможу порятувати Вас, тому що я зобов’язалася вже маму з одного клопоту вирятувати і мушу се конче вчинити. От, знаєте, різні домові справи, на котрих не всі тати і мужі хотять розумітися, а без котрих обійтися не можна. Я Вам кажу, наші мами – се “мучениці” без титулів, наділеними Св. Церквою і т. д. і т. д. Але, може, взимі за “Царівну” порятую Вас. Пишу тепер дуже mocno до друку, бо маю час і супокій, і за два місяці надіюсь єї вже вислати. Ніколи не думала я, що переведенне і коригованне сеї повісти забере мені стілько часу, хоть, правда, я і тижнями, навіть і місяцями, не могла не раз писати, що мала все іншу роботу. Хлопців на станції не буде більше в нас, хіба, може, оден, а той тихий хлопчисько, і буду мати знов час. Статтю для Якубовського розуміється, що переведу, коли б лиш єї вже мала. В суботу хочу їхати вже до Белелуї до Сінгалевичів – збавлю з 14 день. Писанину беру з собою. Які-сте статтю мали готову, так посилайте туди, лиш рекомендуйте, бо, може, де пропасти, манускрипти не посилайте

ніколи не рекомендовані. Адреса туди: О[льга] К[обилянська] в о. Сінґалевича, Белелуя, пош[та] Снятин.

Морачевська, зачувши від Стефаника, що я їду туди, вибирається з дітьми і мужем до Русова (там Стефаник, а они в великій приязни). Русів притикає до Белелуї, і ніби ми маємо всі разом сходитися. Правду сказавши, мені цілком тепер не до візит[ів]. Они собі уложили план без мене. Морач[евська], як була тут у нас (мене не було), приїхала з заміром мене з собою взяти, і Стефаник, тимчасом мене не було, а він сам також не хотів з нею їхати, тепер передвчера був в мене знов Морачевський питати, коли я їду до Белелуї, бо і они хочуть тогди там бути. Я вже знаю, що се від неї походить. Она боїться, щоб душа Ст[ефаника] не заблудила до мене, бо досі она мала до неї належати. Она може бути цілком спокійна, бо я о то цілком не буду убиватися, і оно мені справді байдужно. Я Вам се все пишу, бо взагалі перед Вами голосно думаю, але я би не хотіла, щоби Ви о ній лихо думали, она дуже чесна жінка. Ст[ефаник] є м'яка натура, фантаст і всегда, оскільки я его поняла, мусить до когось молитися. Їй здавалося, що досі она була сим ідеалом, тепер він мусів їй щось о мені балакати, а що она нас разом повиділа, так побоюється, що Стеф[аник] звернеться до мене. Я би собі з того всего нічо не робила, але боюся лише одного. Де она приїде, там завдає дуже много клопоту домашнім. Она приїде з цілим своїм “двором”, і до Сінґалевичів – се люди старші, слабовиті і мають свої клопоти господарські. Тепер, як я можу від них жадати, щоб они цілком незнайомих людей з слугами (мамками і няньками) і до того претензійональними, обходили? Я з нею, Морач[евською], не роблю жодні церемонії, а однак мені не раз лячно, як она приїде до мене. Послідня її візита з єї “двором” маму страшно умучила. Приїхала несподівано вночі, і мама дуже сфатигувалася, але она се цілком не уважає. Я не розумію, як то люди можуть. Сінґалевичі ждуть на мене вже три роки, тішуться, як діти, що я приїду. Як же я потягну такий шлей за собою? Я собі думала, що буду собі там супокійно жити, а нараз – маєш! І Кобринську хочуть они, М[орачевські], туди спровадити на тих кільканадцять день. Ну, Кобринську я би хотіла там мати, бо она є дуже делікатна і уважна жінка, але М[орачевські]х я боюся. І се все з об'яви якоїсь там глупої романтичної примхи.

Стеф[аник] також жде вже там на мене, писав мені, що хоче бути моїм проводирем в полях, що він – мій найближчий сусід і т. д. Най собі приходить до мене, се мені буде мило, він – розумний і оригінальний чоловічок, лиш щоб все ішло християнським ладом і не на кошт сили других. Сей лист Ви подріть, пане Маковей. Я Вам пишу все, але не все потрібно ховати, і щоби о тім ніхто не знав, пане Маковей. Ви чуєте?

З Белелуї я Вам напишу, а Ви мені напишіть, як мається Ваша мама.

97. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

9 ВЕРЕСНЯ 1898 Р.

Белелуя. 9. 9. 898.

Пане Стефаник!

Завтра по обіді, т. є. 10-того, від'їжджаю назад до Черновець. Скоро в Белелуї не буду.

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

98. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 ВЕРЕСНЯ 1898 Р.

Чер[нівці], 13. 9. 898.

Десь тепер вже далі місяць буде, як я до Вас писала. Я вернула з Белелуї доперва 10-того, т. є. перед трьома дня-

ми. А що я звідти не писала, не дивуйтеся. Там, знаєте, такі страшенно старосвітські погляди, що мій лист до Вас (взагалі до мужчин) був би викликав довгу розмову, а відтак – хоть би і жартом – різні замітки. А щоб сего уникнути, я воліла промовчати той час. Ви на тім не тратите, если я і не пишу. Там люблено мене в старосвітський спосіб. Значить, я мусіла дуже много їсти, і люди концентрували всю свою увагу на те, щоб мені тілесно якнайліпше поводилося. І оно поводилося мені добре в тім напрямі, але з другої сторони я хутко за своєю хатою, а ще більше за столом своїм затужила. Я переконалася, що без клопотів і праці духовної я так і не можу жити. Цілий тиждень, ніж мала замір, я пересиділа там довше. Не пускали в жоден спосіб, аж врешті вирвалася я на волю. Віргінія вирятувала мене. Написала, що їде до Відня, і я завела цілу бучу, що мушу їхати, і они відвезли та попрощали справді з слізьми в очах. Добрі люди. Дома не застала я все найліпше. Мама дуже зле виглядає – хвора від кількох днів (саме нім я приїхала, занедужала), хлопців ще взяли до мая на станцію, а може, і на довше. І я з всего того дуже незадоволена. Гумору не маю ані раз. В тім посліднім часі я збагатіла ще о оден великий досвід – *der mir einen bitteren Tropfen ins Herz gesenkt hat*¹.

Колись оповім Вам, бо писати не хочу, без імен не обійдеться і котрий мене наводить на думку, що я справді дуже важна персона, коли мене так бояться!.. гей, гей! Ви би і не гадали, пане Маковей, як дуже мене бояться, т. є. мого впливу на *других* – ну, але о тім колись інший раз.

Чому Ви мені не писали, як Вашій мамі поводитьсь? Знаєте, що се є з Вашої сторони дуже не пенкно, коли я Вас о то з притиском просила. На те не треба було багато часу, лише картки і кілька слів.

*Oder braucht das wirklich so viel Zeit?*²

Вашу працю про Ветлину я читала, і пригадала собі, що я “Бідного жида ратицю” читала, і лише ім’я автора забула, і що оно мені подобалося. Так, як Ви пишете Ваші нариси про писателів, – чоловік виразно розбере все і знає, о що розходиться, але зате спосіб писання критики Груш[евського]

¹ Який додав моему серцю гіркої краплі (нім.).

² Чи це справді потребує так багато часу? (нім.).

мені ніяк не подобається. Если би я не знала “Залісся” – ich konnte aus seiner Kritik nicht klug werden. Er widerspricht sich selber¹: тут бере працю під ноги, а в кінці гладить автора по головці – се заглупе.

Тепер я Вам ще раз пригадую, пане Маковей, щоб Ви читали Софію Ковалевську. Се для Вас буде дуже корисно, і, може би, Ви могли перевести, щоб її подати до “Вістника”. Се би було для руської публіки дуже корисно, се дуже інтелігентна книжка і писана талановито. Напишіть мені що про те і не забувайте все, що я до Вас пишу, бо як я колись “завозьмуся”, так і зачну і собі все забувати. Добре, що-сте “Фельку” переложили, се дуже файна річ. Що є з розвідкою для Якобовського? Присилайте її, бійтеся Бога. Я хочу до нього написати, а жду все на розвідку.

Сей лист почала я ще зрання до Вас писати, а відтак перервали мені Морачевські, котрі були знов тут. Але я хочу ще нині ввечер відослати до Вас письмо, щоб вже раз знала, що написала; відпишіть мені зараз. Від Virginii була нині картка, она мусила ся довше у Львові затримати, як думала, шкода, що Ви не могли бути на двірці. Она, може, вже лишиться назавше у Відні, а може, верне за 3 неділі. Чи Ви післали їй Ansichtskarten². Я з нею лиш коротко бачилася. Я вернула в суботу, а она від’їхала вже в неділю. Як не вернеться, буду знов бідніша о щирого камрата. Пишіть мені що... Колись другий раз я напишу Вам інакше, тепер я справді, як той автомат, і лиш все думаю, щоби всі здорові були і клопотів не було, а відтак щоб мати часу до писання. За Цісаревою мені дуже жаль. Sie war für mich der Inbegriff der Schönheit, Hoheit und Vornehmheit³, і що такий проклятий батяр єї замордував – саме її – се щось страшного. Вже она нікому не заваджала – слаба нещасна жінка – і така смерть!

Ага! – представте собі – маю в себе вдома живого яструба в клітці, з трохи лише пораненим крилом, але вже єму ліпше. Дуже він мені подобається. Такий неприязний і ворожий, так кусає і дряпає, так їжиться, що хоть і який ма-

¹ Я нічому не навчилася б з его критики. Він сам собі суперечить (нім.).

² Поштова картка (нім.).

³ Она була для мене уособленням краси, величності та шляхетності (нім.).

лий – мені не раз лячно перед ним. Годую его сама і дуже доглядаю, але боюся, що він мені загине, а я би хтіла, щоби він мені жив. Очі его мені дуже подобаються. Страшне по-важний і гордий птах і не хоче з ніким заприятельюватись, подряпав мені праву руку.

Писав до мене Гнатюк і просив, щоб і я займалася збиранням складок чи там грошей на літератів. Я відмовила. Найвже увільнять самих літератів від тої приємності – звертатися до публіки, що за твори літератські гроші не хоче дати, *geschweige denn*¹, щоб їх дурно давала!

Ну, але вже кінчу, бо кличе *Zapfenstreich*². Ага – *zum Schluß*³. Медведя, щоби був хоть крихітку до Вас подібний, я ніде не стрічала... і я сконстатувала, що лиш є один медвідь свого роду...

Дай, Боже!

Ольга К.

99. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ВЕРЕСНЯ 1898 Р.

Ч[ернівці]. 17. 9. 898.

Л[аскавий] П[ане]!

Лист Ваш дістала я, *schönsten Dank*⁴. Се оно не зле, що Ви собі самі статтю по-німецьки написали, хоть я була би її перевела, “Самоту” переложу, се дрібниця. Може би-сте, її відтак до “*Wage*” післали. Переводи Ваші маю, окрім “*Oferm’и*”, всі в себе. По “*Oferm’у*” писала я до Моната два, і до редакції “*Zeit*” два рази, прилучивши і марки до при-

¹ Не говорячи вже (нім.).

² Сигнал (повернення додому) (нім.).

³ На завершення (нім.).

⁴ Красенько дякую (нім.).

слання манускрипта, але все надармо, навіть відповіді жодної не дістала-м, може би, Ви писали до Моната? Я хтіла всі тії переводи до Дрездена, – Verlag Pierson¹, що приймає переклади, – післати, та все ждала на “Оферму”. Хочете, щоб я тії, що маю, післала Вам? Напишіть. Я тепер сама дома, бо родичі і Александр та Власько пороз’їжджалися і лише я з хлопчиськами, що на станції, газдую. Половик ще жие і все дивиться тужливими очима крізь отворені двері. Кланяється Вам і дякує за прислані поезії, з котрих ему та, що говорить про смереку, найліпше подобається – а відтак та третя, коротенька, і він просить, щоб Ви ще післали, ему дуже сумно в своїй в’язниці, і він би їх собі читав. Пишучи 1 і 2-гу поезію, Ви, певно, бачили цісареву – не так? Я тепер читаю Золі “Рим”. Страшне сильна річ. Франкова “Черепаха” могла краща вийти. Представте собі, Virginia ждала у Львові 4 години! Напишіть мені небавом, мені чогось так прикро zu Mute², що я сама себе не розумію. Пізніше розмахнуся на довгий лист до Вас.

Здоровлю Вас,

Ольга К.

100. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

23 ВЕРЕСНЯ 1898 Р.

Чер[нівці]. 23. 9. 898.

Посилаю Вам “Самоту” по-німецьки. Перепишіть до друку самі, у Вас ліпше письмо, а відтак щоби-сте мали і манускрипт один дома, если який пропаде. Пішліть, може, an die Redaktion der “Neuen Revue” – die “Wage” herausgegeben

¹ Видавництво Піерсона (нім.).

² На душі (нім.).

Dr. Rud. Lothar, Wien IV, Neugasse 18¹. Сей адрес прислала мені редакція “Neue Revue”, коли злучилася з “Wage”. Там, може, приймуть, бо друкують самі короткі речі, а если б там не прийняли, то пішліть до “Gesellschaft”. Від “Gesellsch[aft]” жадайте самі гонорар. Чи Ви жадали за свою статтю? Не знаю, чи сподобається Вам “Самота” в німецькім, мені подобається. Одне слово не знала я наборзі, а словаря не мала вдома, назву дерева, і написала Buche² на черемшину. Крутиться мені по голові те слово – але не приходжу на те, як оно називається – але се пусте. Соловей по-німецьки – “она”, так я після того і позамінювала – та, впрочім, прочитаєте – побачите. Ваші речі я страшно скоро переводжу; не знаю, якось пишете так, що дуже легко перекладається. Пішліть зараз де-небудь, на те і перевела скоро. Я ще завше сама дома, мамі було погіршилося, відтак писали мені, що трохи вже ліпше. Я вже тут дома ґаздую і пишу, як можна. Нині великі порядки в кухні робила, а тепер трохи маю супокою та й пишу до Вас. Я вже три неділі дома, а межі люди не ходила ще ніде, лише часом пішла з котрим з хлопців ввечір до городу. Мої відносини до городу тепер цілком інші, як давно. Він, мій добрий товариш, що приймає мене всегда і в кожному настрою радо, кожною порою в році, тому я і суну радо до нього. Подумайте, яструб загинув. Їв до послідньої хвилі, я знала, що він не буде довго жити, була би-м его пустила, коли б міг летіти, але так, що не міг, то я боялася, що він попадеться яким батярам в руки і замучать его. Так хоть не мучив его ніхто. Вночі дуже тріпався раз, мала дівчина наша чула, а відтак загинув. Поезії, що мали-сте ему в альбом післати, пішліть вже мені – я їх за нього прочитаю. Добре, що читаете, а може, вже і скінчилисте про Ковалевську. Якби чоловік тут хоть половини такої Ковалевської або Лефлерової мав, був би рад, а так – не раз дуже самотно жиється. Приходила оногди Маєрова (сестра Мих[альської]) перед полуднем до мене. Казала, що хоче бодай пригадати собі, як “виглядаю”, бо я вже дуже давно в неї не була. Страх, як тії баби

¹ До редакції “Новий огляд”; “Терези” видає д-р Руд[ольф] Лотар, Відень, IV, Нойґассе, 18 (нім.).

² Бук, “черемшина” по-німецьки – Faulbeerbaum.

много говорять! Не знаю, чому хотять всегда, щоби я до них приходила, коли ані не допускають мене до слова, ані не слухають, коли я що кажу. По відході таких гостей чоловік найрадше би ляг і уснув.

Від жовтня хочу собі “Neue Deutsche Rundschau”¹ тримати. Там прегарні речі, а я тепер жадної порядної часописі не маю. “Gesel[lschaft]” якась тепер неможлива, але, може, бодай з сим роком стане лучча. Читаю тепер “Рим” Золі. Добре би було, якби Ви те колись також прочитали, дуже сильна праця і чоловікові здається, що він бачить той сильний, історією перетиканий, Рим з роєм попів та кардиналів; приснилися мені вчора, бо я найбільше вечором читаю. Не знаю, чи знаєте, що Neera написала повість, котру порівнюють з Gab. Reuter “Aus guter Familie”². Небавом буде і “Царівна” готова, а Александр укладає собі якесь вступне слово, де хоче порівняти всі три повісті. Neer’и повість не знаю, але в “Zeit” має та стаття про тії речі бути. Того числа не маю ще в себе дома. Що Ви тепер пишете?

Я би так хтіла всі свої дрібні речі, що маю їх в Будзиновс[ького], відібрати, а не хочеться мені до нього писати, але напишу, бо і так мушу его о якийсь там адрес просити. Ага! Матковська їздила сего року до Буркуту (се десь в горах, коло Жаб’я) і пізналася з Франковою. Ся послідня зробила на ню кепське вражіння – каже, що дуже зарозуміла, і нарікала, що не має з ким у Львові приставати. Розпитувала дуже про мене і сказала, між іншим, що “Valse mel[ancolique]” (Матковська навіть не знала, чи я який “Vals” написала, бо я її, яко літератка, не дуже обходжу) мусить бути комбінація кількох романів, що я мушу читати дуже много романів і комбіную собі відтак з них повісті! – а з “Царівни”, казала, сміються всі пани. Не думайте, що мене таке балакання що болить, – оно занеінтелігентне, щоб мене вразило – іменно така думка, що вичитую повісті. Се лише дає мені причину порівняти німецьких читачів з нашими. В мене нема жадної зарозумілості літератської – я пишу, бо є в мене триб до того, пишу просто, що мене найбільше займає і переймає, і що найліпше розумію. Если

¹ “Новий німецький огляд” (нім.).

² Габрієль Ройтер “З гарної родини” (нім.).

люди се радо читають – мене се тішить, але щоби я з того, що пишу, робила якийсь особенний культ – се мені ніхто не може закинути. Цікава я, чи всі особи з творів Франка бігають по львівських улицах?.. А впрочім, може, і бігають. Але вже его белетристичні твори я ніяк за примір собі не возьму. Відтак, казала ще (якось дуже злобно о мені спомина[ла], говорила Матковс[ька], котра тим, розуміється, була діткнена, бо мене дуже любить), що маю тут когось, хто перетолковує мені все на руське, бо я лиш по-німецьки пишу, що се знають люди, і такі інші дурниці. Вже як буде, так буде, але я таки не покинуся писати по-німецьки; від німців маю подвійну сатисфакцію. Раз, що знаю, що не протегують мене, а по-друге, що платять.

Як думаєте, чи можна би “Ковалевську” перекласти на руське? Правда, що се було би корисно? Руське жіноцтво пізнало би, що се таке геніальна, інтелігентна жінка. Я би хтіла знати, що Ви про те думаєте. Так зле, що Ви так далеко, що Вас взагалі тут нема! Але се Ви, розуміється, не можете відчути, се лиш я тутки відчуваю. Ах, я би мала Вам много оповідати, але оно не мусило би раптом наступати, зараз по першій стрічі, лише так, з часом, і я би вже Вам все сказала, що я знаю, і я знаю, що Ви зрозуміли би мене добре. На другий місяць, правдоподібно, приїду до Львова. Буду у Морачевської. Взяла слово, і казала, що було би їй дуже прикро, якби я деінде заїхала, і що се була би “нечувана річ”. Відтак, що я в неї буду мати осібну кімнату, і буду цілком не стіснена, зможу ходити і приходити, коли схочу, і приймати, кого схочу, що мені буде в неї добре. Здається, она і не має цілком чистого сумління проти мене, але... ну я Вам вже колись все скажу.

Окуневські з Яворова писали, щоб хоть тепер до них приїхати. Люди гадають, що я лиш до *upiększenia życia*¹ жию, між тим, я є вже добрий робітник, і що як моя мама ходить по хаті, так зараз її силу до крихти використовувати і лиш по людях їздити, щоб на їх нудьга не находила. Коли мене дома не було, була Владзя (Лисинецька) в мене, щось два рази. Казала мама і брат, що она тепер виладніла. Я жалувала, що не бачилася з нею. Люблю

¹ Прикраси життя (пол.).

її. Представте собі, Шпойнаровський жениться! Тепер, в неділю, мали бути вже перші заповіді, але хтось там пліючки на нього наробив, і молода непокоїться, і мусять її ще переконувати, що се, що говорять про нього, неправда. Люди справді дуже погані, що у все мішаються. Він заручений з сестрою о. Кисилевського, що мешкав раз в “Бесіді”, десь за місяць мають побиратися, як ще не розійдеться. Галіп вже покинув О. Б[ілінкевич], не ходить там більше і зачинає собі з неї кепкувати. Ну, нехай не журиться, не втратила нічого. Она се не казала мені сама, бо я з нею не виділася ще, але другі говорять, і я переконана, що се правда.

Писали-сте, що курація Вашої мами стільки коштувала, а не дуже поліпшилося їй. Се справді много, було би, може, ліпше, якби Ви її були відвезли до якої купелевої місцевості, прим[іром], Dorn’и і навіть стільки було би Вас не коштувало, а хоть би і стільки, то, може би, була більше зміцнилася.

Довгами не журіться, се ще не так дуже много, хоть як чоловік сумлінний, він таким “шлепом” мусить хоть трохи журитися.

Я писала до Якововського. Писала-м ему, між іншим, і про его твори, питала, коли буде друкувати Вашу статтю, і щоб мені гроші за “Битву” прислав. Писав мені, що я дістану 30 марок. Се мало, але він писав (ще давніше), що редакція не може багато платити. За наукові статті платить більше, як за белетр[истику]. І “Акорди” післала я ему, може здадуться тепер.

Я тепер мушу знов много читати – геть занедбалася. Вже я найліпше на тім виходжу, як в гори їду. Привожу собі і в голові щось, і на тілі скріпляюся лучче. Як буде, так буде, але на літо, на другий рік суньмо в гори! Я доконечне гроші роздобуду, а відтак їдьмо – gut? А поки що, не журімся, се погана річ.

Ви мені знов напишіть. І пакуйте лист в ті сині великі конверти, щоб я вже здалека знала, що се лист від Вас, і щоб я тішилася. Мусите знати, що я нічим не маю тішитись.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

101. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

28 ВЕРЕСНЯ 1898 Р.

Черн[івці] 28. 9. 898.

Ласкавий Пане!

Порядкувала я межі листами своїми в шуфляді і між іншими мала і Ваші в руках. В однім з 8. VI стоять отсі слова: “Як приїдете до Б[елелуї], то я буду Вашим проводатором по полю, бо я сусід Ваш буду дуже близький. Лише аби борше Ви були моєв сусідков”. Се справді гарні і приязні слова, що Ви їх мені писали. Давно писали. Тепер настала осінь, город, що я его так дуже люблю, широкий пишний город, з поважними густо заслоненими алеями старих дерев, вже тихий. Саме пожовкле листя опало на чисті стежки, багато і грубо – люди нараз покинули его, і я знов ходжу до нього.

П'ю тую глибоку тишину, що розкинулася по всіх алеях, здоровлю її! Відтак – самота, горда така і все однакова, злучається з тишиною, розпаношилася і знову мене приймає. Я рада тому.

Оповідая їй все, що прожила я під час часу, як не приста-вала з нею. Оповідая їй, між іншим, і про Вас. Як прийшли Ви до мене по раз перший і я дивилася на Вас зчудованими очима. Великий якийсь птах, незнакомий мені, що злетів звідкись, чудний такий!

Про молодесеньку ніжну приязнь, що розвивалася і при-гадувала чистотою і безкористею своєю білого цвіту лілії тої, що Ви її взяли від мене, відвідуючи мене по раз перший і послідній в Б[елелуї], і як она відтак загинула. Була десь комусь на заваді і загинула.

Послідні листки її – цвіту того безкорисного – зів'яли, і про тії послідні листки її оповідаю я самоті тій препишній, що приймає мене все радо до себе. Она слухає.

Але і Ви слухайте. Як залягне глибока тишина округ Вас, – вечірньою порою, а може, і ніччю, як спати не зможе-те, або і ранком, як сонце стане прокидатись, тогди слухайте.

Почуєте сміх її. Зразу тихий, а потому голосний сміх, і то все з оповідань моїх...

Я страшно з себе невдоволена. Можу сказати, що ненавиджу себе. Суть в мене хвилі такі, і в таких хвилях я дуже нещаслива.

Маю виразне почуття, що тягну тінь за собою і що тінь кинув хтось на мене. Коли я ніколи в життю жадного зла не заподіяла. Ні, пане Стефаник, я ніколи свідомо не завдавала болю, хіба що, може, тепер недавно?

Був в мене тому дві неділі яструб. Мав пострілене крило. Я доглядала і пильнувала его, а він дививсь на мене ворожими очима і їжився. Дряпав, кусав, коли я м'яса подавала. Я була б его на волю пустила, але що боялася, що попадеться в руки грубі – я вже воліла, щоб ненавидів мене, а в мене загиб. А він бив крильми, ненавидів і загиб. Здається, ему заподіяла я свідомо болю.

Маю виразне почуття, що тягну тінь за собою, і она болить мене і справляє жаль. Я хочу її стрясти з себе, її і жаль той, котрий викликає тінь тая. Не знаєте Ви лік на тее? Нема вже цвіту лілії. Чистого, безкорисного. Загинув. І як я вже в “Valse melancolique” писала: “Одні лілії не оживають вдруге”.

Пишу много, запираюся в себе, і ходжу много в город. Нога тоне в опавшій листю дерев, розкошує – а очі шукають тужливо чистого цвіту лілії...

Бувайте здорові!

Оль. Кобилянська

102. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

5 ЖОВТНЯ 1898 Р.

5. 10. 898.

Ваш лист дістала-м. Дуже розвеселила мене Ваша пригода з жіноцтвом, Я[рошинською] і К[обринською]. Лише правду сказавши, я була би ся більше такту і амбіції зі сторони К[обринської] надіяла! Се таке поступованє малодушне, що

як у 15-літньої дівчини! Щось Я[рошинська] і в мене не показується. Я цікава, чи буде мені що оповідати. Я буду, розуміється, “дивуватися”, як оповість що, але, може, успокою оба уми. Знаєте, я вже не зможу до Морачевської заїхати, коли приїду до Львова. Она була колись тут ввечер в мене і казала, що виїжджають на 6 неділь або на цілу зиму до Аббації або Ніцци [нрзб.]. Єго мати покликала їх, і они поїхали. Він вже вперед, а она саме тогди, коли прийшла і сказала мені се. Казала, що Емма О. буде тріумфувати, що буде мене в себе мати. Знаєте, я справді тепер не знаю, куди я маю тепер їхати, бо не знаю, чи можу [нрзб.] до Емми заїжджати? Чи се не зробить їм якого клопоту? Я би хтіла о тім щось цілком певного знати; і Ви засадіть дві пари окуляр на ніс і розберіть там настрої і напишіть мені, чи можу до них їхати. Але если зміркуєте лише який час, або ж неохота приймати мене, так напишіть, бо мені було би се дуже прикро бути комусь каменем, хоть би і на годину. Претензій у мене нема абсолютно жодних, се знаєте, а як не знаєте, то кажу Вам. До готелю не хочу заїжджати. Не заїжджала ніколи сама, та й я в таких справах дуже непорадна. Так напишіть мені про то, щоби я вже відтепер знала. Грошей багато не буду мати, хіба 20 fr. Може бути, що поїду пару день вперед до Кобринської і з нею разом до Львова, а як не, то просто до Ль[вова]. Напишу ще про то, а Ви напишіть, о що я Вас прошу.

Ви вже нині, певно, не зможете мій лист прочитати. Я нині щось дуже тяжке в кухні робила і ледве що можу писати. Я все ще сама дома, мама ще нездорова і маю много клопотів на своїй голові. Питаєте про повість – а річі так стоять, що можу Вам сказати, що взагалі не знаю, коли зможу взятися до написання її. Пишіть силуетку без неї. Не знаю я, чи треба Вам конче Ніццшого читати, але читайте “Also sprach Zarath[ustra]”¹ і “Die Morgenröte”². Фотограф[ію] не можу Вам скорше, як в листопаді післати, а если потребуєте скорше, так беріть велику, а не малу. За жодну цілну не. Так її ненавиджу, що страх. І уста бачила велику і казала, що велика дуже добра, т. є. щодо голови. Позиція не подобається їй. Ага, читала “Акорди” в німецькім і питала, чи я не ба-

¹ “Так казав Заратустра” (нім.).

² “Ранкова зоря” (нім.).

чила припадком якийсь там образ англійського якогось там молодого артисти голосного; що він намалював образ цілком того самого мотиву, що послідний акорд (той, що говорить про лілії), і дуже їй они всі подобалися. Була дуже ними здивована; она також не говорить компліменти, пане Маковей. Казала, що думала, що я бачила той образ в якій-небудь часописі і писала після него акорд, що се має дуже гарний образ бути.

Тішить мене, що і Ви кажете, що Ковалевську треба перекласти. Навіть дуже треба!

Того дня, що Ваш лист прийшов, дістала я з ним враз і лист від Будзиновс[ького] і Стефаника, і [нрзб.]. Дуже характеристичні всі тії листи, особливо, коли читала оден по другім. Стефаник чутливий такий – кажу Вам як жінка, але не як пересічна жінка, і він правдивий поет. Я задивлюся на его листи, як на поезії.

Прошу Вас, напишіть мені, що я тепер маю робити і куди заїхати? Ага, Будз[иновський] просив мене, щоб я до его мами заїхала. Та вже се я ему не можу зробити, ту фрайдацію.

Гроші на складки “бенкету” якісь там, то пришлю, скоро їх буду мати, але ще сама не маю.

Здоровлю Вас,

Ольга Коб.

В Заставні відбувалися великі комедії при виборах. Люди конечно хтіли вибирати мого брата (Макс[има]), а староста був противний; дуже облямувався – чистий шкандал такі вибори!

103. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

II ЖОВТНЯ 1898 Р.

11. 10. 898.

Вашу картку дістала-м. Се, справді, дуже файно, що оно так склалося і Ваше, і мое друкується, одно другого підносить, се мене також мощно утішило. “Некультурна” також друкується вже в “Die Neue Zeit”, розпочали нею новий річ-

ник. “Vals” я переведу, конечно, лише я тепер майже нічого писати не можу. Хлопці вчуться в моїй хаті до іспиту, і я маю много домашньої крутанини. Мама вже дома, але така, як муха, а що дуже боюся о ню, так беруся більше сама до роботи. Прошу, не забудьте за хату, бо я тим журюся. Глупо так, що Морач[евська] саме тепер забралася до Львова. Представте собі, тепер в Чернівцях є Хрістофер з своїми музикантами! Шкода, що Вас нема, так були би-сьмо зараз запили Вашу статтю і “Битву” при звуках циганської музики. Але як буду слухати карколомних чардашів, так згадаю і Вас, а Ви лиш уважайте...

Дай, Боже,

О. К.

Сими днями, 15-того, має Virginia з Відня вертати, в п'ятницю їде вже Густа туди.

104. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

11 ЖОВТНЯ 1898 Р.

*11. 10. 898.
Чер[нівці].*

Пане Стефаник!

Я не відписувала-м Вам, бо думала-м, що приїдете, а позаяк Вас ще і досі нема, так хочу Вам хоть кілька слів сказати. Ви приїдьте до Черновець, коли вже зможете; найлучше на другий тиждень. Тут пробуває тепер угорсько-циганська музика, і я би дуже хтіла, щоби Ви її чули. Підемо разом, пане Стефаник. Сего тижня мають мої браття до іспиту становлятися, і я не можу ангажувати їх товаришити нам, бо вчаться страх пильно, але на другий тиждень – здадуть або не здадуть – будуть вже вільні, і ми підемо всі разом. Се буде прекрасно, пане Стефаник! Ви не знаєте, що за шалена

краса лежить в таких карколомних чардашах і тужливих циганських думках! Ви не будете жалувати, я знаю. На музику і десь тут, звичайно, о 8-мій вечером. Цигани грають в одній реставрації щодня вечером і будуть тут, здається, цілу зиму. Для мене велика утіха і самотність розривка. Шкода лише, що не буду сеї зими звичайного кумпана коло себе мати, а то – Маковей, ми завжди разом ходили. Знаю банду циганську сю майже 15 років, капельмайстер її гордий угорський циган, як князь, був свого часу великої краси, а його слава широка, як його гра. Все те займе Вас живо, і я хотіла би, щоби Ви були щасливі того вечора. Я завжди є дуже щаслива, а бодай не така, як звичайно, коли чую ту музику. Будете у Львові на Котляревського? Я буду. Шкода лише, що Морачевських не буде тогди у Львові. Я мала до них заїхати. Вони відїхали десь до Аббації чи Ніццеї. Мати Мор[ачевсь]кого поїхала і поклікала обох з собою. Мора[чевсь]ка була в мене, їдучи до Кракова, де мала стрінутися з ними і казала, що поїдуть або до Ніццеї, або Аббації. Питала, чи Ви не були в мене, і казала Вам сказати, як будете, що здоровить Вас, що жалує, що не бачилася з Вами і що відїжджає. Подаю Вам це все точно до відомости, забавлять там 6 неділей або через цілу зиму.

Листу мого не “закопуйте”.

Єсли я була знала, що Ви були в мене в Белелуї по моїм відїзді з Мор[ачевською] і Гамораківною, я була би його не писала. Мор[ачевсь]ка не споминала мені о тім ані слова, т. є. про те, що і Ви, і Гамор[аківна] були, хоть була в мене тут два рази і говорила і про Вас, і Гамор[аківну]. Я дізналася про те доперва перед кількома днями від Сінгалевичів. Мені було дуже прикро, і я думала, що Ви внаслідок якого непорозуміння не приходили більше, ріжне-ріжне думала я собі, а відтак написала. Тому не “закопуйте” мого листу. Я не хотіла, щоб він Вас прямо болів, а хотіла, щоб то, що воліклось, мов тінь за мною і боліло мене – якогось рода упокорення – поділось десь. Оно, погане, заховалося в мій лист і діткнуло Вас. Простіть. Я собі того свідомо, що не маю права ранили Вашу душу.

Що лілія моя не замордує Ваших рож, я знаю. Лілії завжди піддаються і гинуть, а моя не піде нашою дорогою. Але Ви сховайте її. Може, она колись віджиє, а як ні, так ском-

поную в її пам'ять яке “Impromptu”, і, може, пережите тогди Вас і мене...? Але я б не хтіла, щоб она вмерла.

Ваші обі розжі – попсова і жовта – дуже гарні; але хто б міг бути такий претензійний, як они?.. Особливо, як та черона. Волю жовту. Панська дуже, а коло уст її в'ється ту-жливий усміх, котрий сміється з того смальцю любовного, яким не може нагодуватися черона. Она має свої понятія о любові. А щоб не заглядав кожний в її душу, в неї все головка вділ спущена, і она ніколи не розвиває листочки свої цілковито. Гарна, як мрія. Коли попадеться Вам яка в руки, обходіться з нею ніжно і добре, купайте также в криниці – она Вам сего не забуде.

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

105. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

15 ЖОВТНЯ 1898 Р.

15. 10. 898.

В мене є одна німецька пісня в нотах, що співається хлоп'яткові до сну. Мабуть, успиляє дітей, коли її назвали “Schlummerlied”¹, але дорослих, а бодай мене розбурхує она до думання, неначе би до крови добиралася. Зачинається так словами: “Schlaf, Bübchen, schlaf, – dein Vater war ein Graf – deine Mutter war ein thöricht Kind, ein einfach thöricht Kind – schlaf, Bübchen, schlaf!”² Дальшу історію оповідала би і сама мелодія...

В мелодії тої пісні, що грає і співається впівголоса, а радше в самих супроводжуючих акордах фортепіано, лежить ціла якась трагедія. Подібного акомпанементу не чула я.

¹ Колискова (нім.).

² Спи, хлопчику, спи, – твій тато був графом, твоя мати була нерозважливою, простою нерозважливою дитиною – спи, хлопчику, спи (нім.).

Перші акорди, котрі суть найкращі, і зараз першими звуками своїми впиваються в серце, навчилася я напам'ять і граю їх собі подеколи, як зайду до знайомих, що не зважають, як сідаю до фортепіано, або кажуть собі грати, а самі розмовляють досхочу, і я певна, що не слухають пісні моєї, і она так само самотня посеред них, як я граю її, нуряюсь в пісню ту і она викликає в мене преріжні думки, чуття, мов рій пчіл. Она перетворює мене на ту, що пише.

Щось подібне, як в акордах тієї пісні, лежить і в Ваших письмах. Не дивуйтеся, що я відзиваюся, і Ваші акорди будять в мені ту, що пише, і я мушу писати. Але Ви пишіть, коли схочете і на чім схочете, хоть би і на листках лісових дерев, на білих листках лілії, або на білих крилах меві – все одно. Пишіть, навіть і не думаючи про мене, і посилайте мені accord-и Ваші, а я відозвуся. Очи упадуть в душу і виричуть колись перетворені, або не – викличуть собі відповідь, о якій тепер, мабуть, і сама не сню. За те заграю Вам колись: “Schlaf, Bübchen, schlaf, – dein Vater ist ein Graf”¹.

Будучи ще малою дівчинкою, ще як до школи ходила, я дуже любила коло телеграфічних слупів ставати, прикладати вухо до них і слухати, як там в них грав якийсь звук. Слухала і слухала, обнявши его руками. Відтак ішла далі і знов ставала, і знов прикладала вухо, і все слухала, а в школі дивувалися, що я так пізно приходила, а раз за кару стояти казали.

І тепер лишилася в мене привичка прикладати вухо до слупів і слухати, але не дослухуючись нічого. Десь колись заграє в деякому мелодія, але дуже рідко. Можете собі представити, що за втіха, коли чую її, не можу відірватися так скоро, бо знаю, що не знайду знов так скоро звуків, як знаходила дитиною, тому не дивуйтеся, що пишу Вам много і часто. Я забираю Вам часу, але не хочу довго забирати, тому, може, не напишу Вам скоро.

Цілий тиждень не була я в городі, аж нині надвечір пішла я знов. Такі великі листки лежали там, як руки. Було і кілька людей там, побравшись попід руки, але я підсунула ковнір пальта високо вгору і пішла скоро бічною алеєю. Гадали, може, деякі, що я там до кого іду так спішно, але

¹ Спи, хлопчику, спи, – твій тато граф (нім.).

я лише себе саму відшукувала – і найшла. Всеґда там себе находити, як в мені щось бунтується.

Казали мені люди, котрі чули вже циганську музику, що банда не є сим разом повна і не грають так гарно, як звичайно. Се мене дуже зажурило, бо я була би хтіла спрезентувати Вам її такою, якою она була, але се нічо, підемо і так. Браття поздавали іспити, поїхали на село і будуть в середу знов дома.

Я питала Вас, чи Ви їдете до Львова на Котляревського? Я їду 29 або 30 с[его] м[ісяця], і если б Вам випадало також тогди їхати, могли би-сьмо разом їхати, бо я дуже не люблю сама їздити. Я не хочу, щоб Ви задля мене умисне тогди їхали, як Вам не на руку – лише в разі б Вам се вигідно було.

Лист Ви таки закопали!

Але добре, що-сте закопали. Він був наслідком украдених мені хвиль. Хвиль гарного жадання, повних блиску душевного. Хвиль широкого часу, що викидався пригорщами за вікно, а сплинув самими тихими понурами хвилями. Добре, що-сте закопали. З ним закопали-сте згадку про жаль, а викликали широку одну думку, про котру не буду тепер говорити. Пильнуйте, щоби барвінок ріс гарний і пишний, щоби в него листочки аж лисніли.

Бувайте здорові!

Ол. Кобилянська

106. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

26 ЖОВТНЯ 1898 Р.

26. 10. 898. Чернів[ці]

Посилаю враз з листом 4 з. р. на пир. Була би-м скорше післала, лише забула-м. Я взагалі дуже згірчена, і если б не то, що вже всі дома, і патріоти знають, що я їду – я би не їхала. Дома, окрім мами, всі якісь байдужні; батько, хоть добре знає, що я хочу їхати, лиш чекає, здається, на хвилю, щоби

мені, коли буду вже на фіакра сідати, прикрість сказати. Нікого нічо не обходить, з чим я їду, чи маю того, що мені треба і т. д. Се все не додає мені охоти, а відтак знов не знаю, де мені їхати, коли лиш на дворець до Львова приїду. Ви нічо не пишете, у Львові, окрім Вас, я не маю нікого. Як Ви мовчите, так можете собі представити, яка в мене охота до подорожі. Відтак боюсь, що до всего мені грошей не стане – я Вам кажу – чиста іронія, що я їду. Окрім тих 4 з. р., що посилаю Вам, маю лиш на все 23 fr. Чи се стане? Т. є. я, думаю, з того і за вікт, і станцію займати не буду. Єсли я Вас прошу на мене на двірці ждати (я виїду о 10-тій і буду дець коло 7-мої вечером), то се лиш тому, що я там цілком незнакома, і, справді, не знала би, куди з двірця рушитися, інакше би Вас не фатигувала. Тому прошу, ждїть в неділю вечером, але так, щоби Ви вже були, як я приїду. Може, я з Івасюками приїду, але се цілком не певно, бо они щодня мають інші плани. Напишіть мені відвратною поштою на сей лист, так щоби я вже *wennmöglich*¹ в п'ятницю знала, де буду мешкати. Щодо театру, т. є. до місць і т. д., то я вже справді спускаюся на Вас – візьміть вже сей труд на себе, постарайтесь о місце для мене – з ким піду, не знаю, бо о охорону *frau Emma* і Кобр[инську] я не буду просити. Перша – *ist mir nicht gut*² – а другу не буду просити. Мені, впрочім, не потрібно супроводу, бо я не маю 15 років, і я можу і з Вами іти.

В сій хвилі прийшов листонош і приніс листи. Від Вас нема нічо. Я є тим дуже зажурена. Ви обіцяли, що напишете, а тепер нічо. Як я можу їхати?

В мене була Ярошинська в неділю. Она на Вас цілком не гнівається. Хоче також їхати; она справді розумніша, як К[обринська]. В неділю і понеділок був в мене Стефаник. Він гнівається на Вас за якийсь лист, і я боюся, щоби Ви через то не мали прикрости. Маю з Вами дещо говорити, що Вас займе. Писати не можу, я є дуже роздражнена.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга К.

Пишіть зараз, але все точно, щоби я знала.

Коли ювілей Франка? І чи я маю від себе відсилати телеграму, і що? Прошу напишіть що!

¹ По можливості (нім.).

² Недостатньо для мене хороша (нім.).

107. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

26 ЖОВТНЯ 1898 Р.

Дорога панно Геню!

Їдете до Львова? Їдьте; я ще, вправді, сама не знаю, куди заїду. Але Ви приїжджайте, вже якось помістимося. Правдоподібно, поїдуть і Івасюки (маляр з жінкою), будуть в готелю. А если і я з Вами не була в готелю, то они будуть. Ми виїжджаємо о 10-тій в неділю перед полуднем.

До побачення!

Ольга Кобилянська
26.10.898.

108. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

28 ЖОВТНЯ 1898 Р.

28. 10. 898.

Вашу картку я дістала. Так, я приїду шнелюкою в полудне. Їду більше тому шнелюкою, щоб Вам вечер не поспувати, як тому, щоб бути на ювілеї. Добре, що захопили-сте місце в театрі, хоть шкода, що не вчинили Ви се скорше, я би була прецінь на кожний спосіб его відобрала, хоть би і 4 fr. коштувало. Дякую Вам, що-сти мені винайшли квартиру, і що виїдете на дворець, але скажу Вам, що мені сим разом нічо не ведеться до сеї подорожи і що я їду більше вже з консеквенції, як з правдивої охоти. Не знаю, чи буду на ювіл[еї] Фр[анка] – покаже ся ще.

Поки що здоровлю Вас,

Оль. Коб.

109. ДО ЄВГЕНІІ ЯРОШИНСЬКОЇ

28 ЖОВТНЯ 1898 Р.

28.10.98.

Дорога панно Геню!

Подаю Вам до відомости, що я мушу їхати шнелською до Львова, і то в неділю рано; тому не знаю, як зможемо разом їхати. Буду мешкати в приватнім дому, у якоїсь пані, котра, навіть не знаю, де мешкає; може, буде на двірці м[ене] ждати, а ні, то хто інший. Не знаю, як собі урядите. Може, би-сте до готелю Промівського заїхали, або найлучше – в Озаркевичів?

До побачення у Львові!

Ваша Ольга Кобилянська

110. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

10 Листопада 1898 Р.

Ваш лист перед від'їздом до Львова я одержала, але не могла Вам відписати, бо дуже не мала часу. Вчора, т. є. 10-го, вернула я додому. Була-м у Львові, Болехові. Напишу Вам цими днями довгий лист, поки що лиш цих кілька слів посилаю. Обіцяної мені Вами книжки я все ще не одержала. Пішліть, щоб я могла Вам і о ній що написати. Маю тепер дуже много роботи. Коли виїжджаєте з Русова?

Здоровлю Вас щиро,

О. Кобилянська

III. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

II Листопада 1898 р.

11. 11. 898. Чернівці.

Передвчора вернула я з Болехова. Дома застала я все по-старому і те, що я була у Львові, видається мені тепер, як сон. Я з Вами не говорила посліднього вечора... мені було дуже жаль. Мені здавалося, що Вам вже було доста моєї присутности, і було все одно, чи я була, чи ні. Перед полуднем я ждала на Вас (я просила Вас, щоб Ви зо мною пішли на якусь там улицю), Ви не прийшли. Може, не мали-сте часу – се я собі так говорила – і пішла по обіді з Ольгою О[заркевич]. Але ввечері, коли ми прийшли на кнайпу, мені видалось, що Ви мене ігноруете – я сама прийшла до Вас і подала Вам руку – потому оно мені все здавалось, що мене вже доста там. Якби мене були всі, а всі просили лишитися, – я би була не лишилася. Я собі думала: “Я приїхала лише на три дни, а всі тії Емм-и і проч[іі] лишуться”. Але всі они не думали про Вас так, як я. Я се добре знала, бо я їх наскрізь бачила. Мені було жаль, бо я вже тепер напевно знаю, що для них Ви лиш сила робоча, підрядна, котрій они ніколи не дадуть розвинутися. “В нього нема літературного смаку, але він добрий робітник, ми то знаєм”... Я ніколи не намовляла Вас вернутися назад, Ви се знаєте, або покинути літературу, мені все здавалося, що Ви би все за тим колись жалкували, але тепер мені страшно жаль, що Ви там туди пішли. Ви мені мусите цілком виразно написати, що Ви там є, і чи Ви є з того *Вашого заняття задоволені*. Се я хочу від Вас самих почути – не яко “Оль[га] Кобилянська”, лиш яко добрий товариш Ваш, котрий, хоть би і за морем був, – буде незмінений. Добре? Як Ви незадоволені, так верніть до нас назад, тут Ви будете мали більше часу для себе і не будете ніким стіснені. Не знаю, чому не міг би талант Ваш не розвиватись тут – тому, що нема багато патріотів? Як розвинувся Федькович? Там Ви пропадете, а тут Ви можете інше становисько зайняти, там Вас і воздух той препоганий уб’є – верніть назад! Я знаю, Ви будете гадати, що з мене говорить сама “жінка” – і біль-

ше нічо, але що з того? Що я винна, що я не мужчина? Але коли я і з жіночими очима виджу, як що не добре, так чому я не маю слухність мати? Там є і без Вас досить робітників, а тут нема. В нас Ви будете щось більшого; я се думаю в тоншім значенні того слова, т. є. Ви б могли *краще розвинутися*. Если Ви там цілком задоволені і если відчуваєте, що будете задоволені і на будуче, то я замовкну, але если в Вас не відзивається сатисфакція – так не обманюйте себе. Не гнівайтесь, що я Вам се пишу, але я не можу мовчати. Може бути, що матимете мені се за зле... не знаю... беріть, але і подумайте над тим, що я Вам пишу. Якби я могла цілими пригорщами набрати всего добра для Вас, я б его набрала, але що его сама не маю, то поділюсь з Вами хіба лише тим, що мені здається добрим, – думками.

Я є Вам вдячна, що Ви намовили мене поїхати до Львова, але я була рада, коли вертала назад. У Кобринської проминув мені час дуже гарно. Дуже гармонійно. Она прекрасна людина, і мені встидно, що були в мене хвилі, в котрих я клонилася вірити, що она мені “завидує”. Она мені не завидує, не завидувала ніколи, се она навіть не може, бо на те заінтелігентна і заталановита. Я навіть з нею ніколи не можу мірятися, в своїх письмах ми так є відмінні, що одна другу ніколи не “перепише”. В неї є літературне образования, чого в мене нема і не буде. Колесса страшно зблямувався, що поминув її в своїм відчиті; повинен був про неї бодай те сказати, що поляки говорять, чи там, властиво, пишуть. Наші люди не вміють її цінити, і если би поляки таку жінку мали, вони би її інакше трактували. Колесса був повинен трохи ліпше розглянутися в працях її, був би переконався, що і она причинилася до розвою руської літератури і національного життя. Про мене міг і мовчати – я молодша; є ще час про мене говорити. Я би дуже хтіла, щоби Ви з Кобр[инською] добре жили. Не думайте, що она все така, якою буває, коли говорить про саму літературу, жіночі справи і т. д. Якби Ви її так знали, як я, бачили її раз в її хаті межи чотирма стінами, тихою і глибокою, – Ви б її дуже поважали. Жодна з усіх Ваших львівських пань не може рівнятися з нею... з її духом, ні, із тонкістю її чувства. Ага, одна дамочка, з котрою Ви маєте разом ніби якусь повість писати, сказала про Вас, що якби она хтіла, то Ви би

в кожній хвилі в ній розлюбились, і лиш она має над Вами милосердіє та не хоче Вам життя затроювати! Она має мужа. Цікаво, як она на “любов” задивляється і яку роллю грає она в її відносинах до її мужа...

У Львові пізнала я одну старшу даму (туди хтіла я з Вами іти), котра єсть товаришкою пані de St. Croi (в Парижі) і котра дуже радила мені післати свої письма до неї, покликатись на ню. Дала мені адрес її, і я маю до неї (до тої пані Croi) писати. Показала мені її фотографію, і аж по тій пізнала я, хто се та пані de Croi. По імені не могла я собі пригадати. Я бачила її портрет в “Moderne Kunst”¹, читала її біографію і одну повість. Она дуже значна особистість в Парижі, приймає в своїх салонах різних літератів, артистів і високих інших осіб. В молодих літах була з одною родиною і в Галичині – і її займають русини, і она хоче про них знати і їх літературні твори на французьке перекладати. Она по-німецьки знає. Навесні приїде, може, в Галичину і Буковину. Я напишу небавом до неї, а відтак пішлю те, що маю в німецькім, а і Вашу “Савчиху”, як годиться на те, напишіть, чи хочете? Про ту справу хтіла б я з Вами і усно розмовитися. Представте собі мою превелику утіху, коли я нараз в Станіславові в Soupe з Virgini’єю² побачилася. Ми так страшно обі утішилися, що два рази цілувалися, що цілком нашим звичаєм не буває, а прочі баби в Soupe усміхнулися на ту утіху так, якби їм хто помадки в уста вложив! Відтак розповіла мені, що була у Львові і у Вас. Я сміялася, коли она спімнула, що Ви казали, що я “боялася” до Вас зайти! Я не боялася, пане Маковей – ні! Коли Ви мені казали, що мешкаєте там недалеко Олеськових, то я собі погадала, що я би пішла до Вас. Але що Ви мене не просили – я не казала нічого, що пішла би, бо гадала, що Вам се може не буде приємно. Вже який медвідь Ви і є, але се я знаю, що не “вбили би” мене, якби-м до Вас зайшла. Вже тому, що стояла би під Вашою опікою і стріхою. Чи не так? Я дуже добре розуміюся на медвежих вдачах і прикметах. І не дурно родилась і зросла в горах і лісах; не дурно!

¹ “Сучасне мистецтво” (нім.).

² В купе з Віргінією (нім.).

Ви приїдете до нас на ювілей? Приїдьте, приїдьте. Се буде прекрасно, як Ви приїдете, а мені справите тихий нечутний ювілей. Про се посліднє не гнівайтесь. Я нині в такім проклятім настрою, що не можу мовчати. Не гримайте на мене знов по-медвежому, і я буду знов якийсь час мовчати. Ви будете могли до мого брата Юліана заїхати, вони обоє гостинні люди.

Дома застала я лист від Морачевської з Аббації. Пише до мене, як до свого ідеалу, але я вже не можу “реагувати” на ту теплоту серця, пропало. Я була для неї вірна, як собака, але она сама відопхнула мене від себе. Поволі-поволі. Мене все буде що то до неї в’язати – може, минувшість – і те, що найкращі літа прожили ми разом, але тепер моя душа не отвориться перед нею, як давно, не можу чомусь, жаль мені, але не можу.

Франко обіцяв мені якісь книжки дати до читання, і я мала перед від’їздом піти ще до них додому. Рано ми трохи заспали, а хоть я і зібралася, то казали, що ми спізнимося до потягу, і я вже лишила ту візиту. Може би, Ви були такі добрі і привезли їх мені. Если би Вам не справляло те клопоту. Чи фотографії вже готові? Хто мені мій образ пришле? Ви? Если Ви, так прошу не платіть пошту, я вже тут сама заплачу. Я дуже цікава на ту “комедію”. На другий місяць пішлю Вам малий образок свій; тепер я не маю грошей, я не забуду.

Боюся, що наше помешкання буде дуже зимне і то буде дуже гірко. Казала Virginia, що в Вас в хаті “sehr ordentlich”¹. Шкода, що в Вас не була, була би-м Вам надробила паперу, аби-сте були мали за ким прятати, бо не знаю, хто там має в Вас смітити!

Я ще Вам маю багато говорити, але то вже на другий раз. Нині доста, та й чогось мене і голова розболіла. Знаєте, мені тепер чомусь нікого а нікого не хочеться бачити. Так боюся, щоб мене ніхто з знайомих пань тутейших не відвідував... а відчуваю, що прийдуть. Поздоровте Франкову від мене. Се дивне, як она мою симпатію здобула. Маленька така, а бистра – чистий чортик.

Здоровлю Вас щиро,

О. Кобилянська.

¹ Всюди порядок, дуже чисто (нім.).

Відпишіть, але не сваріть mocno, я так дуже того боюся! Оно і без того погано житься.

Давала мені Кобринська тії два нариси, що Ви взяли за твори Ярошинської. Я здивувалася. Вам, очевидно, допекло вже письмо Ярош[инської] і Ви читали їх з пересудом, бо сам стиль зраджує вже не Ярош[инську]. “Весна” слабша, але оба по-модному писані, і могли увійти в “Вістник”.

112. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

12 Листопада 1898 р.

12. 11. 898. Чер[нівці].

Пане Стефаник!

Передвчора післала я Вам карточку; не знаю, чи-сте ді-стали її; нині маю трохи більше часу та хочу Вам дещо написати. Не дуже світло випадуть мої описи, я не майстер до того, але все-таки скажу дещо. Дуже шкода було, що-сте не могли бути. Я поїхала в неділю поспішним потягом і була на ювілею Франка. Сей мені найліпше подобався. Промови були гарні, живі, а він сам найкраще говорив. По “парадах” наступив комерс, і если б всі були так задоволені, як я, – було би добре. На другу днину зрання ходили літерати до “Бесіди” на нараду, щоб зав’язати “Видавничу спілку”. Радили, радили, але щоби Вам докладно сказати, що остаточно з тої ради вийшло, то Бігме, що не скажу Вам, бо мене то ані раз не чіпалося. Щось вийшло таке, що мають люди – хто хоче, вкладати якісь капітали, друкувати відтак твори літерацькі, находити знов своє і т. п. Гнатюк написав би Вам о тім ясно, але я не знаю. Ввечір було представлення “Наталки” з прологом Франка, скорочене поліцією, відтак співи, котрі мене не дуже одушевляли. В вівторок перед полуднем – “Академія”. Говорив науково Грушевський. Живо і пориваюче – Стоцький, а по-школярськи – Колесса. Відтак говорили ще інші. Страшно нудно – Романчук. Дуже

красно – Кобринська, відтак якийсь академік... безконечно... безконечно!

Вечір була “святчна вечєр”. Шкода, що Вас не було, пане Стефаник! Франко і Грушевський говорили справді красно, відтак говорено ще много, чого не мож було все зятимити. Люди одушевлялися часто і без причини, zuletzt löste sich alles im allgemeinen Wohlgefallen auf¹. На другий вечір були-сьмо на бесіді якоїсь там наукової секції, де професор Верхратський розводився і прів над якимись словами; на другу днину ввечір знов на кнайпі, а в п’ятницю мала я вже всего доста і поїхала на пару день до Кобринської, де мені час дуже гармонійно зійшов, а в середу вернула я додому. Тепер здається мені, що то все був сон.

Чому Ви мені Вашу книжку не прислали? У Львові говорила я з деякими людьми про Вас, і всі признають Вам красний талант, та й кажуть: “Коли б лиш хтів писати”. Франко знаходить споріднення між Вашими і Мартовича письмами; я се також знаходжу, лише що крізь Ваші письма пробивається більше правдивого поетичного чуття, більше артизму, майже лірики, що знов в нього слабше вдарєя.

На другий місяць будуть в нас в Чернівцях святкувати Котляревського; не мали би-сте охоти приїхати? Се ж відбудеться 3-го, може, і з Галичини приїде хто. Коли Ви їдете до Тернополя? Прошу напишіть мені що; коли я вернула додому, було моє перше питання, чи є листи; листи були, але не від Вас. Як Ваша мати мається? Пишіть якнайбільше.

“Некультурну” дістала я вже з Штутгарта в німецькім, лиш ще не цілу. Я дістала адрес одної французької значної літератки (від її товаришки), котра хтіла би дещо мого на французьке перевести, т. є. з німецького. Може бути, що она і сама навесні до Галичини і Буковини заїде. Це пані de St. Croi². Дуже, дуже значна особистість в Парижі. Приймає прерізнєх літератів, редакторів і артистів в своїх салонах, і мені зроблено надію на славні Geschäfte³.

Дуже боюся, відколи вернула-м, щоби мене мої знакомі пані не відвідували. Маю так мало часу, а ще менше

¹ Врешті були всі задоволені (нім.).

² Де Ст. Круа (франц.).

³ Справи (нім.).

супокою, а хтіла би-м конче одну річ написати; здається, не буде нічо з того. Перед моїм від'їздом до Львова разом з Вашим листом дістала я знов письмо від Якобовського ("Gesellschaft"), де він мене просить, щоб я єму знов щось свого прислала і якнайскорше.

У Львові знов натискають писати і присилати, а я з того всего не можу нічо вдіяти. Нема супокою; без супокою не можу я "сконцентруватися", це я відчуваю і тому не буду тепер нічо komponувати.

Прошу, пишіть зараз. Коли читаю Ваші листи – бачу інший світ. Повний смутку, але і повний несказанної глибокої меланхолійної краси, котра впивається в серце і не дає супокою.

Бувайте здорові!

О. Кобилянська

113. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

23 Листопада 1898 р.

Чернівці, 23. 11. 898.

Ви є ліпший, як я, пане Стефанік. Написали-сте мені два глибокі листи, повні щирого змісту, а я аж тепер відписую. За Ваш довгий послідній лист я Вам дякую. Не буду я Вас судити, бо не можу Вам нічо закинути, але одно то таки скажу. Ви пишіть, як і самі кажете, лиш для народу, але пишіть. Ви не маєте права Божий голос в собі зацитувати тому, що Ви інтелігенцію не любите. Она не вина, що она молодша від народу, що она не викінчена і, мов той молодий чоловік, не дозріла в культурнім думанні. Але чому она має бути бридка? Ви будете галицький Федькович, коли не покинете пера, Федькович, бо ніхто з наших письменників не має такі народні струни при своїй арфі, як Ви. Ви мені раз писали, щоби я Вам компліментів не

писала. Я Вас надто поважаю, щоб Вас ображувати похвалами. Те, що я Вам пишу, відчуваю я за правду, ну, а если я помиляюся, так се мій гріх. В однім я дуже з Вами навіть годжуся, а то в тім, що се оно так погане все, що підхопиться, що почується – зараз на торг нести.

Тепер у Львові просили мене дуже писати і якнайскорше посилати, але я в тій-таки хвилі, коли се почула, відчула, що не напишу скоро нічо. Не можу я се знести, як хто майже в душу зазирає та таки добачити хоче, як там душевна машина компонує. Коли вже ніхто не бачить, ніхто не звертає уваги на мене, я найрадше пишу. Письма свої не читаю абсолютно нікому і ховаю, щоб і з родини не зазирнув в них ніхто.

Ви пішліть мені свої новелки конечно, я їх хочу в себе мати. Відтак як поїдете до Кракова, то вже пропало. Забудете, і вже; пішліть, доки Ви тут. Завтра піде брат до університету по Ніцше, і скоро не буде визичений (его читають міцно), то візьме, і я Вам зараз пішлю. Саме тепер не маю порядного нічо в себе; хіба кілька нових зошитів Будзиновського “*Neue Berliner Rundschau*”¹. Если би-сте посилали свої новелки, то, будьте ласкаві, пішліть і тії давні зошити “*Gesellschaft*”; дам оправити, то вже аби всі були. Чи Ви не зможете приїхати на наш ювілей до Чернівців на 3-го? В нас буде трохи інакше, як у Львові. Примір[ом], те, що було “академією” у Львові для інтелігенції, буде в нас виключно для мужиків, бо до нас на ювілей прибуде много селян, на що ми дуже горді; будуть і на комерсі; тоже і липовани, самі запросилися; буде дуже характерно. “Академія” буде від 11-ої перед полуднем, відтак від 3–6 по обіді в театрі руське представлення, а ввечір комерс в залі музичній, і музика. Не стратите багато часу, бо все відбудеться одного дня. Приїдьте, Ви наш найближчий сусід – лиш Прут ділить нас від Вас.

Може, і Франко приїде, але се не знати ще напевно. Може, не схотять галичани до нас приїхати, ну, але вже як схотять, але Ви приїдьте.

Як будете в Кракові – пишіть. Не дістаю я много таких листів, як від Вас. Чому Ви свою хору маму лишаєте і будете лиш зрідка до неї заїжджати? Їй, певно, ліпше з Вами. Не думайте про себе. Пишете, що коли читаєте своєму селу

¹ “Новий берлінський огляд” (нім.).

образки з его життя, — оно плаче. Я се вірю. Але і в других, в тих, що носять на собі гірке п'ятно інтелігенції, відзиваються струни, коли читають їх. Мені жаль, що Ви не любите ту слабу інтелігенцію. Она бідна, пане Стефаник, она далеко слабша і нещасливіша, як сильний тисячлітній народ. За нею не уймається ніхто. Чому її ж ненавидіти? Але правда, ненавидіти легше, як любити. Але Ви пишіть лиш з народного життя. Пишіть і ховайте свої перли, не тратьте їх. Настане час, що саме гірке життя уб'є в Вашій душі Божий голос — тоді будете себе бачили в своїх перлах. Бувайте здорові та не забувайте про мене. В мене є багато подібного до Вас.

Ольга Кобилянська

Морачевські суть вже у Львові. Писали Вам?

114. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

29 Листопада 1898 р.

29. 11. 898. Чернів[ці]

В[исоко]н[оважаний] Пане!

Ваш лист дістала я. Не відписувала, бо не було що писати. Та й гумору не було, та й тепер нема. Роботи і біганини багато маю тепер перед ювілеєм. Шкода, що не приїдете, ну, але другий раз я і не вдала би Вас так просити, як перший раз, тому мовчу. Якубовський писав мені тамтого тижня та казав Вам кланятися. Просив мене знов післати ему що небавом. Здається, я таки буду мусіла ему “Valse m[elancholique]” післати, а не до “Rundschau”; а що хочу з ним “добре жити”, то най вже буде ему “Valse [melancholique]”. Ви не відповіли мені на то, чи годиться, щоб я Вашу “Савчиху” до Парижа посилала, я ж се мушу знати. Сими днями дістала я свої переклади Марка Вовчка з Відня назад, про котрі думала, що давно пропали. Писали німці, що страшно їм подобається-

ся, але не можуть їх друкувати, бо в їх програмі лиш твори самих німців приймати. Я тим тепер не журюся; добре, що маю їх дома, пішлю до Дрездена. Чи пішлете мені до прочитання свої поезії, як казали у Львові? Се можете зробити. “На полях” Ви дуже гарно зладили, а “воли” тутки подобаються. На другий тиждень виїжджає Virginia зовсім до Відня, склалось так в їх обставинах. Дуже мені жаль, тепер вже не буду нікого мати. Чи приїде хто зі Львова, не знаєте? Тут дуже завдають собі труда, щоби все файно було.

Бувайте здорові!

О. К.

Пізнійше, може, і я Вам довгий лист напишу.

Стефанік прислав мені свої новелки до читання, eventuell¹ до толкування. Може, приїде.

115. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

7 ГРУДНЯ 1898 Р.

Czer[nowitz], 7. 12. 898.

Я хтіла Вам скорше написати, та не могла, бо не мала часу та й була і нездорова, а ще до того сходилися жінки до мене, а коли прийшов вечір, я була така слаба an Leib und Seele², що була рада, коли ся до постелі дістала.

Зачинаю від Ваших поезій. Ви дурно побоювались, що я не буду широко в осуді їх, та буду Вам компліменти говорити. Вже Ви мені надто близько стоїте, щоб я обманювала Вас пустими фразами, та й і настрій Вашої душі не такий, щоб чоловік мав ще відваги ранили Вас більше. Я перечитала їх сумлінно по кілька разів. Декотрі зробили на мене дуже сильне вражіння. Я списала, як бачите, все, що думаю про

¹ Ймовірно (нім.).

² Тілом і душею (нім.).

кожду, *зосібна на окремій картці*. Беріть та й перегляньте. Може, я декотру поезію зле поняла, – ну, але се вже мій гріх буде, а не Ваш. В кождім разі, я писала Вам правду, що думала. Думаю, що було би не зле, якби Ви здецидувалися змінити заголовок “Понад хмари” на “З гірських дум”, або “Гірські думи”, або “Гірські мелодії” – вже, як схочете. І щоби Ви першу поезію, значить № 1, опустили, або, хіба, щоби лише Ви першу поезію, значить № 1, опустили, або, хіба, щоби лише то лишити, що я олівцем підкреслила. Так я думаю. Се буде достаточо яко *Einleitung*¹ до прочих дум. Я не писала Вам много о кождій поезії, але дуже надумувалась, що писала, так що не писала-м поверховно. Будьте спокійні взглядом правди з моєї сторони.

Сама не знаю, що Вам вперед сказати. Прикро мені дуже, що виджу, що Ви так сильно поражені. Я думаю, що я до того причинилася, пишучи Вам в моім листі по повороті зі Львова о тім, що-м там чула; я се, певно, так написала, що то Вас так боліло. Я Вам все напишу, що я чула, а Ви відтак ліпше розберете. У молодих Озаркевичів говорено про Вас. Другі говорили, я мовчала. Геньо сказав, що в Вас нема таланту до белетристики, бо не маєте до того відповідної душі, але що Ви знаменитий публіцист; *par excellence*!² Се повторював кілька разів з захватом. Філько Оку[невський] повторив те, а молодий Озаркевич (священник) сказав лиш одне слово: “То файний чоловік”.

В Болехові говорила Коб[ринська] про Вас, про те, що Ви не зрозуміли її нариси і т. д., а відтак сказала: “Єму відмовляють повістярський талант, але я би єму того не відмовляла. Як на мене, він межи нами (значить, руськими літерат[ами]) те, що Крашевський був межи поляками, его велика маса писем становить також силу, лише він не має літератур[ного] образования”.

Коли я її спитала, що Фр[анко] і Гр[ушевський] про Вас думають, она сказала, що кажуть, що не маєте літератур[ного] образования і смаку, але, що Ви “добрий робітник, дуже добрий робітник”; відтак додала з притиском: “О, вони се знають!” Відтак ще сама говорила і жалувала тих літера-

¹ Вступ (нім.).

² Перш за все, насамперед (франц.).

тів, що аби лиш на хліб заробити, мусять все писати і писати, а своє освічення занедбувати. Стефанік, котрий не є Вам прихильний, казав мені се впрост і ще сими словами: “Маковей вправді Ваш приятель, але я се Вам таки скажу, що в нього нема багато таланту до повістей. Хто єму добрий приятель, най єму се скаже, але зате в нього є те, що ані в Франка, ані в других нема. Він має смак. Єму повинні віддати “Вістник”, і він сам найпорядкує працями; він до того здатний. Він вже того має, що уміє розібрати і т. д.”. От так говорив про Вас Ст[ефанік]. Зібравши те все до купи, мені дуже стало жаль, що, властиво, не знають Вас докладно оцінити; в одних – Ви робітник, в других – щось недокінчене, ще те, що Стеф[анік] казав, мені найбільше до вподоби припало, і я тому Вас просила вернути назад до нас. Не знаю, в яким настрою були Ви, коли дістали мій лист, але певно є – *я єго дуже щиро писала*. На то Ви сказали мені: “To wszystko być może, ale ja to między bajki... [нрзб.]”¹

Сі слова довго, довго дрожали в моїй душі. Я собі думала, що можна було щось глибшого відповісти на все те, що я писала, як отсі глумливі слова. Коли до того на мої запитання приїхати на ювілей, найшла я лиш коротке відпорне речення: “До Черновець не приїду, бо не маю грошей” – я вже мала доста. Я звернулася відтак ворожо – не до Вас, а до себе. Чого я такий дурень і кидаю зараз пригорщами свою дурну щирість під ноги. Чи єї хто потребує, чи не? Та й гризла себе. Тому я не могла до Вас писати. А коли врешті написала картку до Вас, то спонукало мене одно речення Яковсена, котре я і в “Царівні” ужила, і котре знаходиться в “Пані Фенс”, і в котрім знаходиться страшне глибока правда. Не цитую тут.

Ваш останній лист притягнув мене знов до себе. Я вижу, що Ви є дуже поранені. Я те не знала. Я під тим так само терплю, як Ви, але як Ви хочете бути і простим робітником, і навіть “рубачем”, я хочу Вам сокиру нести, щоб мали менше труда. Тому не винні ані Ви, ані я. Само прийшло...

Я ніколи не буду Вашим “ворогом”. Се таке важке слово – ні, – річ, що я її обома руками не піднесу, а не щоб на свою душу брала. Єсли що межі нас заходить, то се

¹ Все може бути, але я те між вигадками... (пол.).

лиш тому, що стільки лишається ще сказати, що не вільно казати... Мені замикає амбіція уста, а Вам розум. З Ваших теперішніх поезій я в Вас глибше заглянула... З листів Ваших небагато я про Вас дізнаюся. Пишете кілька речень, і на тім кінець. З-поміж тих речень я все добачую ein Paar starke abwehrende Löwenhände...¹ я подаюся взад та й “під’їдаю” себе мовчки: що лише я такий дурень...

Добре, що пишете Ви про мене. Відмовляють Вам декотрі смак літер[атурний]. Если б Ви его не мали, чому звертали все увагу на мої письма? А люди кажуть, що в мене талант. Франко мав скорше мої письма як Ви, а славний Остап Терлецький, до котрого молилась ціла родина Озаркевичів і Окуневських, читав мою найпершу новелку (по-німецьки писану, Ви її не знаєте); Кобринська legte sie ihm zu Füßen. Er geruhte es durchzulesen² і сказав: “Panienki nie mają zajęcia i piszą za parawanem romansiki”³. Морачевська сказала мені се – мене мало що обходило тогди, хто Терлецький (я доперва тепер у Львові его пізнала – поганий, як чорт!), але я плакала тогди на таке. Щоправда, Кобринська одна додавала охоти, Колесса другий, а відтак прийшли Ви, та й зробили найбільше. Було би ще не одне до сказання, але Schwamm вже drüber⁴. Франко хотів би, щоб я в іншій напрямі писала, говорив мені то. Він сильний реаліст, і тому я не дивуюся, що не годиться з моїми письмами. Я відчуваю, однак, що не буду ніколи під впливом других писати. Один Якобсен вплинув на мене. Я навчилася від него много. Чуття набирало щось від него, але чого, що – не знаю. Знаю, що мене в’яже щось з ним. Франко сміється з Якобсена. Ви се знаєте? З мого улюбленого Якобсена!

Посилаю Вам спис[ок] тих річей, що вийшли в німецькім. “Phantasie Impromptu”, “Wiener Mode”, Heft 23-24, Sept[ember], 1895.

“Neue Zeit”, 895–896, Heft 20, 21, 22, 27. “Natur” (“Природа”).

“Neue Zeit”, 1898. Heft 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. “Eine Unzivilisierte” (“Некультурна”).

¹ Пару сильних левиних рук, що захищаються (нім.).

² Кинула новелу Терлецькому в ноги. Він зволив прочитати її (нім.).

³ Панни не мають що робити і пишуть за ширмою романики (пол.).

⁴ Не будемо про це говорити (нім.).

“Neue Revue”, Wiener, 1897. Heft 26, März. “Beim... Iwan” (“У Св. Івана” u[nd] “Ein Bauer” (“Мужик”).

“Zu Kunst” (Berlin), передрук im Märzhefte (в березневому зошиті), 1897, von “Ein Bauer” (“Мужик”).

“Neue Revue” (Wien), 26. Febr[uar], 1898. “Rustikalbank” (“Банк рустикальний”).

“Neue Revue” (Wien), 27. Mai 1898. “Auf den Feldern” (“На полях”).

Перегляньте ще затим в тім зошиті, що я Вам післала “Auf den Feldern”, бо я его не маю дома, і пишу так з пам’яті. “Gesellschaft”, Heft 22, 1898. “Eine Schlacht”.

Пишіть, що і 6 новелок Марка Вовчок перевела я на німецьке, а то: “Zwei Söhne”, “Maxym Hrymatsch”, “Nicht der Rechte”, “Odarka”, “Eine Liederliche”, “Eine Traum”¹.

Вправді они не суть ще нігде [не]друковані, але я їх вже уміщу десь. Тепер я вже ліпше в таких справах бита.

Ви пишете, що “пришпилите мене ще в “Віс[тник]”, дасте літератський паспорт, і щоб я “ішла в мир”. Я ніколи не буду без Вас писати. Не дам нікому свої письма до перегляду і корегування, доки Ви жити будете; все одно, чи Ви будете “ідеальним” чи “щоденним” робітником. Се я Вам кажу наперед, щоб знали. На мене немає зовсім жадного впливу, що другі балакають про талант і не талант у Вас. Я знаю, що люди суть, звичайно, в своїх рішеннях дуже суб’єктивні. О тім дало би-ся дуже много говорити.

Ювілей випав в нас знаменито. В театрі то таке було, що, відай, не було ще таке. Люди по 1 фр[анкові] давали на місце на галереї, щоб лиш пустити їх, та не мож вже було. Люди, мужики поприходили масою, по ложах сиділо по 8 осіб. Ну, а вже учителів – то було “море”. На комерсі мож було бачити їх. Зала музична велика в нас, та була така набита, що лиш з трудністю мож було переходити. Прикре вражіння зробило те, що зі Львова не був ніхто. Франкова писала мені щось два дні перед ювілеєм, що він доконче приїде. Я на conto того приладила для нього один покій та брат виїжджав на двірце – keine Spur². Юліан писав до львівського Озаркевича, та просив, щоби приїхав та до нього заїхав. (Він хтів або Вас, або его

¹ “Два сини”, “Максим Гримач”, “Не до пари”, “Одарка”, “Ледащиця”, “Сон” (нім.).

² Нема і сліду (нім.).

в себе закватирувати. Ви писали мені, що не приїдете, і він заздалегідь его запросив.) На те він навіть до сьогоднішньої днини з простої гречності не відповів. Були ми лише самі буковинці, та й переконалися на кого нам числити. Був з Галичини лиш Мартович і ще якісь два пани. На Народний дім зібрали в нас лиш на самій “святочній веч[ері]” більше як 100 фр[анків]. Всі видатки покриті, а вони були грубі – і ще якась надвишка на Народ[ний] дім. Я мушу себе перед Вами трохи похвалити. Я вправді в “живім образі” не брала жадної участі, але постаралася, що 6 осіб було моїм заходом дуже гарно прибрано. Івасюк був погнівався, що десь там колись Стоцький его жінку не поздоровив, і відмовив свої услуги. Так ми радили собі самі, як могли, а майже всі жінки приходили по рішучу думку до мене. Я стільки наліталася і часу стратила – ну, aber es ist gern geschehen¹. Щось там трохи посліднього дня Павловський (проф. рисунків) помагав в угрупуванні, але ліпше було би, якби був не укладав, бо не вдав цілком добре; se unter uns². Але в цілості випало все дуже добре. Скажіть там Фр[анкові], що за его здоров'я сказано гарний тост і пили “многая”. Була і про мене велика бесіда (якийсь священник Боярський говорив). Пігуляк так дуже розчуствовався, що прийшов (але не мав в голові, ні!) та й лиш сказав: “Царівно моя дорога” – та й поцілував в руки. Він се так спішно сказав – Ви знаєте его манеру, що кількох пішло за его приміром. Не знаю, чому мене такі хвилі не засліплюють. В глибині душі моєї сидить щось таке тверезе, що ніколи не допускає, щоби я повірила в тривалість того, що зветься талантом в мене. Я думаю, що се віднині до завтра. Тому, аби мені що казати, я одним ухом прийму, а другим вже відлетить.

Ярошинська була. Питалася за фотографією. Я казала, що і я ще не дістала. Як Ви будете наші відбирати, то може би Ви були такі ласкаві надати фотографу адресу її: Є. Яр[ошинська] в Раранчу, пош[та] Раранче, Буковина, аби її відослав. Она не має там нікого, та й треба її порятувати. Знаєте, я вже тепер жалую, що моя фотограф[ія], та, кабінетова, піде у “Вістник”. Ви будете видіти, пане Маковей, що люди будуть собі з мене жарти строїти. Я се знаю наперед. А тамтого місяця

¹ Але все скінчилося добре (нім.).

² Між нами (нім.).

я не мала грошей. За “Некуль[турну]” дістала я 67 фр[анків], коли їхала до Львова, одну часть, а тепер другу. Та й вже не маю нічого. Мамі майже все дала, другу половину одержала-м... knarr¹ перед ювілеєм, якби скорше – була би-м Вам з 10 фр[анків] визичила, а то було вже запізно. Але я не бавилася так добре, як у Львові – не!

Мого батька се дуже боліло, що его улюблений орган так грубо про мене писав, хоть се, властиво, лиш допись була. Але вчора казав мені цілком спокійно, що він мені радить, щоби я не доторкувалася священства, бо все ж то наше – і що він се не може похваляти. Се его вже хтось обробив, бо досі ані слова мені не казав.

Ну, але вже бачу, що я дуже много пописала; треба закінчити. Ви ся не журіть та й не гризіть, і не беріть собі балаканки людські надто до серця. Факт є, що на Ваше місце, если би оно осталося і нині порожнє, не найдуть тії “обдарені” так скоро такого “щоденного” робітника, як Ви. Зате Ви маєте свій extra² трон, такий, якого не має там жоден.

Бувайте здорові!

“Та сама”,

О. К.

Если Франко не схоче “Поетів” друкувати, чого я надіюсь, то прошу – переведіть мені его на руське, як Ваша ласка, та пришліть для “Буковини”.

№ 2. Друкуйте без вагання.

№ 3. Ідилія в moll³. Жива і есенційна, але смутної краси – але друкуйте.

№ 4. Дуже гарне і сильне, відчуте всіми нервами. Гірка правда неначе б’є чоловіка, а тон цілої поезії вливається мимоволі в душу читача. Друк[уйте].

№ 5. Мені здається, що в тім стиху нема провідної думки або що она розстрілена. Es ist kein ganzer Gegenstand in dieser Poesie, viel mehr ein Stückwerk aus allerlei wenn auch guten Gedanken. Es ist nicht klar genug⁴. Я би Вам радила

¹ Саме (нім).

² Особливий (нім.).

³ В мінорному, сумному тоні (лат.).

⁴ Тут нема цілісного змісту, в цій поезії; це скоріше розрізнені, хоч і добрі думки. Недостатньо ясно сказано (нім.).

опустити сей стих. Автор сам відчуває інакше те, що пише, як читач. Єму кожне слово представляється чувством, а если читач не може вслід его чувства і думок вступити, то на тім тратить і автор, і его поезія. Значить, той стих має ту хибу, що читач не може іти вслід за Вами.

№ 6. Се поезія сама для себе. *Sie gehört keiner Zeit an, und ist an nichts gebunden*¹. Се чиста пісня лісів, ще і до того смерекових, і я думаю, що она подобається кожному, хто розуміється на природі, і на супокою в природі. Хто має слух і змисл для голосу лісного. Друкуй[те].

№ 7. Гарна ідилія, неначе після ілюстрації. Мені здається, що я раз сама щось подібного пережила. Одно речення була би змінила, але се, впрочім, дрібниця, може іти і так.

№ 8. *Es ist wie ein Lied aus der Märchenwelt – und das Schöne daran ist, das es nicht aus der Märchenwelt ist*². Зробило на мене сильне вражіння. З слізьми в очах читала я сю “пісню” – і читала її так часто, що майже напам’ять вмію. Если би Ви не хтіли її друкувати – так прошу подаруйте мені її. Але подаруйте вже з тим серцем, з яким писали. Більше не скажу нічо про ню.

№ 9. Чисте та ніжне, мов молодим дівчатам писане. *Es könnte daraus eigentlich ein wunderschönes Schlummerlied werden, nur müßte als Schlußrefrain immer die erste Strophe zu allen Strophen wiederholt werden*³. Друк[уйте].

№ 10. Се Гейне. Глибоке і мелодійне. Читаючи отсі Ваші поезії, я починаю лише розуміти Вашу душу. Чому Ви її все так зачинаєте! Не можна дібратися до неї, щоб загоїти рану... Друкуйт[е].

№ 11. Слабше, опустіть.

№ 12. Не вмію Вам словами щось виразно сказати, але чуття мені каже, що оно добре. В порівнянні до других, горішніх, оно слабше.

№ 13. Поезія. Пригадує точно Гейне: *“Ein Fichtenbaum steht einsam im Norden auf kahler Höh”*⁴ і т. д. Друкуй[те].

¹ Її не можна віднести до якогось певного часу або з чимсь пов’язати (нім.).

² Она неначе пісня із казкового світу; але гарне в ній те, що она не з казкового світу (нім.).

³ З цієї поезії могла б вийти, власне, чудова колискова пісня, тільки як рефрен повинна повторюватися перша строфа (нім.).

⁴ “На півночі дикій стоїть одинока смерека” (нім.).

№ 14. Не знаю причину сформулювати. Ich habe keine Empfindung für dieses Gedicht¹. Здається, що вартовне лише тим, що характеризує настрій душі автора, коли скинула свій жаль заголові в тій формі. Але не завіряє в собі даліше жодну красу. Гарне лише самою коректністю техніки.

№ 15. Слабше. Es ist nur ein Gleichnis und etwas schwerfällig².

№ 16. Идилія; але слабша, як попередні; она і болить. Впрочім, се, може, суб'єктивне, що я кажу. Я так боюсь того слова “смерть, цвинтар” і т. п., що оно на мене хоть би і в простій невинній поезії – погано впливає. Такі не друкуйте.

№ 17. Межи початком і кінцем нема зрозумілого зв'язку, бодай на мене таке вражіння зробило. Аж до значка олівцем – оно є цілістю, – далі вже думка розірвана. Позаяк у Вас суть кращі речі, то не друкуйте і те.

№ 18. Поважна і мелодійна поезія. Друкуйт[е].

№ 19. Суб'єктивне, але друкуйте. Тут зливається чувство читача з Вашим чувством. Лише дуже понуре, сіре, гірке, – бійтеся Бога!

№ 20. Друкуйте. Оно більше дотепне, як глибоке. Більше geistreich³, як красне.

№ 21. Не друкуйте. Es ist nicht tief genug⁴.

№ 22. Друкуйте. Се елегантне, і мудре, і файне. Оно було вже в “Буковині”.

№ 23. Друкуй[те]. Се Вам вдалося. Се широке, і глибоке, і характеризує стан душевний – стан нещоденний. Оно в'яже читача до себе і викликає відгомін того самого тону, якого Ви порушили. Впрочім – яко “предмет” – укінчене. 5-а строфка – дуже красна, дуже поетична.

№ 24. Не можу я прийти на смак сего стиха. Він ані цілком критичний, ані поетичний. Тенденційний, правда, але не оброблений артистично, ані чуттям не огрітий, як напр[иклад] ч. 23. Я би казала – не друкувати его. Аби Ви 10 поезій написали гарних, то коли Вам 2 та не вдасться – то, певно, застрягне в пам'яті публіки глибше, як всі красні попередні!

№ 25. Не друкуйте. Се гарне в крузі приятелів, але для “широкого світу” оно заслабе.

¹ Я не відчуваю цього вірша (нім.).

² Це тільки порівняння, щось важкувате (нім.).

³ Дотепне (нім.).

⁴ Не достатньо глибоке (нім.).

116. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

12 ГРУДНЯ 1898 Р.

12. 12. 898. Чер[нівці].

В[исокоповажаний] П[ане]!

Завтра, т. є. в вівторок, їде Віргінія звичайним потягом $\frac{1}{2}$ до 10 перед полуднем до Відня. Она їде вже зовсім. У Львові буде на двірці десь, здається, о 6-тій надвечір, де буде мусіла ждати з годину. Єсли би Ви могли і се було Вам на руку і не неприємно, так я би Вас дуже просила бути так добрим і на ту годину виїхати на дворець. Она дуже нерадо їде до Відня і цілком зламана, хоть не показує се кожному. Мені за нею дуже жаль, она була для мене дуже щира. Ми її запросили на літо на село, а відтак я маю з нею до Від[ня] їхати. Єсли б ми не могли в гори їхати, она приїде до Димки і до братової на село. В маю переселяється її мати з прочими сестрами туди, а она вже тепер мусить їхати.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

117. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ГРУДНЯ 1898 Р.

17. 12. 898. Чер[нівці].

В[исоко]н[оважаний] Пане!

Ваш лист з “Поетами” я дістала. Маю саме час та “охоту”, то відпишу Вам про дещо. Пишете мені про відчити і думки Гр[ушевського] і Фр[анка]. Най они собі мають свої думки про жіноцтво, які они хотять – а і Ви; я ані їх, ані Вас не перероблю і не збираюсь до того. Думаю лише так: єсли жінка подає що,

а оно добре і наскрізь жіноче, то і в тім разі се добре. “Gott soll uns vor solchen Dingen bewachen”¹, де – як каже Ніцше дуже слушно, alles einander immer ähnlicher wird². Я ніколи не буду стреміти до того, щоб мої праці були до мужеських подібні; я знаю дуже добре, що они тим ще не будуть досконалі; es handelt sich da gar nicht um die Art, sondern um die Qualität. Und die Qualität hat nichts mit dem Geschlechte zu tun³. Таку раду, яку Ви мені на будуче даєте – давав мені і Франко тогди у Schneidern⁴. Я Вам обом дуже за ню дякую, але я то знаю і без Вас обох. Дайте мені лучше раду, як з вулия, в котрім я [нрзб.] замкнена, вийти. А коли я буду мати можливість побачити і почути що інше, тогди почуєте і від мене що інше. Поки що bin ich so klug wie Ihr alle samt und sonders, und berührt man nur meine Wunde tiefer, wenn man daran rührt. Ich habe eine angeborene “Activität” im Leib und Seele. Die suchte und glaubte ihr Feld in der Feder zu finden. Da ich für Mann und Kinder nicht sorgen konnte, sorgte ich für die Kinder meiner Seele. Ich erziehe sie mit den Mitteln, die ich aus dem Leben zur Verfügung habe – und wenn mir das Leben, d.h. die Verhältnisse nicht viel bieten kann, kann ich ihnen auch nicht viel bieten, kann ich sie weder nach Paris noch nach Rom führen – ich erziehe nur ihre Seelen, weil das in meiner Macht und meinem angeborenen Verstehen liegt. Bildung gab man mir keine und deshalb kann ich sie auch ihnen nicht verleihen. Wenn ich mir also nur darauf beschränke, auf das [нрзб.] der Seelen, so soll man die Ursache hievon nicht in meinem Geschlechte suchen (so viel Gerechtigkeitssinn sollten die klugen Kritiker haben!), sondern in den Verhältnissen, in denen ich lebe und hauptsächlich in der Nahrung, die ich habe. Aber so selbstlos wird kein Mann sein, um das einzusehen, deshalb wird er jeden Fehler, jede Unzulänglichkeit der Frau in ihrem Geschlechte suchen. Da ich keine Kinder von Fleisch und Blut habe, und sie nicht erziehen kann, wie ich sie gerne erzogen hätte – vielleicht doch etwas besser und edler als die erste beste Durchschnittsfrau – so hat sich mein ganzes Sein aufs Schreiben konzentriert. Ich weiß nicht ob jemand mein fast grenzenloses Leiden verstehen wird,

¹ Бог повинен оберігати нас від таких речей (нім.).

² все стає більш схожим одне на одне (нім.).

³ йдеться зовсім не про спосіб, а про якість. А якість не має нічого спільного зі статтю (нім.).

⁴ Шнайдерів (нім.).

dass ich auch darin, d.h. im Schreiben, wie der Hund an die Bude, an meine elenden Verhältnisse gebunden bin. Die "Abfälle" des Tages gehören mir, und nicht die morgenfrischen Stunden, die gehören nur dem Manne, und darum wird ihn die Frau nie erreichen können. Meine unmittelbarste Gesellschaft ist, außer Ältern und Geschwistern, die gemeine (leider!) Seele der Magd, die um die Arbeit mit der Frau hadert – und der gegenüber man sich immerfort überwinden muss, um sich nicht der Vorwurf zu machen, dass man solche Geschichte ausnützt, dass man sie nicht als Menschen betrachtet u.s.w. Dann kommen die großen Momente des Lebens. Alltagsfrauen, mit ihrem Alltagsklatsch – und der Glanzpunkt der Zusammenkünfte. Caffé – eine süße Torte und etwas Obst. Gespräch – über die Bekannten, die jeden Moment hereintreten können. Dazwischen etwas Gefühl und Güte – etwas Bosheit und Liebeswürdigkeit... etwas Lüge und etwas Wahrheit und die Nahrung ist fertig. Den nächsten Tag, der nächste Moment und auch die nächste Fahr – dasselbe. Wehe, wenn sich im Herzen etwas anderes regt! Es gibt eine Einsamkeit bei der dichterisch begabter Frau, die nie mit der Einsamkeit des Mannes verglichen werden kann. Auf Schritt und Schritt hat sie einen Schaden und eine Verkürzung. Sie muss doppelte Anstrengungen machen, um dort zu gelangen wo er ruhigen Schrittes und gebahnten Weges geht. Sie muss über Barrieren schwingen, wo ihm der Weg offen steht! Und wenn sie fällt, dann sagt man: "Daran ist ihr Geschlecht schuld. Warum ist der Mann nicht gefallen?" Wahrlich! Warum ist der Mann nicht gefallen? Und dann fällt man auf die Knie und bietet den Mann an. Und nicht nur die Männer, auch die Frauen. Ich lebe, und habe im Herzen einen Wurm, der immer an mir nagt. Es ist der Wurm des Bewusstseins, das ich stets nur Kleines, Zugestütztes, Einheimisches, Alltägliches schaffen werde. Aber ich weiß, dass daran nicht mein Geschlecht, sondern meine Lebensweise schuld sein wird. Aber ich weiß auch, dass ich nicht einmal diese Genugtuung haben werde – das zu hören! Mein Gott...Die Männer haben einen solchen starken Sinn für das Geschlecht der Frau, dass sie schon keinen Sinn für ihre sonstigen Eigenschaften haben. Ich habe an mir nichts erziehen können, als das Gefühl. Es ist mein stärkstes (aber es ist nicht bei allen Frauen das stärkste; nehmen Sie die Kobryns., die Yaroszy. u.a.) Dieses mein stärkstes – lege ich in meine Arbeiten und lege es Menschen in die Hände. Jetzt hat es wohl keinen solchen Wert – aber wenn ich einmal

fort sein werde – wird man jeden Papierfetzen aussuchen und sich an dem Gefühl darin wärmen. Männer und Frauen. Gott sei Dank dass ich es dann nicht hören werde. Ich müsste mich vor Empörung für die verspätete Gunst im Gruben umwenden. Der Tod hat das Vornehmen an sich dass er wahr ist – d.h. dass er einen nicht betrügt. Was tot ist bleibt tot.

Das Bewusstsein meiner Unzulänglichkeit in der literarischen Arbeit ist manchmal so stark bei mir, dass es alle anderen Stimmen übertönt. Ich habe nur das Schreiben. Wenn ich sehen werde, dass es darin weiter nicht gehen wird, und wenn mich etwas anderes am Leben nicht erhalten wird, so – ich schreibe es sehr nüchtern und ruhig – werde ich mich erschießen. Ich weiß ganz genau, dass mich das Leben selbst nicht an sich halten wird. Ich will auch nicht seine Überbleibsel haben. Sie haben einmal gesagt:¹ “жінки на папері такі сильні – страх!” Einmal

¹ Я така розумниця, як Ви всі разом узяті, але якщо торкатиметесь моєї рани, то будете її лише глибше роз’ятрювати. Я маю вроджену “активність” в душі і тілі. Она сподівалась знайти своє поле діяльності у пері. Оскільки я не могла дбати про чоловіка та дітей, я дбала про дітей своєї душі. Я виховую їх тими засобами, які беру з життя, і якщо життя, тобто умови не можуть багато запропонувати, то і їм я не можу багато запропонувати, не можу їх взяти до Парижа чи Риму – я виховую лише їхні душі, тому що це мені під силу і таким є моє вроджене розуміння. Освіту я не отримала і тому і їм цього дати не можу. Якщо обмежитись лише способами вираження душі, то причину слід шукати не в моїй статі (розумні критики повинні ж мати велике відчуття справедливості!), а в умовах, в яких я живу, і головним чином, у живленні, яке є у мене. Але жоден чоловік не буде настільки жертвовим, щоб це усвідомити, тому причину будь-якої помилки, будь-якої вади жінки він буде шукати у її статі. Оскільки я не маю дітей моєї плоті і крові, і не можу їх виховати так, як мені цього хотілося б – можливо, все ж трохи краще і шляхетніше, ніж це зробила б перша-ліпша посередня жінка – тому все моє буття сконцентрувалось на письмі. Я не знаю, чи хтось зрозуміє моє, фактично, безкінечне страждання, те, що я навіть в ньому, тобто в письмі, як пес до буди, прив’язана до моїх нужденних умов. “Відходи” дня належать мені, а свіжі ранкові години належать лише чоловікові, тому жінка ніколи не зможе его досягнути. Моїм безпосереднім товариством, окрім батьків та братів і сестри, є проста (на жаль!) душа служниці, котра свариться з жінкою через роботу – і стосовно якої намагаєшся себе стримувати, щоб потім собі не докоряти, що нібито, використовуючи такі історії, не вважаєш її за людину і т. д. Потім наступають значимі моменти життя. Повсякденні жінки, з їхніми повсякденними балачками – і вершина зустрічей: кав’ярня – солодкий тортик і трішки фруктів. Розмова – про знайомих, які будь-якої миті можуть увійти. Між цим трохи почуття і доброти – трохи уїдливості і люб’язності... трохи брехні і трохи правди – і живлення готове. Наступний день, наступний момент, наступна небезпека – все те саме. І горе, якщо у серці ворухнеться щось інше! Поетично обдарованій жінці притаманна самотність, яка ніколи не може

im Sommer sagten Sie es bei uns, und wir lachten darüber... Aber es kann die Kraft der Stimmung im Menschen niemand berechnen; ich weiß aber was in mir steckt. Übrigens ist es mir gleich, was man sich denkt; das Maßgebende ist was man tut. Ich habe Ihnen oftmals auch früher noch gesagt:¹ я не є літератка. Meine Instinkte haben es mir gesagt – und deshalb sprach ich es laut aus. Nun stellt man mich in die Reihe² “фахові писателі”, “bürtige” Männer (Hrusz.), großstirnige Männer (Franko), bebrillte Männer (Makowej)!³ Я не є фаховий списатель, тому не прикладайте до мене мірила, яким міряється звичайний літерата. Es ist mir “lästig” abgemessen und zergliedert zu werden, und ich weiß, es wird mir auch sehr weh tun. Wenn ich

зрівняти з самотністю чоловіка. На кожному кроці у неї є якась вада чи недолік. Она повинна вдвічі більше напружувати свої зусилля, щоб дістатись туди, де чоловік спокійно рухається проторованим шляхом. Она повинна перескакувати через перешкоди, в той час як перед чоловіком дорога вільна! І коли она падає, тоді кажуть: “В цьому винна її стать. Чому чоловік не впав?” Справді! Чому чоловік не впав? І тоді падають на коліна і звертають свою увагу на чоловіка. І не лише чоловіки, а й жінки. Я живу і маю в своєму серці хробака, який постійно мене підточує. Це хробак усвідомлення того, що я завжди буду писати лише щось мале, обмежене, місцеве, повсякденне. Але я знаю, що в цьому винна не моя стать, а мій спосіб життя. Але я знаю також, що навіть і цього задоволення не буду мати – про це почути! Боже мій... У чоловіків таке сильне відчуття статі жінки, що не залишається жодного відчуття до її інших якостей. У себе я не змогла виплекати нічого іншого, окрім почуття. Оно у мене найсильніше (але не є таким у всіх жінок; наприклад, Кобринсь[ка], Яроши[нська]). Ось це моє найсильніше я вкладаю у свої роботи і віддаю людям в руки. Зараз, мабуть, це не має великого значення. Проте коли мене не стане – відшукують кожний клаптик паперу і зіграються висловленими на ньому почуттями. Слава Богу, що я це не зможу почути. Бо тоді змушена буду від обурення щодо запізнилої прихильності в труні перевертатись. Замисел смерті в тому, що она справжня, тобто нікого не обдурить. Те, що вже є мертвим, таким і залишається. Усвідомлення своєї недовершеності в літературній роботі іноді є таким сильним, що приглушує всі інші голоси. Я маю лише писання. Якщо побачу, що з цим у мене далі справа не піде і якщо щось інше не втримає мене у житті, тоді – пишу це абсолютно тверезо і спокійно – я застрелюсь. Я точно знаю, що, власне, життя не буде мене тримати біля себе. І я не хочу мати лише залишки від нього (нім.).

¹ Ви сказали це одного разу влітку, і ми сміялись з цього...Проте ніхто не може виміряти сили емоційного стану людини. І я знаю, що знаходиться у мене всередині. Власне, мені байдуже, що про мене думають; визначальним є лише те, що ми робимо. Я і раніше часто Вам казала (нім.).

² Мені підказали це мої інстинкти – тому я висловила це вголос. А тепер мене ставлять в один ряд до (нім.).

³ “тутешні” чоловіки (Груш[евський]), високолобі чоловіки (Франко), чоловіки в окулярах (Маковей)! (нім.).

etwas Tüchtiges schreiben werde, so soll man es nehmen und sich damit freuen, und weiter ist es gar nicht richtig von mir zu schreiben. Das wird mich ja nicht talentierter machen – nicht?

Bis nun hat sich kein Teufel um mich gekümmert – jetzt wird man Großes von mir fordern. Ich werde Großes niemals leisten, aus den vorher geschriebenen Ursachen, und dann wird man mich in den Kot zerren und sagen: das ist das Geschlecht schuld! Am schönsten und klügsten hat es Fedkowicz gemacht. So hätte ich es auch tun sollen. Gegen etwas muss ich mich wehren. Als ich die “Природа” und “Некультурна” schrieb – schrieb ich sie nicht weil ich für die “рівноправність” in der “Liebe” wäre. Wenn Sie es mir nur glauben wollten – ich habe mich darum nie gekümmert. Darum hat sich die Moraczewska gekümmert, früher noch – aber mir war das stets gleich. Aufrichtig gesagt – mein Geschlecht hat mir immer so wenig zu schaffen gemacht, dass mir das ganz ferne lag. Ich schrieb diese Sache – die erste – ich weiß heute selber nicht wie und in der zweiten wollte ich wirklich so eine Некультурна mit ihrer glücklichen Unwissenheit malen, mit ihrem angeborenen Glück in der Seele, welches ihr durch nichts geraubt werden konnte! Ist so ein Mensch nicht wunderschön? Da kümmerte es mich pudelwenig ob sie gleiches Recht in der Liebe genoss oder nicht. Sie genoss dessen so viel, dass es ihr gefiel – punctum¹.

¹ Мені неприємно бути обміряною і почленованою, і я знаю, що мені це буде дуже боліти. Якщо я напишу щось солідне, то це потрібно прийняти і радіти цьому, а далі вже є неправильним писати про мене. Це ж не зробить мене ще талановитішою – чи не так?

Дотепер жоден чортяка мною не переймався – а зараз вимагають від мене чогось Великого. Я ніколи не створю щось Велике з тих причин, які я назвала раніше. Але ж тоді мене виваляють у багнюці і скажуть: в цьому винна стаття! Найкраще і найрозумніше це зробив Федькович. Я так само мала б вчинити. Також мушу захищатись. Коли я писала “Природу” і “Некультурну”, то я це робила не тому, що виступала за “рівноправність” в “коханні”. Можете мені повірити – мене це навіть не турбувало. Це хвилювало Морачевську, ще раніше. А мені до цього завжди було байдуже. Широ кажучи – моя стаття настільки мало давала мені можливості писати, що такі думки були від мене дуже далеко. Я написала перший твір, сама не розуміючи, як я це зробила, а в другому я намагалась справді змалювати таку собі Некультурну з її щасливою необізнаністю, з її вродженим щастям в душі, яке ніхто не міг у неї відібрати! Хіба така людина не є прекрасною? І мене до біса мало хвилювало, чи насолоджується она рівним правом в коханні чи ні. Она насолоджувалась ним настільки, наскільки це їй подобалось – і крапка (нім.).

Писали-сте за “Царівну”, що се властиво повість, що “перечулося”, а не що “пережилося” в [нрзб.]. Як Ви се забули, пане Маковей, то Ви збудували хату без підвалин. То я Вам кажу. Ви маєте один лист від мене про “Царівну”, писаний по критиці Грушевського; він є важкий. Не знаю, як би Ви мені посилали розвідку свою, т. є. відчит до читання в коректі. Поодинокі слова я не буду Вам зміняти, а если буду мала много до змінення, то не буду Вам на коректі писати. Як если таки пришлете, то пришліть на 2–3 дні найменше, бо я, певно, за 24 години не зроблю нічого, бо не буду мати коли. Ваша рада, пане Маковей “не втікати від людей” hat mich böse lächeln gemacht. Ich lauf nur vor solchen Exemplaren weg, die ich in hundert Auflagen tagtäglich sehe – und die mich ermüden. Aber die Menschen, die halbwegs frisch und interessant für mich sind, oder die nur etwas Seele in sich haben – haben mich immer angezogen. Aber ich muss Ihnen auch sagen, dass ich mich nach Exemplaren schnüffeln werde, um sie schnell zu Papier zu bringen und dann zu Markte tragen zu können!¹ Я буду писати про то, що мені найглибше в душу западе – нехай би се була лише і історія дрібонького хруща. Es geht doch nur drum, dass man Augen für ihn und sein Leben hat, und dass ihn dann die Kunst die man in sich trägt – den Menschen wiedergibt. Nicht? Ich weiß. Es ist überall gleich. Es spielt sich überall das Gleich ab... so weit man wandern und schauen möge, es ist doch überall, überall dasselbe! Das Große und das Kleine. Derselbe Anfang und dasselbe Ende. Hier ärmer... dort reicher. Aber im Grunde – doch dasselbe!² Вам жаль, що мені Ваш медвідь не подобався? І мені жаль, але тому Ви самі винні. Ледве розпочали-сте про него писати, так вже тим і закінчили. Ціла его геройська подія спочивала в тім, що він з “ужасом” крикнув: “Утікаймо!”

¹ застала мене прикро усміхнутись. Я втікаю лише від таких екземплярів, які я сотнями бачу щоденно – і вони мене змучують. Але люди, які хоча б наполовину є живими та цікавими для мене, або мають в собі хоча б часточку душі – такі завжди мене приваблювали. Проте я повинна Вам також сказати, що я ось ці екземпляри буду вистежувати, щоб швидко викласти їх на папері і мати змогу віднести на ринок! (нім.).

² Йдеться лише про те, щоб розібратись в ньому і в его житті, і щоб майстерність, яка знаходиться всередині нас, змогла б его історію передати людям. Чи не так? Я знаю. Всюди однаково. Всюди відбувається одне й те ж... Скільки б не мандрував і не роздивлявся – всюди, всюди одне й те саме! Велике і мале. Однаковий початок і однаковий кінець. Тут бідніше... там багатше. Але по суті – все ж одне й те ж! (нім.).

Дайте йому ще довше прожити, свою медвежу силу попробувати, трохи поборотися там межі столітніми велика нами, а відтак най вже гине або утікає. Aber ich glaube, “Feigheit” sollte nicht die прикмета der Bären sein¹. Продовжіть доконче его історію, бо так, як Ви се написали, оно закоротке і замало інтересне. Тим Ви ему пошкодили. Im übrigen², оно навіть тим вразило, що між соловіями і медвідь обіззався.

Коли думаю про медведів, а властиво, коли з якої причини бачу перед своєю душею медведя, так мені і зараз пригадуються очі верблюдів, що їх, звичайно, в компанії з медведями водять. Чи Ви ніколи не вважали на очі тих звірят, пане Маковей? Щось прекрасного! В них малюється ціла туга і цілий широкий смуток такої “Сахари”. Страшно люблю тії їх очі. Вже я до поцілюїв не дуже скоро, але як їх бачу, так би зараз їм на шиї “повісилася” та цілювала їх очі, щоб лише не були такі смутні і нещасливі. От знаєте, як ні Вам, ні мені в літературі не поведеться, так купуймо собі наспіл – Ви медведів, а я верблюдів, і пильнуймо їх та й ходім з ними по світі. По представленню я все буду своїх звірят в очі цілювати та потішати, що “завтра” буде ліпше, а Ви будете муштрувати медведів, щоб більше манери людські копіювали... буде добре...

Я вам пишу байки, але мені не до байок; дістану далі сама такі очі, як верблюди... Прикро мені і без Virginii. Так пусто тепер, до того ще і мама скаржиться, що нездорова; і я виджу, що нездорова. Ich sehe schon auch das Ende kommen... das große starre Ende... dem fortwährend in die Augen blickt und es auch doch nicht abwehren kann. Darüber bringe ich es weiter nicht, über das “Ende” nämlich. Weiter kann ich nicht denken. Und in diesem engen Kreis³ розширювати “свої” обсервації, придивлятися дальше різнородному життю”... Чи се не іронія? Про те що, як казав Фр[анко], жінки – самолюби, не буду сперечатися. В таких річах не можна встановити певну думку. Се індиві-

¹ Але, гадаю, слабодухість не повинна бути прикметою ведмедів (нім.).

²Зрештою (нім.).

³Я вже бачу, що надходить кінець... великий невблаганний кінець, якому постійно дивишся у вічі і все ж не можеш цьому запобігти. З нею я вже не можу боротися, тобто зі “смертю”. Далі я не можу думати. І в цьому вузькому колі (нім.).

дуальне. Є жінки-самолюби і є чоловіки-самолюби. Але що природа наклала більше терпінь на жінку, як на чоловіка, се також правда. Що круг їх інтересів вузький, най собі подякують чоловіки. Се не лежить в мозку жіночій, а в їх вихованню. Що жінки взагалі не такі вразливі, як чоловіки – гей! Гей!.. Щоби тут не говорилося, але най буде тимчасом і так.

Колись тут прислали мені фотографію зі Львова. Прийшла на мою адресу, а всередині на конверті стояло написане “Ярошинська”. Тепер я не знаю, що з тим фактом робити. Прошу, напишіть, чи се моя, чи відослати до Ярош[инської], і чи я, если то моя, маю ще що доплатити? Бо я так навромацки на нічим не розуміюся. Лиш прошу, не забудьте.

Там, в Вас, певно, тепер весело буде. Тоді, як Ви все будете десь вечером на бесіді, або в товаристві на “Бесіді”, саме тоді, щоб Ви знали, що в мене суть die “stillsten und einsamsten Stunden”¹. Хлопці розходяться, родичі лягають, і я сиджу сама та й або пишу, або лежу на софі, та й прислухаюся самоті.

Пишіть мені більше. Чоловік так все черпає з себе – і сонце, і тепло, і веселість, і Бог знає що, та годує і себе, і других, але суть хвили, в котрих він цілком ослабає і ні до нічого не здібний. Я думаю, що в мене настане небагом die große Abspannung². Се і не було би дивно.

Бувайте здорові!

О. Кобилянська

118. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ГРУДНЯ 1898 Р.

Л[аскавий] П[ане]!

Я Вам вчора написала лист, а нині я би вже хтіла, щоби его забули. Ви не знаєте, я від кількох днів десь свій “гумор” загу-

¹ найтихіші та найсамотніші години (нім.).

² велика втома (нім.).

била, та й потому все така погана. Я се сама знаю, і мені соромно, що оно так є. Ваш лист тому не винен. Ви се не гадайте; бо Ви будете гадати, що се Ваш лист наробив. Се вже так в мене не раз щось розболить, та й зараз всі струни порушені. Свій відчит пішліть, але так, щоби я его могла зо два дні затримати, бо так якось маю мало часу, а ще мама нездорова, нині навіть цілком не вставала. Здивувало мене, що Ф[ранко] приймає “Поетів”, а ще більше, що сам переклав. Я его Вам завидую, де вже мені тут таких людей найти? его одного завидую Вам. Нині писав мені і Стеф[аник], за тиждень їде до Кракова. Він цілком інакше задивляється на мої письма, як Ваш круг. Писав мені, власне, щось про “На полях”. Продовжіть “Медведя”, пишіть знов, але не скупю, та і про тамошніх людей кажіть що. Дуже я рада, що пристали на “Гірські думи”, та й що трохи послухали. Я все добре обдумала, що писала.

Бувайте здорові!

О. К.

119. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

Б/д [1898] р.

Нині дістала я від Будзиновського лист, де пише мені, щоби я ему післала свої письма, бо “Видавнича спілка” ухвалила видати між іншим і мої твори. Я, власне, тамтої неділі говорила з Стоцьким о тім, [щоби] видрукувати всі свої письма тут разом, а він згодився з тим. Він має тепер друкувати новелки Стефаника, а відтак мої. Прошу, напишіть мені, що є користнійше для мене: видати письма свої тут, чи у Львові? Видите, мені обіцяв Будзиновський так за “Природу”, як і за “Некуль[турну]” дати якийсь гонорар: за “Некуль[турну]” – 100 fr.! З того всего дав мені 10 fr. за “Природу”. Если я маю такий “Geschäft”¹ і з прочими твора-

¹ Гешефт (нім.).

ми робити, то, правду сказавши, волю їх тут видати. Але Ви порадьте, як для мене ліпше, бо я, властиво, не маю поняття о тім всім. Але напишіть зараз, бо Будз[иновський] просить, щоб я ему сейчас письма посилала, а я хочу наперед чути, що Ви скажете, нім поговорю з Стоцьким.

Чому Ви не післали мені свій відчит, як писали? Ви, певно, гніваєтесь. Не гнівайтесь, якби Ви все знали... Якби Ви все знали, що причинюється до того, що я так гризусь і відтак калічу і других, Ви б не мали гніватися. Нині не пишу о тім, може, другий раз, як буду мати більше часу.

Минувшої неділі я була перший раз на сходах наших, бо передше не могла. Говорила я много з Стоцьким (я тепер з ним в “грубій приязни”), і він навіть був вже в мене дома. Ми говорили і про Вас; т. є. він більше, причім зробив мене уважною на Вашу статтю в “Буков[ині]”. Казав мені, що рад би Вас тут мати суплентом (конкурс ще не розписаний), але не може Вас сам покликувати, бо боїться, що Ви би колись нарікали, якби не чулись задоволені. Відтак, що він Вам є дуже прихильний, але що Ви не є одверті супроти него цілком, повинні-сте таким бути, бо Ви не знаєте, який він Вам прихильний і т. д. Справді, він дуже щиро говорив, і я о тім переконана.

Густа Кохановська приїхала на кілька день з Відня, та й я віджила трохи. Ми обрадили видати мої письма в Берліні, а она має їх ілюструвати. Іменно “Битву”, “Природу”, “Некуль[турну]” і деякі інші. Она дуже добре знає і любить наші околиці і гуцулів, і зробить се гарно. Я маю Вам ще много писати, може, під час свят напишу. Мамі трохи ліпше, але не мощно. Прошу, напишіть мені взглядом друкування писем, я буду того триматися. Мені треба хоть що грошей, я маю різні пляни.

Здоровлю Вас щиро,

О. Кобилянська

120. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

Б/д [1898] р.

Кілька слів наборзі.

Я довідалася нині від брата, що тут буде від нового курсу при нижчій гімназії місце для філолога. На те місце прийде Клим з учительської семінарії, а его місце буде опорожнене. Там радили (десь в “Бесіді”), що було би для Вас дуже добре то місце прийняти, се з руського, і що дійшли би-сте до 7-мої ранги. Щодо ранги, то після мене *Nebensache*¹, але я подаю Вам все до відомости. Ви можете і на місце при гімназії подаватися, если хочете, а як ні – на то при семінарії. Турбацький говорив, що напише сам о тім до Вас, мусить знати, що всі Вас хочать тут мати. Як він напише чи ні, і коли, не знаю, а я пишу Вам о тім. Если би-сте хтіли ще ближче о тім довідатися, то пишіть або до Юліана (*Neue Weltgasse 61*), або до Стоцького. Він дуже був за тим, щоб Ви то прийняли; і они напишуть Вам о всім докладнійше.

Маю багато роботи.

Здоровлю Вас,

О. Кобилянська

¹ Несуттєво (нім.).

1899

121. ДО ОЛЬГИ ФРАНКО

11 СІЧНЯ 1899 Р.

Чернівці, 11 / I. 899,
ул. Панська, ч. 47.

Високоповажана і дорога пані!

Все збиралася я до Вас написати листа, та й не приходила до того. Може, Ви думали, що я забула вже про Вас, а може, і мене забули та нічого не думали. В мене тепер дуже много домашньої праці, мати моя дуже часто хорує, а се вбиває в мене всякий веселий настрій, а смутними думками не хочу я з ніким ділитися, бо того добра кождий має. Тепер моїй мамі знов ліпше трохи, та й забираюсь відозватися до добрих знайомих і приятелів.

Вам, дорога пані, хочу я із зближенням Нового року, хоть се, може, і по-старосвітськи, пожелати всего добра і кріпкого здоров'я та потіхи і слави з Ваших діточок. Се желаю я Вам і пану докторові з щирого серця та прошу дуже не брати се лиш яко звичайні фрази, якими, може, не один воює в теперішніх днях. Щира прихильність до Вашого дому велить висказати мені Вам сих кілька щиро відчувтих слів.

Я хтіла до Вас зразу по нашім ювілею К[отляревського] написати та розказати, як все випало, але, як вже спомінала-м, не стало мені часу. Дуже жалували-сьмо, що пан доктор не приїхав на той час до Чернівців. Мій брат їздив два рази на дворець, бо я хтіла его зараз до нас забрати, але его не було – пана доктора не було. Був би нам всім невимовну втіху справив, коли би був приїхав. Що з Львова ніхто не був, зробило трохи на буковинців прикре вражіння; мусите знати, що ми тут дуже боремося за найменшу

річ, маємо супроти себе і волохів, і поляків, і німців, а если наші браття галичани відносяться до нас трохи байдужно – нас се болить. Я переконана, що пан доктор був би приїхав, если би єму се було можливо, але чому хто інший не загостив? Одною річчю можемо ми похвалитися, якою не можуть похвалитись львов'яни. До нас на се свято прибуло *дуже много селян*, а деякі з них тримали гарні промови. Се нас дуже тішило.

Як Ви ще проживаєте, дорога пані, і що коло Вас чувати? Чи бавляться mocno тепер пані і панове? Чи маєте товариські або літератські сходини? В нас люди (патріоти) сходяться щонеділі на “Бесіду” і бавляться, як можуть. Все зала набита жіноцтвом та панками, але я, правду сказавши, не дуже радо і не завше іду. Не люблю більшого товариства, та й і до забави в мене трохи більші претензії. Волю вже дома сидіти та й читати. Як будете коли мати вільну хвилину, то пишіть мені, дорога пані. Пишіть все, а се буде мене дуже радувати. Коли до Львова приїду, не маю поняття. Ви такі добрі та просили у Вашім листі до Вас заїхати, коли б приїхала. Вже як Ви такі добрі, то я б прийняла ваше запрошення, лиш Бог знає, коли знов до Львова заїду. Я думаю про Відень. Я взагалі хтіла би кудись виїхати, де мене ніхто не знає та й так собі переваланцати якийсь час “по-батьарськи”. Я взагалі думаю переїхати в домі лад, бо я хочу цілком письменству віддатися. Не знаю, чи се мені вдасться, але буду бодай пробувати. Мені сей рік так глупо переминув, і я нічого не написала, і я тому не винна. Не мала попросту супокою і кута, де би була могла “заритися” та й писати. Мала б я не одне до сказання, та нема як розписуватися, а може, і не було би для Вас і інтересне читати.

Дістала-м лист і від пані Олеськової, котрий мене вельми мило вразив. Если з нею будете бачитися, так прошу поклонитися їй. Поздоровте і пані Емму Озар[кевич] від мене і, прошу дуже, пишіть!

Посилаю Вам свою фотографію. Не дуже она вдала. бо, як самі знаєте, я не ношу голову високо, а фотограф задер мені її, та й виглядаю, як би-м по самих рожках ходила. Тут пробувала через дві неділі одна з моїх товаришок (малярка), та й перебрала мене в перський шалик і післала до

фотографа. А в Mütze¹ не сподобавсь їй образок і навіть не взяла собі. Як Вам подобається наша львівська фотографія? Мені дуже, ми там всі, за винятком Кобринської, добре трафлені. Я і донині жалую, що і Ви з нами не пішли до фотогр[афа], була би-м мала пам'ятку, а так хто знає, коли дістану Ваш образок. Сесю фотогр[афію] не дуже показуйте. Я її не люблю. В групі я добре трафлена, і се найліпша моя фотографія.

В нас тут є тепер нова елегантська кав'ярня, збудована і уладжена на лад одної віденської кав'ярні. Є в ній осібна сая для пань. Я на се все дуже тішилась, а тепер, де вже є і де можна свобідно заходити і виходити – я до неї не іду. Не маю гумору, відколи мені мати слабує.

Чи бачитесь часом з панею Морачевською? Она мені писала ще як в Аббації була, а я і донині не відписала; ну, але, думаю, що не повинна через те гніватися на мене. Не знаю, чи читали-сьте в фейлетоні “Буковини” балаканку Яричевського про Колессу і єго відчит ювілейний? Мені страшно не подобався. Не знаю, як можна так мало амбіції мати та так прилюдно жалітись за те, що не був Колессою спімнений. Читайте. Ну, якби се хто з Черновець написав, то би люди погадали: от некультурний буковинець, але сидіти в центрі науки і просвіти і бути таким малодушним, – аж чоловікові встидно!

Пишіть і про себе, як маєтеся, і про Ваші діти. Я вашим листом певно втішуся. В мене нема много розривок, і буде мені здаватися, що ви до мене в гості прийшли. А тепер будьте здоровенькі; пану доктору кланяюсь низенько, а Вас, враз з діточками, цілую і здоровлю щиро.

Ваша Ольга Кобилянська

¹ Шапочці (нім.).

122. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 СІЧНЯ 1899 Р.

13/1. 899. Чер[нівці]

Нині Новий рік – та й не можу я заговорити до Вас, щоб не пожелати якого-небудь добра. От хоть би і того, аби-сте в сім році мали менше клопотів, та й аби-сте ще хоть 50 років потужним медведем осталися.

Вашу розвідку я прочитала. Я признаю, що се тяжко такі розвідки писати і я би таке не вдала. Немило вразило мене у Вас те шаблонне переконання про жінок, що нібито вони воліють *як-небудь* замуж вийти, ніж цілком без чоловіка жити. Я думаю, що до такого кроку спонукують жінку лише дві причини: 1) хліб насущний, 2) хороблива змисловість. Жінка, котра має з чого жити, а цінить себе сама, і, не можучи вийти за такого, котрого справді любить, – ніколи *не буде рватися за мужчиною*. Тут я не говорю суб'єктивно, а опираюсь на *фактах досвіду*. Говорите на стор. 14, що всі три: Нат[алка], Агата і Тереза в бажанні вийти замуж доходять до хоробливої змисловості і істерії, що лише не промовляють словами Маргольм “Des Weibes Inhalt ist der Mann”¹. Я би Вас спитала, де бачите Ви у Наталки ту хоробливу *змисловість і істерію*? Чи в тім, що вона цілком знівечена, коли їй відсилають праці, і вона каже: “Все, що досі було, – було дрібне, розчарування в Оряд[ині] і т. д. – але *се?*.. О, тепер наступає “втихомирення”. Під “втихомиренням” я розумію смерть; чи, може, в тім, що все стриміла до ліпшого і до вищого... Дивне, – що мужчині так трудно піднятися в осуді жінки понад звичайну шаблановість. Єсли б справді сама змисловість гнала жінку в рамена чоловіка, – яка ж щаслива могла бути Софія Ковалевська! Подумайте трохи над її життям, і переконаєтесь, що Ваш авторитет Лаври Маргольм дуже низько стоїть. Не знаю, чому Ви в осуді на жінок покликаєтесь на ню. Треба її історію, переповнену звірячою змисловістю, знати, щоб розуміти її слова: “Des Weibes Inhalt ist der Mann”. Zu wohl, ich glaub, es gerne, ihr Inhalt mag nur der Mann gewesen

¹ “Змістом життя жінки є мужчина” (нім.).

sien. Bis nun hatte sie deren 4 Stück und es kann leicht sein, dass sie noch 9 hinzubekommt¹. Виходить по-Вашому таке. Кожна незаможна є хоробливо змислова і істеричка. *Я би Вас просила, щоби Ви се змінили та в першій лінії піднесли в Наталки не її любов до Марка і Орядина, лише те, що Ви пізніше побіжно кажете – що “все ж таки она думає”*. Найгеніальніші жінки, і такі самі мужчини, любили в своїм житті, Гете так само, як і Ковалевська, і George Sand, і інші не могли без любові обійтися – але щоб се знов саму есенцію їх життя становило, – не можна казати. Беріть на розвагу справдішних артисток, актрис, співачок і проч[их] таких; чи они були би заміняли свій талант чисто за самого мужчину? В тім смислі, щоб більше нічого не мати, як его? Певно, що ні. Щоправда, модна література страшно плекає так в жіноці, як і в мужчині всякі підрядні інстинкти, і виходить таке, що незаможна жінка мусить бути невільником змисловості. Читаючи закреслену партію, war mir zu Mute (und es ist ein ganz gerechtes Gefühl)², що Ви станули нараз десь дуже далеко від мене. Тепер на мене кожний а кожний мужчина може пальцем показувати та казати: она сама тепер роззвірена, саме тепер в тім віку. І не лише на мене, а на кожную дівчину в моїм віку. Між тим, коли дівчина здорова, а має яке-небудь заняття, – всякі повище згадані інстинкти сплять в неї. Was ich nicht weiss, macht mich nicht heiß³. І Marlitt була старою панною, а помимо того, скільки чистоти і святих почувань в її творах; і нікому не приходило в її часі на думку шукати за якоюсь істерією в її творах, просто тому, що се тогди не було в моді, а тепер настала фаза обожання найнижчих інстинктів, і виходять такі різні висновки і філософії як Лав[ри] Маргольм. Про Marlitt сказав і Keller (Gottfried): “Ich habe von ihr viel gelernt”⁴. Про Маргольм се ніхто не скаже. Она страшно разить нормальних жінок, а навіть старих, заможних. Мужчинам она подобається. Я дуже дивуюся, що Ви затримуєтесь на тій точці так довго, що Ви її вишукуєте

¹ “Змістом життя жінки є мужчина”. Я переконана, що змістом її життя може бути тільки мужчина. Досі видала она чотири частини (твору), але легко може мати ще дев'ять (нім.).

² Я мала таке почуття (і оно цілком законне) (нім.).

³ Чого я не знаю, того не говорю (нім.).

⁴ Келлер (Готфрід); “Я багато навчився від неї” (нім.).

всюди в моїх письмах. Шкода, що і в “Битві” не винайшли. Най би плескали вже в долоні всі Галіпи руські і сказали: жінка без чоловіка нічо не вдіє. Чому не?.. Справді, чоловіка збирає охота зібрати всі свої ліпші та чистіші почування та пустити їх на воду, щоб без повороту поплили, куди їм воля. В те, що они в жінці існують, і так ніхто не вірить.

Одне сказали Ви правду: що я вже дозрілий талант. Тепер я вже справді дозріла в думках і в своїх почуваннях. На мене не вплине ні Золя, ні інші модні нісенітниця, але і вплив поодиноких людей не вплине на мене в моїх письмах. Се я знаю. Коли я тепер читаю і се, і те, я дуже добре відчуваю, скільки в тім добра і зла. Ви боїтесь, щоб в мене не виробилась охота “фантазувати по-хоробливому” внаслідок написання “Поетів”. З “Поетами” я перший раз “зафантазувала”, а що мене до того не спонукала жадна хоробливість чуття, лише просто одна з Ваших статей, написана в “Буковині”, – не забудьте. Я се Вам сама, ще тогди сказала, як передавала манускрипт, пам’ятаєте?

Щодо питання жіночого, то оно займало мене лиш під час “Людини” і “Царівни”. Пізніше я не займалася тим. Я була майже донедавна “диким, безпрограмним” писателем. Се некультурно, але се правда.

Я би хтіла, щоби Ви закреслили партію, стор. 14-а, і деякі місця 15, 16, змінили, бо я відчуваю, що з “істерією” в “Царівні” Ви ставляєте мене на фальшиве становисько. Се не *zachcianka*¹ з моєї сторони, о се я Вас поважно прошу. Ви, і може, і не хочете мене поставити на таке місце, але помило того – Ви перші кладете мене на нього. Ні Кримський, ні Груш[евський] не зробили сего. Und wenn man noch so viel Schönes und Reines sagt, ein zweideutiges Wort, wenn es zu Anfang kommt – wird am gierigsten aufgefangen². Всі майже, що прочитають Вашу розвідку, запам’ятають лише те одне: Кобилянська змислова натура, та й і твори її змислові. Und doch bin ich in meinem Leben unter den Männern so furchtbar traurig und gleichgültig gesessen, und ich bin auch jetzt zu traurig, um in den niederen Genüssen die Befriedigung des Lebens zu sehen. Ich weiß, sie gehören zum Leben wie Wasser

¹ Забаганка (пол.).

² І скільки б не говорили багато гарного і чистого, двозначне слово, коли оно сказане першим, сприйматиметься найбільш жадібно (нім.).

und Luft, aber ich würde sie idealisieren, weil es in meiner Natur liegt. Ich möchte ihnen immer eine weiße Kleidung geben¹.

Не ставляйте цілком на рівні Натал[ку] з Агатою. Аг[ата] ніколи нічого іншого не хтіла, лиш мужа, а Нат[алка] думала від першої хвилі, в котрій лиш до розуму прийшла. Її любов до Орядина і Марка – не є головною точкою в сій повісті. Если жінка хоче за того заміж вийти, котрого любить, се ж те саме, що і мужчини, коли хоче тоту мати, що єму до вподоби; але тут нема нічого хоробливого в тім бажанні. Ах, я би могла Вам стільки грубих доказів в “Царівні” дати, що она була нормальна людина, але я вже змучилася. Я нині і інше писала, а хтіла би-м лист до Вас скоро відослати. Як хочете – переробіть о що прошу, – а як ні – то оставте. Але не забудьте, що если заговорять те, що Ви перші сказали (що я перше писала), то Ви вже не зможете мене оборонити. Нічим Ви не зможете оборонити. Я боюсь таких Галіпів, їх є дуже много, і вони все гострять зуби на старших дівчат, und es war mir so gut damit, daß sich um mich niemand gekümmert hat...² В дечім Ви мене дуже розвеселили, і я сміялася. Не злобно, пане Маковей, лиш коли Ви так echt³ по-маковеївськи писали. В цілості мені розвідка подобається, она елегантська. Я думаю, як Ви і кажете на однім місці, що не буду більше на дотеперішню тему писати. Я надіялась, що Ви скритикуєте більше спосіб писання, манеру, техніку, що Ви закинете, що я повторююся. Се я сама відчуваю, – але Ви се, певно, забули.

Знаєте, я так собі думаю, сумую, що мені знов один рік перейшов і я нічо порядного не написала. Але справді я не винна. Кожного року я щось написала – Ви се знаєте – а сей рік таки мені дурно перейшов. Того простого супокою я не мала, а се дарма, того треба. Час роздроблений. Ледве що чоловік сконцентрувався – знов вставати. Тепер знов мати хорує, батько не хоче розуміти, що їй треба вже вигоди і супокою, і щоби чужих вдома не було, треба до тих 60 фр[анків], котрі

¹ І все ж в моєму житті мені серед чоловіків було страшенно сумно і бай- дуже, мені і зараз занадто сумно, щоб в них насолодах знаходити задоволення в житті. Я знаю, вони належать до життя, як вода і повітря, але я б їх ідеалізувала, бо це відповідає моїй природі. Мені завжди хочеться одягти їх в біле вбрання (нім.).

² А мені було добре, що мною ніхто не турбувався (нім.).

³ Справді (нім.).

він дає, доложити, аби не тримати дітей. 5 осіб одягнути, вижити і всякі і всі видатки тою сумою покрити неможливо, тому, щоби за помешкання вернулося, тримає мама хлопців. Давніше давав батько більше, та й був спокій вдома. Де вже їй тепер гарувати собою, коли ж она своє вже відбула. Я виручаю її, але тоту роботу, що я роблю, справді і слуга може зробити; ліпша слуга більше коштує – та й таке. Те все абсорбує думки, до того, ще нема в тій хаті супокою... чую кожне слово з одної і другої хати, і попросту *не можу себе забути!* А тут я знов трясуся над мамою – і таке моє тепер літературствування. Може, не один собі подумає, що в мене замовкає вже “глас Божий”, але він противно в мені тепер виразний, я хочу і буду писати – лише трохи, трохи аби дома ліпше ішло, і трохи більше супокою. Ви гадаєте, що якби я бралася і до найгрубшої праці, то батько би сказав: дівче, шкода часу та й тебе до того. Ніколи. Підлогу шурувати і писати – се все одно. В нього се не має вартості. Але я зроблю в маю бучу вдома. Я задумую або дорожчу слугу, або яку помічницю в хату взяти, щоби маму усунути з кухні. Батько з ґрунтів ніколи в дім нічого не дає; тепер най вже дає. Я буду упоминатися о тее. Не для мене, лише щоби мати не журилася. Ви не знаєте, але я тепер се Вам скажу. Майже все, що я коли-небудь діставала за письма, я майже все давала мамі. Не можу терпіти, як она журиться. Тому я ніколи не могла собі більшу суму зложити, бо все “визичала” – та й сиділа дома, як та курка. Тепер не хочу дальше так жити. Я вже немолода, моя є лише праця. Най мені не псують тут життя, та й не вадять нічим; мені не хочеться варити і прятати для студентів, бо з того не буду нічого мати. Если б не можна собі інакше порадити, я б не казала нічого, але як можна? А в нас можна, лише батько не хоче того розуміти. Видите – се все розстроює мене так дуже, і тогди я і себе, і других калічу. Як я пишу, так в мене справді душа “біла, як мева”, і я тогди добра, прим[іром], тепер. Маю ще лиш 4–5 коротких зошитів в переводі “Царів[ни]”. Ви думаєте, що можу щодня писати? Keine Spur!¹ Але в послідніх днях мала-м два щасливі дні, та й переклала дві новелки Стефаника і післала Якововському. Хочу Олександрові тії гроші за них дати, як дістану, бо він їх страшно по-

¹Зовсім ні (нім.).

требує, а старші браття (батькові і не споминати) вже забули, що і вони колись довги робили. Тепер мудрі, як Соломони. Я з тими молодшими “бахурами” так зрослася, що і кров свою дала би за них, а треба подеколи і дати. Відколи мама хорує – я моц споважніла – “перетверезилася”. От таки я вже стара, та й нема що балакати. Тепер, коби дещо прочитати та в город піти на воздух – а далі все байдуже. Якби я ще могла в дім якусь людину для “порятунку” найти, була би задоволена. Мама каже, що була би з того дуже рада. Буду з батьком до борби ставати. Він зараз скаже: “Панство”. Ну, але най буде панство – мені однаково. Тепер читаю “Терезу” Неєри. Она глибша як Reuter. Друга часть Reuter звихнена. В мене був цілий збірник новелок Стефаника, ще не друкованих, прекрасні, але часом він повторюється, і слабший. Він ще тут, писав саме перед святами, се дивне, як він до мене прив’язаний. Manchmal rührt mich das ungemein und manchmal bin ich so müde an Seele, dass es nur eine Lust ist, auf seine schönen Briefe zu antworten¹. Але прийде час, і він сам замовкне. Оно вже так буває. Новели пішло на Ваші руки небавом, для “Видав[ничої] спілки”. “Людину” видрукую тут, як радили-сте, але буду вже Вас просити покорегувати мову. Се Колесса корегував її. “Битву” Густа зілюструє, і я хочу її тут видати на “Народний дім”. Я ще о тім не сказала Стоцькому, як Ви думаєте? Се буде добре. Най купують люди на “Народний дім”. Густа має прекрасні нариси з тої околиці, з фабрики і т. п., а що сама є поет і любить ту природу, так се вийде прекрасно. Тії самі ілюстр[ації] зужиємо потім для німецького видання.

Нині ходила я до городу і здибалась з Пігуляком. Він щось уподобав собі здибуватись там зо мною, але я се перерву, бо его жінка мені ще бучу зробить. Отже, ми говорили про “Буков[ину]” і про Вас. Річ з суплентурою так стоїть. До гімназії вони конечно возьмуть Кліма, а для Вас ховають місце при семінарії, і се від вакацій. Щодо іспитів, то се не такі, як Ви думаєте, Пігуляк каже: він най лиш зробить іспит для виділової школи, так як Попович, а до семінарії прийде напевно. Іспити тоті (казав) зробите сміючись, за кілька місяців, казав, що могли би-сте і відтепер прилагоджуватись до того, і лише аби-сте написали до Поповича та спитали, з чого при-

¹ Іноді це так дуже мене зворушує, а іноді я така втомлена душею, що тільки бажаю відповідати на его гарні листи (нім.).

лагоджуватись; іспити тоті легкі; Ви не знаєте, як вони тут числять на Вас, хотіли би, аби Ви хоть від часу до часу попровадили “Буковину”, бо она під Турбацьким дуже упадає, казав, що Ви притягнули все учительство і збудили велику масу сплячих. Що вони би всіми силами старались о те, аби Ви не “ниділи”, я вже тепер переконана. Іспити Попович у Львові зложив. З руського Ви більше знаєте, як він, а то проче – дрібне. Виразно мені казав, що довше не потребує над іспитами сидіти, як кілька місяців, він же се розуміє, що чоловік, котрий працював в іншій напрямі, так довго не годен бубнити з книжки, і навіть говорив о тім. Се я дізналася нині і подаю до відомості. Чому Ви хочете йти до Відня?

Нового не знаю нічого такого. Хіба що Ольга Б[ілінкевич] вже з Галіпом заручилася. Вже було “помирєніє”, і она носить вже “діамантовий перстїнь”, і вже поводить ся так, що всі другі дурні, і лиш она одна розумна. Стара одним говорить те все під секретом, а другим явно, а третім, що *Oldzia szcze ne chce*¹. Я там не ходжу, але бачусь з нею подеколи в других. Посилаю Вам фотографію, невдала. Я ніколи так високо голову не носила, та й не буду носити; нема відваги. Тота, що в групі, то найліпша. Мала би дещо сказати ще, але вже лишу на другий раз, щось інтересне. За перший аркуш сего мого листу не гнівайтесь – я мусила Вам се написати. Если можливо, опустіть тії тверді слова – *Die sind von größerer Tragweite als sie glauben*².

А тепер будьте здорові!

О. Кобилянська

Ще щось.

Если здібаетесь де випадково з Франковою, то будьте ласкаві спитати її, чи она дістала мій лист з фотографією, котру я пістала їй перед Новим роком? Я не рекомендувала, а тепер боюся, що може пропав. Прошу, спитайтесь.

О. К.

P. S.

Вгадайте лиш, пане Маковей, за кого іде Стрігафкувна! Але Ви ніколи не вгадаєте, тому я Вам се скажу; а Ви їмі-

¹ Ольдзя ще не хоче (пол.).

² Вони більш важливі, ніж ви думаете (нім.).

теся за стіл, щоби-сте не впали з зачудовання! Представте собі – за Русина, за Центу, ад'юнкта судового, з Серету. Здається, знаєте его. Се ніби давна має буди любов. Та й так. Она чешка.

123. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

15 СІЧНЯ 1899 Р.

15. I. 99.

Л[аскавий] п[ане]!

Прошу Вас, будьте такі добрі, та й вишліть Якобовському перший зошит “Вістника”, если можливо. Мені на тім дуже залежить. В листі напишу більше.

Мама знов лежить слаба.

Здоровлю Вас щиро!

О. К.

124. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 СІЧНЯ 1899 Р.

18/I 899. Чернівці.

Ваш лист дістала я. Er hat mich sehr gerührt¹. Та й добре, що-сте покорегували. Колись, як і я супроти Вас або Ваших творів погрішуся, признамся до гріху. Впрочім, се і одніська

¹ Він мене дуже зворушив (нім.).

річ була, котру треба було змінити; все проче мені подобалося, та й Ваша правда. О, се дуже правда, що такі речі страшно трудно писати! Невдячна річ; хто має – має, а автор статті має. Але знаєте – признамся Вам, що мені mocno соромно, що моя фотографія пішла в світ, вірте мені се. Та й ще така претензійна позиція. Але, Бігме, що се Івасюк винен, я на таке не була би сама прийшла. Та й вже пропало. А будуть люди сміятися. Man möchte sogleich diesen “nackten Gedanken” wie den Kopf in den Sand stecken wie der Straußvogel und in dem seligen Glauben verharren, dass einen niemand sieht!¹, але чоловікові не пощастилося навіть якимось Straußvogel’em² бути, а якоюсь руською літературою. Погано. Заразом з сим листом відсилаю на Ваші руки всі дрібні нариси і гуморески. Не знаю, як вже там з ними зробите, чи передасте Будзиновському, чи самі займетесь тою справою. Я тому на Ваші руки відсилаю, аби, если би не друкувались, не закинулися де в Будзиновського. Він писав мені, що зараз “того самого дня, як пришлю”, піде до друкарні. Вже чи оно саме так буде, то не знаю, ему, може, буде маркотно, що не посилаю ему, але я би мусила зараз до нього лист писати, бо він вже два рази писав, а я абсолютно не маю жадного концепту і гумору до него писати, т. є. мені тепер чогось дуже трудно листи писати (mit Bären macht man eine Ausnahme)³, колись іншим разом напишу ему, ми ніби “gute Freunde”⁴, але зробіть, аби не гнівався. Одне буду Вас просити. Если є у Вас “Банк рустикальний”, то додайте до отсих нарисів; так само треба би ще додати “На полях” і “Поетів” – *се доконче*, если мають вже всі дрібні речі в одній книжці друкуватися, як писав Будзиновський. О се я Вас дуже прошу. “Банк рустикальний” в мене пропав, і маю его лише в німецькім. З “Вістника” я не хтіла виривати “На полях”, бо попсувала би собі книгу, та, може, люди найдуть там кого, щоби переписати ті дрібниці. “Поетії в прозі” я сама переписала, бо недовге. Отже, прошу Вас, будьте ласкаві сказати се Будзиновському або тому, хто буде тою книжкою займатися. “Битву” не посилаю, бо, як писала-м

¹ Хотілось би втекти від цієї думки, заховати голову в пісок, наче страус, і блаженно вірити, що тебе ніхто не бачить (нім.).

² Страусом (нім).

³ Медведям роблять виняток (нім.).

⁴ Добрі друзі (нім.).

Вам, – хочу її окремо видати ілюстровану. Ще не говорила-м з Стоцьким, але буду говорити; если би не згодився на тее, так пішло з ілюстраціями до Вас, та й, може, люди рішаться се видати осібно. Мені вже було *einerlei*¹, чи я би з того мала що, лиш я би хтіла Густі хоть малий гонорар за ілюстрації здобути. Чи се було би можливе? Сі самі ілюстрації ми би відтак і до Берліна післали, она се гарно зробить; з нею можна говорити, се не така недостижима велич, як Івасюк.

“Людину” видам тут, так як радили-сте. Я вже говорила з Турбацьким. В мене був і Лук’янович, та, власне, він нарадив мені видати “Битву” на “Народний дім”. Казав, що ілюстровану люди би *дуже скоро розкупили*. Се одна річ. Будь-те ласкаві не забути про бракуючі до комплекту нариси.

Щодо новелок Стефаника, то тепер годі вже що зробити. Він хоче, щоби всі его новелки вийшли книжкою тут, в Чернівцях. Они вже десь тепер зачнуть друкуватися; вже в Стоцького. Але я его буду намовляти, щоби на будуче, як напише що, до “Вістника” дав. Се, кажу Вам, він є галицький Федькович, лише з тою різницею, що чудово наш нарід знає. Трохи трудно було его речі переводити. Правду сказавши, я би не допустила, щоб їх хто-небудь переводив, а не я, дуже добре его розумію. Але *man kann auch im Übersetzen sehr leicht verderben und aller Schönheit entblößen*². Він сими днями від’їхав до Кракова (був досі вдома, коло Снятина, на селі) на стало, писав передвчора. Его адрес: *W. Steffanyk stud[ent] med[icum] coll[egium] physicum, Krakau*³. Має послідне *rigorosum*⁴ зробити, та не міг досі через “своїх”. Вже перед роком мав зробити. Він також не ходить по рожах, і помимо того, що син дуже маючого батька, ему не раз дуже гірко жити. Писав мені раз також дуже інтересний лист про інтелігенцію нашу і “верховодців”. Если б “она” і “они” знали, що писав, не припустили би его межі себе; ну, але такий, який він собі є, – він би інде стояв о те. В дечім мушу ему слушність признати.

¹ Байдуже (нім.).

² Але, перекладаючи, можна дуже легко зіпсувати твір, споганити его красу (нім.).

³ В. Стефаник, студент медицини, Краків (лат.).

⁴ Іспити перед закінченням університету (лат.).

Я скінчила Неєру читати. Дуже заімпонувала мені отся праця. Reuter є лише Feuerwerk'ом коло неї, а я слабосенькою тінею геть за нею. Яка ж она глибока і ніжна, і скільки чистого-пречистого почування в неї!

Кажуть мужчини, що жінка ніколи не дорівнює мужчині. Я не знаю, чи дорівнює чи ні, але знаю, що она цілком щось відмінного створить, не менш цінного від него – щось, чого він не в силі ніколи вдати. Она, може, знов те не вдасть, що він. Я читала і читала, і все дивувалася над тою глибо[ко]ю spinnenfeine¹ психологією. Скільки правди... страх. А той батько Терези – то вже такий вдалий, що чоловікові здається, що бачив єго. Не знаю, але мене ся повість глибоко тронула. Я хочу розвідатись про адрес Неєри та й написати до неї. Она є бідна вчителька, хоть тепер вже, може, і не бідна. Подібність межі повістями Reuter, і її, мою є. Се дивне. Вперед читав Александр Неєру, та все говорив мені, що дуже много спільного є – та й і є. Александр хоче писати вступне слово в німецькім до “Царівни”, та возьме, здається, все від Вас, а може, і просто переведе Вашу статтю. Ще Вам напишу о тім.

Ви мені прищліть свою гумореску, по-руськи писали-сте? Чоловік ані тепер не читає гуморесок, ані не переживає, то в добрий час пришлете, як пришлете! Добре, що писали-сте по ліформації до Поповича. Я Вам скажу, що я про тото все думаю, і я би хтіла, щоби Ви мені вірили. Я би Вам радила, щоби Ви о отсю посаду при семінарії старалися, і навіть mocno старалися. Не тому, що я би хтіла, аби Ви тут були (хоть своєю дорогою, я би хтіла), але таки, що се дуже мудра річ. Матеріал, який мали би-сте перед собою – се все ж таки не дрібні діти, де чоловік лиш нервами працює, а сама зріліша молодіж. Пани і паничі (подумайте, такі екземпляри вчити, як Владзя, – що, може, не фрайдамація? Ну, але жарт набік. Я думаю, що праця з дорослішими людьми, подає більше сатисфакції, як малими дітьми. Вас і шкода би було для малих. Іспит виділової школи легший, як гімназiальної, не потребували би-сте і так много часу. Та й урешті – що за таких наставників мали би Ви тут? А подумайте – що і зошити, котрі мусіли би-сте корегувати, се річ така, котру вдав би і інший інтелігентний мозок, знаючий руську мову, а як би

¹Тонкотканою (нім.).

вже там була замішана латина, то все би лиш на Вас спало. А ще до того, що хочете світа побачити, то побачите его і так. Ферії будете мати, а Відень все буде і буде! Міркуйте – скільки свят, скільки неділь... Попри заняття Ви зможете для себе писати, значить, літературою займатися, і се би Ви навіть потребували. Я переконана, що если би Вас нині і на пошту дали, Ви би все десь в неспостережених хвилях писали; се вже Ваше придане від природи, хоть най собі критики кажуть, що в Вас більше або менше, або сякий, то такий талант. Дуже мені подобались слова Пігуляка про Вас: “Нам не потрібно там (в семінарії) *бельфера*, а чоловіка, котрий би згортав молодіж; Маковей якраз відповідний до того”. Відтак признав одверто, що се Ваша заслуга, що учительство стало свідоме, що се Ви “Буковиною” здолали. І они би хтіли, щоби Ви хоть по часті вели “Буковину”, а не самі вели, лише надавали напрям, і фейлетон під свій заряд взяли. З часом виходив би і додаток літер[атурний], і так Ви би все мали тут свою літературу і ніхто би Вам не мішався до справи.

А від себе думаю (Ви скажете, може, що се по-жіночому, але оно подеколи добре і жіноче), думаю від себе про тії 6 неділь вліті, безмежно свободних 6 неділь вліті і про гори! *Sie verstehen?*¹ І Ви би і писали. Ви доконечно потребуєте тії 6 неділь для себе Щоби медведі були все медведями, їм треба доконче ліса. А як не всегда, то бодай настільки, щоби они там свою силу набирали, моцувалися трохи, кидаючи з високих скал каміння вділ, і пробували лісом голос свій, чи він сильний і дзвінкий. Се так повинно бути. І оно може так бути. І се не треба брати за річ побічну. Я би Вас дуже просила... Оно мені видається важнішим над все, над всю Вашу діяльність там при “Вістнику”. Чи Ви се розумієте? Певно, що не розумієте, бо написали-сте мені тепер в листі, що Ви дурень і не знаєте самі, що хочете. Се повинні Ви хотіти. І если б се можна так зробити, що один похотів би то, що другий, то я би Вас від рання до вечора просила, щоби Ви тії 6 неділь безмежної свободи в горах хотіли, але, розуміється, не лиш думкою, але і ділом. Пане Маковей, Ви чуєте? Якби Ви се собі лиш добре, добре роздумали! Як Ви се собі лиш хтіли, подумайте!

¹ Розумієте? (нім.).

І я знаю, що Ви би тогди і писали. І то написане мало би характер. Не затьманий пригноблючим оточенням, тисними мурами і поганим воздухом, а здорове і гумористичне, і медвеже і поетичне. Се оно би так було. А Відень не вкраде Вам ніхто. Зможете прецінь і до Відня, і до Києва, і де схочете поїхати. Хто Вас буде спирати? Гроші будете мати. Се я Вам раджу. Напишіть завчасу і до Стоцького. Він Вам прихильний, а як буде Ваш план напевно знати, зробить щось. Але не будьте такі нерушимі, як Натальця Окуневська, бо буде з Вами так, як з нею. Журиться, відчуває, думає і на однім місці сидить. Вода пливе, і час пливе; і ані одно, ані друге не вертає. Ви не гнівайтесь, що я так пишу, і не кажіть, що яким правом?.. Се право *hab ich ererbt bekommen, und weiß nur nicht von wem*¹. А тепер мушу кінчити, бо лист дуже грубий. Бувайте здорові! І подумайте лиш, чи я Вам зле раджу.

О. Кобилянська

125. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

26 СІЧНЯ 1899 Р.

В[исоко]поважаний пане!

Будьте ласкаві, напишіть мені, чи я мушу доконче “Людину” ще раз переписувати, аби мову поправити, чи, може, зможете мову так в друку покорегувати? Ёсли треба переписати, а я до того не найду тут нікого, так буду вже так друкувати, як оно єсть, бо мені тепер неможливо то переписувати, а друкувати хтіла би я тепер повість. Я вже дуже на “Вістник” цікава.

Другий раз – більше.

*О. К.
26. I. 899.*

¹ Я успадкувала, лише не знаю від кого (нім.).

7 ЛЮТОГО 1899 Р.

7. 2. 899. Чер[нівці]

Що коло Вас чувати і чому не пишете? Може, Ви або Ваша мама слабі? Я тепер лише про слабости думаю. В нас більше, як тиждень вже чистий шпиталь. Александер лежав, в день вечерка встав; сестра приїхала, лежала. Я мала сильну інфлюенцію і лежала-м, але не могла-м цілком вилежати слабість, бо мама лягла, а відтак – батько, та й тепер обоє лежать, а в додаток – один з хлопців, що на станції. Я сама ще нездорова, їсти не можу, до того – стільки праці і дівчина нова в службі, котра хоть має добру волю, але ще навіть ходу свого непевна, бо з села. Можете собі представити, що треба добре увихатися, аби кожного задовільнити. При тім я відчуваю, dass mir noch viel Böses in den Gliedern liegt¹. З моїх старих я справді вже тепер не маю жадної потіхи, батько дуже зле виглядає, про маму вже і не кажу...

Подумайте собі, до того всего просить мене Стоцький обняти редакцію “Буковини”. Ви се не кажіть нікому. Де я се можу на себе взяти? Я була на нашім вечерку дві години (була-м вже слаба і не хтіла-м іти, але хлопці формально вижебрали тії дві години, і я була), і він мене там просив. Я казала, що се не для мене, а він просив конечно, щоб я обдумала собі. Я собі обдумала. Если би я се прийняла, то я прийняла би се назавше, але я би силувалася, щоби она мене зайняла, але я знаю, що я би відтак щось інше не писала. Я би “Буков[иною]” так дуже зайнялася, що мені би не ставало більше тепла на інші писання; я совісна, і я знаю, як би то все було. А відтак – як маму лишити? Я їй о тім казала, а она просила, щоб я її задля газети не лишала; відтак говорилось про ріжне та й прийшло до плачу. Она є дуже добра. Мені буде прикро відмовити ему, він так дуже вірить в мене. Але що робити?

¹ Що у мене ще багато нехорошого в тілі (нім.).

Скажіть самі, що робити?

Казав мені, що Ви потребуєте лиш докторату до семінара, а не іспиту, казав, що писав Вам; они таки тут чекають на Вас! т. є. проводирі, прочі патріоти, не знаю, чи знають о тім; се поки що і не конечно. Чи Ви писали до Стоцького?

В “Вістнику” я лиш дещо поперечитувала; не мала часу; маю тільки грубих гризот, і часу нема, бо би-м вже і попрі гризоти читала; але, може, так все не буде.

Величко (швагер Гені Озарке[вич]) писав до Юліяна і дуже просив, аби єму виробити місце при гімназії тут. Геть втікає з Галичини, хоче під вакації.

Про “Муху” я читала, бо се коротке. Вже се, певно, Вам дуже подобалося, що Ви то так перевели. То також якась фантазія в того Гамсуна сунути жіночу душу в якусь там муху, а Вам се, розуміється, дуже десь подобалося. Нема і у Вас припадком таких великих ножиць?

Чому Ви мені на картку не відписали? Але я вже хоть як, не пішлю Вам “Людину” на поправку; най вже так друкується, най Турбацький поправить мову, та й вже. Вже люди знають, що кепський там язик; а поправляти хиби, на котрі Ви вказали, я часу не маю. “Битва” буде тут ілюстровано видаватись, і то на Народний дім. Новелки Стефаника друкуються, відтак то прийде. Стеф[аник] писав мені зі Львова, між іншим, що єму руські громади не подобаються і таке інше. Про Вас щось тепер добре писав.

Чи Ви не бачитесь з Морачевськими?

Пишіть. Більше не можу.

Не забувайте на мене, бо як би я вмерла і до Вас не писала, то Ви би також мовчали. Правда, ще і там “той світ” є – може, не?

О. К.

Що з Вашим “медведем”? Ви то в Вашій студії про мене дуже добре змінили.

Другий раз – більше.

127. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

9 ЛЮТОГО 1899 Р.

*Поклін із Черновець.
Д[ня] 9. 2. 899.*

Ви дивуєтесь десь, що я не відписала Вам на Ваші листи. Не гнівайтесь; в нас дома чистий шпиталь. Мама лежить, батько лежить і брат, і я лежала. А що мені нема як лежати, то волічусь та обходжу своїх старих. Ваша справа стоїть дуже добре. Вчора був у мене С[тоць]кий і давав читати “Вступне слово”. Оно гарне і відповідає Вашим новелкам. Все буде скорше, як “за два” роки. То лиш давніше бувало. Дякую Вам за лист зі Львова. Були-сте в Морачевських, що там чувати? З Берліна від “Gesellschaft” не маю ще відповіді, але я дуже цікава. Скоро буду що знати, напишу Вам. Ви пишіть; вже я, як поздоровіють люди мої, напишу Вам довгий-довгий лист.

Поки що здоровить Вас щиро

Ваша товаришка О. К.

128. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

12 ЛЮТОГО 1899 Р.

Л[аскавий] П[ане]!

Я Вам писала лист, але мені все приходиться на думку, що Ви є слабі і тому не пишете, або що Ваша мама знов занедужала. Прошу, напишіть хоть кілька слів, як можете.

В нас дома все ще шпиталь. Батько підвівся трохи, але мама все ще лежить, а наймолодший брат захорував. Один робить місце другому. Се впрочім всюди таке. Інфлуенція страшно ґрасує. По ній треба ще і по шістьох тижнях мати-

ся на осторожности. Мені влізло в голову, що Ви її маєте. Пильнуйтеся дуже, если б се було правда.

Здоровлю Вас щиро і пишіть.

О. К.

129. ДО ОЛЬГИ ФРАНКО

17 ЛЮТОГО 1899 Р.

*Поклін із Черновець.
17. II. 899.*

Високоповажана і добра пані!

Я жду і жду відповіді від Вас на мій лист і не можу діждатися. Мені приходить вже на думку, що Ви не одержали моє письмо. Я писала до Вас ще тамтого місяця перед нашим Новим роком, 11-того, і післала Вам свою фотографію. Я не рекомендувала лист, бо фотографія була маленька, то, може, все-таки пропав лист? Напишіть мені що. В мене на душі тепер великий смуток. Моя мати вже від трьох неділь дуже хора. Все хорувала, а тепер вже не встає; можете представити собі мій душевний настрій. Я не пишу до нікого, бо не маю часу, а люди забувають поволі на мене. Літературою не можу тепер абсолютно займатись, бо мушу для 5 мужеських душ їсти варити. Хтіла би я, щоби тепер хтось з літератів поглянув на мою працю. Пишіть мені щось, що коло Вас чувати. Здоровлю Вас щиро.

Ваша Ольга Кобилянська

Пану доктору кланяюсь і пані Олеськовій!

130. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ЛЮТОГО 1899 Р.

Чому Ви вже до мене не пишете більше? Не хочете більше? Я би лише хотіла знати, чому. Доконечне я се мушу знати, чому. Я вже Вам писала, що моя мати є дуже хора. Властиво цілу зиму хорувала она, а тепер лежить і не встає. Цілком ослабла і не встає вже, і їсти нічо не може. Може, Ви забули ще, що я Вам все говорила, що станеться зі мною, як її не стане... Сама не знаю, сама не знаю, лише відчуваю, як я на силах підупадаю. А всі такі якісь байдужні, нікого нічо не обходить. І справді, що браття таке потерплять, як єї не стане? Одні мають жінки, а тії молодші – Александер скоро потішиться – а наймолодший має мене. Але я, пане Маковей... Я страчу свого одніського приятеля на світі. Того, що мене справді любив, і того, що про мене дбав в кождім значенню, того, котрий мене найліпше розумів.

Я сплю з нею, і встаю до неї вночі – і відтак не можу спати. Думки мучать мене. Раз, що она така слаба, а другий, що Ви не відзиваєтесь до мене. Я все до Вас зверталася. Мені говорив якийсь голос, що Ви є слабі, що Ваша мама слаба, і що Ви маєте гризоту. Але як страшне мало мусить Вас все то обходити, що Ви помимо моїх писань ані одним словом не відізвались! Послідний час дуже зденервував мене. Я сама була нездорова, коли мама лягла, і та гризота цілком підтяла мене. Може бути, що Ви хочете всякі зносини зо мною зірвати. Я Вас не можу від того втримати, так як не можу приймати нічо вимушеного. Aber Sie waren immer so ehrlich und charaktervoll...¹ і Ви напишете мені, чому Ви се хочете зробити? Відтак оно вже буде, як буде. Се одно жадаю я від Вас – більше нічо. Добре? Мене всяка гризота зараз з ніг валить, і вже зі взгляду на тоє відпишіть мені. Мені тепер треба грубої фізичної сили. Мамі і Вам я ніколи нічо злого не зробила, бодай несвідомо, не – і тому мене се так страшне болить, що коли я в своїм найбільшій жалю до Вас зверталася – Вам се цілком байдуже. Може

¹ Проте Ви були завжди таким щирим та й з характером (нім.).

бути, що я вже не маю в Вас давнішої вартости, бо я не пишу тепер нічо. Але я сама під тим найбільше терплю. Та що буду кому о тім говорити? Сего місяця мала я дві роботи відослати – хтіла собі трохи грошей на літо або вересень пристарати – та й пішов. Strich durch die Rechnung!¹ І тепер я би писала – зараз, і нині, і завтра – я можу і в гризоті писати, але часу не маю. Та й що вдома все іде давнім ладом, їда на столі являється точно в звичайній годині, кого там що далі обходить?

Читала-м в газеті, що дістали-сте якусь стипендію. Се та, що Ви її ожидали? Тепер зможете вже “в світ” поїхати. Під тим взглядом в Вас більше щастя, як в мене. Мені в життю ані однісіньке бажання не сповнилося. Саме в посередині урвалося. Саме в посередині свого віку я і загину.

Від якогось часу ходить якийсь старший панок нашою вулицею і попід наші вікна. Бог его знає, хто він є і звідки взявся. Іде і завше, а завше, в наші вікна заглядає. Кажу Вам, прикрішого погляду не може людина мати, як той чоловік. Чорні, схоровані, злі, чигаючі очі, і все мушу з тими очима стрічатися. І все мушу відчутти несказанно прикре чуття при тих очах. Чи я лежу на софі, чи я ходжу. Як він іде, десь щось поведе мої очі до вікна – і я дивлюся на него. Відколи він в хату заглядає, в хаті люди хорують, а я нищуся. Се не іманація, пане Маковей, не. Се правда, і я в то вірю. Я боюся і ненавиджу ті очі. Представте собі нині, наприклад, я чешуся. Стою недалеко вікна. Він іде. Вже минає послідне вікно нашої хати – нараз обертається спішно і глядить на мене своїми поганими очима! Щось такого Ви не виділи. Я знаю. За моїми плечима стоїть якась смутна погана криза. І она мене уб’є. Она сховалася або за мамині плечі і жде на мене, або за Ваші. Най уб’є, лиш аби я знала яка она, і щоби я довго не мучилася. Прийде лист від Вас і уб’є мене або не; він цілком не прийде, і уб’є мене, або мама покине мене!

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська
18. II 899.

¹ Плани пішли шкереберть (нім.).

131. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

22 ЛЮТОГО 1899 Р.

22. II. 899.

Нині я Ваш лист дістала. Ви гніваєтесь, пане Маковей, але Ви не знаєте, як то все я. Перший лист, що я его сего року від Вас дістала, то був з 16 м[инулого] м[ісяця], де Ви про поправку в Вашій студії про мої новелі писали, а другий, то сей, з 20 с[его] м[ісяця]. Інших не дістала я. З п'ятниці чи з суботи, як Ви пишете, я не дістала. Отже, шість повних неділь не мала я від Вас письма. В тім часі я післала Вам, здається, щось 4 письма. Звичайно, я не числюся з листами, бо я думаю, що пишеться тогди, коли є охота і причина. Але тут я Вам раз писала лист, а відтак прямо запитувала щось дотично “Людини” карткою. Ви не відповіли, де Ви, звичайно, в таких річах точні. Відтак я знов лист писала, відтак – знов картку, в котрій питала вже, що з Вами є – на то все не відписали Ви нічого. Кілька слів на картці було би мені вистарчило. Я не жадаю зараз 7 аркушів, бо знаю, що се лиш моя спеціальність посилати вмiсто листу зараз цілий зошит. Впрочім знаю дуже добре, що в Вас є і інша праця. Ну, але як вже по таких запитаннях нічо не приходило – мені стало дуже прикро. Може бути, що мені час видався через слабiсть мамину ще раз такий довгий. Тут ще таке люди говорили, що Ви одержали 1000 fr. стипендії і їдете кудись там, а від Вас я ані слова не мала! І велике диво, що я такий лист написала. Я добре намучилася, нiм я его написала. В тім я нічо не бачу “Kleinliches”¹, як і нічо величного нема. Якби Ви були тут і розумілись мною, пане Маковей, і якби ждали на лист від когось 6 недiль, думали то, що я – що хiба може бути той хтось або хорий, або его мати хора, до того ріжні балакання чули – Ви би врешті також в такий настрій попали. Що до самого “листка паперу” ніхто вартости не прив'язує – розуміється саме собою. Я маю дома доста паперу. Якби Ви мені коли-небудь написали кілька слів, а то, що не будете пів року

¹ Дріб'язкового (нім.).

до мене писати – я би ждала спокійно. Я би знала. По упливі того часу Ви би написали. Лиш навромацки я не можу бути.

Сей лист посилаю за рецeпісом, бо боюся, щоби не пропав, як Ваш до мене, а я хочу мати заспокоєння, що Ви его одержали. Донині не знаю, чи Ви подіставали згадувані мною письма, бо тепер не споминали Ви нічого. Дуже жалую, що Ваш лист пропав. Я вже не жадаю, щоби Ви знов писали, бо зараз се перебирає вигляд чогось дивного. Стипендія, що Ви її дістали, то она справді вистарчає на те, щоби хіба інтелігентного чоловіка добре засоромити. Що ж інше мож з нею почати? І ще таке люди про те розписуються та звертають на таку мізерію увагу! Я справді вірила, що Ви 1000 fr. дістали, так як казали тут, і тому замітила, що Ваше бажання сповнилося і Ви виїдете “в світ”, але щоб Вам знов того завидувати – сего не мож казати.

Се правда, що я пишу Вам про свої клопоти і жалі, але не все в смислі скарги. Тому не все з тутейшими ділю – звертаюся до Вас. Але правда і то, що можна про то мовчати. Перед мамою нема що жалю показувати, бо она дивиться так пильно в лице, щоб вичитати звідти стан свій, що треба mocno триматися, аби не зрадитися. Коли одного разу була дуже хора, а я в її ногах на ліжку сперлася так собі лиш – она просила, щоби я собі гет пішла. Коли виздоровіла, казала мені, що була майже переконана, що вмере, а що єї страшно жаль було мене – не могла на мене дивитися. Від того часу я дуже паную над собою, як она слаба, і з тим моїм супокоем їй, очевидно, добре, і тому она спокійна, коли я коло неї. Нікому не говорю тут про свої жалі, хіба що Вам пишу, і не повинно Вас дивувати, коли чую біль, як мовчите. *Mich frischt der Gedankenaustausch auf*¹ – не кожний, се правда, я і не відчуваю потребу з всіма говорити – ну, але *Schwamm drüber*². Скажу хіба ще то, що я маму так дуже пильную, що она мусить мені виздоровіти. Від вчєра їй трохи ліпше.

На Вашу замітку про “йолупа”, що в вікна заглядає, я вже мусіла усміхнутися. Мені тепер справді приходить на думку, що він може і “йолуп” бути. Лиш в него дуже прикий погляд, але чорт его бери, я не хочу про него думати.

¹ Обмін думками зміцнює мої сили (нім.).

² Забудемо про це (нім.).

Листів, як послідний з 18[-го], я не буду Вам писати, але коли я буду Вас просити відписати мені, і то раз по раз, Ви напишіть хоть олівцем, хоть кілька слів. Я не прощу на вітер і не забуваю, що у Вас є много праці.

Подайте мені ще раз адресу Вашої хати, я туди хочу листи до Вас посилати, а не до редакції. Ага! Часом Ви пишете замість ч. 47 (нашої улиці) ч. 41, а тепер майже що другого дня якісь шваби-листоноші міняються – може, і через те Ваш лист пропав. Такий німець, що не вмів по-руськи читати, тримається сліпо числа. А тепер здоровлю Вас щиро і будьте gut. За Вашу “одвертість” я не гніваюсь – я волю так, як навіщо. Другий раз – більше, а, може, – і веселіше.

Ольга Кобилянська

Подумайте, я вже три неділі ані кроку з дому не зробила, але я би ще раз і ще раз так сиділа, щоби лиш добре було.

132. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

23 ЛЮТОГО 1899 Р.

23. II. 899. Чер[нівці].

Пане Стефанік!

Дуже давно не писала я до Вас. Взагалі за пером аж стужилася. Мати лежала так довго хора – тепер їй ніби вже трохи ліпше, і я бодай маю надію, що оно іде до ліпшого, але я сама дуже струджена і невесела. Мала таких різних клопотів і гризот на всі сторони. Ну, але про се я не буду довго розводитись, бо що кому з того? Спасибі Вам, що берете мене з собою на прохід, я вже зо чотири неділі на проходи не ходила. Аж змарніла-м. Нині і вчора паде в нас сніг без устанку, мене аж тягне піти саме в ту метіль десь далеко за місто або в город – та й годі, треба в хаті сидіти. О, Ви кажете правду. Я не люблю міста. Того великого міста, де вся природа мов

витиснена геть за поріг міста і вставлені самі клітки і в них містяться і множаться видресировані звірі. Не люблю міста і була би-м дуже нещаслива, если би мусила в великім місті назавше бути. Львів, що ще нічого такого – вже дуже мені не подобається. Коли я Франкові казала що: о, тут нема у Вас жадних дерев і води – він сміявся і сказав: нащо Вам того?

До життя треба мені того всего.

Чи будете довго в Кракові? Дуже довго?

Я мала різні плани на літо, але через слабість мамину я не могла сего місяця з своїми працями упоратися, що мала їх до Німеччини відсилати, – та й з тим і не можу собі нічо на літо заробити, аби де в гори виїхати. Де поїду, ще не знаю. Тут, напевно, вліті не лишуся. Пишіть мені що про Морачевську. Чи она не гнівається на мене за мовчанку? Я дуже потребую її адрес для одної пані, а не знаю его, може би Ви були ласкаві написати мені его. Ваш послідній лист зробив мені потіху. Я саме тоді сиділа якась така прибита, а Ви написали. Але тепер вже не пишете, бо моє мовчання Вам вже задовге. Ходите подеколи до театру? Маєте багато праці? Я силуюся представити собі Краків, так після ілюстрацій, і komponую той ліс, куди ідемо на прохід, – і не можу его на однім місці затримати. Гуляє мені перед душею, вертиться, справдішній міський ліс.

В маю ми випровадимосся звідси, з сеї хати, і будемо мати помешкання, звідки буде недалеко в поле. Тогди я буду ранесенько все в поле ходити. Я там знаю одну широку стежку, і рано, як ще краплі роси будуть колисатися на збіжжу, я буду тою стежкою ходити. Нею можна зайти в ліс, і аж до Прута. Але до Прута я сама не буду ходити, бо я боюся води. Коли я сама над берегом – що дуже рідко трапляється, – мене опановує такий ляк, що я майже кричу. Мене щось тягне до води; і я боюся сама до неї ходити. Що се таке, пане Стефаник? Се було завше так, і я аж зубами дзвонила. Тепер уникаю таких нагод. Чи Вам подобаються мої “Поети”? Се тії, про котрі я Вам раз споминала та просила, що, може би, Ви їх мені переклали. Они були у Маковея, і Франкови сподобалися, та й він їх переклав. Дуже добре переклав, хоть змінив саму форму діалога. Але се нічо не шкодить. Бог знає, коли буду знов що писати. А люди скажуть: “Спочиває на лаврах!” О, що за “лаври”! Мені соромно, що в книжці моя фотографія. Се Івасюк (маляр) уложив мені таку позицію, бо хотів мене

раз малювати; се не для “Вістника” я фотографувалася. Я се Вам пишу, бо мені соромно, якби Ви гадали, що я так з “пробованія” далася так фотограф[увати]. Іншої фотогр[афії] не мала – і дала сю Маков[ею], застерігаючися, що до “Віс[т-ника]” дам іншу. Але нім я зібралася на іншу – він вже сю післав. Щоб Ви з мене не сміялися, пане Стефаник, бо я се відчую тут. Як Вам “Поети” не подобаються, то скажіть мені правду. Я боюся, що в перекладі така “Morgenseele” потерпіла, але Ви мені скажете одверто, пане Стефаник, – не так?

Ваші новелки друкуються. Сеї неділі, що прийде, буду з Стоцьким бачитися, і буду чути, коли скінчуться. Чула-м, що вже четвертий аркуш друкується. Вчора був в мене Лук’янович. Їздив до Києва.

Я собі гадаю, що я можу Вам інтересного написати? Я такий “мужик” собі, що не подасть Вам тепер нічого ясного. Закутався в свою журу та й не може з неї вирватися. Я маю много гризоти, пане Стефаник, і люди лише се не знають. Як будете мати час, то напишіть. Ваші листи, як пісні, вигравані впівголос. Між два листочки паперу замикаєте світ – світ Вашої душі, і посилаєте мені, а люди кажуть: “Ein Brief”¹ найбуде “ein Brief”.

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

133. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

16 БЕРЕЗНЯ 1899 Р.

16. 3. 899.

Вчора почала я до Вас лист писати – приїхав найстарший брат, нині відїхав до Відня в якійсь своїй справі – не було часу письма кінчити, а нині прийшов Ваш лист. Я собі

¹ Лист (нім.).

думала: “Вже хто, як хто, а Маковей не може мати до мене ніякого жалю”. Soweit die Erde reicht...¹ то ніхто не може Вам бути більше прихильний, як Ваша мама і я!.. А Ви таке щось думаєте про мене... не знаю. Если Ви мовчите і я не знаю, що з Вами є, і мене се гризе... Mensch, verstehen Sie das nicht?² Та й се Вас гніває! Але листовно ми до кінця ніколи не дійдемо. А “сваритися” я з Вами не хочу, пане Маковей. Das ist zu abscheulich³; ані воду не хочу на Вас лляти... Лише Ви цілком забуваєте, що з моїх листів Ви можете мене пізнати, але з Ваших скупеньких листів я дуже мало що знати можу. А тут я нічого більше не маю, крім тих Ваших листів... як би Ви лиш того не хтіли забути...

Мені Стоцький говорив, що Ви тут будете докторат робити, що приїдете сюди, а Ви їдете і то на так довго! Мені цілком зимно стало.

Одно я знаю. Той медвідь, що він тепер до В[ідня] їде, не верне більше. Так его там виполітерують і виглядають, і вимуштрують, що він буде вже утікати з ліса. Насамперед – так, яким се вже виділа, обстрижуть Вам геть волосся. Се буде перший крок до культури; а проче – набудете самі...

Перед двома тижнями зробила я з Стоцьким умову за “Людину”. На вересень має він мені дати 80–100 fr. на подорож до Відня. Я мушу їхати. Там є тепер Roza (я Вам раз про ню писала), она приїде до нас на літо, а відтак я поїду з нею. Я слабку в тій сірій одностайности. А відтак я хочу батькови з на місяць-два з хати уступитись. Він рве в своїх майже деспотичних химерах струни в мені. Як котрий з хлопців що скаже, що не его думка і не в хосен его партії, зараз же на мене: “Ти мені хату затроїла!” Я стараюся вже так всіма силами, щоби дома все було так, як Бог приказав: доглядаю маму, роблю, що хто хоче, занедбую своє, щоби все обскурне було, бо і того треба, щоби старі не відчували, що самі вже немічні. А він на сцені мусить бути! Відтак настає мовчанка зо дві неділі і відокремлення навіть в їді! Мене се геть замучує. Можете собі подумати, що в мене є “Ernst”⁴ виїхати кудись, коли я сама Стоцького

¹ Наскільки простягається земля... (нім.).

² Чоловіче, Ви цього не розумієте? (нім.).

³ Це надто огидно (нім.).

⁴ Серйозні наміри (нім.).

о гроші просила. Ви знаєте, що мені щось подібного страшно тяжко робити. Тепер стала вже “безлична”.

За тиждень, найдалі за два висилаю “Царівну” до Берліна. Може, приймуть. Напишіть, чи Ви би згодні на те, щоби ми (значить, я і Александер) підписали Вас під “Вступним словом”? Александер до того і так Вашу розвідку употребляє. Мені се конче тра знати, пане Маковей. Відпишіть на картці.

Нині прийшов Юліян і сказав, що тут в нас є розписана стипендія для літератів і артис[тів]; і що патріоти казали, що я могла б подаватись о ту стипендію, і они би мене дуже підтримали. Es ist vom Kultusministerium für Bukowina¹. Я мусіла б всі свої твори представити. Конкурс розписаний до 15 апріля. Будзиновський писав мені сими днями, що мої дрібні кусні вже друкуються, вже п'ятий аркуш готовий. Якби Ви були такі ласкаві і сказали ему, що если б книжка могла бути до того часу готова, аби він мені її зараз прислав. Мені її до комплекту потрібно, і се для мене дуже важна річ. Подумайте, якби я дістала стипендію! Я би виїхала – трохи до Відня, а трохи до Києва! Подумайте лише. Густа мені стілько разів говорила, що я би там, в В[ідні], дуже много могла навчитись. Я се сама знаю. Мама казала, що пустить мене, і возьму собі яку паню в дім, як я дістану стипендію. А патріоти будуть за мене просити. А я не буду така невдячна, як Івасюк. Не привезу собі “німця” звідти, і [не] буду з ним своїх людей обсмівати, як він се робить. Привіз собі заграничну гуску за збирані патріотами гроші та й глузує з них. Я не пишу Вам пльотки, пане Маковей. Я дуже в Івасюку помилилась; ну, а з неї не було що і так сподіватись. Тепер він русинів не знає вже... я так не зроблю.

То, що Ви мені пишете про Кобринську, мене трохи боліло, але я не дивуюся. Межи мною і Морачевською були дуже гарні відносини. Коли о ню старався Морачевс[ький], а єї батько противний був, я за ню просила. Коли она мене потому занедбувала, я на ню не злобилася. Я відступилася набік, та й оно видалось мені природним, що она була ним цілком занята. Коли назад до мене звернулася, я її прийняла, та не робила їй жадні закиди. Але она вимовила мені

¹ Це від Міністерства культури для Буковини (нім.).

приятнь, коли Стефаник звернувся до мене! *Она, що має мужа і діти*. Явно она се не вчинила, але серцем, а мені більше і не треба. Тепер, може, і явно, якби читала его листи до мене. Я їх не викликаю; я їх всіх ховаю і покажу їх Вам колись. Кобринська вимовила приятнь, що Ви статтю написали! А я тут сиджу та дивуюсь, чому она мені не пише, та все збираюсь сама писати до неї. Сама намовила-м її, аби дала перевести мені свою байку “Чудовище” на німецьке, і переложила-м з Александром. Писала-м про ню і до Якубовського, і вже він був згодився прийняти її працю, нім ще навіть читав і бачив... А она нараз з Болехова луп: “Тепер не пішло, колись пізніше, сама”. Я гадаю собі, що она, певно, має якісь причини та й пристала і на таке, але нічо злого не думала. Щоби Якубовському в слові утриматись, я переложила новельки Стефаника. Не мала відповідніших коротких, а що до того гарні, я їх переложила. Якововський прийняв его “Лист”. Пише: “*Er ist wunderbar ergreifend*”¹. Стефаник трохи інакше обійшовся зо мною, як она; т. є. в листі, коли дістав від мене картку, що его новелька прийнята, писав: ему, каже, байка, що его “Лист” буде друкований, але він дуже а дуже рад, що я рада... та й таке пописав...

Не бійтеся, що я би їй докучила тим. Де ж би я се зробила? Мені сором перед Вами, що она така *kleinlich*². Она не зла, я знаю, в неї лише амбіція поражена. Якби-м могла, то би-м сама про ню написала, аби їй лиш жаль з серця викинути; мені прикро, що я їй помочи не можу. Се смішне, що она казала: “Така Кобилянська тепер славна”. Але якби она тепер ще була у Львові, то можете їй отсе сказати: “Сими днями писав до мене Якововський лист (власне, що приймає новельку Стефаника)”, а відтак пише далі: “*Ich darf Ihnen gestehen, dass Ihre Novelle “Eine Schlacht” hier direkt Aufsehen erregt hat, und auch ich halte sie für eine der stärksten Talentproben, die mir im letzten Jahre begegnet sind*”³. А відтак: “*Mir scheint, als ob Ihre kleinrussische Literatur eine Fülle erstaunlicher Begabungen birgt, und es wird mir eine Ehre sein, das deutsche Publikum*

¹ Він надзвичайно зворушливий (*нім.*).

² Дріб'язкова (*нім.*).

³ Мушу Вам зізнатися, що Ваша новела “Битва” саме тут викликала неабияку зацікавленість, і я також вважаю її однією з найсильніших проявів обдарованості, з якою я зіткнувся впродовж останнього року (*нім.*).

nach und nach mit ihnen bekannt zu machen”¹. Якобовський не є мій “кавалер”, титулував мене в тім листі навіть “hochgeehrte gnädige Frau”². Отже, най она успокоїться, що “кавалерство” не творить жінці славу. Я маю єму ще щось злагодити для “Gesellschaft” – лиш не можу розірватись. Тут мені шарпають старі душу, там треба їсти варити; там знов треба рахувати, щоб не видати забагато грошей дома... там знов щось прочитати треба... тут знов забився медвідь в норі, та й тормосити треба... там знов замучують візитами... Але одного “кавалера” я їй таки дуже радо відступлю. Представте собі. Але прошу Вас дуже, пане Маковей, не кажіть се нікому. Саме в тім часі, як я Вам “такий” лист написала і Ви такий відписали, пише Пачовський зі Львова до мого брата лист. І таке, що якийсь професор гімназійний Білецький (Пачовський з ним дуже добре жиє) хоче зо мною женитися. Та й зараз числить, кільки має пенсії і що собі гроші зложив. І що, если б я рішилася за него вийти, він би тут до гімназії подався. Та й кінчить тими словами: “Устроїли би собі тихий рай!” (нібито я і він!). Diese letzten Worte haben mich ganz wild gemacht³. Я его не знаю і не виділа – він десь, відай, мене у Львові видів, і він має бути чесний чоловік, але мені страшно плакати хтілось, як мені брат і братова почали домовляти. Они щось такого жадали, що впрост виповісти не можна. Цілком свою душу під ноги взяти – все забути, все замордувати та й піти за когось. І що за користь була би з того в живім тілі мертву душу носити? І я казала: “Nein, nein, hundertmal nein!”⁴ Родичі не мішалися в то.

Я тогди така жадна була якого слова від Вас. Оно не приходило. Мама була така хора. Я була така розстроєна – та й написала “такий” лист. Але тогди я не хтіла Вам о тім писати. Es wäre ganz abscheulich gewesen⁵, якби я була тогди о тім писала. Тепер я відсунула то від себе... та й пишу. Сего “кавалера” я Коб[ринсь]кій відступаю. Він має бути редактором “Дзвінка” – писав Пачовський. А може, Ви его і знаєте?

¹ Мені здається, що Ваша малоруська література приховує величезну кількість дивовижних талантів, і я матиму за честь поступово знайомити з ними німецьку публіку (нім.).

² Високоповажна пані (нім.).

³ Ці останні слова довели мене просто до сказу (нім.).

⁴ Ні, ні, сто разів ні! (нім.).

⁵ Це було б зовсім гидко (нім.).

Можна би їй ще сказати, що перед двома місяцями дістала я від Ржегоржа зошит “Slovníka naučného” (Sešit 306), буква К, де наводить і Ольгу Кобтлянську, “спісовательску русінску”. Використав Ваше вступне слово з “Царівни”, писав і до мене по різні нотатки та й “увіковічнив” мене в чеськім лексиконі. Чи він мій “кавалер”? Я би була дуже нещаслива, якби мала лише якомусь “кавалерству” завдячувати признання таланту. Що би мені лишилося, якби мене “кавалери” покинули? Скажіть – Ви є розумні – що би мені лишилося? Она така нерозумна, що она таке говорить. Тепер десь, певно, всі на мене. І ффрау Емма, і Геньо... але най. Я вже якось то перенесу. Поїду собі десь в гори і буду там свої сили сталити. Але Ви мені не вимовляйте приязнь. Якби Ви таке зробили... так я би не казала “такий Маковей”. Я би не робила Вам закиди, і не сварила... я би не могла, бо зараз би ослабла фізично; я би лиш сказала в себе: “Gut” та й за одну ніч посивіла. Візьміть сей лист мій з собою до В[ідня], пане Маковей. Не лишайте его у Львові; і напишіть, чи Ви его взяли. Відтак я буду гадати, що і я там з Вами...

Хто лишається на Вашім місці при “Вістнику”? А я Вас ще хтіла просити, аби новельки “Aspasia” і “Allerlei Liebe”¹ перекласти на руське. Се гарні новельки; приміром, ліпші праці, як “Assit” – а Якубовський би дуже тішився. Чи не міг би се хто хто зробити? Прошу, зробіть пропозицію, може би, прецінь то хтів хто зробити. Стілько я би мала ще Вас питати, і тільки ще довідатись хтіла би я.

Куди Ви відтак вернете з Відня? До Львова? Сюди? Тут так дуже ждуть на Вас! Справді, пане Маковей, вірте мені. Ви мені о тім нічо не споминаєте, а се мене прецінь займає.

Чи Ви будете мати ще яке заняття в Відні? З 300-ма з[олотими] р[инськими] Ви не вийдете. Не шпаруйте на conto Вашого здоров'я; я Вас наперед прошу. Як буде Вам гірко – верніть. Робіть докторат у Стоцького. Він мені казав: “Маковей може тут дуже легко докторат зробити”. Скаржився тут колись, що не може прийти до того, аби Вам відписав. Страше занятій тепер.

Не знаю, що би Вам ще написати. Я тут також не буду дурно сидіти. Я напишу нову повість; лиш не можу рішитись, чи

¹ “Різна любов” (нім.).

писати її по-руськи, чи по-німецьки. Es ist so viel von dem was ich will!¹ Лиш якби мені волю дали, а може, я прецінь стипендію дістану. Як не – я і так поїду. Бодай на місяць-два.

Подаю Вам адресу Virginii: 2. Bezirk, Pazmenitengasse Nr 7. Trafik². Єї мати запахувала там трафіку – і тимчасом она там з сестрою, але она в трафіці не сидить, бо її той воздух шкодить; її сестра наймолодша сидить. Она провадить газдівство. Відвідайте її, она придасться Вам порадою; пізнійше подам Вам ще дві інтересні адреси.

Від мая будем мешкати Neue Weltgasse³, № 61. Разом з Юліяном в однім домі, але окремо. З Відня пишіть. Менше о тім, що Ви бачите, більше, як Вам поводитись буде. Не знаю, що би ще сказати, мені тяжко сей лист кінчити. Ще би Вам щось на дорогу сказала, і ще і ще, найрадше я би зібрала цілу душу свою та й вложила. Ви не гнівайтесь. Не переставайте бути “медведем” – верніться ним. На мене не забувайте, пане Маковей, не забувайте!

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

134. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

24 БЕРЕЗНЯ 1899 Р.

24. 3. 899. Черн[івці].

Пане Стефанік!

Я ані не гніваюся, ані Ви не образили мене, що я не писала Вам. Я лиш була нездорова і додому була з'їхалася по трохи родина, і не було ані як, ані де писати. А я люблю писати, як в мене на душі спокій і як я собі уявити можу, що

¹ Є так багато, чого б я хотіла! (нім.).

² 2-й район, Пазменітенгасе № 7. Кіоск (нім.).

³ Нойе Вельтгасе (Вулиця Новий Світ) (нім.).

ось той і той сидить тут в мене в хаті, на моїм кріслі, коло мого столу і я з ним балакаю.

За оба листи, що Ви написали мені їх, дякую Вам. Ви можете в першій, що Ви тішитись не годні, що Вам байдуже, чи “Лист” буде друкований. А я би була хтіла, щоб оно саме бодай трохи врадувало Вас. Чому Ви все смутні? Такі, як той “Лист”, що мають его німці печатати, або як той “Valse melancolique”, що его моя музика грала. І хоть я сама в глибині душі не є весела і ніколи, здається, не буду з душі в веселості розкошувати, я рада, як другі радуються. Але, може, і в Вас нема того наклону до сонячного настрою – то і пуста моя балаканка про всяку радість. Як мені стане часу, то перекладу “З села виводили” і “Стратився”. Се перше таке, як би з широкої площі, ні, як би то через поля, – самі широкі, довгі поля понісся окрик жалю і не може згубитися. І чоловік его все чує і чує. Як будете мати книжечки вже в себе, тоді подаруйте мені одну. Я би хтіла Ваші праці всі в себе дома мати.

Біографію напишіть, і я її заховую. Заховую в ту касетку, де заховала всі свої п’ятнадцятилітні мрії назавше. Тепер нема вже в мене жадних, і нема що ховати. Не буду її читати, як не схочете того; можете спуститися на тее, що не буду, як не схочете. Але я її добре заховую. Що написали-сте статейку – врадувало мене. Може, напечатають. Мені і мило, що “Поети” подобались Вам. Вони кращі в німецькій, тому що ритм є в реченнях – хоть перевід добрий. Я написала їх в двох дуже ясних і гарних пообіддях і коли собі їх згадаю, – гадаю лиш на два ясні промінні дні, і що на мені була якась ясна легенька блуза. Чому се мені все з “Поетами” враз нагадується – не знаю.

В мене тепер і жури є доволі. Хочу подаватися о якусь міністерством просвіти розписану стипендію. Може, не буду мати великих конкурентів тут – може, і дістану. Тогди поїду куди-небудь. А як не дістану, то скажу в себе: одне бажання пішло знов в трумну; треба за ним знов цвітом кинути, та й напишу другий “Vals”.

Питаєте, куди я ходжу? Ще в город. Одного разу спізнала-м ся була трохи, якийсь панок, що плентався також там, почав мене переслідувати. Здається, думав, що я прийшла сама, щоб товариства шукати, але я справді прийшла

лиш тому сама, щоб самою бути. Чому думають люди вперед погано, а потім аж добре? І коли він раз в раз переходив коло мене і, переходячи, дивився мені в лице, – я собі думала: “Wieviel grobe Instinkte müssen in dir sein, daß sie dich lenken”¹ і йшла далі, так як би коло мене ніхто не переходив і ніхто визиваюче не заглядав в лице. Я се лиш так пишу, і до того, що нема тут такого кута, де би можна спокійно сидіти, і слухати, і бачити, як дерева з весною розвиваються, зеленіють чимраз більше і більше, і тихонько співають: “Весна”. Але про то я ходжу. І буду ходити, аж не порозцвітаються, а відтак піду. В маю підемо з сеї хати. Але як прийде літо, я правдоподібно в гори поїду. Я мушу поїхати. Там ждуть на мене вже всі смереки, а може, і яструб який. Часом, як я лежала під смереками і прислухувалася їх шуму, – переносивсь его оклик лісом, і я відповідала: “Я тут”. Треба їхати між них та попеститися з ними трохи.

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

135. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

4 КВІТНЯ 1899 Р.

В[исоко]поважаний пане Стефанік!

Лист дістала-м; сердечно дякую. Я Вам на него відпишу, але нині подаю Вам наборзі до відомості, що мій брат є вдома і що его адреса та сама, що моя. Александер Кобилянський. Пишіть, що маєте до него.

Здоровлю Вас щиро.

О. Кобилянська

4/4. 899.

¹ Як багато мусить бути в тобі грубих інстинктів, що вони керують тобою (нім.).

136. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

19 КВІТНЯ 1899 Р.

19. 4. 899.

Чернівці.

Пане Стефанік!

Я все так пізно на Ваші листи відповідаю, але я справді маю для себе мало часу, тому коли мовчу, то не беріть за зле. В мене все багато клопотів і гризот, а про них писати... не хочу я. Одна пословиця каже: "Geteilter Schmerz i st halber Schmerz"¹, але я не дуже вірю в тоє. Сими днями подаюся о стипендію до міністерства освіти. Конкурентів не маю тут майже жадних (се стипендія для Буковини), але я таки сумніваюся, що дістану її. Скажуть німці, що "Blaustrumpf"² та й не радять, а я би дуже-дуже хтіла на якийсь час з дому вирватися.

Задумую в серпни с[его] р[оку] їхати з Стоцьким до Києва. Се рішиться, може, вже за місяць. Всюди гроші на препоні. Правдоподібно, в свої гори не поїду, а в вижницькі; але най вже сего року так буде.

За Вашого приятеля брат писав вже. Ще не має відповіді, але скоро дістане її, так подасть Вам її. Декотрі кажуть, що там добре для лікарів в Румунії, а декотрі, що зле – Бог знає, кому вірити. Може би він тут осівся, в Чернівцях?..

Я би Вам не радила в свята тут їхати, если хочете ся з Стоцьким бачити, бо він виїжджає з родиною до свого тестя на село і верне аж по святах. Ми в свята перепроводжуємося, або, може 6–7. Тому може би Ви могли коло 10-того приїхати? Врешті, як би Вам так конче припадало, то приїжджайте, коли можете. Якби-сте ще перед першим не відписували мені, то по першим (по 5-тім) адресуйте вже: Neue Weltgasse³, 61; се трохи далеко звідси, але що робити? "Мус" – та й вже. Я за Вашою розвідкою шукала

¹ Розділене горе – це половина горя (нім.).

² Синя панчоха (нім.).

³ Нойє Вельтгасе (Вулиця Новий Світ (нім.).

в “Вістнику”, але, на жаль, не найшла. Може, не мали місця надрукувати, та й надрукують тепер в маю.

Пишете смутне про емігрантів. Не бачила я стільки смутку за одним разом, як Ви его описуєте, але як би я его виділа, то би мордував мене цілий місяць. І з Буковини пішло трохи людей. Один газда дуже мене розлютив. Мав дуже красне господарство, саме найліпше розгаздувався, та й вчепилася его Fix-Idee¹ шукати щастя за морем – і спродав все, що мав, забрав жінку і діти і пішов. Старенька теща его лишилася сама одніська, як палець. Коли є тут, в Чернівцях, заходить сюди подеколи, то все ночує в нас. Ночує і розповідає, як він “сказився” і, не слухаючи нікого, мрів лише о маєтках тамошніх – канадських, і пішов. Таких пішло більше, і їх не погнала біда. Тих мені не жаль. Лихо в тім, що староства дозволяють емігрувати, що правительсто і сліпе, і глухе на великий рух між народами. Як приїдете – побалакаєм.

Я рада, що буду тепер дальше від знайомих мешкати; через них я багато часу трачу, а хтіла би-м на другий місяць до якої нової писанини братися. Мені тепер чогось так чудно zu Mute². Здається мені, що якби мені хто і неба приобіцяв, то оно не тішило би мене тепер, а в ґрунті не маю такої причини до превеликої журби. Що се я? Навіть природа не тішить мене чогось тепер, як не раз. Чи се, може, “старість”, чи якась утома психічна? Здається, що утома. Се пригноблюча сіра однастайність випивас поволи з мене все тепло, паралізує скорість духа та робить з чоловіка лиш автомата. Не гнівайтесь, коли я довше мовчу, але я тішуся, як приходить від Вас лист.

Здоровлю Вас щиро!

Ольга Кобилянська

¹ Ідея фікс (нім.).

² На душі (нім.).

137. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

21 КВІТНЯ 1899 Р.

21. 4. 899. Чер[нівці].

Не можу я Вас там віднайти в тім морю, хоть і як докладно надали Ви мені свій адрес. Після оповідань других я би Відень дуже любила, але поки що він мені такий чужий, що я не можу на нім свої думки сконцентрувати. Не можу Вас там віднайти. Блукаю, може, саме в противній стороні від Вас...

Але добре, що Ви там задоволені.

Ваша картка, де Ви з Virginia писали, дуже врадувала мене. Добре, що відповідали-сте їй, підіть знов колись, як Вам час дозволить. В неї інша прихильність до мене, як моїх товаришок по перу, о тім я вже тепер переконана. Колись тут я бачилася з Стоцьким, і він дуже просив мене написати Вам отсе: аби-сте “на милість Бога” робили якнайборше дисертацію; аби-сте собі темат вибирали, який лиш самі схочете; до дисертації аби-сте зачислили чи вимінили всі Ваші дотеперішні праці, і що як би-сте тут докторат робили, то би Вам ніхто труднощі не ставляв.

Коли я закинула, що з докторатом можна бути лише провізоричним учителем при семінарії, а по з роках треба знов іспит виділ[овий] робити, він дуже запротестував. Казав, що Ви зістанете з докторатом сталим учителем і не будете потребувати жадні іспити більше робити. Казав, що нарік будуть вже з семінарії мужеські: волоська, руська і німецька. Він ще много говорив, щоби я ніби мала Вам написати, але, що він Вам колись сам напише, так я вибрала лише саме найважніше, то друге забула. Він тепер справді дуже зайнятий соймом і іншими справами. Вже з тої праці на безсонність часами терпить. Не беріть єму за зле, що ще не писав Вам. Він просить написати Вам о тім.

Стефан переказує Вам, що Ви є занотовані на серпень до маневрів, але, що він старається о то, аби Вас цілком від тих клопотів увільнити. Вже може бути, що були-сте вже тамтого року послідний раз “вояком”.

Новелки малої Марії, котрі післали-сте мені, я прочитала. Найдовша найліпше мені подобається. Як на 15 літ. Она, Марія, в формі доволі сильна; але що мене не тішить, се те, що я в неї, в 15-літньої, не нахожду жадної фантазії. Проблисків “демона” я поки що в неї не бачу, хоч, своєю дорогою, мене чистота і білість її душі дуже мило вразили і я виразно бачила, що она ще просто з неба злетівший ангел. Але таланту я їй не відмовляю. Я дуже радо буду нею займатися, хоть досі не могла ще їй написати. До неї треба совісно і ніжно писати, і тому се я лишаю собі, як буду трохи більше спокою мати. Она в віці, в котрім можна страшно через одне “нічо” терпіти. Я се знаю по собі, і тому хочу їй вже так написати, аби оно на добре вийшло. Она мусить передовсім читати. По 5–10 роках покажеться, чи в неї справдішній талант, бо коли згадую таку Мих[айлину] Рошкевич, Олесю Бажанську, Навроцьку і ще одну, що були свого часу заповідаючі таланти, то мені не хочеться по першій новелці ще Бог знає, що думати. В кожному разі, я буду – хоть іздалека – нею щиро займатися: одним словом, *ich werde sie lieben*¹.

В нинішнім числі “Буков[ини]”, в числі 43, С. Бердяєв дуже грубо нападає на Вас за Вашу критичну замітку в IV книжці “Лі[тературно]-Н[аукового] Вістника”. Турбацький оправдує і боронить Вас. Чи дістали-сте те число? Там Бер[дяєв] називає Вас глумливо літературним стипендистом Міністерства освіти. Се вже чисте покаяння – писати критичні розвідки. Ну, тепер бодай відітхнете по тих “боях”, але, може, і відпишете що?..

Пишете, що хочете тепер сильно працювати. Я собі думаю, що там і можна працювати. Залізете десь, до якоїсь гарної бібліотеки, заборпаєтесь там та й будете сидіти. Я собі уявляю *große, kühle stille Räume, in denen man seine Gedanken lebendig fassen kann*². Чи не так? З якої рації думаєте в Відні осістися? Ну, вже певне ліпше в Відні, як у Львові, взагалі в Галичині.

Про себе... не знаю, що саме таке писати. Скажу хіба так, як писав мені раз Стефаник про себе: “А я блукаю, як

¹ Я буду її любити (нім.).

² Великі, прохолодні, тихі приміщення, де можеш швидко зібратися з думками (нім.).

сновида. Броджу білими хмарами своїх мрій і падаю з них і волочу за собою поламані крила. І хоть серце і голова болить, то я все гляжу на небо і чекаю, аби крила згоїлися і знов, і знов...”

В моїй голові рояться плани і думки. На другий місяць зачну нову повість писати. Хтіла би-м по-руськи відразу писати, відтак на німецьке відразу перекласти, гадаю, що так буде менше до корегування щодо мови в руськім – правда? Не дай, Боже, знов 200 годин!

О стипендію я вже подалася. Мала трохи клопотів, нім всякі документи роздобула. Навіть метрики не було дома. О пане Маковей, я старша, ніж Вам до біографії подала, я надала 1865, тим часом я живу з 1864. Я тогди після свого дневника подала Вам нотатки. Але Ви не подумайте, що я се навмисне зробила. Може, се коли буде можна спростувати. Впрочім, література на тім не потерпить. Костецький не радо давав свідоцтво моральності, казав, ба таки закидав батькові, що я до церкви не ходжу і проти священства пишу. Се правда, що я тут не ходжу до церкви, але як я де на силі – я ходжу. Я не можу з великою публікою враз молитися. Але се, може, тяжко такому поняти, котрий ціле своє життя комедію грає. Юліан виробив мені чудове подання; конкурентів буду мати, правдоподібно, дуже мало і дуже не небезпечних. Поки що стоїть справа добре, але я майже, переконана, що не дістану нічого. Там на горі скажуть “ein Blaustrumpf”¹ та й відкинуть. Патріоти кажуть, що не буду на рішення довго чекати, може, 3 місяці. Посол Стефанович має за мене просити. Маю і сама до якихось там панів ще писати і просити, але я ледве то зроблю. Встидно просити. Стоцький каже, що Ягич те все в руки дістане, так як Вашу справу. Будем видіти, що з того всего вийде, але не думайте, що я буду дуже гризтися, як не дістану. Що вже то – то не, але зате, як мені “Царівну” з Берліна вернуть, – я grimну. Се вже для мене надто важна справа – до крові добралася, щоб не похилитися під нею. Як стипендію дістану, то, певно, буду дуже рада. Буду дуже много вчитися. “Направляюся”. Я з себе не задоволена і розумію, що так, як

¹ Синя панчоха, іронічно – вчена жінка (нім.).

оно тепер є, не повинно довше бути. Послідній рік геть з порядку мене вивів...

На літо вибираюся в гори, а в серпні до Києва з Стоцьким на дві неділі. До Києва я дуже рада би поїхати, на другий місяць, може, вже буду знати напевно, чи поїду, боюся лиш великої спеки, бо она страшно томить. Я думала сего року у Вижницькі гори поїхати – впрочім, сама не знаю ще напевно, як все буде. *Der Fürst denkt und der Krämer lenkt*¹, до літа ще далеко.

Новин звідси нема багато. На Народний Дім знов 3 тисячі дістали, а восени зачнуть вже будувати. Представте собі. Ользя Калітовська таки заручилася з Крушинським! Старий Калітовський розповідав в Шапковських, що він (Круш[инський]) дістав дуже добре місце в Петербурзі при якимось уряді [нрзб.] фінансова дирекція, а в кругах, де знов Калітовські не бувають, розголошує він, Круш[инський], що став шеф-редактором одної “великої” часописі в Петербурзі. За рік має бути весілля. “Дай їм, Боже, що їм треба, а по смерті дай їм неба”. Але з них таки не є файна пара, і мені її жаль. Він поганий чоловік. За кацапські агітації зі сторони Ґировських були тут, в гімназії, змушені молодих Ґировських чіпнути, до чого дала сама Ґировська причину. Крушинський повиписував несотворені річі на Юліяна, закриваючись на всякі випадки фразою, що такі ходять слухи. “Галичанин” передрукував то – батько мій вчиться то все напам’ять, і, розуміється, вірить в то все – і викликає непотрібний роздор в родині. От хоть добре, що не чуєте тепер таких народних гімнів там, в Відні. Се дуже починається до відсвіження духа.

Писала мені раз і Кобринська. Она справді гнівається чогось на мене. Цілком коротесенько і дуже холодно писала, жадала лиш якусь газету там і більше нічо. Але представте собі, яка би то була “геца”, як би я стипендію дістала! Наперед Ви, а потім я. Ніхто би не вірив, що се був би лиш чистий припадок.

Стоцька зробила пропозицію кільком паням руським, з котрими і она, і я добре знаюся, щоби они, міняючись, при-

¹ Дослівно: пан думає, а слуга робить; означає: не так складається, як гадається (нім.).

ходили до мене і виручали мене в домашній роботі, щоби я писати могла, і пропозиція тота зістала прийнята з великим одушевленням. Она хоче початок зробити. Розуміється, що я щось подібного ніколи не прийняла би, не могла би навіть, але се характеризує її велику щирість. Се файно, пане Маковей, – правда? Я з нею дуже добре жию; нахожучим раз більше причин поважати її.

Я Вам так много пописала, а тепер, коли перечитала, знаходжу, що се все цілком неважне, і могла би і без того обійтися. Ви тепер в іншому світі, und es kann Ihnen alles das so klein und jämmerlich erscheinen¹, а я таке пишу... як би хто знає, що важне!

Не мали би-сте охоту раз Густу відвідати? Ви би сего не жалували. В липні она вже зовсім вертає. Повеселію, як буду її при собі знов мати. Будьте ласкаві, при нагоді Virginii отсю цидулочку передати.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга

Я вже маю замір щось ясного написати Вам, але не можу здобутися на таке. Нема гумору в мене. Не забувайте про мене.

138. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

22 КВІТНЯ 1899 Р.

Вчера відослала я до Вас лист, а нині прийшла Ваша картка. Дуже файна річ, про котру пишете. Розуміється, що перекладу що[сь], але що? Треба вибирати саме найкраще, бо се велика річ. Ваші новельки маю всі в себе вдома, за винятком “Оферми”. Дайте “Савчиху”. Я її ще раз перегля-

¹ І це все може видатись Вам таким дріб'язковим і жалюгідним (нім.).

ну, приладжу пенкно¹ до друку і пішлю Вам. Я і “Прапрадіда” переклала. Я сеї зими писала до Піерсона¹ до Дрездена і післала до перегляду Марко Вовчок. Она, очевидно, перестаріла, і не прийняли її, але я при тій нагоді писала, що знала про руську літературу. Очевидно, як німець німцеві що скаже – то скорше повірять. Ну, але gut², що хочуть видавати наші праці. Може би, Федьковича я переложила? Я би вибрала дещо, значить один кусник, правда? Ви цитували его в своїй розвідці в “Gesellschaft”, так его треба конечно взяти. Ви робіть, що зможете, самі, а і я поможу Вам тут, перекладаючи (можу і більше, як одного автора), щоби не було різного калібру перекладчиків. Файно переложити – се тяжко. Стефаника, прим[іром], дуже тяжко було перекласти, але я би знов не допустила, щоби хто-небудь Федьковича перекладав. Пишіть, що ще, окрім Федьковича, взяти. Ся річ дуже мене оживила. Як хочуть “Битву”, най беруть. Я почала “Valse” переводити і перервала. Кажіть, що ще про те думаєте.

О. К.

139. ДО ФРАНТИШКА РЖЕГОРЖА

24 КВІТНЯ 1899 Р.

Чернівці, 24/4 899. *Новий світ*, 61
(*Neue Weltgasse*).

Високоповажаний пане!

Я вже навіть не знаю, як перепросити Вас, що не відповідалам-м досі, а радше не подякувала-м Вам за ласкаву пересилку зошита “*Naučného slovníka*”³. Отся минувша зима

¹ Гарно (пол.).

² Добре (нім.).

³ “Наукового словника”.

була для мене дуже тяжка. Дома був чистий шпиталь, лежало до 3 осіб, а моя мати вже найдовше лежала. Так переминув мені тяжко, а zarazом і з неустанным заняттям той час. Не раз думала я, що подумаєте Ви собі, що я така нечемна і не дякую Вам за ласкаву пам'ять?.. А знов так наборзі писати я не люблю. Люблю зараз довше побалакати, та й через тоє відкладала я все писання, аж не настала весна. Прийміть про тее хоть і пізно, але. щиро подяку за Вашу старанність і прихильність для руського народу, его літератури і его діячів. Дай боже, щоби ми, русини, могли ще довго а довго Вами тішитися і могли Вам з щирого серця дякувати, як я Вам тепер дякую.

Лист Ваш мій брат одержав і вишле згадану часопись, лиш він ще вижидає викінчення друку одної книжечки нової, котру хоче Вам також і вже zarazом вислати.

Чи не будете мали охоту загостити сего року і до Буковини? Вже давно обіцяли Ви се мені, а як будете в Галичині, то до нас вже недалеко. Я тепер хочу забратися до нової праці, повісті з життя народного.

Ваш зошит "Slovníka naučného", високоповажаний пане, незвичайно придався мені, я подалася о стипендію, виписаною від Міністерства освіти і культури, для артистів (літератів, малярів і композиторів) всіх країв австрійських, т. є. для кожного краю є особна стипендія. Я мусила до подання приложити всі свої письма і всякі критичні замітки, які досі появилися про мої праці. "Що "Slovník naučný" прийняв мене вже в свій об'єм, се для мене дуже почесно; і я дуже горда на тее, а то все маю я Вам завдячити.

Я маю до Вас, високоповажаний пане, дуже велику просьбу. Приходжу я з нею до Вас, як до щирого приятеля і прошу дуже не беріть се мені за зле, що так свобідно вискажу Вам ту просьбу. Як згадала-м повище, я подалася о стипендію до Міністерства просвіти. Она буде мусила прийти і перед секційного шефа Міністерств освіти пана Rezeka, а відтак і перед проф. Ягича. Секційний шеф – се ж, розуміється, має велике слово. І от я звертаюся до Вас, високоповажаний пане, з просьбою уділити мені впливу Вашої високоповажаної, загально так почитуваної особи, і – звернутись до нього, щоб був ласкавий зайнятись моєю справою остільки, щоб она: 1) пішла скорше, як можливо, ще сего року,

а 2), щоб моя просьба о уділення самої стипендії не випала безхосенно. Если б Вам не було можливо звернутись до нього самого, то, може, могли би Ви се вчинити через других чеських достойників? Одержання сеї стипендії – для мене страшно важна річ; іменно щоб я її ще сего року одержала. Конкурентів буду дуже мало і то, правдоподібно, дуже слабких мати. Залежить тому все від зреферовання і оцінення тої справи.– взглядно моїх предложених міністерству праць, а буде того спора купка. Я боюся, що німці скажуть там – если справа та попадеться їм в руки – “ein slawischer Blaustrumpf”¹ та й відкинуть справу. Між слов’янами не маю я там до кого звернутись – тож звертаюся я з довір’ям до Вас, високоповажаний пане, як до щирого слов’янина і прошу Вас – если се Вам можливо і не справить прикrostі, бути ласкавим і не відмовити мою велику просьбу. Просьба полежить тут в нас (Landesregierung)² може, ще з кільका неділь – а відтак буде предложена Міністерству освіти і культури в Відні.

Если би Вам були потрібні в тій справі які ближчі дати, котрі тепер не подаю, бо сама не знаю, то я вивідаюся і подам їх зараз, лиш боюся дуже, щоби я не сталася отсею справою для Вас тягарем і прикрістю. Если би мої родичі були сильніші і молодші, і я матеріально стояла ліпше, як саме тепер стою,– я би певно не подавалася о тую стипендію. (Она не вимічена, скільки виносить). А если би мені її уділено, так она не попадеться в негідні руки. Поза Львів – я не бувала; не мала ніколи нагоди побачити укінчені твори штуки і культури й пізнати життя інше, як життя маломіське. В таких вічно одностайних відносинах вичерпається і найсильніший талант – а не мірний, яким єсьм я.

Може, я колись віддячуся Вам своїми скромними силами за Вашу поміч. Але дякую Вам вже і тепер – перепрошуючи, що так пізно дякую за “Словник научни”, і пишуся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

¹ “Слов’янська “синя панчоха” (нім.).

² Крайове управління (нім.).

140. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

28 КВІТНЯ 1899 Р.

*П'ятниця, ввечер.
899. 4.*

Христос воскрес!

Так припадок зарядив сего року, що я на Великодні Свята буду сама-саміська вдома. Родичі з братами виїжджають завтра до сестри – хтось мусів задля деяких важних справ дома лишитися. А що мені найлегше пробувати в самоті, я випросилася, щоби мене лишили. І лишають.

Я пишу Вам, щоби-сте не були в таку днину цілком самі. Хоть се звучить, може, по-старосвітськи, але я се кажу. Хоть я потрохи безбожна, але дечого я дуже строго притримуюся, отсі прастарі свята – Великодні і Різдвяні – я люблю і дуже їх респектую. В них мене все якийсь патріархальний настрій обгортає – і я би рада, щоби тогди всі були щасливі, розуміється, кожний на свій лад – і задоволені. Але, може, Ви нині нашли вже якого чоловіка, з котрим могли щиріше побалакати, так се все, може, не завадить, що і я до Вас відзиваюсь. Впрочім я нині до медведя балакаю.

Чи Ви відчуваєте там, що саме тепер весна, і чи она не витиснена там з-помежи мурів?

Ви будете сміятися, пане Маковей, як я Вам одно скажу. Ich bin heute sehr glücklich. Ich weiß nicht warum. Es ist vielleicht aber der Frühling der mich so stimmt. Er erinnert mich an Tage... an manche Vormittagsstunden, noch aus dem Gebirge... in denen es mir sehr hell, warm und in der Luft voller Lust und Duft war – nichts mehr. Und in denen man nur reines Frühlingsglück fühlte. Sonnentage bringt wirklich nur der Frühling mit sich. Dann hat man Lust sich wie ein Kind mit der Erde zu spielen und diese Erde zu küssen¹. Коли

¹ Я сьогодні дуже щаслива. Не знаю чому. Можливо, це весна мене так налаштовує. Вона нагадує мені про дні... про певні передобідні години, в горах, коли мені було дуже радісно, тепло, а повітря було наповнене ароматами і насолодою – нічого більше. І коли ти відчуваєш одне суцільне весняне щастя. Справжні сонячні дні приносить з собою лише весна. Тоді виникає бажання, як у дитини, бавитись з землею і цю землю цілувати (нім.).

я Вам се скажу, то я знаю, що Ви мене розумієте – und wenn ich die Erde küsste, so würden Sie nur so grenzenlos dazu lachen und wären froh mit mir. Sie müssten froh werden. Ich bin im Glücke so stark, dass ich mich so einen Bären wie Sie überwinden könnte. Ich soll es nur sein dürfen¹ – а не “поламані” крила все за собою тягнути.

Пишете, що не вмієте по-молодецьки забавлятися. Що Ви розумієте під такою забавою? Die Alltagsfreuden, die einen gerade alt machen? Das werden Sie niemals treffen². Ваша душа заполохлива до того, але і забіла. Und wenn Sie dann sehr erröten müssten, so wären Sie ganz unglücklich³. Я не знаю, я не маю права до Вас так говорити, але если в мені є ще яка одробина з ангела, то той ангел все дрожить над тою білою полохливою душею, що заховалася в медведі. І не, щоб їй хтось завидував якихось потіх – ще тих звичайних, що ходять собі по широкій життєвій дорозі і прилучаються найлегше до пересічних людей та й бувають зараз за пані-брата з ними, нехай она бавиться досхочу, та з буйности і цілує і землю, лише, щоби она все стояла оподалик від того гурту різнобарвного, котрий лиш саму білу барву межи собою не має. Лише, щоби она саме така завше була. Ви не знаєте, яке превелике довір'я може така білість викликувати. Над нею дрожить ще та одробина з ангела в мені, і простерла би над нею свої крила. Ви мене не лайте за отсі слова. Ich bin heute sehr glücklich⁴ – Ви не знаєте, як мене терпкі слова болять; гірше, ніж як би мені хто сказав: “Не дістанеш стипендію”. Вам і не грозить від мене ніяка прикрість. Хто зо мною не хоче компанію тримати, потребує лише відвернутися, і я ему не переступлю дорогу; лишуся, де стою, хіба що мені руки умліють і голос завмре.

Як приїдете в гори, то я Вас поведу на одне верхів'я, де всяка бесіда буває злишна. Там царює тишина і в ній

¹ І коли б я цілувала цю землю, Ви би лише сміялися без упину і раділи зі мною. Ви мусіли би радіти. Я є такою сильною в щасті, що змогла б перебороти такого медмеда, як Ви. Я лише повинна мати право бути такою (нім.).

² Повсякденні радощі, які нас зістарюють? Ви такого ніколи не зробите (нім.).

³ І якщо Ви потім почервонієте, то будете зовсім нещасним (нім.).

⁴ Я сьогодні дуже щаслива (нім.).

не вільно говорити. І Ви, і я будемо мовчати. Але Ви схочете знов туди піти, і я Вас знов поведу. Тогди Ви побачите щасливого чоловіка. Я Вам кажу: *ich kann furchtbar glücklich sein*¹.

Але з того нічого не буде. Ви, може, будете мусіти на маневри іти. Як Ви підете, то я поїду до Києва. Дозичу або допрошу вже до тих грошей, що буду мати на прогульку в гори, і поїду. До Києва треба їхати около 10-того серпня. Если би я хтіла вже 15-того липня їхати в гори, щоби відтак їхати в Київ, то знов Ви не зможете прибути. Здається, Ви думаєте вакації в серпні “празднувати”? Звичайно, і я в серпні туди їду. Ви аж в липні будете знати, чи будете увільнені від маневрів, отже, поки ще не знаємо нічо напевного.

Адрес до Густо подам Вам пізніше. Я, власне, тими днями до неї написала і питала, коли могли би-сте її відвідати, і чи она надалі в своїм дотеперішнім помешканні лишається. Мала випроваджуватися, бо в неї не було окремої хати. Скоро дістану від неї відповідь, подам адрес. Не шукайте в ній малярку з “Vals[e] mel[ancolique]”. Щоправда, я дещо взяла з її життя – дрібниці, але в неї нема того рішучого характеру, що в дикої малярки. Она все мусить когось при собі мати, хто би за ню думав і рішав. Але помимо того – наскрізь поет. Ми зросли разом майже від 8-мого року. Того року, як Ви до Чернів[ець] прийшли, она від’їхала до Відня. Перший рік був їй в Відні майже тортурою, але тепер вжила і пробуває там радо. Она є мій “добрий ангел”, як я її все називаю, – а в ній пізнати одну з тих немногих товаришок, котра мене справді любить. Я дивуюся їй не раз, за що она мене, властиво, так любить. Коли від’їжджає до В[ідня], цілує мені руки і страшно боїться, щоби я її не забула. Се я пишу без пересади. Але я її ніколи не забуду, ані не спроневірюся. При ній я все оживаю. Стільки ніжності і багатства в почутті... ну, я не знаю, як она Вам видається (она дрібна і робить вражіння цілком молодой панночки, а трохи молодша від мене), але як Ви її пізнаєте так, як я, – Ви будете її дуже поважати. Се не Морачевська і не Кобринська. Здається – она би собі скорше руку втяла, як мені прикрість заподія-

¹ Я можу бути неймовірно щасливою (нім.).

ла. Се може чоловікові імпонувати. З нею можете так, як з давнім товаришем, балакати. Она знає і Мор[ачевську], і Окуневських всіх з Яворова, і інших, навіть Колессу. Він відвідував її, як був у Відні. Спитайтеся її, чи она вже ілюструє “Битву”, – я забула в листі спитати; відтак, чи поїде сего року в гори, і коли в неї вакації зачинаються. І напишіть, як будете в неї. Скажіть мені тепер, що задумете з Піерсоном робити. Чи Якововський хоче відступити “Лист” Стефаника, чи аби его цілком осібно перекласти? І чи від себе пішлете те все до Дрездена, чи буде те через его руки йти. Мені би не дуже хтілося ще раз “Лист” перекладати, і може би, він казав его де там переписати і післав Вам? Я маю в себе ще одну новельку Стефаника, “Катрусю” – цілком в Густі “Мужицької смерті” Мартовича – і її можна би до “Листу” доложити; вже перекладена давніше, Якововський відослав її, але з того не виходить, що она нічого не варта. Кілька карточок всего писання, а ціла трагедія перед очима. Відтак переклала я би до того одну новельку Федьковича. Ще не знаю котру напевно – не маю ще его книжки дома, але оскільки мені видається – можна ту новелю взяти (забула-м заголовок), де при весіллі одного з двох братів один стріляє брата, або, може, ще і отсю “Три, як рідні брати”?.. Я би хтіла, щоби Ви – що іно можливо – зробили самі, я Вам допоможу – і переложу ще якого автора, аби лиш не брати нікого до спілки. Ich wäre ein wenig stolz darauf¹, якби оно лиш від нас пішло. Відтак най другі посилають, як хочуть. Я се, певно, нікому не розповім, але Ви також не кажіть! Се нам вільно зробити. І если се назветься колись якоюсь заслугою, то се і справді буде справедливо сказано, бо ми таки не будем з заложеними руками сидіти. Напишіть, що Ви о тім думаєте. Скільки Вам авторів треба? Возьмете: 1. Франка, 2. Стефаника, 3. Маковея, 4. Кобилянську, 5. Чайченка, а може, і що коротенького Мирного? Він так чудово пише. Я читала раз вже давно его короткі новельки. Колесса дав, і знаю, що страшно мені подобалися. Я би Вам не радила брати Яричевського і т. п. Се не зависть – як я се кажу, пане Маковей, – певно, що ні – лиш я ніяк

¹ Я б була трохи гордою (нім.).

не бачу в нім щось хоть би трохи оригінального. З нього нерви зробили писателя. Я боюся, що він німцям не сподобається – а з першого разу треба дуже уважати, що їм подається. Може, Бордуляка що? Отеє “Дай, Боже, здоров’я корові!” Оно в мене є тепер. Ще не читала. Мама читала і цілком одушевлена ним. Се щось нового для швабів. Кобринську я не буду перекладати, бо я раз переложила її “Чудовище”, а она в останній хвилі відступила від цілого плану; знов би таке зробила, а в мене час дорогий, нема як без потреби бавитися в переклади. Але як Ви хочете, то переложіть. Може, з Вами поступить собі інакше. Передовсім – напишіть до Якововського о перепис “Листу” Стеф[аника]. Ага! Мушу Вас ще на одне зробити уважним. Не думайте, що Якововський з самої великої приязні для нас помагає нам до всяких таких речей. З его листів я змірковую, що ему страшно на тім залежить, аби ми его твори на руське переклали. Отже, він собі думає – ein Dienst für den anderen¹. Від часу до часу треба дещо з его писань перекладати, а він, напевно, за те ще стане в пригоді. Так я думаю, і мені мої “інстинкти” все добре радили.

До Стоцького напишіть, він буде рад. Що Ви таки не вірите, що тут з докторатом можна бути сталим учителем при семінарії? Sie sind sehr ängstlich!². Та же люди не будуть Вам балакати “ні сее, ні тее” – такий з Вас невірний Хома. От я вже, Богу дякувати, другий аркуш кінчу. Дуже-м рада, що в хаті так тихо і я писати можу. Аж душа розходиться. Бодай листи, як не що інше. Я Вам вірю, що “Царівна” не найлучча з моїх праць, вже давно вірила, лиш я все-таки загризла би ся, якби її відкинули. Як вже раз переведена, так най приймуть. Ваші новельки в німецькім в мене дома. Дайте конечне “Савчиху”. Das ist mein Liebling³ – Савчиха. Я її ще покорежую щодо перекладу. Ви би хтіли сего року післати збірник до Дрездена, правда? Йой, так зле, що Ви так далеко! Я се не раз дуже гірко відчуваю. Нема з ким про свої літератські жалі і потіхи говорити. Коли я тут в товаристві – Ви мені

¹ Послуга за послугу (нім.).

² Ви дуже боязливі (нім.).

³ Моя улюблениця (нім.).

вірте, що я тут ніби балакаю, – але душа моя все десь вештається коло якихось книжок, коло писання, думаю, що я з Вами говорю, і т. і. Я дуже тут самотна. Але тепер вже таки кінчу. Пишіть мені. За тиждень ідемо з сеї хати, то, може, не зможу на неділю написати Вам. Але зате пишіть про себе мені.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга К.

Влодзя Лисинецька має мале царівнятко.

141. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

5 ТРАВНЯ 1899 Р.

*Чернівці.
5.V. 899.*

Ласкавий Пане!

Тим часом кілька слів. Ваш лист з манускриптами одержала-м. Сердечно дякую. Хтіла-м Вам зараз листом відповісти, та назбиралось в нас тільки гостей, що годі було зарвати вільну хвилину; Алекс[андер] ще тут, пішов, власне, по книжку для Вас. “Übermensch-a” прочитаю за пару день і відошлю все разом на Ваш адрес сама, тогди і напишу обширніше. Поки що здоровлю Вас щиро

О. Кобилянська

P.S.

Якимец нічо ще не передав, але я вже виберу від него, добре, що знаю.

Александр напише Вам небавом.

142. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

16 ТРАВНЯ 1899 Р.

Чернівці. 16. 5. 899.
ул. Новий світ, 61

Пане Стефаник!

Вже аж тепер Ви на мене загніваєтеся, що я так довго не писала! А я мала найліпшу волю якнайборше заговорити до Вас. Потім, як Ви пішли від мене, і вже ввечір, коли я по роботі спочивала з великої втоми по всякій крутанині, – мені дуже прикро стало, що я так мало з Вами говорила! Жаль було мені, що Ви були, а я так Вас прийняла як першого-ліпшого пересічного гостя – між тим, коли Ви так здалека їхали! І чого я все бігала то сюди, то туди, і лишала Вас з другими, коли Ви, властиво, до мене прийшли?.. Чого?.. Тепер повинні Ви бути в мене. Тепер, де округ мене вже все в порядку і тихо, і я годна всі думки докупити зібрати. Але тепер Ви вже далеко і не приїдете...

Ви були моїм першим гостем в сій хаті і Ви перші, до котрого я звідси пишу. Відтак буду до Лесі Українки писати. Дістала-м вчора від неї дуже файний лист. Пише по раз перший; прочитала “Покору”, хоче дещо з нарисів на російське перекласти – і просить дозволити те. Відтак пише ще много інших милих речей. Она така нещаслива, пане Стефаник, – вічно хора, а проте в неї такий сильний дух. Її треба любити. Їй напишу, і натхну лист теплом своєї душі.

Вашу книжечку я бачила у брата мого, що купив її собі – але як же вони її погано прибрати! Аж мені досадно стало, що так неартистично одягли її. Повинні були її дуже ніжно прибрати. Цілком ясно – синьо, так як небо... трохи в сріблито впадаючи, але тонко виробити, а відтак зверху – дуже гарно і виразно виписати “Синя книжечка” Василя Стефаника. А вони се так грубо, нечемно виробили – мене се дуже немило вразило. Коли пришлете мені одну? Чи Ви маєте мою “Людину”? Напишіть, бо як не маєте – я пішлю. Я би хтіла, щоби Ви мене не карали

за моє мовчання, я не хтіла так довго німою бути. Само склалося, пане Стефаник, – і тому напишіть. Я собі взагалі не можу представити, що Ви гніваєтесь... ні, як Ви гніваєтесь! Напишіть, коли Ви знов будете в Чернівцях. Може, тогди зможемо піти трохи до городу на прохід. Ой, пане Стефаник, не маю я тут властивих камратів. Маю добрих знайомих, що приймають мене всякими присмачками та садять мене на перше місце, але душа моя побивається до ґратів і заглядає, як в'язень між них на волю. Ви казали, будучи в мене, що я повеселішала. Се лиш тогди було. Тепер я знов утихла. Відозвіться до мене. Будьте ліпші, як я була, а колись випаде, може, Вам на добре, як я буду ліпша. Другий раз напишу вже скорше і більше. Чи Маковей читав Вашу розвідку, що Ви її хтіли друкувати в “Вістнику”?

Будьте здорові!

Ол. Кобилянська

143. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

25 ТРАВНЯ 1899 Р.

*Чернівці, 25. 5. 899.
Новий світ, 61.*

Високоповажаний Пане!

Сердечно Вам дякую за надіслання листа Л[есі] У[країнки]. Я їй зараз відписала і вже по раз другий маю від неї письмо. Се справді незвичайна людина. Надіюсь, що пізнаю її сего року особисто; може, поїду на археологічну виставку до Києва; она дуже просила загостити до неї, так до Києва, як до неї на хутір, около Гадяча.

З глибоким поважанням,

Ольга Кобилянська

144. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

15 ЧЕРВНЯ 1899 Р.

Чернівці, 15. 6. 899.

Я ждала, щоби Вам щось цікавого написати, але що не маю ще нічо особлившого, а може, і не діждуся борзо – я посилаю Вам кілька слів. Вашу картку з “Чарди” дістала-м. Schönen Dank¹. Завидую Вам, що слухаєте циганської музики, се ж моя слаба сторона, хоть, може, оно тепер і добре, що жадної не чую. Она справді перевертає душу ногами догори, як се Ви в Вашій “Самоті” писали, а мені того тепер не треба. Я надіюсь звістки про стипендію. Не знаю, чи я Вам писала, що я лиш одна-одніська компетентка була і що мою просьбу звідси дуже гарно підперли? Дуже гарно. Кажуть, що можу напевно на ню числити. В мене різні плани снуються по голові, але поки не буду грошей на “руці” мати – не буду при всіх говорити. Дуже мудро, що хочете їхати в Довгополе. Їдьте, і сидіть там якнайдовше, та й пишіть завчасу туди, що поїдете. Я жалую, що не поїду і сего року в наші гори, але оно замного коштувало би – їхати туди, а знов і Київ, тим більше, що я могла б в горах лиш дві неділі бути. Я поїду зараз по 15 липні до Вижниці, де буду у Бобикевича (тамошнього пароха руськ[ого]). Она є сестра Ольги Устиянович, і в неї буде і Ольга У[стиянович], отже, складається мені дуже добре. Се знакомство давне, як і ми, і я вже відписала їй, що поїду до неї напевно. Не знаю, коли будете в Чернівцях, але если би ми не могли тут бачитись, так, може, відвідаєте мене в Вижниці, если се з Довгополя недалеко?.. Інакше, справді, не знаю, коли побачимось. Около 13 серпня приїду до Чернівець і зараз до Києва їду. Може бути, що там у Косачів лишуся і верну без Стоцьких. Се буде від того залежати, як мені подорожж туди сподобається...

Леся Укр[аїнка] вже стільки листів писала! Кажу Вам, она хіба в тім взгляді зо мною може рівнятися. Попросту не уміємо коротко писати. Се також належить до широкості

¹ Красенько дякую (нім.).

руських натур. А пише пречудно, оживляє мене своїми листами, як свіжою водою. Але Ви слухайте, пане Маковей, що я зробила. Слухайте та й смійтеся, що я не можу спокійно, тихо сидіти. Она була ще тогди в Берліні. Я пишу їй про Якововського все, що знаю, та й кажу, що я би его до неї зарекомендувала, если би она могла взагалі приймати чужих в себе. Она пише, що літератів приймає. На те я пишу до Якововського довге письмо – пишу файно, все, що знаю, і що потрібне писати про ню, і прошу, щоби не залишив нагоди пізнати малоруську душу. Але я ему файно і поважно писала. Він одержав мій лист десь аж в *Rassel* і пише звідти до неї, розуміється, не знаючи її ще особисто і лиш на підставі мого листа, що відвідає її, і чи она в тім дню, в котрім він хтів би прийти, вернувши з Берліна до неї, буде ще в Берліні? Она відписує ему, що буде ще, і най прийде... Ну, і відтак він справді відвідував її, і описав мені ту візиту. Результат того всего діставсь мені в формі грубого¹ комплімента від нього “für meine Begabung”², як писав мені. Обробляли мене з Лесею mocno – і одушевлялись. *Kurz und gut*³, зробив мені відтак пропозицію післати ему тії новельки мої, що були в “*Neue Zeit*”, бо він хтів би їх у свого накладця (накладця “*Gesellschaft*”), прилучивши до них і “*Битву*”, видати книжечкою. І я ему їх вже післала *und harre der Dinge, die da kommen sollen*⁴.

В тім самім листі писав мені, що я вже, мабуть, від Вас дізналася, що він хоче видати більшу збірку наших новелок і що Ви се маєте упорядкувати. До того просить також “*die wundervolle*”⁵ “*Битву*”. Я не знаю, чому лише все “*Битву*” і “*Битву*”. Вже того доброго досить раз, ні? Мені врешті все одно, котру новельку візьме до збірника, але я ему писала, що і “*Природу*” можна би вмісто “*Битви*” взяти, що, впрочім, най робить, як хоче. Відтак писав, що хтів би і яку новельку Лесі Українки мати, та просив, щоби я переложила на німецьке. Писав, що она мені в тім смислі напише. І тепер

¹ Тут: великого.

² В адрес мого таланту (нім.).

³ Коротше кажучи (нім.).

⁴ І чекаю на книжки, що повинні надійти (нім.).

⁵ Чудову (нім.).

я маю дістати десь сими днями лист. Одним словом – се було дуже, дуже добре, що я звела тих людей до купи. Він писав, що пережив з нею дуже красну годину і що говорили про всяку всячину. Я дуже цікава, що она мені напише!

Пане Маковей – aber es wäre wunderschön¹, якби мої новельки вийшли окремою книжечкою (се так має бути, як Якобовського книжечка в німецькім – правда?). Се би мене страшно тішило, а мені треба якоїсь великої утіхи, щоби она мене розвіяла. Залежить все від того, чи вони і накладцеві подобаються. Відтак би Якобовський написав вступне слово... і оно би було дуже елегантсько... Та й, може, і гроші би були...

Але се дуже грубо з моєї сторони, що я тепер про гроші споминаю, але се я роблю лиш тому, що в моїй голові різні плани беруться. Страшно багато, мала би я Вам говорити, якби була з Вами, і якби могла говорити! І Ви би лише такі великі очі зробили... медвежі, і слухали... Може би, Ви і сказали, що добре. Не знаю.

До війська Вас, правдоподібно, не покличуть цілком, казав брат, а если би – так аж коло 20 серпня до маневрів. Стоцький каже Вам переказувати, що дуже тішиться, що Ваша дисертація вже до половини готова. Отже, подаю Вам до відомості. Пігуляк те саме. Вони числять з певністю на Вас – ждуть. Дуже зайняті тепер будівлею “Народного дому”. Вже геть, геть давно розібраний, та й робітники снуються коло нього, як мурашки. В листопаді має стояти вже цілком готовий, і буде велике посвячення... Тогди Ви мусите тут бути, пане Маковей, доконечне. З старого дому позісталися спідні мури і поодинокі спомини, або гарні непорочні хвилі, що вічно, мов білі мери, будуть в нім снуватися...

Ви в нім багато напрацювалися. Я собі так добре пригадую, як Ви не раз виглядали, значить... там між другими. Цілком блідо і утомлено з праці. День в день, день в день щось писали – мені се імпонувало. Праця Ваша також до того причинилася, що моя душа дістала свої окремі очі для Вас і на Вас, цілком інакше дивилася, як другі жінки. Пане Маковей... якби Ви нині стали великим паном, а з тим попрощались з працею, я би не могла більше до Вас так писа-

¹ Це було б чудово (нім.).

ти, як пишу. Будучи робітником, Ви на силу викликували поважання, а оно приковувало, мов залізом. Але она ніколи не покине. Ані Вас, ані мене. І она вірна, мов мати, і одна в силі випивати всей жаль і безнадійність з людської душі... Ви і тепер робітником, правда?.. Часом я би хтіла заглянути Вам в лице...

Колись тут я ішла собі на прохід на Гаряче сама. Під гору тягнув якийсь кінь велику фіру цегол. Добру вагу насадили на нього, бо в нього понабігали на чолі і по боках голови грубі жили, ніздрі розширились... і він з напруженням тягнув. Я все думаю, коли бачу таких коней, що цілком так виглядають, як сильно працюючі люди. Цілком так. Не знаю, для чого пригадалися мені Ви в тій хвилі, коли я побачила ту сильно напружену звірину! В моїй уяві промайнуло багато гарних коней, як перебігли граціозними, скоками коло нього і потім прудко позникали. Але тоту голову... чорну... з дрібонькою зіздкою на чолі, з грубими набіглими жилами і широкими, воздуху набираючими ніздрами, я все і все мала перед собою... Часом і я так виглядаю. Може, тепер буду знов так виглядати, як стану писати...

Ich wäre ein bißchen stolz, ganz ein bißchen¹, если би Якововський видав мої новельки. Се я Вам кажу тайком. Справді, коли подумаю, як я працювала над собою і понаписувала те все... і в яких обставинах... і з якою поживою духовною, я горда, що німці затримуються на хвилину при мені. Мені все від них ішла найкраща надгорода. Павлик писав мені, що було би для мене дуже добре, якби я побула довше в Лесі Українки, бо забула би, може, трохи “прокляту німеччину”. Він, певно, не хотючи поранив мене трохи тим словом. Що він знає, чим мені німеччина ставала в голоді і холоді духовнім! Що він знає!... Але я і Вам не зроблю сорому. Ви мене впровадили в руський світ, і я се не забуду. Я буду таким робітником, як Ви... доки буду жити. Не хочу бути трутнем, що лиш годується працею других. Я можу не раз великий тягар носити – лиш мені не треба ніколи батога, а добрих слів. Кожне з нас щось потребує такого. Стефаник каже так: “Мені треба пестошів з великими добрими очима і білих рук. Я би тогди сказав людям щось таке силь-

¹ Я була б трішечки гордою (нім.).

не і гарне, що такого їм ніхто не сказав ще”. А Вам треба свіжого гірського воздуха і тихого ніжного шепоту смерек...

Я Ваш стих “Тихий сон по горах ходить” хочу до одної мелодії пристосувати, і з того скомпонувати Schlummerlied¹. Він мені дуже подобається. Я пережила в горах один такий вечір, о котрім можна було сказати: “Тихий сон по горах ходить” – і я его пречудну красу не забуду. Сверщики перекликувалися в широкій тишині... небо було таке поважне а разом лагідне. Ми ішли верхами гір – лише трьох душ було нас... Одно ішло за другим мовчки і думало. Ich war damals stolz und glücklich. Aber ich will wieder stolz und glücklich sein², відколи я гори покинула, ослабла моя амбіція. Беруть її під ноги і ставлять на рівні з буденним товаром...

Як будете в Довгополі – се має бути 4 милі від Вижниці, – приїдьте на один вечір до мене. Підемо куди-небудь і пережиємо такий тихий поважний вечір. В тихих вечорах шириться стільки чистоти і величі, що душа мусить в білий цвіт перемінитися. Цілком високо хотіла би я раз з Вами стояти. Цілком високо. А если б я мала сама наперед іти, то я Вас потягну за собою. В Вашім посліднім письмі Ви пишете при кінці: “Коли я змінився на гірше, то признаю Вам право сварити мене”. Се гарні слова, і я дякую Вам за них... лиш я з них користати не буду...

Дістали-сте мої рожі? Мабуть, дістали. Вони цвіли в мене такі гарні і пишні, що я їх мусила післати. Мені рожі Владзю Лисинецьку нагадують. Она з кожною рожею, з кожною цвіткою, що її де зірвала, бігла до мене...

Тепер почала-м читати Федьковича. Хочу вибрати яку повістку до перекладу для Піерсона. В посліднім “Віснику” вийшла одна студія Стефаника “Камінний хрест”. Се прегарна річ, краща як всі его дотеперішні новельки, з винятком “Листу”. Чи читаєте там коли “Вістник”?

Від нас Турбацький вже від’їхав, мабуть, вже оженився. На его місце Лукіянович прибув.

Мала-м недавно в себе Przybyszewsk’ого діла. Одне ще сяк-так читала-м, але друга річ була цілком неможли-

¹ Колискова пісня (нім.).

² Я була тоді гордою і щасливою. Але я хочу знову бути гордою і щасливою (нім.).

ва – “De profundis”¹. Може, знаєте? Абсолютно не могла-м то читати, душа не приймала. Ходжу щотижня на виклади Стоцького про руську літературу. Жалію, що вже давніше не ходила-м. Єсли поїду до В[ідня] (розуміється, як одержу стипендію), то поїду вже в вересні. Взімі там читаються прерізні про літературу виклади літератами. Я звідси Густу К[охановську] робила на них уважною, і она відтак ходила, і казала, що можна дуже много навчитися.

Тепер вже кінчу, бо і так, може, забагато пописала.
Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

Ага. Мала Марія писала мені лист, вже давно. Дам Вам его прочитати. Таке невинне, страх! Каже: лиш Вашим листом тішилася так, як моїм, відтак пише про свої будучні плани...

Не іритуйтесь за такий листковий папір, вже по раз другий, як пишу до Вас, кінчиться мені, а я не люблю листів переривати.

Чи маєте все ще тільки праці.
Поздоровте Virginiu!

145. ДО ОЛЬГИ ФРАНКО

22 ЧЕРВНЯ 1899 Р.

*Чернівці, 22.6. 899, ул. Новий світ, ч. 61
(Neue Weltstrasse, 61).*

Високоповажана, дорога пані!

Може, Ви собі подеколи на мене пригадуєте, так не думайте, що я на Вас забула. Хто мені припав раз до душі, не випускаю я его скоро, а і Ви майте мене в ласкавій пам'яті.

¹ “З глибини” (лат.).

В мене було много клопотів з недугою матері, відтак перепроваджували-сьмося, мала-м заняття прерізного сорту, та й час так сплинув, що, як то кажуть, “як з батога тріснув!”.

Але мені все хочеться до Вас говорити, хоть і по довгим часі. Так я би рада знати, як Ви і пан доктор маєтеся, та чи здорові, і Ваші діточки? Чи виїдете де на ферії і в котрі сторони? Ох, там десь тепер у Львові спека! Поганий воздух там взими, а що десь уліті...

Я збиралася зараз по прочитанні “Поєми про білу сорочку” написати Вам, що се страшне файна поезія. Ну, розуміється, Ви ж се і без мене знаєте, але я би за неї хтіла пану доктору руку щиро стиснути. Я прочитала її в короткім часі по прочитанні таких Przybyszewskich і Huismann’ів – і мені стало, не наче б я опинилась між білими квітами. Стільки преніжної чистоти! Стільки ідеальної краси! Не знаю, не можу я всяких тих декадентів читати. Може, я “старосвітська” і некультурна, може, не розуміюсь на хоробливій штуці їх, я се радо признаю, але моя душа не приймає їх. І не лише я одушевлялась повище згаданою поезією, але і другим нашим тутешнім людям она дуже а дуже подобалась! Тепер забираюсь читати “Поєми”, видані “Спілкою”, тішусь вже на них.

Як подобаються Вам письма Стефаника? Єго “Камінний хрест” – гарний і сильний нарис, але зате новельки, що вийшли недавно в нас у Чернівцях, не всі єму вдалися. Я подеколи переписуюсь з ним. Він збирається до якоїсь там нової праці.

Чи не поїдете Ви, пані, в серпні до Києва, се ж там, як Вам звісно, та археологічна вистава, та, мабуть, більше австрійських русинів вибереться. Від нас іде д-р Стоцький з жінкою і, мабуть, і я прилучуся до них. Маю бути в Лесі України. Она писала мені з Берліна, куди їздила з своєю сестрою до приватної клініки і піддавалась дуже тяжкій операції. За півроку має ще раз їхати. Не могла вступити до Галичини, бо боялась, що се надто змучить її, але обіцяла, коли буде їхати вдруге до Берліна, вступити до Львова і до нас, на Буковину, її листи справляють мені велику приємність, але мені її дуже жаль, що она в такому молодім віку, а мусить так дуже терпіти. Про операцію пише: “Найшовся врешті, – каже, – такий хірург, що захотів мене різати, але операція була така тяжка, що за Царство Небесне я би її

вдруге не перебула”. Між іншим, просила дозволити їй перекласти деякі мої нариси на російську мову.

Ви мені писали в своїм останньому листі, що “деякі літератки не можуть через мене спати”. Я Вас добре зрозуміла. Так, “они” мені тепер навіть нічого не пишуть, гніваються, чи що! А я їм абсолютно нічого злого не зробила, мала для них найліпше серце і навіть і тепер не можу здобутися на праведний гнів, ну, але що Ви кажете, що “они” так роз’ярилися? Се дуже малодушно, дуже, і я би не була по них того сподівалася. Ей, я би мала Вам не одне усно сказати, але писати годі...

Я в цвітні ще подалася о одну для Буковини виписану літературну стипендію і ніби маю надію, що дістану її. Референти в тій справі зреферували тут річ (без протекції – бо я нікого не просила!) дуже добре, я мусила всі письма свої, німецькі і руські, предложити, а що я до того лиш одна компетентна на цілу Буковину, так певність є, що я одержу її. Стипендія має виносити 400–500 фр[анків]. От було би добре, якби-м її одержала. Виїхала би-м до Відня або до Монахіум¹ на якийсь час, а те не пошкодило б русинці. Що би “літератки” в таких разі сказали... було би цікаво...

Если би вже до того прийшло, що я би виїжджала, так я би до Вас, дорога пані, вступила на балаканку на одну днину. Але лише спеціально у Ваш дім я би приїхала – більше ніде би і не заходила.

На другий місяць надіюсь, що до нас загостить Ржегорж з Праги. Писав мені сими днями.

З п[аном] М[аковеем] я часом переписуюсь. Я гадаю, що він з В[ідня] поверне цілком змінений. Звичайно так буває...

Про себе не маю так що інтересного писати. Виходжу дуже мало між руські пані, ба і взагалі в товариство. Раз, що товариства не люблю, а по-друге, жалую часу. Часом ходжу на деякі виклади Стоцького в університет. Зрештою, ходжу найрадше сама на проходи, не раз і за місто, або, як не те, то читаю. Сими днями почала-м одну ще перед трьома роками розпочату повість даліше писати. Забрала-м ся була недавно і до писання одної новели з життя інтелігенції, але тепер закинула. Може, коли пізніше збере охота даліше писати її, тепер не стало охоти.

¹ Мюнхена.

Ще б я Вас, дорога пані, о одну річ дуже а дуже файно просила: се ж о Вашу і пана доктора фотографії, а если у Вас є і фотографії діточок Ваших – і їх. Я вже не раз мала на думці просити Вас о їх. Ви мені се не відмовите, як зможете, правда? Я знаю, Ви є добрі.

А тепер, дорога пані, здоровлю Вас щиро та прошу, если коли навинеться Вам вільна хвилина, промовте і до мене. Не забудьте про мене. Пану доктору кланяюсь і засилаю сердечні поздоровлення.

Ваша Ольга Кобилянська

Пані Олеськовій і Озаркевичевій мій поклін.

146. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

4 ЛИПНЯ 1899 Р.

4/7 899

Я Вам лише кілька слів хочу сказати. Ви дуже гніваєтесь, пане Маковей – я се виджу. Я хтіла зараз ще вчера, як прийшла, до Вас писати. Мені страшно прикро. Ви за мій лист гніваєтесь – іменно за другу часть его, я вже Вас зрозуміла. *Hab' ich Ihnen weh getan?*¹ Я се не хтіла. Якби Ви мені лише хтіли вірити, що я не хтіла, а коли оно так вийшло, мене се так само болять. Се вже злишно, що Ви гніваєтесь. Мені і без того прикро. *Ich kann Ihnen wissentlich niemals weh tun*². Зараз я се відчула, що Ви маєте жаль, зараз, як лиш споглянула на Вас, і мені сего було доволі. Потім Ви ще не слухали, як я Вам про долю своєї повісті говорила, і казали, що не їдете в Кімполунг... Сего вже геть, геть було забагато за мою провину...

¹ Я Вам зробила боляче? (нім.).

² Я б ніколи Вам умисне не зробила боляче (нім.).

Але як чоловік схибне, і він сам се бачить, і він під тим терпить, і він се направити хоче, єму треба помочи. Ліпше, як єму хтось до того допоможе, тому допоможіть мені.

Колись, як Ви мені несвідомо справите жаль, я се також забуду. Навіть не дам Вам се відчути. Згадаю, що і Вам таке заподіяла; напевно, що так зроблю.

Страшне мені прикро, що Ви тому не хочете їхати в Кім-полунг. Я знаю, що не через “гроші”. Ви ж можете і в серпні приїхати. Ви сказали мені тут, в мене вдома: “Якось то вже буде”. І я звикла вірити тону того голосу, як він такий буває, яким він власне тогди в тій хвилі був – я знаю, що єму треба цілком спокійно вірити. А вчора Ви інакше казали. Ну – подумайте собі – хтось вже так давно собі того бажає, щоби Ви туди поїхали (тамтого року в мене дуже тяжкі вакації були), сего року мені здавалось, що оно буде краще – а Ви нараз загнівались. Як я маю жаль – він мене не покидає, хоть я де буду. Він мене і там не покине, я себе знаю – він мусить мені справді з душі зійти, щоб я розвеселилась. Я не можу собі того представити, щоби Ви того хтіли, щоби я довго терпіла, хоть би Ви як дуже гнівалися. Як хтось Вам все був gut¹ – і потім він Вам раз прикрість зробить – чому вже зараз геть гніватись на него? Подумайте, що се мені страшне прикро!

Побут в Кім[олунзі] не буде Вас дуже багато коштувати. Мій брат (наймало[дший]) їде зі мною – властиво приїжджає аж 1 серпня – і буде мати покій в тій самій хатині, де ми будемо мешкати. Він лиш на 14 день приїде. Як Вам не буде там невикідно, то зможете з ним разом мешкати, і помешкання буде Вас 4 fr. коштувати, вікт – 10–12 fr., подорож туди і назад зо всіми – 6 fr., снідання – 2.50. По обіді Ви вже будете гречні і будете до нас на чай приходити, а там візьмете з собою ще кілька гульденів більше, щоб взагалі мати їх при собі. Отже, не потребуєте більше, як 30–35 fr. Се вже не так страшно. Самі скажіть! Нізнер мені все докладно написала, бо я се хтіла задля брата дізнатися.

Я не можу Вам більше писати.

Хтось бере лапу медвежу і дуже її до себе щиро пригортає і просить, щоби хтось був gut² і приходив, як давнійше,

¹ Добрим (нім.).

² Добрим (нім.).

і приїхав, і не гнівався. Хтось буде все чиїсь очі шукати і дивитися, чи они гніваються.

О. К.

147. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

15 ЛИПНЯ 1899 Р.

15. 7 899, Чернів[ці].

Пане Маковей!

Я перечитала Вами закреслені¹ новельки Бордуляка і подаю Вам до відомости, що їх на німецьке перекладати не думаю. На них нічого нема, die Behandlung des Stoffes ist sehr armselig; Arbeiten wie² “Дай, Боже, здоров’я корові”, sollten rühren und sie rühren nicht³. Обі новели солодкові, без артизму – що Ви тут хочете німцям подати?.. Я їх дуже уважно перечитала, і ніяк не нахожжу в них те “щось”, чим би читач міг перейнятися, они можуть русинам подобатися, але німцям певно, що ні. Відтак не забудьте з ласки своєї, що Ви німцям маєте подати збірник найліпших новель. В тих новелях нема жадної моці; взагалі суть – се праці середньої зорти⁴. Прошу, шукайте що іншого, а Бордуляка лишіть на лаврах руських. Може би, що з Чайченка взяти? Я Чайченка не знаю, але пішліть мені его та й зачеркніть, котре думаєте, що було би добре. Може бути, що я таки Стефаника “Камінний хрест” візьму.

Єсли би Ви наставляли Бордуляка взяти, я его перекладу, але нащо нам псувати собі власний інтерес? Німців треба книжкою з’єднати для своєї літератури, треба, щоб

¹ Треба: підкреслені.

² Опрацювання матеріалу дуже вбоге; твори подібні до... (нім.).

³ Повинні б зворушувати, а вони не зворушують (нім.).

⁴ Тут: середнього рівня

нас і на будуче хтіли, не лише раз, та й аби-сьмо потім на своїх лаврах спочивали. А Ви мені на моє письмо відпишіть і не затягайте на осінь, бо відтак я Вас не буду рятувати, а своє писати. Якобовському я відписала нині, та й казала, що доперва тепер можемо до праці братись, що Herr Маковей і т. д., і т. д.

Вчора були в мене Івасюки (молоді) і казали, що если би Ви хтіли в них через вересень і жовтень мешкати, то вони якійсь там пані, котра в них в однім покою (з осібним виходом) мешкає, могли би вимовити і Вам той покоїк зарезервувати. Від листопада хоче професор з Вами меш[кати] і має вже одну дуже файну хату на Новім Світі на оці, конферус вже з господарем. Було би добре, якби-сте мали у молодих Івасюків через тії два місяці мешкати. За покій жадають 11 fr. Івасюк сими днями буде у Львові, або, може, і сам Вам напише, бо говорили мені самі о тім покою. Я адресую сей лист до Яворова, бо не знаю, де, властиво, перебуваєте.

18 с[его] м[ісяця] я їду до Вижниці, а коло 5 серпня верну. 10-го їдемо вже до Києва. Коли Ви сюди приїдете? 26–28, може, і Стефан відпустку візьме і виїде з Чернівець на дві неділі.

Як будете писати до мене, то адресуйте вже до Вижниці (у о. Бобикевича).

Ржегорж був у нас. Приїхав 11, а від'їхав 14. Він дуже вже слабонький. Мав щастя з нас, жінок, ми ему дуже много при закупні різних речей помагали, та й рятували, а наостанку я все ему попакувала сама. Лукіянович забив скриню та й відвіз его враз з его здобутками буковинськими на двірець. Дуже радувався нашим воздухом, та й масою овочів, яких бачив тут. Казав мені, що якийсь там панок має “Царівну” на чеське перекладати.

Тогди, як Ви пішли, та й не хтіли ще раз до нас вступити, прийшла Ярошинська. Можете гірко жалувати, бо казала, що було би їй дуже приємно балакати з Вами. Але добре Вам так; тепер не побачитесь з нею скоро. В вересні она може вже геть поїде, але то ще непевно.

Чи не поїдете в Довгополе?

Я ще маю дуже багато роботи, нім від'їду.

Прошу Вас дуже, роздумайте, щоби взяти замість Бордуляка – я таки знаю напевно, що то не буде добре, як ми его

возьмемо. Даю Вам мою голову десять раз, раз по раз (хоть она невелика), що оно не буде добре!

Може би, Мирного котру коротку річ взяти? “Перший раз” Борду[ляка] – милий і ніжний темат, але, mein Gott¹, що то за оброблення? Думайте що.

Будьте здорові!

О. Кобилянська

148. ДО МАРІЇ ТА ЮЛІАНА КОБИЛЯНСЬКИХ

21 СЕРПНЯ 1899 Р.

Hadiacz, 21/8 899.

Kochani rodzice!

Dopiero teraz przychodzę do tego – napisać obszerniejszy list: tam w Kijowie w hotelu nie można było mi atramentu dostać, a po drugie tu ciągle się chodziło, a kartek to dziś tak trudno dostać, skrzynek mało, że czyste pokajanie było napisać co. Nie tak jak u nas na każdej ulicy trafika i skrzynki. Tu, w Hadiacz, do Kosaczów ja ze starym przyjechała, od Kijowa – 400 wiorst – a ludzie tu mówią, że to wcale niedaleko! Sama bym była nie jechała, bo trzeba przesiadywać, a to wszystko po rosyjsku, nic nie rozumiem, to mnie by było bardzo trudno. Dziś rano przyjechałam tu i zaraz piszę. Oni mają to jeszcze nowe, niewykończone, ale wielkie pomieszkание, Tu jest i żona Dragomanowa z córką i synem, sami znaczni ludzie. Sama Lesia bardzo przyjemna i gadatliwa, bardzo się mną ucieszyli i szczerze przyjmują.

Tego dnia, jak ja miała już wyjeżdżać, przyjechała Kobryńska. Ona została w Kijowie, ale także tu przyjedzie i potem my już obydwie wrócimy do domu. Główna rzecz, tatko mnie musi jeszcze 10 fr. tedy na drogę nadesłać, ale proszę w ruble przemienić i potem posłać. Można i w takiej Geld-Kowercie, bo mnie nie sta-

¹ Мій Боже (нім.).

nie do domu, ja i tak durniczkami “przesunęłam się”, a pomimo tego widziałam bardzo dużo i jestem mocno w głębi Rosji. Niech tatko nie żałuje, że mnie wystarał pieniędzy, i jeszcze będzie musiał tych 10 fr. posłać, to taka ładna podróż, którą zrobiłam i wiele skorzystałam. W Kijowie na żal wiele moich znajomych z początku nie było, porozjeżdżali się. Jedni na wakacje, drudzy dlatego, że na zjeździe nie wolno było po rusku referaty czytać, ale w ostatnich dwóch dniach mego pobytu w Kij[owie] to poprzyjeżdżali i wszyscy do mnie przychodzili. Ja już byłam w kupé i jeszcze przychodzili tak jak mrówki. Ja z powrotem stąd muszę zabawić parę dni jeszcze w Kijowie. Będę już w prywatnym domu mieszkać i nie będzie mnie nic kosztować. Jestem zaproszona do siostry Frankowej. Sam Kijów jest miasto cudowne; mówią, że najładniejsze w Rosji. Nad Dnieprem wysoko leży – i porównują go chyba z Neapolem w Italii. W Ławrach byliśmy; ale tam tak strasznie chodzić po tych peczerach, że ja w pierwszych chwilach myślałam, że zemdleję, choć nikomu nic nie mówiłam; a to wracać już niema jak – tak już tam jest. My nawet po wszystkich peczerach nie byli, pozamykane, bo by nigdy stamtąd nie wyszedł, tyle tych podziemnych dróg jest.

Sobory [cerkwie] są tu europejskiej piękności, osobliwie jedna – to kosztuje 22 miliony. A śpiew taki – nu chyba w operze słyhać takie głosy. Straszne głosy! Ino wszystko jakieś bardzo oficjalne, wyuczone, więcej na teatr pochodzące. Tu w Kijowie każdy może przekonać się, że małorosy byli i mają i na przyszłość prawo bytu, na każdym kroku tyle historii – strach! To imaginacja, że co rosyjskie a ruskie jedno i to samo – taże w mowie straszenna różnica – rozumie się, kiedy się prawdziwie po rosyjsku mówi!

Na tym zjeździe archeologicznym my jak na tureckim kazaniu siedzieli. Tu bardzo się uroczyście, ze służbą rozpoczęło. Hrabina Uwarowa także czytała referat. Już starsza dama, ale bardzo przystojna. Stocki jej wizytę składał, i ona mówiła, że jej bardzo przykro było, że ministerstwo nie pozwoliło po małorusku czytać referaty, że ona starała się wszystkimi siłami, aby dostać pozwolenie. O tym więcej ustnie opowiem. Jeden uczone rosyjski dyrektor muzeum imperatorskiego w Moskwie, którego zastaliśmy u profes[ora] Antonowicza, mówił (to słyszałam na własne uszy), że im, uczonym rosjanom, wstyd za postępowanie rządu rosyjskiego przeciwko małorosom, i t. d.

U jednego profesora, ałorosa, redaktora “Kijewskoj Staryny” – (on odprowadzał mnie na dworzec do Hadiacza) – widziałam cudowny portret Szewczenki malowanego przez Repina – tego sławnego malarza. On jest także małoros i namalował ten portret dla rusinów bezpłatnie. Mówią, że on najtaniej bierze po 1000 rubli za jeden portret.

To wielki i cudny portret. Teraz niedawno nadesłał.

Jeździliśmy i na mogiłę Szewczenka, do Kaniowa. To się jedzie parochodem cały dzień Dnieprem tamtędy, a cały nazad. No, teraz mam już pojęcie, co to znaczy jechać i morzem. My jechali drugą klasą, kosztowało tamtędy i nazad 3 ruble i 40 kopijek. W 3-ciej i czwartej klasie – to kosztuje wprawdzie po 25 kopijek, ale ludzie jadą – coś okropnego! Tak jak w kurniku nie czyszczonym. Musieliśmy tamtędy kilka razy przechodzić, to się źle robiło. Ludzie – strasznie brudni – na podłodze jak w stajni kupami leżą, bo ławek nie ma, nie można przejść między nich – nie macie pojęcia jakie brudy tu nieraz panują. Nasze chłopcy to ideały! – czyste ideały czystości, rosjana od ukraińca zaraz można odróżnić. Nasi mają wąskie twarze i delikatnie zbudowani, a rosjanie są tacy ogromni i mocni, jakich u nas nie widać. Czasem bardzo przystojni, osobliwie mężczyźni, ale całkiem inny typ od naszych. No, prawda, oni i jedzą! Jedna ich porcja naszą całą rodzinę by wyżywiła. Ale ja by tak i nigdy tu nie chciała żyć. My narzekamy, narzekamy, ale nie wszystko złoto co się świeci.

Chleb tutaj bardzo ładny, ale oni mają raz i ziemię! Takie prostory, takie stepy, nie można sobie przedstawić, kto ich nie widział. To prawie wszystko zaorane, sieją pszenicę, żyto i hreczkę, ale ta ziemia do panów należy, a chłopci mało co mają i ich wsie małe i nędzne. Ono trochę dziwnie, że przy takiej masie ziemi naród wywędrowuje, i więcej jak u nas, jak mnie opowiadają – ale ono tak jest.

Co tam koło was słyhać? Proszę mnie co napisać, a jak co jaki ważny list i posłać, bo mnie się zdaje, że ja już bardzo dawno z domu, choć to ino tydzień, ale ja teraz od was bardzo daleko. Ja wszystkim nie mogę pisać, bo stąd korespondencja bardzo droga, każdy list po 10 cent., a ja ich już bardzo mało mam. Niech tatko będzie taki dobry i poszle mnie z 10–12 fr. Podróż do domu z Kijowa wartuje 8 rubli, 8 kopijek, a stąd do Kijowa 6 rubli i jeszcze tam co. Za tydzień Kobryńska przyjedzie tu pobędzie z parę dni, potem wracamy nazad do Kijowa na 3-4 dni i razem do domu. Ja bardzo rada, że i ona tu przyjechała, bo tak daleko samej jechać

wcale nie jest przyjemnie, osobiwie gdzie trzeba i nocą jechać. W Rosji nie miałam parę srebrnych reńskich, bo i Aneli już w ostatniej chwili dała, a na dworcu i Łukianowicz, a tu dali mnie za srebrnego reńskiego – 75 kopiejek. To bardzo mało. Dziś, to jest, w poniedziałek, Stoccy powrócili do domu. Ja ją prosiłam, aby ona mamcię odwiedziła. Otże ona tam będzie i nieco opowie.

Do mnie proszę tak adresować, jak ja tu piszę.

В Россию
Полтавская губерния
г. Гадяч
Ользі Петрівні Косач
для Ольги Кобилянської.
Russland, Guvernement Połtawa
Stadt Hadiatsch.

Ja dotąd jeszcze od nikogo nic nie życzyła, t[o] j[est] od Stokich. Tak im się obchodziła jak mogła, ale na drogę tych parę reńskich proszę dostać. Najlepiej w geldkowercie i zarekomentować, bo tam można co i napisać do mnie. Całuję was wszystkich i nie zapominajcie na mnie, bo ja od was bardzo daleko.

Olga Kobyłańska.
Гадяч, 21/8 899.

Дорогі батьки!

Аж тільки тепер повертаюсь до того, що можу написати до Вас розлогого листа: там, в Києві, в готелі, не можна було дістати чорнила, а по-друге, я постійно ходила; і поштових карток так важко дістати, поштових скриньок мало – справжня кара було написати щось. Не так, як у нас – на кожній вулиці крамничка і скриньки. Сюди, до Гадяча, до Косачів я приїхала зі старим¹; від Києва – 400 верст, а люди тут кажуть, що то зовсім недалеко! Сама одна була б не поїхала, бо треба пересідати, а при цьому говорити по-російськи; я нічого не розуміла б, тому мені було б дуже важко. Сьогодні зранку приїхала сюди і відразу пишу Вам. Вони (*Косачи. – Ред.*) тут мають ще одне нове, незакінчене, але велике

¹ Петром Косачем, батьком Лесі Українки.

помешкання. Тут є і дружина Драгоманова з донькою та сином – одні видатні люди. Сама Леся дуже приємна і говірлива; всі дуже були мною втішені та щиро приймають.

Того самого дня, коли я мала вже виїжджати, приїхала Кобринська. Вона залишилася в Києві, але також сюди приїде, і вже потім ми обидві повернемось додому. Важлива річ, татусю, мусиш вислати звідти ще на дорогу 10 фр[анків], але прошу виміняти їх на карбованці і потім надіслати. Можна їх вислати і в грошовому конверті, інакше мені не вистачить на повернення додому; я і так майже “зайцем” подорожувала, та, попри все, бачила дуже багато і зараз знаходжуся досить глибоко в Росії. Не жалій, татку, що заробив гроші для мене і що повинен будеш вислати ще тих 10 фр[анків] – то така гарна подорож, яку я здійснила і багато скористала з неї. В Києві, на жаль, спочатку не було багатьох із моїх знайомих – пороз'їжджалися. Одні на вакації, інші – через те, що на з'їзді не дозволено було по-українськи виголошувати доповіді, але за останні два дні мого перебування в Ки[єві] вони поз'їжджалися, і всі до мене поприходили. Я вже була в купе, а вони все ще приходили, так ніби мурахи. На зворотній дорозі я мушу ще кілька днів побути в Києві. Буду мешкати вже в приватному будинку, і це не буде мені нічого коштувати. Мене запросила до сестра дружини Франка.

Сам Київ – місто чудове, кажуть, що найкраще в Росії. Розляглося високо над Дніпром, і порівняти його можна хіба що з Неаполем в Італії. Були ми і в Лаврі, але там так страшно ходити по тих печерах, що я спершу подумала, що зомлію, хоча нікому нічого не говорила; та повертати назад вже нема змоги – так вже там є. Ми навіть у всіх печерах не були – вони зачинені, бо ніколи б звідти не вийшов – стільки там тих підземних ходів.

Собори (церкви) – тут європейської краси, особливо одна – вона коштує 22 мільйони. А спів який – хіба лише в оперному театрі можна почути такі голоси. Страшні голоси! Усе це якесь дуже офіційне, завчене, більше на театр схоже. Тут, в Києві, кожен може переконатися, що українці були і що вони мають право на майбуття; на кожному кроці стільки історії – аж лячно! То фантазія, ніби руське (*українське*. – *Ред.*) й російське – одне й те ж; навіть і в мові є величезна різниця, звичайно, коли говорити правильною російською!

На цьому археологічному з'їзді ми сиділи, як на турецькій проповіді. Все це дуже врочисто розпочалося, зі службою Божою. Графиня Уварова також читала доповідь. Це вже літня дама, але дуже гарна. Стоцький відвідав її візит, і вона казала, що їй дуже шкода, що міністерство не дозволило читати доповіді по-українськи, що вона докладала всіх зусиль, аби отримати дозвіл. Про це більше розповім усно. Один вчений, російський директор імператорського музею в Москві, якого ми застали в професора Антоновича, говорив (це я чула на власні вуха), що їм, вченим-росіянам, соромно за вчинки російського уряду проти українців і т. д.

В одного професора-українця, редактора "Киевской старины" (він проводжав мене на вокзал до Гадяча) я бачила чудовий портрет Шевченка, написаний Рєпіним, цим славним художником. Він також українець і цей портрет написав для русинів (*українців. – Ред.*) безкоштовно. Кажуть, що за один портрет він найдешевше бере по 1000 карбованців. Це великий та чудовий портрет. Надіслав його нещодавно.

Ми також їздили і на могилу Шевченка, до Канева. Туди треба пливти цілий день пароплавом по Дніпру і цілий день – назад. Але тепер вже маю уявлення, що то означає пливти морем. Ми їхали в другому класі, подорож туди і назад коштувала 3 карбованці і 40 копійок.

У третьому і четвертому класі квиток, щоправда, коштує по 25 копійок, але як люди їдуть – це просто жах. Там, як у невичищеному курнику. Нам довелося проходити там кілька разів, що аж погано робилося. Люди страшенно брудні, як у стайні з гноєм; купами лежать на підлозі, тому що лавок немає, між ними не можна пройти – Ви навіть уяви не маєте, який тут панує бруд. Наші селяни – це ідеал (!), взірцевий ідеал чистоти, за яким відразу можна відрізнити росіянина від українця. Наші – вузьколиці і делікатно сформовані, а росіяни – такі великі й сильні, яких у нас і не зустрінеш. Іноді дуже красиві, особливо чоловіки, але, на відміну від наших, зовсім іншого типу. Але ж, щоправда, вони і їдять! Однією їхньою порцією можна було би нагодувати всю нашу сім'ю. Але я би й так ніколи не хотіла тут жити. Ми скаржимося, скаржимося, але ж не все те золото, що блищить.

Хліб тут дуже хороший, але ж бо і землю вони мають! Такі простори, такі степи не можна собі навіть уявити,

якщо самому не побачити. Все це справді розоране, сіють пшеницю, жито і гречку, але ця земля належить панам, а селяни мало що з цього мають і їхні села малі й злиденні. Все це трішки дивно, що стільки землі, а народ емігрує, і ще більше, як у нас (як мені розповідають), але так воно й є.

Що там у вас чути? Прошу мені щось написати, а якщо якийсь важливий лист, то надіслати, бо мені здається, що я вже давно з дому, хоча минув тільки тиждень, але я зараз дуже далеко від вас. Всім писати я не можу, бо звідси кореспонденція дуже дорога, кожний лист коштує 10 центів, а я їх вже дуже мало маю. Будьте такі добрі, татку, і вишліть мені хоча б 10–12 франків. Подорож додому з Києва коштує 8 карбованців 8 копійок, а звідси (з *Чернівців*. – *Ред.*) до Києва – 6 карбованців з чимось ще там.

Через тиждень сюди приїде Кобринська та побуде кілька днів, а потім повертаємось до Києва на 3–4 дні, і вже всі разом – додому. Я дуже рада, що й вона сюди приїхала, бо так далеко, зрештою, їхати одній – це неприємно, надто ж, коли треба їхати ще й вночі. В Росії я не мала й кількох срібних ринських, бо і Анелі в останній момент віддала, а на вокзалі і Лукіянович, а тут дали мені 75 копійок за срібного ринського. Це дуже мало.

Сьогодні, себто в понеділок, Стоцькі повернулись додому. Я її попросила, щоби вона відвідала мамусю. Отже, вона там буде і дещо розповість.

Мені прошу адресувати листа так, як тут написано:

В Россию
Полтавська губерния
г. Гадяч
Ользі Петрівні Косач
для Ольги Кобилянської.
Russland, Gouvernement Poltawa
Stadt Hadiatsch.

Досі я ще ні в кого нічого не позичала, тобто в Стоцьких. Обходилася так, як могла, але на дорогу тих кілька ринських прошу роздобути. Найкраще вислати їх в грошовому рекомендованому листі, бо в ньому можна дещо і мені написати.

Цілую Вас усіх, і не забувайте за мене, бо я від Вас дуже далеко.

Ольга Кобилянська

З польської переклав Ярослав Редька

149. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

31 СЕРПНЯ 1899 Р.

Пане Стефанік!

Пишу отсе до Вас з Росії. Сама не знаю, з чого починати. Передовсім знайте – маю потрохи Heimweh¹. З Києва виїхала я вже від тижня і перебуваю у п[анів] Косачів (у Лесі Українки) в Гадячі (Полтавська губернія) за 400 верст від Києва. Не можу сказати, що мені тут подобається; страшно широкі поля, степи безграничні. Почуваю себе не раз, як без опіки. Се, певно, тому, що я зросла в горах і все звикла вгору до чого-то молитися. Тут, здається, розпаношилась і розжиласть туга вповні. По тих широких степах. І она обгортає, здається, все і всіх. Але ліси тут прегарні в Росії. Величезні, як море. В Києві мені страшно подобається. Вид на Дніпро пречудний... Лиш смутно мені було над ним. Заходять різні думки на душу – все те вже ніколи наше не буде. За тиждень я, може, звідси вже виїду; буду ще з кілька день в Києві, а потім вертаю додому. Я би Вас просила написати мені кілька слів сюди; я би дуже тішилася. Не маю вже від більше як двох тижнів від нікого з своїх людей, ні товаришів звістки. Не можу їх просити писати мені, бо нім мій лист зайде, я з місця рушаю. Ви відпишіть мені так, що як я додому приїду – застала б Ваш лист. Добре? Я буду около 10–20, найдалше 22 вдома. Буду старатися конче до Белелуї хоть на кілька день заїхати. Що Ви поробляєте, чи-сте

¹ Тугу за рідними місцями (нім.).

вже здорові? Тут нагадує мені один українець Вас, і я радо з ним приставала. Пізнала его, вертаючи з Канева (на пароході) з могили Шевченка. Він часом дописує до “Вістника”.

На могилі Шевченка дуже гарно. Так чудно було мені там zu Mute¹, майже як в казці здавалося мені там. А так тихо там вокруг, претихо. Ви би повинні там поїхати. Мене люди (патріоти) в Києві напали написати вражіння з Києва. Се якось так глупо. Не можу я записувати свої вражіння – і подавати, як на долоні всім. Я би Вам ще дещо оповіла, бо маю що сказати, але я якось така дивна тут, не можу писати як слід. Але все хоть відозвусь до Вас. В Белелуї розповім більше. Тут була і жона Драгоманова.

Чи будете в Чернівцях? Прошу – приїдьте.

Тепер здоровлю Вас щиро, і пишть вже до Чернівець; боюсь, що тут не застав би Ваш лист вже мене, пропав би, а то була б шкода.

Бувайте здорові!

Ольга Кобилянська

150. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

15 ВЕРЕСНЯ 1899 Р.

15. 9. 899. Czernowitz

Liebe Gusta!

Gestern habe Deinen lieben Brief erhalten. Vor ein Paar Tagen kehrte ich aus Russland zurück, wo ich einen ganzen Monat verbrachte. Es war eine höchst interessante Reise. Kiew selbst ist wunderbar, für Maler ein unerschöpflicher Born, es ist das Herz des Russlands, und was für uns Kleinruss[en] das Schönste, dass es kleinrussisch ist. Ich werde wieder hinaus fahren. Ich schreibe Dir nur eine Karte, weil ich so viel Ar-

¹ На душі (нім.).

beit habe, dass ich nicht weiß, wo zurecht anzugreifen. Aber ich ertrage nicht das Gefühl, jemand möchte auf eine Antwort vergeblich harren, und so denke ich nur, es werden Dir lieber ein Paar Worte sein als stummes Schweigen. Wenn Du kommst, wollen wir so manches besprechen. Auch schreibst Du mir Deine genaue Adresse nicht und es täte mir leid, wenn ein Brief verloren ginge. Komm nur bald nach Czer[nowitz] herein. Mein Stipendium bekomme ich erst im März, fahre also über den Winter nicht nach Wien, was ich mir so sehr ersehnte. Im Frühjahr werde mir überlegen, ob nach Wien oder Kiew zunächst. Hoffentlich zuerst nach Wien und dann nach Kiew. Die teuersten Zeichnungen führe nur tapfer zu Ende, ich habe Anspruch, die "Schlacht" illustriert in Deutschl[and] anzubringen, und wenn nicht, dann kommen sie in kleinrussische Ausgabe und das ist ebenso schön. Bitte, arbeite nur "mutig". Ich habe Dir viel zu erzählen, es ist für uns beide gut, wenn wir wieder zusammen sind. Grüße Jadwig schön, hätte ihr gerne eine Karte aus Kiew gesendet, wusste aber ihre Adresse nicht.

Und nun leb wohl. Deine alte

Ollunga

An Deine liebe Fr. Mutter einen Handkuss.

19. 9. 899. Чернівці

Дорога Густо!

Вчора одержала Твій дорогий лист. Кілька днів тому повернулася я з Росії, де перебувала один місяць. Це була дуже цікава подорож. Київ – чудове місто, для художників невичерпне джерело, це серце Росії, а що для нас малоросів найкраще, що воно малоросійське. Я знову поїду туди. Я пишу Тобі тільки листівку, бо я маю так багато роботи, що не знаю, за що раніше братися. Але не можу зносити відчуття, що хтось марно чекав на відповідь, і думаю, що кілька слів будуть для Тебе кращі, ніж безмовне мовчання. Коли Ти приїдеш, тоді обговоримо ще дещо. Ти не написала мені своєї точної адреси, і мені було би жаль, коли б лист пропав. Приїжджай швидше до Чернівців. Стипендію одержу аж у березні, отже, не поїду взимку до Відня, чого я дуже бажала. Весною обдумаю, чи до Відня, чи спершу до Києва поїду.

Сподіваюся спершу до Відня, а потім до Києва. Ті малюнки доводь хоробро до кінця, я маю вигляди примістити ілюстровану “Битву” в Німеччині, а коли ні, вона вийде в малоруським виданні, а це також гарно. Прошу, працюй тільки “сміливо”. Я маю багато чого Тобі розповідати, для нас обох буде добре, коли ми будемо знову разом. Вітай щиро Ядвігу. Охоче написала б їй листівку з Києва, але не знала її адреси.

А тепер будь здорова –

Твоя стара Олунга

Твоїй любій пані матері – поцілунок руки.

151. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ВЕРЕСНЯ 1899 Р.

Картку і манускрипти дістала-м. Займуся дуже радо і сумлінно звістною справою. Добре, що передали-сте мені. Відтак напишу. Прошу Вас дуже, если маєте в себе більше тих чисел “Gesellschaft”, де Ваша стаття, то пришліть мені одно. Мені ще одного числа дуже потрібно. Лиш я не зможу Вам его вже назад віддати. Не забудьте про новельки Якобовського говорити; відтак подайте ще з ласки своєї мій адрес (Neue Weltstrasse, 6) в адміністрацію “Вістника”, щоби не пропадали тут числа. Відтак напишіть кілька слів про підпис під звістну річ, бо я се конче мушу знати. Оно би добре було, якби Ви могли то вступне слово передом прочитати, але оно тепер ще не готове, хіба би до В[ідня] післав. Прошу дуже, не забудьте Будз[иновському] говорити, а адрес Ваш з Від[ня] скоро подати. Пречудну розвідку прочитала сими днями: “Der Mensch als Weib” (Lou Andrea-Salomé)¹. Чудна, кажу, лиш мощно науковий стиль і тяжко читається.

О. Кобилянська

¹ “Людина як жінка” (Лу Андреас-Саломе) (нім.).

152. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

23 ВЕРЕСНЯ 1899 Р.

Добре, що файно жисте. Тут раз в раз дощі, так що не маємо жадної потіхи з природи. Подивляємо хіба красу Вижниці в дощі. Щось страшного! Зрештою сміємось з Ольгою [Устиянович], як бак-фіші. Она се Вам потвердить. Я з великого розмаху до переводів розчиталась в Достоевськiм (“Ідіот”). Устно – про всі справи. Якововський мені знов писав. Шкода, що мусить іти до Рад[івців], але врешті оно Вам цілком не пошкодить.

Дай, Боже!

О. К.

153. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

24 ВЕРЕСНЯ 1899 Р.

24/9 89, Чернівці.

Ласкавий пане!

Ще перед тижнем писала я до Вас на адрес (Липкани), але не маю відповіді. Тепер дістала я знов інший адрес від теперіш[нього] редактора і знов звертаюсь до Вас. Дуже жалувала-м, що не застала-м Вас ще тут, хтіла би-м була з Вами дуже радо побалакати. Лермонтов Ваш є дуже гарний, але я не відсилаю его Вам, бо маю надію, що Ви колись-самі загостите до Чернівець, а там і до нас, і візьмете собі самі книжку. Добре? В мене була і Кобринська і також жалувала, що Вас вже не застала. Напишіть, що дієте і чи вступите до війська.

Дуже маю ще одну велику просьбу до Вас, пане Лук'янович, а то взглядом переводів Якововського. Тут не друкуєть-

ся більше нічого з его творів, а я не знаю, чи Ви будете далі его перекладати. Дуже й дуже прошу Вас, перекладіть вже обі ті книжечки, котрі я Вам дала, ми ся вже обрахуємо, бо я ніяк не хочу, щоб Ви дурно час тратили. З тепер[ішнім] редактором знаюсь лиш перелетно, якось не могла ся я з ним розбалакати – і знаю, що і на будуче “не розбалакаюсь” – та й цілком не знаю, що з перелогами буде. В мене тепер дуже много праці, у всім спізнилася. Дуже хтіла би-м з Вами ближче розмовитись.

Пишіть, здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

Дістали-сьте лист Олександра з Ясенова (двічі)?

154. ДО ВОЛОДИМИРА НАУМЕНКА

27 ВЕРЕСНЯ 1899 Р.

*Буковина, Чернівці, 27/9 899,
ул. Новий Світ, ч. 61.
(Czernowitz, Bukowina,
Neue Weltstraße. 61).*

Високоповажаний пане добродію!

Позволяю собі надіслати Вам одну з своїх новель, котра, мабуть, в Україні дуже мало знана; може, она знадобиться Вам до “Киевской старины”? Ся новеля друкується тепер в Берліні по раз другий. Перший раз була она друкована в тижневику штутгартському “Neue Zeit”, а тепер друкується в Берліні з другими двома новелками – (залучаю одну з них, а то “Некультурну”) – осібною книжкою по раз другий. Се видання берлінське має вийти дуже гарне, як писав мені накладець; він видає книжку на власний кошт і зобов’язався поділитися зі мною доходом. Єсли буду мати повість свою (з народного життя) готову – надішлю її, як

обіцяла-м Вам вже, напевно. Оно потягнеться, може, ще якийсь час, бо я лагоджу тепер збірник малоруських новел в німецькій мові для одного накладця в Дрездені, але як упораюсь з тою працею – візьмуся знов до повісті.

Ви були дуже ласкаві, добродію, обіцяти мені вислати “Киевскую старину”. Досі я її ще не дістала і не знаю, може, Ви і вислали які числа і вони не дійшли до мене? А може, і забули мою адресу?

Тож я позволяю пригадатись ласкавій Вашій пам’яті.

Вис[око] пов[ажаному] пану Лотоцькому прошу при нагоді ласкаво сказати, що если буде видання моїх новел “Покора” готове, щоб вислав мені конечно один екземпляр.

Кланяюсь, і пишу з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

В останній хвилі мусіла-м [спинитись]¹ з пересилкою другої новелі, посилаю лиш “Природу”. Надішлю її другий раз.

155. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

1 ЖОВТНЯ 1899 Р.

Чернівці.

1.10. 899.

Ласкавий Пане!

Лист і манускрипт Ваш дістала-м і дуже дякую, що хочете перевести все. “Шайка” злагодіть, коли зможете. Манускрипт пішов вже до друку, але п. Шп[итко] каже, що переведе сам коректу, і не дав мені аркуша. Прочу коректу, значить, надаліше возьму дуже радо на себе.

Сими днями очікуєм Алекс[андра]. Лермонт[ова] вишлю Вам, як бажаєте собі.

¹ Це слово в оригіналі написано нечітко.

Здоровлю Вас щиро

О. К.

Як будете мати часу – напишіть що.
Манускрипт присилайте на мої руки.

156. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

2 ЖОВТНЯ 1899 Р.

2 / 10. 899.

Ласкава Пані!

З часописей довідалися Ви, певно, що тут, в Чернівцях, зав'язалось товариство жіноче. Статуту его суть писані потроха так зв[аним] “язичієм”, однак се товариство має лучити оба табори, має, як переконаєтесь з устав[ів], чисто практичні цілі. Я, яко чиста українка, належу також до того товариства і бажаю з цілого серця, щоб прилучилось і скуплялось якнайбільше жінок до него, бо нам румунки крадуть дівчат, румунізують, і під час, коли ми за фонетику і етимологію сваримось, користають з того вороги наші. Знаючи Вас (хоть не лично) як високообразовану жінку і добру, щиру патріотку, покладаю і на Вашу силу надію, надіючись, що і Ви прилучитесь до того товариства і прибудете на перше засідання, котре має відбутись 14 с[его] м[ісяця] о 3-тій годині по обіді в сали музичній.

Буде нас більше українок, то візьмемо ми керму в руки, а буде більше твердих, то – они. Ініціаторкою того товариства єсть пані Марія Матковська. Вправді, потрохи “тверда”, але, зрештою, надзвичайно толерантна і щира русинка. Гріх би було не підтримати її в її щирих замірах.

На жаль, мушу Вам заявити, що переконуюсь, що деякі українські патріоти мають замір шкодити в своїй вузькоглядности тому товариству. Мене се болить, бо ніхто не знає так

добре, як я, яка щира воля у ініціаторки, і як мало обходять її “рублі” і та нещаслива “політика”. Мене дуже болить, що се мої партизанти так собі поступають; і я встидаюсь такого “патріотизму” перед тими твердими, котрі суть щирі і толерантні. Повинні-сьмо в першій [нрзб.] ціль товариства мати на оці.

Була-м недавно у Кобринської в Болехові, она тішиться сердечно, що і тут рушаються жінки, і що хоть, може, між жіноцтвом не буде роздору! Обіцяла також прибути на засідане, если їй на то час дозволить.

Залучаючи “устаи”, надіюсь напевно, що прибудете таки на засідання, і пишу з правдивим поважанням

Ольга Кобилянська

157. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

15 ЖОВТНЯ 1899 Р.

Чернівці, 15 / 10 899.

Лас[кавий] Пане Лукіянович!

Ви такі добрі, що все находите часу для мене хоть пару слів написати, а я з великого розмаху на лист навіть і не відписувала Вам. Я тепер сама вдома, мама виїхала до сестри, маю на вікті¹ брата, і его жінку, і доньку, і своїх; до того, батько потрохи слабує – вірте мені, що щодня думаю собі: “Нині вже конче напишу до Лу[к’яновича]”, а потім, як маю вільну хвилину, то кидаюсь на софу та й спочиваю, така-м не раз зморена. Мала би-м Вам не одне сказати та вже лучче змовчу. Лист Ви таки помимо всего дістанете. Я буду ждати з “Шайком” 1 на Вас. Думаю, що не будете так довго мучитись. Якововський буде справді нетерпеливитись, але най, се ему нічо не пошкодить. Може, таки лучче, як все вийде в одній книжці; отже, буду з першою книжечкою

¹ утриманні (“вікт” – харчі).

на Вас ждати. Чи Олександр писав Вам? Він ходив до Костец[ького] по звісну книжку, та вічно его не заставав вдома.

Вашого “Übermensch’a” я почала читати, але мусила перервати тепер. Пішлю вже враз з Лермонтов[им]. Не буду довго тримати в себе. Що Ви [скажете] на теє, що бідний Ржегорж вже помер? Так мені жаль... шкода его, що так скоро мусив з світом розпрощатись.

Напишіть знов яку “фотографію”, як послідня картка з видом вояцьким.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

158. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

25 ЖОВТНЯ 1899 Р.

Чернівці, 25 / 10 899.

Ласкавий Пане!

Доперва тепер можу я до Вас заговорити, а то досі, я гарувала собою, як в якій фабриці. Ви перші, до котрих забираюсь писати. Дуже Вам дякую, що Ви такі добрі та й переложіши “Сатану”. Ся книжечка вже друкована, т. є. новели, але книжка не оправлена, бо жде, як радили-сте, на “Шайка” і вийде вже разом з тим на божий світ. Тими днями писав мені Якобовський, ему страх залежить чомусь на тих перекладах, допитувався, коли вийде вже щось з его новел, і просив, щоб не in all zu langer Zeit¹. Я ему відпишу, щоб ще пождав трохи і був терпеливий, я вже і без того писала, що перекладчик его (себто Ви) тепер дуже зайнятий і мусив перервати працю на якийсь час, але напишу ще раз. Він собі думає, що то лиш так, з батого тріснути, та й по всьому. Однак при тім всім він дуже чемний.

¹ Не надто затягувати (нім.).

Новелка чи, властиво, “Лист” арештантський Стефаника, що я его переложила до “Gesellschaft”, вже вийшов в “Gesellschaft” сими днями, власне, дістала-м той зошит, Якововський натискає дуже на присланні збірки малоруських новел, а то, знаєте, я все сама мушу робити. Кваплюся, як можу, та й все не доходжу до кінця. Саме тепер кінчу “Мужицьку смерть”. Стефаника дві новелки (“Сама саміська” і “Кам’яний хрест”) вже готові, потім одна річ Лесі Українки, але маю ще 3 новелки перекладати. Але якось-то вже буде.

Ваш “Übermensch”¹ мене занемагає дуже, одначе не гнівайтесь, що-м з ним не готова, мушу тепер перервати читання его й конче щось інше прочитати. Потім вже відішлю Вам разом з Лермонтовим.

Александр приїздив додому. Оповідав, що там ему дуже добре, лиш тепер пише щось, що тоті хлопці хоть добре виховані, та на голову дуже тупі. Ну, если не схоче там бути, так нехай вертає додому; з деяких причин я була рада, що він виїхав з дому, але если б ему там не велось добре, так я буду перша, що покличу назад. Розповідав мені, що дуже жалує, що не буде вже Вас тут більше мати, він справді до Вас дуже прив’язався і дуже Вас поважає. “Багнітки” передав мені. Дуже дякую Вам. Я се ще в “Буковині” прочитала та розпитувала, чи нема відбиток. Дуже ніжно написали-сте Ви таку смутну, й правдиву, і дуже часто в житті лучаючуся² тиху драму фамілійну. Лиш сам початок робить вражіння, мовби не був ясний, але потім розуміється вже все дуже добре.

З моєї подорожі до Росії я вернула дуже задоволена. Сам Київ подобався мені незвичайно, і родини, з котрими познайомилась, припали мені до душі. Між іншим, родина Старицьких і Лисенків – дуже симпатичні люди. Була-м і на з’їзді українців, що для мене було дуже інтересно. Казав Вам кланятись Доманицький і Матушевський. Навесні я маю до Старицьких на цілий місяць їхати. Стипендію маю аж навесні дістати.

Про ту річ, що Ви згадували мені при кінці у Вашому листі, я Вас мушу дуже перепросити. Що я Вам тогди таку погану картку написала, був чистий припадок, я була одною справою

¹ “Надлюдина” Ф. Ніцше.

² Таку, що часто трапляється.

дуже роздразнена, коли саме надійшла Ваша картка. І я дала пірватись препоганому чувству злобному та й вилляла его на Вас. Потім жалувала, як дістала картку. А вже надто, коли пізнала Вашу “Mimosennatur”¹, було мені дуже соромно. Бог знає, що мені тогди було, звичайно не буваю злобна. Ну, та вже сталося. Ви добрі, та й простите мені, правда, та й Schwamm drüber². Мені се давно на душі лежало сказати Вам, але чомусь не мала відваги, але коли вже Ви “оправдувались”, так я могла заговорити. А тепер бувайте здорові та не забувайте про мене і нашу хату, а як будете в Чер[нівцях], так суньте просто до нас.

О. Кобилянська

Я відбула почасти свою подорож в Росії і в товаристві Кобр[инської]. О mein Gott!³ Тії її нерви, між нами сказавши, доводили мою терпеливість до крайності. Ярошинська від’їхала до Шлеска⁴ до Freudental’я⁵ учитись ткацтва.

Чи маєте ще довго мучитись при вояках?

Волод[имир] здоровить Вас і моя мама.

159. ДО САВИНА АБРИСОВСЬКОГО

27 ЖОВТНЯ 1899 Р.

Чернівці, 27/10 899.

Новий світ, ч. 61.

Знаю Вас, ласкавий пане. Сего літа показували мені Вашу фотографію і наборзі оповіли Вашу біографію... Здається – подібні-сте до Вашої сестри. На вступі Вашого письма Ви мені представилися, а я на вступі свого листа прошу Вас

¹ Вразливу душу (нім.).

² Забудемо про це (нім.).

³ О, мій Боже! (нім.).

⁴ Шльонську.

⁵ Фройдентал (нім.).

передовсім, щоб Ви мені вірили і ніяк не думали, що я пустими фразами воюю; щоб от так лиш “позбутися”. Я б Вас просила, щоб Ви мені вірили, що мені жаль, що я тепер Вашої сестрички до себе взяти не можу. Я могла Вам се зараз по прочитанні Вашого письма сказати, лиш я вагалась Вашій зболілій душі прикрість завдати. А однак мушу се вчинити.

В нас тісне мешкання. Маємо тепер лиш три кімнати... (бачите, я сповідаюсь), в одній мешкають родичі, в одній два брати-правники з Вашим малим кузенком Стефановичем з Кут; а в третій я. Але, бачите, моя кімната... гей... гей... які метаморфози переходять з нею не раз! Звичайно то она є кімната літератська. Але дуже часто буває якимось салоном і заїжджою кімнатою. Ще частіше – місце всяких фамільних дебат (а наша родина численна), дискусій політичних, симпатичних і антипатичних... причім бідний характер літерацький ховається десь в кут і страшенно терпить. Окрім того, кімната моя найменша. Єсли я ще до того додам, що моя мати єсть дуже хоровета – (она має серцеву недугу) і на мене припадає дуже часто обов’язок бути всім а всім в хаті – так, може, повірите, що Вашій сестрі не було би в мене тепер надто мило. Не знаю... може, коли пізніше зможе в мене побути... може, за рік, за півроку – а тепер се цілком неможливо. Єсли б оно було лиш почасти можливо – я, би Вам Ваше бажання ніколи не відмовляла.

До Відня я тепер не їду, аж з весною. Се залежить від стипендії, котру маю дістати. Думала-м, що дістану її тепер, однак розтолкували мені люди, що аж десь у марті одержу її, Я умовилася з Кобринською (Наталією) туди виїхати, але Ваша сестра могла б цілком добре з нами їхати. Миліше було б нам навіть. Була-м довше як місяць у Росії і маю дуже велику охоту знов поїхати туди. Хтіла би-м конче до Москви посунути. Там галерея образів Рєпіна – я б їх конче хтіла бачити. Чи вдасться – не знаю. Одно можу Вам сказати, але Ви, може, і були в Києві? Київ сам чудовий. Особливо ж одна партія, вид на Дніпер, насувала мені все уявлення з “Tausend und einer Nacht”¹³!..

Але не знаю, пощо я Вам се пишу. Ви, може, тєгвє і самі бачили. Сєго літа пізнала я Черемош. Страшне мені подобався. Але лиш він один. Проче окруження єго дрібне і таке, неначєб єго не розумію.

¹³ “Тисячі і однієї ночі”.

Де тепер Труш, що поробляє і де пробуває? Прегарна людина.

Здоровлю Вас, ласкавий пане. Здоровлю Вас щиро, і прошу – не майте жалю до мене. Я сама під тим терплю, если мушу кому яке діло відмовити. Дякую Вам за довір'я, яке оказали-сте мені, незнайомій, і за Вашу одвертість і щирість. Одне Вас прошу. Если Вас буде безсонниця мучити, а ставало [б] Вам легше, коли би-сте Ваші думки і чуття укладали на папір – так пишіть мені. А Вам буду відповідати. Не надто часто, бо я дуже зайнята, але все буду відповідати.

Будьте здорові!

Ольга Кобилянська

P. S. Не перестраштесь моєї руської мови. Я тепер так много по-німецьки пишу, що далі забуду по-руськи. Лагоджу збірник малоруських новель для дрезденців.

160. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

4 Листопада 1899 р.

Дорога п[анн]о Генечко!

Отже, не знаю, як Вас перепросити, що так довго не відзивалася до Вас помімо Ваших сердечних слів, що Ви їх нам посилали. Але я була, як в ярмі. Як Ви від'їхали, я ще довго “варила” і гарувала потім. Мама мені занедужала і доперла вчора трохи встала. Так, бігме, уганяла-м собою, що страх, а ввечер, коли думала про свою кореспонденцію, то так мені рука дрожала, що не могла пера в руці утримати. Нині перший день, де маю годиноньку для себе. Пишу бодай кілька слів, бо знаю, як то гірко вижидати від когось кілька слів, а їх нема. Жаль мені, що Ви, бідні, чуєтеся там такі самотні. Але не давайте, дорогенькі. Ви все були в мене тим ідеалом, da s sich nicht so leicht brechen läßt¹. Якщо перебідуєте той час,

¹ Який не так легко зламати (нім.).

а, може, потрохи і привикнете до тої “культури”. В нас все по-старому. То сваряться, то миряться, а все по-руськи. От помер перед тижнем Волян, і вже “поховали”.

18 с[его] м[ісяця] дають якісь “танці” в Народ[ному] Домі, але я не піду. От як повернете, то будем мали о чім балакати. Ви там, а я тут узбираємо матеріялу. Маю багато писанини, а так аж волосся собі рву, що мушу замітати та їсти варити. Ольга Окуневська знов до Відня поїхала. Києвляни так чемні, що посилають мені “Кієвску старину”. Маковей каже Вам кланятись.

Пишіть, дорогенькі, від часу до часу, чи-сте здорові, та й що там з Вами, та для Бога не думайте, що я про Вас “забуваю”. Я все маю надію, що спораюсь, та на будучне буду менше “замітати”.

Цілую Вас сердечно і остаюсь Ваша “Стара”.

О. К.

161. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

21 ЛИСТОПАДА 1899 Р.

Дорога панно Генечко!

Вчера ввечер вернулася з Вижниці, куди їздила на пару день, і застала Ваш любий лист і фотографію. Дуже-сте мені велику потіху тим зробили. На fotogr[афії] удані-сте дуже добре. Жаль мені лиш, що так дуже гаруєте собою. Уважайте про своє здоров'я, бо се перше передо всім. Ваші листи дуже інтересні, і я все люблюсь ними, читаючи їх.

Тут в нас все по-старому. Був колись тут вечерок в новій салі Народного Дому, але я не була. Не було відповідного настрою, та й то все з видатками [нрзб.], і я осталася вдома.

З проф[есором] Стоцьким буду про Ваші письма говорити, скоро лиш побачуся з ним. Я все думаю, що добре би було їх в видавничій спілці видати. Як опораюсь трохи з своїми письмами, то напишу сама до Будзиновського о тім.

Моя мама вже, Богу дякувати, потрохи здоровіша, але то так, як звичайно з нашими мамами, лише на дні числиться то здоров'я.

Я дістала недавно "Кієвску Старину" з Кієва, посилає мені редактор, справив мені тим велику потіху.

Ваше поздоровлення передам Маковееві. Він також дуже зайнятий.

Яка там у Вас погода? В нас ніби зими ще нема, але зато "зефірики" повівають, що треба добре в грубці палити.

Моя мама каже Вас сердечно здоровити.

Пишіть нам все, як Вам поводитьсь, бодай на карточці, аби-сьмо знали, як Вам живеться. Здоровлю Вас якнайщирійше. Моя братова каже Вас також поздоровити і дякує за карточки.

Ваша О. Кобилянська

162. ДО САВИНА АБРИСОВСЬКОГО

25 Листопада 1899 р.

Чернівці, 25/11 899.

В мене була раз фотографія німецького улюбленого мого поета Гейне, мальована его братом, коли він вже дуже хорий був, т. є. коли вже сам поет дуже хорий був. В профілю, лиш похилена вже в нього горда голова его... Ваша фотографія дуже живо нагадала мені Гейне. Дякую Вам за неї, я її буду шанувати. Она стоїть на моїм бюрку завита, так що я її кожну хвилю доторкнутись можу...

Добре, що не маєте жалю до мене. Я дуже боялась, що завдам Вашій зболілій душі болю. її треба тепер в шовк завивати, а не то острыми словами доторкатись. Я буду в маю до Яворова їхати, тогди відвідаю Вас. Не журіться зимою. Она перейде скоро. Може, Ви її не любите, але я все тішусь

на ню. Саме коли найбільша завірюха – знаєте, – я тогди вибираюсь на прохід. В нас є тут величезний народний город – і я до нього іду. Я знаю – саме тогди не застану нікого, і тогди дуже рада. Лечу найширшою алеєю і майже щаслива, що нікого не бачу і єсьм сама. Страшне люблю самоту, самоту в природі. Люди мені мішають, а я люблю з нею мовчки розмовляти. Коли я вмиру – то скажу себе в цілком незаметнім куті поховати і велику смереку на своїм гробі саме над головою засадити, аби мені вічно шуміла!

Се добре, що Ви музикою займаєтесь. Єсли Ви що в ноти уложите – не забудьте мені прислати. Я сама не виграваю з нот коректно, тому що вчилась малою, 8-літньою дівчиною на фортепіані лиш 2 місяці, але в мене є сильний слух. Кажу другому виграти, а потім з слуху буду сама грати. Так звичайно роблю, хоть тепер навіть фортепіана не маю. Се одна річ в житті, от тота музика, за котрою буду жалувати, доки життя мого, – що мене не давали вчити родичі. Але знаєте – я все якась така незначна була, що на мене уваги не звертали. Тогди в мене душа з жалю до себе самої звернулася, і я писати почала. Думайте, я і рисувала колись. Сама – так ніхто не вчив, я тепер дивуюсь – як я рисувала! Але з мене, мабуть, помимо всего, музик мав вийти, а вийшов літерат. Просто сміх бере!..

Тепер такі похмурі поважні дні – і Вам десь тяжко. Я все, як смеркає, на прохід виходжу. Хтіла би-м вийти не раз десь на широке поле... чорне, розоране – і нікого не стрінуги. Або знов хтіла би-м гори бачити. Я між ними зросла і ніколи до площини не звикну. Пишіть мені про них...

Як Ваша сестра тут буде і Ваша шанов[на] мати, так нехай мене відвідають. Лиш най не тішуться на мене, щоб не розчарувались. А я буду в них сліди Вашої істоти шукати і стисну їм широко руку. Я Вас конче відвідаю, як буду через Косів їхати, конче. Я ніколи жодної обіцянки не забуваю. Я би Вам свою фотографію післала, та справді, що не маю. А навіть і грошей тепер не маю, щоб дати фотографуватись. Та, що Ви її бачили в “Віснику”, недобра. Лише в очах трохи подібна. Я не гарна, мій Гейне, ні, але яка я – я не знаю...

Ваше письмо таке значне і характерне. Мене не було духом, як Ваш лист прийшов. Я була у Вижниці на 24 го-

дини, а коли повернула, і навіть ще в капелюсі на голові – забігла до своєї хати і свого стола глядіти за кореспонденцією – зараз Вашу руку пізнала! Все те, що Ви мені пишете, я шаную і шанувати буду, лише чи я справді можу потішити Вашу зранену душу? Се все, що я до Вас промовляю, таке слабоньке і сиве проти того, що Ви відчуваєте! Я не могла зараз відписати – а все мала Вас в душі такого, як на образі... мов зболілого Христа – сповитого в мряці терпіння і якогось іншого світу. Я думала про Вас. Я Вас не обманюю. Мені буде мило, як Ви напишете, але если Вас писання мучить, так не пишіть, пождіть. В маю я до вас приїду.

Ольга Кобилянська

Я і давніше не могла б була про Вас інакше думати, як тепер. Чому? Ви ж надто чувствительні, щоб підлещуватись. А і чому мала б я про Вас лихо думати, т. є. давніше? Ваша фізіономія надто характерна, а я вірю в фізіономії. Ви не смійтеся, але я дуже вірю...

Вашій сестрі і Вашій шановній матері я кланяюсь.

Здоровлю Вас щиро, щиро!

163. ДО ІВАНА ФРАНКА

7 ГРУДНЯ 1899 Р.

Чернівці, 7. 12. 899.

Новий Світ, ч. 61.

Високоповажаний пане доктор!

Приходжу до Вас з великою просьбою.

Я зладила з п[аном] Маковеем на предложення одного німецького літерата збірник малоруських новел на німецькій мові. В той збірник увійшли новели Стефаника, Мартовича, Кобринської, Маковея, Лесі Українки, Олени Пчілки.

Окрім Ваших новел, з котрих мав перекласти за вашим дозволом п[ан] Роздольський одну або дві, і по котрі-то писали-сьмо до нього вже двічі, маємо майже вже всі виготовлені. Розходиться тепер лише о вступне слово.

Хочу Вас просити, високоповажаний пане докторе, чи не були би Ви ласкаві дозволити, щоб перша часть Вашої прегарної розвідки “Русько-українська література” увійшла яко переднє слово до зібраних новел? Єсли б Ви се дозволили, так моя просьба піде ще дальше. Мій брат дозволив собі перекласти згадану повище працю Вашу. Будьте ласкаві, пане доктор, коли були би-сте прихильні моїй просьбі та не відмовили їй – переглянути переклад і єсли би було ще потрібно (се вже як Ви скажете, пане доктор) поробити деякі замітки до праці (зі взгляду, що она пішла би яко вступне слово), поробити їх ласкаво і вислати назад на мої руки. Потім я би переписала манускрипт і вислала все разом до друку.

Щодо німеччини мого брата, то не єсьм певна, чи не зарвались де похибки. Не мала-м ще часу переглянути перевід; дістала-м его доперва вчора, а завтра висилаю вам. Однак єсли знайдеться похибка, то я поправлю її.

Під якими услів'ями вийде збірник новел, я ще докладно не знаю – подам їх в своїм часі, коли довідаюсь.

За книжку Meyer'a “Die Hochzeit des Mönchs”¹, котрою справили Ви мені, високоповажаний пане доктор, правдиву втіху і за котру подякувати Вам просила-м п[ан]а д-ра Коцовського ще вліті, – дякую ще раз сердечно.

Вис[око]пов[ажаній] пані Вашій прошу від мене поклонитися. Я думала, що побачусь з нею минулого місяця та й відкладала все писання до неї, але позаяк не буду тепер у Львові, аж з весною, так напишу вскорі. Хочу її дещо з свого побуту в Росії оповісти.

В надії, високоповажаний пане докторе, що не відмовите мені моєї просьби, пишусь з правдивим, глибоким поважанням

Ольга Кобилянська

¹ Мейера “Весілля чернеця” (нім.).

164. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

12 ГРУДНЯ 1899 Р.

12 / 12 899. Чернівці.

Ласкавий Пане!

Лист Ваш і картку дістала-м. За лист сердечно дякую. Я не відписувала-м Вам зразу, бо спішила вже з “Übermensch’em”¹ до кінця, щоб потім за одним заходом все відіслати. Саме нині закінчила его читати, а нині наспіла і Ваша картка. Завтра висилаю вже все, і дуже дякую, що були-сте ласкаві оставити мені книжку досі. Она доволі интересна, лише треба при читанні і свій розум мати. Сей автор зарозумілий і, видно, поставив собі вже а priori² всяке стремління до “Übermensch’a” до absurdum³ звести. При кінці і [на] початку она интересніша.

Слава Богу, що ви вже з оков вирвалися, я собі можу представити, як Ваша душевна м’якість і ніжність у такім грубім і деспотичнім milieu⁴ терпіла! Ви се, певно, немов тяжку недугу перебули. Та слава богу, що перебули. Я зараз на поштовий штемпель дивилася, звідки Ваша картка, та з радістю побачила, що Ви вже дома. Дуже Вам дякую, що-сте такі добрі і хочете до “Шайка” Якововського братись. Передне слово я, мабуть, таки сама напишу; от добре, що-сте пригадали, я не думала об тім. Тиждень назад я вже переклади Якововському (збір руських новелеток) вислала. Ой, се вже Ви рацію мали, як писали мені, що шкода здоров’я і часу! Я і сама собі те [саме] до свого серця сказала, та лиш вже не казала нікому вголос. Не хочу я більше такими працями займатися. Я таку охоту мала свою розпочату повість писати – страх!

Та що з того, треба було все лишити і переклади кінчити. Я боюся, що Якововський загнівався на мене, але не через те, що его книжка ще не вийшла, лише через те, що він мав

¹ “Надлюдиною” (нім.).

² Наперед (лат.).

³ Абсурду (лат.).

⁴ Середовищі (франц.).

надію, що я его повість “Locki” схочу перевести на руське, тим часом я ему те не вчинила. Колись-то питала-м, чи мої новелки вийшли вже в его накладця, а він ще і досі не відписав. Ну дарма, я се не можу ему зробити. Він собі думає, що в нас так, як в німців, вгірочім і на самім ділі нема нічо особлившого. Буду видіти, може, тепер, по висилці перекладів, що напише. Чи Олександр перебере наклад на себе – ще не знаю. Я, може, тото таки сама на себе візьму. Напишу Вам ще.

Що Вам про Русь нашу писати? Був і вечірок, і сходини вже в новому домі, та я ніде не була. Вчора були знов сходини, пішла-м на годину, але вернула вельми утомлена назад і не піду скоро туди. Не ображуючи нікого, але мене все те не бавить і не тішить. Волію дома сидіти і яку книжку читати, а маю їх тепер дуже много.

Питаєте про Маковея. Він вже тут ходить, до школи, зайнятий модно, але, оскільки мені звісно, зайнятий більше своєю працею, як патріотичними справами. Се оно інакше і неможливо. Часом приходить і до мене, але рідко. Я майже щодня ходжу на “Гаряче” на прохід; чогось боюся з людьми стрічатися. Я така невдоволена з себе, пане Лукіянович; кажу Вам по правді, якби я могла знов багато писати, було би мені добре. Я вибилася з толку, і се мене попсувало. Вчора писав мені Матушевський з Києва щиро і тепло пише, лиш я ему не зможу так відповісти. Я тепер таки погана – і не можу “докупи зібрати” себе. Коли думаю про Вас, я Вас все пам’ятаю, як Ви в нашій альтані сиділи, і ми говорили. Пригадуєте?

Та й Ржегорж вмер. В Празі хорував лиш кілька днів. В мене осталося якесь потайне задоволення, що ми – і Ви, і я – так про нього дбали. Ся дрібонька смутна пам’ятка лишиться нам на ціле життя. Прощаючись з ним, я знала, що не побачу его більше. Ах, мала би я Вам ще одне сказати – Ви є такі добрі і ніжні, можу до Вас мов до брата говорити. Та на сей раз здоровлю Вас сердечно і пишусь з поважанням

Ольга Кобилянська

Олександр перебував пару день вдома. Мама каже Вас сердечно поздоровити. Дуже Вас жалувала, як-сте були

у війську. Каже Вам те написати, а “учений Рабі” каже Вам кланятися. Він, як звичайно, дуже зайнятий і вічно не має часу.

165. ДО ЄВГЕНІІ ЯРОШИНСЬКОЇ

19 ГРУДНЯ 1899 Р.

Дорога панно Генечко!

Дуже дякую Вам, що помимо такої тяжкої праці даєте мені звістки про себе. Я не писала скоро би у час справді все одно і то саме, і не дуже то потішне. Я подивляю Вашу велику витривалість, а думаю собі: се лиш Ярошинська може.

В нас нічо особливого нема. Люди веселяться, як уміють; щонеділі якісь “Андреї” та “Миколаї” справляють, або не, то просто сходи́ни. Але я рідко коли іду, бо така забава мені заглу́па. Сиджу тепер та пишу потрохи свою працю, або не, то читаю. Хтіла би-м вже дуже дістати свою стипендію та виїхати трохи де в світ, до Відня, або знов до України. Трохи скучно на однім, та ще до того нуднім місці сидіти.

З проф[есором] Стоц[ьким] я лиш раз і то дуже коротко бачилася, і він був до того в дуже лихім гуморі, так що я не могла з ним про Ваші письма говорити, однак не забуду.

Пишіть, що Ви поробляєте, чи здорові-сте, бо то, хто знає, який там вікт швабський той.

Чи Вам часто з дому пишуть? Через свята буде Вам, певно, прикро, ну, але що робити, man muss das Kreuz schon z u Ende tragen¹. Вірте мені, що я подеколи також такі гіркі хвилі переживаю, що хотіла би-м хоть на хвилину деś далеко, де мене ніхто не знає і не чує, опинитись. Та то вже така наша доля.

Не знаю, чи знаєте, що Галіп вже з Ол. Білінкевичівною женився, так відразу пішли і слюб взяли, і вже.

¹ Потрібно свій хрест нести до кінця (нім.).

Я дуже тішусь, що як верните, то, може, тут, в Чернівцях, орстановитесь; бо де ж уже знов на село вертати?..

Моя мама каже Вас сердечно цілувати, а братова – поздоровити. Она все збирається до Вас написати, але нім она збереться, Ви, певно, назад вернете.

Пишіть мені, дорогенькі, хоть по кілька слів, аби-м знали, що з Вами діється, бо лиш одну маю прошеньку.

Щиро здоровлю Вас,

О. К.

166. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

23 ГРУДНЯ 1899 Р.

Ласкавий Пане!

Ваш лист і манускрипт одержала-м і дуже дякую. Манускрипти вже передала до друку, думаю, однак, що заким вишлете Titelblatt¹ і заким ще прилагоджу звісний стишок, то не зачнеться “Шайк” друкувати. Щодо накладу, то я таки рішилася его на себе не перебирати. Мені більше о тее ходило, щоб я могла Якобовсь[кому] прислугу зробити, на которій ему много залежить, а зиск той з книжок буде (боюся) з прикростями перемішаний, тому волюю всего зректися. Нехай бере Ст[оцьки]й наклад на себе, як хоче. Я так привикла з книжок жадного зиску не мати, що мені тепер і мало на тім залежить. По-друге, у мене і нема тепер на тото часу, і грошей, і гумору. Тепер я вже на серіо² забрала-ся до своєї повісті і була б дуже рада, якби-м не потребувала її знов переривати. Те, що ви мені про С[тоцького] писали 1, справді брутально. Тепер пишу лиш тих кілька слів, аби-сте знали, що-м манускрипт одержала. Колись пізніше на-

¹ Титульну сторінку (нім.).

² Серйозно.

пишу більше. Олександр приїхав на пару день. Каже Вас поздоровити, а заразом і Наталця Окуневська. Поки що дякую дуже за Ваш щирий лист і за перевід.

Колись, як се Вам не завдасть клопоту, будьте ласкаві вислати мені під опаскою¹ новельки Якововського. За Лермон[това] Ви мені нічо не винні.

Здоровлю Вас,

О. Кобилянська

167. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

30 ГРУДНЯ 1899 Р.

30. 12. 899.

Пане Стефанік!

Я боюся, що маєте велику гризоту, коли мовчите так довго. Як мається Ваша добра мати? Чи дістали-сте мій лист? Писала Вам Леся Українка? Єсли у Вас нема великих клопотів і Вашій мамі ліпше, так, будьте ласкаві, вишліть мені мої книжки. Дуже мені їх потрібно. Не думайте, що не хочу їх у Вас лишити, я їх справді тепер потребу, інакше ніколи би-м не писала. Як буду далі “Rundschau” тримати, вишлю Вам знов кілька чисел. Думаю, що буду тримати. “Наші люди на селі” я обіцяла до Вижниці вислати. В “Rundschau” маю кілька розвідок прочитати.

Здоровлю Вас щиро, дайте знак життя!

О. Кобилянська

¹ Рекомендованою оплатою.

1900

168. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

12 СІЧНЯ 1900 Р.

Дорога панно Генечко!

З Новим роком всего, що Ваша добра душа бажає собі, то аби-сте менше клопотів мали! Вже доволі давно не мала я від Вас звістки і не знаю, чи здорові-сте і як Вам поводиться. В нас все по-давному. Свята перебулились-мо от так. А Ви як?

Казав мені Стоцький, що звідти прийшли про Вас дуже а дуже гарні і похвальні звістки; то Ви се, мабуть, і самі зміркуєте, що німці з Вас задоволені. Коби-сте вже борше вернули. Знаєте, і я маю добрі вістки про мою стипендію, а на другий місяць надіюсь її вже получитьи.

В нас Русь бавиться, як може; щонеділі сходини, а 1 лютого мають бути великі вечерниці.

У “Вістнику” вийшла студійка проф[есора] Грушевського про Кобринську і її твори, і досить красна. Я знов мушу переривати свою працю та братись за якийсь там переклад. Що бідний Турбацький умер, може, вже з газети знаєте? Такий молодий та й талановитий, і пішов! Дуже мені его жаль. Стефаника мати померла. Він її дуже-дуже любив.

Пишіть, дороженькі, що коло Вас чувати. Чи все маєте стілько праці? Коли думаєте вертати? Маю Вам много оповідати. Так писати годі, дуже спиняє мене інша писанина в кореспонденції.

Пишіть конче, хоть кілька слів. Вже так давно не мала-м жодної звістки; боюся, аби Ви не хорували.

Ваша стара,

О. Кобилянська

169. ДО ОЛЬГИ ФРАНКО

14 СІЧНЯ 1900 Р.

Чернівці, Новий Світ, ч. 61.
14. I. 900.

Високоповажана, дорога пані!

Приходжу до Вас з великою просьбою. Прошу ласкаво спитати в пана доктора, чи не позволив би він мені перекласти его новелку “Яць Зелеп[уга]” на німецьку мову? Потребую ту новелку конче для збірника новел малоруських, котрий має вийти в Дрездені. І чи не не могли би Ви, добра пані, надіслати мені ту новелу? Я її не можу тут нігде дістати.

Будьте ласкаві, дорога пані, відповісти мені, як змога найскоріше; я маю все збірник готовий, а ніяк не хочу его без новели пана доктора відослати.

Буду Вам дуже вдячна.

Здоровлю Вас якнайщирійше.

Ваша Ольга Кобилянська

В[исоко]п[оважаному] пану доктору мій уклін.

170. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

28 СІЧНЯ 1900 Р.

28. I. 900.

Я мала нині охоту до Вас зайти, але думаю, що, може, і Ви, як мій брат, зайняті тепер писанням свідоцтв, а по-друге, тепер і нелегко вийти мені з дому самій. В нас таки є п. Абрисовська з Косова (сестра того хорого, що фотогр[афію] его маю). Подумайте, помимо того, що я відправила, приїжджає

стара з донькою; я того дня з Димки вернула – просила так довго, доки і не прийняли. Я нараджувала наші дома – не хтіла. Захотілось людям якихось моїх спеціальних впливів на доньку! Се, певно, гарно, що мати, не знаючи мене особисто, має до мене таке довір'я, але я їх не розумію. Що они від мене хочуть? “Лиш аби була в Вашім товаристві”, – казала стара; при тім говорила много про красу науки, але ж я не учена і не почуваю в собі прикмет виховавчині. Я заховуюсь пасивно і не відзначаюся ніякою ученостію! Пане Маковей, я тепер така роздражнена і в мене погано на душі – я їх, певно, в лихім світлі перед Вами уставляю.

В мене тепер знов менше часу, я стіснена, і оно так погано! А ніяк не можна було жінці відмовити, так сердечно просила. Але дівчина не дуже поривиста до праці, бачить не раз, як я звичайною домашньою роботою “розчибаюся” (мама мені знов хорує – вже від двох неділь) – она навіть і порохи не допоможе мені стерти, а здорова така, і велика, і файна. А знає дуже добре, що я дорожу кожною хвилиною і що все говорю про те, що мушу до переводу “Яця Зелепуги” братися, і що мушу перевід скоро відсилати, але зрештою не можу нічо на ню сказати. Она маломовна і любить так, як я, по обіді на софі лежати.

Я хтіла вчора з Вами говорити та й не могла. Я не знаю, що оно все так між чужими, що я справді не можу, не щоб не хтіла; все мені треба зараз якогось високого муру від товпи, щоби ніхто нічо не чув і не бачив. Се глупо, лиш я вже інакше не можу, хоть я під тим не раз терплю. А на остатку Ви ще пішли собі іншим шляхом. Я признаю, що медвежа голова мудрійша від мене, але часом она або дуже наївна, або дуже вперта, так, як вчора.

Франко писав. Посилаю картку. Може би, Ви могли ту передмову тепер під час ферій зладити? Я Вам нею вже mocno дошкулюю, але Ви вже не гнівайтесь; за те то все зробить нам колись велику потіху і будем мали сатисфакцію. За то пішліть мені колись купу зошитів і я їх покорежую. Буду дуже уважати, аби блудів не лишити і дурницю не стрілити.

“Київську старовину” також посилаю.

Посилаю Вам “дрібницю” на балъ, хоть не знаю, чи піде-те. Дістала-м дві; її треба збоку в кишеню упхати і нехай трошки визирає. Ви вже знаєте як, або врешті зробить, як хо-

чете. Я правдоподібно піду, бо без мене Абрисовська не піде, а таку прикрість не хтіла би я їй зробити, те она собі в мене не заслужила, лиш я боюся, що в мене до того часу ще сильний катер розвинеться, бо я вже вчора нездорова була.

Зайдіть коли до мене. Правду сказавши, я найліпше люблю, як Ви в моїй хаті є, і тут в куті на софі сидите і курите. На сходуни не піду. Шкода часу, а забави і утіхи не маю там жадної. Буду перекладати “Яця”; в нім знаходяться і [нрзб.], і не знаю, як то перекладати.

Ага, і з Росії маю лист, інтересний і гарний.

Як зайдете до мене, то принесіть і подаруйте трохи табак. Будучи в сестри, я мусіла курити, бо она з чоловіком дуже курить, а тепер і мені заочується морити себе. За то дістанете щось від мене, се я для Вас роздобула.

А тепер будьте gut.

Ольга

171. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

1 ЛЮТОГО 1900 Р.

1/2 1900, Czernowitz.

Ласкавий Пане!

Я Вам давно не писала, хоть все збиралася до Вас писати та подякувати Вам, що Ви хоть як далеко, та все не забували і клопоталися моїми справами. Вчора я дістала покорегований фейлетон¹ і Ваш лист, писаний з подорожі до Росії. Щиро Вам дякую! Но представте собі, пане Лук'янович! Ви тільки трудилися, і писали, і журилися, а вчора від редактора довідуюся, що він з попередніх новел зовсім відбитки не робив. Казав, що ему о тім ніхто не казав, і він нічо не знав. Можете собі представити мої прикрі чувства! Я ему

¹ Тут фейлетон означає газетний підвал.

через Власька манускрипт переслала, і сей йому сказав, що сі новели мають за “Сатаною” друкуватися, що мають з них відбитки робитися, і казала-м йому ще сказати, що буду сама коректу провадити, а він на те відповів, що він сам буде вже коректу провадити. Тогди, чи вже другий раз (мені здається вже до “Altberlin”¹ новели) я залучила ще і один Ваш малий лист, де Ви часто лиш в такій справі пишете,— і він же таке нам наробив! Ну, представте собі лише, пане Лук’янович, що я тепер Якобовському напишу, котрий з місяця на місяць книжки ожидає? Не можу Вам сказати, яку се мені прикрість зробило, справді не знаю, що тепер Якобовському написати. Він займавсь виданням моїх малих новел, за его старанням вийде і “Царівна”, клопочеться і виданням переложених мною новел, а я йому навіть одної прислуги не можу зробити.

Вчора, коли ми з Власьком розбирали, як він Шпиткові новели розбирав, сей (Власько) мені доперва каже, що коли передавав Шпиткові новели Якоб[овського] і казав, що відбитки мають робитися, сей відповів, що він о ніяких видбитках не знає, і не журиться, і що се треба з Сікерським обговорити. Власько мені о тім нічо не говорив, інакше я би була знала, що не маю що на Шпитка числити, так я була спокійна, що він вже провадить ту річ, і не мішалася йому в справу, лише коли наступала між новелами надто велика павза, я все просила то через одного, то через другого, щоб друкував, бо, мовляла-м, “коли вже раз Якобовський дістане ту нещасну книжку?” З Стоцьким я більше о тім не говорила; він справді мав стільки своїх клопотів, був і слабкий (виїжджають з жінкою до Лямана нині), що годі було з ним о тім говорити. Впрочім, признамся Вам, він мені не симпатичний і я не люблю з ним говорити, взагалі die ganze Sippe in D-r Petrowiczgasse² мені не симпатичне, почавши від самого редактора і его часописі, аж геть-геть і т. д. Відколи вже Маковей, то він напивав, щоб скорше Якоб[ського] друкувати; заніс редакторіві “Шайка”, а коли стихи були зле повкладані, він покорегував те, і хиби також інші спростував. Але Маков[ей] думав, що Шпитко знає, що відбитки

¹ “Староберлінська новела”.

² Вся кліка на вулиці Петровича (нім.).

робляться. І Маковей, і Будзинов[ський], і Турбацький, і Ви попсували-сте мене, бо все для мене робили, що треба було, а тепер я думала, що Шпитко також займеться тим, позаяк я его о те через брата просила. Тим часом ему ані снилося! Страшно мені прикро. А Ви стільки часу стратили, і стільки писали і журилися – і що ж з того? І Бог знає, що мені тепер Якобов[ському] писати? Що він буде собі о нас, русинах, думати? Се мені найгіршу прикрість справляє.

Нині відіслала-м Вам числа “Буковини”, всі, де [є] про статтю в “Czas”i, не знаю, чи дістанете їх. Я ще багато клопотів з своїми переводами новел для Якобовського мала. Якийсь пан Роздольський обіцяв кілька новел з руського на німецьке зладити і не зладив, так що я мусила все сама перекласти; послідню новелю відсилаю завтра. Закинула геть свої писання, щоб вже там слова додержати. Тепер мусили-сьмо ще якусь панночку до себе прийняти, чи хтіли, чи ні – час трачу окрутним способом – мама мені все нездужає потрохи, якомсь так все глупо уходить, що я до нічого не приходжу. Зовсім занедбалася. Не дивуйтеся, що не писала-м. Я для всіх мусила мати час і мушу его мати, лише для своїх приятелів і для себе не можу на нього здобутися. Ет, ліпше про те не говорити. Були-сте в Києві? Що чувати коло Вас?

Здоровлю Вас щиро, враз з Власьком. Він кличе з другої хати, щоб Вас поздоровити, а мама все дуже і дуже добрим словом згадує Вас. Коли почула історію з відбитками, сказала: якби був Лук’янович – певно би того ніколи не було! Дуже вони Вас цінять, а головно, як она каже, за Вашу делікатність.

172. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

16 ЛЮТОГО 1900 Р.

Дорога панно Генечко!

Так довго ми до себе не заговорили, як би і не зналися. Що Ви поробляєте, дорогенькі, чи здорові-сте? Чи будете

ще так довго межи німцями, і маєте все ще стільки праці? Дуже би я рада почути від Вас яке слово; колись-то присягли-стися мені, і я се собі зараз витолкувала-м, що дістану від Вас лист. А позаяк лист не прийшов, то я сама пишу.

Тут, на нашій Руси, нічо особлившого не чути. Др. Стоцький щось не здоров і хоче до Лямана їхати, мав катер; ніби ему вже трохи ліпше, але хоче їхати до Лямана.

Люди наші бавляться, як уміють, мають щонеділі сходити з танцями в Народ[ному] Дому, а і так великі вечерниці. Вашої сестри не бачила-м ані разу тут. Я рідко ходжу на сходи з танцями, бо чого буду собою вигуйкувати? Маю все дуже много праці, окрім того, мусілись-мо прийняти одну молоденьку паняночку до нас – дуже нас просили родичі, під свій вплив “літератки” русинки.

Отже, знайте, Леся Українка вибирається до нас вліті, напевно, з своєю сестрою. Тоді мусите також прибути. Потім поїдемо разом у гори. От коби-сте вже раз позбулися всяких тих іспитів та клопотів, та тут межи нас вернули, було би добре. Я про свою стипендію сподіюся рішення сего найдалій другого місяця. Ніби маю надію, що одержу її; що опісля пічну, ще сама не знаю.

Пишіть, дорогенькі. Я тепер звичайно картками розписуюсь, бо нім би-м зібралася до листа, то й би далі і пів року минуло.

Тут була знов Славянська. Чи дістали “Вістник”? Там обізвався в другім числі один досі “безіменний” письменник чудовими гуцульськими образочками, а в першім числі писав Грушевський про Кобринську, деś вже душа на місце стала.

Будьте здоровенькі та й пишіть про себе, та не думайте, що ми забуваємо про Вас.

Ваша Ольга Кобилянська

173. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

26 ЛЮТОГО 1900 Р.

Чернівці, 26. II. 900,
Новий Світ, 61.

Пане Стефаник!

Вашу картку дістала. Часом мені здається, що межі нами струна урвалася і що біла лілія вже зів'яла. Тоді мені жаль стає – і я питаюсь: “Чому?” Ви повинні завше моїм товаришем остатися. Дуже жалувала-м, що не застали-сте мене тогди, як відвідували мене. І не знати чому саме тогди мусила я виїжджати? Коли мені сказали, що Ви були, – я просто не вірила: “Стефаник був, а мене не було?” А він справді був, і мене не було... А мені все ще жаль було, що Ви вже мами не маєте і ніколи її вже мати не будете. Я хтіла Вам руку стиснути і сказати: “Пане Стефаник”... і більше нічого. А тепер Ви вже скоро в мене не будете. Пишіть від часу до часу. Нема в мене много добрих товаришів – і я хочу знати, як їм поводитьсь, коли смутні, а коли в них уста усміхаються. Коли в них буйне волосся побурене, а коли оно погідне. Чуєте, пане Стефаник?.. Я довго мовчала, бо мала багато роботи з перекладанням; на мене наостанку все припало, і я сама мусила все приладити. Перед тижнем скінчила-м ще одну новелу Франка переводити. Відтак вступне слово Маковея. Чи Ви одержали надісланий мною Вам зошит “Gesellschaft”, де Ваш “Лист” надрукований? Знайте, пане Стефаник, Ви маєте в мене 1 фр. 42 1/2 гр. Я дістала 2 фр. 85 гр. за перевід і половина з того Вам припадає; я тримала, тримала ті гроші для Вас, все хтіла сама передати Вам, аж раз мені страх потрібно було грошей, і я собі їх визичила – тепер я їх Вам винна. Щоб Ви се знали, пане Стефаник. При першій нагоді, що одержу який гонорар – а я маю вигляди, – я їх Вам відошлю і гарненько подякую, що ждали. А Ви будете добрі і не загниваєтесь. Правда?

І що Ви дієте? Уявляю собі Вас, як ходите – з побуреним чорним волоссям своїм і не усміхаєтесь. Ваша душа десь все

звернена туди за чорним полем, за рівниною, що дише самою тугою і смутком, і Ви ненавидите місто.

Писала Вам що Леся Українка? Она держала відчит в Києві про Федьковича, мене і Вас. Взяла Вас за буковинця. Той відчит знаходиться в мене, і я его, правдоподібно, видрукую. Один молодий українець, дуже інтелігентний і поважний хлопець, писав мені (я з ним пізналася на пароході, вертаючи Дніпром з Шевченкової могили), що она справила тим відчитом правдиве свято людям. Читала Ваші і мої кусні – і викликала сильний ентузіазм. Я думала, що Вам сама писала, она їде тепер, а може, вже і поїхала до Фінляндії, і до Петербурга, та й до Риги. Писала мені дуже гарний лист. Чи були-сте у Морачевських? Що она робить? Я пізнала молодого Гаморака, тогди як їхав з Вами. Був у нас на вечерку руськім. Сама не знаю, чому мені Вас дуже живо нагадав. Ми говорили і про Вас, а потім я его післала гуляти; він же таки молодий! І він пішов. Я майже зовсім не гуляла. Книжки одержала. Ожидаю листа від Якобовського з Берліна. Як подобаються єму Ваші новелки? Чи будете що писати? Я почала якийсь нарис цими днями, але вже не подобається мені. Возьмусь знов за свою дальшу працю.

Пане Стефаник – не забудьте, пишіть бодай картками.

Оль. Кобилянська

174. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

13 БЕРЕЗНЯ 1900 Р.

*Чернівці.
13.М[art] 900.*

Ласкавий Пане!

Я не відписувала зараз, бо хтіла-м ще доконатися, що з тою нещасною книжкою. Отже, бачите, і “Шайка” не дру-

кував відбиткою п. Шп[итко]. Отже, не можна вже тут нічого зробити. П. Маковей сам “Шайка” носив до него і говорив з ним, а помимо того через его недбальство маємо таку прикрість. Тепер буде М[аковей] писати до Львова і будемо там наше щастя пробувати. Власне, сими днями писав мені Якубовський і питав, чи не забула я випадком про его книжку?.. Ми будемо конче старатися книжку его видати. Як дістанемо відповідь зі Львова, зараз Вам напишу. Дуже я Вам вдячна, що Ви так щиро клопочетеся моїми справами. М[аковей] казав, що Ваша рада дуже добра, отже, буде писати до Львова. Поки що здоровлю вас щиро

О. Кобилянська

П[ан] М[аковей] кланяється і здоровить Вас.

175. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

31 БЕРЕЗНЯ 1900 Р.

Будьте ласкаві, пане Маковей, передайте мені Дорком 3-тій зошит “Rundschau” – потім будете далі читати...

Я вчора забула спитатись Вас, як Ви властиво маєтеся, хоть прийшла до Вас з тим питанням на устах. Я трохи пізно заснула та й різне передумувала.

Як Ви ще маєте катер в грудях – так пийте гаряче молоко. Не кажіть, що я Вас нуджу, але я Вам се мушу сказати. Най Вам п. Івасюкова зварить его, а відтак Ви грійте его собі на Schnellsieder-i¹ і пийте дуже гаряче перед сном – або і по каві трохи – коли-небудь, зрештою. Як не схочете се пити, то пийте се: най Вам дадуть гарячого чистого окропу (також можете і без помочи Івасючки зладити собі), візьміть склянку чистого гарячого окропу і дайте до него з дві повні ложечки від кави меду і потім надушіть соку з цитрини

¹ На спиртівці (нім.).

і пийте пере сном. І в днину, але найліпше рано перед сніданням і ввечері перед сном. Се средство від Лямана на грудні катери і кашлі. Тим рятується часто мій швагер і сестра, а властиво швагер. Але Ви се мусите довший час – щонайменше з тижднів-два – робити. Одна знайома моя була раз дуже на лаки хора, її вислали лікарі до Мерану, бо не знали, що з нею робити. Она поїхала до Лямана і він їївилічив. Се средство від него привезла і пила довший час рано і ввечері. Сама мені оповідала. Тепер она зовсім здорова і має двох хлопців, як zwanzige-ри¹.

Слухайте мене, пане Маковей, і робіть се. Ей, якби я була на місці старої Івасючки, я би Вам не дала мучитись тільки глупим натром! Копнула би я его ногою, щоби не вернувся більше. Глупо страшно, що я лиш раз через дорогу сиджу і можу Вам хіба листи писати. Але Ви хоть читайте мої листи та робіть то, о що я Вас прошу, як не мусите конче, не їдьте до Львова. Мені все здається, що як Ви поїдете туди, то повезете собі свіжої інфлуенції. Врешті – Kopf hinauf² – і пийте, о що я прошу. Се таке просте і легке до виконання, а таке важне і для Вас хосенне – одно і друге, що аж проється робите се.

Мама нині казала, що не їде нікуди на свята, а буде в своїй хаті сидіти; отже, і я не їду. Маю інший план, ми з Галькою уложили. Як побачимось, скажу Вам.

Ага! І не паліть дуже в Вашій хаті, і не накривайтеся дуже вночі. Се дуже ослабляє. Ви не смійтеся, що я таке пишу, але я не можу інакше. Врешті смійтеся, але робіть то все, о що я Вас дуже прошу, і робіть довший час. Ви, певно, позбудетесь всего. Я не знаю, але мені все здається, що в моїх руках, як в шпонах, є якась дуже велика сила, і я слабих від всего виджу. Одного брата я раз від смерти видерла. Я, пане Маковей, як собака над ним чувала, а потім тільки разів маму! Я Вам не дам хорувати, хоть я лиш через дорогу.

Будьте здорові!

О. К.

¹ Двадцятирічні (нім.).

² Голову догори (нім.).

176. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

2 КВІТНЯ 1900 Р.

Добрий товаришу мій!

Я до Вас страх довго не писала! По перечитанню Вашого посліднього листа видавалось мені, що Вам страшно байдужно, чи до Вас відзивається хто, чи ні – і я се розуміла. Ваша душа була така в смутку заповита, що годі їй було бавитися в пусті слова. А я теж не могла їх говорити. Потім прийшла Ваша книжечка і я кинулась читати її. Не все було мені в ній знане. Сердечно Вам дякую, що не забуваєте за мене. Не забувайте, пане Стефанік, за мене ніколи, хоть я і мовчати буду, я так само не забуваю ніколи про Вас. Мала багато домашніх клопотів і праці, написала якийсь там нарис, а тепер сиджу над довшою працею і вихісновую кожну свободну хвилину. Навіть не читаю багато, бо не маю як.

Що Ви поробляєте, коли приїдете? А головне, чи пише-те? Ой, пишійть, не знаєте яку потіху справляєте приятелям своїм, а і чужим. Ваш “Камінний хрест” вийде враз і з другими авторами, напевно, в Німеччині; писав мені Якобовський, що за 14 день дасть збірник новел до друку. Ваш “Лан” і “Діти” – сильне і зворушуюче, як всі Ваші образки. Посилаю Вам відчит Лесі Українки, як бажали-сте собі. Она зовсім інакше задивляється на письма, як наші люди.

Як прочитаєте мій нарис в “Вістнику” – напишіть, що думаете про него. Я гадаю, що він нашим людям не буде до смаку, ну, але мені на тім нічого не залежить; я щонайменше старалася приподобатись ним публіці. Коли думаете бути в наших сторонах? Я Вас дуже прошу, напишіть мені картку, коли будете, щоб була дома та не “утратила” Вас. Я виїду, може, де в гори. Сего року буду і в Белелуї. Моя мама дуже на ноги хорує – і ходити їй тяжко, а Ви Вашої вже зовсім не маєте. Але я маю Ваші листи, де Ви все о ній згадували і все терпіли, коли она терпіла. Ви любили Вашу маму. Тому, коли я тепер Вас згадую, згадую все і Вашу маму, хоть я її не знала. Ви сильно любили її, і терпіли з нею сильно – як пристойть Стефанікові.

Хтіла би-м, щоби-сте вже у мене були. Пишу пізно, та я, мабуть, одна з Ваших найвірнійших товаришів – хоть не раз мовчу. Нас гризота і повага життя чинить мовчаливими. Ждала-м і на друк Лесиного відчиту, щоби Вам его зараз відослати; та й діждалась его.

Не забувайте на мене, пане Стефаник. Думайте: “Там, на Буковині, жиє одна добра товаришка моя. Она мовчить – але она не мовчить, коли Стефаника боронити треба”.

Здоровлю Вас щиро. Стискаю міцно Вашу руку, тоту, котра так сильно малює двома барвами. Чорною і тою, що її лілія носить – і котрою “Вечірня година” переповнена, – біла. Здається, она ніжна, як у жінки, – а она саме желізо.

Ольга Кобилянська
900. 2 цв[ітня].

177. ДО ДЕНИСА ЛУКІЯНОВИЧА

8 КВІТНЯ 1900 Р.

Чернівці.
8.4. 900.

Ласкавий Пане!

Я, власне, носилась з думкою написати Вам, бо обіцяла-м донести Вам, що сталося далше з нещасними новельками Якубовського. І досі не знаю напевно, що буде з ними, тому не писала-м, але знайте бодай замір. Ми послухали з п. Маков[еем] Вашої ради і удавались до Крушельницького. Він відписав, що, *може*, видрукує новельки. Тепер я *борюсь* о то, щоб кілька тих нещасних екземплярів “Буков[ини]” роздобути і відослати Якубовському. Він вже знає, що его новелі книжкою не вийшли. Тут в друкарні спихають вину на Вас (!), кажуть, що Ви казали іншими буквами новелі в передруку друкувати. Ну, тепер “стрем-

лю” до того, як, власне, повище казала-м, видобути друковані числа новель і відтак вишлю їх вже сама власноручно до Крушельницького і Якубовського. Маков[ей] був вже сам кілька раз у Сузанського, і той все з дня на день обіцяє вишукати тоті числа. До п. Шпитка не хочу з нічим більше вдаватися, знаю, що і так буде все дарма. О, кажу Вам, пане Лукіянович, що тут все, а і взагалі з Рутенцями, переживати можна – се ж славне!

Недавно написала-м нарис. Вишлю его до Вістник[а]. Тепер взялась я знов до своєї давньої нещасної праці. Здоровлю Вас щиро. Як буду вже щось *певного* знати, не забуду написати Вам. Взагалі, хоть мовчу – то не думайте, що aus den Augen – aus dem Sinn!¹

Желаю і Вам веселих свят!

Власько і мама щиро здоровлять Вас.

178. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

13 КВІТНЯ 1900 Р.

Дорога панно Генечко!

Вітаю Вас щиро на нашій землиці. Надіялася Вас IV-того напевно, та й не діждалася Вас. Все мала-м на думці написати Вам дещо, та як то ми з своїми вічними клопотами маємо для всіх час, лише для себе не. Приїжджайте, коли зможете до нас. Вже така би-м рада побачити і побалакати з Вами, що “йой”!

На наші свята виїжджаємо до сестри на село, буду вдомадесь аж коло п'ятниці або суботи по святах.

Сердечно здоровлю Вас і желаю Вам і всім Вашим щасливе “Христос воскрес!”

Ваша Ол. Кобилянська

¹Зникне з очей – зійде з думки! (нім.).

179. ДО МИХАЙЛА ПАВЛИКА

15 ТРАВНЯ 1900 Р.

Черн[івці]. 15. 5. 900.
ул. Новий Світ, ч. 61

Високоповажаний Пане!

Ваше поч[етне] письмо одержала я. На жаль, не можу Вашої просьби взглядом звісного діла сповнити. Скажу по правді, що нема що віддаватись ілюзіям в книжкових справах межи русинками – а я ще дуже лихий агітатор; та се менше; але важнійше те, що нема так до кого обертатися.

На Україні я дуже добре гостила, хоть були і розчаровання. Як зможу, знов поїду. Жду на якусь стипендію, та, мабуть, не діждусь. Пізнала-м родину Драгоманових. Дуже щиро згадувала она Вас, шановний добродію, та переказувала, коли і побачусь з Вами, щиро а щиро поздоровити Вас.

Пишусь з прав[дивим] пов[ажанням],

Ольга Кобилянська

180. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

15 ТРАВНЯ 1900 Р.

Чернівці, 15/5 900,
ул. Новий Світ, ч. 61.

Високоповажаний добродію!

Дуже перепрошую, що так пізно відповідаю на Ваше почитне письмо, що мені справило правдиву радість. Не було мене вдома, а, окрім того, я все дуже зайнята – та отсе Ви, ласкавий добродію, один із перших, котрим я відповідаю. Се ж правда, що ми, хоть так близько стоїмо собі, знаємо так мало

друг друга. Я болгарської літератури, на жаль, майже зовсім не знаю – если б се не справляло Вам яких-небудь клопотів та не забиравало цінного часу, так будьте ласкаві обзнаномити мене з нею. Я – хоть по-болгарськи не знаю, – та вірю в те, що буду хоть почасти розуміти легшу лектуру, читаючи її в оригіналі. Російські діла читаю все найрадше в оригіналі. .

Просите мене, ласкавий пане, о мої письма. Я що зможу, дуже радо вишлю Вам в малоруській мові, но не знаю, що Вам вже звісно з моїх писань, що читали Ви вже, а що ні? Дещо маю в себе вдома, а дещо мож в редакції нашого “Літературно-наукового вістника” у Львові дістати, позаяк не всі мої письма вийшли окремою книжкою. Напишіть лише, що Ви читали, а я постараюсь Вам, о що просите, дуже радо. Минувшого літа познайомилася я з одним болгарським професором, паном Шишмановим з Софії. Я познайомилась з ним в Росії, в Києві. Ваших болгарських часописей я зовсім не знаю, чи маєте їх много? В нас єсть тепер кілька гарних молодих талантів, між іншими Василь Стефаник і Марко Черемшина. З жінок подам Вам ще адрес пані Наталії Кобринської (в Болахові, Галичина). Се ж дуже інтелігентна жінка, і може схочете з нею кореспондувати? Она також письменка. Тепер пробуває в Чернівцях пан О. Маковей. Котру з его новел читали Ви? Він в нас один гуморист. Я злагодила збірник малоруських новел на німецьку мову, і, власне, пан Лю[двіг] Якобовський займається видавництвом сего діла; сими днями напишу до нього. Чи Ви надовго вибрались до Берліна, чи давно проживаєте там, і єсть там много слов'ян? Чи Ви, ласкавий пане, пишете лиш по-болгарськи, чи також і в іншій мові? Я б дуже рада пізнати і Ваші твори; болгарська література – се ж для мене замкнений світ; оно смішно, но, на жаль, правда. Жиємо тут межи німцями, румунами та боремося за наші національні ідеали, а в Галичині неустанна борба з поляками.

Коли будете мали вільну хвилину, так напишіть мені; а коли можливо, вишліть щось із своїх творів. Буду Вам вельми вдячна. Скоро дізнаюсь, що Вам вже знане з моїх писем, так зорієнтуюсь, що Вам вислати і напевно вишлю. Тим часом здоровлю Вас по-щироу і кланяюсь.

Ольга Кобилянська

Пану д-ру Якобовському моє поздоровлення.

181. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[ТРАВЕНЬ] 1900 Р.

Подаю Вам слідуєче до відомости: нині є прогулька до Гореча. Маєрова і ще там хтось з пань і панів іде. Однак молодші ідуть вже о половині третьої, т. є. 6 штук дівчат (і я з ними) вперед. Старі приходять десь аж о четвертій. Як маєте охоту, прилучіться. Як хочете, то ідіть з нами о пів до третьої, а як ні, то з старими, а як зовсім не хочете, то також можна. Я іду борше, бо хочу довше в лісі бути. Окрім того, в нас потрохи нудно в хаті, бо родичі виїхали до Сучави. Чому я не маю собі раз також “Guten Tag”¹ в маю зробити? Якби-сте рішилися з нами зараз по обіді іти, то приходіть до мене зараз по 2-гій. О пів до третьої прийдуть прочі дівчата по нас. Але що в мене є дещо нове, листи і т. д., то, може, переглянете. Перекажіть через Юльку, а як би отсей документ Вас не застав, то як схочете прийти, то прийдіть зараз по 2-гій, щоб я відтак знала, чи ждати на Вас.

Будьте gut.

Ольга

Як хочете, то можете і Івасюка взяти, врешті – мені байдуже.

182. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

9 ЧЕРВНЯ 1900 Р.

Враз з горами і лісами, джерелами і нашими водами здоровимо Вас. В понеділок буде Александер і зробимо прогульку на одну скалу. Напишемо звідти. Се дуже гарна і самотна скала.

¹ Хороший день (нім.).

Медведя досі жадного не подибала-м. Проходи тут чудові, а що найкраще – людей нема. Ми все в трійці ходимо, і одна по другій. Тишина пишна, особливо вечерами, але місяць той самий, що у Вас. Пішліть картку з музики “Wo man spielt, da lass dich nieder”¹.

Може, завтра зачну писати.

Будьте gut.

О. К.

183. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

12 ЧЕРВНЯ 1900 Р.

Чернівці, 12 черв[ня] 900,
Новий Світ, ч. 61.

Високоповажаний пане!

Сердечно дякую за Ваше щире письмо! Все наново справляете мені радість, коли висилаєте мені своє письмо. Мені здається, що до мене долітає голос з іншого, яснішого та кращого світу. Я живу тихим, незначним, майже хінським² муром обведеним життям – і тому мило, як хто з культурного світу заговорить до мене.

Вашу новельку “Der Sängер”³ переведемо, напевно, на руське (малоруське) і видрукуємо в нашій органі “Буковина”, нім виїдете з Болгарії. Але знаєте що, добрий пане? Ви ж будете з поворотом їхати і через Буковину та Чернівці – коли їдете на Бухарест і Львів! Ви мусите через Чернівці їхати, тогди Ви вступите до мене – доконче, добрий пане, і я Вас познайомлю з нашою руською громадою, з п[аном] Маковеем і нашими діятельними русинами. Звідси, з Чер-

¹ Там де грають, зупинись (нім.).

² Китайським.

³ “Співак” (нім.).

нівець, Ви виїдете доперва далі до Львова, куди дамо Вам адрес і інформації. Ви приїдете, правда?..

Дуже дякую Вам, що казали-сьте мені вислати Ваші письма на німецькій мові і статтю про молоду Болгарію. Ми постараємось, щоби Вам прилагодити статтю про малоруську літературу для якої Вашої болгарської часописі. Також вдячна-м Вам, що хочете мені бути полезним в яким-небудь виданні малоруських творів по-німецьки. Може, буду коли і потребувати Вашу ласкаву поміч в таких ділах. Я маю охоту і замилювання до літературної праці, лиш, на жаль, часу не маю. Належу до тих літераторок, що можуть лиш тогди своєму улюбленому заняттю віддатися, наколи доперва всі домашні справи і клопоти абсорбували їх найліпші і найсвіжіші сили. Ледве що маю денно 2 години без перерви для себе!.. Можете собі представити, скільки я можу робити. А однак я без літератури не можу жити. Она мені потрібна до життя, як воздух. Я сама не раз дивуюся над собою, що я взагалі пишу... О, я би хтіла, щоби Ви приїхали до нас і щоби я Вам могла кріпко руку стиснути! Відтак їдьте собі далі в світ та будьте мені відти товаришем.

Що діється тепер в Вашій Болгарії? Пишіть мені. Я здалека пізнаю Ваше письмо на адресі, і важу в руках, – скільки писали Ви мені, і радуюсь.

П[ан] О. Маковей вишле Вам дещо з своїх оповідань і здоровить Вас щиросердечно.

Роблю Вас уважним, що новелька, про котру писалисьте, що вийде в болгарським ("Новость"), – се новеля Василя Стефаника. Я її ще в манускрипті читала і взагалі всі праці Стефаника дуже добре знаю. Боюсь, щоб не вийшло помилки, бо бачу, що берете вже по раз другий твір Стеф[аника] за твір Маковея. За адрес п[ана] Georg'a Adam'a дуже дякую. Єсли переписуєтесь з ним – то прошу поклоніться ему від мене. Колись напишу ему сама. До г. Якововського я вже давно не писала, все жду, коли вийдуть его письма на малоруській мові – а оно затягається. Він, певно, тим прогнівається, но я справді тому не винна. Люблю слова дотримувати і дуже часто терплю під недбальством і лінивистію своїх руських краян – та що з ними робити? В мене на душі тепер много гризот і смутку; і в лиху годину попа-

лось оно мені, та все за других; а саме тепер треба мені душевного супокою і рівноваги, бо я хочу кінчити вже довшу повість з народного життя – а коли чоловікові отвориться рана в душі – годі спокійно працювати.

Чи любите музику? Я страшно її люблю, але мене ніколи не вчили музики, тому я ніколи сама грати не вмію. Я очікую одну літератур[ну] стипендію – і коли дістану її, виїду на зиму до Відня. Чи Ви знов надовго до Берліна вернете? Пишіть, прошу Вас.

Щиро здоровлю Вас,

Ольга Кобилянська

Вам в Берліні, мабуть, гарно жиється?.. Я ніколи довго в великих містах не проживала – раз лиш кілька неділей в Києві була, де мені страшно сподобалось. Я, бачите, такий буковинський “мужик”. Найкращі свої літа в горах прожила, в чудових горах, пане Тодоров, – зате я їх пристрасно люблю і мов свою долоню знаю! Коли побачила перший раз степи – те мені почулось, начеб я без опіки осталась. Але вони, степи, мають свою красу. Тужливі і смутні – і зродили думку, знаєте, малоруські пісні, “думки” звані?.. Читали-сьте мою “Битву”?.. Я Вам вистараю конче свою новелю “Valse melancolique” – das ist meine Lieblingsarbeit¹. Маю таку живу охоту балакати з Вами – Ви приїдете, правда?

Щиро, щиро здоровлю Вас,

О. К.

Пришліть коли свою фотографію, як маєте; своєї Вам не пішлю, бо не маю і рідко даю фотограф[уватися] – впрочім я негарна, aber was liegt daran!² Та я Вас хочу мати в альбомі моїх слов'янських товаришів.

Чи знали-сьте проф. Драгоманова? А може, знаєте его зятя проф. Шишманова?

¹ “Меланхолійний вальс” – це мій улюблений твір (нім.).

² Але що кому до цього (нім.).

184. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 ЧЕРВНЯ 1900 Р.

Високоповажаний пане!

Я повних 3 години від села далеко на одній горі між чудовими скалами. Зо мною лиш Ольга О[куневська] і ще один панок. Але я вилізла вище і пишу звідси на самоті до Вас. Вид величавий, видно Чорну Гору, але она ще вкрита снігами. Погоду маєм прекрасну, скала тут подібна, як Рарив, лиш нижча. Але з неї прегарно видко. Зо мною малий гуцулик, тримає надо мною парасолю (бо спека), як я пишу. Кажу Вам, чудова прогулька; саме, як я люблю, немного людей. Позавтра їдемо з Александром на іншу прогульку верхом. Будьте gut. Підіть до моєї мами і скажіть їй, що наймені не присилає той лист з Німеччини, про котрий писала, що якийсь є, бо боюся, що пропаде, хіба, що вже вислала. Може, поїду сего тижня до Ясенова, тож най вже не висилає. Прочитайте той лист, аби-сте знали, що є. Малий гуцулик (14 літ) балакає неустанно, нема як писати.

Будьте здорові!

О. К.

Я ще ввечері по прогульці ходила-м купатися, вернули-сьмо о 8-мій, а вийшли по 10-тій зрання. Правда, що умію ходити? Підіть до мами задля листа. Прочитайте лист з Німеччини. Дістали-сте картку мою?

185. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

15 ЧЕРВНЯ 1900 Р.

15/6 900.

Я в Ясенові у Александра. Тут прегарна околиця. Вчера зробили-сьмо прогульку з Яворова верхом на одну з най-

кращих партій тутейших. Минали полонину і були і в стаї та оглядали процес бринзі. Се була прогулька а la Рарив. Звідти зійшли сюди в Ясенів. Нас було лиш кількох, між іншими – і молодий Танячкевич; дуже гарно Вас згадував.

Я буду, правдоподібно, в четвер вже дома. Ходжу страшенно багато, а прогульки наші гарні, що нас лиш не багато. Дівчата яворівські, Танячкевич і я, а вчора і Олекса.

Здоровлю Вас сердечно!

О. К.

Поздоровте Геню Пігуляк. Може, я ще і скорше буду вдома, як в четвер. Дістали-сте мою картку?

186. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

22 ЧЕРВНЯ 1900 Р.

Чернівці, ул. Новий Світ, 61.
22/6 900.

Високоповажаний пане!

Знов відповідаю так пізно на Ваш поч[тенний] обширний лист. Сими днями вернула я з гір, куди їздила, щоб скріпитися трохи та забути хоть на хвилю гамірливе місто. Нині відослала-м Вам деякі з моїх праць. Дві з них були друковані в “Neue Zeit”, а прочі поодинокі в німецьких наших часописах і в руських. Одну новелу, про котру кажуть люди, що она найліпша, не можу Вам вислати, бо не можу дістати число того “Літературного вісника”, де є друкована, а в самій редакції годі его також набутти – вийшли попросту екземпляри. Так само ще кілька інших коротких нарисів бракує в висилці. Свою найдовшу повість “Царівну” роздобуду десь конче та і вишлю Вам конечно¹. Сердечно дякую

¹ Обов'язково.

за Вашу ласкаву пам'ять, що вислали мені в "Gesellschaft" свою новельку, а окрім того, і болгарський збірник "На помощь". Дуже цікава була для нас Ваша праця (її читав і п[ан] Маковей) – як іноді пісня повстає, – та я думаю, що в перекладі она багато з своєї первісної свіжої краси поетичної стратила. Дуже жалую, що не розумію настільки болгарської мови, щоб читати літературні твори Вашого палкого народу! Інакше скористала би-м з Вашої ввічливості і доброти і просила вислати мені яку болгарську часопись. Мені здавалося, що буду мусила розуміти болгарські письма – та розумію з них так маленько, що, лучче вже сказати, нічого не розумію! Буду Вас, однак, дуже просити – будьте ласкаві, високоповажаний пане, – і если вийде вже збірник болгарських новель на німецькій мові – вишліть мені один екземпляр. Збірник болгарський вийде, мабуть, рівно часом з нашим малоруським, в серпні?.. Я маю сильну волю познайомити німецьку читаючу публіку з нашими авторами.

Если би Ви хтіли до Івана Франка віднести письменно, то его адрес: Д-р. І. Франко у Львові, ул. Крижова, ч. 12; D-r Iw. Franko in Lemberg, Kreuzgasse, № 12. Я думаю, що кореспонденція з ним буде для Вас очень інтерна. Ви пишете, щоб зділати комплімент п[анові] Маковееві за новелю "Камінний хрест". Се ж новелка Василя Стефаника – Маковей новела носить заголовок "Клопоти Савчихи". Пишете, що его одна праця – "Новость" вийде в болгарським; не знаю, котра б се могла бути – може, "Модний плуг"? Прошу ласкаво при нагоді мене о тім поінформувати. Також просила би-м Вас дуже, високоповажаний пане, вислати мені один екземпляр тої німецької часописі жіночої, в котрій скритикує п[ан] Georg Adam мої письма. Для мене буде оцінка его вельми інтерна, тим більше, що се буде перша публічна оцінка.

Чи маєте дещо з своїх праць ще в німецькій мові? Я б рада дещо Вашого також по-малоруськи видати; може, вдасться се мені з часом. З п[аном] Люд[вігом] Якововським стикаєтесь, мабуть, часто?.. Его твори (деякі) мають друкуватись ще раз в малоруській мові, лиш поки що не можу означити напевно термін. Се так трудно, я тут на Буковині, а справою его має займатися якийсь господин у Львові, котрий має много матеріалу видавати, а кожний автор бажав би

найскорше свої письма надруковані бачити. Ваші письма, ласкавий пане, для мене дуже інтересні. На жаль, се правда, що ми, слов'яни, знаєм себе менше, як других, нам зовсім чужих націй. Пан Осип Маковей має писати статтю для одної чеської часописі – про нашу новішу літературу, – я переведу статтю тую для німецької літератури – і, може, она придасться і для якої болгарської часописі?..

Поки що дякую щиросердечно за Ваш очень а очень інтересний і обширний лист. Єсли Вам час дозволить, напишіть знов, а я з найбільшою охотою відпишу Вам.

Щиро здоровлю Вас,

О. Кобилянська

P. S. Гос[подин] Сивенький, про котрого пишете, що его розказ появился по-болгарськи, – се малорос з України (з Росії), другим разом напишу, як зветься, – саме в тій хвили призабула.

Єсли би-сьте хтіли до В. Стефаника писати – то его адрес тепер: Herrn Wasyl Stefanyk in Czernowitz, Post Obertyn, Galizien. Він дуже радо відпише Вам.

Адрес пані Наталі Кобринської: in Bolechow, bei Stryj. Galizien¹.

Се широко образована жінка, з котрою хосенно говорити або кореспондувати. Дещо з її праць переведено на чеське, польське і російське.

187. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

20 ЛИПНЯ 1900 Р.

Я пишу свою повість, майже до послідних карток дожджу, а Вас нема. Як же Ви зовсім забули про мене! Мені здається, що я в гурті Ваших знайомих сталась послідною. Не маєте вже для мене часу.

¹ Болехів, біля Стрия, Галичина (нім.).

Щовечера ходила я по своїм дрібнім городі і мучилася. Послідні тижні були для мене найтяжчі в моїм життю. Гризота така тяжка, про яку я ніколи не думала, що она стане коло мене. Стала. Не задля себе – задля других. Пане Маковей, се сто раз гірше, як ми мусимо за других терпіти, а не можемо їм помочи, або не можемо нічо змінити.

Я думала і про Вас, все ждала і дивилась з города, чи не отвориться фіртка і не покажеться медвежа голова. Она не показувалася. Мені дуже-дуже гірко було. Я знала, що в Вас був вже вільний час, що Ви мої дрібні претензії до Вашого часу могли узглядити. Я се знала, і тому я ніяк не могла усміхнутись, коли про Вас думала. Я не можу тепер про то говорити, що кинуло тінь на мою душу, і що вплинуло і на моє писання, але, може, яке колись зможу сказати се Вам, або, може, і самі довідаєтесь. Я знаю. Оскільки і забули Ви тепер про мене, Вам стане жаль, що Ви не мали хвильки для мене і я сама була. Мені казали, що Ви їдете десь в гори. Їдьте. Я з того рада. Як схочете, що до мене написати – може повеселію. Але не знаю, чи буду Вам відписувати. Я затроєна, пане Маковей, подвійно.

Будьте здорові!

Їдьте в гори. Як побачите Черемош, і там, де місце спокійне і глибоке, згадайте мене. Казали-сте не раз, що жінки лиш на папері відважні, а якщо до чого – ховаються, як миші в діру. Я належу до тих, що ніколи не покажуть публіці то, що їм найсвятійше. А коли я проти Вас була на папері одверта і відважна, то я се справді була, але, очевидно, лиш проти Вас.

Поздоровте ліси від мене і усміхніться до них від мене. Я се тепер не можу.

О. К.

188. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

25 ЛИПНЯ 1900 Р.

Чер[нівці], 25. 7. 900.

Тепер поранок. В мене все охота зрання писати. Нині дощ цідить і захмарилося. В хаті моїй тихо і мене зібрала охота говорити з Вами. Я вже спокійніша стала. В мені була така буря і жаль, – а тепер вже перейшла. Двоє людей прийшло, і повірили одну тайну, і почислили на мою доброту. Я все зробила, що могла, – все а все, але не маєте поняття, як страшно вразили мене, а при тім мені їх шалено жаль! Я тогди нікого не хтіла видіти, знала-м, що ніхто не в силі того змінити. Вас хтіла-м чути. Ви є спокійні і розумні – і були би-сте мені добре слово сказали... Але Ви мені его і так скажете. Колись, як я Вам все розповім, Ви мені скажете: “Ви є чесний товариш” – і будете з мене довольні...

Пишу передпоследню сцену повісті своєї. Страх хочеться мені її скоро скінчити і новелю одну (розпочату вже, “Гріх”) писати. А потім, пане Маковей, – “Valse brillante”. Маю его в душі зовсім скомпонованого, лише тло томне. Треба мені ясного настрою, і потім він вийде brillante. Я себе знаю. Ви мені допоможете до того настрою, а як він, “Valse”, вийде пишний, so damit es auch im Berge erklingt – nicht nur im Tale¹, я его Вам посвячу. Напишу над ним великими буквами “Присвячую медведеві”. Представте собі, що за gaudium² для руської публіки. Але що се мене обходить? “Раз мати родила!” Раз треба і публіці втіху зробити.

А в “Vals’i” я вкладу всю веселість моєї душі, побачите. Я хочу, щоби він вийшов, як дрібонький клейнот...

Вчора запивала я у Стоцьких свої іменини – в городі під великим горіхом, і вечером. Стоцька сказала: “Нічо не хочу від Вас, панно Олю, лиш ще один “Valse melancolique”, а я сказала: “Буде, але тепер вже буде “Valse brillante” – страшне їй та думка подобалася. Наробили крику і, взявши за

¹ Так, що він зазвучить і в горах, а не тільки в долині (нім.).

² Радість (лат.).

слово, запили “Valse brillante”. Хіба що вму, то не напишу его – або як за одну ніч посивію...

Але, властиво, се все ще не те, чим я ношусь висповідати-ся Вам. Ви не смієте прогніватись, пане Маковей, в жаден спосіб. На те і є *gut*, щоб не гніватись, як я прошу. *Im Grunde meines Herzens*¹ кажу собі: хто Вам се скаже? Чужі – ні. А тії Ваші приятелі, що Ви їх тут маєте, скажуть Вам мно-жество іншого, лише се ні. Се люди з грубими інстинктами. Та й догоджують лиш простому звичаєві. На остатку готові зробити з чоловіка людину “*comun*”, дивитись спокійно, як она лізе на віз драбелястий, бере батіг в руки і стає звичай-ним фірманом на товпою убитій дорозі! Що їх чиясь душа обходить? Що їх Ваша душа обходить? По-моєму, Ви не на те покинули редакторство і не на те медведем.

Тії медвежі, що їх цигани в домах водять на ланту-ху, грають їм монотонні смутні мелодії, після котрих они гуляють – се страшно бідні звірята! Але тії, що свободні, снуються самими глибокими лісами і верхами, в котрих ще сила незломлена, і в котрих власна ще музика в гру-дях – проводарем до своїх походів – се пишні медвежі! Як заревуть, ліси німіють, а серни ховаються. О пане Мако-вей, вже то само поняття може страшно подобатись. Оно таке веселе і гарне, сонячне таке! Такий медвідь, пане Маковей! Він не любить товпу в долах і дав би їй в пику, якби она посміла наставити ему свою руку і попросити в свій район...

Ви тепер так часто нарікаєте на літературу і на літа ре-дакторства. А я питаю Вас, – що стратили Ви через них? Що на Вас батьки дорослих доньок через плечі гляділи, бо не були би-сте капіталом, що відкидає регулярно купони на фамілійний стіл? Здавте їх тепер медвежею амбіцією. Ви би були зовсім іншим чоловіком – як тим, що тепер є. Не жалуйте за тим, після родинного указу вихованим, а Вами утраченим, солодкавим щастям, що було би вже давно за-тупіло і задавило Вас. Оно хоче надто багато їсти і пити, а Вас би шкода було лиш тому посвятитись! А тії бліді хвилі жалю і болю, що Ви їх переживали, се тії самі, що все сти-рають плями душі і коли грубість життя і упокорення, коли

¹ В глибині мого серця (нім.).

низькість обставин плямить її своїми брудними дотиками, не жалуйте, що переживали-сте їх...

Та фаза літератська в Вашім життє поставила Вас на становиську der Einzelnen – aber auch der Höherstehenden¹ і зробила Вас тим, чим Ви тепер є. Чоловіком не шаблоновим, котрого мож за один раз напам'ять вивчити, а зовсім оригінальним, з іншою, своєрідною школою, чоловіком, із окремим світоглядом. Не жалуйте того всего, що Ви написали, а, що найважніше, – не відвертайтеся від літератури – взагалі від писання – ніколи!

Ще зимою, як ми раз відкись вертали і про писання говорили, я сказала, що мені страшно жаль було, якби Ви назавше писати перестали, а Ви сказали, що Вам би самому жаль було. А я сказала: “То своєю дорогою, але і мені би жаль було” – і відтак ми сміялись!.. А тепер, літом, Ви вже майже ворожо про те говорите і виходить, як би Ви тої інтелігентної фази Вашого життя соромились. Не можу собі помочи, але ніяк не можу з тим погодитись, щоби Ви відвернулись на все від пера! Нехай се хто інший зробить, але Ви – ні. В жаден спосіб – Ви не. Як Ви мене ніколи не слухали, то сим разом послухайте мене!.. Я не кажу, щоби Ви зараз засідали за який роман, взагалі не кажу, щоби-сте саме новелі писали, як не маєте душевного наказу на те, *я лиш кажу, щоби Ви не зарікались від літератури і від писання взагалі!* З Вас, приміром, може відтепер виробитись *знаменитий журналіст*. Се я пишу тверезо і думаю при тім і на німецьких журналістів. Ви думаете, що Ви би поза ними стояли взглядом новітніх ідей або в манері писання? Певно, що ні. Я знаю, що Ви мені се не повірите – Ви взагалі не дуже покладаєте на те вагу, що я кажу. От якби я мужчина, Стоцький (!) або який інший, то що іншого, а так я... (“Всі жінки однакові, – кажете Ви, – але вони не однакові, пане Маковей, – так як і всі мужчини не однакові!..”)

Інші починають писати, як мають по сорок років, – а Ви щоби переставали? Се не може бути – в жаден спосіб не може бути, – щоби Ви самі свої кращі почування поховали.

Я не була за тим, щоби Ви “Бук[овину]” перебирали, я боялась, що Вам не стане часу і ніколи буде Вам і відітхнути

¹ Людей єдиних у своєму роді, таких, що стоять вище від інших (нім.).

в повнім значенні слова. Mit einem Wort¹, Ви знаєте, чому я боялася, але коли ведення редакції не справляє Вам труднощостей, то ведіть її, але ведіть її так, як давно вели. Давно тішились люди на Ваші артикули. Подумайте – ведення газети Вами з кілька років – яка потайна школа для буков[инських] русинів! А якби Ви зовсім покинули перо – яка шкода Вашої голови! Ніяк не можу погодитись, щоби Ви розпрощались з писанням. Оно пристойть і належить Вам, як медвежість пристойть лиш Вам тому, що се Вам вроджене, а не напам'ять вивчене.

Якби-сте не хтіли газету вести, ну то не ведіть – але все хоть від часу до часу – пишіть що-небудь в “Буков[ину]”. Я Вам буду помагати, оскільки зможу і як обіцяла-м, і коли я справді раз до діла візьмуся, буду справу трактувати поважно. Взагалі, коли берусь за писання, не роблю се ніколи поверховно. Пізніше, певне, більше зроблю, взяла б часопись і на своє ім'я. Тепер я надто зависима в своїх матеріальних відносинах від свого батька – годі все робити, що хочеться, та вічно оно так не буде.

В Вас є нерви на журналіста як на поета, хоть най се хто перечить. Але ніхто се не перечить. Bei Ihnen [beginnt] der Witz zwischen ernstesten Worten und schießt in die Dummheit². Се є той демон журналістичний, котрий кермує читаючою публікою, куди хоче. Се в Вас є – і чому не мали би-сте “стріляти” в руську публіку? Тоненькими стрілками або сатирою, як Гейне. Саме тепер повинні Ви се робити. Я би казала: проти руського сервілізму, проти солодкавого того “питомого” елемента, що лиш в “своїй хаті” любить (надто ревні українці!), проти безграничної глупоти і грубості руської – і проти дрібностковості в руській натурі. Потім – gegen die gemachte, schamlose Desillusioniertheit нашої молодіжкі – und gegen den Man an Sinn für das Feinere und Heroische³. Се перше ґрасує в нас, а друге – дасть Біг. Не думайте, що хочу ся дуже “Божою” робити. Ні. Се не пристойть вже моїй амбіції – та й чого маю себе і Вас обманю-

¹ Одним словом (нім.).

² Ви то жартуєте, то говорите серйозно; закінчуєте ж небилицею (дослівно: дурницею) (нім.).

³ Проти манерної, безсоромної безілюзійності нашої молоді і проти недостатнього розуміння краси і героїчного (нім.).

вати? Ви ж мій товариш – то ніяк мені гнутися перед Вами. Але тота груба брутальна безілюзійність, що панує тепер, а надто між молодіжжю (я се знаю від моїх братів), – се гриб, що під’їдає стовпи будучої Русі. Пане Маковей, – чи оно так не є, що природа сама собою свята і чиста і що лише люди самі здирають з її обличчя ніжну заслону сорому і роблять з неї eine Dirne¹. Що роздразнюють себе до доблесті, а потім роблять грубий культ “в честь здоров’я” з самого чистого закону природи. Ну, після того і виглядають вони і стають перед власними старцями на душі і тілі, а в пізнішій віці походять на порожніх вулиць. Ну, після того і виглядають вони і стають передвчасними старцями на душі і тілі, а в пізнішій віці походять на порожніх вулиць. Heinrich v. Stein² – один молодий товариш Ніцше, про котрого пишуть (я читала більше про него): “Er war die Verkörperung jener höchsten und feinsten Moral, die das christliche und ritterliche Ideal jemals hervorgebracht hat, dabei im Grunde der Seele tiefernt fest melancholisch”³, – сказав раз, коли також скаржився над грубістю своїх товаришів: “Ich bin Heer meiner Sinne und kenne noch andere wichtigere Probleme als das Geschlechtliche”⁴. Чому се не може і в русинів молодих бути?..

Вас молодіж любить, я знаю. Ви страшно багато можете зробити особисто і пером в тім напрямі. Чому і о тім не писати Вам? Тут нікого нема відповідного, хто би се в руки взяв, лиш Ви. Думаєте – се не була би величезна заслуга?

Єсли би Ви хтіли лише зовсім маленьким Гейне в журналістиці стати, хтіли би лук і стрілу в руки взяти, розуміється, оскільки би се Вам час, а, головне, Ваші сили фізичні дозволили – Ви би страх много зробили, І, мабуть, не жалували того ніколи. В останніх часах я все насторожувала вуха, коли Ви про літературу говорили і, пане Мако-

¹ Наймичку (нім.).

² Гайнріх ф. Штайн (нім.).

³ (Він був уособленням тієї найвищої та витонченої моралі, яка коли-небудь створила християнський та лицарський ідеал, залишаючись при цьому в душі глибоко меланхолійним) – сказав раз, коли також скаржився над грубістю своїх товаришів (нім.).

⁴ Я є паном своїх відчуттів і знаю ще й інші важливіші проблеми поряд зі статевими (нім.).

вей, знайте: не все тішило мене; як Ви говорили байдужно і глумливо, і мені ставало дуже жаль за Вами. Що се був за “дух”, що обгортав Вас? Утоми, чи знеохочення, чи байдужності?.. Чи вплив наших незначних людей з обмеженими їх ідеалами? Майже обтрясали-стеся від неї (не так від неї, як від писання взагалі), а однак, пане Маковей, Ви в самім цвіті духу! Саме тепер, тепер! В Вашій голові спочиває ще стільки ідей, і дотепу, і стільки інтелігентного і оригінального життя психічного, котрого лиш порушити треба, щоби зародилось, що, мабуть, і самі не знаєте, навіть і не можете знати. Оно на чоловіка знаходить, як перо в руки візьме. Я вірю в Божу іскру в Вас і в те, що для Вас є ширше поле діяльності призначене, як для других, та що стоїте вище від них.

А Ваш “Пилат”, пане Маковей? Хто его дорисує? А що інше?.. Що інше?

Тому я Вам отее все кажу. Були-сте *mein edelster Kamerad*¹, і я те Вам мушу сказати. Не знаю, як приймете отее. Може, і відвернетесь від мене. Але, пане Маковей, я лиш прошу Вас, щоби Ви свого ангела душі не покидалися. Більше нічого. Ніхто Вас не буде о те просити з всіх Ваших добрих і старих приятелів, я се знаю. Нікого се і не обходить – я се добре виджу очима душі своєї і інстинктом. Они раді, що мають доброго товариша і професора між собою, і далі їм байдуже, що на нім є. Я не їду їх дорогою. Моя дорога є поважна і без сміху (Ви переконаєтесь колись – і Ви, і другі), тому я не можу мовчати. Не можу спокійно або байдужно мовчати, як чую, що Ви жалуете того часу, що провели на писанні, і як кажете, що радієте, що вже на пенсії і що най Вас “Бог боронить” ще що писати... Як оно і було, пане Макоковей, – як оно і було, а оно Вас не сплямило.

Ніцше десь на однім місці каже: “Das Sortieren und Ausgraben des Schönen und Vornehmen, das Ansieht halten des Edlen und Heroischen – das ist eine Kunst für sich”². Ся штука припадає Вам і належить до Вас, бо се Вам є вроджене. Посідаєте дар сортування, вигребування, а все про-

¹ Мій найблагородніший товариш (нім.).

² Відбір і підшукування красивого і благородного, розкривання благородного і героїчного – це і є мистецтво як таке (нім.).

че виходить само від себе. Не знаю. Може, мені і забагато привиділось. Може, Ви зовсім, не переставали любити пера (взимі ще любили-сте, я знаю!), але думка, що Ви зрікаєтесь вже всякого писання, насувала мені все жаль на душу, і я не могла інакше, пане Маковей, раз я мусила се все сказати. Гніваєтесь?

Не може бути. Не може бути, щоби Ви мене так дуже не зрозуміли. Я би хтіла Вас видіти, але без капелюха на голові і самих (не в товаристві письменних челядників), і я би зараз виділа, як думки в Вас за чолом обертаються і чи Ви дуже розмедвежені.

Як дуже, пане Маковей, то будьте *gut*. Дайте мені лапу Вашу медвежу, велику – Вашого робітника, і будьте *gut*.

О. К.

189. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

2 СЕРПНЯ 1900 Р.

Чер[нівці]. 2. 8. 900.

1) Отсе, що є Вам тут з сим листом, пересилаю також лист до Вас. Я его написала зараз по Вашім від'їзді. Не відсила-ла, бо не знала Ваш адрес, тепер пересилаю через о. Боби-кевича. Прочитайте, як будете мали коли. Я мусіла писати.

2) Як приїдете – зможемо вже мою повість “запити”. Пі-демо на Pilsner, на Панську улицю і зап'ємо.

3) Патріоти натиснули, щоби їм щось для “Календаря” дати, але що я не мала нічо на складі, то мусіла борзо сісти і паписати. Можете собі представити поезію на за-мовлення? Написала-м, але не знаю, чи придасться. Коро-тенька поезія в прозі. Як не придасться до “Календаря” (бо там все мусить бути з господарським розумом), то візьмете собі для “Буковини”.

Я рада, що Ви познайомилися ближче з о. Бобикевичем. Се “пишний” чоловік і має дар одушевлятися і другого з собою поривати. Взагалі – можу Вам лиш радити підтримувати се знакомство. Обое дуже чесні і щирі люди. Кращих і щиріших не знайдете там.

4) Були-сте на тій горі за Бобикевича хатою, куди ідеться попри Шоршів? Підіть раз, як буде погідно, як можливо перед полуднем, там гарно і зовсім інший світ на долині. Взагалі лазете mocno по горах? Лазьте і за мене, бо я ледве, чи зможу вирватися, хоть хтіла би-м дуже з Бобикевичами до Буркута поїхати. Я би собі звідти напевно щось в душі привезла. Знаєте, там вже світ кінчається і лише самі ліси!

А колесом mocno їдете? З колесом не знаю, чи се дуже здорово? Я собі думаю, що можна в спеці запалення легких дістати. Представте собі! Сестра Ярошинської набралася десь тут, де мешкала, тифусу і лежить (вже дома в Заболотіві) тяжко хора. В неї се дуже небезпечно, бо она така сильна в тілі. Дуже би сеї жінки шкода було, она така розумна і гарна людина. Геня вчора вернула від неї, вже не поїде більше туди поки що, бо боїться, щоби і нам не навезла біди. Ну, щодо мене, то зовсім не хочу вмирати.

5) Густа Кохановська вже тут. Майже щодругої днини в мене є. Ах, се зовсім інша species¹ людини, як наше преславне жіноцтво. Знаєте, так зовсім належить до кружка артистичного. Тішусь, що вже тут і будем мати одного члена на juor-fix-ax² більше. Я вже балакала про то з Івасюком (малярем). Они їдуть позавтра.

6) Дуже мудро, що хочете скарбів шукати. О. Бобикевич яко протектор штуки і науки (я его так вже давно охрестила) обіцяв і мені грудку золота дати, а Ви з своєї сторони мусите мене також обдарувати.

Там на під Сокільським дуже гарно. Роблю Вас уважним на одно місце Черемоша, де вода дуже глибока і де каміння величезне, як поламані скали. Не дивіться лиш все за скарбами.

Дай, Боже!

Ольга К.

¹ Категорія (лат.).

² Фіксований час, регулярна зустріч (франц.).

190. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

2 ВЕРЕСНЯ 1900 Р.

Чернів[ці]. 2. 9. 900.

В четвер виїжджає Г. Ярошинська зовсім. Хочемо завтра, т. є. в середу піти на музику. Єсли би там Хрістофери або іншої музики не було, то звернемо до Café-Slabobury; вийдемо по 8-мій з дому. Може, схочете також туди зайти, щоб з нею попрощатись? Чому не були-сте в Заболотові? Там Вас ожидали. Я думала, що Ви над'їдете колесом, а коли не приїхали-сте, я Вам вибрала таку картку. Дістали-сте? Мабуть, не прогнівали-стеся? Не знаю, звичайно, не бавлюся в такі річі – і нині оно мені зовсім дотепом не здається. Прошу, не робіть мені з того докору. Для Вас є в мене книжечки від Кобринської. Відбитка від її відчиту про Ібсенівську “Нару”.

Будьте gut!

О. К.

191. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

5 ВЕРЕСНЯ 1900 Р.

Черн[івці]. 5. 9. 900.

Пане Стефаник!

Вашу картку дістала-м. Мене просили до відчиту до Коломиї, однако ж не буду его тримати з різних причин. Як приїдете – скажу. Я не знала, що Ви в Трійці; я була тому тиждень в Заболотові через 2 дні в домі о. Гелюха і була би-м Вам написала та просила туди приїхати. Може, поїду

ще за 2–3 неділі, але не знаю напевно. Краще приїжджайте до Черновець. Пишу і до Гаморака, як бажаєте.

Щиро здоровлю Вас,

Ольга Кобилянська

192. ДО АНТИНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО

7 ВЕРЕСНЯ 1900 Р.

Чернівці. 7. 9. 900.

Новий Світ, ч. 61

Ласкавий Пане!

Дуже перепрошую, що так пізно на Ваше поч[тенне] письмо відповідаю. В мене багато домашньої праці і преріжних клопотів, так що я для себе і для літератури дуже мало часу маю. Се оно трохи комічно, коли літерата так говорить, так що ж робити, оно так і не інакше, і треба з тим погодитися.

Дуже радо вислала би-м Вам що-небудь з своїх нарисів або інших праць, коли би в мене було що на “складі” готове; та, на жаль, не маю нічого, а то, що мала, то вже пороздавала – а правду щиро скажу, що силуватися до написань чого-небудь не люблю; не люблю і тих праць своїх, де мене охота до пера покидала. Обіцяю Вам однак, що скоро що напишу (се, може, скоро або і пізнійше поступити – зовсім не ручу за себе), так вишлю для Вашого місячника. Жалую, що не маю тепер що, будьте переконані, що дуже радо була би-м Вам вислала. Одначе – *aufgeschoben ist nicht aufgehoben*¹.

Балакаючи про літературні справи, позволю собі одно питання поставити. Чи видасте, ласкавий пане, твори Людвіка Якововського, про котрі переписувався з Вами, чи

¹ Відкласти – ще не значить відмінити (нім.).

говорив пан О. Маковей, і котрі вислав Вам? Була би-м Вам вельми вдячна, если би Ви се вчинили, як змога найскорійше. Се ж тут справді розходиться Русь рятувати, а я не знаю ніякого виходу! Він, німець, жде; від часу до часу допитується – а я мовчу, як би води в рот набрала. Не знаю, що буде. Нам, русинам, сей німець, в літературних справах може не раз в пригоді стати, іменно, де буде о те розходитися, щоб нашу літературу німця предложити.

Будьте ласкаві, поважаний пане, відписати мені кілька слів в тій справі – я ж, певно, буду Вам дуже вдячна, если Ви зможете ту справу залагодити, і ті дві книжечки Якобовського в руській мові незадовго видати. Для Якобовського треба би лише зо 30 примір[ників], всі прочі книжки продайте собі.

Надіюсь, що повірите мені, що в мене справді тепер свого нічо нема і що була би-м дуже радо Ваше бажання сповнила.

Пишущ з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

193. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

9 ВЕРЕСНЯ 1900 Р.

Чернівці, 9/9 900. Новий Світ, ч. 61.

Високоповажаний пане!

Трохи спізнилася я з подякою за фотографію і лист. Зразу думала – коли не приходила від Вас жодна звістка, що, може, мій лист пропав де, – та потім справило мені Ваше письмо щиро радість. Сердечно дякую за все.

Не гніваюсь, що писали-сте немного. Оно іноді буває так, що чоловік найрадше і не чув і не бачив би нікого – так глухо і тяжко в нього на душі. Та коли приїдете – пого-

воримо досхочу. Було би мені очень мило, якби Ви могли мені кількома словами дати знати, в котрих днях будете в Чернівцях.

Заїдьте в готель “Schwarzer Adler”¹. Відти недалеко і до мене і, до “Народного руського дому” (улиця Петровича, ч. 2), де мешкає пан Маковей і котрий або із Вами до мене прийде, або я Вас до нього поведу. В “Руськім народнім домі” сходяться всі наші патріоти, є інтернат, руська друкарня, редакція і пр., отже, під одним дахом будете все мати. Ввечір сходимось в публічному городі при цигансько-мадярській музиці – і балакаєм. Коли прибудете, поведемо Вас куди-небудь і проведем прегарний вечір. І Василь Стефаник писав мені, що прибуде в первих днях октобра до Чернівцець, а звідси поїде до Кракова. Коли вже буде в Кракові – поведе Вас між польських літератів. Вашу новельку “Співак” ще не могла досі переложити. Визичили її від мене, і ніяк не можу її назад допроситися. Але се нічо не вадить, она все-таки вийде. Маю з Вами багато говорити. Чи Ви знов надовше до Берліна вертаєте? Переклади в німецькім Ваших новельок від Реклама я ще не одержала, тож само і статтю в “Gesellschaft” “Das junge Bulgarien”² не дістала-м ще. Мабуть, не вийшла ще, а може, забули?

Як Вам проживається в Вашій смутній вітчизні? Ви, мабуть, дуже смутні на душі? Коли бачила Вашу фотографію, здає ми ся, що знаю Вас зовсім. Ви дуже похожі з обличчя на Василя Стефаника.

Поки побачимось, здоровлю Вас щиро.

Як можливо – напишіть, в котрих днях більше-менше будете в Чернівцях, щоб мене напевно вдома застали і щоби я могла познайомити Вас з нашими людьми.

Пан Маковей кланяється Вам.

Здоровлю Вас щиро, щиро –

Ольга Кобилянська

¹ “Чорний орел” (нім.).

² “Молода Болгарія” (нім.).

194. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

11 ВЕРЕСНЯ 1900 Р.

11. 9. 900.

В мене є ніскільки чудотворних яблук з Димки і мені треба Якимця, щоби заніс їх, куди треба. Вишліть его до мене (але конче з якими-небудь книжками, бо Якимець належний до породи лисів) по одібранню листа, бо я їх довго не можу тримати, тим більше, що їх небагато. Они не є призначені для професорів учительської семінарії, ані для інших – часом гречних, а часом дуже негречних людей – через то світ о них зовсім знати не потребує. Они суть призначені *tylko*¹ для медведів в своїй норі, як пишуть коло стола, і їх буде саме на раз для медведів в рот. Як би-м мала більше, то би було на два рази, але що сим разом лиш тільки, то нехай вже так, спомин о них заборонений, а подяка підлягає карі – 200 з[олотих] р[инських].

О. К.

195. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

28 ВЕРЕСНЯ 1900 Р.

Чернівці. 25. 9.

Пане Стефаник!

Я Вам на Ваш лист відписала, но не знаю, чи відобрали-сте картку? Про те пишу ще раз. Я буду вдома, як приїдете, і було би мені дуже мило, аби-сте могли мені вперед написати зо 2 дни, коли будете тут і в мене. Чи не змогли би-сте докладно написати?

¹Тільки (пол.).

Коло мене от так. Подумайте, німці дали мені стипендію, але дуже бідолашну, лиш 250 fr. – нема з чим розмахнутися. Хочу на март і апріль виїхати до Відня.

Що дієте? Читали-сте мій нарис в посліднім “Вістнику”? Если ні, то роблю Вас уважним на грубезну похибку в остатних акордах. Іменно має бути вмiсто слова “припяла” слово “приняла”. Мені на тiм залежить, щоби Ви про сю похибку знали. Мало маю часу до читання і мало читаю.

Не пишу лист, бо все маю надію, що поговоримо усно. Ага, від першого жовтня починаю вчитися на цитрі грати. Маю вже цитру дома.

Здоровлю Вас щиро-щиро і до звидання!

О. Кобилянська

196. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

10 ЖОВТНЯ 1900 Р.

Пане Стефанік!

Ваш лист одержала. Сеї п'ятниці не можу виїжджати до Заболо[това], бо вже вложили-сьмо тут з кількома особами і з п[ане]ю Гел[юх] план, що поїдемо до них від сеї суботи за тиждень, значить, 20-того по полудни. Позаяк однак Ви на другий тиждень виїжджаєте до Кракова і не зможете 20-того бути в Заболотові (Вас би, мабуть, повідомили до того часу), то приїжджайте, отже, в суботу до Черновець, я буду вдома і буду на Вас ждати. Я врешті і з інших причин мушу сего тижня дома бути. Отже, так. Як виїжджаєте напевно до Кракова, то приїдьте в суботу до Чернов[ець] і суньте прямо до мене; а як можете до 20-[того] остатися ще, то побачимося в Забол[отові], де Вас также раді пізнати. Може, зможу відтак звідти з на 2 години і до панства Каліт[овських] поїхати. Бачите, не маю багато часу, бо коли в суботу по полудни виїду до Забол[отова], то мушу вже в понеділ[ок]

дома бути. Я беру лекції на цитрі, плачу “грубі” [гроші] і не можу години опускати, та й таке різне з мамами, що они самі довго не можуть бути.

Отже, на всякий случай до звидання!

Ольга Кобилянська

197. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

10 ЖОВТНЯ 1900 Р.

Дороженька п[анн]о Генечко!

Нині, т. є. в середу, дістала-м лист від Стеф[аника], де дуже мене просить приїхати до Вас позавтра, звідки хтів би мене забрати до Трійці, де, каже, ожидають мене, а на випадок, если би я не могла до Вас приїхати – хоче приїхати тепер в суботу о 6-тій до мене, бо, каже, на другий тиждень їде вже до Кракова. Я ему відписала, що я буду з цілою компанією у п[ань]ства Гелюхів аж 20-того, отже, коли може подорож без шкоди відложити до 20-того і бути того дня у п[ань]ства Гелюхів, так най приїжджає на суботу до Чернов[ець] і буде в мене. Тож не знаю, чи лишиться він на 20-те, чи ні; я буду его, проте, ожидати в суботу о 6-тій год[ині] в себе і прошу Вас, як Вам можливо, приїдьте любезно до мене, щоби-сте его пізнали. Хочу на той вечер і М[акове]я запросити, і забавимось весело, а на 20-того будем всі, як уложились-мо плян, у Вас. Я приїду напевно, [нрзб.], М[аковей] і Добр[отовський] з певністю, і вийде все пенькно¹. Як се не буде Вам за [нрзб.] відтепер позавтра (в суб[оту]) до мене присунути, то присуньте, драгічкі. Gut?

Цілюю Вас і сестричку Вашу.

Отцю Гелюхову кланяюсь і дуже дякую вперед за фотограф[афію].

Ваша Ольга Кобилянська

¹ Гарно (пол.).

198. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

11 ЖОВТНЯ 1900 Р.

Дорога панно Геню!

Приїжджайте конче в суботу, і беріть з собою нову чорну спідницю і оксамит[ову] блюзу; соś та буś¹ і Ви мусите при тім бути. Приїдьте, не будете жалувати. Стефаніка тоже очікую. Без окс[амитової] блюзи не їдьте таки. Będzie parada².

Ольга

Дуже спішусь.

От скажу, що буде: комерс в честь одного українця, що приїхав, я довідалася приватно і пишу Вам.

199. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

18 ЖОВТНЯ 1900 Р.

Дорога п[анн]о Геню!

Пишу в найбільшій поспіху. Перепрошаю, що так пізно відписую, та я ждала, що мені дасть М[аковей] знати, чи поїде чи ні, а він ще не дав знати. Чую, що має в неділю відчит. Отже, не приїде. Ми з Г[енею] приїдемо, хіба, щоби дуже дощ ішов та зимно було, то не знаю, чи будемо могли, бо я саме марод. З “бозею” я говорила на комерсі при Вашім браті, казав, що приїде в неділю шнелюкою; скорше не може. Отже, поки річі сповнить. Маю Вам багато доповідати; страшно маю багато тепер на своїй голові, та ще-м не здорова. Дуже хочу з Вами бачитись. Шкода, шкода, що

¹ Має щось бути (пол.).

² Буде парад (пол.).

не були-сте. Може, як буде в мене М[акове]й, намовлю єго відложити відчит і їхати з нами. Як він приїде, то напишу хоть би в послідній хвилі.

Здоровлю широко всіх,

Ваша О. К.

Стефаник був в мене і відїхав вже до Кракова.

200. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

20 ЖОВТНЯ 1900 Р.

Субота, рано

Дорога панно Генечко!

Дуже я Вас і Вашу добру сестру перепрошаю, що не буду на замовлений час у Вас, – та в нас така ляпанка, а я боюсь в мокро виїжджати. Бо скажу Вам по щирій правді, що в мене поки що лиш літні черевики, а кальошів нема, аж на першого будуть, а то з тим ожиданєм трамваїв, та й так боюсь перестуди, бо є саме в розцвіті марод. А колись тут було мені так зле, що старі не знали, що зо мною робити. Нагло сильний заворот голови, і стало так лихо, що ледве до постелі могла-м долізти, та й вже боюсь в яку непогоду з літніми черевиками лізти, та й мама побоюєсь. Мусіла би-м від Вас вже в неділю вертати, бо якісь добрі приятелі старих з Серету замовились на понеділок, що виїжджають зовсім з Буковини, і вступлять на прощання до нас, то треба обід зготовити.

Отсей тиждень послідний був такий тяжкий для мене та клопітливий, що лиш Бог знає. Було і люду чужого доволі, між іншим перебувала стара Абрисовська з донькою через 3 дні, потім, а властиво враз з ними, 5 день – Матковська. Ми були без слуги, бо чудо природи віддалили-сьмо, аж тепер друге прийшло, а то повна хата людей, та й все

на час треба. Ну, то що буду Вам о тім говорити, Ви знаєте, як то не раз бувало.

Дуже жалую я, дороженькі, що Вас в суботу тогди не було. Раз, що не пізнали-сте дуже інтересного і розумного українця (Левицький, я его в Києві ще пізнала, і він відвідував мене, був щось дві години, та оповідав ріжні річі), а по-друге, були би-сте таки забавилися. Стефаник в неділю був у мене перед полуднем, а відтак – по обіді, а відтак був ще з нами ввечері на бесіді, мала проба співацька відбутись, але не відбулась, і ми про те багато говорили. Знаєте, дороженькі, я в ожиданню Вас зварила борщик укр[аїнський] і зварила добрі голубці та й ждала.

Попросила карткою і Мак[овея], пишучи, що будете Ви і Стеф[аник] того вечера в мене, аби прийшов. Так він [нрзб.], як я наказала, з'явився. Питався зараз за Вас, але за Стеф[аника] – ані словечком; потім був в дуже добрім гуморі і пішов враз з нами на комерс. Другого дня поїхав на якийсь храм до Садигури і не був, і не бачивсь з Стеф[аником] помимо того, що той ходив до его хати. Коли тепер приходив до нас, щоб сказати, чи поїде до Вас, чи ні, кажу ему: “Тут був Стеф[аник]”. А він на те віддув губи і каже: “Тут були й інші, і Будзиновський!” (се він хтів, мабуть, бачити, чи я дуже змішаюсь при тих словах, а то брехня, бо Будз[иновського] зовсім не було), а я кажу дуже здивовано: “Так? А чому ж не був у мене?” (він на то нічо). Аж в тій хвилі я собі пригадала, що то я мала ніби і в Будз[иновського] влюбитися і кажу зовсім байдужно: “Була би-м поговорила про мою повість, бо дала би-м її до Видав[ничої] спілки”. На то він відповів: “То можна і листовно полагодити”. Я: “Ну, та вже ж!”...

Кажу Вам – комедія. На комерсі не представив мені Білінського. Аж потім прийшов до мене др. Кобринський і питає, чи я знаю Білін[ського]. Кажу – не. Він на те в тій хвилі привів чудо природи, і оно засіло коло мене, і ми дуже пенькно¹ бавились. А М[аковей] не приступав. Видите, який смішний? От були би-сьмо сміялися.

Завтра, т. є. в неділю, мусить якийсь відчит для міщанів тримати, що всадили на него силоміць союзанці, та я не

¹ Гарно (пол.).

піду. Раз, що-м нездорова, а, по-друге, що маю наших патріотів по уха. Були вже кілька разів сходини, та я не була.

Я Вас дуже прошу, панно Генечко, як, може, буде на другий місяць комерс союзанців, то приїдьте, та підемо враз і хіба тогди забавимось.

В мене страх багато роботи. Три рази тижнево години на цитрі, отже, треба [нрзб.], потім хатня праця, до писання зовсім не приходжу. Сими днями дістала-м від Морачевського дуже гарне діло Метерлінка [нрзб.], котре мушу вже в вівторок відсилати, а то так поволі читається, і я не знаю, чи успію до вівторка прочитати, а він тайком вислав книжку з університетської бібліотеки. І від Лукіяновича дістала-м одну прегарну книжку. Казав мені М[аковей], що Ви вислали єму вже новельку болгарина і що буде її друкувати; від болгар[ина] не маю ще звістки коли приїде, але скоро дізнаюсь, напишу Вам, тогди приїжджайте, коханьцьо. Музики нема ще. На другий місяць має до нас приїхати на один місяць Абрисовська Галя.

Ой, я би мала Вам ще багато до оповідання, так, знаєте, по щирости, та, мабуть, і прийде до того. Знаєте, в нас так зимно, що ми палимо вже в хаті.

Добрововський не хоче в жаден спосіб більше з Войнаровською мешкати, і она має мешкати в тій хатинці коло Народного Дому, де “Greißlerei” є, сама, і мати столовників, а він хоче собі окремо. Її опіка навкучила єму.

У Ізабелі відбуваються дуже часто духовні засідання, але без Вас дуже нерадо духи приходять, я лиш раз в них була, бо ані руш не хтів стіл ковзати, та й мусіла ситуацію рятувати. А вчора знов був там Черкаський, бахор, то я вже не хотіла жертвуватись. Бахор приходить до мене щодня о 7 вечера, і ми згадуєм Вас дуже щиро.

А тепер прошу Вас і Вашу добру сестричку, не беріть за зле, що я не втрималась в слові, панно Генечко дорогі, я справді не можу їхати. Ich habe Sie viel zu lieb und achte Sie und Ihre liebe Schwester viel zu sehr um Sie “anzulügen” dass ich nicht kann. Wäre es noch schön gewesen¹, то би було ще пішло, а то я, знаєте, такий “бідний літерат”, що і кальошів, і черевиків,

¹ Я до Вас занадто добре ставлюся і надзвичайно поважаю Вас і Вашу сестру, щоб “брехати” Вам, що не можу. Якби ще погода сприяла (нім.).

яких треба, не має, та й так одне з другим не складається. Дуже би-сте мені велику прикрість зробили, як би-сте мені не повірили, що пишу, і загнівались на мене.

Ага, може, п[ань]ство Калітовських з Трійці будуть в Вас в неділю, казав Стефаник, що може будуть, як приїду, а я казала, що буду напевно, бо мала-м щирий замір бути. Отже, може, они будуть.

Цілую сердечно Вас і пані Гелюх, отцю кланяюсь і здоровлю.

Ваша Ольга К.

Мама кланяється Вам і п[ан]і Гелюх.

201. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

24 Листопада 1900 р.

Черн[івці], 24 / 11 900.

Добрий товаришу мій!

Всі картки я подіставала та й дякую, що не забули-сте про мене. Послідня картка справді дуже погана, таки паскудна, тому пришліть кращу фотографію – таку, де би Ваше чоло і Ваше волосся було таке, яке є гарне, так і ціле лице щоби було молоде, яке є, а не старе. Отес пишу Вам. Одним словом, фотографію Стефаника пришліть – а не діда якогось.

Лист до Лесі Українки я написала та надіюсь, що она увзгляднить нашу “просьбу” та вишле, о що просила-м. Подала-м їй Ваш адрес, щоб впрост до Вас вислала Ваше число.

А тепер дальше. Писав мені Якововський з Берліна, що збірник новель вийде в януарі, бо ц[ього] місяця не міг через те, що дуже багато книжок інших мусів накладець Піерсон видавати. Ну, та я ще можу витримати, хіба що грошей потребу. Маю дістати кільканадцять екземплярів, то, розу-

міється, пішло і Вам. Ви пишете в Вашім листі, що любите сніг. Та й і в мене се свято, як він по раз перший паде. Се так, як би поезія на світ родилася. Тоді я виходжу з дому – іду далеко геть від людей і не звертаю скоро додому. Я буду того дня думками у Вас – коли Ви се любите, і коли бідна Ваша мама мусіла Вас самого оставити; що будете самі без мами того дня... Добре? Питаєте, чи мені добре? Ніхто [нрзб.] о се не питає. Було би добре, якби більше часу та менше жури. Було би добре, якби люди ліпші та тонші – а передовсім тонші, пане Стефаник! Не можу Вам сказати. Чоловік зарив би ся перед ними, щоби вони его вже не дотикались більше своїми грубесними, самолюбними словами. Я знаю, що Ви розумієте мене, як я отеє кажу. Часом мені жаль себе, що час так гонить і не можу те робити, що хочу, хоть своєю дорогою я люблю всяку працю.

Маю книжку Якобсена одну в себе – та й не можу дібратися до неї через масу іншої напружаної праці. Прошу Вас, пане Стефаник, чи Ви не могли би дістати мені де Метерлінка що-небудь? Ёсли би могли (але я зовсім поважно кажу Вам, що не потребує Метерлінка, як Ви его не могли легко визичити). Я дуже хтіла би ще дещо з его драм або писем прочитати. Досі знаю 1. “Schicksal und Weisheit”¹, 2. “Die Alltagstragik”², 3. “Księżna Mawpa”³. Драму, де мати вмирає⁴. 5. Де дівчина топиться (заголовки позабувала, бо кинулась, як голодна собака, на книжки, незважаючи на самі заголовки). Морачевський обіцяв прислати – та одну книгу вислав (власне, “Alltagstragik”), а прочі – може, не має, а може, Бог знає що. Якби Вам можливо було, і то без всяких трудностей і видатків, – то будьте добрі, пане Стефаник, і зробіть ту потіху, та й вишліть (лиш вважайте, аби не те, що я вже мала), і напишіть, доки можу держати. Ви не гніваєтесь, що я Вас то прошу? Але Ви є добрі, як зможете, то зробіть, а як ні, то скажете, що ні і будете [добрі].

Здоровлю Вас щиро,

О. Кобилянська

¹ “Доля і мудрість” (нім.).

² “Буденна трагедія” (нім.).

³ “Княгіна мавпа” (пол.).

⁴ Не вдалося прочитати назву через пошкодження.

Я на цитрі граю щораз більше. Як Ви приїдете, я зможу вже гарно заграсти Вам. І ця цитра забирає багато часу – та се бодай щось любе, і я зовсім забуваюсь, коли граю. Пишіть, як стане часу. Я все радуюсь, як маю письмо від Вас, дрібоньке та ніжне.

202. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

5 ГРУДНЯ 1900 Р.

Чернівці, 5 / 12 900.
Новий Світ, ч. 61.

Добрий товаришу мій!

Вчора прийшов брат мій з міста і казав, що О. Маковей передав ему для мене ту сумну вість, котру вичитав з часописі, що Люд[віг] Якововський помер. Я се не хтіла вірити, оно мене надто переразило¹; я сказала, що повірю, як Ви напишете, що Ви доконче напишете мені об тім, если те правда. А нині прийшла Ваша картка, де стояло великими характерними буквами, що “наш бідний Якововський помер!”

Я все так далеко була від нього – не знала его ніколи особисто, – знала его лише з его тонких, чувствительних творів і щирих писем его до мене – німця до слов’янки, і німця, що перший зайнявся понижаною, здавлюваною народністю, а одначе, коли доспіла мене вість о его смерті, мене се страшно поразило! Їй-богу! Сльози тиснулись на силу до очей – чому він помер? Саме в цвіті свого життя, в розмаху таланту, в посередині живої, щирої розпочатої праці! – Умер.

Ідучи містом, чула-м – сумно дзвони дзвонили. “Се Якововському, Якововському”, – говорила гірко душа. Не знаю, чому мені так неказанно тяжко за тим чоловіком?

¹ Вразило.

Може, моя душа відчуває, що він би був ще багато гарного натворив і що і мені була б одробина того дісталась. Не знаю, чи він має родину, братів або матір; однак як надіблете якого з товаришів его, то стисніть ему широко руку від мене і кажіть, що там десь в однім закутку некультурного світу живе одна, що гірко жалує за ним. О те приходжу просити Вас нині; не відмовте мені того, дорогий товаришу. Понад все я ціню приязнь і тонкість душі – а в нього була тонка душа. З творів его все визирала она і прив'язувала несвідомо до себе. Се я ему не раз писала – і саме він помер.

Ваш щирий, теплий лист я дістала. Я не гнівалась на Вас. Я так була переконана, що Ви вступите до мене, коли зможете, – що коли септембер і oktober перейшов, а Вас не було – я переконана була, що Ви лиш спинені були вступити. І добре зробили, що не їхали на Румунію, – було би Вас се високо стояло.

Напишіть ближче о смерті Якововського, будем Вам всі, що знали тут про нього, вдячні. Не міг, бідний, довести і діло своє з видавництвом болгарських і наших малоруських новель. Писав мені в останньому листі, що книжка має з'явитись в Дрездені, в януарі, і що дістану до коректи аркуші; досі не одержала-м. Не знаєте, хто займеться тим далі, і до кого мені звертатись? Тепер лиш Вас маю в Берліні, дорогий товаришу. Будьте мені товаришем і надалі, за себе і за Якововського, що так само тепло до малоросів відносився і щиро, як Ви, і чим буде для мене в пам'яті вічно живим...

Питаєте, що я за той довгий час написала? Я викінчила довгу повість з народного життя, котру переписую до друку і вишлю в Росію – а відтак в Німеччину. Хтілось в Німеччину на руки п[ан]а Адама – або хтіла б его поради, куди мені з нею звернутися. Та те ще має час, бо я ще маю над нею працювати. Відтак написала-м нарис, котрий ще лежить не друкований. Сама не знаю, куди пішлю. Тоже прошу Вас – в случаю, если б Ви і п[ан] Gottendorf хтіли видавництвом зайнятися, – глядіти за тим, щоб не опустити подати на Titelblatt¹, що я переводця тих новел на

¹Титулі (нім.).

німецьку мову. Якобовський обіцяв се, і мені на тім залежить. Отся ціла збірка мені доволі праці стоїла. Та Ви се зрозумієте, дорогий товаришу, коли Вам скажу, що я зрікаюсь всяких інших приятностей, щоб лише могла перу і літературі служити, а не маю, на жаль, часу для неї, бо в мене мати хоровета і я хазяйством кермую. Час, в котрім я пишу, – незвичайний – так сказати б “крадений”, его й тогди “крала”, коли толкувала отсі нещасні новелі, і мені було дуже жаль, щоб вони не могли вийти або щоб видавництво появилось десь дуже пізно. В разі Ви і п[ан] Gottendorf не могли би тією справою зайнятися, так, може, п[ан] G. Adam хтів [би] повзяти те на себе, а як вже ні – ну, так зверніть манускрипт, а я десь, може, по часописах поміщу переклади. Ви мені відпишете щось на те, правда? Покладаю дуже велику надію на Вас! Не знаєте, хто перебере тепер редакцію “Gesellschaft”?..

Які в Вас в Берліні найпоступовіші часописи? Я держу “Neue Deutsche Berliner Rundschau” (vormals “Freie Bühne”)¹. Годі більше оплачувати – коло мене скупі діється. Знаєте всі твори Mauric’a Maeterlinck’a? Він мені дуже до душі промовляє. Знаю его кілька творів. Тут тяжко діставати новіші річі; мале місто, а, окрім того, книги коштують. Питаєте, чи не буду в Берліні на другий рік? Не знаю. Одержала-м літературну стипендію від Міністерства освіти, але она така мала, що не вистачить на побут в Берліні. Пожду, ще, може, зберу що з літератури – то і поїду в Берлін. Коли? – Не знаю ще тепер сказати. Ах, дорогий товаришу мій! Якби Ви знали, скільки в мене охоти до писання – а як мало часу і як мало всего того, що письменнику потрібно, Ви б дивувались, що я помимо всего того – ще пишу. Фотографію свою вишлю Вам напевно – лиш мусите ще зо 2–3 неділі пождати; хтіла вже сего тижня іти до фотографа – та знов не можу. Мушу на 1–2 неділі на село до сестри їхати; але верну, буду старатись Вашу просьбу вдоволити; впрочім, я Вам винна фотографію.

Мені здається, що я маю Вам ще багато, багато говорити, добрий Тодоров! Але нині нема в мене настрою. Я мушу призвичаїтись до думки, що Якобовський умер!

¹ “Новий німецький берлінський огляд” (раніше “Вільна трибуна”) (нім.).

Я читаю жадібно, що пишете про літературні кружки! Ну, інший світ в Вас, як в мене. Не маю тут товаришів-літератів, крім одного О. Маковея, – але він тепер так іншими працями зайнятий, що на час зовсім не літерат; пізніше звернеться знов до літератури. Подумайте собі людину, що душею жиє інакше – а між людьми інакше. Лиш як верну додому – і я побачу свій стіл і книги свої, мені легше на душі; не маю тут відповідних товаришів. Се правда, що поети “das sind einsame Leute”¹. Einsame тому, що не мають багато споріднених душ. Пишіть, дорогий Тодоров! Пишіть та не забувайте – та розповідайте, що нове в літературі та що гарне. На самоті подасте тим розраду і поживу. І як що гарне будете мали – вишліть до прочитання. Зверну назад.

Сердечно здоровлю,

Ольга Кобилянська

Ваш “Співак” переложений вже на малоруське, лиш ще не друкований. Я буду старатись, щоб він у “Вістник літературний” увійшов, а если не, то надрукуємо тут у буковинській часописі, в фейлетоні. З різних причин затягнулось оно досі – та, як німець каже: “Aufgeschoben ist nicht aufgehoben”².

Я нічо не читала з Ваших творів в малоруськім і була би-м Вам вельми вдячна, якби Ви післали мені те, що маєте в німецьких перекладах. Так само просила би-м Вас, если можливо, постаратись, як Вам не справило би те трудність, щоб я дістала номер тої болгар[ської] часописі, де будуть мої нариси перекладені, і те число того письма, де би п[ан] Адам хтів о мені писати. Буду ему вельми вдячна. Коли поверне він з Rostock’a? Тішить мене щиро, що буде, може, виставлена Ваша драма в Берліні. Серце слов’янське радується – коли б я лиш знала коли, – щоб думала того вечора про Вас.

Се ж недавно був у мене і Василь Стефаник (автор “Камінного хреста”), він написав знов свіжий збірник новель і одну драму, котра має бути прехороша. Ему гірко жиється;

¹Самотні люди (нім.).

²Відкласти – ще не значить відмовитись (нім.).

не має матеріальної підпори, але се звичайна річ у нас, малоросів. Прочитайте собі мою фантазію “Поети” – і будете знали, хто малоруські поети...

Завтра буду писати до Києва, до Лесі Українки, і напишу про Якововського. Она познайомилась з ним через мене в Берліні – і переложила дещо з его новельок на російське, оскільки собі пригадую. Она є тепер сталим співробітником “Жизни”. Тішило мене поздоровлення проф. Шишманова з Софії!.. Я его в Києві пізнала. Гарний чоловік. І з прегарною родиною (Драгоманів), котру також знаю, споріднений.

Р. С. О. Маковей кланяється Вам. І єму дуже прикро і жаль за Якововським! Він переписувався один час з ним, і коли приходив лист від Якововського – ми всі его разом перечитували і радувались, що був такий прихильний малоросам!

Р. С. Що г. Бачинський робить в Берліні?

Р. С. О. Маковей подав дуже гарну і щиру посмертну згадку до нашої бук[овинської] часописі про Л. Якововського.

203. ДО ЄВГЕНІІ ЯРОШИНСЬКОЇ

13 ГРУДНЯ 1900 Р.

13. 12. 900

Дорога п[анн]о Генечко!

Вашу картку дістала-м. Она дуже всім подобається. Ізабеля просить для себе, а Генька для себе. Передовсім знайте, що нещасні хрестини знов відложені, але тут вже моя братова не винна, як і перший раз. Напишу Вам ще наколи. Мабуть, на св. Ніколая. Я на концерті “Молодої України” не була, не хотілося мені, а по-друге, Якубовський в Берліні вмер, а се для мене велика страта, бо ми розмахувались по-

давати німецькій публіці руські твори, і взагалі я втратила в нім доброго товариша літерата.

Як почуваєтесь в “ярмі”? Напишіть, дороженькі. Була би-м Вам лист написала, але вірте мені, що не маю часу. Тільки все геть нового і наглячого, а як зачну знов відкладати письма до Вас, то Бог знає, коли дістанете, а так краще хоть карточку. Мала би-м Вам не одно сказати, та що ж то лише сказати. Як будуть хрестина на св. Ніколая або в латинські свята, конче приїдьте.

Щиро здоровлю Вас.

Ваша Ольга К.

Галя здоровить Вас сердечно.

204. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

18 [ГРУДНЯ] 1900 Р.

Чернівці, 18. [12]. 1900.

Добрий товаришу мій!

Враз з отсею карткою відходить число нашого буковинського дневника “Буковина”, де надрукований Ваш “Співак”.

Очікую з нетерпеливістю Вашого письма, а що не приходить, то журюсь, чи не занедужали Ви. Одержали-сте мій лист, що вислала-м до Вас зараз по смерті нашого бідного Якобовського?.. Єсли Ви не хорі, а будете розпоряджати вільною хвилиною, відпишіть мені. Дуже жду Вашого листа. З Новим роком, з новим століттям, із колядою вітаю Вас з щирим серцем!

Ольга Кобилянська

205. ДО АВГУСТИ КОХАНОВСЬКОЇ

Б/д [1900-ті рр.]

Teuere Gustiuska!

Mach mir die große Freude und komm heute zu mir, ich liege im Bett, gestern hatte ich den ganzen Tag Gesichtsschmerzen, und heute bin ich so matt, dass ich unmöglich aufstehen kann. Gestern ist auch die Genia angekommen *und sie bittet Dich auch sehr* zu kommen, da sie mit Dir sprechen möchte. Tue mir also die Freude und komme, in einer Woche fahren wir alle weg.

Zum Wiedersehen!

*Olga
Montag früh*

Дорога Густюсько!

Зроби мені велику приємність, прийди сьогодні до мене, я лежу в ліжку, вчора через цілий день мала болі в обличчі, а сьогодні я така втомлена, що мені неможливо встати. Вчора прийшла Геня і вона просить тебе дуже, щоб ти прийшла, вона має з тобою про щось говорити. Отже, зроби мені цю приємність і прийди, через тиждень виїжджаємо ми всі.

До побачення!

*Ольга.
Понеділок рано.*

1901

206. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

19 СІЧНЯ 1901 Р.

Cer[nowitz]. 19. I. 901.

Ваш лист дістала. І чому не могли Ви мені его скорше вислати, п[ане] М[аковей]?! Скільки прикрих хвиль були би Ви собі і мені зашпарували! А то вмiсто християнського прямого листа годували Ви мене самим або загадочним мовчанням, що можна собі рiжно розтолковувати, або такими замітками, що я їх також не все розуміла. Примір: “Ви мусіли писати, я мусів мовчати, і добре зробив, як бачу”. І т. п. До чого се? Було собі примір брати з моєї щирості і одвертості, і ми би не були потребували переживати те, без чого могло обійтися.

Питаєте, що я Вам за роллю надала?

Передовсім, пане Мак[овей], я не надавала ніколи “ролі” тим, котрі до мене зближались. Звичайно, перебирали їх самі, если вже “гнали”. І не буду ніяких роль і на будучність нікому надавати. В якій цілі? До мене багато мужчин приходило, як самі знаєте, і ще приходити буд[уть], буду з ними приставати, о скільки позволить мені на те їх і моя інтелігенція, но запевняю Вас, все без ролі. Я кожного трактувала як товариша – ну, може – коли Ви мені з рiзних причин (що були-сте поетом і літератом – причинилося не мало), стали більше, як звичайний камрат – і я Вас ставила вище всіх – то тому Ви не винні, так само, як і я. Не робіть мені з того закиду, бо хоть я старша від Вас – то оно – як доказує нам життя – лучаєсь саме лиш людям. “Immer sind es nur Männer und Frauen”¹, – як каже Якобсен. І що тут має метрика до річі? Тому, прошу Вас, не робіть мені з того закиду. Я терплю

¹Завжди це лише чоловіки і жінки (нім.).

під тим сама найбільше, а переконавшись, що наробила Вам тим прикrostі, терплю двічі, але не журіться тим. Се лиш тепер моя приватна річ і нехай Вас більше не обходить.

Не слухно робите мені докір, що уважаю Вас за матеріаліста. Ніколи не були Ви в моїх очах матеріалістом, не єсте і не будете; і як би Ви прочитали мій послідний лист уважнійше і – чули були не раз, яка Вас перед другими боронить, що уважали Вас за такого – Ви би се о мені не думали. Ви так остро проти мене настроєні, неначеб я Вам зла накоїла – між тим мені се ніколи не було б можливо! Або знов кажете, що або Вас вивищаю, хто знає як, або в болото стягаю! І чим “стягаю” в болото? Тим, що добра Вам бажаю? Думаєте, я не знаю, що Ви по рожах не ходите? Не бійтеся. Я знаю, що в Вас такий самий тяжкий хрест на плечах, як і у других, як і у кожного з нас. В “болото” не стягала я навіть таких, як Га[лі]п, що образив мене раз так дуже безпідставно, а не то Вас, що уважала і уважаю і тепер своїм найліпшим приятелем. Ви дуже огірчені, пане Маковей, але не маєте причини бути огірчені на мене, бо я не дам Вам ніколи причини до жалів. Прикро мені дуже, що оно так вийшло, нібито я “видираю” Вам якусь тайну. Ви мені могли Ваш лист вислати, не повіряючи її мені. Впрочім можете бути спокійні, що я її не спрофаную і не роздзвоню. Я Вам не менші і не гірші повірила і не жалую. Питаєте, чи в мене є сила повернути до давної гармонії?.. Є, пане Маковей, як Вам в посліднім листі сама писала, що зумію стати понад все – і буду Вашим приятелем. Будете мати не раз нагоду переконатися о тім, однаково, чи будете самі жити, чи не самі. Зле було, що Ви пустили качку про багату міщанку. Се і була причина, що заставила Вам мій лист написати. Вірте мені, що я була би воліла її не чути і такого листа не писати. Мене дуже вразило болісно Ваше слово “зась людям” до мене. Властиво оно відносилось до мене. Будьте спокійні, пане Маковей, багато таких приятелів, як мене Ви не будете мати, і не уважайте мене все і всюди лиш якоюсь “кандидаткою” на віддавання. Я би Вам тут одну річ ще сказала – одну – дуже гарну і точну річ – але лучше не скажу. Час Вас навчить, хто я була.

Кажете, що я Вам за панну О[льгу] Б[ілінську] “сцену” зробила. Mein Gott¹, що се за така сцена була? Чи були з моєї

¹ Боже мій (нім.)

сторони які “закиди”? Ні, я лиш ледве що могла вимовити взагалі слова, що віддаю Вам Ваші листи, а не то “сцену” Вам робити! Коли я зачула, що Ви “напевно” маєте бути з нею заручені, мені стало соромно і совісно, що я відношусь до Вас ще трохи і інакше, як до звичайного карата, бо я сама відчувала і знала – і чисте почуття честі наказало мені віддати Вам Ваші письма – а не що інше. Але Ви се якось інакше зрозуміли. Я за той крок себе і нині поважаю; та жаль мені, що Ви его тогди так не зрозуміли. Ви мені могли тогди вже різко все сказати, *Sie wussten ja wie es um mich stand*¹, – но Ви се не вчинили; взагалі Ви призабули трохи, що Ви мені сказали – і що мене іменно тогди успокоїло, – ну, але що будемо вже о тім балакати. Оно вже минулося.

А тепер маю просьбу до Вас, пане Маковей! Будьте *gut* – і коли я поверну з Відня (я завтра їду), забавлю там зо чотири неділі – то принесіть мені всі мої тоті листи, котрі про “любов” говорять. Я їх хочу власноручно попалити. Мені соромно, що мої чувства ставали Вам хоть би і хвилину тягарем – і списані там десь на папері, а не мають для когось ніякої вартості. Або зробіть мені ту приятельську ласку і спаліть їх самі. Нехай згинуть і не будуть Вам навіть паперовим тягарем. Я не буду мати супокою, і Ви мене зрозумієте. Ви се мені зробите, коли я Вас прошу, – правда? І Ви зрозумієте, що можна під тим почуттям терпіти – я ж не “бакфіш”², пане Маковей, а поважна людина, і що відчуваю – поважно відчуваю. Нехай ніколи не стануть Вам, навіть простим спомином, мої чувства тягарем. Ні тепер, ні на будуче. Нехай не стануть.

Приходіть до мене, як давно приходили-сте. Оно би навіть і людям в око впадало, що Ви не приходите – і позаяк чутка розійшлася, що Ви “заручені” – то сама “політика” наказує бути в мене, інакше я би нараз попалась в якесь фальшиве становище. А так вже, коли були-сте камратом досі – чому б і відтепер не бути?.. Взагалі, позаяк я бачу, що нема нам причини заходити в якісь гніви, бо все таки ми тими самими людьми, що і передом були, єсьмо і тепер, і що краще по всяких сповідях, де чоловік один одного пізнав ще ліпше і може поважати і дальше – жити в мирі, як розходитись неприязно, то я кажу,

¹ Ви ж бо знали про мої обставини (нім.).

² Тут: підліток.

що згода, пане Маковей! Гніватись я не гніваюсь, а тоді двері, що ми зачинили отсими послідними листами за собою, не отворимо ми, ні Ви, ні я – то чого там вже гніватись. Приходіть, як давно, а згодом навчусь, може, і я від Вас з всего сміятися.

Оль. К.

207. ДО ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

23 СІЧНЯ 1901 Р.

Чернівці, 23. 1. 901.

Високоповажаній дорогій Ювілянтці желяю з щирого серця ще многих літ і сили, і такої самої ж витривалості, і щирої прихильності до народних справ і літератури, як досі.

Нехай остається нам і надаліше прегарним приміром правдивої патріотки, робітниці і ідеальної матері!

З правдивим поклоном,

Ольга Кобилянська

208. ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

24 СІЧНЯ 1901 Р.

Чернівці, 24 / 1 1901.

Високоповажаний товаришу!

“Літератур[но]-Н[ауковий] Вістник” одержала-м і дуже дякую. Працю свою буду друкувати у “Видавничій спілці”.

Думаю, що найдалше за два місяці вишлю її вже. Була би давно готова, та маю стільки іншої роботи, що не раз і по дві неділі не пишу, та все-таки викінчу небавом, може, ще і скоріше, бо вже небагато там писанини. Повість буде в довгості “Царівни”. Потім злагоджу щось для “Вістника”.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

209. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

25 СІЧНЯ 1901 Р.

25. I. 901. Чернівці

Дорогі!

Я все то збиралася писати до Вас, то очікувала на Вас, а перед святами таки геть ждала на Вас, а Вас як не було, так не було. Я, знаєте, така занята, що вже гірше не іде.

Маю Вам много оповідати. Болгарин писав та дуже просив передати Вам его сердечну подяку за переклад его новельки. Пише чудні листи.

Прошу Вас дуже, дорогенькі, приїдьте на вечерок, що відбудеться 2 лютого. Я тепер не була, але на 2-гого піду, та й дуже би-м рада Вас витягнути. Прошу, приїдьте, та й поговоримо собі по-нашому. Я тепер сама, Гальки вже нема і будем не стіснені.

Подаю Вам ще до відомости, що так, як приязнь між нами зав'язалась щира, так зав'язуєсь она і між моїм братом і Вашим. Мій брат дуже Вашго Зебка полюбив. Він тоже дуже просить, аби-сте приїхали; Ваш брат має “Мазур” аранжувати.

Ой, приїдьте, кохані; се випадає на суботу, отже, все таки зможете в понеділок в школі бути. Ще будете доволі гарувати собою. Послухайте мене. Я би так рада з Вами на самоті побалакати, що “йой”.

Ніколи не беріть за зле, як не пишу. Я під тим взглядом дуже обтяжена. І тепер стоїть купа листів, що аж страшно, як подумаю, що все то треба упорядкувати. Так, дорогі, я Вас очікую. Щодо туалети, то вбирайтесь чорно. Я тоже беру чорну сукню.

Здоровлю Вас щиро-щиро,

Ваша Ольга К.

210. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

30 СІЧНЯ 1901 Р.

Чернівці, 30/I 901.

...Як маєтсья Johannes Schlaf? Чи вже подужав? Давніше, коли я тримала “Gesellschaft”, я дещо читала з его писем. Рада б знати, як поводитьсь єму тепер.

Ваш привіт передала я п[ан]і Ярошинській, а Стефанікові писала, щоби вислав Вам, свою найновішу книжку “Дорога”. Не знаю, чи одержали-сте її? Напишіть, інакше я знов постараюсь о те, щоб її дістали. Она прегарна, і Стефанік – майстер в характеризуванні наших людей; часом здається мені, що він міг би ще глибше пірнути в народне життя, а він все лиш коротенько задержується коло нього, та все-таки він незвичайний талант, і я его вельми поважаю. Напишіть, чи одержали-сте его книжку, а если ні, так я постараюсь, щоб Ви її конче дістали.

Дякую Вам дуже, що Ви мені описали так все докладно, хто має тепер “Gesellschaft” і т. і. Я давніше тримала “Gesellschaft”, но тепер пренумерую “Neue Deutsche Berliner Rundschau”, і мені замного виносить оплачувати дві німецькі часописі, ще маю і руські держати; та все мене буде займати і дальша доля тієї часописі. В “Berliner Rundschau” (видавн[ицтво] Fischer’a) я буду слідити, чи не появиться Ваша новела. Я задумую, коли буду мати час, перетолку-

вати свою новелу “Valse melancolique” і вислати до неї; хоть знаю, що там вельми трудно дістатися.

Не чуєте, що діється з нашим видавництвом малоруських новел? В своїм посліднім листі з падолиста (November м[инулого] г[ода]) писав мені п[ан] Якововський, що я одержу незадовго вже Korrekturbogen¹, а відтак exemplar’и, а, як показується, манускрипт знаходиться в гос[подина] Gottendorf’a. Накладчик Піерсон в Дрездені мав новели видати вже сего місяця, т. є. януара,— і що же тепер з ними? Я писала до Дрездена до Піерсона і запитувала, додаючи, що надіюсь, що новели вийдуть помимо нещасної втрати — смерті Якововського, подала зміст листу посліднього Якововського до мене і просила відповіді, но, на жаль, не відповів мені до сьогоднішнього дня. Не знаю, чи смію я ставити отсю просьбу до Вас, дорогий товаришу. Чи би Ви не хтіли бути такі ласкаві і зайнятись вдвійці з паном Cottendorf’ом видавництвом тої ж книжки? Она вже виготовлена, хіба що вступного слова до неї від Якововського нема, яке обіцяв написати до неї. (Свою дорогою, п[ан] О. Маковей написав від себе, яко малорос, вступне слово). Я думаю, що отся книжечка не нанесла б Вам страту і розійшла би ся скоро. П[ан] Gottendorf, мабуть, буде знати варунки (умови) з накладчиком дрезденським Піерсоном про се діло. Ах, не знаєте, добрий товаришу, скільки залежить мені на тім, щоб та книжка появилася! Окрім того, надіюсь я получити і якийсь гонорар за перевід і за свою новелу “Битву”, що увійшла там в збірник; ну, бачте, від того всего залежить тоже много, аби я вибралась за границу. Якововський писав мені, скільки одержу гонорару (якийсь там процент), а тепер, щоб книжка не вийшла! Се, бачте, перший збірник малоруських новел на німецькій мові — для німців щось зовсім інтересне і цікаве. Не думаю, що мали би-сте з нього втрату.

Я дуже цікава на Ваші новелі, переведені Адамом. Ви не забудете мені їх прислали, я знаю.

Я свою довгу повість не зможу Вам скорше вислати, як вліті, бо мушу її ще до друку вигладити, а тепер викінчую її до друку на малоруській мові, отже, як бачите, мусить бути відослана впередше до малоруського видавництва, де

¹ Коректурний примірник (нім.).

писали вже по неї. Потім скоро заберусь вигладити її в німецькій мові. Щось меншого – не писала я тепер. Якщо она вийде в малоруськім, я Вам зараз книжку вишлю; се довга річ. Ваші новельки вийдуть, мабуть, сего року в “Вістнику”. Добре було би, щоби пан Бачинський запитався редакцію, що з новелями сталося. Як же він не допитувався? Єсли я буду до Львова писати, так запитаюсь від себе про них.

Дуже зацікавив мене Ваш лист про найновіші писателі німецькі. Ну, Hirschfeld’a я лиш з кількох поезій знаю; єсли б Ви мали щось із єго праць в прозі, так я би Вас просила вислати мені. Взагалі, я би Вас просила вислати, єсли б Вам се не завдавало труду, “Ivar Lyth” von Gustav Geijerstam і те, о чім Ви знаєте, що оно новітніше і гарне. Заразом напишіть, як задовго можу книжки в себе держати, щоби-м Вам їх по перчитанні точно відослала. Я мало знаю тепер новітнішу літературу, особливо ж найновішого напрямку, котрого оклик “Zurück zur Seele”¹ і де Maeterlinck на чолі. Признаюсь Вам, що він мені вельми подобається; саме через те, що він слишком fein!² Я думаю, що реалізм виграв вже свою ролю, мав вже свою велику плідну епоху, а тепер звертається все назад до душі і бажає зблизитись невидимому тонкому світові.

Дуже гарну статтю написав про те стремління німець Felix Toppenberg: “Die jüngste Phase der nordischen Seele”³. Чи Ви не знаєте єго особисто? Єсли б знали, так я б Вас о єго адрес просила. Чи маєте вже між собою Przybyszewsk’ого? І чи подобаються Вам єго діла?.. Ах – мені ні. Зовсім ні. Шкода єго таланту, що розбив на хоробу. Скільки разів починала я єго діла читати – так не могла їх кінчити. Та вічна бабранина єго в відносинах між жінкою і чоловіком в грубілім смислі слова, та брудна хоробливість – она мене все так поражала, що я з обридженням кидала єго книжку з рук і не брала її більше. Оно сумно, як чоловік нічого іншого не бачить в жінці, крім самиці. Не люблю таких мужчин і не люблю тих зденервованих авторів. Пізнаючи таких авторів, я мимоволі мушу згадувати таких писателів, як швейцар[ець] Gottfried Keller або данець І. П. Якобсен! – в них бачимо ми людей, як

¹ “Назад до душі” (нім.).

² Витончений, делікатний (нім.).

³ Фелікс Топпенберг: “Наймолодша фаза північної душі” (нім.).

вони ступають по світі, з своїми прерізними прикметами духу і тіла, – а однак, скільки гармонії і краси в них, скільки білості і чистоти душевної! їх діла переживють всяких Przyby’шевських і т[аких] інших, хоть би вони і скільки шуму наробили. Данець Якобсен – се один з моїх найулюбленіших авторів. Через нього полюбила я всю датську, норвезьку і шведську літературу. Maeterlinck’a перечитала-м саме недавно “Der Schatz der Armen”¹. Се гарне і глибоке діло. Ви кажете, добрий товаришу, що він і его ученик Peter Altenberg (сьому послідньому я не приписую довгої будучності) не видасть нічого такого, що задержалось би довго в літературі? Ну, так він вже виробив школу. Хоть він і не вплинув безпосередньо, прим[іром], на північну літературу (датську, шведську і норв[езьку]), та все ж таки на її чолі стоїть ім’я Maeterlinck’a.

Altenberg – оскільки я его знаю – а я его лиш з двох дрібних праць знаю – грається словами як звуками, але Maeterlinck надто поважний і глибокий, і мені здається, що він задержиться дуже довго на поверхні літературного життя. Я читаю его лиш в перекладі німецьким, бо по-французьки не вмію. В нас дуже трудно о его письма, та я роздобула собі досі – “Fürstin Maleine”, “Schicksal und Weisheit”, “Der Fremde”² і ще одну дрібненьку працю. Все проче не знаю, но буду старатися пізнати его.

Трагедію М. Мінського “Альма” я зовсім не знаю, але російських авторів я дуже радо читаю (в оригіналі) і ціну російську літ[ературу] вельми глибоко. Вони страх сильні! Достоевський, прим[іром], ніколи не старіється! Толстого “Відродження” читаю тепер в малоруським переводі. Зате французьких писателів я мало знаю, особливо ж найновіших – зовсім ні. Мене дуже зайняли Ваші погляди на літературу – я годжусь з Вами – но все ж таки не скажу, що в мене має той твір літературний головно через те вартість, де много акцій. Тут я Вам пригадаю одну цитату Лесінга: “Sie finden in keinem Trauerspiel Handlung, als wo der Liebhaber zu Füßen fällt usw. Es hat Ihnen nie beifallen wollen, dass euch jeder innere Kampf von Leidenschaften, jede Folge von verschiedenen Gedanken, wo eine die andere aufhebt – eine Handlung sei: vielleicht weil Sie

¹ “Скарб бідних” М. Метерлінка (нім.).

² “Принцеса Мелен”, “Доля і мудрість”, “Чужинець” (нім.).

viel zu mechanisch denken und fühlen, als dass sie sich irgend einer Tätigkeit dabei bewusst wären. Ernsthaft sie zu widerlegen würde eine unnütze Mühe sein”¹.

Чи не має він слухність, если ми задивляємось справедливо на життя. І чи не пригадують Вам отсі слова Лесінга одну цитату Метерлінка в его “Schatz der Armen”, іменно слідуюче: “Ich war in der Hoffnung ins Theater gekommen etwas davon zu sehen, wie das Leben an seinem Abgrunde und seinen Mysterien hängt mit Bänden, die ich weder Gelegenheit noch die Kraft habe jeden Tag zu sehen. Ich war in der Hoffnung gekommen, einen Augenblick die Schönheit, Grösse, und Ernsthaftigkeit meines niedrigen, alltäglichen Lebens wahrzunehmen. Ich habe gehofft, man würde mir, ich weiss nicht welche Gegenwart, Macht und Gottheit zeigen, die mit mir in meinem Kummer lebte,— ich erwartete — ich weiss nicht, welche erhabenen Minuten, die ich ohne sie zu kennen mitten in meinen erbärmlichsten Stunden erlebte — und habe meistens nichts erfahren, als dass mir jemand lang und breit sagte, warum er eifersüchtig sei, warum er vergifte oder sich töte usw!”²

Чому ставите таке життя і такий літературний твір вище, де більше акцій, гуку, шуму і блиску?.. Чоловік, що жиє (я не ставлю се, врешті, законом) на яв спокійним життям, переживає не раз стільки німих трагедій, поринає в таку глибину почувань, що его мож[на] з певністю поставити чи м не [в] одну, на око блистячу, майже театральну екзистенцію. Так я задивляюсь і на літер[атурні] діла; і тому не кладу натиск на велику акцію.

Про послідню п’єсу Hauptmann’a забираюсь саме в “Neue D[eutsche] Berl[iner] Rundschau” критичну оцінку читати;

¹ Ви не знайдете в жодній трагедії дії, крім тієї, де любовник падає до ніг і т. д. Ви ніколи не погодилися б, щоб вам кожна внутрішня боротьба пристрастей, кожен наслідок боротьби різних думок, де одна думка змінює іншу, були б однією дією: може, тому, що Ви надто механічно думаєте і відчуваєте, що б Ви не могли собі не уявляти при цьому якої-небудь дії. Серйозно заперечувати проти них було б непотрібним зусиллям (нім.).

² Я прийшов в театр, сподіваючись тут побачити безпросвітне і таємниче життя, перипетії якого я не мав ні змоги, ні сил спостерігати щодня. Прийшов сюди з надією відчувти на мить красу, велич і серйозність того простого, буденного життя. Я сподівався, що тут мені покажуть хтозна-яку сучасність, силу і божество, яка живе зі мною в моїм горі. Я сподівався на хтозна-які особливі хвилини, котрі я пережив, сам не відаючи про це, в найгірші години мого життя. Але мені зі сцени втовкмачували, що людина ревнує, отруюється, вмирає тощо (нім.).

та чула я вже і від одного з наших літератів, що она не така цінна, як его передшні твори.

Коли Ваша драма буде ставитись в Берліні, то напишіть; се мене вельми займає. Желаю Вам найкращого успіху. Єсли в ній стільки житні, стільки есенції, стільки гарячого пульсу, що в Ваших гарних листах, то она, певно, перейде¹. Ви не знаєте, як я радуюсь, коли бачу, що несуть мені Ваше письмо. Пізнаю его вже здалека.

Знаю, що і Ви зайняті, та все коли будете мати вільну хвилину, – говоріть до мене. Ми ведемо таке противобіжне життя, що оно мусить симпатично відноситись до себе. Ви в великім світі, саме посеред артистів, літератів, в центрі світла і науки – а я... в затишку, скромно, далеко-далеко від всякого руху і з самими книжками та поодинокими людьми. Не дивуйтесь, що мене Метерлінк займає і найновіша північна література. В нас нема голосних акцій. Я приїду до Берліна, як буду мати средства. Я люблю німців і вельми їх ціню; коли се настане, не зависить від мене. Ну, та час і мені перестати. Здоровлю Вас щиро і передаю поздоровлення г. Маковея. Не забувайте про мене. Думайте, що десь там [в] затишку живе одна Ваша товаришка і що їй треба від часу до часу посилати білим голубом свіжу зелену галузку з іншого світу.

Ваша тов[аришка],

Ольга Кобилянська

211. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

11 ЛЮТОГО 1901 Р.

Чер[нівці]. 11.2.[1]901.

Дорога п[анн]о Генечко!

Дуже сердечно дякуємо за смачну несподіванку. Вчасне був до нас замовлений на вечеру Щурат, а Ви нам так,

¹ Викличе успіх.

як би ми того від Вас “записали”, зробили несподіванку. Шкода лише, що Вас при вечері не було, були би-сьмо собі приємно побалакали.

Я все думала, що на вечерок приїдете, ждала, може, до вечера на Вас, а Вас таки як не було, так не було. Сподіюсь, що приїдете конче на концерт Шевченка, що відбудеться 2-гого марта, вже тогди конче приїдьте. Гадаєте, що не назбиралося для нас обох вже матеріалу, аби улегшити собі розмовою серце? А Ви що? Докінчили згадану працю? Ви вже знаєте котру. Я все ще ні. От дні так мені минають і ледве що кожного дня можу що зробити.

Казав мені брат, що видів вчера п[ан]і Гелюх тут, в Чер[нівцях]. Сьогодні поїхали до Кіцманя. Може, і Ви там будете? Бохур мав также туди їхати, але потім обдумав та й остався вдома.

Чи роздумуете Ви над нашою подорожею? Думайте, кохані, бо я Вам щиро кажу, що “лиш раз мати родила”. Не покидайте тоту думку.

Приїдьте конче в марті, я буду Вас ждати. Що борше приїдете, не надіюсь, бо знаю, що нема як.

Здоровлю Вас щиро,

Ваша О. К.

212. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ЛЮТОГО 1901 Р.

17/2 901, неділя, вечір.

Посилаю Вам число “Magazin für die Literatur”¹, котре прислав мені болгарин. Тут є стаття Georg’a Adam’a про нашу літературу. Прочитайте і заховайте. Мені видиться, що він покористувався Вашими статтями (тою, що в “Gesellschaft”),

¹ “Літературний журнал” (нім.).

потім моєю біографією, Вами писаною, відтак промовою Колесси на Котляревським, що була в “Віснику”, і статтею Лесі Українки з “Жизни”. Не здається Вам так?

Особливого нового нема нічого, але, оскільки я Вас нині обсервувала, Ви дуже втомлено виглядаєте. Мабуть, дуже багато працюєте і мало спите?.. Правда? Коби Ви вже раз те все за собою мали, боже мій! Вже би Ви тогди мушили інакше виглядати. Мені се прикро, але я і знаю, що Вам з моїх слів користі нема. Врешті, менше з тим, як виглядаєте; чи Ви не є хорі? Я Вас хтіла ще цілком зблизька видіти.

Я також пильна. Саме тепер дійшла-м в повісті до головної сцени. Таке прикре, що страх. Тим смутніше, що оно з життя. Але се є правда, що десь Johannes Lie каже: “Es liegt um uns herum gar mancher Abgrund, den das Schicksal grub, doch hier, in unserem Herzen, ist er der tiefste”¹.

Праця іде мені скоро, коли вже візьмусь за неї, дуже мене займає.

Пане Маковей, я граю тепер одну циганську пісню на цитрі, т. є. цигансько-російську. Я кажу правду – я її для Вас вчуся. Она така прегарна, але zarazом така смутна, що при ній всей усміх завмирає. Як Ви її зачуєте, то ніколи не схочете, щоб Вам щось інше грати, як ту пісню. І я буду її Вам грати, скільки захочете, цілком потихоньки і голосніше. Як схочете. Її страшно можна любити. Я рада, що зробила такий здобуток, она Вам приємність зробить.

Посилаю Вам фотографію. Оно трохи смішно, що я її так посилаю, але іде до того, що далі вже жодної не буду мати, а я одну для Вас призначила. Она підла² щодо виразу лица, та я ніколи ліпшої не буду мати. Фотографи все хочуть лише дуже усміхнених лиць, а оно часом фатально виходить.

Жду на лист від болгарина і дуже-м цікава, що напише. Він, як читали-сте, написав мені 2 аркушики, а я ему три. А він аж, замовк. Від Лесі маю письма. Я Вам кажу, она є культурна і шляхотна наскрізь. Дуже я її поважаю. Она тепер пробуває на Литві. Здоровлю Вас щиро. Не хоруйте, і як halbwegs³ можливо, то не сидіть дуже допізна; геть зба-

¹ Йоганн Лі каже: “Кругом нас знаходиться якась безодня, що її вирила доля, але тут, у наших серцях, она найглибша” (нім.).

² Невдала.

³ Тільки (нім.).

витеся, а остаточно оно важнійше, щоби Ви були здорові. Не беріть се за фразу, та й будьте gut.

О. К.

213. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

28 ЛЮТОГО 1901 Р.

Чернівці.
28. 2. 901.

Дорогий товаришу!

Вже так давно не мала я звістки від вас, і думаю, що хіба Ви листа не одержали. Вами висланий “Magazin für Literatur”¹ я одержала і дуже дякую. Если б Вам час позволив, так, “пожалуйста”, не забудьте про мене.

Сердечно Вас здоровлю,

Ольга Кобилянська

214. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

12 БЕРЕЗНЯ 1901 Р.

Буковина, Чернівці,
12.Мар[та]. 901.

Високоповажаний товаришу!

Вже так давно не мала я жадної звістки від Вас, що і не знаю, що про Ваше мовчання думать. Хіба що вже обиди-

¹ “Літературний журнал” (нім.).

лись чого-небудь з мого листу і замовкли? Було би мені се дуже прикро, тим більше, що я до Вас довірливо пишу. Або, може, Ви хорі, або виїхали куди? Вже вислала до Вас одну одкриту картку, но, не діждавшись відповіді, висилаю другу. Будьте ласкаві відповісти хоть кількома словами. Здоровлю вас щиро і вижидаю нетерпливо листу від Вас,

О. Кобилянська

215. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

25 БЕРЕЗНЯ 1901 Р.

Чернівці, 25/3, 901. Новий Світ, ч. 61.

Дорогий товаришу мій!

Ну, врешті і діждалась я письма від Вас! Думала про різне, а відтак придумала, що Ви, може, обідились чим-небудь в моїм письмі, може бути тим, що я наклала на Вас стільки труду взглядом моїх нещасних переводів – однак потім сказала собі: “Ні, се не може бути”. Оскільки я Вас з Ваших писем пізнала, Ви не такі, щоб прогніватись. І я добре вгадала. Чи не так?

Я радуюсь Вашим щастям і желаю Вам з щирого серця щастя на тій путі. В мене такі ідеальні поняття о подружжю, що, після мене¹, двоє людей інтелігентних і добрих мусять бути щасливі! Здоровлю щиро Вашу наречену, желаю їй так само з серця всего добра і радуюсь, що она болгарка! – Так і повинно бути, що берете болгарку. Се прекрасно і характерно. Взагалі я Вас дуже добре розумію. Так, мій добрий товаришу, люди не даром стільки пишуть про любов. Она творить чудеса – і буде їх творити, доки люди будуть по світі ходити. І я її знаю. Але я її страшно поважно тракую. І в любові я поважна і глибока, як смерть. Знаєте, що се значить? Але я Вам ще колись про неї і про себе напишу...

¹ На мою думку.

Прошу Вас дуже, вишліть мені фотографію Вашу з Вашою нареченою, зробіть мені правдиву радість; не забудьте. Се так мило мати таке почуття, що десь там далеко, далеко є двоє щирих, добрих людей, що суть – хоть не знакомі з виду – товаришами! Мені здається, що я знаю Вас давно-давно. Хто би Вас не знав, перечитуючи Ваші листи? Про мене говорять, що я особливий психолог, – а я більше чувством відгадую людей. Питаєтесь, чи я Вашу руську мову добре розумію? Прекрасно розумію Вас! Нема слова такого в Вас, котре би я не розуміла, до того Ви пишете так виразно, що чоловік мусить розуміти. Я побоююсь, що Ви мене не розумієте, бо в мене письмо невиразне, погане, хоть я стараюсь виразно писати. Відомість, котру Ви мені про стан речей – моїх переводів – подали, справді зажурила мене, ну, та треба щось зробити, щоби нас німець не перехитрив. Я писала Піерсону зараз по смерті Якобовського заказное письмо, де об'явила ему, що я властителька манускриптів і що маю певну надію, що він, Піерсон, видасть їх під тими самими варунками, що уложив з Якобовським, що я ожидаю Korrekturbogen¹, і нехай зараз відпише, – но він не відписав до нинішнього дня. Саме перед одержанням Вашої картки з Лейпціга я написала до пана Gottendorfa лист, котрий, однак, не відослала-м, вижидуючи ще Вашого листу. Тепер буду Вас дуже просити передати ему отсе письмо. Я в тім письмі прошу его зайнятися тим видавництвом і подаю дати і зміст листів Якобовського, дотичних тієї справи, щоб він зорієнтувався. Вступне слово г. Маковея, котре ще у Якобов[ького] найшлося, – се я ему пізніше від манускриптів вислала, і, може, ему було треба того вступного слова, бо сам від себе хтів тоже передне слово написати. Я завтра напишу знов до Піерсона в Дрезден заказное письмо, де натисну на нього або видать манускрипт, або звернути его на мої або на руки пана Gottendorfa; потім дам Вам знати, що відповів або що мовчить. Може, котрий з Ваших знайомих літератів має знайомого в Дрездені, щоби той пішов особисто до Піерсона і поговорив з ним, так би ще лучче було. Я маю всі листи Якобов[ького] в себе дотично тієї справи, і можна б Піерсона скажити, если б він собі так

¹ Коректурний примірник (нім.).

поступив і видав переклади під іншим ім'ям. Думаєте, що ні? Я стільки надії покладала на те видавництво, і можете собі представити, дорогий товаришу, як оно мене тепер засмутило. Може, ще п[ан] Georg Adam порадить, що робити? Ви не покинете займатись тією справою, правда, що ні? Може, я і Вам колись зможу віддячитись, до того, ми не смієм се допустити, щоби нас такий мошенник скривдив. Гріх би був! Для мене від того видавництва дуже много залежить. Очевидно, вислав ему Якобовський сам манускрипт, бо на підставі того писав мені в своїм посліднім листі: “Незадовго дістанете Korrekturbogen і т. д.”. От я Вас ще і обтяжаю моїми справами, де Ви доста маєте своєї праці; Ви будете такі добрі і передасте сей лист п[ану] Gottendorf'у. Правда? Я ж і не знаю его адреси, і думаю, що краще, як Ваше тепле слово піде в супроводі з моїм письмом.

Шкода, що бідний Шлаф Joh[ann] так нещасно хорий! Він же такий молодий і талановитий чоловік! Дякую Вам за новості з літературного світу. Ваші письма мене всегда дуже оживляють. На Україні хотять видавати (в Чернігові) в пам'ять П. Куліша альманах, до котрого маю тоже працю вислати. Впрочім, люди працюють, як можуть. Я Вам ще напишу, куди могли би Ви виїхати взглядом вивчення польської мови, но хочу вперед з г. Маковеем порадитись; потім напишу. Коли Ви задумете вертати в Болгарію? О, Вам лише здається, що Ваша душа завмре і не зможе більше писати, знаєте: хто раз полюбить перо – не кине его вже від себе; може, на якийсь час, але сам талант не дасть Вам супокою. Побачите.

Чи Ваша невіста в Берліні? Прошу, не забудьте вислати фотографію, а зробите правдиву радість.

Дуже Вам дякую за щире волю вислати мені книжки; Knut Hamsun'а знаю лиш “Голод”. Arne Garborg'а – висилайте і всіх прочих, я їх не знаю, хоть много читала про них. Strindberg'а знаю “Die Leute auf Gemson”¹ і ще якусь давнішу новельку. Впрочім, може, і Гарборга, але “Bei Mama”² цілковито не знаю. Коли перечитаю – вишлю Вам все з сердечною подякою назад. “Magazin für Literatur” я одержала.

¹ Стріндберґа знаю “Люди з Гемсона” (нім.).

² “Біля мамі” (нім.).

Ми всі тут дуже цікаво читали її, прошу передайте пану Г. Адаму мій щирий привіт і подяку. Малороси вдячні тим, котрі займаються ними і витягають їх з-під руїн на світ. Так і ему вдячні.

Російський місячник “Жизнь” в книжці за грудень (Dezember) 1900 помістив переклад моєї новелі “Valse melancolique”. Если б Ви могли роздобути той примір[ник] і прочитати, – мені много на тім залежить. Прочитаєте – да? Мені здається, коли прочитаєте “Valse” – будете мене цілковито знати. Зробіть ласку. І Вашій нареченій дайте прочитати. П[ан] Стефанік писав мені, що вишле Вам книжку, скоро буде вже свої примірники вдома мати, а потім писав, що лежить хорий. Небавом напишу сама до нього. Радувало б мене, если б мої новелі вийшли на болгарським язичі; може б, перевів Ваш товариш “Valse melanc[olique]”? З російського легше би ему було. Як називається переводчик “Битви” – чи се болгарин, чи росіянин? Я не могла добре відчитати підпис на картці, висланій мені Вами з Лейпціга. Чи она на болгарське чи на російське переведена?

Питаєте мене, чи я викінчила свою довгу повість? Ні; але думаю упоратись з нею на другий місяць. Я маю стільки іншого заняття, що хіба вечорами пишу; а се поважна повість. Окрім того, в мене багато різних клопотів. Я подивляю Вас, що Ви такі продуктивні, але Ви, мабуть, і більше часу на те маєте. Добре каже Стюарт Мілль: если жінка пише, або малює, або що інше таке ділає, що виходить поза круг її звичайного заняття, то она се робить все в незвичайний час. Найліпший час абсорбує її – домашня праця. Так і в мене. Ну, я ж не нарікаю – як оно буває так на світі, то годі світ переіначити. Жаль лише, що кожна пережита днина не вернеться більше.

Сердечно Вам дякую за Ваше щире добре серце. Хто би і не знав, що Ви слов'янин, мусів би се зрозуміти по Ваших словах, повних житні, тепла і щирості. Що мої листи розказують Вам проти Ваших? Вони такі пусті – та вибачте. Життя моє таке тихе і скромне, що мені годі інакше писати. Але я тішусь, що маю в Вас щирого приятеля. Я все умію цінити приязнь і ту щирість людської душі, без котрої жиється людям так пусто і холодно. Ваша добра невіста мусить горда за Вас бути – чи не так? Если б я її пізнала, я б їй сказала:

“Бережіть ту Божу іскру, а она оґріє Вам Ваше життя” – але она се, мабуть, і без мене знає.

Здоровлю Вас і її щиросердечно, дорогий товаришу, остаюся все Вам прихильна,

О. Кобилянська

216. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

6 КВІТНЯ 1901 Р.

6 Ap[ril] 901.

Добрий товаришу мій!

Вашу карточку одержала. Щиро дякую, що не забуваєте про мене. Я, здається, ніколи не була така занята, як тепер. Викінчила-м повість свою, бігаю на лекції цитри, а людей все повно в нас, до того якісь такі листи, що годі відложити відповідь. Писала мені Леся Українка, що приїде до мене по святах. Здається, на довше. Як приїде, то я Вам дам знати, і Ви конче приїдете. Чому не вислали-сте болгаринів книжечку? Він так жде – писав мені знов. Вишліть, прошу Вас. Я до Відня не їду, бо не маю доста грошей і суто наші перепони, та я потішаюсь, що Відень ще буде і пізніше. Як приїдете, то вже Вам віддам Метерлінка. Подавайте мені все Ваш адрес. Писав мені болгарин, що якийсь там єго товариш літерата хоче Ваші і мої новелки видати на болгарським. Наша справа з переводами, що мав видавати Якобовський, дуже кепсько стоїть. Накладаць Перзон забрав манускрипти і, як мені писав болгарин з Берліна, задумує мене ошукати, бо кільки нас вже і писало про ту справу, він нікому не відповідає. Чи не настоящий то мошенник?

Здоровлю Вас щиро і желаю ясних свят.

Христос воскрес!

Оль. Кобилянська

217. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

12 КВІТНЯ 1901 Р.

12/4 901.

1. Подаю Вам до відомості з доброї непримушеної волі, що їду завтра до сестри на чотири дні і вертаю в середу. Не прошу Вас, аби-сте до мене зайшли, бо знаю, що не маєте коли, але як Леся У[країнка] приїде, то вже мусите прийти. Она писала вдруге, і яко відповідь на мій лист, в котрім я її до нашої хати запросила, що приїде напевно. Здається около 24–25, тож тогди будьте вже *gut*, оскільки Вам час дозволить.

2. Злагодіть той нарис, що в Вас є, – “Там рожі повинні стояти”, я вишлю Александ[ра] по нього. Ви знаєте, Коцюбинський писав, до мене і просив вислати їм що до альманаху в пам’ять для Куліша. Я мушу конче вислати їм щось, а не маю іншого готового, хіба би дати їм уривок з недрукованої моєї повісті? Другі народи так роблять, чому би і нам не можна так зробити? Чи, може, ліпше те, що в Вас? А мушу щось дати. Дістаю вже третій рік “Киевскую [старину]” даром, і не годиться мені не зважати на їх просьбу. Ви се розумієте. *Mańdrej głowie dose na słowie*¹ (особливо ж тепер, де Ви мусили розмахнутись по дипломовану мудрість). Отже, будьте добрі і вишукайте те моє писаніє і майте десь зверху, або, найліпше, вложіть в коверту запечатане і передайте через Юліана на “Бесіді” по святах. То вже треба вислати. А нім я ще до того заберусь, то настане саме перший “травник”.

Хтіла-м з Вами вже кілька разів о тім говорити і все забувала. По наших театрі Ви так скоро пішли, а я не могла скорше вийти, дівчата не пускали, доки не упорались з гардеробою, а відтак треба було там речі поскладати і впорядкувати, що були від нас, бо се не було на кого лишити – а потім Ви зникли з горизонту.

3. Маю вже нову цитру вдома – добра, але для мене затверда, і я її, може, відступлю Гені Пігуляк.

4. Крушельницький корегує мені повість, але, між нами сказавши, він страшно багато часу до того потребує. Він дуже совіс-

¹ Розумній голові досить сказати одне слово (пол.).

но те робить – і уважно, ліпше не можна, лиш мені здається, що если би я вміла мову так, як він, оно би далеко, далеко скорше вперед ішло. Ну, але я єму і так вдячна. Се нічо не є приємного – чужі мазання перечитувати. Не споминайте єму нічо.

5. Була-м цілий тиждень нездорова, хоть не лежала-м, але таку хрипку обірвала-м і біль горла, що аж мені дивно.

6. Може, знаєте, що 14 має прибути кількох звісних німецьких акторів. Будуть грати Зудермана “Das Glück im Winkel” und “Einsame Leute” Hauptmann’a¹ і ще два якісь мені не знані кавалки. Може би, Ви собі зробили guten Tag² і пішли на “Einsame Leute”. Се справді дуже гарна штука (Ви ж її знаєте. Я її маю в себе). Я би пішла, але тепер не можу розмахуватись, бо мушу виплачувати цитру, а по-друге, мені буде треба грошей, як Леся буде. Але Ви собі зробіть guten Tag, перші місця по 2 фр[анки], другі 1.50, а треті по 1 фр[анкові]. Я Вас роблю на те уважним, бо добре завчасу білет замовити. Зудермана “Das Glück im Winkel” також гарне, але “Einsame Menschen” інтересніше би було для Вас.

А тепер не знаю вже, що казати, т. є. було би ще що, але те лишу вже на другий раз. Ще щось про літературу нашу в Дрездені.

Будьте здорові і guten Mutes!³

Христос воскрес!

О. К.

218. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

12 КВІТНЯ 1901 Р.

Дорога панно Генечко!

Не мала-м досі навіть часу подякувати Вам за смачну і красну пересилку, що дуже нам придалася. Теж прийміть

¹ “Щастя знічев’я” і “Одинокі люди” Гауптмана (нім.).

² Тут: приємність (нім.).

³ Гарного настрою (нім.).

від мами і мене сердечну подяку, resp[ect] передайте її Вашій мамі добродійці. Не знаю, чи пробуваєте вдома, чи в пані Гелюх? То я висилаю картку додому.

Леся Українка писала, що приїде напевно до мене. Я, розуміється, напишу Вам, коли она буде тут, denn Sie Geliebte dürfen dann im Kreise meiner Auserwählten nicht fehlen¹. А тепер, дорогенькі, желаю від нас всіх веселих і щасливих свят Вам і Вашим родичам, і братам, і щире Христос воскрес!

О. Кобилянська

219. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

[СЕРЕДИНА КВІТНЯ] 1901 р.

Високоповажаний і добрий товаришу мій!

Подаю Вам до відомості, що Е. Pierson з Дрездена відписав мені, і ізвинявся, що не друкував досі переклади, бо страшно много в нього матеріалу поки що. Він відслав мені манускрипти, бо я се жадала, но, під свіжою умовою, відсилаю їх ему назад, бо бачу, що пізніше скорше видрукує. Будьте ласкаві вислати мені “Вступне слово” (Vorwort) О. Маковея, знаходяще ся в д-ра Gottendorf’a, і zarazом спімнути ему, що нехай не трудиться письмом до Пієрсона, бо я вже буду переписуватися сама, як буде треба. Що дієте? А от до мене приїжджає по святах Воскресенія Христ[ового] Леся Українка з Києва.

Здоровлю Вас щиро і Христос воскрес!

О. Кобилянська

Я мушу вислати Пієрсону “Вступне слово” г. Маковея.

¹ Бо Вас, любя, не повинно бракувати в колі моїх обраних (нім.).

21 КВІТНЯ 1901 Р.

21/4 901, Черн[івці].

Брунс з Міндена друкує вже мої новели і вислав мені вже перший аркуш до перегляду. Мабуть, незадовго вийде книжка, бо він вже кілька листів вислав до Густі, аби скорше переслала йому ілюстрації.

Мені прийшло на думку, що оно не було би зле, якби новелі мали вступне слово, т. є. не яко самі собою, лише щоби німці взагалі знали, що таке *Kleinrussische Literatur*¹. Через те я собі придумала вислати Брунсові те число "*Magazin für Literatur*", де Georg Adam про нашу літературу пише, і зробити йому пропозицію, щоб взяв ту статтю яко вступне слово; критику про мої новели може сам від себе написати або і не написати, се мене нічо не обходить; лише мені здається, що з статтею про нашу літературу взагалі книжка мала би більше характеру і була би свого роду рекламою. А так – якісь там "*Kleinrussische Novellen*" самі для себе, що ніби напомацки вийшли, – се вже менше корисне для русинів. Яка вже она там є, тота стаття Adam'a – то все ліпше щось, як нічо. Єсли Ви з тим згоджуєтесь, то передайте Юліанові на "Бесіді" ту часопись (она в Вас) з тамтим манускриптом, що я оногди просила – а як ні, то ні. Єсли передасте і манускрипти, то вложіть его в коверту, бо я не хочу, щоби її хто бачив. Але, прошу, не відкладайте те, бо єсли я маю статтю вислати, то мушу се сими днями зробити. Потім вже буде запізно, а по-друге – як Ви так цілковито на те мовчите, то я буду гадати, що Ви те все ігноруєте. Значить, не хочу від Вас листів або візит, бо знаю, що Вам не до того, але лиш щоби Ви то прийняли до відомості і або з тим згодилися або ні, і потім після того мене повідомили. Я хочу з Брунсом добре жити, бо, може бути, вишлю ему опісля переводи з Дрездена. Річ має ся так. Я ему, Piernson'у, писала, що або най мені манускрипт відошле, або най заплатить; тим часом він відослав манускрипт і писав, що мав завсігди замір друкувати їх,

¹ Малоруська, тобто українська література (нім.).

і лише через масу матеріалу, що в нього напруталась, мусив все наші новелі відкладати, і що навіть ще тепер не може напевно сказати, коли б міг їх друкувати, і позаяк маю для них інше місце, він відсилає мені назад, та що ані Gottendorf, ані Тодоров не писали нічо в тій справі. Я собі те все роздумала. Позаяк треба би нам так само чекати, если б манускрипт деінде вислати відтепер, то я відослала ему назад з листом дипломатичним і таким, щоби мене не компрометував. Казала-м, що позаяк не знала-м, як речі стоять, бо він мовчав, і що позаяк не єсьм від гонорару зависима, то нехай друкує новелі, коли зможе; кілька місяців скорше або пізніше не робить мені різниці, і що я не була би-м взагалі по манускрипт писала, і лише его мовчання споводувало мене до того і т. п. і закінчила-м, що уважаю тепер справу залагодженою.

Я не думаю, що він відішле мені манускрипт назад, і се, впрочім, ліпше, що він їх тепер з моєї руки дістав, бо если би він мав “мошенником” бути, як писав болгарин, то оно певніше для нас, що має новелі від мене по смерті Якововського. Ну, а як відошле, то вже тогди пожурюсь, що з ними робити. Се все прецінь простий Geschäft¹, і як він не зважав би на мою вразливість, так само і я робила лише те, що розум наказував.

По-друге, мені було жаль відсилати манускрипт на “пробу” деінде. Якововс[ький] їх так совісно прилагодив, покорегував деякі своєю рукою і вже з ним умовив нащо ж би їх відбирати?.. Ще маю ему Ваше вступне слово вислати, котре знаходиться в Gottendorf’a і по котре я писала. Та відколи “марот” найшов на болгарина, не мож діждатися від нього нічо. Отже, поки що мається справа з Піерсоном так. Хоть би новелі вийшли і за рік – то все краще як вийдуть книжкою, ніж мали би бути порозкидані по часописях, хоть, може, і ліпше заплачені. Мені бодай більше на тім залежить. Вам тоже, чи не так? Але що Gottendorf нічо ему не писав, не знаю, як собі розтолкувати. Котрий з них неправду каже. Ну, але тепер мені мало на тім залежить. Будьте gut. Я страшне спішуся.

Ольга К.

Власне, в сій хвилі дістала-м другий аркушик від Брунса до коректи.

¹ Розрахунок (нім.).

221. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

15 ТРАВНЯ 1901 Р.

15. 5. 901.

Дорогий товаришу мій!

Ваші оба листи я дістала і отсе відповідаю Вам зараз. Лист до В. Чернявського відсилайте на адрес до товариства Шевченка, т. є. ул. Чарнецького, ч. 26 ("Вістник"). П[анн] а Леся буде ще в мене до 28 с[его] м[ісяця], а того ж дня виїжджаємо з на 8 день в Кімполюнг, бо она хоче мої гори побачити. Старайтесь приїхати до того часу до Чернов[ець]. Може, она останеся там на 3—4 неділі, если їй час позволит, се залежить від різних справ її. Може би і Ви мали охоту поїхати в гори на пару день?.. Если она не лишиться в горах по тих 8-мох днях, то верне вже відтак назад в Київ. Така в неї програма. Она подужала трохи на Буковині і чується доволі добре. Мені дуже скоро час сходить. Тепер нічо не пишу, бо роблю собі ферії, впрочім маю багато читати, що досі занедбала. Що ви дієте і як з Вашим здоров'ям? Ідете де? Може, напишете, коли заїдете в Чернів[ці], щоб біль

Отже, ми вже тут. Сьогодні перед полуднем ходили-сьмо між Рунг і Магуру і Обі найшли, що там прегарно і що медведі непременно мусять туди зайти. Представте собі, з Магури зрубують дерева, саме найкращі, аж мене серце заболіло, як побачила такі велети на землі. Тому нім ще она не цілком буде винищена, треба щоби медвідь її побачив. Рунг стоїть ще не тиканий, але хто его знає, що він собі гадає, бачачи, як її нищать. Завтра поведу Лесею деінде. Їй дуже Рунг подобається. Она досить добре ходить, я навіть не надіялася такого по ній. Купатися зможе вже небавом, вода тепліша, як я сподівалася, взагалі, як кажуть, від тижня потепліло тут незвичайно. Покоїк маємо тут дуже гарний і всяку вигоду. Навіть і гамак є і саме перед хвилию посунула. Піти в город (город дуже гарний і тихо навкруги), щоб "Повисіти" в нім і написати якийсь лист. Одним словом, я виїду цілком спокійна про Л[есею]. Їй тут дуже подобається

ся, а люди для неї уважні і стараються задоволити її під кожним взглядом. На Рариві ще сніг, але нім ми на нім станем, а ми мусимо на нім сего року бути – сніг згине. У вівторок вертаю додому. Ходили-сьмо і до Гуцулки Параски, але її хатка була зачинена, і я не знаю, що з нею. Вчора ввечір ми ходили на прохід, се вже було пізно вечором. Вечір був прегарний. Хтось бачив біля себе білих медведів.

О.

222. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

31 ТРАВНЯ 1901 Р.

Кімполунг, 31 м[ая] 901.

Отже, ми вже тут. Сьогодні перед полуднем ходили-сьмо між Рунгом і Магурою і обі найшли, що там прегарно, і що медвежі непримітно мусять туди зайти. Представте собі, з Магури зрубують дерева саме найкращі, аж мене серце заболіло, як побачила такі великани на землі. Тому нім ще она не цілком буде винищена, треба, щоби медвідь її побачив. Рунг стоїть ще нетиканий, але хто его знає, що він собі гадає, бачачи, як її нищать. Завтра поведу Лесю деінде. Їй дуже Рунг подобається, она досить добре ходить, я навіть не надіялася такого по ній. Купатися зможе вже небавом, вода теплійша, як я сподівалася, взагалі, як кажуть, від тиждня потепліло тут незвичайно. Покоїк маємо тут дуже гарний і всяку вигоду. Навіть гамак є і саме перед хвилиєю посунула Леся в город (город дуже гарний і тихо навкруги), щоб “повисіти” в нім і написати якийсь лист. Одним словом, як від’їду цілком спокійна про Л[есю]. Їй тут дуже подобається, а люди для неї уважні і стараються задоволити її під кожним взглядом. На Рариві ще сніг, але нім ми на нім станемо – а мусимо на нім сего року

бути – сніг згине. У вівторок вертаю додому. Ходили-сьмо і до гуцулки Параски, але її хатка була зачинена, і я не знаю, що з нею. Вчера вечором ми ходили на прохід; се вже було пізно вечором. Вечер був прегарний.

Хтось бачив коло себе білих медведів.

О.

223. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[?] ТРАВНЯ 1901 Р.

Май, п'ятниця, 1901 р.

Я мушу до Вас писати, бо то, що хочу Вам сказати, не можу перед Лесею, коли Ви в нас. Я хтіла би, щоби ми поїхали тепер, в неділю, на Цецину. Значить, Леся і Ви, може, і Генка (я її не можу обминати) і [нрзб.]. Але під тим одним варунком, що я заплачу фіакра. Але хтіла Вас просити, щоби Ви були gut і згодили его. Аби він нас туди завіз і там з нами був, аби ми знов приїхали, се розуміється. Я можу дати на фіакра 2 fr. – більше не. Значить, я би могла, але я ще хочу лишити собі гроші і на Ревну. Я думаю, що, може, фіакер поїде за 2 fr. на ціле пообіддя? Якби [нрзб.] не хтів, то можемо і однокінкою поїхати, ми не виходимо на тоє якусь параду робити.

Без Вас ми дві не поїдемо – отже, если не зможете, то вже треба би інший план укладати. Если Ви годитесь на то, що я пишу – то добре. Я Вам в неділю, як приїдете (о 2 – ½ 3), передам гроші, лише, я би Вас дуже просила, аби Ви мені зараз карткою відповіли, бо я мушу се завчасу знати – найдальше в неділю рано. Если би був дуже вітер, то не поїдемо, пане Маковей, бо се так погано з вітром неустанно боротися, а щодо фіакра, то Ви можете его доперва в неділю по обіді згодити. Не? Я не розказую нікому про сей про-

ект, бо боюся, аби не було більшого товариства. Розуміється, як будуть вигляди на дощ, то останемо вдома. Будьте гут, відпишіть мені зараз.

Ольга К.

224. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

2 ЧЕРВНЯ 1901 Р.

Хтось та й ще хтось когось здоровить. Було би дуже гарно, якби хтось сидів з кимось тут, де ліс собі щось шумить, і балакав.

О. К.

225. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 ЧЕРВНЯ 1901 Р.

Чер[нівці], 13 черв[ня], 901.

Як бачите, пане Маковей, маєте знов цілий зошит листа перед собою. Я би Вас просила, щоби Ви его аж тогди прочитали, як будете цілком в себе вдома; не мали на думці знов десь за хвилю вийти – одним словом, щоби могли доволі подумати на тим, що я, властиво, таке пишу. Я довго думала, нім зібралася обізватися так до Вас. Т. є. се сказати. Самі зрозумієте. Не знаю, як приймете мої слова; звичайно, дівчата самі їх не кажуть. Але я не їду звичайною дорогою дівчат. А відносини такі, які були досі між мною а Вами,

тож они такі “небували”, що можуть і незвичайне поведіння викликати. На те треба власне таких натур, як наші. Тому мені здається, що я так само можу про “життя” чи там “будучність” мою і Вашу говорити і думати, як Ви. І що я отсе з тим до Вас звертаюся – се лиш є доказом мого великого, безграничного довір’я до Вас і Вашої характеристики. Ви мені не зробіте закид за то. Не скажете, що се не “по-жіночому”. Се би мене страшно зранило, як би Ви се зробили. А в ґрунті Ви би самі не хотіли, щоби оно так вийшло. Чи се має бути “по-жіночому” і так, по правді, як хтось до когось дуже прив’язаний, а дивиться, як той хтось мордує себе, гарує і розбивається на всі сторони, щоби роздобути настільки хліба, щоби, окрім себе, вижити ще і других коло себе? Дивитися і ждати лиш на готове? Чому се має бути по правді і по-жіночому?

Наші почування і наше поступовання було відмінне від чуттів і поступків інших. Тому ми мусимо на власну руку поступати собі і далше так, не оглядаючись на нікого, а чинити се, що спеціально нам припадає.

Я вчора вийшла в місто. Я не мусіла, як говорила, а так, попросту хтіла. Мені здавалося, що десь Вас здиблю, бо мені хтілося з Вами говорити. І мої чуттва мене не обманули. Ми здибались.

Те, що я собі не раз в глибині, в глибині душі думала тайком, се я Вам тепер скажу. Я его Вам на підставі мого довір’я до Вашої характеристики кажу; если би Ви мене мали не зрозуміти і мені з того закид зробити, я би воліла заніміти або з упокорення в землю запастися, або що таке інше страшне, більше не скажу...

Ви говорили мені вчора знов про Ваші плани, а потім про те, що треба ще таки бути суплентом рік, і ще рік, і потім “знов рік”.

Пане Маковей, обставини сильніші від нас. Ми їх за 24 год[ини] не переможемо. Так як річі стоять, ми і не можемо нічо вдіяти, хіба ждати. Значить – мусите час суплентури відбутути. Але я собі не раз думала і тепер, власне, хочу Вам се сказати, що ми, проте, не потребуємо розтягати програму нашого життя на сто років. Шкода Вас і ще “когось”, і сили, і здоров’я, і літ. Шкода, щоби Ви до того часу так марнувалися. Я се добре обдумала, що Вам тут пишу.

Пане Маковей, з тим, що “суплент” тепер має, він може ще з кимось тут же при родичах в їх хаті – відокремлено цілковито в двох покоях ще з кимось цілком добре жити. Може доти жити, доки схоче, або доки не зміняться его доходи. 2, 3 чи чотири роки.

Подумайте, через 30–40 нужденних ринських (що ніби було би більше місячно), щоби розтягати програму життя на “сто років”? А в ґрунті лише о них іде. В ґрунті іде о число 3 “покоїв” вмісто двох, котрі можна тут у родичів мати (один брат їде на зиму вже на провінцію, а другого родичі помістили би в себе), і котрі коштували би місячно 15 fr. В двох покоях може двох людей проживати. Ані медведі, ані ще хтось інший не є вимагаючі. В нічім не є дуже вимагаючі – і коли нас стілько живе з платні батькової 53 fr, то двоє людей може з неї вижити. Почавши від самого помешкання – если б тут при родичах жилося, аж до услуги, аж до “прачки”, виносило би все менше.

А подумайте, що медведі властиво свого рода ласку родичам зроблять, як не заберуть їм когось з хати цілком, і они будуть его мати зараз за “муром”, за стіною. Знайте, що они так прив’язані до когось і зжилися так з кимось і такі немічні без него, що хоть би він і цілу днину до них носа не показував, то вже само почуття, що він єсть під тим самим дахом, вдоволить їх. Се щось значить для старих людей. Ми се не можем легковажити. Мама цілковито зниділа би без мене. До того батько би ситуацію рятував. Не має вже кого рятувати, бо хлопці, окрім Влодка, мають утримання. А Власько за пів року найдалше буде так само свої гроші мати. З Димки має тато річно 550 fr. 50 fr. іде на податки. 200 fr. Наодин довг в банку, що тато зтягнув, аби докупити ще якісь поля (на Димці тяжить довг трохи менше, як 1000 fr., і він власне сплачується, потім буде чистий дохід 500 fr. річно) – 300 лишається. Если батько нам гроші ті не буде давати, то може купити хату, в кожному разі щось зробить. Не раз мені говорив, що нехай не боюся, що він мене “так” лише.

Мої родичі розумні, і з ними можна разом жити. Батько не прийде ніколи до нас непрошений, як не заходить ніколи до Юліана, помимо, що разом під одним дахом живють, а мати ніколи не буде тягарем. Она буде нас рятувати до

послідньої крапельки сил своїх. І справді, нехай хто говорить, що хоче, а ліпших приятелів ми не будемо мати, як родичів. Нехай би вони собі мали свої привички і примхи, та проте они ніколи нам зла не заподіють. Я би Вам ніколи такого пропозиції не робила, если б не було можності разом жити. Ви не будете під тим терпіти і не будете від нікого зависимим. Було би так, як з Стефаном. Як він оженився, мешкав ще цілий рік з жінкою при її родичах. аж хату не продали і тут на Новий Світ спровадилися. І добре було. Хтось сконцентрує себе в білих медведях і літературі і буде лиш для них жити. Не думайте, що я не розумію прози життя і єсьм сліпа на его тяжкі сторони. Мені все здається, що Ви не довіряєте мені в тім напрямі. Але Ви можете зовсім спокійні бути. Мої “белетристичні” руки, як Леся їх зве – они знають всяку роботу і ніколи її не боялися. Лише они не люблять показувати того на собі, що они роблять. І пощо? Що з того кому за користь? Може, своїми чотирими стінами они інші.

Не думайте, що мене які-небудь звичайні інстинкти силують писати отсе. Я можу і “дати”. Два і три, і чотири роки. (Я взагалі лише для одної душі на світі, більше для нікого.) Але о скільки се буде ліпше ждати, аж Ви станете “дійсним учителем”? Правда, платня Ваша буде більша, але скільки Вашої сили, енергії, здоров'я і самої охоти до життя буде надломане? Скільки розбитого часу буде в Вас! Як Вас той час замучить! Подумайте, що не раз один рік з чоловіка зробить? А так – ніяк оно не буде гірше. Не буде гірше, як хтось від рання до вечера буде дбав про Вас. А в науці ніхто Вам не буде перешкоджати. Чи маєте відвагу розпочати життя так, як я Вам пропоную? Я маю. Але Ви скажіть рішуче слово, я піду за Вами. Я би хтіла, щоби Ви на мене дивилися, як на рівного собі товариша, не як на “німичну жінку”. Може, я буду в чім німична, я не знаю, але, може, буду в де-чім сильна, як Ви.

Про “любов” я тут не пишу нічого. Се свята велика окрема річ і я її не хочу тут мішати. Она є, і є, і ще раз є і вічно буде...

Мені так дивно, що я се все пишу... Майже сама себе не пізнаю. Ви не сподівалися сего по мені? Я сама не сподівалася сего по собі. Але само життя і почування доводять чоловіка до того, що він розмикається і виступає з себе. Мені

страшно жаль – і що має Вас ділити від мене? Кілька нужденних ринських? Полумайте. Подумайте лише...

Ми будемо скромно жити. Так, як досі, і не будемо ніколи упідлятися в ривалізації о “столи”, шмати, забави und so weiter¹. Медведі, література і своя хата заповнять моє життя, а Ви будете мали працю і те, що будете любити, і свободу. Ніхто не буде її Вам обмежати. Навіть “чорна кава” буде, як мали її досі, мали – лише, може, троха інша.

Але одну річ я Вам мушу написати, котру мусите знати. Може бути, вона відверне Вас від мене, та, проте, я її мушу Вам сказати. Я старша роками від Вас. Я помилилась, подаючи Вам нотатку про себе до біографії. Коли дістала-м свою метрику при нагоді подання стипендії, я бачила, що я роджена в році 1863. Звичайно кажу, що живу від року 64, бо в році 63 жила лиш де факто один місяць. Kurz und gut², я від Вас старша о 3 ціліські роки. Отже, се знайте. Не хочу, щоби межі нами яка неправда стояла, а відтак каменем стала.

Чудно мені – та я вже тут безпомічна. Я не відчуваю тої ріжниць, властиво, що мала би мене “старою” зробити. Я їх затру, тії роки, і вони не стануть нам на заваді, а если б коли стали – Боже мій! – то поступіть, як треба...

Щоби Вам не здавалось, що Ви вже зовсім самотні в тім взгляді, то подам Вам деяких товаришів. Драгоманів був молодший від своєї жінки, Людя Старицька старша від свого чоловіка, другий чоловік Марка Вовчка – він далеко-далеко молодший від неї. Що Драгоманів, проте, з своєю жінкою ідеально жив, свідчило мені не одне її слово і ціле її поведення, а з кожного її слова про него віяв неограничений жаль і любов, і пошановання его істоти. Про Людю нехай Вам Леся розкаже. А, по-друге, хто винен, що медведі очікували якогось собі окремого року виступу на світ? Звичайно, чоловіки вмирають борше від своїх жінок. Але як жінка старша, то потім вони разом умирають. Саме так буде добре...

Я би Вам ще мала дуже-дуже багато сказати; се лиш дрібний початок, але я не знаю, як Ви приймете мій лист.

¹ І так далі (нім.).

² Коротше кажучи (нім.).

Впрочім я є страшно зворушена. Прочитайте сей лист, а потім принесіть мені его, щоби я его власноручно знищила. Він лиш для одних Ваших очей і до одної Вашої душі писаний.

Я би хтіла, щоби Ви були gut і не нетерпчивілись на мої Вам предложені думки. Щоби Ви освоїлись з сею думкою, і мені повірили, що не якийсь егоїзм заставляє мене писати отсе, а щось шляхетнійше і що я не в силі Вас хоть би і на волосок обманити.

Не знаю, що Ви мені відпишете. Я лиш боюся, що Ви відповісте мені коротко, терпко, а при кінці напишете то слово, що я его так страшне ненавиджу – “кланяюсь”. Я так того боюся. Але Ви не відпишете так. Ви є gut. На те gut я душу розімкнула. Ви зрозумієте, що то значить, коли розважите, скільки і як старанно ми мовчали перед собою.

О. К.

226. ДО [ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА]

20 ЧЕРВНЯ 1901 Р.

Чернівці, 20/6 901,
Новий Світ, ч. 61

Високоповажаний товаришу!

Посилаю Вам свою повість “Земля” для “Видавничої спілки”. Задумувала скорше вислати, та, на жаль, не могла виконати свого заміру. Оповідання вже кореговане, т. є. мова і орфографія, і можете її хоть би і зараз друкувати.

Щодо гонорару, то жадаю від аркуша др[укованого] 25 ринських. Якусь часть (200 фр[анків]) прошу мені ласкаво вислати з початком липня, як можливо, найdaleше до 14-го, а прочу належитість¹ – зараз по надрукуванні книжки.

¹ Решту належного (мені гонорару).

Коректуру буду сама провадити і прошу мені лише аркуші висилати (я проваджу сама коректуру і в деяких німецьких новель своїх, що передрукуються тепер в Minden (Westfalen) і мають окремою книжкою вийти.

При кінці ще одну просьбу.

Будьте ласкаві, високоповажаний товаришу, висилати мені, окрім коректурних карток, ще і кожний вже начисто друкований аркуш. Я мушу повість скорше в себе мати, ще в аркушах. Хочу як можливо скоро зладити перевід німецький, а в себе маю лише перший невикінчений нарис, котрий мені цілком до перевodu не вистарчить. Надіючись, що не відмовите отсій моїй просьбі, прошу о ласкаву відповідь, іменно хтіла б я знати, коли зачнеться повість друкувати.

Здоровлячи Вас і Вашу вис[окопо]пов[ажану] добру пані, якнайсердечніше пишу з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

227. ДО ЄВГЕНІ ЯРОШИНСЬКОЇ

25 ЧЕРВНЯ 1901 Р.

Дорога панно Генечко!

Подаю Вам до відомости, що-м саме тепер одержала картку від Лесі, де пише, що приїде аж в четвер. Отже, може, би-сте були добренькі приїхати так, щоби ми в суботу вечером десь пішли разом? Я собі думаю, що як Ви завтра, т. є. в середу, приїдете, то хто знає, чи вдруге зможете приїхати, а жаль би мені було, аби ми не побули всі разом. Отже, дорогенькі, робіть так, як Вам найлучше випадає. Що Ви все мені милі, чи в середу, чи в суботу, можете бути переконані.

Ваша Ольга Кобилянська

228. ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

2 ЛИПНЯ 1901 Р.

Чернівці, 2 лип[ня] 901.

Високоповажаний товаришу!

Ваше поч[тенне] письмо одержала-м. Ну, що ж! Доволі сумні звістки подали Ви мені. Я не знала, що відносини в “Видав[ничій] спілці” такі слабкі, одначе, самі зрозумієте, що годі таку довгу повість безплатно передати, тим більше, що, як чую, деяким авторам діставалось за оригінальні твори по 30 р[инських] від аркуша, а деяким за переклади – по 15!

Я ані одного, ані другого не хочу, а скажу так. Безплатно не можу в жоден спосіб повісті лишити, однак зі взгляду на стан фінансовий “Видав[ничої] спілки” і на теє, що мені залежить на тім, щоби повість вийшла книжкою, – жадаю від аркуша др[укованого] по 15 з[олотих] р[инських]. Позаяк повість ледве чи буде більше мати, як 20 аркушів друку, вийде хіба сума на 300 з[олотих] р[инських] – між нами сказавши – дуже “подла”¹ сума. Та нехай вже так, одначе не буду більше о тім писати. Если не змогла б “Видав[нича] спілка” на те згодитися (она не понесе страту, як згодиться, я переконана), то будьте ласкаві передати працю редакційному комітетові “Літер[атурно]-Науков[ого] Вістника” під тими самими варунками, і нехай він друкує повість.

Перекажіть там вис[око]пов[ажаним] панам комітету (“Спілки” і “Наук[ово]-Літер[атурного] Віст[ника]”), що ніяк не годиться з руськими літератками торгуватися, бо хоть вони і поетеси, та, проте, по рожках не ходять; навіть коли хотять конфітури з рож варити, на те самі рожі не вистарчають.

Отес все, що можу Вам на Ваше ласкаве письмо сказати.

Будьте вже такі добрі і займіться і дальше отсією моєю справою, я з довір’ям і пошануванням звертаюсь до Вас, та закінчіть се до 10.

¹ Дуже мала.

Дуже сердечно дякую за Ваші щирі запитання до Вас, до Криворівні. Та, на жаль, не буду сего року в тих сторонах. Їду сего року в Кімполунг, де забавлю цілий місяць. Виїжджаю 15 с[ього] м[ісяця]. Буду вижидати закінчення отсієї справи.

Пишусь з правдивим пов[ажанням]

Ольга Кобилянська

Р. S. Чи “Літер[атурно]-Науков[ий] [Вістник]” платить зараз все, чи також одну часть тепер, а другу по надрукуванні повісті? Прошу душе залагодити се до 10 с[его] м[ісяця].

Вашій вельмишанов[аній] пані, як і п[ан]ству Франкам прошу від мене сердечне поздоровлення передати.

229. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

2 липня 1901 р.

Чернівці, 2 липня 1901

Хтось і ще Хтось подає Комусь до відомости, що йдуть в середу ввечері по 8-ій на циганську музику. Як Хтось має непримушену медвежу волю, то там буде.

До побачення!

*Хтось
і ще Хтось*

230. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

12 ЛИПНЯ 1901 Р.

Чер[нівці], 12/7 901.

Добрий товаришу мій!

Я не знаю, де Ви тепер перебуваєте. Ви вислали мені адресу свою, та я не писала тогди до Вас. Не могла. 1 нині я не здібна до листів. Та знайте, що пишу лише тому нині до Вас – іменно до Вас, що в мене геть пошматована душа. Тому, що Ви розумієтесь на горю і смутку – я пишу до Вас. Не гнівайтесь, що тепер обізвалася. Ви ж мій товариш; мені треба доброго слова і м'якості; я її у Вас знайду. Пане Стефанік... як чоловік має човна і кладе на нього цілий свій запас життєвий, і оно становить его ціль в житті, і світло, і багатство его, а Ви бачите, що оно перед Вашими очима тоне... Оно тоне, і Ви мусите стояти мовчки і не смієте уст отворити, бо так сказано: як уст[а] отвориш – ще гірше буде – можете собі представити мій настрій душевний. Та я про те не можу з ніким говорити. На моїй долі написано, ні нап'ятновано¹, що она від початку життя до кінця лиш коритися має. Скажіть – що робити, аби ска-м'яніти, аби вбити душу свою, заморозити чувство своє – і стати людиною, розумною, котра має що їсти і пити і котрій не слід нічого більше? Розумієте? Мені страшно хочеться плакати перед Вами, і якби Ви були тут в моїй хаті, я б позачиняла всі двері, позатикала всі шпари, так щоб, крім Вас і мене, нікого більше мій жаль не досягнув, і страшно би-м плакала. Де Ви є? У Вас дуже много серця і багатства душі, успокойте мене. Вишліть білі меві Вашої доброї шовкової душі до мене – і успокойте мене. Так, щоби мені за моїм щастям не було жаль... і щоби я більше нічо в житті не бажала, нічого не відчувала. Се хтіла я Вам нині сказати. Як можете – обізвіться. Мені голосу Вашої душі треба. Інших голосів мені не треба. Я і не слухаю, і не чую нічо, що хто до мене говорить, – така я тепер. Не раз кажуть: “Найрадше я б умер” – або: “умерла”. І я б тепер найрадше вмерла. Простіть, що так пишу, не знаючи настрою душі Вашої, – та Ви мій товариш.

¹ Викарбувано.

17 с[ього] м[ісяця] виїжджаю в Kimpolung на 4 неділі.

Адреса моя буде: О. К.

Kimpolung,

wohnhaft bei Frau Glas

(Witwe) vis-a-vis Tomaszewski¹.

Позавтра виїжджає Леся від мене в Буркут (за Жаб'єм).
Она здоровить Вас щиро і дуже жалує, що не мала більше
нагоди бачитись з Вами.

Ще одне. Закопайте сей лист в землю або спаліть его.

Ольга Кобилянська

231. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

14 [липня] 1901 р.

Чернів[ці]. 14. 901.

Ми роз'їздаємось в різні сторони, певно, скоро не побачимось, і я хочу Вам дещо сказати. Вправді – до середини ще два дні – та завтра “тяжкий” день, в вівторок я не буду вільна, отже, пишу нині. Се річ в тім, що я нім виїду, мушу сказати Вам отсе.

Ви писали мені в Вашім посліднім листі, що в мене наступить реакція. Ну і справді наступила “реакція”, лише не та, котру Ви мені заповідали (тота ніколи не наступить, бо не з такої я вже подлої маси скована), а інша. Страшне каяння за відослання листів звістних до Вас. Чому була я така немічна і дала пірватись жалеві? І через ціле життя своє була я все така вздержлива, панувала так дуже над собою – була не раз “каменем”, глуха на все, служила “взором” другим – а настала якась одна дика на жалю, замішала Вас з ним і я зламалася. Нехай би Ви були мені і ніж в серце всадили – мені було з ним по світі ходити, а не повинна була я Вам тих листів

¹ Кімполунг, проживає у вдови пані Гляс, навпроти Томашевського (нім.).

відсилати. Я, що покладала все стільки на амбіцію і честь, що була амбітна – я могла так дуже свою душу відслонити.

Чи Ви розумієте отсю реакцію в мене? Сором проклятий? Ви не знаєте, а може, і знаєте, як я все дуже дрожала, щоб “лише ніколи ніхто нічого не знав”, а відтак...

І чим даліше від нашого послідного побачення (нині рано я Вас з колесом бачила), тим тяжче тяжить на мені сором той і погорда проти немочі своєї.

Хоть би мені той поступок всі простили, якби знали хоть би Ви мені его кілька разів раз по раз простили, та я сама собі его не можу простити. Не думайте, що се мене понижає, що Ви се знаєте; я знаю, що то, чим я зрадилась, буде в Вашій груді заховане, і не переступить ніколи Ваших уст, на те ж Ваша грудь сильна і мужеска, на те і вибувало в мене якесь шалене довір'я до Вас, але я понижена сама перед собою, і вся непевність і погорда, на яку можу я здобутися, звертається тепер проти мене. Не то мене вже болить, що Ви се знаєте, а то, що мої уста відімкнулись. Я Вам писала по отриманню Вашого листа, що я “спокійна” і що мені здається, що зможу з Вами відтепер пряміше говорити. Але се неправда. Я бачу, що неправду говорила. То був фальшивий супокій, котрим я поводитись, бо якби супокій, то була б і на самоті супокійна, а такою я не є. Може, лише на найбільшій самоті з Вами, так як на самоті, коли до Вас пишу, і те і є *das einzig wahre*¹, що я пишу, то вирівнялось би щось в мені, а так між людьми в мене нема супокою. Я і Вам прикрість заподіяла, що мусяте мене тепер уникати, а себе вже страшно покалічила. Вже мені приходить на думку, що якась невидима зловна сила, що ніколи супокою не має, не могла знести тої гармонії і рівної лінії між нами і підсунула одному з нас ногу, щоб ми впали. І я не знаю, чи мені, чи Вам, чи обоє нам, а підсунула. Ми обоє винні, пане Маковей. Пригадуєте собі той вечір, де ми з Поповичами були? Я шукала Ваших очей, щоб вичитати з них, чи гнівається, а Ви відвертали їх від мене. Так чудно відносились Ви до мене за той вечір, як ніколи перед тим. Не знаю, чим я того вечора на ігнорування з Вашої сторони заслужила, але я відчула

¹ Єдина правда (нім.).

его глибше, ніж Ви, може, бажали. Потім, коли ми вже по відході коло нашого дому спинилися, я Вас, незважаючи на Ваше поведіння, просила зайти до нас ще доки Леся буде, Ви відповіли сухо: “Я там завтра в Ревні буду. Поїду по школі”. Іншими словами: “Я з нею попрощаюсь, але не в твоїй хаті”. Потім ми розійшлися.

О, пане Маковей, тогди Ви ще могли зайти до мене, могли сказати, що “прийду”. А Ви не сказали. То була Ваша провина. А моя, що я піддалась дикому жалю, і він видер мені тоді два листи до Вас. То се жаль вирвав їх мені, дикий жаль. Ви відписали мені: “Шкода, що Ви поставили сю справу так остро або – або” і т. д.

Від того закиду, що я справу “остро” поставила, я можу спокійно освободитись. Ніякої “справи” не розважала я тогди, коли листи відсилала. Я лише хтіла ними дати доказ, що хоть і посуджуєте Ви мене так давно, я Вашим ворогом ніколи не була. І пропало. Бо Ви їх вже прочитали. Я їх вже не можу з Вашої душі видобути і назад в свою душу укласти. Але коли їх вже маєте, то заховуйте їх в ній і стережіть, а я тим часом буду по них заспокоєння шукати. Іменно се головна причина, чому я нині до Вас пишу. Furchtbar, furchtbar schäme ich mich! Können Sie sich das vorstellen? Man möchte sein Gesicht gar nicht mehr aufdecken... und es war immer so stark und empfindlich das Gefühl der Scham bei mir – o, das können Sie nicht wissen, davon haben Sie keinen Begriff – und nun, das drückt mich zu Boden – und ich kann mich nicht beruhigen. Immer verschlossen zu sein, immer stark sein und dann zerrt einen der Schmerz zu Boden wie ein Nichts, und entreißt einem die Seele, und nun kann man herumirren und an der eigenen Scham zu Grunde gehen! Davon haben Sie keinen Begriff – können keinen haben. Sie wissen nicht in welchem Grade ich empfindsam bin und die Gabe besaß mich zu schämen¹. Отсе направити хочу. І я можу

¹ Мені страшенно, страшенно соромно! Можете це собі уявити? Хочеться більше ніколи не відкривати свого лица... і це почуття сорому було у мене завжди таким сильним і вразливим – о, Ви цього не можете знати, поняття про це не маєте – і тепер це притискає мене до землі і я не можу заспокоїтись. Завжди бути закритою, завжди бути сильною, а потім біль кидає тебе додолу, як непотріб, розриває душу, а відтак власний сором тебе може просто знищити! Ви поняття про це не маєте – не можете мати. Ви не знаєте, до якої степені я є вразливою і маю дар до відчуття сорому (нім.).

се лиш тим направити, що наведу на себе різні терпіння. Мені здається, і я се впрочім знаю, що як чоловік перебуває смутком і терпіння, він потім з них ліпший і відновлений виходить. Я себе закатую. Я се так постановила (розуміється, що пишу се Вам, бо кому мені се писати?).

Ви знаєте, як дуже я собі все бажала, щоби Ви в мої гори приїхали. Не відтепер, вже віддавна. Все блукали мрії мої по горах, і Ви поруч них. Ще перед місяцем я сама до себе усміхалась, в думці будучи там, як Ви будете всюди ходити, як я буду Вас опроводжувати, і я знала, що Ви були би так само вдоволені, як я. Я не знаю, я се не знаю, що се є, але Ви би були мене там цілком іншою людиною пізнали. Здається, аж тогди були би Ви мене цілковито пізнали. Ще недавно просила я Вас туди приїхати. Сего року я вже впоследнє туди їду. Думала з Вами на Рарив піти. Думала з Вами на самий верх Магури і Рунга піти – а се щось значить. Думала з Вами в “Чортівський млин” зайти. Пане Маковей, се партія така дика і така гарна, а разом така проклята і недоступна, що хіба лиш такі, як Ви і я та кілька інших нам подібних, можуть там ходити. Хоть люди і які ласі на гарні околиці і прогульки, та млин той і досі ще не популярний. Туди я хтіла Вас провести. Ви б були не жалували Вашого побуту в Кім[полунзі]. Відтак в ще два інші прегарні місця хтіла я Вас запровадити. Ви б були інші (без капелюха на голові; він все рабує мені якийсь вираз в Вашім лиці), а я була би оглядалась за Вами, чи Ви умучились і чи Ви вдоволені? Я знаю, що Ви би були напевно вдоволені, а щодо муки, то “медведі” не мучаться в горах, хіба трохи, а я би була страшно рада! Я там не той “подлий” чоловік, що тут, що бачить і в ясну днину страховиська і лякається їх до смерті. Я там відважна і весела, і добра до того степеня, що поцілувала б кожду мужичку за те лише, щоб її знала, і що она мені саме в дорогу прийшла. Потім хтіла з Нізнер і з Вами в Valeracy піти і пізно місячним вечером вернути. Се дуже далеко треба іти, щоб побачити там кілька німих поважних скал. Дуже. А потім, як вертаємось, то ми обізнаємо одно місце, де чекаємо, щоби місяць зійшов, сідаємо на землю (се на горі високо) і сидимо мовчки. Оно там так прегарно, що чоловік хіба мовчати може. Там лиш душам вільно шептати, а устам не вільно.

І чоловік стає якийсь такий сильний і вдоволений, якийсь такий “рівний”, що мусить сам себе поважати і других цінити. Здається, все вкруги löst sich in Schönheit – und es geht nicht. Man muß edel werden¹.

Там хтіла я з Вами сидіти і ждати, аж місяць вийде. А він би напевно вийшов. Чому ні?.. Він би знав. Я так довго-довго ожидала тої хвилі, щоби білі медведі спинились на тім місці – раз однісінький бодай в життю – що він би мусів вийти. Нам би не лячно було его вижидати. З нас би ніхто не боявся его ожидати.

Відтак між інші скали – гей, понижче двірця – я би Вас запровадила. Там ніхто з гостей не ходить. Там поломились скали і попадали на землю. Округ них журчить потік смутно і просить, щоб хтось прийшов і зложив їх до купи. А туди ніхто не ходить, бо то далеко, а панські ноги не люблять острого каміння. День в день ми би ходили. Від рання до обіду, а відтак знов до вечера. А часом Ви би на колесі куди-небудь виїжджали. Там туди тягнеться всуди біла дорога, як встяжка, і не веде нікого блудом.

Щоб я то все з Вами оглядала, просила я Вас так дуже приїхати. А тепер, де я придумую собі муки, щоби себе закатувати (бо я мушу себе покарати), то мені прийшло на думку попросити Вас, щоби Ви не приїжджали до К[імполунга]. Нехай я не маю жадної потіхи, коли була вже така подла і справила Вам прикрість, і накликала зневагу на душу свою! Нехай не маю потіхи. Нехай мене щось покарає, щоб я відтак закаменіла і вже не вдрогалась більше, як приступити до мене жаль! Чотири неділі такого покаяння буде доволі. А потім – до Відня. Знайте, пане Маковей, відтак я до Відня хочу їхати. По вакаціях. Мене туди не тягне. Се і не було в моім плані їхати тепер до В[ідня]. Хтіла собі справити за 60 fr. цитру, а прочі гроші складати на Крим, на другий рік. А тепер хіба вже поїду. З кінцем вересня їде Ольга Окуневська і ангажує мене знов, як торік, з собою. Гроші в мене є. (Редакція “Віст[ника]” закупила повість і вислала тимчасом 200 fr.) Тому що мене не тягне до Відня, тому я хочу собі наперекір їхати. Се я в тім бачу “катовання”. Я з собою мушу до ладу прийти. Я знаю. В Відні я буду почувати себе дуже

¹ Розчиняється в красоті – і не йде. Треба ставати шляхетним (нім.).

самітною, і мені буде там прикро. Я тяжко звикну там, як взагалі поволі до всего привикаю. Але зате, як я поверну, я, напевно, буду цілком спокійна і байдужна. Аби збайдужніти, люди все виїжджають. Чи не так? Спокій і байдужність я собі там здобуду. Не знаю. Між другими людьми снуються якісь різні грубі нещастя, і они успокоюються, і знов веселі, а я ніяк не можу на себе добрим оком глянути. Я соромлюсь себе. Пане Маковей, ich war so “anständig” und jetzt schäme ich mich meiner so sehr! Pfui, pfui!¹

А з другої сторони, якби Ви приїхали в Кімп[олунг], (я би дві довгих неділі вперед катувала себе), то, може би, то ліпше було? Та не все якась там покута і катовання роблять чоловіка ліпшим і шляхетнішим. Es macht auch die Freude und Achtung anderer, und das Glück den Menschen besser und holt ihn heraus aus dem Schlam der Selbstverachtung und stellt ihn hoch über seine kleinlichen Handlungen und Schwächen. Wenn die Seele zu müde und zu stumpf ist – ist sie nicht mehr für Freude und Glück empfänglich². Се вже напевно, що правда. Примір. Думаєте, що мене вдоволило, що люди прихильно прийняли мені повість, та що якісь там гроші заробила? Якби Ви мені лише хтіли вірити, що не. Так байдужно було се мені, бо я соромлюсь себе. Тепер я не знаю, що мені треба. Чи смутку, чи радості? Мені щось треба, щоби струну в моїй душі зв'язало. Може, як Ви приїдете і я опроваджу Вас (та не лиш я сама – і брат, і Генка, і Могильницький) по всіх тих скалах і верхах, як все бажала, то, може, полишу то препогане почуття, що мене переслідує (оно дуже погане, пане Маковей, і Вам, певно, не є так на душі, як мені), і я вийду знов на той шлях, на котрім мені було так добре і гармонійно. Може, оно скріпить мене більше і зробить рівнішою, як всяке катовання і всякі Відні. Я чогось боюся Відня. Лучше хтіла би гроші на Крим заховати і на море поглянути. Я море люблю, хоч его ніколи не бачила. (А на море могли б і Ви поїхати, бо не треба більше, як 200 fr., казала Леся).

¹ Я була такою “пристойною”, а зараз я так себе соромлюсь! Тьфу, тьфу! (нім.).

² Радість і повага інших, а також щастя роблять чоловіка кращим і витягують его з трясовини зневаги до самого себе і ставлять вище над его дрібязковими вчинками та слабостями (нім.).

Як зможете, то приїдьте. Не дуже вже мене уникайте. Якби Ви лише знали, як я сама себе ненавиджу і якими дикими очима споглядаю на свою душу, ну, то би вже самі признали, що на мене можна спуститись взглядом “катовання” себе.

Будьте gut.

Здоровлю Вас щиро!

О. К.

На Рарив прийде і Александер, і Сімович. Сімович, може, з нами в середу приїде! Візьміть конче і колесо Ваше в Кімполунг.

Р. S. Якби Ви приїхали в Кімп[олунг], то спитайте в Нізнерів про мене. Они Вас заведуть до мене, а як не, то питайте про frau Glas – і вже Вас якийсь хлопчина міщанський заведе; бо frau Glas – міщанка. Побачите, як ми “ідилічно” будем мешкати!

Не гнівайтесь, що мої листи такі довгі виходять – якось моїй волі. Сама злякалась, що знов аж 5 карток!!!

232. ДО ВОЛОДИМИРА КОБИЛЯНСЬКОГО

24 ЛИПНЯ 1901 Р.

24. 7. 901.

Дорогий братіку!

Ти не відкладай Твою подорож, но приїжджай, бо шкода кожної днини, а вакацій вже не будеш мати. Будеш ходити, скільки хочеш, і купіль дуже близенько. Не сиди довго в Суч[аві] і скажи, що покоїк вже заплачений, а тепер я тут і буду дуже за Тебе дбати. Приїжджай, бо саме теперо тут ще ягоди, малини, афіни і навіть вишні ще є.

Твою гратуляцію одержала-м і дуже красенько дякую, що не забули.

Напиши точно, котрого дня виїдеш, щоб я Тебе на двірці очікувала, від нас близесенько дверець. Но не висідай на І-шій стації Kimpolung, лише на ІІ-гій, т. є. Stadt Kimpol[ung] від нашої хати 30–40 кроків. Тут приїдеш о 4 по обіді. Буду Тебе очікувати першого і другого на двірці.

Здоровлю Генцю красенько.

Отже, Ти вже прийнятий, правда? Дуже тішуся на Твій приїзд.

Здоровлю Тя сердечно,

Твоя Ольга

233. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

27 ЛИПНЯ 1901 Р.

27. 7. 901.

Пишу Вам се тепер, зараз рано. Мені було прикро, як Ви вчора пішли. Поганий настрій той потягла наша розмова про гроші, а я і прийшла до властивої причини. Не думайте, що хочу повторяти те саме, що вчера; я лиш хочу оправдатися, бо, роздумавши, мені дуже здається, що Ви мене трохи не зрозуміли. Пригадайте собі, що я кілька разів споминала Вам, коли ми взагалі про брак грошей говорили, що коли дістану який гонорар, я Вам позжичу. І ще недавно споминала я о тім і казала: “Як будете великим паном, то віддасте”. Ви все відповідали мені, що від “паннів” не берете грошей. І справді, зовсім слушно, що Ви маємо від паннів гроші брати?

Я кажу – не пишу Вам отсе все на то, що ніби хочу Вам знов подібну пропозицію робити. Хочу Вам лиш ясно сказати, що я під своїми словами думала. Думала-м цілком попросту, що як дістану який гонорар, порятую Вас якою частею. То здавалося мені дуже просто і природно. Про варунки, під якими я би їх Вам давала, я ніколи не говорила, бо оно не здавалося мені між інтелігентними людь-

ми таке важне. Думала – коли зможете, віддасте. Власне, в тім, щоби не потребували Ви зараз віддавати, лежало im Grunde¹ “поратовання”.

Пане Маковей, мені здається, що Ви не поняли мене так щиро, як щиро я се думала. І се мені, власне, прикрість зробило. Не, не, до жадних маневрів ми не є здібні: dazu sind wir beide zu gut und zu echt². Ви, щоби до Вас зближатись з математикою, а я щоби бралася за такі маневри. Се не давало мені супокою і тому мушу Вам писати. Ви зрозумієте, що чоловік моєї сорти не може з таким почуттям спокійно по світі ходити. Ви є gut – і покинете ту думку (если її взагалі думали), а я прирікаю Вам, що не зроблю Вам подібної пропозиції більше ніколи...

Се одно. А друге: пригадайте собі, пригадайте, як Ваша медвежа ласка, що відколи я Вас знаю, і скільки разів я в горах перебувала, все відти писала: “Тут Ви повинні бути!”. Навіть ідучи в ліс, я нарочно брала з собою оловець і папір, бо знала, що вже до кого, до кого, а до Вас певно схочеться мені то сказати. Се не був егоїзм, так ніби, щоби лиш Ваше товариство мати (хоть своєю дорогою я хтіла его мати). Я не знаю, чи я то Вам вголос говорила, але до своєї душі і, певно, що рік-річно говорила, що Вам гори на кілька неділь в році непримітно потрібні. А вчора, як ми говорили, то оно так не вийшло. Вийшло, як грубий егоїзм з моєї сторони. Тому і про се пишу. Часом Ви є такі, що я не можу до Вашої душі і добутися. Такі-сте, як той вулей без отвору. Я лиш чую, що в нім щось гудить і брентить, і я ходжу округ него і не можу до его душі дістатися. Ну, але як він не відмикається, то годі і бджолам до него меду носити. Як Ви щось остро скажете, я не можу інакше, як відтягатися. Я не моцна в слові. Потім, певно, мусить повставати своя окрема листова література. Ви мусите часом і gut бути.

Я до Вас один лист написала – зараз по тім, як ми послідним разом з міста вертали, т. є. як я з Кімп[олунга] вернула, і Ви мені говорили, що маєте різні плани і т. д. Мені страшно захтілося Вам одну річ сказати. Оно здавалося мені таке поєдинче і гарне – і оно і нині здається мені

¹ В цілому (нім.).

² Для цього ми обоє надто хороші і надто справжні (нім.).

таке – але потім відійшла відвага кинути лист у скриньку. Ви могли би подібно відповісти, як на моє пропозиція з літературними фондами – а сего я би не перенесла. Може, наберу в горах більше відваги.

Я страшно люблю медвежість, она має свою окрему притягальну незглибиму силу для мене, але часом она мене так журить. Іменно, як зачне так подрібно, но над всякими потрібними і цілком непотрібними річами застановлятися. Так би она застановлялася до кінця життя, як би її що інше не перебило її застановлення. Тогди я виджу, що она сама свою ліпшу долю з рук випускає і забуває, що людське життя н[е] є літературний твір, що пишеться для других, що може бути раз і другий, і третій перетворений і відновлений. Життя лиш раз припадає чоловікові, і лиш оно раз минає. Може, я на Рариві скажу Вам більше. Не знаю. Там можна зараз геть на верх скали вилізти і можна і зі скали грудьми впасти на камінь. Як хто схоче. Без примусу. Але Ви є розумні і розважні і, може, може, послухаете того, що я Вам написала в повище згаданім невідісланім письмі, а, може, наберу відваги і прочитаю Вам то письмо. Сегодне о 7-мій я їду на великий дворець по Лесю. Вам, певно, не буде можливо, бо в Вас сегодне тяжкий день. Та надійдіть завтра або в суботу. В суботу приїжджає Ярошинська, і я хтіла би піти з обома в який-небудь город. Я сумніваюся, що Лесья останеться цілий тиждень.

Будьте gut.

О. К.

234. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[КІНЕШЬ ЛИПНЯ – ПОЧАТОК СЕРПНЯ 1901 Р.]

Я, власне, вернула з города. Отже, Ви гніваєтеся. Знаєте, я пишу сей лист опівночі, я зовсім зів'яла й ослабла. Чи Ви

бачили поважного чоловіка в своїм житті, котрий ніколи не брехав? Я є ним тепер в сій хвилі, де моя душа поблідла, як смерть. Ви є сильні, а Ваші уста мовчать протів мене. Та в мене нема тої сили фізичної, що у Вас. Мене отсі послідні дві години з ніг звалили. Що я маю до [нрзб.]? Тепер вже нічо. Мені однаково, що по мені буде. А Ви знайте. Як хто, що був Вам ангелом в житті, що дровав здалеку і зблизька о Вас – то я се була.

Дивуетесь, що не “соромлюсь” се писати Вам? Ні, пане Маковей, не соромно мені. Се, що я для Вас відчуваю – оно таке велике і святе, таке біле, що я стану перед цілим світом і скажу се. Може, ему мороз по тілі піде, але мені байдужно. Знаєте, що мої “нещасні” слова значили, котрі Ви не можете мені простити? Они означали, щоби Ваші уста проти мене отворились і щоби надали мені права бути борше, нім се Ваша “посада” позволить Вам бути Вашим постійним ангелом. Так знайте, що моя любов така, що не боїться мешкати хоть би і в мізерній хатині з одною кімнаткою, лиш, щоби з Вами. А що Ваші уста все мовчали – і мені здавалося, що они тому мовчали, що Ви боялись, а, властиво, вагались мені то предложення зробити, що не зможемо “вижити” – я з жалем закинула, що Ви так над всем “застановляєтесь”. О Боже мій! Як се страшно мало значило в моїх очах, що Ви “суплент” – Ви були для мене чимось таким дорогим, що Ваш стан не грав ролю в мене. Киньте суплентуру і підіть на народного учителя – я піду за Вами. Будьте найдрібнішим газети редактором – я піду за Вами – я лиш хтіла, щоб се було – хтіла, щоб могла скорше, скорше крила над Вами розп’яти. Хтіла якнайскоріше тим чимось шалено добрим для Вас стати, а Ви мене не зрозуміли. Отсей лист, що він в конверті – про котрого споминала я Вам недавно – що не маю “відваги” відсилати его Вам – нині відсилаю его Вам. Відсилаю его Вам, щоб Ви переконались, оскільки я Ваш воріг, і як страшно кривдите Ви мене тим, що гніваєтесь. І я мовчала, пане Маковей. Ми ходили німо округ себе – та наші душі промовляли до себе. Ні, ні – мені не соромно отворити уст про мої чувства – они не такого рода, щоб я їх соромитись потребувала. Они Вас не ображають – будьте спокійні. Я і не буду перед ніким і ані перед Вами коротись за них – они гординя моего життя. Я знаю – так, як

я люблю – ніхто Вас не любить і любити не буде. Так – отже, вже сказано. Мені вже однако, чи Ви будете уникати мене за се, чи ні. Маєте доказ, що я не боягуз, за якого Ви мене все тримали і кепкували. Я можу і вмерти. Я мала дві цілі в житті – що споїлись в одну – Ви і література. Се щось було нерозривного для мене. Ви відриваєтесь від мене. О, пане Маковей, Ви такі сильні – Ваша рука годна мене в гріб трутити. Ну, хоть она не кивне і пальцем – она мене кине. Вже нині я підтята. Завтра не стане мені голосу – а позавтра прийдіть і погляньте на мене. Може, повірите, що мої почування поважні, як смерть. Я бачу – я бачу округ себе жінок, що люблять, і я бачу, що Бог дав мені десять душ і серць, і всі тії десять зіллялись в одну і моляться за Вас. Ані Ви тому не винні, ані я. Ні, я не зроблю Вам за те закиду, навіть, як гинути буду. *Es ist unser Schicksal so. Es ist schon mein trauriges Schicksal*¹, що моя любов – Ви її не знаєте – за лож уходить. Правда? Ви не вірите. А настане хвилина, що Ви повірите. Де очі звернені Вашої душі, що Ви не бачили, і не бачите, що я жду на Вас? І я буду ждати до кінця життя мого, чи оно скінчиться скоро чи пізно. І Ви могли на смерть прогніватися за те, що я написала, що Ви застановляєтесь? Простіть мені мій гріх, пане Маковей – я лиш любила. А що я любила, здавалась мені кожда днина і кождий місяць без Вас віком. Для мене не існувала посада, котра Вас заставляла застановлятися – я лиш бачила царя душі моєї. Тому простіть мені мій гріх, бо він білий і не сплямить Вашу гідність мужеську, котру я так само ціню, як Ви. Простіть великій любові моєї – се она приказала мене на ту дорогу, на котрій Ви мене тепер морозом вітаєте. Она согрішила. Правда? Ви не надіялись, що я се скажу отак про мою любов. *Aber ich wäre elend, elend, erbärmlich wenn ich schweigen wollte*². Я страшно горда, пишучи се. Так, як би мені хто найкращу коруну на голову уклав.

Я знаю, ніхто не перевищить любов мою. Ви мене о ню не просили. Але она сама зійшла звідкись на мене. Я знаю, она не знищить мою жіночу гідність, як не знищить Вашу му-

¹ Така вже наша доля. Така вже моя сумна доля (нім.).

² Але я була б жалюгідною, жалюгідною, нікчемною, якщо б захотіла змовчати (нім.).

жеську, що звернулась до Вас. Unser Schicksal ist schon so¹. І хочь я загину, хочь она мене знищить, як Ви відвернитесь від неї. Я не посоромлюсь за неї. Смертельний жаль вбиває лише мою фізичну і моральну силу, що за всю ту прикрість, за все багатство моєї душі, котру я носила і котрою хтіла обдати Вас – Ви відвертаєтесь. Така доля моєї любові. Правда? Годі всміхатися. Я ніколи не лицемірила. Я би трутила ту тінь, що станула між нас – але скажіть – в чім она? Пане Маковей, она віє на мене смертією. Ви є сильні, трутьте її – прошу Вас, страшне прошу Вас – трутьте її. Ви її можете трутити і подати мені руку. Ви не знаєте, що зо мною діється, – звідки? Ви ж мовчите.

Прощу Вас – трутьте її.

235. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

5 СЕРПНЯ 1901 Р.

5 август[та] 901.

Сьогодні понеділок. Я ніколи не люблю в той день листи писати, але нині не маю супокою і не видержу до завтра. Вчора ввечері я дістала з дому пакет, в нім і кілька чисел “Буковини”, і в ній я вчитала, що в Вас в Яворові, т. є. у Василя Маковея горіло. Чи се у Вас горіло, пане Маковей? Мене се так переразило. Я мусіла думати про Вашу матір, і мимоволі станула она мені перед очима, як тогди моя, коли сказано, що Димка згоріла – спокійна, але така бліда, як смерть; а батько мій сплакав. Се не можна забути, пане Маковей, і мені здається, що то нещастя лучилося в Вас. Ви будете добрі і напишете мені кілька слів – правда? Мене, відколи в нас Димка погоріла, так переражає всяка така звістка, а сим разом так само. Коли я вночі пробудилася,

¹ Така вже наша доля (нім.).

мусіла зараз думати про Вас і про Вашу маму, і про все, як то було. Оно завсігди так страшно буває.

Я носилася з думкою написати до Вас, коли приїхала. Ви знаєте, що я все до Вас пишу і сповідаюся, та я була дуже втомлена психічно. І тепер я ще втомлена. Ходжу так багато по горах головно в тій цілі, щоби набрати сил і сильною стати, і сплю препогано. Страшне неспокійно сплю. І ніколи не сню Вас веселим. Се, певно, мої нерви винні.

Що Вам про себе ще писати? Я все стараюсь без товариства або подалік від него в ліс іти. Так чогось не можу говорити. А колись тут, пане Маковей, я се Вам мушу розповісти, бо я вже мушу все Вам розповідати, відколи повірила те, що лежало в мене на самім споді душі. Я лежала під одною старою смерекою. Она мала такі широкі пишні рукави зелені, як лісна царівна. Коло мене не було нікого близько. Я накрила капелюшком сонце – і душа геть висповідалась тій зеленій старій товаришці, що вона пережила посліднім часом. На остатку оскаржила себе, що вона Вам одним диким листом (тим, вночі писаним) жаль завдала; і що хоть Ви мені написали лист, що Ви не гніваєтесь, в Вас в однім закутку душі якийсь біль дрожить, і що я тому винна; той мій дикий, вночі писаний лист винен. Той другий, що я его разом з тим відослала (Ви знаєте котрий, там, де я предкладала Вам життєвий план), про той я не жалую, що Ви его прочитали і що я его відослала. Я его щиро і чесно, і спокійно писала – так чувство мені наказувало), але той другий був такий непогамований і зразив Ваше серце! Я її мовчки сповідалася, що каюся за той лист і соромлюсь за него, а вона, пане Маковей, вона почала шуміти... так тихо, тихо... і я не знаю чому, але мені почали нараз сльози з очей бігти. Так швиденько і пильно, як би мали дігнати потік, що біг там десь в долині, або як би квапились стати перед Вами. Я би хтіла, щоби вони змили рану, заподіяну Вашій добрій душі мною, коли спиняться коло Вас. Прийміть їх, пане Маковей, бо вони з такої зболілої душі походять! Вона, смерека, шуміла поважно. Лаяла мене, раз, що я пишу дикі листи по ночах, а по-друге, що пропускаю сумнів у свою душу. “Ви ж (казала вона мені на Вас) писали мені, що не гніваєтесь на мене. І писали, що все старались і будете старатись не робити прикростей мені; то чого ж

я смутна. Вона казала: “Er ist so stark wie der Tod, und sein Wort ist so stark wie der Tod und seine Ehre ist so stark wie der Tod, und – (казали) – wenn deine Liebe so stark ist wie der Tod – so sollst du auf seinen guten Worten wie auf goldenem Flaum schlafen, und ruhig schlafen...”¹

Так вона Вас боронила і лаяла мене. За мій смуток. А я его не можу позбутися. Пане Маковей (якби Ви мені лише хтіли вірити, що я правду пишу!!), я так часто думаю про смерть тепер. Але не про ту, що сама на нас надходить, лиш тота, що ми її відшукуємо самі. Про залізні шини думаю, про глибоку каламутну воду, з котрої не можна видобутися, і ще про одну пристрашну. І я так живо думаю про то все, що я потім впрост бачу, як я конаю. І я конаю так, як одна звірина, котру я бачила раз, [що гинула] на господарстві. Їй страшно тяжко було конати – і її голова піднімалась від часу до часу, а потім опадала так тяжко назад на землю! Так я буду умирати, бо мені також страшно тяжко буде вмирати!.. І коли я те все бачу, я починаю плакати. Мені смерть стоїть за плечима, пане Маковей. Якесь нещастя пожене мене до неї, до такої, що її відшукується. Я се все Вам пишу, бо мені кожде до Вас сказане слово полегшу приносить. І Ви не гніваєтесь за те – правда?

Кілька добрих слів напишіть мені; на картці або, як хочете; лиш напишіть мені, Ви так далеко від мене. Ви, певно, не приїдете, а мене щось пожирає і мені кілька добрих слів від Вас потрібно таких “stark wie der Tod”². Лиш Ви їх умієте говорити. Я не знаю напевно, де Ви є, і тому рекомендую сей лист. Чи він Вас ще вдома застав? Я думаю про Вас – як Ви там в себе дома є. І мені здається, що в Вас є ясна сонішна кімнатка, і що Ви сидите при столі і щось пишете, а сонячне проміннячко гладить тихцем Ваше волосся. І що Ви веселі і погідні, і що Ваші очі є gut, і що Ви смієтесь gut, так gut, як часом і в моїй хаті сміялися. Я вже давно Вас не бачила, [як Ви так сміялися]. І Ваших очей так давно не бачила! Тут мені тяжко, пане Маковей. Я волочу тяжко ноги

¹ Він такий сильний як смерть, і его слово таке сильне, як смерть, і его честь така сильна, як смерть, і – казали – якщо твоя любов така ж сильна, як смерть – то ти повинен на его добрих словах, як на золотій перині спати, причому спокійно спати...

² Сильних як смерть (нім.).

за собою і боюсь неустанно якогось великого нещастя, і що воно смерть потягне за собою.

Мені страшно тяжко буде умирати. Я хочу жити, доки Ви будете жити, бо я хочу бути при Вас, як Ви будете гинути – бо ніхто не буде Вас так доглядати, як я – а потім я хутко за Вами умру; однаково якою смертю, лиш щоби борзо за Вами.

Я тут буду до 15–17-того, а якби Ви приїхали, то і довше кілька день. Напишіть мені кілька слів, добрих і спокійних, і таких, щоби я могла спати, і котрі би страшні думки про нещастя і смерть від мене прогнали.

Адресуйте О. К. bei Frau Glas in Kimpol[ung]¹, я дістану лист.

Щиро здоровлю Вас.

Я би хтіла, щоби мій лист якнайскорше опинився в Ваших руках; Ви не знаєте, які тут дні довгі і сумні.

Я написала в перших днях одну фантазію і хтіла її Вам посвятити, та тепер вона мені вже не подобається. Заслаба. Те, що я Вам посвячу, мусить бути краще і сильніше.

Ольга Кобилянська

236. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

12 СЕРПНЯ 1901 Р.

Кімполунг, 12 августа 901.

Четвертий тиждень зачинає вже, що я тут. За день від'їду. Слава Богу. Кождий день, що я тут перебула, був мукою для мене. Я Вам написала, що буду каятись. Вас не було. Ані слівця однісінького від Вас не було. Я не входжу в то, чому Ви не відписали мені на лист з 5 с[его] м[ісяця]. Може, не могли, може, не хтіли; зробили-сте, як Ваша натура вимагала. А моя вимагає писати. Ви – престолом, на

¹ У пані Глас в Кімпол[унзі] (нім.).

котрий я все складала, а тепер по впливі часу, що мав мене карати, я тим більше мушу писати. Знаєте, пане Маковей... Коли ми візьмем велику брилу каменя і кинемо єго в глибоку воду з силою, вода заколишеться. Потім на тім місці, де камінь потонув, робляться круги один по другім, один по другім, відтак дзеркало успокоїться. Щоправда, я все страшене була одверта перед Вами. Ви не вірили мені. Ми-нувшина зранила в Вас довір'я до людей, головно до жінок, і Ви всіх судили на один лад. І хотяй Ви мені, може, більше вірили, як другим, та все таки бували хвилі, де Ви думали, що я не глибша вода, а так собі – калюжа, як[их] много на широкім світі, та я ніколи нею не бувала. Від першої хвилини Вашого знаомства зі мною дотепер Ви мені повинні були вірити. Ви кинули камінь в воду – і она в ріжні круги розбивалась, нім успокоїлась. Ви читали в протягу останнього часу ріжні письма від мене. І в кождім я Вам правду говорила. Нині так само правду пишу. *Es ist meiner nicht würdig zu lügen*¹. Я стілько нагризлася в остатних часах!.. Но просто, що в мене натура вже така, чувство в мене є. Я вислала Вам тогди тоті два листи, що жаль їх вирвав, бо не могла інакше. Потім подякувала Вам за Ваш лист, де Ви мені відписали, як могли. Потім мені встидно стало зізнання свого, і я не могла успокоїтись, що душу перед мужчиною відслонила. Ви зрозумієте то чувство, пане Маковей, і Ви єго пошануете. Ви є спокійні і добрі, і зрозумієте. Хоть я безгранично *gut* для Вас, і Ви престолом, на котрий я все складаю, проте я не могла почуття сорому позбутися, що відслонила душу перед мужчиною. Коли я сюди виїхала, мене мучили преріжні думки. Як рій налізали на мою душу, впивалися і роз'ятрювали її. Мені здавалося, що я упала в пошанованню перед Вами, і що цілий світ чув се, що я казала.

Я справді дуже терпіла. Мені здавалося, що я мушу себе закатувати. Но не треба того було. Як в душі нема супокою і рівноваги, то не треба катовання. Ви не відписували, а я собі все говорила: “Се вже брак пошановання”. Без поважання ніхто не може бути, ні мужчина, ні жінка. Так переминуло мені тих чотири неділі. Нині я спокійна вже. Я прийшла до того досліду, що мое “переступство” (зі-

¹ Вважаю для себе негідним вчинком брехати (нім.).

знання) не було нічого злого. Те, що я Вам дала на папері, Ви ж се вже давно знали, пане Маковей!.. Давно вже. Es ist nur nicht Brauch und Sitte – was ich getan; ich konnte mich daran nicht gewöhnen, aber es ist Wahrheit¹. І я не буду голову корити, тому що я правду сказала! Було би се краще, якби я була що-небудь брехала? Певно, що не. І я се не могла, і навіть оно мені на думку не приходило. Von mir zu dir legt sich ein lichter Weg – darauf mit leichtem Schritte gehen die Lilien meiner Seele...² Нехай вони ідуть. Я не буду брехати, що вони не ідуть, і не буду казати, що се “підло”. Бо се лож. Хтось раз сказав про Вас і мене, що ми ібсенівські люди. Я не знаю, чи ми такі, чи не, лиш я знаю, що ми не ступаємо широкою дорогою буденщини. Тому ми маємо своє право поступування. Тому я тепер, де я перемучилася черех тих кілька неділь, що мали мене скріпити на тілі, прийшла до переконання, що я можу спокійно стати перед Вами і другими, і що гідна поважання. Свого для себе, і других, і Вашого. Я не брехала. Я мусіла листи вислати і не жалую, що ішла дорогою правди. Я була для Вас завжди gut – і я мала се змовчати, саме в хвили, де в мене душа була до глибини зворушена болем? Я, може, не поступила, як наші цюці наказують, але ich war nicht kleinlich und heuchlerisch³ і тому я успокоїлась. Мене могло би лиш одно боліти. Если би мене боялися. Так, як мужчини жінок бояться. Ви зрозумієте мене. Але будьте спокійні, пане Маковей. Я вислала Вам мої листи, але не на того, щоби Вам якимось тягарем стати. Мої уста будуть відтепер знов мовчати, тому що вони завжди мовчали. Одна дяка – хвиля болю відчинила їх. Сказали, що сказати мусіли, і що Ви без того знали, а тепер знов будуть мовчати. Und den Silberweg, auf dem die Lilien gehen... es kennt ihn niemand außer Ihnen und mir⁴, і я хочу все забути, і тут лишити, що наводило мені смуток на душу.

¹ Проте це аж ніяк не звичай і традиція – те що я зробила; я не змогла до цього звикнути, але це правда (нім.).

² Від мене до тебе пролягає світлий шлях – на ньому легкими кроками йдуть лілії моєї душі (нім.).

³ Я не була дріб'язковою і лицемірною (нім.).

⁴ А срібний шлях, по якому йдуть лілії... его ніхто не знає, окрім Вас і мене (нім.).

Я хочу тепер новелу писати, до котрої поробила нотатки вже перед від'їздом. Мені треба кілька характеристичних черт з Вашого життя, коли були молоденьким хлопчиком, а потім – коли були в літах 24–25. Дальше я потягну нитку сама. Подайте мені готі нотатки, які-небудь хочете, лише щоби они мені схарактеризували Вашу вдачу в молодих літах. Се мені дуже потрібно. Дуже Вас прошу, не відмовте мені просьбу. Я маю в душі прегарну думку – допоможіть, щоби я її на папір кинула. Будьте раз *gut* – скиньте з себе медведя на кілька хвиль, і спишіть мені, о що Вас прошу. Я Вам дам працю до прочитання, і коли не схочете – не надрукую. Знаєте, мені хочеться страшно писати. Наостанку в мені поет прокинувся, і я ему мушу волю зробити. Ви не знаєте, пане Маковей, а може, і знаєте, що часом дрібничка одна, ніжна, для буденних людей незначна, в поета може щось сильне витворити. Як праця Вам сподобається – я її Вам посвячу, но допоможіть. Не думайте, що хочу писати “*Valse melancolique*” або щось подібного. (“*Valse brillante*” я напишу, але колись геть пізніше). Се, що я хочу писати, се буде таке, яке я досі не писала. Оно Вам навіть може дуже сподобається, лише будьте *gut*. Я так боюся, що Ви замкнетеся і не відпишете мені! Боже мій, якби Ви лише мені хтіли вірити. В мене є дуже велика терпеливість, але часом она так болісно задрожить... Так буде, як Ви не вишлете нотаток. *Sie müssen groß denken, weil Ihnen das zusteht – und weil das Sie adelt, weil das jeden adelt*¹. Як я приїду додому, я буду їх від Вас очекати. До 20 сент[ября] я буду вдома. Відтак їду до Відня. Так я собі вже постановила, подала вже мамі до відомості, і “старі” вже годяться. Лишуся там, мабуть, до Николая, а може, лиш місяць, сама не знаю: буде від настрою залежати, грошей, може, стане. А Ви будьте за той час *gut*. Знаєте, в мене рій думок – лиш щоб їх щось тяжкого не спаралізувало. Я вже так всяких гризот і смутків боюся! Вони мені душу так шматують, і я так мучуся. Тепер мені хочеться вивести медведя на сцену!.. Я его введу в такий одежі, що ніхто его не пізнасть, та, проте, він піде в світ. За ним будуть білі лілії цвісти.

¹ Ви мусите думати піднесено, бо так Вам личить і тому, що це Вас облагороднює, тому, що це кожного облагороднює (нім.).

Про себе не буду більше нічо писати. Маю ще чотири дні тут сидіти, а відтак попрощаюсь назавсідги з сею околицею. Магуру зруйнували до непізнання, а як завтра покладуть руку і на Рунга, се я не хочу бачити.

До мене писав сюди болгарин. Він приїде до Львова з кінцем с[ього] м[ісяця] і побуде там два місяці. Приїде і до мене. Писав, що хоче пізнати Вас, Стеф[аника] і прочу буковинську громаду.

Леся пише доволі часто, їй добре поводитьсь в Буркуті. Писала, що там відвідував її Франко і Міхновський (той з Києва, знаєте?), дуже здивувалася приїздом посліднього. Ага – она зробила Франку пропозиції, щоби написав вступне слово до збірки переложених новель, і він обіцяв, що напише, лише просив вислати спис переложених новель; я вислала вже спис.

Більше нема нічо інтересного. Я не добре зробила, що вибрала собі за товаришку сюди Г. П[ігуляк], а надто як тут вже був М[огильницьк]ий, то було погано. На нім, щоправда, одіж лежить все складно, і мускули в нього неабиякі, але... я жалую, що була приневолена жити враз з ними. Я ніколи не мовчала так багато, як сих вакацій, пане Маковей, здається – ніколи! Мала би ще Вам багато іншого сказати, та нехай вже на другий раз лишиться. Простіть, що так на картках пишу. В мене є і елегантський папір, але я его не люблю, окрім отсего, що на нім пишу, Ви вже прийміть, хоть Ваша педантна душа буде вздрогатися на вид такого паперу, та се вже мій гріх, з котрим я вмру.

Так Ви напишете мені нотатки з молодих літ медведя – правда? В надгороду за всі мої листи і мої гризоти, що я мала, напишіть їх, – і все буде gut. Наостатку вийде новеля. І ніхто не буде знати. Так закопують літерати свої рани, і так поступають поети.

Будьте gut. Як Ви не є gut, то усміхніться, коли побачите маму свою, – і будете gut. Спитайте її, чи післати нотатки з Вашого життя, чи ні, а она Вам скаже, що зробити.

О. К.

237. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 СЕРПНЯ 1901 Р.

Кімн[олунг].

17/8 1901

Пане Маковей!

Сей лист пишу я до Вас в вагоні по відобранню Вашої картки. В моїм куферку найшлося кілька шматочок паперу. Пане Мак[овей], Ви пишете: “Ви мусіли писати, я мусів мовчати, і добре зробив, як бачу”. Пане Мак[овей], що сі слова значать: “Я добре зробив, як бачу”? Они щось страшного значать. Що се є, що Ви зробили? Боже мій, що се є? Чому Ви мені не вірите? Чому Ви не могли повірити в моє безграничне, сильне, вірне і, як смерть, поважне чувство? Чому оно в мене не значить Вам нічо, а значить у другої?

П[ане] М[аковей], се не може бути, що резонатор мені спроневірився! Боже, се не може бути! Я стільки років єго так страшно любила, я носила для него такий рай в душі, як сонце, я хтіла єму такий рай уладити, які ще жінки з душею поважною, як смерть, уладжують, а Ви мені не повірили. Боже великий, чому не повірили? О, я знаю, недурно мене мучило якесь передчуття, що мені стоїть щось страшне за плечима, се те оно, що Ви “зробили”.

Пане М[аковей], скажіть, що се неправда, що резонатор не спроневірився, що він той, в котрого я вірила. Боже, скажіть. І все Вам здавалося, що я комедію граю, все було Вам в мене неправдою. Я була, мабуть, в Вас лише “поетка”, що поезії лише komponує, а ніколи “правдива”. Стільки жінок є на світі, стільки легкодушних, подлих і всім Ви вірили, лиш мені ні, що мене Бог покарав такою глибиною чуття, і лише на те, щоби мені наостатку той, котрий одиноким моїм царем був, не повірив.

Чому Ви не хтіли заглянути аж в глибину моєї душі? Чому не вірили? І я знаю, що і тепер, де я се Вам пишу, де мені якийсь зимний піт на чолі виступив, Ви мені се і тепер не вірите. Подумаєте – “ага, завтра она інакше на-

пише"! П[ане] М[акове]й, кілька разів образила я Вас неправдою? О, якби Ви знали, що я для Вас в душі ладила! Як я думала Вам рай завести вдома, на лад, як его собі моя душа вимріяла! Та я лише ждала, щоби Ви мені право те дали, бо се ж від Вас залежало! Я була німа – бо Ви се хотіли – була німа аж доки Ви уст не отворити, а коли Ви їх не отворяли – я їх отворила. Ви, може, се мені за зле взяли, я злякалась – я гадала, що Ви мене перестали шанувати – і пожалували в першій хвилі, що се вчинила. Як мені було б ходити без Вашого пошановання?..

О, Боже, – зрозумійте мене! – зрозумійте, що Кобилянська ніколи не переставала Вас любити, і перестане аж тогди, як її серце застигне. Я не можу се доста віджалувати, що я літератка. Тому, що я пишу, Ви не вірите словам моїм. Вам здається, що се все композиція, лож. Хіба ж тогди я сама подла лож, і таких, як я вистріляти? Видите? В тій хвилі, де я се пишу, покинула мене “фантазія”. Я лиш чую, що як резонатор мені спроневірився, я глиною стану.

Боже мій! Я ж Вам казала, що “час переконає Вас”, чи в мене реакція наступить. І Ви переконаєтесь. І не лише Ви – всі, що мене знають. І Ви не могли мені вірити, не могли? Що випало довір'я з Вашої груді до мене? Кілька мізерних знакомостей, котрі ніколи в моїм житті жадної ролі не грали?.. Тепер я переконуюсь, що страшно, страшно нещасні ті, котрі вірні так по-собачому, як я! Що Вам була моя вірність? – Нічим. Любов? – Нічим. Явсе була нічим в Ваших очах. Як я загину, то загину з Вашим іменем в душі. Не можу інакше. Я знаю – любов до Маковея поставить мені корону на голову, а не мої літературні твори. Любов моя сильніша, як все інше в мені. Якби Ви знали, що тепер діється в мені, якби Ви знали... але Ви будете знати. Тогди Ваша душа повірить. Шкода, що буде запізно. Я зацікавилася від хвилі, як прочитала Вашу картку. “І добре зробив я, як бачу” – се не може бути, що резонатор спроневірився. Не може бути. Людина, мрія моя, що додавала мені сили до всего, она не могла спроневірितись мені. Убийте мене власною рукою, лише щоби я не мучилась довго. У кого душа і любов поважні, як смерть, они страшно мучаться. Але Ви не вірите, Ви не вірите, Ви скажете: “Завтра она інакше

напише”. Але завтра вона інакше не напише. Вона інакше ніколи не напише. Не може, не може!. Убийте мене, убийте мене. Акторкам вірять – ніжним жінкам вірять – лише Кобилянській не міг Маковей повірити. Скажете – я інакше напишу? Зберіть тогди всі мої листи, розвійте їх і скажіть: “В Кобилянської нема честі”. Але в Кобилянської така честь поважна, як смерть.

Пане Мак[овей], я не можу більше писати. Убийте мене. Зробіть мені ту ласку. Застрільте мене, щоби я лиш довго не мучилась. Мені буде страшно тяжко умирати. Я ніколи інакше не напишу. Я Вам спроневірилася? Боже... І скажете: поезії пише. А послідний лист я, пишучи, була спокійна, що могла Вам знов сказати: “Я тобі вірна”. І хтіла купатись в Вашій душі, описуючи Ваш характер. Таже я досі і не мала [нрзб.]. Але Ви прочитаєте сей лист і скажете: “Поезії пише”. Аякже – поезії. Зі смертею в душі. Тому я не могла ніколи в своїм житті цілком розвеселитись – бо нещастя за моїми плечима. Але се не може бути. Резонатор не спроневірився. Він вірний. Він знає, що як всі зрадливі, то Кобилянська его ніколи не зрадить. Она жде, щоби ему рай зладити, она ніколи що іншого не напише. Ніколи. І її мати ніколи не спроневірювалась. Она не калюжа. Що она любить – то вже навіки любить. Она літами для свого дорогого медведя в душі рай носила. Він її царем білим – се не може бути, що він спроневірється її. Боже, Боже, [нрзб.] се страшно, що я зрозуміла на Вашій картці? Що се є? І ніколи не вірили Ви мені? Ніколи. А я Вам вірила. Я не можу інакше, я мушу Вам вірити. Я ніколи інакше не напишу. Як умирати буду, то не скажу інше, як те, що лише одного любила. Вірте, вірте. Боже мій, Боже!

Ольга

Я ніколи інакше не напишу.

238. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

21 СЕРПНЯ 1901 Р.

Чернівці. 21. Август. 901.

Я зву Вас “медведем”, пане Маковей, та про те – як страшно шарпають мої “ніжні” руки Вашу душу! Чи зможете Ви се мені коли простити? Може. Може, саме доля скувала Вас з такої нерозривної маси, що знала, що знайдеться двоє білих рук, котрі в свій час вмісто гоїти душу ніжно, котру підгризло життя недовір’ям, ще гірше її томлять і розшарпують...

Простіть мені, пане Маковей! Ви не знаєте, що зо мною діялось тоді, як писала я свій лист до Вас у вагоні, надала его в Гатні. Кілька день перед моїм від’їздом з Кімпол[унга] затроєно мені одною “новиною” про Вас душу, до того прийшла від Вас картка з словами: “Ви мусіли писати, я мусів мовчати, і добре зробив я, як бачу” – я доложила ті слова до “новини” – і я не могла інакше писати, як писала. Не могла, пане Маковей, не могла. Ви зрозумієте мене, як пригадаєте собі мене перед двома роками зимою, де мене подібною “новиною” ударили по-варварськи по душі, коли вийшла я до Вас з Вашими листами, аби їх Вам “звернути”, і стрінулась з Вами коло Вашої хати (Ви тогди в Івасюків мешкали і саме ішли до мене), потім ми на прохід на горечівську дорогу ішли, говорили, а вкінці сказали Ви мені, прощаючись зо мною: “Спіть спокійно!”. О, пане Маковей, я спала тогди спокійно, але тепер не було мені кому тих слів сказати. Я відчувала інстинктом, що Ви маєте жаль до мене, і не могла ожидати тих слів від Вас.

Я мусіла той лист висилати до Вас, мусіла, щоби не розбити собі голову до якого стовпа залізного. Коли я того вечера додому приїхала і в свою хату вступила, в ній так тихонько було і гармонійно, так по “давньому настрою”, коли побачила маму з світлом в руці і її предобре лице – Ви се мені повірите, пане Маковей? – я чомусь мало не зомліла. Мама перелякалась і гадала з утоми; і справді, з утоми, але лише з самої психічної утоми.

В моїй хаті стоїть мені Ваш образ так живо перед душею, що я мов дивлюсь в него. І тому, що я его так виразно бачу, бачу з виразу его і з форми робітників, що та “новина” – се подла лож, придумана тою самою злобною невидимою силою, що підставила ногу, аби одно з нас упало і гармонія урвалася, і рівна лінія між людьми, як Ви і я. Се нею придумана лож, аби душу мою розшарпати, і або она потім Вашу розривала. Але я не хочу більше Вашої шарпати. Не на те дрижала я над нею досі, щоби наостатку поранити її своїми власними руками. Ніколи більше не буду я її люто дотикатись...

Ви знаєте, пане Маковей, я Вас одного разу в Кім[полунзі] бачила. Се було 13 с[его] м[ісяця] зрання о ½ до 9. Я стояла при вікні і чесалася. Нараз засвистав потяг, що переїздив близесенько (він іде вже далше містом) попри нашу хату, і я підняла прозору фіранку, що заслоняла злегка вікно. Потяг переїжджав, і в однім вікні стояли Ви. Ви мали свій широкий літній капелюх на голові і то убрання зеленяве (не спортове, а то звичайне) і цвікер, і дивилися на нашу хату. Я станула справді, як кажуть, “скаменіла”. Я все з сильного зворушення в першій хвилі в камінь обертаюсь. Я не була сама в хаті, і за мною поглянула Ганкевичівна в вікно. Я Вас пізнала і закаменіла, а она, як я, пізнала Вас і сказала: “Маковей!”.

Чи се не дивне, п. Маковей?

Потім я чесалась далше, а она пішла від мене. Потім я мовчки погнала в місто. Ви десь мусіли бути. Десь мусіли заїхати. Може, до нотаря або до якого готелю, хоть Ви могли бути в кімнаті мого брата. Ви приїхали! Медвідь присунув! Нечувана річ! Він тому не писав, мовчав, бо він був gut і хтів несподіванку зробити! Я так страшне утішилась, п. Маковей, так страшне, що всі мої листи ліричні, они такі мізерні стали протів тої шаленої утіхи, що розсаджувала мені тепер серце! Двадцять таких листів поговорила Вам душа моя на привіт, страх, що она виправляла! Як Ви собі моцні і медвежі, а она Вас з ніг валила!

Потім она думала: “Тепер медвідь буде спочивати; дві ночі, певно, не спав. Се его пасія їздити ночами”. І почала ждати. За той час наткала сто планів. Всі мали вони Вам радість принести. Вам мало страшне добре в нас бути. І за-

раз на Магуру мали Ви з нами піти. Она прецінь діждалася раз Вас! Прецінь! Її обдерли вже до половини з її препишної зеленої одіжі, поранили до обурення, та бодай вже хоть таку її побачите. А Рунг поздоровте, як давнього товариша. Не гадайте, що я могла дома сидіти і ждати. Пішла і знов прийшла. А коли вернула, питали в мене очі: “Був?”. А окруження мовчки відповідало: “Не був”.

Так ждала я до 6-тої вечером. Коли Ви до того часу не з’явилися, я знала, що Ви вже не прийдете. Вже знала: “Не сюди приїхав, а до Стоцького, до Дорни-Кандрени”. А потім настала ніч, і добре, що настала она...

Пане Маковей! Якщо були між нами які нерівності, котрі, впрочім, не ми, а та невидима сила, в котрої існування я вірю, витворила була, якщо в житті я Вам коли прикростей яких наробила, писала, сказала, то знайте, той один день, той однісінький предивний страшний день, де я Вас бачила, де я Вами так страшно втішилася, де Вас ожидала і Ви не прийшли – той однісінький брутальний день вигладив все. І до смерті постановив він, хто царем “царівної”. Більше Ви самі не схотіли би. Які Ви строгі і сильні, які мовчазливі, а Ви би більше не хтіли...

Ви мені повірите, що в мене душа стала, як у проклятої “timo-sy”. Окрім того, ожидала я щодня письма від Вас. Оно не приходило. Я передумувала, Бог знає що. Новелю почала укладати. До нікого словечка не говорила; ніколи в житті не мовчала так затято і багато, як тогди, а потім написала лист до Вас, в котрім просила і нотатки...

Мені було добре на душі, як той лист до Вас писала. По срібній дорозі ішли собі лілії від мене до Вас. Окрім того, постановила я новелю написати, Вам і собі на “славу”. Хтіла медведеві пам’ятник з білих лілій в літера[турі] утворити, і щоб він знав і всі, що читали би пам’ятник – нехай би знали, що се значить “любов царівної”. Так ткала душа новий якийсь світ і ніжне щастя, пане М[аковей], таке ніжне і добре, а потім прийшли і вдарили тою новиною про Вас, так, що я геть зламалася. Чому мені се зробили? Чому, чому? І я ніколи нікому нічого злого не роблю! Чому мені то зробили? Що жадаю я від долі за неможливості, щоби мені руйнувати то, що в мене найдорожче? Я так мало жадаю і все дрожу, чи я все-таки “забагато” не жадаю, а помимо того...

тому написала я той лист до Вас з вагона. Я не могла інакше. Гнівайтесь або не, я не могла інакше...

Але новелю я напишу. Її не заборонить мені ніхто написати. Се буде одна з найпоступовіших праць моїх, а як не то, то, певно, одна з найшляхетніших. Так душа моя мені каже. Але я страшно збита психічно. Пане Маковей! Я така прибита і втомлена, така пошарпана, що до давнього голосу свого не можу прийти, а руки і ноги від хвилі до хвилі цілком умлівають. Ви вірите? Можете вірити. Того, що стоїть на святім місці около моєї дорогої матері, не можна оббріхувати. Я не.

“Ich gehöre zu dem Stamme welche sterben wenn sie lieben”¹, – співає Гейне.

Ви мені допоможете до праці, дасте нотатки, які я просила, мені страшно хочеться її писати. Так, як відчуваю я тепер, відчувають люди лиш раз в житті. І лиш саме тепер удала би я її, іншим разом вже ні. Ви знаєте, в мене дістала душа нараз багато очей, і знялись в ній предивні голоси – лише трохи спокою душевного треба мені і рівноваги, і трохи світла. Святого світла. Мені страшну темноту завели в душу, і мені так страшно. Більше нічо не жадаю і нехай ніхто не боїться, що я більше жадаю. Я знаю. Як я колись умру, мені все до ніг укладуть...

Я буду ждати Вашого приїзду і Вашого приходу. Мені треба, щоби Ви були в мене і щоби від Вас набралася сили (Ви знаєте, п. М[аковей], она перейде тихесенько від Вас до мене, а Ви і не відчуєте того. Вам ще доста лишиться її!), а потім щоби я 48 годин без перерви спала. Тоди я зможу до “пам’ятника” взятися. Як він буде готовий – я посвячу его Вам, вкладу его в Ваші руки, і зробіть з ним, що захочете. Маю виразний душевний наказ зробити щось дуже гарне і добре. Як коли я се зроблю, в мене настане та рівновага і гармонія, котру Ви в мені знаєте, і котра провадила мене до хвилі, аж доки “сила подла невидима ногу не підклала”.

Сили своєї Ви мені не пожалуйте.

Тамтого року, пане Маковей, (се я вже Вам можу сказати, бо оно в мене вже лише в пам’яті лишилося, а боліти не болить вже) вліті перед вакаціями медвідь мене страшно

¹ Я належу до племені, яке вмирає, коли кохає (нім.).

образив. Страшно. Я, як підстрілена ходила. Які вже в него були “драпи” великі, так він і всадив мені їх в серце. Я не могла собі місця найти, я просто не могла опам’ятатися. Се він сказав, він?.. Я написала лист до него, за все, все, все подякувала. Але я не знала, де він перебуває, бо він виїхав і не сказав куди, я не знала напевно. Ждала. Потім несподівано прийшла картка від него. Гей, як помандрував лист в огонь! І нічо особливого в картці не було. Що вже “особливого” – таки так собі просто “нічого не було”. А натомість за один день, я сказала би – за одно передполудне – написала я: “Тут повинні рожі стояти”. Ви знаєте, для кого они писані. Потім, як Ви прийшли по вакаціях до нас – в нас саме тогди Бобикивечева була – я все забула. І нічо навіть в душі болючого не осталося. Деся оно ділося – і правда, пане Маковей?.. Ніколи, ніколи не дала я медведеві того відчути. Ні, він взагалі в житті своїм не почує докору від мене. Я їх всіх у цвіті пообертаю...

Він має дар з мене щось ліпшого робити, як я є. і він зможе з мене ще щось дуже доброго зробити; і нехай зробить.

Тому я буду ждати на него, і як він прийде – я все забуду. Я знаю напевно, що я все забуду, що забути треба; те, що душу смутить. В мені стане нараз щось на гармонійні ночі, і зараз таки по єго відході я зачну шпортати межі паперами. Я се знаю. І навіть нічо не будесь особливого говорити. Хтось може навіть і зовсім мовчати. Хіба випалить одну папіроску... Страшно захмуриться... Потім може забратися. Зможе забрати собі газети, що вже ждуть другий місяць і деякі листи попрочитувати. А потім зможе забратися. Ага, лапу медвежу подасть ще. Більше нічо. Нехай буде спокійний і переконаний! Ввиду єго захмуреного лиця і кам’яної мовчливости не прийло би навіть нікому і на думку в него що більше жадати. Все, що то, то ніколи, ніколи, ніколи...

Потім поїду собі на 6 неділь до Відня. Я могла б і не їхати, але я не годна тепер в наше товариство ходити. А там я буду уганятись по місті, буду томитися, як робітник – і мені треба дечого для душі.

Я Вас утомила, пане Маковей, але і сама утомилася. Будьте здорові!

Відколи в своїй кімнаті і при своїм столі, і відколи я Вас тут, в своїй хаті, бачу, і ту тарілку зелену около себе на

столі, в котру хтось попів з цигарів зсував – я дивлюся на Вас тими очима, як давнійше. Добрими і спокійними очима. І я сама “ліпша” і спокійніша; і не можу собі простити, що були хвили, в котрих шарпала моцну медвежу душу і не давала супокою. Я, що сама зірок зняла би була для неї з неба. Но Ви мені простите всі мої проступки. Я виджу, що Ви є спокійніші і ліпші від мене, та що я зроблю? Тому, мабуть, мене тягне до сонця. Ви мені не жалуйте своєї сили. Я її колись Вам віддам. Я все буду старатись віддати Вам що найліпше. Яка б я і не була примховата і дика (але се лише дуже рідко буває – Ви знаєте, пане М[аковей], що дуже-дуже рідко, лише тогди, як мене так страшно убивають), яка б я і не була – Ви мені простіть. Im Grunde, im Grunde¹, п. Маковей, я все Ваш “непрощений” ангел, що плакав би і без “надгороди” кривавими сльозами за кимось, якби его не стало...

Ольга Кобилянська

239. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

5 ВЕРЕСНЯ 1901 Р.

5. 9. 901.

Чернівці

Високоповажаний дорогий товаришу мій!

Я вже від довшого часу ожидаю від Вас листа, обіцяну мені фотографію Вашу і невісти Вашої, книжки, статтю п. Маковея, а їх нема. Карточку Вашу з поздоровленням від Вас і пана Georga Adama одержала, дуже дякую; прошу его поздоровити від мене щиро; буду дуже рада, коли напише мені. В мене пробуває саме тепер поетка Леся Українка з Києва і забавити може ще сей місяць. Ваші но-

¹ По суті, по суті (нім.).

вельки я прочитала в “Літературно-Науковому Вістнику” і вельми подобається мені, особливо ж друга, подобаюча на легенду.

Другий раз напишу більше. Поки що здоровлю Вас і пана Adama.

Сердечно Ваша

О. Кобилянська

240. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

7 ВЕРЕСНЯ 1901 Р.

Передаю Вам тут своє психічне життя, пане Маковей. Як бачите, оно не до друку, а до товариша. До друку інше буде.

Я Вас просила о нотатки, Ви обіцяли і не дали. Але мені треба праці для душі і голови. Для голови поза домом, а для душі вдома. Я розпочала довгу повість, але не можу без нотаток писати. Не думайте, що се має бути якась новелька до гербати, буде се праця поважна, як “Земля”, лише з інтелігентного життя. Як Ви будете читати “Землю”, то читайте її дуже уважно.

Що я Вас у повість умістити хочу, я Вам вже писала. Я вправді заріклася не писати більше довгих повістей, та найбільша глупота на світі зарікатися. Кажуть – з життя руської інтелігенції не можна повісті писати. О, можна, можна! Треба лише очі трохи більше отворити і трохи зензетивніше¹ на людей і їх почування глядіти; тогди можна і те бачити, що ся в будній день не бачить. Люди мають однакові почування, розходиться лише о розмір і о барву тих почувань, і о “долю”, а “доля”, пане Маковей, се щось дивне! І у Вас є чудна доля. Мені хочеться деякі консеквенції з Вашої “долі” і характеру потягнути, розуміється, і з других. І я собі розложила план на широкім полі.

¹ Чуттєвіше (від латинського “sensitiv” – чуттєвий).

Напомацки мені тяжко Вас вірно окреслити, бо видите самі, що хоть які у мене уважні руки, а все я можу якесь дуже болісне місце у Вашій душі натрафити і Ви будете поражені. Ну – daher sind auch die Götter ein wenig im Spiele¹. Ви страшно тяжкий матеріал! До Вас треба розуму, поезії, передчуття (о, передчуття дуже много), дуже тонкого чуття і супокою. Ви з подвійної маси сковані. Одна – се та, що її життя твердими молотами збила, а друга, що Ви її від природи маєте. Ніжна, вразлива і м'яка. І виробили собі божиська людину і поставили в життя. Одним – на злість, а другим – на потіху.

Я Вас так піймаю². Характер Ваш – прямий до якогось часу, значить geradelinig³, і легкий до окреслення і зрозуміння, але там, де він переходить в тонкості і варіанти поета, там він дуже скомплікований і тяжкий до зрозуміння. Я і хочу стати відсторонь von Gut und Böse⁴ і окреслити его. Я Вам раз казала, що Ви швед, і Ви дійсно швед по натурі. Впрочім, побачите, як я Вас відфотографую. Будете про дещо люті, але нічо Вам не допоможе. Не думайте, що Вас другі ліпше сфотографують! Пане Маковей, оскільки добивалися суди про Вас до мене, то все вони відносилися лиш з тої половини, що її життя молотами збило. Ви не мали багато приятелів, Ви і тепер їх багато не маєте (таких, значить, котрі Вас по von drinnen und außen⁵ знали. Але не журіться. Переймим (яко говорили ми собі з Лесею) на хвилю позу утомлених коней, а потім запалім собі теплом нашої душі ватру і гріймося. Як ogrіємось, полетимо високо-високо! Там не будем самі. Знайдем товаришів. Від часу, як я писала “Царівну” і інші новелі з інтелігентного життя, я багато дозріла. Тепер мені не страшно за поважні речі братися. Мені здається, я досі не була поступова і не мала отвертих очей; і про дитинні літа хочу я писати. І Ваші, і мої, і других!

Ми не маємо нічого кращого в житті, як літа дитини. І нехай би вони в яких смутних рамах проминали, най би як

¹ До цього трохи причетні також і боги (нім.).

² Розумію.

³ Прямолінійний (нім.).

⁴ Добра і зла (нім.).

⁵ Зовнішності і душі (нім.).

смутно дзвеніли – вони мають свою своєрідну красу, що їм ніяка сила не відбере. То проміння, що б'є з них, се сказівка на будучність. І тих сказівок мені треба. Ніяк не можу собі Вас дитиною представити. Чи можете потонути так далеко назад і списати мені епізоди з Вашого дитинства? Коли Ваша мама боялася – бо всі матері бояться за свої діти, – то чого она найбільше боялася?.. Чого Ви плакали? Чим була сильненька дитина?

Я не знаю, я не знаю, п[ан]е М[аковей], але хвилями мені так буває, як би в мені підносився рій якийсь. Я би писала, і писала, і писала, і не біжить мені доста швидко рука по папері, і не можу їх доволі наловити, товпляться страх.

Висилайте, що маєте з нотаток. Се нічо, що я буду у Відні, а що будете списувати – пізніше, як верну, дасте. Я не ручу, що не буду у Відні писати. Не ручу за настрої. В мені може яка-небудь хвиля, тони, образи або статуя, що їх побачу, викликати предивні образи і вражіння – і я буду писати. З мене до Вас поет говорить і Ви его зрозумієте.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Ко.

Adresse у Відні: O.K., Wien, V, Schönbrunnenstrasse, 50, III. Stock, Tür 20, bei Frau Topolnicka¹.

7. Sept. 901

P. S.

Отсе ще наборзі.

Посилаю до перечитання листи G. Adam'a і болгарина. Сей послідній буде сего місяця тут, і я передаю его Вашій опіці. Він, певно, приїде, бо я ще і картку від нього маю. Посилаю Вам его лист [нрзб.], щоб знали настрої его душі. Я за 10 день їду. Відсилаю і біографію, що її Adamowу посилала. Як бачите, дуже здалося. Знаєте – книжка в Minden'i, у Bruns'a, вийде на другий місяць, він писав до Густі, що половину її ілюстрацій сховає до другого накладу, отже, він лагодиться і другий наклад зробити. Наборзі і то: Ваші слова взглядом "приязні" Кобринської справдилися, ну, знаєте, я все гадала, що у кожного така вірна собача на-

¹ Адреса: Відень V, Шьонбрунненштрассе, 50, III поверх, кв. № 20, для пані Топольницької (нім.).

тура, як у мене, але тепер з нею я переконалася, за які марниці дають найліпшим товаришам Laufpass¹. О п[ане] Маковей, wie sind die Menschen so engherzig und kleinlich, wie sind sie so unschön². Ну, але Schwamm drüber³. Другий раз більше про те. Але Ви добре все мені говорили. Далі: стережіться Шпитка, бо він Вам дуже неприхильний. Я се припадком несподівано довідалася. Прошу Вас, уважайте. Впрочім, здоровлю Вас щиро. Може, зайдете, нім я поїду... зайдіть, зайдіть. Страх, як давно не були!!!

О. К.

241. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[9 ВЕРЕСНЯ 1901 Р.]

Привіт із Нового Світу!

Е, п[ане] М[аковей]! Що Ви післали мені за “Календар”? Чи хтось має собою відповідати за поетичні постаті свого раз і молодого таланту? Ану, як повість закінчилася?.. Ану, най лиш хтось прочитає “Землю”, і він переконається, що хтось дуже добре розуміє “прозу”. Впрочім, хтось не жие на небесах, а на землі, і сам не такий “дурний”! Когось все дуже серце болить, як хтось інший ему “Царівною” витикає. Хтось через то заборонить колись (як би Русь захтіла другого накладу тієї повісті, чого авторка не дожиє) другого накладу!!! Rein⁴, через то; так її вже допекла Царівна. Впрочім, там, де Царівна каже не “впадайте в трагедію”, она страшно іронізує. Але що там книжка?.. Das Leben ist der beste Lehrer – punctum⁵. Раз прийшла одна дама, що зі

¹ Відставку, тобто відмовляють у приязні (нім.).

² Наскільки дріб'язкові і черстві люди, які ж вони негарні (нім.).

³ Не будемо говорити про це (нім.).

⁴ Звичайно (нім.).

⁵ Життя є найкращим вчителем – крапка (нім.).

своїм чоловіком дуже зле жила, до другої, що жила добре та мала 9 дітей, і каже: “О пані, як Ви даєте собі з тим усім раду? Я маю лиш чоловіка і маю вічне пекло”. А та друга каже: “Ви забуваєте, пані, що я свого чоловіка і своїх дітей люблю”. Очевидно, є щось на тій “любові”.

Хтось хоче перебрати “редакцію”, як верне з В[ідня]. А до В[ідня] мусить тепер, бо потому не може, а буде подаватись знов о стипендію. Стипендії ніколи нікому не шкодять, навіть поетам ні, хоть, як хтось гадає, лиш они цвітами годуються!

Хтось має нині “гумор” –

О.

242. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[СЕРЕДИНА ВЕРЕСНЯ] 1901 Р.

Саме Ваш лист отримала. Якби Ви були мені на мої перші листи відповіли на звичайній карточці або на яким-небудь шматку паперу – “я не гніваюсь” – мені би сего було доволі. А так Ви заховувались так чудно – і се мене ще більше вводило [у] жаль. Я Вам дякую нині за лист. Я ходила за цілий час, як не своя, без “голосу”, не могла їсти, і найліпше мені було, коли я спала. А коли пробудилась і все згадала, мені щось страшне лізло в серце – се не можна описати, лиш самому пережити; навіть не скажу Вам, що то лізло мені в голову і серце.

Я Вам дякую, що не хочете мені ніколи прокрості робити, і я буду тим спокійна. То, що Ви пишете про “реакцію” – то хіба вже Вас сам час переконає, що Ви в тім помиляєтесь. Она ніколи в мене не наступить. В других она, може, наступас – в мене ніколи, ніколи, ніколи.

Про той лист, що я его Вам вислала (Ви вже знаєте котрий), ми ніколи не будем більше говорити. Ви его спалить –

два рази раз по раз, так буде найліпше, бо я буду гадати, що як він попадеться Вам знов колись в руки, зробить прикрість. Я також буду мовчати, хоть мені також видається тепер, що оно нічого понижаючого не було, що Ви его прочитали. Може, [нрзб.] такого не буває, та ми такі, що саме між нами оно лучилося. Про те, що там “хтось” для когось буде відчувати – він буде мовчати. Представте собі: десть в глибокім лісі цвіте білий цвіт. Про него ніхто не знає, лиш Ви. Держіть се в тайні, і я сама більше уст про те не отворю. Здалека – і цілком нечутно, так, щоби медвідь не знав, я буду его гладити – більше нічо; і мовчати буду. Так Вам буде добре. А Ви будете gut, і будьте дальше gut, як досі були. Приходіть, як будете мати час, – і приходіть спокійно. Як Ви будете приходити – я буду мати рівновагу душі, і буду спокійна, і буду писати, і буде ясно округ мене. І все, що я буду писати, я буду Вам давати перечитувати – так, як досі. Все, як досі. Я не буду нічо до того прив’язувати щось, що нагадувало би той “лист”. Ні, Ви будете в мене – і се мені вистарчить. Ви мені потрібні до життя, і тому я Вас о тоє прошу. Ви мене, певно, зрозумієте. О тім, що мало би бути якось “або – або”, тут нема бесіди. Се щось інше. Се вже, як Ви зможете, і я хочу шанувати і поважати Ваші почування в тім напрямі. Я завсігли буду старатися Вас в тім зрозуміти. На доказ того, що я є спокійна, і що я Вас розумію, я прийду з Лесею на музику (що вже не хтіла чинити). А Ви прийдіть до нас, нім від’їдете, і нім она від’їде. Ви будете бачити, яка я буду, і я знаю напевно, що Ви будете довольні з мене. Можна когось страшно поважати або і що інше, та можна, знаючи про то, мовчати, як гріб, і приставати з собою спокійно. Так оно буде з нами. І я Вас о то прошу. Мені здається, що я тепер зможу з Вами більше говорити, як давніше. Ви мене так дуже-дуже успокоїли тим, що Ви мені ніколи прикрості не зробите, і я Вам вірю і буду спокійна. Приїдьте в гори, як зможете. Я Вас буду всюди водити і буду радуватись, що Вам буде мило, і що одне моє бажання сповнилося. Я не знаю, але в мене є щось таке, як в одного божевільного в одній новельці Гаршіна. Він бачив в однім городі маковий цвіт. Ним запанувало переконання, що коли він дістане той цвіт, він буде щасливий. І доти боровся, доки не викрав его. І з тим цвітом у руках найшли его мертвого, але вираз его лица оповістив, що він, вмираючи, чувся незви-

чайно щасливим. Так мені здається, що коли я Вас проведу по всіх моїх улюблених і прегарних місцях, я буду незвичайно щаслива. Може, се також “божевілля”, та як можете, вчиніть се. І Вашу адресу подайте. Може, я схочу Вам що написати. Я буду писати спокійні листи, не божевільні.

В моїй хаті все буде куток – місце, що буде на Вас ждати. Приходіть, бо я все хочу бути Вашим найщирішим товаришем. Приходіть і говоріть про все, що лиш Вам на душі буде, не тримайте мене лише за саму “дівчину” – “панну” е. с. т., се мене понижає. Оскільки я є жінка, остільки я можу і товаришем бути. Тепер я буду далеко-далеко прямійша з Вами. А про то, що десь там собі в лісі білий цвіт цвіте, ми будемо мовчати і его ніколи не дотиркатися. Аж, може, як прийде час, будемо говорити. Лише ми обоє – і більше ніхто. Пильнувати будемо его, кожде зосібна – і більше нічо. Я маю то велике бажання – щоби Ви мені вірили. Щоби Ви ніколи в мене не брали щось за “удане” – я ніколи Вас не обманю. І ще щось: Ви гадаєте, що як в мене настане “реакція”, то Ви мені не видастесь вже таким gut, як досі?.. Ну, вже я тут мушу усміхнутися. По-перше, в мене ніколи не настане реакція, а по-друге, гадаєте, я не бачу Вас з хибами? Хто їх не має? Ну, та що ж у тім? Вже ми зложені з хибами, і з добром. Я Вас так беру – то є душа моя – жиє Вами таким, якими Ви, власне, есте. Примір. Якби мені хто сказав, що “медвежі руки” могли б у слідкуючій хвилі статись малими, такими і явились аристократичними руками – як би я схотіла. То я Вам скажу, що я б се ніколи не схотіла, і не схочу. Такими нехай они дальше будуть, як они є. Саме такими. Може, кому іншому они здаються негарні, нефоремні – не аристократичні – а мені саме они gut. Тепер Вам се кажу. Дуже много жінок мені про Вас говорили, що ніяк не могли б до Вас прив'язатись, що Ви ось такі – і такі, і такі – вичислюючи мені різности про Вас. Але я лише усміхалась до свого серця. Моя душа має цілком окремі очі для Вас і розуміє то все на Вас, що другим інакше представляється – інакше. Es ist eben – “Verständnis” muss man für einen Menschen haben. Dieses Verständnis, welches nur aus dem Instinkte und den Fühlhörern der Seele besteht – und nicht angelernt, und nicht angewöhnt, und nicht ersonnen werden kann. Es ist von selbst da – weil es eben da ist und erlischt mit dem Tode. Da-

rum sagt man: “Stark wie der Tod”¹. Грубостей говорили мені про Вас und je mehr man an Ihnen rüttelte, um so mehr man kleinlich an Ihnen zerrte – um so stolzer war ich – dass ich Sie so ganz, ganz verstand – und dass Sie nicht zu den Menschen gehörten, die jeder gleich nach dem ersten Blick auswendig kennt – das war mir gerade recht². Ви для мене все будете таким, як досі. Я знаю, wie rau und herb und hart und “rein menschlich” Sie auch sein könnten und oft auch “sein müssten” – я знаю – im Grunde hat Ihre Seele dieses wunderbare Gold, welches mein Lebenselement ausmacht, und welches – wo ich schon reif und besonnen und durch und durch jeder meiner Regung und meines Gedankens mir bewusst bin – für immer, bis an mein Lebensende mein Lebenselement ausmachen wird³. Люди мають придавлений наклін, навіть триб, здирати заслону доброти і краси з своїх ближніх, але в мені є дуже много відпорної сили проти того. Я є незвичайно самотійна в тих справах. І Ви – вже доки Вам життя Вашого і мого стане – будете мені тим, чим представились з першої, з найпершої хвилини, коли лиш Вас пізнала. Не дурно Гете сказав: “Jeder Mensch hat für einen jeden anderen Menschen – andere Augen”⁴. І се правда. Отже, знайте. Реакції в мене не буде. В мене нема вже тих літ, де перебуваються реакції, і для мене Ви все будете gut. Не говоріть о тім ніколи – шкода часу. Все, що в мені живе – оно вже навіки в мені буде. Не тракуйте мене відтепер, як панну, котру треба уникати. З того лиш шкода вийде. Я ж Вам кажу. Спокійна буду – буду з Вами прямійше говорити, і, може, будете з мене більше потіхи мати, як досі. Хто знає, яке наше життя задовге буде, не уникаймо себе.

¹ Саме так – потрібно мати “здатність” розуміти людину. Це здатність, яка складається з інстинкту та чуттєвих вібрисів душі та яку неможливо засвоїти, неможливо розвинути і якої неможливо навчитись. Вона існує сама собою – тому що вона просто є та згасає зі смертю. Саме тому й кажуть: “Сильна як смерть” (нім.).

² І що більше Вас оббрихували, що більше про Вас плескали язиками, тим впевненішою я була в тому, що я Вас повністю, цілком розумію, і що Ви не належите до тих людей, яких кожен з першого ж погляду чудово знає – і саме це мені імпонувало (нім.).

³ Наскільки жорстким, сильним і впертим і “надзвичайно людяним” Ви можете бути, часто таким і “потрібно бути” – я знаю – по суті Ваша душа має оте рідкісне золото, яке є складовою частиною і мого життя та яке – при тому, що я є абсолютно розважливою і напрочуд свідомою в будь-яких своїх стремліннях і думках – навзажди, до кінця мого життя залишиться его складовою частиною (нім.).

⁴ Кожна людина дивиться на іншу людину іншими очима (нім.).

Я хочу, щоби Вам в мене було спокійно і добре. Щоби Ви в мене знаходили те, чого Вам не всі дати можуть. Хочу бути і далі Вашим найщирішим приятелем. Як Ви прийдете – я Вас не буду ніякими питаннями томити. Мені буде ясно, як Ви прийдете, і я буду старатися, щоби Вам хвилини в мене свіжості і спочинку дали; ніякими жіночими примхами не буду Вас томити. На свій лад буду Вам кожду хвилину уприємнювати. Отсе я Вам обіцяю – бо інакше не можу – і я буду держати свого слова. Приходіть спокійно до мене, без тривоги. Я остаюсь та сама, що досі для Вас була.

Ольга К.

Леся від'їжджає в неділю. Я – в середу. Посилаю Вам нашу фотографію, що була для Вас призначена. Одну дістав і Сімович, і Кордуба для своєї нареченої.

243. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

21 ВЕРЕСНЯ 1901 Р.

*Чернівці, 21, 901.
Новий світ, ч. 61.*

Дорогий товаришу мій!

Так довго не відписувала Вам, що і справді не знаю, що подумаєте о мені. Не ставало мені часу – в мене пробувала Леся Українка з Києва, потім я з нею їздила в наші гарні гори, де она осталася на місяць, а я вернула назад. Незадовго потім занедужала мені мати, і я мала много праці і прерізних клопотів. Та годі мені вже відкладати письмо до Вас, а далше хочеться мені дізнатися, як Ви ся маєте, Ви ж були також нездорові. Як Вам поводитьсь, подужали вже трохи? А Ваша суджена все ще перебуває в Липську?.. Дуже Вам дякую, що були-сте такі ласкаві і відписали зараз моєму накладчикові в Minden. Пан Георг Адам писав мені з Мекленбурга лист,

і я вже відповіла єму. Щодо статті п[ан]а Маковея, котра дісталася нехотячи теперішньому редактору “Gesellschaft”, не журіться. Я вже прийду з тою справою до ладу; добре, що були-сте добрі і написали, де она знаходиться. Взагалі дякую Вам з щирого серця, що Ви так щиро клопочетеся з моїми справами. Дайте мені нагоду подякувати Вам.

Мило мені було дізнатися, що прочитали-сте мій “Valse melancolique”. Я згоджуюсь з тим, що Ви мені писали, – іменно щоб “сохранить” малоруську душу, але я все думаю, що інтелігентний чоловік – будь він мало-[чи] великорос, німець або поляк – все більше-менше однаково відчувати буде. Типи музикантки і Марти – се цілковито малоруські. Але я згоджуюсь дуже з Вашими поглядами. Найліпшим доказом буде Вам моя повість з народного нашого життя, котру саме нині відослала до друку. Скоро буду мати книгу готову, вишлю Вам.

Ваші обі новельки вийшли вже в “Літ[ературно]-Наук[овому] Вістнику”! Які чутливі і ніжні вони! Як тонко слідите Ви за зворушеннями душі і як гаряче відчуваєте Ви з Вашими героями! Пишіть даліше. Ваші письма читаються так живо! В нас їх всі мої знайомі поперечитували, і, власне, і Леся Українка. Она дуже зацікавилась ними.

Коли вийдуть вже Ваші новельки в німецькім переводі? Я дуже рада би мати їх збірником в себе. Посилаю Вам одну фотографію, де я з своєю доброю, можу сказати, найліпшою товаришкою Лесею Українкою знята (Леся сидить). Не знаю, чи знаєте що-небудь з її праць? Она сотрудниця “Жизни” російської. Незвичайно талановита і образована поетка. Се ж сестрінниця пок[ійного] Михайла Драгоманова – прегарна людина!

Сим разом моє письмо коротке. На дещо я Вам зовсім не відповіла. Книг Ваших не получила ще, та вже вишлете мені їх – коли зможете. Вашу суджену поздоровляю якнайщиріше. Рада би її карточку одержати. Коли вишлете? В нас друкуються тепер новелі гуцульські Черемшини. Скоро будуть готові, я їх Вам вишлю.

Поки що здоровлю Вас найщиріше,

Ольга Кобилянська

Відпишіть хутко.

Другий раз більше напишу!

244. ДО ЄВГЕНІІ ЯРОШИНСЬКОЇ

25 ВЕРЕСНЯ 1901 Р.

Болахів. 25./IX.1901/

Дорога панно Генечко!

Ну, подумайте собі, я опинилася в своїй подорожі до Відня по дорозі в Болахові. Мусіла бути в Яворові, бо їду з Ольгою, і ми мусіли поступити до Болахова. І не жалую, що поступили. Я не знаю, чи я подала Вам свою віденську адресу: Wien, V. Bez[irk], Schönbrunnstraße Nr.50, 3. Stock, Tür 26¹.

Знаєте, я ще хотіла Вам одну річ взглядом Вам знаної історії сказати. Мала-м саме перед від'їздом з М[аковеєм] розмову. Річ з заручинами маєсь інакше, як люди говорять. Тим ist nichts weniger als glücklich. Wir sind als "Freunde" geschieden, aber natürlich geschieden². І так хтіла я Вас, дороженькі, просити, що де б Ви і не чули, що нас в розмові зводять до купи, Ви бороніть мене і кажіть, що ми лиш приятелі були і ніколи що іншого між нами не було. Sie werden mir einen großen Freundschaftsdienst erweisen. So wie die Dinge stehen, bin ich unverstanden. Zudem fürchte ich entsetzlich die Zungen der Menschen. Den Rest erzähle mündlich. Vergessen Sie nicht дороженькі, dass Sie mir einen Dienst erweisen – wenn Sie (falls Sie über mich Bemerkungen hören sollten) behaupten werden, wir waren stets nur Freunde gewesen. Sie tun mir das, nicht wahr?³

Пишіть мені до Відня, я Вам відпишу.

Кобринську найшла-м не дуже здорову. Як буду вертати з Відня, знов до неї поступлю. Франко просив до Львова заїхати, але я не хочу туди і ногою стати. У Львові такі страшні льютки ґрасують, а мені все, що нагадує льоток, таке противне.

¹ Відень, 5-й р[айон], Шьонбрунненштрассе № 50, 3-й поверх, кв. 26 (нім.).

² Ні про що інше не йдеться, як про щастя. Ми розлучилися як "друзі", але, звісно, розлучилися (нім.).

³ Ви зробите мені велику дружню послугу. Так, як усе виглядає, мене неправильно зрозуміли. До того ж я страшенно боюся людських язиків. Про все інше розповім усно. Не забудьте, дороженькі, що зробите мені велику послугу, якщо (у випадку якихось слухів про мене) будете стверджувати, що ми були завжди лише друзями. Ви ж це зробите для мене, чи не так? (Нім.).

Кобр[инська] казала, що дуже радувалася, як Ви приїхала, і дуже Вас мило згадувала. Ach, sie ist eine durch und durch intelligente Frau¹, а наші мужчини просто всі мужики.

Здоровлю Вас щиро і не забудьте про мою просьбу.

Ага, як будете бачитись з М[аковеєм], про мене не згадуйте ні словом.

Denn, wie gesagt, ich bin zufrieden so wie die Sachen stehen, und habe mein seelisches Gleichgewicht wie früher².

Ваша Ольга Кобилянська

245. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

28 ВЕРЕСНЯ 1901 Р.

Відень, 28 верес[ня] 901.

Сьогодні пішла собі на власну руку в місто карти купувати і не зблудила! Сама по собі того не сподівалася! Щоби сказати, що мене Відень приголомшив, то не скажу. Саме так я собі те місто представляла, а не інакше. Буду старатися тут довше, як задумувала, остатися. Знаєте, їдучи сюди, ми мусили поступити до Болехова. Признамся, що мушу відкликати те, що писала-м Вам в однім з послідніх листів про Коб[ринську]. Хтось на її конто³ прогрішився проти мене, а ми се повірили. Кривду їй заподіяли. Она тепер дуже нездорова, щось недобре з нашими літератами, на ніч зводяться.

П[ан] Франко писав і просив до Львова поступити, але я, мабуть, не поступлю. Там тепер дуже болотнисто, чого мені ще туди їхати. Може, я тут виготовлю відчит про Метерлінка.

О. К.

¹ Ах, вона напрочуд інтелігентна жінка (нім.).

² Тому що, як кажуть, я задоволена тим, як ідуть справи, а моя душевна рівновага така ж, як раніше (нім.).

³ Щодо неї.

246. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

1 ЖОВТНЯ 1901 Р.

*Відень, 1 / 10 901.
Schönbrunnenstrasse, № 50,
III. Stock, Tür 20 ¹*

Нині одержала я “Вступне слово” від Georg’a Adam’a, з листа его до мене довідається, що хоче. Я посилаю Вам се до перечитання, бо, може бути, що треба поправки взглядом других літератів зробити, а позаяк я не знаю добре руської літератури, то будьте ласкаві, поробить замітки, де буде треба від себе. Щодо моєї особи, то я вже сама до Georg’a напишу. Будьте gut і прочитайте зараз, і висилайте мені назад відворотною поштою сюди до Відня, а я вже потім далше куди треба пішлю. Даруйте, що клопочу Вам тим голову, но се вже літератські клопоти.

Здоровлю Вас,

О. К.

Рекомендуйте лист до мене, бо боюсь, щоб де лист не пропав.

247. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

1 ЖОВТНЯ 1901 Р.

Відень. 1. X. 901.

Найсердечнійші поздоровлення шле Вам Ваша Ольга Кобилянська. Пишіть що. Я цілими днями ходжу, але ще не сама. Відень доста мені подобається, але є дуже много річей, що мене не одушевляють. В неділю іду до опери. Тут досі прегарна погода і можна багато ходити. Я почала щось писати. Якось можу помимо всяких галасів писати.

¹ Шьонбрунненштрассе, № 50, 3-й поверх, кв. 20 (нім.).

З поворотом буду знов у Кобр[инської]. Там мені найліпше. Межи рутенією віденською ще не була-м, хоч один доніс мені, що всі вже знають, що я тут.

О. К.

248. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

15 ЖОВТНЯ 1901 Р.

15 октобра 901,
Відень, Schönbrunnenstrasse, 50,
III. Stock, Zim[mer] 20 ¹.

Дорогий товаришу!

Вашою карткою я вельми радувалася, бо не знала, властиво, де Ви пробуєте і чи загостите до моєї дорогої Буковини. З Вашої картки я бачу, що, мабуть, на Буковині, т. є. Чернівцях, ми не побачимося, а хіба в Кракові на вокзалі (Bahnhof). Я виїжджаю звідси, з Відня, 3 новембра о 8-й годині рано, звичайним потягом, і буду о 10-й вечором на двірці в Кракові, де маю $\frac{3}{4}$ часу годин, заким всяду до поїзда, що їде до Львова, Чернівець і т. д. Єсли би Ви були на той час в Кракові, то виїдьте конче на вокзал і там ми вже здиблемося. Я ніяк не можу погодитись з тою думкою, щоби Ви були на нашій землі, а я не бачилася з Вами. Мені би се дуже прикро було. Окрім того, прошу Вас дуже а дуже, дорогий товаришу, – заїдьте на один-два дні до Чернівець. Доконечне. Не робіть нам, буковинським русинам, тої прикрості, що були-сте так близько коло нас, а не були в нас – бо се вже так близенько зі Львова до Чернівець! Конечне, їдьте туди. Чому аби Вам і нашу громадку не пізнати? Може, вже она Вам так лихо не представиться! Враз з письмом до Вас відходить лист і до п[ана] Маковея, до котрого пишу, що Ви, може, приїдете, і котрий

¹ Шьонбрунненштрассе, № 50, 3-й поверх, кв. 20 (нім.).

Вас так само щиро повітає на нашій землі, як і інші з наших людей. Подаю Вам его адресу, наколи схочете его кількома словами повідомити о своїм приїзді: Д-р Осип Маковей, в Чернівцях, ул. Петровича, ч. 16.

Цілковито вдома в Чернівцях буду аж 8 новембра, скорше ніяким чином. До Львова не думаю вступати, бо, властиво, не маю причини, а Вас в тім часі, мабуть, там не буде? Чи Ви в жаден спосіб не можете до того часу затриматись у Львові, т. є. до 8 новембра? Я 3-го виїжджаю з Відня, а 4-го буду в Болехові (дні години [їзди] від Львова) у моєї товаришки пані Наталії Кобринської. 8-го виїду від неї і буду вечором вже вдома, в Чер[нівцях]. Єсли би Ви могли до того часу задержатися у Львові, то потім могли би ми разом їхати до Чернівець. Ви могли б мене відвідати в Болехові, у пані Кобрицької, і звідти могли би ми разом до Чер[нівець] їхати, а як ні, то ми здибали би-сьмося на вокзалі в Станіславові, де я мусила би на Ваш потяг, їдучий зі Львова до Чернівець, пересідати. Вже я би Вас десь там відшукала і впізнала по фотографії, і “это бы очень хорошо было”, аби ми так до Чернівець приїхали! Чи не так? Роздумайте, дорогий товаришу, і пождіть до 8-го у Львові, а потім, вертаючи з Чернівець, зможете вже собі до Кракова поступити. От так було би найкраще. Як бачите, я роблю Вам різні проекти і маю надію, що хоч один приймете і зробите мені радість. Правда? Найкраще було би, якби Ви могли до 8-го задержатись у Львові і зо мною того дня поїхати до Чернівець. Єсли б Ви на те згодилися, так напишіть, і ми вже умовимся листовно про ближчі варунки подорожі; єсли би Ви їхали до Чернівець самі, то будьте ласкаві і заберіть книжки, що для мене привезли і за котрі я Вам з цілого серця дякую, з собою і оставте у п[ана] Маковея. Я їх уже потім дістану. Єсли будете їхати до нього, то пишіть до нього прямо, як до товариша. Будьте ласкаві, відпишіть мені, дорогий товаришу, як Ви собі обдумали всю справу і до чого рішилися. Я мушу з Вами бачитися.

Здоровлю Вас щиро, щиро, щиро і до звидання.

Ольга Кобилянська

Єсли б Ви їхали зо мною 8-го до Чернівець, то я на той час, т. є. на 9–10 попросила б г. Стефаника до Чернівець. Він живе недалеко відти, і саме нині одержала-м від нього лист!

249. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

16 ЖОВТНЯ 1901 Р.

16. 10. 901.

Болгарин писав мені зі Львова. Хоче конче зі мною бачитись, і не знає, як то уладити. Про се я йому вже відписала, окрім того, просила, щоби конче поїхав і до Черновець. Подала йому Вашу адресу, він Вас повідомить, як приїде. Може, напишете йому і від себе, щоби приїхав? Шкода, щоби не був у Черн[івцях]. Небавом від'їде назад у Берлін. Єго адреса: До товариства Шевченка, ул. Чар[нрзб.], ч. 26, де буває щодня. Простіть, що я на власну руку подала Вашу адресу, але він гарний гість.

Чую, що мій батько все хорує, мене се дуже непокоїть. Приїду борше.

О. К.

250. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ЖОВТНЯ 1901 Р.

Відень. 18. Oct[ober]

Посилаю Вам лист Адама Georg-а. Як бачите, не прогнівався. Будьте ласкаві – ховайте всі его письма до мене.

Ольга Кобилянська

251. ДО ПЕТКА ТОДОРОВА

22 ЖОВТНЯ [1901 Р.]

22.Oct[ober]. Відень.
Schönbrunnenstrasse № 50.
III Stock, Tür 20

Дорогий товаришу!

Не знаю, чи одержали Ви мій лист, висланий до тов[ариства] ім. Шевченка? Я писала Вам там, що буду переїжджати 3 Нов[ембера] через Краків і могла би з Вами о 10-тій годині вечором на вокзалі бачитись, де буду до $\frac{3}{4}$ годин бавитись. Писала ще дещо інше і просила о живу відповідь. Не знаю, чи одержали мій лист? Будьте ласкаві відповісти мені на сю картку, чи будете на той час в Кракові і чи будете, як просила я Вас в листі, в Чернівцях? Ожидуючи скороу відповідь, здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська.

252. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

26 ЖОВТНЯ 1901 Р.

Відень. 26. 10. 901.

Будьте ласкаві, напишіть, чи болгарин був у Чер[нівцях] і чи лишив у Вас книжки? Як ні, буду мусіла до Львова вступати. Не пишу більше, бо не можу листи писати. Як приїду, все розкажу. У Львові буду у п[анства] Барвінських, як буду. Зайдіть, як приїду. Десь коло чи властиво по 9-тім буду вже в своїй буді.

Дай, Боже!

О. К.

253. ДО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

[КІНЕЦЬ ЖОВТНЯ 1901 Р.]

Відень, V, *Schönbrunnstrasse*, 50,
III. Stock, Tür 20 ¹.

Добрий товаришу мій!

Не мали Ви чого за наше приятельство побоюватись, бо не такої Ви вдачі, щоби могли прикrostі робити. Тому, що Ви не такі і я інстинктом се відчуваю, тому і звернулася до Вас, як другі мене ранили, так якби в мене нерви, як посторонки були. Я справді, що затиснула зуби і мовчу, але не проти Вас. Я роздумувала, чому Ви не писали, бо я звикла, що хоть і другі за мене забувають і хоть я мовчу – Ви все однаково добрі та обзиваєтесь хоть кількома словами до мене. Сим разом я лиш думала, що моя картка Вас не найшла, десь заблукалася. Мені жаль, що Ви мали гризоту. Она так сили підмулює і чувство затуплює, на Вас тепер все стільки прикрого насувається, відколи Ваша добра мама уснула, як би чорна земля над Вами усувалася. Коли мені дуже тяжко на душі, то я про Вас гадаю і кажу собі: “А ось Стефаник так само калічить життя, як ти”. Не гнівайтесь, що я так пишу. Я так пишу до Вас, як гадаю, і неначе голосно думаю. Мені тепер тяжко, бо я писати не можу і мені в голові, як би хто кров виссав; а якби я писати могла, то мені би легше було. Подумайте, як би мені страшно було, якби я дійсно ніколи більше не могла нічого писати.

Я тут сиджу в Відні і снуюсь межи німцями. Не дуже мені і подобаються. Подобається мені лише театр (“Hofburg”) і опера їх, але це ліпше, театр, що має такого великого артиста в себе, як Kainz. Я бачила тут “Затоплений дзвін”, і він грав Гейнріха. Я багато гарних речей тут бачила – та не скажу, що мене пірвали. Він мене пірвав. Є тут і якась “Русь”, та я між неї не іду. Те, що чую, то брудне, а з якогось патріотизму між бруд іти мені не хочеться. Може, я не повинна так робити – але остогидла мені нараз вся Русь.

У Львові перебуває тепер літерат болгарський, саме той Петко Тодоров, котрий писав до Вас. Небавом виїжджає на-

¹ Шьонбрунненштрассе, № 50, 3-й поверх, кв. 20 (нім.).

зад до Берліна. Все питає, як би зо мною побачитись. Має ще в Кракові побути кілька день. Я писала єму, що буду вертати 3-го н[ового] м[ісяця] і, може, будем на двірці в Кракові бачитись. Я приїду там о 10-й вечором 3-го і маю $\frac{3}{4}$ години часу. Шкода, що Вас не буде в Кракові на той час, а то була би, може, і поступила на 24 години, щоб оглянути Краків і Стефаника. До Львова не вступлю, бо чого? Але як буду в Чернів[цях], а Ви ще в Трійці, то приїдьте, якби Вам можливо, до мене, може, як будете мали до Кракова їхати. Я тепер все буду вдома. В мене тепер батько хорує, через те я верну скорше додому. Тоді заграю Вам на цитрі. Ви не будете потребували говорити, як не будете в настрою. Лиш аби-сте в моїй хаті були. Думала-м, що побачу де тут яку штуку Метерлінка, але не грають єго. Він затонкий для німців. Їм треба багато пива, ковбаси – та й вже gut¹. І такі штуки тут люблять. Так, щоби були сильно [нрзб]. Як зможете, то відпишіть до 3-го н[ового] м[ісяця], а як ні, то опісля вже до Чернів[ець] адресуйте. Про себе нічого не пишу, бо я порожня, як вулей. Але мені добре, що маю се кому сказати. Бо то не можна кожному сказати. Пане Стефаник! Люди страшно грубі. Страшно.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська

254. ДО ЄВГЕНІЇ ЯРОШИНСЬКОЇ

4 Листопада 1901 р.

4.11.1[901]. Чер[нівці]

Дорога панно Генечко!

Черга гніватись припадає на Вас. Я обіцяла Вам написати з Болехова та й не написала. На концерт не піду, але Ви

¹ Добре (нім.).

приїдьте в суботу до мене та й побалакаємо собі, бо гей вже забагато назбиралося матеріалу.

Цілую Вас сердечно.

Ваша Ольга Кобилянська

255. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

1 ГРУДНЯ 1901 Р.

1 груд[ня] 901. Чер[нівці]

Посилаю Вам свої новельки, п. Маковей. Ще колись тут Вам брат мав передати, як передавав і Др. Стоцькому, та Вас не було ще тут. Заразом посилаю Вам Л. Гарборга “Втомлені душі”. Прочитайте конечне, се дуже інтелігентна річ. Болгарин навіз книжок – а між іншим і отсю. Саме її хтіла я вже давно читати, бо мене зацікавила критика О. Гансона, і аж тепер дістала її. Всі zakresлення олівцем в книжці не походять від мене, а, мабуть, від І. Шляфа, котрого власністю є книжка.

Прийдіть до мене, п. Маковей. Я дуже жалувала, що Ви не зайшли до мене перед Вашим від’їздом до Львова, хтіла Вас о одну річ просити; писати не писала, бо мені тяжко писати – взагалі і до інших чомусь так втомляє тепер писати. Але тепер вже зайдіть; маю Вам багато до оповідання. В мене не застанете нікого, бо я собі так уладила, що до мене ніхто не заходить. Відколи вернула з Відня, не була ще в нікого, і уникаю всяких візит. Маю багато до читання і не хочу візитуватись, бо шкода часу. До того хочу поправитись в грі [на] цитрі, котру дуже занедбала; граю денно і по 3 години. З самої дороги аж до моєї хати не стрінете нікого – а мої старі як давно не мішались до моїх гостей, так і тепер не мішаються; приходять чи не приходять. Пишу Вам се тому, що можете ganz gemütlich¹ прийти і вийти і ніким і нічим не стіснятись.

¹ Абсолютно спокійно (нім.).

Часом душа в чоловіка така виніжена, що і крапелька роси
заважила б на ній тягарем. У мене не поразить Вас нічого.
Будьте gut, пане Маковей! Я буду на Вас ждати.

Ольга Кобилянська

256. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ГРУДНЯ 1901 Р.

Пізно дякуєте. Чому не приходите?

Es gibt mehr Dinge zwischen Himmel und Erde als sich
unsere Schulweisheit träumt¹.

17/12. 901.

О. К.

257. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[ГРУДЕНЬ] 1901 Р.

Я не знала, що Ви знов слабі, аж вчора ввечер Івасюк
сказав. Пришліть мені фляшки, і я Вам буду знов гербати
присилати. Була би-м до Вас прийшла, як би-м була знала,
а так я лиш дивувалась, що Вас нема.

Як не будете себе цілком здоровим почувати, то не прихо-
діть сьогодні по полудне до братової на чай (о 4-тій поч.), бо
втомитесь гірше, а завтра, може, би-сте ще не ішли до шко-

¹ На небі і землі існує набагато більше речей, ніж це можуть собі уявити
наші мудреці (*нім.*).

ли?.. Прийду завтра надвечер до Вас, бо і так маю з Вами говорити. Боюся дуже, аби-сте не простудили інфлуенцію, як її маєте. Маю Вашу бунду в підозрінню, що она залегка на зиму, і Ви студитесь в ній?

Гербату, як пішлю, пийте, щоб запобігти кашлеві на будуче. Конче пийте; буду з тиждень посилати.

Може, схочете знати, хто нині буде у братової: молода і стара Маер, молода і стара Ясініцька, Virginia, Пігуляк Геня, Пігуляк, Ганкевич, молодий Левіцький, Галя і Ольга Кобилянська.

Якби-сте прийшли, то беріть то тепле убрання, що все в нім ходите, бо у Юліяна зимні покої. Від братової хотять всі на сходини іти. Ви не ідіть.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

258. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

Б/Д 1901 р.

Не лякайтесь, що мусите ще раз читати букви мої. Не ворог Ваш пише їх до Вас. Ані тота, що висилала Вам ще до-недавна такі довгі листи. Нині хтось інший пише. Думайте собі – якийсь товариш, мужчина, що десь далеко-далеко від Вас, з котрим Ви лиш дуже рідко сходитись будете, а котрий буде і поза гробом Вашим товаришем.

Послідні Ваші обчислені слова до мене були такі: “Прочитайте в “Царівні” (вимінені числа сторін)”, а потім від себе слова: “Беріть се трохи жартом, чого гніватися?” Першої днини взяла я се трохи жартом, бо не зрозуміла цілком до чого я їх мала прочитати, але потім я се зрозуміла. Але я спитала себе: “Що мала я жартом брати?” Чи всі свої почування? Чи того, що мені душу зломило? Се ж було так, якби мені мати вмерла, а Ви би були мені написали: “Беріть жартом”. Так само. А я не могла се жартом брати. Те-

пер відгравається в моїй душі невидима кровава трагедія, і хоть як силуюся обернути се в веселу гумореску, оно мені ніяк [не] вдається. Нехай Вас Бог боронить, щоби Ви носили в душі своїй таку гумореску, як я тепер.

Але, властиво, не то хтіла я Вам нині написати. О мене вже не розходиться. Моє життя без Вас вже зламане і на те ліку немає, але що інше стануло перед моєю душею. Я вже знаю, чому Ви від мене відвернулися. О, пане Маковей, чому Ви не були щирі і не сказали мені тогди, коли я вислала Вам свій [лист], в котрім предкладала жити при родичах – “Я мушу мати жінку з грішми”. Я би була Вас зрозуміла і успокоїла. Коб[илянсь]ка була би дістала маєток. В вартості 14 тисяч. Цілком певно. Не писала о тім, бо се було природне і думала, що Ви се знали самі...

А тепер заходять такі страшні слухи до неї, що стала “мовчки”. Кажуть: “Жениться з простою міщанкою, бо она має 15 тисяч, а єму грошей потрібно”. Я знаю, нащо Вам грошей потрібно. Ви не матеріаліст, за якого Вас тримають. Ви лиш хочете забезпечити долю жінці і родині Вашій в разі смерті – бо так Ви раз казали, і в тім лежить ціла Ваша сумлінність, про котру Ви все говорили і писали.

Зо мною могли Ви о тім говорити цілком спокійно і одверто, бо я би була Вас зрозуміла, і се Вам за зле не взяла – але Ви не були щирі. І що вийшло з того? Чи Ви маєте поняття, що з мене сталося в остатнім часі? Ви спите спокійно (Ви не “дали” мені ніякого “перстіння”), але мене давно сон мій покинув. А тепер, тепер хочете Ви своє щастя на самих 15 тисячах і, як кажуть, простій жінці, збудувати? Що з Вами сталося? Чому нема такого сильного і сміливого, котрий би імив і відтягнув Вас від того кроку? Боже великий, таже Ви копаєте гріб своєї долі! Ви свобідні, пане Маковей, свобідні! Беріть іншу з грішми, як я Вам не здала, але не замуруйте себе за життя в гріб! Що Ви робите? Що Ви робите? Нехай буде моя доля звихнена без Вас, але нехай Ваша буде щаслива. Отсе, що я тут пишу, – се не я, а товариш Ваш, що і поза гробом лишиться товаришем Вашим. Чи Ви гадаєте, що те, що така поединча людина (хоть би і наймудрійша і найчеснійша) подасть Вам – заспокоїть Ваші вимоги? За місяць вже – за два отворяться Вам очі, і голод душі Вашої зачне Вас і її під’їдати. До всего можна

звикнути. До найбільшого добробуту і до найбільших злиднів – лиш душевна самота, она буде вічно в Вас жити. Не кажіть, що Ви її “любите”, бо Ви її не любите. Такі люди, як Ви, не залюблюються так наборзі, але спитайте себе, чи Ви би її і без її грошей любили, і чи она вистарчала би Вам і без своїх грошей?..

З тими грішми (що се за такий масток, щоби аж свою долю загребати за ним?) найдете і деінде людину, і таку, що стане Вашій душі товаришкою. Не забудьте, що Ви не переселяєтесь в її сферу, а Ви берете її до себе, в свою сферу. Що те, що обгортає Вас в домі її родичів мило і природно – не буде існувати в Вашій хаті і не вистачить в тутейшій сфері. Ваш фах Вам не виповнює життя, Ви хочете родинного щастя, бо Вас не задовольняє життя за домом. Яке буде то Ваше щастя вдома? Щастя не буває ніколи чисто фізичне, пане Маковей. Се доволі навчило нас само життя. Оно Вас буде радувати, доки Ви до того не звикнете, а коли натішитесь ним, зачне відзиватись в Вас той голос, що випровадив Вас на того чоловіка, що Ви ним нині є. О, Боже, мій, чому порадили Вам тоті так зле, що намовили Вас до того? Чому? Але не були ніколи інтелігентними і тому їм здається, що як Ви гроші візьмете, Ви і щастя з тим візьмете. Не лякайтесь, що як візьмете інтелігентну жінку, то білля Ваше не буду в порядку, що кухня Ваша буде на тім терпіти, а діти Ваші будуть зле виховані. Не, пане Маковей, ніколи не розбила інтелігенція тонкість і смисл для гармонії шляхетніших почувань родинне щастя. Відколи світ – ні. Звичайно, було се щось інше, коли розбило. Інтелігентна жінка розуміє інтелігентніше обов'язки подружжя, і тому беріть собі не лиш товаришку матеріальних вимог, а і товаришку душі своєї!

Ви зненавидите мене за сей лист. Скажете: яке тобі право до мене? В мене є своє право до Вас – і тому я се Вам мушу сказати. Не забудьте, що в Вас є і обов'язки проти Вашого становиська, а і товариство не забудьте. Не кажіть, що Вас товариство “нічо не обходить”, бо оно мусить Вас обходити. Переберіть Ви поєдинчу жінку (хоть би і найліпшу) в найкращу одіж і впровадьте її в товариство, до котрого она інтелігенцією не доросла, і погляньте в її душу і тверезим оком на того товариство. Ніхто її честі не уйме – будьте спокійні. В лице буде Вам товариство усміхатись, буде з нею

з цікавості і з обов'язку для Вашої інтелігенції якийсь часок займатися – але коли Ви лиш вийдете за двері, упадете Ви з того п'єдесталу, на котрім стояли досі. Дарма, пане Маковей, – оно мусить той упадок за собою потягнути. І задрижить в Вас болісно душа і за себе, і за тоту, котра так само відчує самоту в своїй душі, що не попала в свій елемент. Так як жінка може чоловіка до себе підняти – се жінка може зробити, так жінка надає чоловікові своє п'ятно, коли не доросла єму. Чоловік вибирає жінку, тому она – дзеркало его смаку. Не віддавайтесь ніяким ілюзіям, що Вас світ не обходить, або що з часом звикнуть до всего, і все буде добре. З часом лиш звикнуть ігнорувати Вашу жінку, і з часом відчуєте Ви свою душевну самоту, і Ви її сильно відчуєте. Іменно Ви, що маєте стільки смислу для родинного щастя, і оно мусить Вам все подати, щоби не томитись і шукати его поза домом, а я думаю тут, і духовної поживи.

Чи чули Ви тут, в Чернівцях, що за Gogana і его жінку? Він узяв собі, але дійсно з щирої правдивої любові прекрасну селяночку, переодягнув її, вивчив читати, писати, і думав, що спіймав вже своє щастя. Був багач і не жалувал їй нічого в світі. І що з того? Ідіть і спитайте її (бо він умер), чи она щаслива. Не раз плакала і нарікала: “Я тепер ні пані, ні мужичка. Воліла би я піти за простого мужика, як зазнати такого добра”. І він був дуже добрий для неї; для неї відтягнувся від товариства – але аж надто переконався, що страшно помилився! І він не був такий інтелігентний, як Ви. Ні! А яке Вас чекає вдоволення?..

Ідіть і питайте кожного Вашого знакового – чи добре я роблю? Хто Вам прихильний, той буде або мовчати, або відрадить Вам, а хто буде байдужний Вам, скаже Вам, аби не вразити Вас одвертістю: “Робіть так, коли Вам добре!” Але Вам не буде добре. Вам не буде добре, а її долю Ви не позбавите, як пощадите себе, розлучаючись з нею, бо ніхто не потішається так скоро, як молоді дівчата. Я зламалася під тим, як Ви відвернулися так брутально від мене, і так несподівано, – она не зломиться, не бійтеся. А мене, може, прецінь трохи шкода...

Ви казали мені прочитати в “Царівні”: “Любити, а віддаватися – се інша річ, шкода, що зводять все одно з другим до купи”. Пане Маковей! Чи як Ваша давня наречена від-

вернулася від Вас – потішались Ви також сею іронічною фразою? Чому розпачали Ви на всі струни, в усіх Ваших поезіях, що она не пішла за Вас, коли любила? Чому?.. Тому, що се природна річ іти за того, котрого любиться. Лише мене надгородили Ви тою філософією, в котру самі не вірите. Ніхто не знає докладно про срібну дорогу між мною а Вами – та проте, пане Маковей... проте очі звертаються чомусь допитливо на мене. Очі тих, що розказували мені тоту “новину” про Вас.

Ви знаєте, що я не вмію лицемірити, тому можете собі представити, як кривить і кровавиться моя душа. Чи аж почерез мене треба було іти по таке щастя, яке хочете собі тепер здобути. О, нехай вже буде доля моя зламана, нехай она вже буде, але хоть Ви будьте щасливі. Працювали стілько над собою, терпіли – а тепер як закінчите будинок своєї долі? Мені писали: “Поки що нема що о тім думати”. А 6 неділь пізніше придумали собі психічний гріб викопати. За два місяці по Вашім кроці побачите Ви его перед собою. Преріжні вимоги і обов’язки Вашого стану і життя яко образованого чоловіка самі переконують Вас о тім і страшно будете Ви жалувати. 5 голосів з публіки чула я про те і не бавтеся ніякою ілюзією. Ви падаєте з Вашого колишнього становиська. В тій хвилі, коли Ви здійсните свій нещасний план, зачиняться якісь-то невидимі двері за Вами в товаристві самі від себе. Зразу Ви се не відчуєте, Ви будете новостю Вашого положення зайняті, але коли раз тії новості стануть Вам хлібом буденним – Ви страшно станете каятись Вашого кроку. І їй Ви не придбаєте рай. На неї будуть через плечі глядіти. Не бійтеся – ніхто її честі не уніме, але она нічим не займе товариство. Чи думаєте, може, що тим, що багачка? Се неінтересне. Другі ще багатші; але в ґрунті се така річ, що не займає довго. Чи впровадите її в інші круги? Добре, она буде там, може, в своїм елементі, але зате Ви? Боже мій, хто Вас намовив до того? Хто? Хто бачив в одних грошах Ваше щастя і пхнув до того? І чи се дійсно правда, не подла яка пльотка?.. І не приходить Вам ніколи на думку, що в мені діється? Зразу я думала в працю кинутись, щоб утопити в неї свою душу, хтіла перебрати редакцію, а тепер не можу. Не можу нічого писати. Що мені з того і за хосен? Нужденних 50 fr.? А хоть би і сто? Мені їх не потрібно. Я по-

їду з дому, але нічого там не буду бачити, куди їду; буду все що інше перед собою бачити. Мене і не може ніяка людина потішити, бо всякі потішення відпадають від мого серця. Я лиш можу сама бути. Ви гніваєтесь і ненавидите вже мене за отсе письмо, я знаю – але я взнесуся понад те і буду все Вашою товаришкою. Ні, не товаришкою, а товаришем. Я не буду Вас уникати, бо я Вам нічого злого не зробила. Що Вам отсе все пишу? Вам тепер треба брутальної правди, пане Маковей! Такої брутальної правди, щоби Вас очутила, і не бійтеся, не знайдеться ніхто другий скоро, що Вам її скаже. Мені жаль за Вами додає сили до брутальності. Не думайте, що я се Вам на те пишу, аби Вас до себе “дотягнути”. Не думайте! Я тепер така знівечена, що не знаю, щоби мене знов скоро на ноги поставило. Але Ви знаєте, що я Вас ніколи ні в чім не обманювала і не оббрівувала, і тому можете в то все вірити, що я Вам пишу. Не думайте, що я Вас за якого-небудь Бога тримаю, не вірю і не бачу людські хиби, фізичні потреби і т. п. Лише коли Ви яко інтелігентний чоловік побоювались злучити долю Вашу з інтелігентною жінкою і сказали їй: “Ти не здатна ошчасливити мене” – то чому ушчасливить Вас звичайна міщанка?.. Грішми?.. О ні, пане Маковей! Чи тим, що заспокоїть Ваші нижчі вимоги життєві?.. Ні, пане Маковей. Ви гірко помиляєтесь, а ще страшнійше скривдили мене. Чи ставите Ви себе вже так низько, що інтелігентна жінка ніяк не зможе з Вами бути щасливою? Не перенесе звичайних терпінь, що їх нам життя подає! О Боже, хто їх не знає, тії терпіння?.. З жінкою, що була би інтелігентною, Ви жили би разом, але з такою, про котру кажуть, що маєте на думці брати, Ви не будете вразжити. Ви будете лиш коло неї жити. Боже, як би Ви лише хтіли се зрозуміти, що оно так є, і що се Вас жде! Кілька гірких хвиль упокорення відчуєте Ви ще, кілька викидів зробите собі самі!

Боже, хто Вас пхає в то нещастя, хто вплинув так тяжко на Вас?.. Верніть, доки ще можна, доки ще не запізно. Скільки заручин розв’язують, скільки “слів” відбирають – зробить і Ви се, бо поповняєте на собі гріх і страшне будете жалувати сего кроку! Я би собі голову до стіни за Вас розбила – не робіть се. Ви кращої, інтелігентнішої долі гідні, як таку, зачинитесь з жінкою – низько під Вашою інтелі-

генцією стоячою, і поволі нидіти. Ви се не можете знати, бо Ви перейняті якими-то ілюзіями, але Ви вже за короткий час такого життя страшно отверезитесь. І чому Ви мусите се зробити? І мусите се зробити, мусите? Мусите так, як чоловік вмирати мусить?

Я Вас ніколи не оббрівала, ніколи. Я дрижала над Вами, знала кожду ниточку на Вас. А нараз почerez мене хочете Ви собі таку сіру пусту долю справити? Не робіть се. Нехай вже буде моя доля зламана без Вас, як не годна Вам “щастя” принести, не годна товаришкою Вашою бути в тяжких і веселих хвилях; але нехай Ваша буде краща від моєї нещасної. Нехай вже моє життя і всі мої найсвятійші і найщиріші почування для Вас підуть “жартом”, лише нехай Ваше не обернеться в гіркий глум, заправлений мізерним мамоном, бо вічний гріх буде за Вас і за мене. Всі замовкнуть, як про се зачують, а коли оно станеться, Ви зачнете поволі нидіти і бліднути, а душа Ваша – весела колишня дорога медвежа душа – зачне тупіти, але тогди вже все запізно буде. Про себе я вже нічого не кажу. Якби Ви знали, як я хочу “сильною” бути! Як я різне вмовляю в себе, збираю всю силу фантазії своєї, щоби себе “рятувати”, не упадати духом – а потім, як все, наново упадаю! О, пане Маковей! Що заповідали мені всі мої передчуття?.. А тепер все, що підоймуся, і наново упадаю. Як се страшно, як чоловік терпіти мусить – і нікому з того добре не виходить. Нікому, нікому! Чому я вже не можу бути такою, як була ще весною? Чому?.. І не буду більше нею ніколи. Але скажіть, що се неправда – що то все неправда – і приснітьс я мені раз! Однісінький лиш раз!

Здоровлю Вас, як давно,

Ольга Кобилянська

1902

259. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

6 СІЧНЯ 1902 Р.

Як маєте добру нестіснену і непримушену волю завтра, т. є. в понеділок, о 7-мій годині ввечері їсти з нами борщ з крепликами – межи котрими, може, Вам в тарелі і щастя трафитись? (Чи знаєте про щастя межи крепликами?), голубці пісні з грибами, кутю, а наостанок випити чай – (чай з-над матушки Волги) – то прийдіть, а як не – то не. Се мое остатне слово!

О. К.

“З нами” – значить: з мамою, з Галькою і зо мною. Прочі домашні позапрошувані деінде на Свя[тий] вечір.

З 3/13 3 год. по полудне, 33 минuti і 3 секунди.

260. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 СІЧНЯ 1902 Р.

13. I. 902.

Я прочитала Ваші “Соколики і панни” в “Ділі”. Дуже мені хочеться Вам дещо про се сказати, і тому я так brühwarm¹ забалакаю до Вас. У п[ані] Ст[оцької] на вечері

¹Гаряче (нім.).

жалувалася мені одна дама на Вас за той фейлетон (я ще тогди его не читала), казала, що була би того по “Вас” не сподівалася (се за неприпинання молодих людей вдома она жалувалася). Ну, я нічого не могла казати, бо не знала-м фейлетону. А знов ще перед тим говорила мені одна дамочка, що львівське жіноцтво обурене. Я доперва сими днями прочитала фейлетон. Пізнала я Вас зараз по стилю, хоть би мені були люди і не казали, що се Ви писали. Щоправда, Ви се дуже з гумором написали, а, що важніше, багато правди сказали – я б сказала подекуди – навіть замало. Не згоджуюсь з Вами лише щодо думки про спільне виховання дівчат і хлопців. Оно не привело б тих наслідків з собою, яких Ви думаєте, зате трохи більше отупіння почувань з обох сторін, трохи менше сорому і невинності також з обох сторін. Я була раз також тої думки, але потім читала дещо на ту тему, чула; чула і в Росії дещо про те – і мій запал загас. Мусів загаснути. Слушний і Ваш закид руським родинам, що не займаються і не приймають в дім молодих людей із бідніших клас. Та видите, се тут не займаються і не приймають в дім молодих людей із бідніших клас. Та видите, се тут таки багато від батьків залежить. Наша інтелігенція рекрутується з селян і міщан – то чому забувають се так скоро ті батьки, котрі вийшли з-під стріхи? Се они повинні звертати увагу своїх жінок, і доньок, і синів на таких усунених хлопців, і гуманніше поступати з ними, як поступають. Они самі дуже часто забувають дорогу, котру перейшли, і встидаються не раз своєї родини. Дівчатам нема що дивуватись, що їм такий “гого”¹ ліпше подобається і що вони воліють таких, котрі коло них вихром увихаються. Се легкодушність самої молодості, а так, як межі молодими хлопцями є дуже мало таких, що воліють поважної розмови з дівчиною, – так і між дівчатами випадає на сотку 2–3, котрі б воліли інакше бавитись, як крутитися. Звичайно, скаче більша половина одних і других з однаковим запалом і будуть ще, певно, скакати, доки будуть існувати молоді ноги, а ті, що бувають в молодості самі і між веселим гуляючим гуртом, остануться “самітні люди” і в пізнішій віку. Друга причина, що не приймають хлопців в дім, – се та,

¹ Франт.

що зараз підноситься гвалт, його ось вже ловлять. Дівчата і мами заполохані тим. А від кого се походить? Чи не від мужчин? Від кого чуємо такі замітки, як: “Ого, вже...”, або: “Не може витримати...”, або: “Вже їй крайня пора” і т. п. інші ображаючі замітки. Гадаєте – дівчата і мами се знають? І у них своя абміція. Часом такими замітками затроять дівчині так душу, що она і тіні мужеської боїться, а не щоб ще настільки сміливості набрала та старалась мужчинам подобатись, чи там, кажим делікатніше, зайняти его собою. Се так, як страховище стоїть за нею – і паралізує. Я маю на думці тут більше інтелігентних і невинних дівчаток. Або: коли молодий хлопець любить чи мужчина – се нічо, се природно, але коли дівчина любить – о, то се в ній нічо інше, як лиш “самиця” заворушилась. Се треба в ній зараз аналізувати і обдерти її почування з всяких ідеалів із всякої чистоти. Не знаю. Любов матері шанується, любов сестер ціниться, але чому любов дівчини має в болото стягатися – останеться мені загадкою, доки жити буду. Знаю лиш, що такий закид є кривда – і черона, як кров, і що его не забувається. Правда, щодо розповсюдження таких ідей причинилася реалістична література, котра поставила культ самого організму на шпиль. Зате і є тепер. Наслідки самої грубої безілюзійності. Та, слава Богу, що она відограла вже свою роллю і що всі ліпші уми відвертаються від неї назад до душі. Однак, щоби повернутися назад до своєї теми – так кривлять дівчата свою душу перед хлопцями – а хлопці перед ними – і нема ні одним, ні другим з того хісна.

Що наші дівчата “нудні” – се почасти правда. Як впрочім сказала, що они більше самі “організми”, як особистості; але помиляєтесь, коли думаєте, що вже в польок се інакше. Є їх і межи польками доста, і межи німцями. А от і німець у фейлетоні жалується (залучаю Вам его і її жалі) – та й, певно, що оно так і є. Але по щирості говорячи, пане Маковей, чи багато є таких мужчин, що по щирості ширшого горизонту від жінок жадають? Певно, що не. А хто і жадає, той знов з другої сторони боїться, що буде голодом з такою жінкою мліти. Іноді має далеко більше довір’я до рестораційного вікту – від котрого напевно понесе катер жолудовий, – як до почуття обов’язку своєї жінки – котра в міру своєї інтелігенції буде і знати, що мусить їх сповняти, і що

се інакше може бути. Але мені набридло о тім все говорити. Се такий застарілий закид, що не хочеться мені на него відповідати. Знаю, що таких гарних і здорових дітей, як Морачевської, не бачила я скоро, але дуже часто бачила дітей звичайних жінок з блідими личками і великими животиками та, як сірники, тонкими ніжками. Се сладощі і надмірна вмілість знання “кухні” так красно вигадувала [нрзб.]. Чудно! Але оно так і дуже часто буває. *Vor lauter Bäumen sieht man den Wald nicht*¹. Опроче трудно і молодій дівчині жадати, щоби она вже до 20-того року уміла так перфектно варити, як її бабка і мати – коли їй того всего навчитися, коли она взагалі мусить на “термін” з образованием бути готова? До 18-го року она мусить все знати. Опісля – се вже стара і не ціниться ніяким чоловіком.

Щодо Вашої ради, аби дівчата були потрохи кокетні, то можу Вам напевно сказати, що в тім Вас рідко хто зрозуміє. Се і трудно що сказати. Вроджена кокетерія вражає мило, як вроджена грація і краса, але роблена буде разити, як всяке каліцтво і інша імітація. Мені здається, що ліпше, аби наших дівчат учили поводитись не стіснено, природно – не робити з них богинь або вже “огид”, не відбирати їм почуття самосвідомості, не підносити в їх очах мужчин на богів, або робити з них самих чортів і люциферів, а певно, що будуть гармонійно себе вести і гармонійно з собою поводитись. Взагалі, я думаю, що більше зробить образование серцем, як вплине на кожного благородніше, чим вибубнення сухих предметів, французчини і ін. таких непотрібних предметів (безмірно непрактичних ручних робіт, котрі жадному чортові в житті практичним не придаються, як усякий баласт, котрим обтяжають дівчат. Характерів треба межи руськими жінками, типів, особистостей, але не гречних організмів. Се так я по-моєму розумію жінку, а більше не кажу нічо.

Закид Ваш, що не один соколик воліє вертати в своє село або містечко, де его розуміють і де ще є щирість і любов, вражає дуже болісно. Чи они тому вертають туди, що лиш там є щирість і любов? Ні, пане Маковей. Будьмо справедливі. Они вертають тому туди радо, бо тота грудочка землі, котра їх змалку на собі носила, де они зросли і розвива-

¹ За деревами не видно лісу (нім.).

лись, однаково, чи їм солодко жилось, она їх тягне до себе. Се туди їх тягне їх кров в постаті матерів, батьків, братів і сестер. Якби тих не було, они б туди не їхали. Чому відмовляти тим, що не селяни – серця і характеру? Ні, пане Маковей, се так зле оно не є. ваша душа вже так чимось затроєна і пошматована, що Ви перестаете об'єктивно думати. У Вас в душі є тота рана, крізь котру Ви вже лиш чорно бачите, але щирість і любов, і характерність є всюди, де люди є, де чесні і правдиві люди є. Що стан і шмат має до речі?

Я погорджую Шпитком і не хочу его ніколи в своїй хаті бачити. Але не тому, що він з міщанської родини... Що мене его одіж обходить? Або одіж его родичів? А він же сам безнастанно в циліндрі ходить! Але проте я дрожу формально з обридженням, коли бачу его здеморалізоване лице. Раз писав мені: “Пані, я перед Вами не годен брехати!” – (потім слідує підхлібства). А я прочитала і подумала з погордою: “Так, передо мною не годен брехати, але перед другими годен”. Мене моментально не годен болотом обкидувати, але других годен. Про свою неустрашимість і відвагу кричить в різних варіантах, але проте не мав настільки собачої відваги назвати тих по імені, на котрих нападав. А міг се зробити. Що мені тут поважати?... Чи, може, его чорне убрання, в котрім приходив все до мене?..

Що ми цінимо в Стефанику? Чи его походження, чи его особистість? Чи Вам в житті зробив хто закид, що під міщанською стріхою на світ прийшли? Не, пане Маковей. Люди характерні, з почуттям се не зроблять, а коли дорога з-під стріхи до салонів гірка – се не все люди винні, а той проклятий мамон, що держить людей, мов собак, у низькім ярмі – одиноко він. Можна би на той темат пребагато сказати – але чи Ви то і без мене не знаєте?..

Але я вже і так забагато набалакала, а мені хочеться ще дещо і інше сказати. Завтра Новий рік, пане Маковей, чи вже нам нічо до себе не промовити? Чи вже закинути нам всяку щиру думку і все, що нас стільки досі займало і боліло, і “ворогами” вступити в Новий рік? Ні, пане Маковей, за ніяку ціну ми се не робім. Те, що нас стільки років держало купи, що нас заставило пізнати себе і наказувало себе обопільно поважати – нехай оно буде сильніше від наших приватних почувань, і нехай нас держить далше і веде

дальше. Хіба ж вже ми на те заглянули собі так глибоко в душі, щоб потім себе обопільно під ноги взяти? На те в нас інтелігенція і досвідчення? Ми вже не діти – і знаємо свою будучність. Ви свою і я свою. Будьте спокійні – я не буду ніколи від Вас чогось жадати, чого б Ви мені самі добровільно не могли дати – і чи я що коли силоміць від Вас жадала? Боже мій, ніколи я се прецінь не жадала – я лиш напмацки жила і писала. А тепер я вже собі всего свідома і нічого не буду і не можу навіть жадати. Прецінь у мене така сама честь, як у Вас, точнісінько така сама! До чого нам нашої інтелігенції і шляхетніших почувань, як ми з них користати не можемо? І що остаточно се таке, щоби нас заставляло оминати себе так, як ворогів? Що се є? Чому має оно бути від нашої інтелігенції сильнійше? Будьте ласкаві – розберіть се. Я розібрала се – і я нічого не бачу.

Ви сказали: “Як маєте силу вернути до давньої гармонії – то згода”. А я сказала, що добре. І я хочу вернути до давньої гармонії, і в мене є сила до неї. О, пане Маковей, не бійтеся; я Вас нічим більше не настрашу. So wahr ich meine Mutter liebe¹. Я вже не дитина. Я знаю вже своє життя і свою будучність. Она така, як у Федьковича. Она мені пристойть, і я маю лиш одну стежку перед собою. Се є праця і музика; а жадати що ліпшого вже не буду і не можу. Та Ви мені не повірите. Але я би Вас просила, щоби Ви мені вирили, – я не Шпитко, і до всіх правду говорю. В моїм житті не було такої хвилі, в котрій би я до Вас неправду говорила; чого би мені себе брехнею понижати? Не маю до того причини. Коли я Вас прошу прийти до мене і Ви не приходите – тогди я відчуваю велике і дуже болісне упокорення; і я его від Вас не заслужила. Кажу Вам – перестала-м вже чого-небудь хотіти. Я дивлюсь лиш далеко вперед себе і думаю: “Ніколи не вернуться тії дні, котрі ми переживаємо”. Всяка будучність – се брехня. Ті дні, що ми їх переживаємо, ми не вдержимо їх ніякими мольбами і ніякими сльозами. Чому їх пусто переживати? Може, і Ви будете жити так, як Федькович – і так, як я – то чому ми не можемо дальше жити, як досі жили? Чому Ви не маєте до мене заходити, а чому я не маю з Вами далі приставати, як досі? Чому,

¹ Клянуся любов'ю до своєї матері (нім.).

властиво? Чому? Боїтеся чого з моєї сторони? Не бійтеся. В мене честь така, як у Вас, і так само мені мила, як Вам Ваша мила – і слухайте ще раз, пане Маковей! Ніколи не зажадаю від Вас чогось чого самі не зможете дати. Надто себе і Вас шаную. Надто Ви виріжнилились між людьми для мене в моїм житті. Коли мене блискавиця пришибла в житті, то се була блискавиця, а не болото – і тому я все маю право до приязні з Вами. Коли Ви в мою душу заглянули – то се заглянув мені чесний мужчина в душу і нічого мені чола схиляти. А в болото я Вас не годна стягнути, бо-м не годна. Я хочу з Вами говорити на самоті; але не все на папері. Я хочу в собі переломити то, що мене тепер лякає перед Вами, коли побачусь проти Вас. Я не знаю, що се є, то все оно мене страшно лякає.

Я хочу з Вами до великого города зайти; вечером. І потім Ви мене страшно вилайте. Може, я буду плакати, я не знаю – не переживала подібної хвилі – але то нічо. Як мені стане сил фізичних, то я буду “боронитись” протів тієї “лайки”, а як не, то не, а се буде добре, бо, може, викажите Ви мені мої хиби; я не буду проти них протестувати, коли Ви мені їх ясно укажете, а по-друге, я Вам повірю. Коли я стрінусь з Вами в городі, я буду дуже зворушена, і, може, не зможу зразу говорити, але я іменно хочу себе переломити, бо ліпше мені з тим буде. Те, що снується між мною, а Вами дисгармонійним зойком, оно цілковито щезне, коли я цілковито свобідно стану перед Вами. Людське окруження препогано впливає хвилями на мене. А я хочу собі з Вами говорити і чути “лайку”. Коли я винна, то я – але я маю стільки сили і характеру в собі, щоби ступити назад на давню гармонійну дорогу. Я не припускаю, що Ви візьмете отсі мої всі слова до Вас за якесь “накидуванняся мужчинам”, бо я до мужчини з честю говорю. І ніби що сталося страшного, щоби ми не могли дальше, як досі, в гармонії до себе відноситись? Як се, що сталося велике і тяжке, так на те у нас стане інтелігенції і характеру, щоби ми збудували новий замок. Може, триваліший, як досі, бо кожде з нас без ілюзії его збудує. Ви не один з “перших ліпших”. Та, мабуть, Ви не вірите в мене, і се мене дуже болить. Ви не вірите в щирість мого характеру і моїх слів, але, Боже мій, як же мені її докати? Чи не доста Вам всіх моїх запевнень, які даю Вам тут,

що можу більше сказати? Я би перша прийшла до Вашої хати і подала руку, лиш я знаю, що Вам не буде мило, коли я прийду до Вашої хати. Ви до мене не прийдете, бо в Вас амбіція перемішана з огірченням проти мене – червоним також, як кров. І тому я перша приходжу до Вас і подаю Вам руку. Вийдіть проти мене. Я буду проходжуватись завтра о 5-тій по обіді на Siebenbürger¹ від школи до касарні. А Ви вийдіть проти мене. Я з дому о 5-тій вийду. Ви, мабуть, також о 5-тій зможете вийти на прохід. Потім зайдемо в город. Се буде вже темно, і мені там добре буде. Я знайду там свою рівновагу, а если Ви мені схочете закид який-небудь зробити, то там зробіть, а як не – то відразу станьмо там давніми товаришами. Ми там страшно давно не були. І мені здається, що коли я з Вами зайду туди, то все препогане і прокляте щезне від нас. Пригадуєте собі – раз мала межи нас вступити дисгармонія і ми пішли на прохід на Горече (се було взимі) і потім було добре. А завтра – Новий рік. Я знаю, що він мені, напевно, і багато гіркого наднесе – кому він се не принесе? Але я би хотіла, щоби він мені Вашу приязнь назад вернув. Я задумую дещо гарне сего року. Між іншим, ми зав'язали Генем Федоровичем “Клуб руських цитристів” і будемо щосвята сходитись і в дві або три цитрі грати. І до Вас ми би могли заходити, а як не, то до нас Ви би могли заходити; тим краще, як би і Ви вчилися. А Ви як лиш маєте час, то вчіться. Нехай Федорович Вас учить або мій учитель Kriegshanser. Однаково маєте, як казали-сте не раз, в посеред шкільних годин одну вільну годину (тогда Вам близесенько до Kriegshansera – ходу, може, з преперандеї 8 минут. Він мешкає Waggasse № 5, а місячно бере за 8 годин (тижнево два рази) 4 fr., се небагато. Руки у Вас дуже славні до цитри і дуже скоро вивчитесь. Могли би-сте з нами грати, уложимо собі квартет, аж любо! Чому не маєте з нами враз тримати. Подумайте лише. І різне інше... Мені тисячу раз легше писати Вам отсе, як оминати Вас; я не можу кривити душею. Прийдіть завтра – і як схочете “лайте”, а як не – то будьмо gut відразу. Так смутно, як чоловік мусить якось сірою дорогою чогось іти – та за яку провину?.. Я думаю, що ми самі можемо собі уладити найкраще

¹Зібенбюргер (нім.).

наші мізерні літературні долі. Я радо приходжу до Вас і подаю Вам перша руку. Прийміть її. Як мені що попсує на завтра прохід о 5-тій або Вам – чого я не сподіваюся – то я буду в середу вертати з лекції о 5-тій, а може, кілька мінут по 5-тій – все маю лекцію в суботу і в середу від 4–5 і вертаю попри Königa. Ви ждїть тогди (т. є. в середу, если б завтра не змогли) там, а я надїйду і приступлю до Вас. А в недїлю прийдїть на музику, як зможете.

Не знаю, щоби Вам ще сказати, пане Маковей! Можу Вас лише просити, раз і ще раз, і ще раз, щоби Ви були добрі. Якого зла оно може Вам принести? Оно Вам его не принесе. Не відмовте мені, о що прошу. Краще, як ми когось просимо. Зробіть мені се в Новий рік.

О. К.

261. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

22 СІЧНЯ 1902 Р.

Хочеться говорити до Вас. Не знаю, як сприймаєте мої письма, та нині таки мушу говорити. Так дивно складається не раз дещо в житті, що справді чоловік думає, що все округ него уряджується чужою рукою.

Пішла я на прохід сими днями; так, як щодня. А потім мала з одною особою стрічу – і запрошена нею зайшла в хату. З хвильки сталася година. Нікого не було більше в хаті. “Голови” не було. Я не належу до тих, що видобувають з других силоміццю “тайни” – се і Леся вже в мені завважала, іменно то її споводувало, що стілько сама мені повірила – а маю противно то щастя, що завсігди мені хтось щось повірить. Се не є ніяка тайна, що мені розказано, лиш о таких річах не говориться кождому; делікатності вимагають такі справи. Одним словом – Вас тичиться справа. Знайте, чоловіче добрий, що Вас Русь лагодить для Варніцької. Варніцька є крєвнячка “Русі” – їй не трафляється

ся відповідна партія – Ви є “порядний” чоловік – она має “дім” – ergo¹ знайте... більше не скажу. А “ласка” не пішла від “Соколиків”, як Ви і я гадали – а так собі з інших причин. Чи се цікава річ?.. Сподівались Ви того?.. Es gibt doch mehr Dinge zwischen Himmel und Erde als sich unsere Schulweisheit träumt². Все якась інша рука укладає нашу “долю”. Очевидно, хоче і Вам якась “рука” долю уложити. Може, Вам придасться се знати, хоть би і на те, аби ніколи шорсткого слова про “панну” не сказати. Шкода утратити ласку чесного дому. Im Grunde ist es sie eine “Auszeichnung”³. Чи не? Потім буде голова Русі Вашим вуйком.

А все такі речі від жінок походять. Видумують, комбінують, а коли они на зле виходять – прокладаються чоловікам. Та, мабуть, тут “голова” не буде активна. Она лиш буде о те старатись, аби Ви “посаду” дістали. Голова Вас потребує і она нічо без рахунку не робить. А все проче від жінок піде. Так, як оно “виходить”, ніби добре виходить, і люди не злі, і чесні. А мені при тім всім в голові роз’яснилося, чому “голова” сама Вам про мене говорила – і драми, і хмари з моїх 3 років і місяців щось, котрими я від Вас старша – на десять років пізніше приповідала. Менше з тим. Се від жінок походить. А жінки на свій лад хочять добре зробити. Чому їм се за зле брати?.. Але я би воліла “котам фости зв’язувати”, як людей докупи зводити, і знов воліла би-м котам фости розв’язувати, як їх розводити. Punctum проче подумайтесь. А будьте обережні. І “голови” розумні, і жінки “голів” розумні. Навіть дуже, пане Маковей, – далеко тонші політики, як мужчини. Я їх з досвіду знаю.

Мені раз також роблено “предложення” (жінки без таких предложень лиш рідко можуть існувати), т. є. та сама особа, що Вами тонесенько займається. А я в своїй правдолюбності, що мені ще не одно лихо наднесе, сказала: “Ich habe eine Liebe, welcher ich schon treu bleiben werde”⁴. І мене не доторкалося більше. Опроче я “писателька”. В мене “інша”

¹ Тому (лат.).

² На небі і землі все ж існує набагато більше речей, ніж це можуть собі уявити наші мудреці (нім.).

³ По суті, це є “винагородою” (нім.).

⁴ У мене є кохання, якому я вже залишусь вірною (нім.).

річ, як не вийду заміж – але таки “Ніни”?.. А тоті “Ніни” дійсно будуть бідні, як родичі помруть. Мають лиш одного брата, котрий, щоправда, дуже їх любить, та є в брата жінка, котра, як показується, пекло вдома заводить, як брат до сестри звернеться, або она до него поїде. Біда. Дійсно, ситуації треба конче на будучність поправити. Тому коли я так над сею “штукою” роздумую... *krümmt sich meine Seele in leichter Verachtung. Und diese Verachtung kann ich mir vom Herzen gönnen; warum auch nicht?*¹

Als man Sie vor meinem Alter warnte² – (я не є від Вас о 17 років старша, так як Тимінська була від свого чоловіка, лиш о 3), da ehrte man das “Männchen” in Ihnen. Was ehrt man aber in Ihnen, da man Ihnen statt meiner ein unbedeutendes Mädchen an die Seite wünscht? O, über die feinen, selbstlosen, Politiker, mit ihrer großen Liebe, und Sorgfalt – für alle! O, über die großen und feinen Politiker³, котрі “все” знають, а будучність своїх синів і доньок не знають...

Я Вам то все розказала, бо Ви є мій товариш і завше ним будете. Ще дещо мала би розказати – але не можу. Боюсь, що буде Вас боліти. Але люди кажуть – тоті, що Вас люблять і шанують – они се кажуть, що в Маковея є своя голова, і він своє як не тепер, то пізнійше скаже. То про “Ніну” я вже раз в маю чула, але не зважала на те. Се має бути вже давня улюблена мрія. Знайте та й мовчіть; знати ніколи не пошкодить.

А мені ще хочеться до Вас балакати. Через Вас до всіх, а через себе за всіх. Чомусь я в поважний настрій попала. З новини, що більше на гумореску походить, увійшла я в поважний паспорт.

Мені хочеться говорити про тих жінок, що повиходили старшими від своїх чоловіків замож, про мужчин, що і чому з ними оженились, а відтак – розібрати – чи некомпетентні жінки, так само мати в таких справах рішуче слово, як

¹ Моя душа звивається в легкій зневазі. І цю зневагу я з легким серцем можу собі дозволити; чому б ні? (*нім.*).

² Коли Вас застерігали через мій вік (*нім.*).

³ То вшановували у Вашій особі “самця”. Але що ж вшановують, коли замість мене хочуть бачити біля Вас малозначущу дівчину? О, а ці витончені, безкорисливі політики з їхньою великою любов’ю, і завязістю – до всего! О, ці великі та витончені політики (*нім.*).

мужчини (але не тії мужчини, що ніколи таких жінок не мали! А тії, що їх мали). Коли щастя мужчини залежить від метрики жіночої, то яке щастя ждало би Вас з “Н”?!!!

Я би могла зложити тут зараз цілу табелю тих, що оженились з старшими від себе жінками, і як з ними жили, але опинюсь лиш на кількох особах. На жінках, що мені імпонують. Нехай они своїм життям докажуть, що се, властиво, є таке страшне та “природа”? Але передовсім спитаю: чому оно в нас так ще є, що мужчини приповідають тому супружю драми і хмари з певністю, де жінка мала би бути старшою, без огляду на її здоров’я (що прецінь взагалі найважнішим фактором), здоров’я цілого роду, без огляду на гігієнічне ведення організму, на успособлення нервів і т. п., а передовсім раси – а не бачать тих драм, відкриваються щоденно дійсно перед їх очима – а то в тих родинах, де члени їх збільшуються рік-річно без наміслу, до розпуки? (Простіть, що розмахуюсь – але мені страх хочеться говорити!) Де чоловіки рвуть собі на самоті волосся, а жінки в ожиданню нового “щастя” плачуть, як за умерлими? (Чому бачать в тім проступків і драм, коли родичі проклинають свою долю, що обтяжила їх дітьми, а діти вже змалку тямлять, що они “тягарем”? Дивне! І около всіх тих правдиво кривавих драм ми ходимо на пальцях, брешемо про родинне щастя, а разом ані пальцем не кивнемо, щоби тих драм зменшити. Кілько жінок плаче і ломить руки, що вже знов (вірте, що се правда!), а кілько тайного сорому і грижі совісті носять мужчини в душі своїй? Та се нічо. А чому нічо? Бо звикли й отупіли проти щоденності. Але з того не виходить, що того всего нема. Ет, нехай би не брехали, бо таки всего не годні затаїти. Якби Ви знали, пане Маковей, який я лист раз у своїм житті толкувала з руського на німецьке одній нещасній жінці, де родина збільшилась так страшне, які я слова чула і прокльони, а в який жаль мужеський гляділа – Ви би мені насліпо повірили, що я могла би бути толерантна в деяких подружеських відносинах. Ні, пане Маковей, не то є нещастям, коли мужчина вийде з дому, бо вийти мусить, – се справа лиш чисто его організму – над котрою нема що головою до стіни товчи та роздумувати – а властива драма се там, де вже треба з живими істотами числитися, і де вони без вини стають джерелом родинного

“пекла”. Коли я одного разу спімнула матері Ґеньки Пігуляк], як она на те задивляється, що Ґенька від Мог[ильницького] яко жінка старша (бо Ґенька старша від М[огильницького] о 3 роки), то она лиш махнула рукою і сказала: “Обом буде ліпше. Вірте мені”. Чому она се сказала? Але, мабуть, добре знала, чому се сказала. І, певно, на тім залежить, аби Ґенька була щаслива.

Кому мають старші від своїх чоловіків жінки ставати в подружжі з якимись потворами, муміями, бабками і Бог знає що – коли, противно, бачимо, що майже всі держаться гарно, бувають здорові, а навіть не раз краще виглядають, як перед тим. Правда, є і такі, що нидіють. Але я питаю: чи всі молодші від своїх чоловіків жінки процвітають в подружжі? Є такі, що процвітають, а є такі, що відразу в’януть, а потім про них, як про сон говорять, що була така гарна. В чім же шукати причину? Чи в віку? Певно, що не. Від раси все зависить, від здоров’я, від гігієнічного ведення свого організму, від успособлення нервів, а не раз і дуже часто від того, чи жінка журиться завтрашнім, чи не.

Я пізнала в Росії в родині Косачів двох жінок-сестер. Старших вже. Сестер батька Лесі. Одна, котра мене зараз дуже зацікавила, бо сказано мені о ній, що була довгі літа в засланні в глибині Росії, а друга, молодша її сестра, тьотя Саша. Тьотя Еля, т. є. старша, виїхала зараз того дня по моїм приїзді з сином, хлопчиком 17-літнім, і як дуб здоровим, а тамтота осталась там через цілі ферії. З нею були і її два сини, 18–19-літні хлопаки. Тьотя Саша була моею безнастанною товаришкою. Леся тогди дуже багато перележувала, бо була по операції, а отже, я з нею, т. є. тьотею Сашою, дуже багато товаришували. І мешкали ми в одній кімнаті, і по проходах держались одна другої, “сіесту” відтримували сумлінно разом по обіді, одним словом – були нерозривні. Щоправда, она дуже багато до того причинилася, що мій побут в Росії був такий приемний. Кажу Вам – можемо Галичину і Буковину перейти вздовж і вшир і не найдемо таку інтересну і мудру жінку. Жінка 56–58 років. А сама непоказна, філігранова, незвичайно скромно одягнена, така вже симпатична жінка! Кажу Вам – мудра, новітна, духом свіжа, молода прехороша жінка! А ніжна, а психолог такий, що просто душа сама до неї лізла. Її всі так любили,

і як мені оповідано, всюди, що її названо “матір’ю всієї молодіжі”. І дійсно, її не можна було інакше назвати. І не можна було інакше, як любити і шанувати. Розповідала мені одного разу свою історію і своєї тої старшої сестри. Під впливом тургенєвських ідей пішли обидві дівчата з шляхетського дому в народ учителювати. Кожда в іншу сторону. Она пізналася з своїм чоловіком, два роки і місяців щось молодшим від неї, і вийшла за него. Про него не говорила інакше, як “прехороший чоловік мій”, “ідеаліст мій”. Їх підозрювано о агітацію в народі і вислано десь в якісь неможливі чортівські сторони. Скільки горя перебула она тут з своїм чоловіком, якій нужді і яким пониженням були виставлені, становить окрему історію для себе. Цегли носили, на найпростішу роботу ходили, за все, що лиш під рукою було, бралися, щоб виживати себе і дітей (в них було два хлопці), а на остатку розділили їх, так що она через два роки навіть не знала, де він є. Коли ж уже перебули той тяжкий час, вернули назад додому – і на її землі (она має її в Київській губернії) мали віджити – він помер, і она осталась з хлопцями. Те, що своєю дорогою її старша сестра перебула, становить другу історію. Яким брутальностям і грубостям була та дівчина виставлена, не маєте поняття. Куди нею кидано і на який маневр добиралось до неї, щоб “видобути” що з неї – се не до увірення, та проте она вийшла з усього чесно і вернула врешті додому. А така негарна з поверховности, філігранова, як її сестра, майже незначна. Та, проте, мусіло щось бути незвичайного в тій жінці. З нею оженився чоловік о сім років молодший, незвичайно гарний, і силач, і вже 17 років живуть разом. Коли ми в таких жінок учимося з їх історії шанувати (а се історії такі, перед якими і мужчина може шапку зняти), і мусимо шанувати, бо є за що, то можемо сміло вірити, коли ми їх о де що розпитуєм і они нам фактами з свого власного досвіду і життя об’ясняють. Тоту тьотю Сашу просила я сказати мені по щирості, чи вже оно дійсно так зле, коли жінка виходить старшою від свого чоловіка заможж? А она спитала: “Почему ж би так?” А я кажу, що се в нас за зле приймають. А она на те преспокійно: “Е, у Вас! Чого ж уже у Вас не бояться! У Вас же жінка – не чоловік”. А коли я їй сказала ті закиди, на яких їздять в нас про жінку (ми ж собі говорили одверто), она спитала: “Чи Ви мене

поважаєте, панно Ольго?” (так все звала). Ну і коли я мусіла те признати, так она сказала: “Так вірте мені, друг мой, що можна жінці старшій від чоловіка жити з ним. По собі кажу Вам, що я була від свого мужа старша о два роки і сім місяців, а проте з ним жила. І хлопці маю прехороші!” А потім додала: “Та що я про себе говорю? Та моя сестра о сім років від свого чоловіка старша, но (уважайте, пане Маковей, се слова дуже чесної матері) дай, Бог, щоби мої сини жили так з своїми жінками хорошо, як она з своїм чоловіком”. Потім покликувалася на різні знакомства свої, між іншими на Людмилу Михайлівну, себто Драгоманову, що була від свого чоловіка о чотири роки старша. Розповідала різне, а на остатку сказала: “Нічого не знає чоловік! Нічого. Там, де чоловік числить своїм розумом, числить природа на свій лад і вивалює свій язик”. Се сказала мені тота досвідчена жінка. І не можемо ми утримувати, що ті люди літають около себе, як херувими, бо ж они стають батьками і матерями! А Vilma Sokolova? Та чеська письменка, що такі чудові казки пише? Вийшла заміж за о п’ять років від себе молодшого чоловіка, якогось професора гімназії, і має діти, і живе-проживає, і пише, як досі писала! Про се оповідав мені Ржегож, бо я її там не знаю, і ніколи нічого передом не знала. І чи не компетентні жінки говорять своє слово? Таже ще більше, як чоловіки! А до дотепного висказу тьоті Саші (она би Вам страшно сподобалася, пане Маковей), що природа числить на свій лад, і “вивалює людям язик”, додаю отсі факти.

Жінці Філь К. О. приповідали лікарі – навіть віденські – що в неї ніколи родини не буде (бо якийсь там “щось” найшли). І жінка, о сім років від свого чоловіка старша, дістає на старість доньку, і сама здорова, і процвітає, і увихається, як не тота. А сама Морачевська казала мені отсі слова: “Der Fib. ist ein Idiot, dass er diese Frau nimmt. Sie wird ja nie Kinder bekommen”. Und was lehrte uns das Leben?”¹. Ще казала Морачевська: “Leben kann, er mit ihr, denn mit der Zeit passen sich die Naturen einander an, das ist bewiesen, aber Kinder wird er keine haben, und in Jaworów will man ja Kinder”. І не показала природа людям язик?.. А Морачев-

¹ “Фіб. (скорочення імені або прізвища. – Ред.) ідіот, якщо він бере цю жінку. У неї ніколи не буде дітей”. І чому ж нас вчить життя? (нім.).

ська від свого чоловіка старша о 3 роки. Она є моя ровесниця, то само раз казала, що тьотя Саша.

Подібний факт оповідала мені сама Стоцька. Говорила раз на тему, чи може жінка виходити старшою заміж. Навела свою кривну, баронову Fürth – я її не знала. І оповідала, що она вийшла старшою від свого чоловіка щось о 10 років заміж і жила; потім він помер. Та жінка виходить по раз друге заміж, і геть вже старшою – і дістає також на старість хлопця, з котрим вже самі не знають, що з утіхи робити, а що найважнійше, та жінка каже: “І здорова, і весела, і добре виглядає.. і що їй хто зробить?..” – знов факт. Одна знайома наша, жінка священника, жиє 19 років заміжем і не має дітей; а в 20-тім році дістає доньку! Найліпше, що навіть не знала, що їй є. І не думайте, що се була якась неморальна жінка! В неї був такий чоловік, що був би її власною рукою замордував за найменший проступок. Але таки показала людям природа язик. А в нас? Таже мої два наймолодші брати прийшли на світ о десять років, sage¹, о десять років пізнійше, т. є перерви на світ.

Не смійтеся, що я се все пишу. То є дуже поважні річі, і не є ніякі грубості. Може, Вам лучиться коли що радити або відраджувати, то ніколи нічого не кажіть. Се бере чоловік на себе дуже велику відвічальність, коли радить. Не радьте так, як Вам С[тоцький] радив. Щоб не стали нещасним дорадником, як розповім Вам. Се також потроха “в нашу родину” входить.

Був собі один молодий чоловік, що любив від [себе] старшу дівчину. І хтів з нею оженитися. І найшлися “щиро прихильні” і обробляли его, і пішли до его матері, і обробили її, що она відтак окремо від них також его обробляла; і допровадили до того, що лишив дівчину. Властиво, так, як оно було, – его просто відорвали від тої дівчини. Причина – її метрика. Его увагу звернули на мою кузинку – одну-однісіньку, яку я лиш мала (т. є. маю) – і він таки з нею оженився. Гарна була і молода. Не любив її так, як старшу; очевидно, в нім була якась-то енергія зламана; але вже якось там жили. І було в них семеро дітей. Два місяці, нім семе на світ прийшло, він помер. І числилися “щиро прихильні”

¹ Кажу (нім.).

і его мати з тим, що він молодий, а она стара, обробляли нещасну на всі сторони, подібно, як мужик худобу свою, та не числилися з тим фактом, що его батько на грудну слабкість помер. Бачили лиш те, що він молодий і здоровий. Очевидно, і від старшої був би, може, він скорше помер; та яка різниця була би у всьому? Та одна велика різниця, що з старшою був би жив по душі, бо дійсно дуже любив її, і були би лишилися, може, одна-дві сироти, а молодій лишилося семеро сиріт!! І потрійний жаль маю я до тих хоть незнайомих, щиро прихильних. Раз – за него, бо знаю, напевно, що страшне его пекли, нім відорвали від старшої, раз – за старшу, що іменно якраз через гризоту і біль *erst recht*¹ постарілася, і за мою нещасливу кузинку, одніську доньку у своїх родичів, що ледве 33-літня жінка вже вдовиця і з гризоти стала матроною.

І чого було тим людям лізти з своїм ординарним розумом, з своєю грубою математикою, що сягає по ніс, і щиро прихильною брутальністю межи ті люди? Чого було їм лізти між ті люди? І гадаєте, що тепер з усіх тих приятелів хоть один в ту сторону гляне, де она бідує? Що се кого обходить? Они своє зробили. Дійсно, своє зробили, а доля та тонесенька, невмолима, невидима доля – она зробила в другу сторону своє.

А тьотю Сашу я ніколи не забуду. Якщо можна було якій жінці насліпо вірити, то тій жінці. А про те, що її сестра о 7 років старша від свого чоловіка живе з ним дуже гарно, оповідала мені Леся сего літа, зокрема, що і не знала про мій розговор з тьотею Сашою. З цілком інших причин пішла мова про ню. А ще сказала тьотя Саша: “Гадаєте, що мужчина очорнить жінку так, як самі жінки її очорнять? Ніколи. Они ніколи не простять мужчині, що минув їх молоду доньку і оженився на старшій. Відплатять її отвратительним маневром”. Ну, в се послідне я дуже вірю. Жінок в тім напрямі вже знаю.

Та й так. І пишу Вам різне. І поетичне, і медичне, і Бог знає що, і аж тепер приходиться мені на думку. Нащо було мені тьотю Сашу наводити? Таже моя бабка ріднесенька, “Аристократка” моя, добра бабуня моя, була старша від діда! Ой, пане

¹ Ще більше (нім.).

Маковей, ані один з її жонатих внуків не жиє з своєю жінкою так прекрасно – дарма, що они в них всі молодші, як жила бабця з дідом!.. Аби-сте знали: раз, що зветься Philemon und Bancis¹!! Тому і мусіли мати таку гармонійну доньку, якою вийшла моя мати. І все згадує моя мама про їх життя, мов про сон прекрасний. Опроче сама знаю, бо бачила-м; а коли бабка вмерла, мені було 24 роки. А наостатку бабка пережила діда, помимо того, що була старшою о 13 років. І не думайте, що так ниділа життям. До послідної хвилі була рухлива. Не була неповоротка, в ногах тяжка, як деякі наші молоді ще жінки – а колоси. Она і дід були, мов ті коні арабські тонкокісті і худенькі. Здорові, рухливі – до самої смерті. Потім одно хорувало 9 день і померло, а бабка щось 8. Інфлуенція забрала її; а прадід 90 років жив. Aus einem solchen Stamm bin ich, mein edler Freund²; і іменно я пішла, як каже не раз батько мій, за Вернерами. І не страшно мені перед тим, що зветься старістю, бо я ніколи не схочу постарітись. Буду, як моя бабка, і як тьотя Саша, і надто вже гігієни розумію. Буду гімнастикуватись і 50-літньою жінкою, і жити 90 років на “злість Вам” і щиро прихильним, а они нехай годуються компотами і їздять по лиманах, то все будуть з одним і тим самим вертати.

Посол Пігуляк має на те спеціальну назву; дуже дотепну. Не пишу її. Чомусь мене вже засудили на старість і на смерть. А я не хочу ще ані одного, ані другого.

Не жаль Вам? Ані трохи не жаль Вам за мною? Я ж так страшне поволі і пізно розвивалася!.. Ні, я ще не “гуляла”, як Ви родились; була противно незвичайно слабосильною 3-літньою дитиною, котру до життя “роздували”... Та коли вже Ви гадаєте, що я стільки “нажила” і гуляла, то – “Ви – гуляйте, а я більше гуляти не бу-ду, гуляти не буду, не бу-ду...”

Самітно мені на Русі

Ні жінок гарних не маю, ні мужчин. Був у мене один нещасний білий медвідь – один однісінький – і того мені за-

¹ Филімон і Бавкіда (нім.) – персонажі твору Овідія “Метаморфози”.

² Я саме з такого роду, мій шляхетний друже (нім.).

жалували. Та є копія его далеко звідси. Стоїть у великім, природо-історичнім музеї в Відні, в 17-тій залі під чистим прозорим склом і не рухається. Білий великий медвідь з ледового моря, з великими грубезними лапами і розпростертими драпами.

І уклали округ него мавп і шимпанзе, і знов мавп, і знов шимпанзе.

А щоби не бачив своє море і жалю не мав, вибрали єму его очі, а вложили очі скляні; і дивиться він заодно скляними очима тими на тії мавпи і шимпанзе. І засуджений він на те, доки жити буде – глядіти на мавпи і шимпанзе. А на остатку звикне. “Нема моря, – скаже – а є лиш мавпи і шимпанзе, мавпи і шимпанзе”. А всі они кликнуть враз з ним – як пристоїть мавпам і шимпанзе: “Нема моря, а є лиш мавпи і шимпанзе, мавпи і шимпанзе”...

А над осиротілим морем будуть білі меві літати. Будуть з зимним морем великана ждати.

Самітно мені на Русі.

Ні жінок гарних не маю, ні мужчин. Був у мене один нещасний білий медвідь – один однісінький – і того від мене відвернули. І оставили мені самих мавп і шимпанзе, мавп і шимпанзе...

Не. Є ще один чоловік на світі, котрого я незвичайно поважаю. За ним я би пішла, як за медведями з спокійною душею, не утративши музу в собі. І він просив би мене піти за ним, не числивши мої літа. Ну і добре було би. І говорить він, коли приїжджає сюди заодно ті слова: “Und ich sage dir G[us]ta, die Olga ist doch für mich bestimmt”¹ (він – крєвний Густі). Але, пане Маковей, die Olga ist nicht für ihn bestimmt². Приміром, я живу з ним гарно. З ним можна гарно і гармонійно жити. Се чоловік тонкий і поважний. Та се не кінець. Думайте. Я маю “сина” (подлі ворожки все приповідали мені одного-одніського “сина”). А той мій син був би поет. Він був би непримітно поетом, бо поетична вдача тягнеться з роду в рід, як скрофули. Думайте. Я концентруюся в тім сині. Я стаю матір’ю – яких, може, між стома одна я. Я се по собі відчуваю. Я вкладаю свою інтелігенцію

¹“І я кажу тобі, Густо, що Ольга все ж призначена для мене” (нім.).

²Ольга не призначена для нього (нім.).

в него, і все те, що видається мені самим чистим золотом. Одним словом. Скарби якісь моральні і естетичні я вкладаю в него. Я роблю з него прекрасного чоловіка – треба по собі людям щось інтензівнішого лишити, як шматок паперу, і єму би пристояло бути прекрасним чоловіком. Я пишу що то до него і для него, як він ще в колиці лежить. Що?.. Не знаю. Виховую его 20 років наперед. Мене колись не стане, так він нехай останесь мною дальше, але сто раз сильніший і ліпший, бо я лиш жінка. А він буде мужчиною. Кажу. Пишу для него, як він ще в колиці лежить. Пісні якісь, опроче не знаю що. Що я можу знайти, щоби в мене за думки прокинулись, як би я сина мала?.. Але они би були в мене. І потім виростає той мій син. Але той мій син має і батька. Я мушу шанувати те, що мій муж шанує, і що єму так само святе, як мені. Національність. А той батько є *поляк*. Чи можете собі представити, щоби в мені діялося, якби мій син до поляків перейшов?.. До якої степені я їх в ґрунті душі ненавиджу? Яким правом я би мала в его очах понижати поляків, коли его батько був би ним? Я написала “Vals melancholique” по-руськи – а він, геть інтелігентнійший від мене, артистичнійший по душі і сильнійший написав би там “мазурик”, кажим, яко pendant по-польськи. Якби він був, то він зробив би мені честь; і чому не? А поляки подлі і прокляті кричали би, що се їх родак. Гей, яка би кров пішла з того для мене! І она би зростала в мірі, як би він розвивався. Поляки би казали: jego matka rusinka, ale on polak¹. І чому ні? Єго батько був би поляком.

Се неправда, пане Маковей, що русинка може зробити з своїх дітей русинами, хоть має чоловіка поляка. Як він є свідомий націонал і она его шанує – она се не може зробити. Се може жінка лиш там зробити, де чоловікові байдуже, що він є. Поляк [нрзб.] чи німець. Але хто би за боввана ішов? А так зробити, як Морачевська зробила... О, ніколи, ніколи! Я ніколи. Она грубий математик, а я нещасний проклятий поет. Та й я его лише шаную. Мушу шанувати. Але поляка любити – не, ніколи. Скорше ненавидіти...

Darum ist die Olga für ihn nicht bestimmt².

¹ Єго мама русинка, але він поляк (*пол.*).

² Тому Ольга для нього не призначена (*нім.*).

Всі поляки брешуть. Він би сказав: нехай іде син за тобою, а потім би мені его украв. Они крадуть таланти, гарні жінки, чоловіки, історію, університети – они би мені і мого сина украли. Тому ліпше нехай він іде зо мною до гробу. І виходить, нема місця на Русі ні для Кобилянської, ні для її “сина”, а на Польщі є. І для неї, і для сина, і для її погибелі. Ви скажете, нащо я Вам се все пишу? А я скажу. І чому мені се затаїти? Се хочеться мені раз з душі кинути. Що в тім злого?..

А все пішло від ідеально-ідіотичної штуки, в котрій Ви маєте з Н. зійтись. Розуміється, я в ню не вірю. Т. є. не в штуку. [Що комедія тчється – я дуже вірю. Наші жінки без того рідко переживають свій вік, се в них свого рода “доброта серця”] Але в то не вірю, що Ви дасте себе формулувати. “Копію” Вашу там, у Відні, могли обложити мавпами і шимпанзе, а оригінал, хоть є і в него свої “скляні очі” – все таки і свої має.

Тьотя Саша сказала би: “Фу, какой отвратительный проект”. І на не одно у нас сказала би (она би Вам страшно подобалась. Не маєте понятія, яка добра), що “отвратительне”. І чи не так? Так.

Наколи би тут з’явилася – я би її поставила межі наші “типи” і “особистості” – і нехай би балакали. А Вам передаю її глибокі умотивовані слова: “Нічого не знає чоловік. Нічого. Там, де він числить своїм розумом, числить природа на свій лад і вивалює людям язик”.

Коли мужчина несе світло в одну сторону – то жінка несе его в другу. Коли ми вислухуєм одних – не затикаймо уха перед другими. Може, стрінемося колись у житті з правдою тих слів – то знайте: се не сказав ані політик, ані честобивий, що на все своє *post festum* класти любить, бо се іменно він каже, о!!! – а каже се дуже поважна, мудра жінка, що пережила сама одна більше, як іноді десять чоловіків, а правду – “зубами гризла”. А таким можемо вірити.

Не гнівайтесь, що мусіли стілько читати. Ви є мій приятель. І все пішло від “ласки”...

О. К.

Р. S. Я бачилася з послом Пігуляком. Перед від’їздом его до Відня з сином також здибала. Відпровожували себе обопільно щось з годину. Страшно згірчений і зражений

“головою” від’їхав. Сказав мені, що все знав, що “голова” така честолюбива, але що та честолюбивість до брутальності доходить – таки не знав. У розмові і про Вас споминав. Він є Ваш приятель, пане Маковей, більше, як Ви думаєте. І як він що для Вас робить, і зробить – то знайте – се він не “з рахунку” зробить, а так; з щирої прихильності. Я би Вам радила – що як Ви мусіли б кого о що просити – щоби его просили. Я Вам зле не раджу. З не самолюбних мотивів зробить.

О.

262. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

26 ЛЮТОГО 1902 Р.

*Чер[нівці],
26 Feb[ruar’a] 902.*

Дорогий товаришу мій!

Коли Ви мовчали, я заєдно збиралася писати до Вас, но не знала Ваш адрес. Я не гнівалася. Я була переконана, що в Вас стояло що-небудь в дорозі: або недуга, або що інше. Я дуже часто мала Вас в душі. Коли Ваш щирий лист з фотографією прийшов, я дуже урадувалася. Тим більше, що переконалася, що Ви не забули про мене, а лиш попросту писати не могли. А тепер мені так само велося. Я не була фізично хора – но душевно я дуже розстроєна. Якби Ви тут були – або хоть якийнебудь один-однісінький чоловік з культурою в душі і з ніжним і тонким чувством, – мені би добре було; але в мене нема нікого. Чи Ви знаєте, дорогий товаришу, що в мене нема тут ніяких товаришів? А в мене на душі глибока рана; она не гоїться. Раз буду я проти Вас дуже і одверта, як пристойть товаришам. А сей лист прочитайте і спаліть, щоби ніякий малорос не дістав его в свої

руки. Знаєте, добрий товаришу – я дуже одного чоловіка любила вже довгі літа. Він поводився зо мною так, що я думала, що він так само мій товариш, як я его, і що я ему то саме, що він мені. Не знаю, як се є, як другі люди люблять, але коли поет любить – він страшно любить. Всі цвіти, що цвіли в моїй душі, я ему давала. Нараз він відвернувся. Чому? А от, каже, якийсь там панок, що і Вас, і мене дуже шанує, *відраджував* мені з Вами женитись, бо Ви старші від мене, і се недобре буде. Я все, каже, “Ваш приятель”, але в мене є ще одно знаомство з давних літ – і я не можу его оминати. Але Ви мене в своїй хаті не ожидайте більше – але я все “Ваш приятель”. І той приятель, коли здибле мене на дорозі, дивиться вовком на мене, а тепер де, дослужився посади, перестав мене знати. Давно, як его ніхто знати не хтів, була ему і моя приязнь і любов і все, що від мене походило, – святе, тепер вже ні.

В мене страшне багато чувства, і оно мене вбиває. Я не можу більше писати – все мені обридло; моє довір'я до людей розбилося, те довір'я, що мене гнало до людей, як дитину до квітів, а тепер маю таке почуття, що моя душа порожня, як вулей. Скажіть, дорогий товаришу, що робити, щоби не ходити з такою раною в душі? І обридли мені тут нараз усі малороси. Вони не були для мене добрі і щирі, такі, як я для них. Я маю такий жаль, що не можу про них думати і межи них іти. Я починаю потопати в містику. Я починаю вірити в духи – і се одинока моя розривка. Не можу ні читати, ні писати, округ мене пусто і порожньо – ні людей гарних – і я би найрадше вмерти хтіла. Чи розумієте Ви мене? Певно, що розумієте. Хоть я Вас лично не знаю, та я відчуваю, що Ви мій товариш, дуже щирий. Приїжджайте в маю з п. Г. Адамом. Я ему писала, но, може, і він гнівається на мене, що я так довго мовчала, але моя душа дуже, дуже, поранена. Питаєте, чи пишу ще що? Мій роман “Земля” друкується в “Літ[ературно]-н[ауковому] вістнику”, а нового нічого не можу писати. Що зачну, те знов кину.

Чи надовго їдете до Праги? Як будете вже там, то вишліть мені картку, щоб я знала, чи получили Ви мій лист і чи довго забавите там?

Вашій нареченій передайте мій сердечний поклін. Она мені по фізіономії дуже симпатична, і, певно, мусить такою

і в житті бути. Як мені стане на душі ліпше, – я знов більше стану говорити; Ви мене розумієте, правда? В мене незвичайно поважна натура – і тому я так дуже все глибоко відчуваю – і годна з болю психічно загинути, як другий з фізичної недуги. Як будете мали час, напишіть кілька слів, мені мило буде. Ваше письмо вже здалека пізнаю – і оно щиро своїм характером до мене промовляє.

Не забудьте ніколи про Кобилянську. Якби она була щаслива, она не писала б такі новели, як “Valse melancolique”.

Здоровлю Вас щиро,

Ваша О. Кобилянська

263. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

2 КВІТНЯ 1902 Р.

Посилаю Вам свої два нові нариси. Хочу їх відіслати до Росії, але заким відошлю, то прочитайте їх, з ласки своєї. Якщо би Ви нашли похибки і се не завдало б Вам труда, то, будьте добрі, і справте їх, нариси недовгі. Читайте вперед “Сліпця”, а потім “Через море”.

Далі – будьте ласкаві, перешліть мені Garborg’a “Müde Seelen”¹, мені книжки сеї конче потрібно, але не забудьте! І ще далі. Я чую, що десь тепер зачне грати в театрі Barseben. Пане Маковей, я Вас роблю уважним, підіть конче, як она буде виступати в Grillparzer-a “Des Meeres und der Liebe Wellen”², також, може, і в “Deborah”, але особливо на перше. Она дійсно велика артистка, хоть вже немолода, та проте її гра буде однаково артистична. Грає незвичайно шляхотно, а рухи в неї чудові, як дуже рідко в кого. Ви не будете жалувати, як підете. Она цілком певно буде виступати. “Des Meeres und der Liebe Wellen” – сею штукою світ

¹ “Втомлені душі” Гарборґа (нім.).

² “Хвилі моря і любові” Грільпарцера (нім.).

здобули. Я її вже пару разів бачила і просто в ній, себто в артистці, розлюбилась; сим разом не буду, бо взагалі нігде не виходжу, крім на проходи. Яко людина має бути незвичайно добра, но дуже нещаслива, і говорять, що тепер трохи вже нарвана внаслідок, що грає все такі лиш трагічні ролі. Дуже Вас намовляю іти – пережите один вечір дуже гарно, она те, що люди звуть Eine große Künstlerin¹ в повнім значенні слова. Як будете – то напишіть картку, як Вам її гра подобається.

Нового, зрештою, нічого, т. є. коло мене. Александер іде десь небавом до Сучави – смутно буде без нього. Часом в нас страшно тихо. І в тій великій тишині я чую, як десь далеко клепче смерть косу для нашої хати.

Здоровлю Вас щиро,

Ольга Кобилянська
2 A[pril'a] 902.

264. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

14 ТРАВНЯ 1902 Р.

Посилаю Вам отсю “грамоту”, котру нині з Одеси одержала-м. На жаль, я її не розумію добре, але, може, можна що з неї до “Буковини” подати. Зробіть, як думаєте.

З Харкова дістаю по раз другий письма приїхати в часі конгресу археологічного. Час той заповідається дуже інтересним. Дуже радо поїхала б я, але що ж, вдома не хотять люди поздоровіти, і не знаю нічо, як ще що буде.

В п'ятницю, т. є. 16, від'їжджає Стефаник вже зовсім до Відня. Наше гніздо починає розбиватись.

Дай, Боже!

14 м[ая] 902.

¹ Великий митець (нім.).

265. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

30 ТРАВНЯ 1902 Р.

Mai, 30. 902.

Пане Маковей!

Представте собі! Нині або завтра, або позавтра приїжджає Georg Adam! Я вчора дістала картку від болгарина з Софії, де дає мені знати про від'їзд Adama з Софії; а він сам дописав, що не пише вже нічого, бо за кілька день будемо "sprechen"¹. Так я подаю Вам се до відомости. Єсли він буде в мене по обіді, я буду старатись конечно дати Вам знати, і Ви зайдіть до мене. Опісля, наколи він ще задержався – умовимось, де б ще зійтись, в яким городі або деінде. Я справді радуюсь на приїзд сего чоловіка. Се буде для нас так, як шклянка свіжої води.

Я би рада, щоби він до вівторка приїхав, бо в вівторок виїду з татом до одного лікаря. Хоть він ходить, та проте з дня на день більше з сил опадає. Вчора був найстарший брат, і він ему говорив про все, як має бути у випадку его смерти, і про тестамент і т. п. Се так страшно. Я ніяк в то не можу вірити, що се може бути правда, аби він міг умерти. Все і все був разом з нами! Я гадаю, що его сильна натура отрясеся з хвороби, і він ще буде два-три роки жити. Часом буває такий свіжий, що важиться і на вулицю вийти, а часом такий хорий! Я би хтіла, щоби Ви его виділи, часом ще пробивається в нім давня енергія, а часом такий, як хора дитина. Тогди мені страшно жаль. Єго очі шукають по наших лицах наших думок. Я знаю, що ему є – мені казав лікар в чотири ока – і браття се знають, лиш мама не знає. Мені ще сказав: "Liebes Fräulein, machen Sie sich auf alles gefaßt – aber es kann ihm auch besser werden. Man kann seinem Organismus viel zutrauen"². Але він геть ув'янув. На сонечку все пересид-

¹ Розмовляти (нім.).

² Дорога панночко, готуйтеся до всего – але ему ще може стати краще. У нього досить сильний організм (нім.).

жує і про смерть розгадує. Єсли лікар не помиляється, то він тяжку недугу має.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

266. ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

6 ЧЕРВНЯ 1902 Р.

Чернівці 6 червня 902.

Новий світ. ч. 61

Високоповажаний товаришу!

Позаяк моя повість скінчилася друкувати, а, певно, небавом будуть і відбитки готові – то я звертаюсь до Вас з великою проською бути так ласкавим і казати мені – зараз по виготовленню відбитків – вислати призначених для мене 50 екземп[лярів]. Повість має 17 аркушів друку. Позаяк після угоди з шанов[ним] редакційним комітетом аркуш друку повісти йшов по 15 з[олотих] р[инських] і я минув[шого] року одержала вже 200 з[олотих] р[инських], так мені належить ще 55 fr., о котрі звертаюсь нині до вис[око]пов[ажного] редакційного комітету, і прошу ту невелику квоту вислати мені ласкаво *сими днями*. Для “Вістника” маю виготовлені 2 нариси, котрі надішлю іншим разом.

В нашій хаті тепер погано. Батько дуже хорий, і єсли его стан скоро не поліпшиться, то не будем его довго між собою мати.

Даруйте, високоповажаний, ласкавий товаришу, що я все до Вас звертаюсь з своїми грошовими і не грошовими справами; подайте мені нагоду віддячитись вам за всякі клопоти, котрими займаю вас, і, певно, що дуже радо се вчиню.

Здоровлю вас щиро.
Пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

267. ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

15 ЧЕРВНЯ 1902 Р.

*Чернівці. 15 чер[вня] 902.
Нов[ий] світ. ч. 61*

Високоповажаний товаришу!

Перед двома тижнями вислала я до вас лист з просьбою. Просила бути ласкавим і казати вислати мені признаних для мене 50 екземплярів відбитків повісти “Землі”, і упізнатись за належачий мені ще гонорар в квоті 55 з[олотих] р[инських]. Позаяк не маю ще досі від Вас відповіді, то боюсь, чи не затратився мій лист до Вас?

Як знаєте, високоповажаний пане, одержала я ще м[инулого] року 200 fr. за повість. Позаяк угода була, що дала-м аркуш друку за 15 з[олотих] р[инських], так належить мені ще 55 fr. Наколи б шанов[ний] комітет редакційний хтів собі тих 55 fr. *почислити за відбитки* – в такому разі прошу вислати мені *лише 15 екземплярів, а прочу квоту*, як можливо, скоро надіслати. В мене велика маса видатків, батько безнадійно хорий. Іншим разом я б не стояла о ті гроші, но тепер мені їх сила потрібно.

Перепрошаючи Вас, що роблю Вам прикrostи моїми справами, і дякуючи вперед за всякий труд сердечно, пишусь з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

29 ЧЕРВНЯ 1902 Р.

29 черв[ня] 902.

Карточку Вашу дістала. Вчора одержала я лист від G. Adama з німецькою розвідкою про нашу літературу. Посилаю одне і друге, може, Вас займе, потім заховайте. Розвідка, як бачите, Франка. Та все добре, що німець подав її між свої люди. Він се все з замилювання робить, і зробить ще не одне для русинів, так бачила я се з его розмови. Будьте ласкаві, пане Маковей, упікнути в редакції, щоби єму конечне “Буковину” висилати, він о се і особисто просив, но, як бачу, досі ні одного числа не получив. Ми повинні се у власнім інтересі спирати¹. Мені его знакомство дуже в користь пішло. Між іншим, казав, щоби я все, що переведу або по-німецьки напишу, єму висилала, а він мені все повидає і умістить в часописях. Від осені заживе на стало в Берліні, де проживають і его родичі, і стане, як мені казав, інакше, як досі, русинами займатись. Він один син в своїх родичів, доволі заможний, не зависимий від лікарської практики, і з тим паном свого часу.

Я не займаюсь тепер нічим, щоби нагадувало літературу, і знаю, що справді не все можна писати, та все мене кортить спитати Вас, п[ан]е Маковей, чи Ви вже ніколи більше не будете писати, розлучились назавше з пером? Ваші новельки, котрі прийняла публіка, справді симпатичні – нехай вони не будуть в Вас вже закінченням Вашої творчості. А Ваш гумор? Не жаль Вам его, щоби з нього мав утіху лиш найближчий Ваш кружок? Та що там, нехай ідуть на Обломових такі Гандяки і інші, а Ви себе держіть, бо в Вас є що держати. “Wenn ich die besten Namen höre, каже десь Гейне, so will ich stets auch den deinigen hören”². Не давайте себе буденному окруженню в жертву, бо Ви его тим не нагодуете, а себе змарнуєте. Ваше фахове заняття таке, що оно не може псувати здіб-

¹ Підтримувати.² Коли я чую про великі імена, то хочу завжди і твое ім'я почути (нім.).

ності Ваші літератські. Оно собі пливе одною струєю, а талант другою. Одно з другим не має нічого спільного, і не може собі взаємно шкодити. Розходиться лише о те, щоби Ви часу мали, а коли в Вас час буде, то не забувайте на властивого Маковея в собі.

Не кажіть, що поети з самої поетичності плісняють і живого життя не розуміють. О, они его дуже добре розуміють! В них є своя доза життєвої енергії і сили, як і у всіх прочих смертельних, і лише в додаток до того і поетичності, котра ніколи душі не дасть спліснити. Поет може себе змарнувати, але спліснити він ніколи не зможе. Я кажу, я би лиш хтіла, щоби Ви не затирали слідів золотих в Вашій душі, тих самих, що позолотили Вашу тяжку дорогу досі – більше нічого. Формулюйте се, як хочете. “Und wenn ich die besten Namen höre – will ich stets auch den deinigen hören”. Мене лютить, коли чую, як люди, пане Маковей, плосколові, звичайні люди, формулюють з Вас тепер грубу фігуру і судять собі Вас так згори! (Се я з воздуха не спіймала.) Але Ви відділіть їх ще і працею літературною від себе. Праця, хоть би і яка скромна, она не така невдячна, як люди. Нею прядемо ми золоту ниточку, що все і все буде нас ділити від грубого гурту і его грубих утіх життя. Не выпускайте Маковея з себе між той гурт, бо він его не варт.

Більше не скажу нічого.

Про себе не маю що багато казати. Що можу говорити в виді, як мені родичі з дня на день в’януть. Бідному татові нема виходу, хоть лікарі не пізнались на его слабості; а мама так з ним разом на силах підупала, що я не знаю, чи она перенесе те, що наступити мусить. Тато зісох, поживк і їсти не може. Болів мало що має і кожним разом в інших місцях. Так лише в’яне і слабне. Я гадаю, що він ходячи усне. Дух в нього сильний, як завжди. Не раз викикує в мені біль червоний, як кров! Се тогди, як зачне мені передавати словами чи не кожне деревце в саді в Димці, і там же в ліску, в котрім перебував цілими днями, садив і мозолився. Коли наказує так і так робити. Се восени, а то навесні, а то вліті. “Аби-сь знала, як умру”. І дивиться смутно в очі. Се страшно тяжко слухати. Тогди я ледве можу запанувати з жалю над собою. Се треба его видіти, п[ан]е М[аковей! Я сама з себе все зроблю і ніколи

не забуду, лиш “слухати” не в силі! А потім таки іду і нотую кожне слово, що він каже, і давлюся плачем. Якби він побачив коли лиш раз, що я плачу, – загриз би ся на смерть. Він, бідний, все ще має надію, що вийде. Не маєте поняття, як хоче ще страшно жити – і як жаль ему з нами розлучатись. На се найтяжче мені заєдно глядіти.

Я чую, що той сильний мур, що стояв за нами всіма стільки десятків літ, дійсно валиться. Не можу вжитися в те, зникнути вірити до того! А се може кожного дня наступити. Вднину я герой. Я роблю все в найспокійніший спосіб, що лиш хата вимагає. Ряджу, виходжу за всякими справунками, що хто захоче, ряджу всім, а вночі я реву! Я не можу інакше. Якби Ви бачили тепер моїх родичів – тата і маму, а зрозуміли їх, як я їх розумію, Ви би не дивувалися. Що з мамою буде, то я не знаю. Я не знаю. Я далше не годна думати, пане Маковей! Про се все я нікому не кажу, нікому не скаржуся, і ніхто се по мені не бачить. Раз, мені ніхто не допоможе, а по-друге – ненавиджу, як мені хто в душу зазирає і або жалує, або по “голівці” гладить. Вам се кажу, бо вже здавна все казала.

Вчера урадили обоє висповідатись. Батько хтів би до о. Шиха з Сучави. Я саме писала туди тайком і просила, може би міг приїхати. Якби, не дай Боже, батько без сповіді помер – Кос[тецький] би казав, що я нікого до нього не припускала і що то я винна, між тим, я цілою душею звернена до нього, щоб все ему зробити, як бажає, щоб собі ніколи і за найменшу річ закиду не зробити.

Коли я так тепер – можу сказати – майже лиш для родичів жию, я переконаюсь, що хоть з них є годних і добрих 5 синів, они би без мене обоє страшно бідні були! Я і моя сестра, ми, жінки, маємо цілком інші очі для них яко хорих, яко старих людей, як браття. Щодня я бачу сяку або таку зміну на батькові – на волосочок я его розумію, а прим[іром] Юліан того не розуміє і не бачить. Мене не раз розпука бере! Часом я кажу: то або то треба зарядити – видиш, тато з дня на день в’яне, а він цілком того не розуміє, хоть він є добрий і хтів би добре! Ніхто би і не думав, скільки тяжить всего тепер на моїй голові. Але сей час учить мене. Ніколи не треба на нічию поміч в житті числити, як на свою. Так я і роблю, і ряджу тепер всім.

Тато се видить. Він і спокійний лиш тогди, якщо я сама уладжу або зроблю. Так само і мама. Але, може, і тому для синів утрата родичів не є така потрясаюча і далекосягла, як для доньок.

Пане Маковей, у Вас ще є мати – дбайте про ню і здалека, як зблизька не можете. Я виджу тепер, як мати споминає і благословить неприсутніх своїх синів, і як она се робить. Тепер я се виджу. Досі ми всі вкупі були... Але я се лиш так пишу. Я дуже добре знаю, що Ви дбаєте і пам'ятаєте про Вашу маму і она в Ваших очах є тим святим скарбом, яким кожна мати є своїй дитині. Ми можемо всего по два рази в житті мати, лиш тата і маму ніколи вже вдруге. А от для публіки, для людей, я або “стара панна”, або письменка, або що-небудь інше, цілком не важне, а для них ані одне, ані друге, а заразом щось тисяч раз ліпше і дорожче! Для мене мій батько ані старий чоловік, що доста жив, ані мати старою жінкою, тому тепер між нами відіграється кровава драма розлуки, невидимо, але так тяжко, що, Боже! Ви мене зрозумієте, бо в Вас вже батька нема, а коли про маму говорю, то так само розумієте, бо Ви над своєю дрозите, як я над своєю.

Давно не говорила я до Вас. Властиво, в мене доволі часу, аж надто доволі, помимо того, що варю, родичів дглядаю, до Димки, як справи вимагають, їжджу – в мене ще доста енергії, і сили, і чорт знає ще там чого – лиш настрою нема. Будьте здорові, пане Маковей. Повість “Землю” читайте, коли Вам догідно, найліпше у вакації, в супокою.

О. Кобилянська

Р. S. Нині одержала я і лист від Piersona з Дрездена, в котрого я о зворот наших перекладів домагалася. Georg Adam казав відібрати від него і обіцяв, що видасть їх в Берліні у одного накладця, котрий видає лише самі праці з слов'янського. Піерсон, як з листа бачу, лютий страх, що в Брунса вийшли новельки і каже: “Ich kann Ihnen Ihre ruth[enischen] Novellen zurücksenden, denn ohnehin haben Sie schon einen Teil bei Bruns herausgegeben”¹. Що

¹ Я можу повернути Ваші рус[инські] новели, тому що і без них Ви частину вже видали у Брунса (нім.).

за “Teil”?¹ Лише “Битву”, але потім домагається 50 марок, бо каже: “Ich habe für die Durchsicht der Manuskripte einer Dame in Berlin solche eingezahlt”². Я вже знаю, що єму на те все відповісти, і тим цілком не журюся. Опроче хоч з ним новий Geschäft³ зробити, наколи запевнить мене, що в протягу одного року, т. є. найдалше відтепер за рік, видасть переклади. Додам єму “Valse melancolique”. Я не додала єму “Битву”. Се Якобовський просив, і маю листи. А Durchsicht der Manuskripte⁴ взяв також на себе Якобовський, ergo⁵ не маю обов’язків віддавати 50 марок. То все дрібниця. Але так. Ваше до тих перекладів писане вступне слово знаходиться тепер в Тодорова, котрий пробуває в Болгарії. Я попрошу, щоби єго прислав мені, і я те “Слово” дам Вам, а Ви перегляньте єго собі ще раз пенкно і порозгризуйте, як хочете, а потім нехай або видає книжку Pierson, або той накладець Адама в Берліні (забула, як зветься), і буде дуже славно. Прошу Вас, не відпирайтеся, бо на правду, що грішили би-сте без причини. Вже доволі гріха, що чорт знає кому, т. є., якому святому, пожертвували-сте волю – писати. Як такий stark⁶ німець, як Adam годен про нашу літературу вступне слово писати, то чей же – і д-р Осип Маковей, професор рус[ької] літератури – зможе єго написати!!! Бо Ви все кажете, що не вмієте таке писати. А давно вміли? Але Ви будьте раз в рік правдивим Маковеем, і перегляньте в вакації те “слово”, котре Вам від болгарина перешлю, і треба вже раз закінчення зробити. Доки ще і в мене охота. Потім я не ручу за свій настрій – надовго, довго...

¹ Частину (нім.).

² За перегляд рукописів я заплатив одній дамі в Берліні таку суму (нім.).

³ Справу (нім.).

⁴ Перегляд рукописів (нім.).

⁵ Отже (нім.).

⁶ Сильний (іронічно) (нім.).

269. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

II ЛИПНЯ 1902 Р.

Чернівці, 11 липня 902.

Новий світ, ч. 61.

Дорогий товаришу!

Вже так давно збираюсь я писати до Вас, і все не стає мені то часу, то відповідного настрою. Але вже годі мені довше мовчати. Що п[ан] Георг Адам був у мене, мабуть, вже і від нього знаєте. Не можу Вам сказати, яку велику радість справив нам своїм прибуттям, а се все маю я Вам, дорогий товаришу, завдячити. Та лиш жалували ми, що так коротко був в нас, бо приїхав околo 3-ї з полудня, а виїхав о 10-й вечором, так що не міг з всією нашою громадою русинів бачитись; та все ж таки пізнав видніших із них. Якраз збираюсь я відписати ему на его симпатичне письмо.

Сими днями вишлю Вам свою найновішу повість "Землю". Коли прочитаєте, напишіть, як Вам подобається. Се з життя нашого народу; до сеї повісті збирала я через 3 роки нотатки. Що Ви поробляєте, дорогий товаришу, і коли їдете знов в Берлін? П[ан] Георг Адам так щиро намовляв їхати туди, і я б радо поїхала, та лиш не знаю, коли се наступить. Батько в мене дуже хорий, майже безнадійно; мати незвичайно ослаблена, а вдома нема нікого, хто б мене заступив. Сей рік взагалі дуже під'їв мене. Своєю дорогою, мені, може, ніколи не було так потрібно довшої подорожі, як тепер, та і сим разом обставини сильніші, як моя воля.

Маю до Вас велику просьбу, добрий товаришу. У Вас знаходиться вступне слово до перекладів з малоруського, котрими свого часу займався д-р Якобовський, написане Осипом Маковеем і вислане Вам д-р Gottendorf'ом. Мені се вступне слово дуже тепер потрібне. Накладаць Піерсон з Дрездена відіслав мені переклади з руського, т. є. я насилу відібрала, бо були би ще з кілька років лежали недруковані; тепер хочу їх помістити у іншого накладця в Берліні, і до того мені непременно потрібно згаданого вступного слова. Тому дуже прошу Вас, дорогий товаришу, будьте ласкаві і вишліть его по одержанні мого листу, як можливо,

відворотною поштою, а буду Вам дуже вдячна. Коли вийдуть Ваші новельки в ні-мецькій мові і що поробляєте тепер? Пишете що-небудь нового? Я нічого не пишу. Написала в марті два коротенькі нариси – та й то вже все. Нема в мене настрою до нічого. Може, оно перейде, але силувати себе до писання я не в силі.

Ваші книжки ще в мене. Одна осталася ще у Львові, у д-ра Франка, бо казав, що хоче її перечитати, і я її навіть не бачила. Здається, Гарборга, якраз улюбленого автора мого.

На тім кінчу своє письмо, дорогий товаришу, здоровлячи Вас щиросердечно і очікуючи від Вас кілька слів бодай, щоб знати, як Вам поводитьсь.

Вашій добрій невісті передайте мій привіт. Де она на часі прибуває?.. І не забувайте про

Кобилянську

270. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 ЛИПНЯ 1902 Р.

Чер[нівці], 13/7 ввечері 902.

Добре, що їдете в гори, бо Ви дійсно розстроєні. Я бачу се по Вашім письмі, що неспокійне, і потім, що межи стрічками грає. Пересиджуйте в лісі, не утомлюючись надто, а і драпайтесь по скалах. А від мене поздоровте гори і смереки і кажіть, що Кобилянська не поїде більше до них.

Якби Ви дісталися до бібліотеки, то було би einzig¹ для Вас, але як не дістанете, то не гризіться. Все у Вас буде вільного часу і в “бельферстві”; тепер Ви заступали Біл[инкевич]. І се Вас змордувало, але чейже се оно так завсіглі не буде? Ви пишете з докором про учениць, т. є. “делікатних паннів”. Передовсім не забувайте, що се поки що ані “пан-

¹ Тут: Чудово (нім.).

ни”, ані паничі, а телята людської породи, що скорше потребують доброго батога, як добрих і ніжних слів. Змініть тактику і з нею они зміняться. Подумайте, скільки-то в них неотесаної, глупої і дикої бутности – то де они всі гуртом будуть брати взгляд на учителя? Опроче жаден ученик чи учениця не були вдячні своїм учителям, навіть і тогди, не, коли стали дорослими людьми. Та й який матеріал садить до педагогії? Гей, якби Ви могли відти вирватись до бібліотеки! Але ліпше не робити собі надії, бо, певно, що поляк скорше дістане, як Ви. Що громада радше Вас воліє бачити при семінарії, то я Вам вірю – громада знає своє, а Ви своє. Ви кажете: “Кого се болить, як я не пишу?” Мене се болить, п[ане] Маковей, мене. Не думайте, що станете іншим чоловіком у моїх очах, коли дійсно перестанете писати, т. є., що я буду Вас менше шанувати і цінити, як досі! Я дуже добре розумію, що так люди, як і обставини годні скоїти з чоловіка автомата, що для всіх і всего буде гарувати, лиш не для себе, але все, п[ан]е М[аковей], все я би хтіла, щоби Вас буденне життя не скувало так сильно, щоби аж талант піддався під его керму! Тому я писала Вам лист. І Ви не гнівайтесь.

Якщо мій лист Вам прикрість зробив, то про простіть. В бабські сплетні я не вірю, бо я навіть майже з ніким з жінок не сходжуся. Часом з деякими паннами про загальні справи балакаю, і они критикують. Так других, як і Вас. І тому, що они не компетентні про Вас судити – я з гнівом про те все писала; та, мабуть, Ви мене добре не зрозуміли. А я нічого такого не думаю, щоби-м Вам одверто написати не могла. Прецінь бачити, що однаково до Вас говорю. Як давно знала дорогу до Вас, так і тепер. І хоть тота дорога заросла високим терням, то думок спинити я не можу. Они все давньою дорогою летять. Лишіть їх, п[ан]е М[аковей], най летять. Доки летять, то ще добре. Послідний рік мене страшно поважно построїв. Товаришів і товаришок я тут, окрім Вас, жадних не маю і не шукаю. Ви знаєте, що у мене був завсіди наклін “утікати” від людей, ще зі Львова Ви не раз “бештали” в листах за те – а тепер я відтягаюсь справді від них. А як Ваша мама буде тут (се мені страшно подобається, що Ви її хочете до себе брати), то я буду часом до неї ходити. Так, як жінка до жінки. Як Ви будете в школі, то я буду часом до неї заходити. Я умію з хорими говорити і об-

ходитись, п[ан]е М[аковей], і я її нічим не діткну. Ані Вас, ані її. Як буде “заверюха” надворі, а Ви будете в школі, і як ніякий чорт не схоче виставити носа за двері, я до неї зайду. Она буде рада – та й я буду рада. До Вашої мами я буду ходити, п[ан]е Маковей!

Чисто від двох місяців я цитри не дотикалася. Она мені прикрість справляє; але, знаєте, чим я себе успокоюю і що мені добре робить, як іржа зачне душу підгризати?.. Ви маєте біцикль, а я, пане М[аков]ей, що інше. Я понакладаю купу білля і подушок, шкарпеток коло себе і панчіх і цирую! Властиве, уже поцирувала все, бо вже нема що латати. Як сяду, то з таким самим запалом шию, як давніше писала; і се мені “добре” з тим. А писати ані руш не можу. Не смієтеся – але оно так є. Їхати нігде не їду. Хіба, може, на день-два, в справах до Димки. О, п[ан]е Маковей, я мушу “на будучність” очі звертати, як бідний тато каже; і я “звертаю” їх туди. Другу стодолу і ще щось там будують, звозять матеріал і ріжне таке, а я їду і наглядаю – і здаю справи. Часом тато гнівається. А я мовчу. Я не можу чомусь сердитись. Я не знаю – в мене завсігди стільки терпеливості було, а тепер стільки її деє береться – і все є, і є, що я сама дивуюсь! Се все послідний рік з мене зробив. Я би могла спокійно стати на Вашім місці в семінарії – мене би они не мордували. Панни “делікатні”. А Вас не сміють они мордувати. Не на те покинули Ви літературу, щоби Вас глупі гуски їли.

Куди їдете в гори?

Як пришло болгарин Ваше вступне слово, то я до Яврова вишлю его Вам. Я вже про него писала. Вже і Піерсон відослав на послідний лист – і вже без претензій до якихось там “марок”. І я рада. Вишлю їх або до Г. Адама, або сама в Берлін. Ще одну дуже гарну новину літератську маю, але ще не знаю напевно, як скінчиться – то поки що не пишу нічого. Недобре наперед говорити.

Через кілька день було татові ліпше, а від трьох день знов погіршилося. Він зараз так на душі упадає і так в’яне!.. Се пересвідчення его точить, що він не вийде. А часом я гадаю, що хоть до осені буде жити.

Я би хтіла знати, де Ви будете, п[ан]е Маковей!

О. К.

271. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

24 ЛИПНЯ 1902 Р.

Чернівці. 24 юлія 902.

Дорогий товаришу!

Щодня ожидаю від Вас листа і не маю ніяких відомостей, чи одержали-сте моє письмо з просьбою о присланне вступного слова О. Маковея. Свою повість не висилаю, бо не знаю, чи одержали-сте моє письмо. Будьте ласкаві, відпишіть лиш кілька словець і вишліть працю Маковея, дуже її потребую. Чи здорові-сте і що ділаєте?

Коло мене невесело; батько дуже хорий, і я нікуди не їду.

Чи поїдете і сего року в Берлін?

Здоровлю Вас щиро,

О. Кобилянська

272. ДО ІВАНА ФРАНКА

[ЛИПЕНЬ 1902 Р.]

Чернів[ці], в липні 1902.

Високоповажаний товаришу!

Посилаю два нариси “Сліпець” і “Через море” для “Вістника”. Прошу їх разом друкувати, один по другім, і вперед “Сліпець”, а потім то друге. Они мали друкуватись в “Кієвській старині”, деякі в редакції були дуже за тим, а деякі супротивлялись, бо, казали, не підходять “під “програму”. Жадають від мене заєдно праць з народного життя, а я не вмію на розказ писати. Друкуйте нариси, коли хочете. Гонорару не жадаю за них ніякого. Як схочуть і як можуть, то нехай вишлють, а як ні, то ні.

Здоровлю щиро і пишу з правдивим поважанням

О. Кобилянська

Р. S. Мій брат Юліан кланяється і просить о відповідь
взглядом свого словаря.

273. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

9 СЕРПНЯ 1902 Р.

Чернівці, 9/8 902.

Новий світ.

Дорогий товаришу!

Вашу картку дістала і дякую за неї; я вже не знала, що про Ваше мовчання думати. Дуже врадувала мене вістка, що Ви будете в мене в серпні; лиш дивіт[ься], щоби таки прибули. Не маєте поняття, як радуюсь тим. Нема в мене багато приятелів щирих, але Ви єстьте для мене один з немногих, хоть Вас особисто не знаю, та се нічо. Я тому до Вас про розвідку г. Маковея писала, бо зрозуміла п[ана] Адама [так], що она в Вас, але коли її в Вас нема, то я собі вже якось пораджу; здається, она буде тепер в редакції “Gesellschaft” в Дрездені.

Сими днями, здається 12-го, вишлю Вам свою повість. Коли дістанете, то напишіть, щоб я знала, що книжка напевно в Ваших руках опинилася. Я тепер цілком відбилася від всяких “рухів” і лиш просто господаркою займаюся; батько все хорий, а мати з ним разом дуже ослабла. Сего року я і ніде не виїжджала, бо не було як. І так здоровлю Вас щиро, дорогий товаришу, і очікую з радістю тую хвилину, в котрій зможу Вас повітати.

О. Кобилянська

274. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

23 СЕРПНЯ 1902 Р.

Чернівці, 23 серп[ня] 902.

Аж тепер приходжу до того – написати Вам, як обіцяла. Була така зайнята цілих так зв[аних] вакацій, що годі було і відітхнути. Слуги не було і т. п.

Отже, болгарин відписав, що в нього Вашого “Вступного слова” нема; що ему его показував Dr. Gottendorf, теперішній редактор “Gesellschaft”, але передавати не передавав. Я в першій хвилі зажурилася, бо гадала собі: треба знов писати до якихось німців, але потім пригадала собі, що Ви задержали собі оригінал, а переписане відіслали. То вже gut? Будьте ласкаві і злагодіть. Я би найдалше за місяць хтіла переклади в Берлін відіслати. Тодоров писав, що приїде в вересні, до мене; около 15-го; от вже і незадовго. Дуже рада пізнати его особисто.

Більше не маю Вам, що нового сказати. Цілковито ніде не ходжу. Вже маю доста. Ага, один нарис написала-м. Якраз в той дуже фатальний час, як літератові приходилося начиння мити, бо слуга ні з сего, ні з того забрикалася. Цілих дві неділі. Але він старався затерти по руках всякі сліди тої, хоть як дуже snotliwej¹, але грубої роботи – і написав собі на потіху нарис. Він не має нічого спільного з миттям начиння, а подібний сам до себе. Навіть до автора не подібний.

З Росії дістала кілька інтересних звісток про “Землю”. Якийсь один – не знаю хто се є – написав лише отсі слова: “Спасибіг за “Землю”. Напишіть ще і про небо”. Се мені дуже подобалося. Був тут і Міхновський. Розповідав мені дещо інтересне, особливо ж на літературну тему. Він тепер в Харкові. З весною приїде на місяць або і на два сюди. Казав, що дуже шкода, що не можу бути сим разом; на з’їзді в Харк[ові]. Я сама дуже жалую. Я собі різні плани робила на сі ферії, а вони для мене такі мізерні сего року. Aber

¹ Доброчесної (пол.).

aufgeschoben ist nicht aufgehoben¹. Казав мені Міх[новський], що йому дуже соромно, що мене в “Вік” не прийняли, та й що [із-]за того була дуже велика буча. А я кажу: “Мене се не болять. В літер[атурних] справах нема в мене жовчі. Опроче – се річ погляду”. Казав, що в Харкові маю дуже сильну групу за собою. Він і ще якісь там “народи” мають надію, що одержать позвіл видавати одну часопись. О позвіл подали. Каже, що досі не відказано є і тому мають надію, що дозволять. Запросив мене за постійну співробітницю.

А найкраще zum Schluß². Представте собі, пане Маковей, хто до мене завтра приїжджає! Rosa Topolnicka з Відня. Страшно радуєся. Татові трохи легше. Лікар казав, що по тих медикаментах, що записав, тепер ему на довше поліпшиться. Але він, помимо того, сповідався перед тижнем. О[тець] Ших з Сучави приїжджав, і він в нього сповідався. За пару день їду до Димки. Але лиш на два-три дні. В справах.

Дай, Боже,

О. Кобилянська

Ви вже десь далі присунете, ні?

275. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

10 ВЕРЕСНЯ 1902 Р.

10 September 902. Beu[ip]

Я така була занята за цілий той час, відколи Ви писали, що при найліпшій волі не могла до Вас обізнатися.

Так Ви привезли маму?.. Мені так дивно zu Mute³, що Ваша мама тут! Давно я не раз думала про ню і собі її пред-

¹ Але відкласти – ще не значить відмінити (нім.).

² На закінчення (нім.).

³ На душі (нім.).

ставляла, а тепер она вже тут. Дуже хора, пане Маковей? Лежить? Котрий лікар її корує? Йой, лиш не беріть д-ра Коб. Беріть Anhanеha, він дійсно дуже совісний чоловік. Як будете мати час, напишіть, як їй поводитьсь, будьте ласкаві. Я маю добру волю її відвідати, але нім се наступить, я мушу мати запевнення, що не зроблю їй тим прикрість. Ніколи в світі, пане М[аковей], ніколи вдруге і нізачо, не хоче Кобилянська пасти Вам або і мамі Вашій тягарем. Потім, наколи б я то запевнення мала (Ви можете мені цілковито одверто написати), Ви будьте gut і напишіть коли і в котрих годинах Вас нема вдома і як там до Вашої мамі входитьсь, і я прийду. Я її не буду мучити. Все на хвилю буду приходити. Поклоніться їй від мене, скажіть, що хочете про мене, і чи се було б їй мило, наколи б я її відвідала?

Мому батькові ліпше. Остілько, що їсть трохи більше і нічо болісно не долягає. Один лікар з віденської клініки був недавно в тата (знакомий найстаршого брата) і ревізував его. Але они всі брешуть тоті лікарі. Тутейші казали, що находять в батька новотвір в печінках, що життя его – се ж “eine Galgenfrist”¹ і лише великий догляд, який має, утримує его і лише великий догляд, який має, утримує его, а віденський казав, що ніякого новотвору не находить, але натомість “Altersschwäche”². І що рецепти наших лікарів дуже добрі, і він не має много до сказання. Як се розуміти? Хіба, що не хтів правду сказати. Розуміється, батько о тім не знає, що в него має бути новотвір, бо боїться того страшенно. Ходити не може довше, бо зараз обзивається біль у боці і в крижах, в’яне і т. п. Се ж прецінь не є “Altersschwäche”³? І те, що зісох і пожовк?.. Він тягне і держиться, бо се его власна сила піддержує его ще. Тепер я розумію, який він властиво, vom Grund aus⁴ міцний і витривалий. Лиш казав лікар віденський, щоби его розривати коротенькими проїздками, аби в гіпохондрію не попав. Лиш як вже зима настане, то не знаю, як буде, бо ему студінь дуже шкодить, та й так.

¹ Коротка відстрочка (нім.).

² Стареча слабкість (нім.).

³ Стареча слабкість (нім.).

⁴ За своєю природою (нім.).

Ага, п[ан]е М[аковей]! Я роблю Вас уважним, щоби Ви (а може, Ви се знаєте?), казали, булки, котрі Ваша мама їсть, цілковито сушити. Так: нехай там покроють їх в оплястри, засушать в рурі аж зарум'яніють, і лиш такі нехай она їсть. Свіжі дуже шкодять на хорий жолудок, а їй на катер – вже особливо не вільно їсти. Ви се не потребуєте зараз забути, пане М[аковей], бо то є дуже важне для Вашої мами. Часом лікарі на то роблять уважним, а часом не.

Про себе не знаю, що казати. От сиджу вдома і роблю, що робити треба. Роза була в мене і від'їхала перед вчора до В[ідня]. “Добрі люди” намовляють заходити з ними на так звані “розривки”. Ніхто би мені се і не боронив, і може се і добре було, лиш вже я се тепер не можу. Ніяк не можу собі представити, що я могла би піти на якусь там “кругольню” музику і т. п.! Нехай би мені там і “золото, і срібло” обіцували – а я вже не можу. І нема в мені ніякої заздрості і ніякого жалю, що другі веселяться, навіть наклону нема – не можу. Потім якби вже тепер і чужа між ними була. Мені здається також, dass man mir dort unbedingt weh tun würde¹ – і я не можу відважитись. Чорт знає, що з мене зробилося, а щось зробилося. Тепер мені лиш сама “доброта” добре робить. Знаєте, та груба, щира доброта з першої руки без всяких позліток і окрашень, і стіснень. Она говорить: “Говори – а я кажу: “Ні, я хочу мовчати”. А она каже: “Ну, то мовчи” і т. п. Kurz und gut, ich bin kein Gesellschaftsmensch mehr². І тата, і маму не люблю самих оставляти. Мені здається, що вся їх увага тепер на мене сконцентрована. Т. є. в тім змислі, що они без мене дуже безпомічні. Коли я де вийду – они зачинають ждати, коли я вже верну. Се буде, певно, і у Вашої мами так. Се мені страшно подобається, що Ви її тут взяли. А з хорими мамами се знов інакша справа, як з татами. Тати роблять то, що лікарі наказують, і дбають про себе, а мами роблять то, що лікарі наказують і не дбають про себе. Як трохи легше – зараз зачинають “грішити”, т. є. зачинають собі якісь роботи і клопоти вишукувати, кудись “лазити”, хотяй в них ноги хорі і іноді аж запухлі, і они лежати мають. І тому треба до них остро братися, як

¹ Що мені там неодмінно зроблять боляче (нім.).

² Одним словом, я більше не компанійська людина (нім.).

до малих дітей, інакше з ними зле буде. Тогди они бояться. Хіба що тайком “грішать”. Найліпше їх у хаті зачинити – так, як тепер, може, Ваша мама зачинена. Тогди їм мусить полегшати. Моя мама вже від весни цілком господаркою не займається. Не годна. Дуже ослабла, а ноги так її болять, що як зів’яла мушка по хаті ходить і то тут, то там опирається. Мусить в покою сидіти. Там починає гризтися, що я сама мучуся, а она нічого не варта. Що нема їй чого жити, коли робити не може, і знов друга гризота. Літератська голова береться на хитрощі. Лізу на під, кажу здо- ймати старий фотель і ставлю в кухні. Тепер мама вже собі там вигідно сидить і їй здається, що вже все “добре”. А оно так само тепер, як давніше. Звичайно, завдаю мамі тоту задачу – аби, кажу, мені все улегшити, нехай виду- має, що хоче їсти, і що татові варити. Не раз би чоловік вже і душу свою зварив та й на таріль поставив, аби одно або друге їло – та й не їдять.

Кажіть Вашій мамі зупу з курячого м’яса варити, хоть два рази на тиждень. Се їй ліпше зробить, як всякі печені. Потім купіть у Фонтена пачку “Quäker”. Се коштує 35 Кр. і дайте тій пані, що варить, аби таку зупу з курячого м’яса тим засипувала, т. є. заварювала. Се незвичайно поживне для старших людей і смачне, і дуже легке до стравлення. Як она тарільчик такої зупи з’їсть, не потребує іншими до- датками мордуватися. На таріль зупи береться того розтов- ченого вівсика 4 пушки. Я Вам то кажу, бо то мусить та пані, що варить, знати. І не одно я би Вам ще сказала, але, може, Вам вже і сего на нині забагато, то

Дай, Боже,

О. К.

Шкода, що мою повість не читали. Она Вас не буде боліти.

Р. S. Міхновський прислав мені одну херсонську часо- пись, де написана оцінка “Віку” і острий закид, чому з моїх праць нічого не надруковано.

276. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

10 ЖОВТНЯ 1902 Р.

10. 10. 902. Чер[нівці].

Щоб сказати, що маю яку справу до Вас, що пишу, – то не. І не жадаю ніякої відповіді. Здається, що якби-м уміла грати добре на фортепіані, то заграла б тепер “Valse melanco[lique]”. А що не вмію грати, то пишу. Страх мені прикро zu Mute¹.

Чи се осінь... Чи се тому, що моему батькові погіршується? (Він ходить, але єму твердне одне місце в боці). Може, і одне і друге. А мені страшне прикро. Маю багато писанини, а не можу зібратись до неї, бо “не можу”. Сю дрібницю, що написала вчором (“Осінь”), се лиш так, як би чоловік сів та й заграв. Доложу до неї, яко прелюдію, кілька уступів з одної сонати Бетховена; з початку, а відтак на закінчення. Тогди і она буде мати виразний характер. Але то дрібниця. Задержіть її таки ще в себе або і відішліть. Мені все одно.

А Вашій мамі ліпше? Мені приходить на думку, що я зробила Вам прикрість з запитом, чи можна її відвідувати. Як прикрість – то не журіться тим далше. Що ж! Коли не можна, то не можна. Я не прийду. Ich hab es gut gemeint², а Ви не забудьте. Ich bin müde³, п[ан]е Маковей. Але я бачу, що не лиш я, що і другі. Стефаник пише, і я бачу, що і він müde. А в мене нема настрою, щоб его розбалакати. Що я єму напишу па слова, як примір, отсі: “Є таке, що я написати не смію, таке, що я не можу, таке є, що я не знаю, як про нього писати. Я є чоловік такий, що затиснув зуби і не хоче говорити, а люди про такого кажуть, що єму щось хибує. Сего їм досить, а мене “болять зуби” і т. д. Чи се не є психічна утомма? Сі слова его характеризують. Тогди найліпше сісти і десь далеко поїхати. Добрі знакомі его розповідали мені, що він хоче тут габілітуватись на доцента рус[ької] літер[атури]. Чи се правда, я не знаю. Він сам не писав, а я не питаю. Не пи-

¹ На душі (нім.).

² В мене були добрі наміри (нім.).

³ Я втомлена (нім.).

таю і не вірю в то. Всяке підроблене панство він не любить. Писав, між іншим, що хоче про “Землю” дещо в “Вістник” написати. Нехай пише. Се одна з моїх праць, котру я, як авторка, завсігди шанувати буду. Може, він догляне в ній те, що я іменно шаную; ся праця є писана з інстинктом на будучність, і що ані один з тих читачів, котрі мені про ню писали, не завважили. Мені якраз те було цікаво – чи завважають.

Перед кількома днями я вернула з Димки, куди їздила в справунках. Там не було дощу, лиш хмарно було і мрячно. А я убралася тепло і ходила собі в поле, і в ліс. Властиво, я страшно осінь люблю! Он так самому по осінньому полю і лісі лазити, се дає такий дивний настрій. Мені не було нудно... Другі люди цвітуть душею im wunderschönen Monat Mai, а я im Herbst, wenn “alle Blätter fallen”. Aber der Herbst ist eine edle Jahreszeit. Sie ist ernst und schön¹.

Казала-м собі прислати Gottfried’a Келлера. Мені хочеться его читати. Він такий, як чисте золото, котре чоловікові ніколи не навкучиться. Що інше не можу. Взагалі ніякі легонькі новельочки і повістки. Маю в себе найновішу драму Метерлінка “Monna Vanna” і хоть, я Метерлінка люблю, а не можу рішитись читати его.

Зрештою нічо. Ви би прийшли до мене сеї зими раз, пане Маковей. Попрощатись з моєю кімнатою. Она Ваша добра знайома. В маю я її покину. Був найстарший брат, і так урадили. І потрактую Вас чаєм російським тонким (один патріот укра[їнський] післав з Москви), і переглянете всю а всю кореспонденцію мою за цілий той час, і вже.

Нині по 4-х місяцях я знов взялася до цитри. Здивувались струни моїми руками і усміхнулись забутим звуком. Може, буду знов грати.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

Як спокійна днина без вітру або сонечко гріє, Ви виведіть Вашу, маму в город. Добре її завийте. Се її освіжить. Хоть щодругої днини проїжджайтеся з нею. Найкраще би було перед полуднем або в полудне. Я дуже батьком гризуся. Чи

¹ В чудовому місяці травні, а я восени, коли падає все листя. Але осінь є золота пора року. Она поважна і гарна (нім.).

маєте багато праці? Звісні “нещасні” переклади висилаю до Берліна небавом. G. Adam писав.

277. ДО МИХАЙЛА КОЩЮБИНСЬКОГО

29 ЖОВТНЯ 1902 Р.

*Чернівці, 29/10 902.
ул. Новий світ, ч. 61.*

Нині одержала Ваше щире письмо і спішуся відповісти, як бажаєте... Відмініть в “Битві”, якщо конче потрібно, мову... Я вже думала, що згаданий альманах вже цілком не вийде, а от пишете, що вийде, слава Богу.

Дуже мило мені, що подобається Вам, пане, моя “Земля”. Она з життя взята і щось три роки збирала рогатки до неї. Не маєте поняття, як радує мене всяка звістка з України – жаль мені лише, що “українці” не так-то мене люблять, як я їх. Зробили з мене якусь там символістку – Бог зна що – а я, пишучи, не думаю справді тоді ніколи ніякі “напрями”. Пишу, як душа диктує, а як там оно вийде, не моя вина.

Сего літа вислала я один нарис до “Київської старини”, лиш не знаю напевно, чи буде друкований. Може, вже на другий рік прибуду знов в Росію. Сего року не буде можливо. Батько заєдно нездужає, а і мати дуже з сил обпала. Пишу тепер дуже мало і мало читаю, майже від всяких рухів відбилася, і всім дуже вдячна, як хто до мене озветься, особливо ж з України.

“Тут повинні рожі стояти” задержіть в себе. Може, коли здадуться Вам, а коли ні – ну, то ні.

Дякуючи Вам ще раз і сердечно за Ваші щирі думки і слова, котрі пересилаєте мені взглядом праці моєї, – будьте ласкаві передати сердечний поклін пані Вашій, а від мене прийміть вираз правдивого поважання.

О. Кобилянська

278. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

30 ЖОВТНЯ 1902 Р.

Чер[нівці], 30. 10. 902

Не дивуйтеся, що висилаю Вам книжку, знаючи, що Ви тепер белетристику не любите, але се Gottfried Keller. Прочитавши его, я ніяк не можу повздержатися, щоби Вам его не вислати.

Пригадуєте собі, п[ан]е Маковей, я Вам не раз казала (і в оцінці “Залісся”), що Ви на нього схожі? А сьогодні я се знов кажу. Як хочете пізнати характер свого гумору і той спокій й, з яким Ви пишете,— Ви прочитайте Gott[fr]ied’a] Keller’a. Він взагалі такий чудовий для поважніших душ, що хто раз що з его писем прочитає, ніколи жодної книжки его з рук не випустить. Для Вас він повинен мати окрему вартість. В однім закутку Швейцарії розписався німець, а десь в медвежім краю ходить его тінь, подібна до нього, і писати не хоче. “Що я маю мотати з себе чуття?.. — каже. — Нехай другі вимотують — і вже gut”. Gottfr[ied] Keller не мотає чуття. Він має гумор, спокій і дар обсервації. Що той чоловік все видить і як на те задивляється, побачите в гумористичній новельці “Die drei Kammacher”¹. Читайте всі, окрім “Romeo und Julia”², бо се ему цілком не вдалося. Він як стане поважно писати, то нудний. Він один з тих, що не пишуть нервами і окремим настроєм, але зате він завсіди до писання здатний. Я не знаю, чи в мене є окремі очі для Ваших психічних здатностей, і чи я ліпше бачу, як другі, але я маю те поважне і дуже глибоке переконання, що якби були могли віддатись белетристиці неподільно, так як він, — з Вас був би вийшов чудовий Gottfried Keller, але Ви мусили роздроблюватись, а потім наші люди Вам довір’я до себе відібрали. У Вас, примі[ом], навіть хиби ті самі, що у Gott[fr]ieda] Keller’a, прочитайте — і побачите. Якби Ви захтіли ще і відтепер его перестудіювати (Вам не потрібно

¹ “Три гребінники” (нім.).

² “Ромео і Юлія” (нім.).

іншої школи), то Ви би, так як він, могли ще і з 60 роками такі новели писати, як він. Кажу Вам, як стане такий медвідь (він був стар[им] кавалером і жив з незаможною] сестрою), примір[ом], про котів писати – чоловік сміється, хоть би і яку душу мав захмарену. З его праць визирає подекуди его історія. Десь була якась панна, що її любив, а она его в дурні пошила. Се він цілому жіночому полові не може простити і причіпає ему латки. Але се нічо; він се так судово робить і з таким гумором, що хто би мав жаль до нього? В першій новельці також его історія пробирається. Шкода, що наші люди его не знають, а було би менше січки в нашій літературі. Бо, по правді кажучи, у нас вийшло таке, що хто нервовий, той зараз поет. А се бігме що неправда.

Се про Келлера. Конче его читайте.

А тепер я ще щось хочу Вам сказати, п[ан]е Маковей. Я собі щось про Вас видумала. Ваша теперішня праця подала мені ту думку. Чи Ви не могли би габілізуватись тут на доцента руської літератури? Вам би се прецінь було можливо. Варунки у Вас до того є, що Вам могло б зайти в дорогу? Не закидайте зараз ту думку, а пригляньтесь їй спокійніше. Передовсім – Ви би не мордувались так, як в педагогії. Я би хтіла, щоби Ви мені колись щось на те відписали. Ви тепер написали одну працю, Вам така праця подобається, може, пізніше знов напишете, як Ви гадаєте?..

Як мається Ваша мама?

Те, що Ви мені про її стан писали, оно справді недобре. Певно, що їй тут в Вас самотно, але тут она могла більше шануватись і могла кожної хвили лікарської помочі мати, а вдома? Я, опрочім, не знаю, як там, але коли верне додому, знов розшастається. Чи Ви випроваджуйтесь з Вашої хати?

Коло мене от так. Нового особлившого нічого. Перед кількома днями мало що до Львова не поїхала-м. По трьох місяцях мовчання написала мені Леся, що їде на Львів – Відень знов до Сан-Ремо; і дуже просила виїхати до неї з на два дні до Львова. Я запізно лист отримала, а то була би-м виїхала. Мала щось дуже важне сказати. Як буде вертати, то верну, або, може, она і сюди приїде. Писала мені, що дізналася в редакції “Київської Старини”, що один нарис мій має там хутко друкуватись, і каже: “Нехай хтось очікує “рублів”.

Се той нарис, п[ан]е М[аковей], що его літерат написав, коли ему випало два тижні начиння мити. Він завжди буде усміхатись, як буде згадувати той нарис. Та добре, що при-
дався. А грошей мені тепер не треба, але як прийдуть, то
я поставлю їх татові на стіл. Він не раз казав, що я фонети-
кою ніколи собі нічого в Росії не зароблю, а тепер побачить,
що я “рублі” заробила. Він тепер дуже дразливий.

На другий місяць вишлю, може, що до Stuttgarter “Neue
Zeit”¹. Сими днями Коцюбинський з Чернігова дуже гарний
лист написав мені про “Землю”. А той альманах в честь Ку-
ліша вже друкується. Там також Ваші стишки.

Вже все Вам написала, що знала. Лиш то про “тягар”,
що Ви пишете, мені інакше представляється, як Вам. Ви є
добрі, пане Маковей, і кажете, що я Вам ніколи тягарем не
була, але ж я сама вже відчула, що я ним Вам була! Сама.
Але Ви – хоть як себе добре знаєте, а Ви мені ніколи тяга-
рем не були і ніколи ним не будете.

Про доцентуру роздумайте.

О. Кобилянська

Р. S. Якраз перед хвилькою була Кордубова в мене і за-
прошувала іти з ними на Ваш відчит. Який??? Чи зможу
прийти, не знаю, але що радуюсь, що читати будете, то
знаю, та й знайте і Ви.

279. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

19 Листопада 1902 р.

Чернівці. 19 nov[ember] 902.

Рівночасно висилаю Вам одно число “Slovansko-ro Přehled-y”.
Може, Вас займе стаття Луцького про мої письма. Як бачите,
люди все опираються на Вами писаній біографії про мене.

¹ Штутгартського “Нового часу” (нім.).

Будьте ласкаві, і вишліть Gott[fried'a] Keller'a , коли прочитали. Мушу его ще сестрі до Д[имки] вислати, а з кінцем місяця до бібліотеки звернути. Правда, яка погідна і спокійна его душа?

Вашу карточку я одержала. Она мене врадувала, т. є., що Ви думку про д[оценту]ру і белетристику не покинете. Звісно, силувати себе нема сенсу, але покидати також нема. Леся вже в Італії. Переїжджаючи через Відень, бавила в брата майже тиждень. Була і у проф[есора] Котнагля. Казав їй, що ще не здорова цілком.

Писав Тодоров і Г. Адам; властиво і другі [нрзб.]. Они писавом ліпші від мене всі. Бо рідко відписую.

Маю одно цікаве знаомство тут. Одна мужичка, міщанка (русинка), найстарша сестра моєї “Докії” (з “Землі”). Чудо, яка мудра жінка! Она мене більше займає, як ціле наше жіноче стадо. Дитиною я її не раз у бабці бачила, пізнавати пізнаю доперва тепер. Она повдовіла і мешкає сама-самісінька. Она славна господиня. Остатніми часами приходила в справах до батька. Вже старенька, але ще тепер інтерна, як сто чортів. А як говорить! Голосом, як скрипкою кокетує.

А Ваша мама від'їхала, і я її не бачила. В мене вдома раз – зле, раз – добре.

Здоровлю Вас щиро,

О. К.

Вийшли дві чудові книги Arthur Moeller-Bruck “Die moderne Literatur”¹ і ще одна². Але де я їх тут дістану?

¹ Артур Меллер Брук “Сучасна література” (нім.).

² Очевидно, “Das junge Wien” (“Молодий Відень”) (нім.).

280. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

26 Листопада 1902 р.

26. 11. 902. Чер[нівці].

Я би не хтіла, щоби Ви злякались, що я знову пишу, але се вчепився мене якийсь патріот в одній справі, і я не знаю тепер, що робити. Я би хтіла Ваш глас в тій речі почути і як оно Вам представляється? Просить вже по раз другий о фотографію на Ansicht'ки¹. Я відмовила, бо не люблю таких речей, а отес він сьогодні знов пише. Мені ніяк не хочеться блистіти по картках, по-просту скажу Вам, що мені того соромно. Ми всі на купі не є такі важні, щоби свої портрети між народ пускати, але браття мені кажуть, щоб дати фотографію, що – що се мені шкодить? І що людям до всяких зарібків треба помагати. Се мені цілком не є міродайним², що всі тії, в нього вичислені патріотки, будуть по картках – я не люблю таких справ. Я би хтіла знати, як Ви на те задивляєтесь, Ви є об'єктивні – і скажіть, як думаєте? Ще!.. ще я би, може, дала, якби Леся свою фотогр[афію] дала; тогди я би післала тую, де ми разом є, але так, іншу – зовсім не дам і не хочу. Es ist mir zu dumm und zu prahlerisch³ – і вже. За лист з “самоубійством” дякую. Він мене радував. По Вашім письмі бачу, що в Вас є ліпший настрій. Що бібліотеку не дістали – то не журіться. Чорт її бери, хоть оно було б спеціально для Вас ліпше. А якби Вас школа не “іла”, то і тут було би добре. Що робити, пане Маковей... От, коби гірше не було, а так як оно є, – то оно все ще є – gut.

Дай, Боже!

О. К.

¹ Поштові картки, листівки (нім.).

² Мірилом.

³ Це мені здається нерозумним і хвалькуватим (нім.).

15 ГРУДНЯ 1902 Р.

15. 12. 902. Чер[нівці].

Ваш лист був ще в суботу в мене, а мені забули его передати, т. є. засунули під цератку на моїм столі, і доперва вчора пригадали, що є якийсь лист до мене. А я, повернувши з відчиту Мільков[ича], збиралася написати до Вас і спитати, чи Ви не були хорі, що так мізерно виглядаєте; а потім на “розвеселення ума” хтіла розказати Вам, який Heiratsantrag¹ мала я минув[шого] місяця! Тим часом лишу сю веселу епізоду на другий раз – і напишу про “критику”.

Я читала Єфремова, п[ан]е Маковей, дуже спокійно. Я бачу, що він не критикує мене об’єктивно, а старається мене осмішити, а щонайменше понизити в очах моїх так зв[аних] “поклонників”, і тим оправдується, чому мене в “Вік” не прийняли. Розводиться цілком непотрібно над реченням: “Не буду з товпою в уста цілуватись”, а натомість не бачить, що я в жодній праці своїй, хоть би і найдрібнішій, ту “товпу” не понижаю. Ані в “Мужику”, ані в “В св. Івані”, ані в “Некуль[турній]”, ані “На полях”, ані в “Землі”, ані в “Часі”, ані в “Покорі” і т. д. Що в “Битві” робітники з “грубими руками” виведені – то попросту тому, що вони уставлені тут ворогами дерев, і суть трактовані яко такі. Як він се не розумів або не хтів бачити, то що ж я тут пораджу? “Покору” він не розуміє! Як людина за старі шмати при кожнім порозі щось зі своєї людської гідності оставляє – він не розуміє “Некультурну”, diese urwüchsige Natur², він бере за те саме, що Наталку, артистку, і “Она” в гуморесці, а я се на думці ніколи не мала. Містицизм в “Землі” закидує. Але якби він знав, яку поважну і глибоку роль грає містицизм, сни, ворожки і т. п. в нашого мужика – може би, не розмахувався так дуже проти нього. І він все буде мав своє місце між людьми, доки вони існувати будуть. Всякі реалізми і натура-

¹ Освідчини (пропозицію одружитись) (нім.).

² Цю самотню натуру (нім.).

лізми відограла вже свою роль і сповнили свою задачу в літературі. Зробили багато доброго, і накоїли і багато лиха, а тепер настав напрям “zurück zur Seele”¹. Сей напрям не стягне людськiсть в негідне положення, а культура на тiм терпіти не буде. А щодо мене, то я ніколи декаденткою не була і не буду, бо мені всякий декадентизм противний. Я не одушевлялась ніякими Пшебишевськими і Гуїсманами – і всіми тими іншими, в обморок попавшими. Найліпшим доказом хай Вам буде моє велике одушевлення для такого спокійного автора, як Gottfr[ied] Keller. (Знов роздобула-м собі один том повістей і читаю). А могла б так само читати модних вар’ятів, а я їх не люблю і на милування силування не знаю.

Свої хибі і недостатки я знаю; але тут мені ніхто не допоможе. Се брак образования літературного і образования взагалі, брак знання мови руської – і недостача самого матеріалу, з котрого могла б черпати нових тем. Я знаю лиш те життя і той світ, в котрім я обертаюсь, а який той мій світ? Und darum, weil es mir nicht möglich ist, weit um mich zu blicken, blicke ich in mich². А мені з того закид робити – се безсумнінність, бо я се сама найглибше відчуваю. І ніколи оно інакше не буде. Я з тим помирилась, а читателі моїх скромних праць нехай також з тим помиряться. Велике довір’я до своїх літерат[урних] здатностей в мене [не] бувало ніколи – і нема тепер. Опрочім, оскільки ми можемо на критики і похвали і покладати і оскільки вони можуть нам бути міродайними – переконайтесь з листів, котрі Вам залучаю. Єфремов лає мене і цілковито нічого доброго мені не признає! За праці, навіть дрібнички того самого характеру – вихваляє мене Вороний і другі за ним! Так само Коцюбинський за ним, а Міхновський за всіх – і т. д. Чи се не чисте баламутство? Кого я маю слухати? Чи im Grunde nicht meine innere Stimme?³. Таких листів, як сі, що залучаю Вам їх, в мене ще багато. Прийдіть і самі побачите. Тому критика Єфремова мене з ніг не звалила,

¹ “Назад до душі” (нім.).

² І тому, що я не маю змоги поглянути далеко навкруги, я заглиблююсь сама в себе (нім.).

³ Не свого, в основному, внутрішнього голосу? (нім.).

а хвальби моїх щирих і чесних товаришів чи прихильників під небеса не взнесли. От іде собі чоловік своєю вузькою доріжкою та й іде. Перед від'їздом моїм до Відня там[того] року я написала одного дня три маленькі п'єси. Я не знала, як їх назвати і назвала "Мої лілії". І я не мала на думці те друкувати, бо я се лиш для себе і для заспокоєння своєї упокореної душі написала. В Відні я пізналася з лікарем з Одеси, з Іваном Липою, українцем. Чоловік вже яко лікар "тверезий", щирий, одвертий, щоправда – файний чоловік, і вже. Приходив з Сембратовичем до мене, і при одній з тих нагод дуже мене просив, раз від Вороного, а другий раз, як казав, від "себе", що-небудь написати для альманаху, який видає Вороний. (Ви о тім знаєте). Я не мала нічого приготованого і нічого на складі. Та й сказала, що не маю. Ну, але з Липою нема жартів – доти просив, доки я не сказала, що дам що. І кінець кінцем вийшло, що десь в мене є дрібничка маленька, лиш для себе писана, і що вже дам ту дрібничку. Потім ми разом вертали з Відня. Він, я і Сембратович. Від часу до часу пригадував він, Л[ипа], мені, щоб я часом не забула, що "обіцяла дрібничку". У Львові, де я бавила один день і вечором в Шевченковім товаристві була, знов мене просив. Коли додому відправлявся – знов нагадував, і я вислала справді Вороному тії "Лілії". (Ви їх не знаєте.) І сей лист, що прилучаю, від Вороного, то подяка за ті дрібнички, а Липі знов окремо до Одеси про тії п'єси писав, а Липа повторяє мені се все на картці. Хто силував тих людей до таких листів?.. Хто силував, прим[і-ром], Липу до всіх тих гарних речей, котрі він і Сембратович дорогою про мої писання говорили? Я – не, п[ан]е Маковей. В душі в мене все сидить недовір'я до своїх праць! І се не такі люди, щоб з свого рота "капець" робили. Та й видно, що вже дуже не такі глупі і затуманені мої пісні, якими виходять по характеристиці Єфремова! І хоть компліменти і красномовство не мають на мене впливу, та все я потрохи людям вірю. Попросту, мені легше житься на світі, як я їм вірю! Примір[ом], Єфремов "Поетів" "не розуміє" і чіпається поодиноких слів – не вірить, що они написані в оборону поетів руських! А от як поєдинчо і гарно зрозумів їх д-р Липа. Прислав мені картку на Різдво – з отсим "жебракком", виписав колядку, а наостанку каже: "В нашім

краю поети се... жебраки”. Вірте мені – das hat mich sehr gerührt!..¹ Лиш Єфремов їх не розумів! Але я знаю, чого він і его товариші хотять. Вони хотять белетристику з грубою тенденцією, так щоби вже сам заголовок читачеві все розказував. В них лиш та героїня має вартість, що іде в “народ учителювати” і від начальства грубості зносить і т. п. Ну, мені же трудно таких героїнь описувати, бо я їх цілком не знаю. Оскільки я учительок наших знаю, то всі утікають з сел і від народу, і воліють в місті дуситись, як по селах, як кажуть, “пропадати”. Чи, може, оно не так? Звичайно, молоді мають свої надії на життя і ніяк не хотять тим вдовольнятись, що навчають хлопських дітей читати і писати. Але якби їм набрехав яку байку про учительку-героїню – то було б все добре.

Коли описую в “Землі” братовбивство, що як той грім спало на нещасних родичів і зревольтувало село, що донині ніхто докладно розв’язати не годен, виходить – оно “неправда”, бо занадто вже несподівано наспіло! А, власне, та страшна несподіванка становить трагедію, та несподіванка потягнула за собою кривавий біль і безіменне горе. Бо хто б був зворушений, якби один брат другому був вимахував два роки вперед кулаком і грозив смертю? Хто б був дав себе як собаку застрелити, якби знав, що его жде? Та що вже тут балакати. Уто[м]лю Вас і себе, – а Єфремов буде своє думати, як думав. Нехай собі там. А я его слухати не буду, бо він не говорить як об’єктивний критик, а б’є мене von vorne herein² батоном. Вас я буду слухати, бо я маю переконання, що бажаєте мені “rowodzenia”³, але і Вас я возьму на сповідь. І Ви не без гріха тут проти мене.

Бештаєте мене за “Лілії” (се не за ті, що Вороний їх має, а за ті давні “Von mir zu dir legt sich ein Silberweg”⁴ і т. д.) Але пригадайте собі. Як ще медведі були у Львові, при “Віс[тнику]” я пишу собі одного дня поезійки в німецькій мові – і називаю їх собі “Akkorde”⁵ і посилаю ті “Akkorde”

¹ Це мене дуже зворушило (нім.).

² Заздалегідь (нім.).

³ Успіху (пол.).

⁴ Від мене до тебе простелюється срібна дорога (нім.).

⁵ “Акорди” (нім.).

до медведів і кажу: “Я ще ніколи таке не писала, що Ви на них, скажете?..” І жду, коли прийде лист. А листу ніякого не було, но вмісто листу присилають мені вельможні медведі коректу на руське переложених моїх “Акордів”.

Хто їх переложив?

Будьте ласкаві, об’ясніть мені тепер, хто ті, тепер нікому на Божому світі не відомі, глупі і незрозумілі “Акорди” переложив? На якого біса було їх перекладати?

Тогди треба мені їх назад відіслати і сказати: “Жінко Божа! Не пиши таких дурниць, бо ніхто се ані не розуміє, ані за 5 років розуміти не буде!” А я би була послухала. Я ж Вас страшно слухала, але тепер мені їх нездалість представляти – тепер вже запізно. Не можу їх вирвати з “Вістника”.

А “Меві” я думаю, що зрозумілі. Я їх перечитувала в “Кружку дівчат” – і всі страх добре зрозумілі! Шкода, що Вас тогди не було, бо були би-стеся сердечно сміялися. По їх прочитанні Наталка Попович вдарила кулаком о стіл і сказала рішучим голосом: “О, то дурна, що то за тим летіла, я би була за ним не летіла! Таки зараз!” (Клавдія Лисине[цька]: “А я би була летіла...”).

Фабіана – слухала мовчки, щось з дуже підозрілим поглядом, а Наталка – штуркнула мене в лікоть і сказала: “Пані, ся “шельма” би так же летіла, але она боїться те на голос сказати, аби ми її не сварили” і т. д. Цілий гвалт піднявся за “Меві”. Про що вони говорять? Попросту розказують про вірність жіночої любові до смерті, – а більше і нічо. То само можна в стихах сказати. А поезії в прозі писати навчив мене Тургенєв, Якобсен і Андерсен.

Та й так. Я би хтіла, щоби Ви були вдоволені з моїх праць, і я Вас буду слухати, але Ви беріть і обставини, в котрих живу, на розвагу. Се є дуже велика річ. А що я в декадентство попаду, Ви не журіться! Я є дуже “притомна”, коли пишу. Як мені в декадентство попадати, коли я при писанні своїх творів заразом думкою ціле содержание своєї хати обіймаю? Тут пишу, а тут думаю, чи двері на веранді зачинені, чи гуси в шопці їду мають, чи в лампах нафта є, і чи кітка на стриху не замкнена – пункт ненастанної іритації моєї мами, що дуже дбає о добро тої, вічно вигріваючоїся під грубою, “особи”. Але я жартую, а Ви образитесь, пане

Маковей! Ви ж мені страх як поважно написали! І я Вам сердечно дякую за Ваші слова. Чому мені їх за зле брати?..

І щоб Вам показати, що я вже не така зовсім зіпсована людина, то даю Вам слово, що слідуючий мій нарис буде такий ясний як Gott[rieda] Келлера "Pankratius"¹ А як Ви его справді на pierwszy rzut oka² зрозумієте і не будете потребувати коментарів, то пішліть мені в надгороду меду! – (Я Вам чаю цейлонського пішлю). Ні, найкраще мені стих виписати! Цікаво мені, як медведі стихи пишуть, а як до того часу не будете его вже мали, то маєте мені дати письменну похвалу. Або що ще ліпше. Може би, в "Universitätsbibl[iothek]"³ була отся книга: "Die moderne Literatur von Arthur Müller Bruck in Gruppen- und Einzeldarstellungen"⁴? І Ви би могли мені се визичити. Страх хочу то читати! Та Ви там не гнівайтеся за мою писанину.

Але вже мені час кінчати, бо інакше не стане Вам і медвежої терпеливості до таких листів.

Дай, Боже.

О. К.

282. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ГРУДНЯ 1902 Р.

18 гр[удня] 902.

Ви знаєте, що я є людська дитина з ліса, до десятого свого року більше боса бігала, як в черевиках. І бігала по горах, а з тим і заходила в ліси. Тому можна собі самому ска-

¹ "Панкратіус" (нім.).

² З першого погляду (пол.).

³ Університетській бібліотеці (нім.).

⁴ Артур Мюллер Брук. Сучасна література в групових та індивідуальних монографіях (нім.).

зати, що мені звичайний ревіт медвежий далеко більше зрозумілий, ніж алегорія медвежа. Раз, що она алегорія, а друге – що медвежа. Як медвідь реве з голоду, то я знаю, що він їсти хоче. Як він хоче “страшним” бути, то его ревіт мені також зрозумілий. І я собі кажу: тепер медвідь є страшний. А коли медведі наїдяться меду, то они мені також зрозумілі, і я знаю, що они є тогди страшно gut. Тогди можна їм геть в “пашу” влізти і перевернути їх цілком, як медведя. Але як медведі “затягнуть” по-декадентськи про гектолітри парфуми – то нехай мене тогди (як каже Александер) на місці “Schlag)”¹ трафить, як я що з того розумію! Се вже чисто по-медвежому. Взяти і згорнути до купи такий матеріал, як “Царівна”, 2 крізлі пива, спання, кочерга, тарелі, “п’яний стан”, парня, горизонтальне положення. А що вже цілком непонятно: хто ті люди, що багато п’ють і їм треба цілих гектолітрів і чорт знає чого?

Се, бігме, не я. Я по одній склянці пива кліпаю вже очима і нічо нема для мене кращого, як моя кімнатка, котру [нрзб.] сказавши, я страх люблю! А парфуми я маю одної фляшечки на пів року! Хто се ті мастодонти, котрих Ви знаєте?

А коли они є – то они нас, т. є. Вас і мене не обходять – і ми з ними не маємо нічого спільного. Якого біса про них писати. Нехай они себе і поливають парфумами і кадять собі нею – а нас нехай Бог боронить від такого добробуту. Я є людська дитина з ліса, а Ви – медвідь з ліса і punctum². А “плакати” над легоміною не пристойть медведеві ні самому, ні в двійці. Єму пристойть все поїдати, що люди подадуть, щоби був міцний і жив сто років і ревів і в десятих поколіннях медвежим. І щоби щороку багато меду по лісах рабував і ними від часу до часу людським дітям з ліса життя осолоджував. А якби коли на безсонність потерпів, то в людей найдеться і яка там література. Та й так.

О. К.

¹ Шляг (удар) (нім.).

² Крапка (лат.).

283. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

28 ГРУДНЯ 1902 Р.

28. 12. 902. Чер[нівці]

Я Вам пишу, бо я з себе невдоволена. Оногди я Вам цілий лист за медведів написала, а вчера і сьогодні мені все здається, що оно могло Вас вразити. Але я би не хтіла, щоби оно Вас боліло. Коли я то слово уживаю, тогди я є страшно gut! Я навіть не люблю, як хто, окрім мене, того слова уживає! Але коли Вам того слова забагато і наколи оно Вас вразило, то Ви его собі там закиньте і вже. І за мед Вам не подякувала. Чай цейлонський для Вас вже злагодила, лише ще не маю ким післати. Я би хтіла, щоби Ви мені кілька словечок написали.

О. К.

284. ДО МИХАЙЛА КРИВИНЮКА

[КІНЕЦЬ 1902 Р.]

Сердечно дякую за привіт, якраз сими днями одержала і від п. Лесі довше письмо. Она вже в Гадячі. Писала, що очікують там Вас. Поздоровте від мене всю шан[овну] родину п. Косачів, а п. Лесі перекажіть, що, на жаль, не можу сего літа до неї приїхати, – бо батько наш дуже хорий, а вдома мене ніхто не заступить. І п. Лесічку вітаю щиро, і п-ю Драгоманів, а і пана Квітку, і п. Матушевського. Пригадайте п-і Лесі, що в неї є фотографія для п-і Драгоманів і п. Матушевського від мене, а коли будете зібрані веселою громадою в Зеленім Гаю, то згадайте і Кобилянську.

Щиро здоровлю!

Коли [нрзб.] опинилась і п. Труш в гостині, то поздоровте і її від мене.

Ольга Кобилянська

1903

285. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

1 СІЧНЯ 1903 Р.

Дай, Боже, на Новий рік всего добра! Медведі білі нехай
жиють сто років!

1/1 903. Чернівці.
О. К.

286. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

3 СІЧНЯ 1903 Р.

*До медведів,
але ані полярних, ані гуцульських, ані азійських,
ані передпотопних, ані жадної іншої раси,
лише до білих!*

Посилаю Вам два листи. Один від апостола Іоанна до корінфійців про любов, а другий так від смертних до ближніх своїх. Про лист від св. Івана не маю що казати, бо се, що він пише, то се таке велике, і глибоке, і прекрасне, і вічне, що ми ліпше не годні сказати. Він мені так страшенно подобається, що я маю ту велику просьбу до Вас, щоби Ви его завжди при собі носили. Щоби Ви его між свої нотатки, котрі маєте все при собі, вложили,— і завжди коло себе мали. І щоби Ви з сего не сміялися, що я Вас прошу...

Я є побожна, пане Маковей, але не на манер Костецького. Святі книги мені дуже подобаються, і я нахожжу в них далеко більше перел, чим в новій літературі в культурі “когутячої і курячої любові”. Лиш Ви не думайте, що я є в дорозі статися девоткою. Се я ніколи не буду. Окрім Gottfried’a Keller’a, я читала послідніми часами дві чудові книги світських і поступових людей про науку Божу, і вони звернули мою увагу на множество прекрасних речей. Epistel an die Korinther¹ я собі зараз відписала і майже напам’ять знаю, єго треба щодня читати, і щодня відкриваємо щось нового і прекрасного. Ви будете з мене сміятися і скажете: о, Кобилянська вже цілковито стара панна. А я Вам зараз на то скажу, що апостоли були старі кавалери, і вже. Опроче я Вам не бороню сміятися, але я собі маю свою філософію про релігію, і мені з нею добре. Але цілі передполудня в церкві пересиджувати я не буду і не хочу. Се було би з моєї сторони велике фарисейство, і оно мені противно.

Се мені чомусь так дуже подобається, щоби Ви той листець при собі носили, і тому я Вам єго пересилаю. Іноді і бувають медведі добрі і роблять те, що другі собі желают. А они нічого неможливого не жадають...

А я не буду більше “незрозуміло” писати, бо-м вже Вам сказала, що не “буду”. Слідуюча моя новела, як здобудуся на яку, буде така ясна, як медвежа голова. Прецінь я вже за ню надгороду медвежу дістала, то як би мені в моїй голові не роз’яснилося? Але коли стану писати, то, бігме, не знаю, бо мені “старі” так голову завертають і так много уганяють, що я маю лиш такі “віконця” до розпорядимості, як Ви в школі. То хіба ліпших часів ожидати, а тепер нема як. Хіба читати. Впрочім, се, може, і для самої літератури і для мене буде ліпше, як я спічну трохи на своїх лаврах... Nicht wahr?²

Я хтіла Вам зараз відписати на Ваш лист, але не було часу. А в мене був гумор, а сегодне нема вже гумору, а відкладати не хочу, бо, може, кудись вже їдете на свята – та й так. Я би лиш хтіла знати, коли Ви відтак будете знов тут...

¹ Лист до корінфійців (нім.).

² Чи не так? (нім.).

Лист Хоткевича прочитайте, може, займе Вас. Чорт знає, що з тими людьми, і кому тут догоджувати. Якраз і єму відписала. Найліпше так зробити, як Ніцше каже: “Ich gehe nur meines Weges und schere mich nicht um die Menge!”¹ Се оно так буде. Деякі мої поклонники будуть мені гімни виспівувати, попід небеса хвалити, а від часу до часу ревне медвідь люто на мене – і так я не “вознесусь” ані в облаки, ані пляцком на землю не упаду. Добре? Саме буде, як треба. Ага! – На нікого не “гніваюсь”, як хто пише одверто...

О. К.

3 / 1. 903. Чер[нівці].

287. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

6 СІЧНЯ 1903 Р.

6 / 1 Чер[нівці], 903, вечір.

Ваш лист я одержала. Не відписувала, бо не [то], щоб не було часу, а так якось спокійної голови не було. Багато клопотів за других було в мене, і поки їх всіх не позалагоджувала, не мала охоти до писання.

На те, що Ви писали про довір'я і недовір'я, я не буду відповідати. Доказів довір'я я Вам дала і даю, як Ви їх прийняли і приймаєте – се Ваша річ. Але коли мене від часу до часу обгортає думка, що я, може, Вам докучаю або своїми листами стаю утяжливою, то, може, се в мене тепер і природна річ, але з довір'ям до Вас оно не має нічого спільного. Я лиш попросту боюся. Се і ціла історія. Але от що! Добре, що є два медвежі. Той, що пашу отворив, лякаючий, і той другий, що з води вилазить. Хоть і як мене не раз той перший дряпав, а се чомусь все наново забуваю, як

¹ “Я йду лише своєю дорогою і не зважаю на товпу” (нім.).

того “другого” не бачу. Тому і дістався ему заголовок “gut”. Нехай він вже так назавсїгди називається і ніколи назви тої не покидається.

Якби були “спацеруючі лілеї” до мене приспацерували, я би радувалася, але відки їх тепер взяти? Вліті припліть. Але тут они мене не застануть в сій хаті. В маю ми перепроваджуємося в противну сторону, бо аж проти аж проти євангельського костела. Там має брат найстарший старий домок з гарним городом, і там я вже буду жити. Але лиш до осені. Тепер з весною зачне брат (той самий) на фронтовій стороні того города велику кам’яницю будувати, і на зиму будемо мали там помешкання. Там зможе 2–3 партії мешкати. А до того часу будем міститись, як зможемо, але вліті і так чоловік жиє більше в городі, як у хаті. Отрочім уладжу собі там таку ідилію, насаджую стілько цвітів, бо там є де, що буде гарно, як в раю. А город буде і пізніше до нас належати.

Щодо літератури, то сама не знаю, звідки зачинати. Кажете застановлятися над критикою Єфремова тому, що она має Левицькому подобатись. Кажете менше “Rundschau’на-ми”¹ займатись, а більше нашою літературою.

Левицький-Нечуй був один з перших, котрого оповідання я всі (з винятком “Двох московок”) читала, і дуже радо читала. Але послідні праці его, як “Над Чор[ним] морем”, а вже надто недавня его повість, писана на “декадентський лад” – охолодили мене цілком. Є багато краси в нього і правди, але і багато злишнього і карикатурного, а послідній персифляж на модерністичну літературу відіпхнув мене цілком. Я не можу годитись з тим, що письменник має сходити до публіки, як она не годна его цілком зрозуміти; бо ж годі так писати, щоб всіх задоволити. Поет і письменник, на мою думку, не має лиш фотографувати, а має і виховувати, і далше вести. Як ми будемо нашій публіці лиш пересічні типи нашої тої публіки подавати, а не моделювати і komponувати кращих і сильніших типів на будучність, то будемо вічно на одній степені стояти. Годі мені брати Левицького одного за авторитет,

¹ “Оглядами” (нім.).

коли я пізнала таких силачів, як Björnson і інших ему подібних! Ми мусимо глядіти auf die oberen 10 tausend¹, бо їх суд, суд інтелігентного є для нас міродайний. Скажіть самі – чи буде суд ученого або якого-небудь артисти для Вас важніший, як суд звичайного чоловіка або жінки? Нехай би і похвали з 20 уст пересічних? Буде конче важніший і впливовий? Чому нам все на одній степені стояти, коли ми можемо так само розвиватись вгору, як і другі народи! Не думайте, що мені “Rundschau-ни” миліші, як “Вістник”; я “Вістник” далеко щиріше читаю, але не можу зачиняти очей і перед другими літературами. Чому Метерлінк не може бути для рутенця приступний, коли Золя став їм зрозумілий, – мені не ясно; де Метерлінк так страшенно поєдинчо пише і ціла філософія его може бути уміщена в кількох словах: “Wächst der Mensch in dem Maße, wie er die Größe des Unbekannten erkennt, das ihn beherrscht, oder wächst das Unbekannte im Verhältnis zum Menschen? Heute – könnte man sagen – erwacht der Begriff des Schicksals wieder, vielleicht ist es nicht unnütz, seinen Spuren nachzugehen. Aber wo findet man es?., і т. д. Heißt es nicht den Spuren menschlicher Trübsale nachgehen?”² Не треба і по великих містах жити, щоби твори таких авторів розуміти, а от данці, маленький народ, і мають лиш свій Копенгаген, та проте їх писателі займають чи не перші місця в європ[ейській] літературі! А насліпо ми все від других не потребуємо приймати, але як в нас не буде артистична жила і смак плекані, то і як будемо розрізняти зло і добро? Я не знаю, але мені, прим[іром], Метерлінк дуже подобається, та проте не можу его посліднім твором “Monna Vanna” одушевлятись; аж жаль збирає, що написав таку неприродну, недотепну річ, бо навіть і на сцені не може она добре видаватись! Так як би понакручував ляльки. Я гадаю, що цілком не шкодить і дальше рутенцеві поглянути, як поза Галичину і Україну!

¹ На верховних 10 тисяч (нім.).

² Чи зростає людина в тій мірі, в якій она пізнає велич невідомого, що опановує її, або як росте невідоме по відношенні до людини? Сьогодні, можна сказати, знову прокидається поняття (розуміння) долі. Можливо, що й корисно йти его слідами, але де ж знайти его? А чи не означає це йти слідами людського горя? (нім.).

Недавно розповідав мені Лукіянович, що Янків (здається, не помиляюсь) мав дуже погану, впрост неможливу книжку написати. Нічо, окрім бруду, і ще раз бруду, і ще раз бруду. На се не звертає ніхто уваги, але якби став хто з пас Метерлінка перекладати – рутенці скричали би гвалт! До всяких можливих і неможливих Пшебишевських молилися чому? Я гадаю, що впрост то тому, що він їм до душі промовляв. Ану скажіть, котрий з рутенців знає, примір[ом], Gottfr[ieda] Keller'a. Котрі з тих наймолодших письменників зважають на красний стиль, красну мову, різьблять свої праці. По правді сказати, се такий Schund¹, що, хочачи образоватись, треба або геть до давніх вертати, або до чужих літератур сягати. Левицький сильний в мові, в описах, а слабкий в ідеях, з винятком [в] національних думках. Тому конче треба і по других роззиратись. Я не люблю, пане Маковей, як Ви мені кажете, що се “солодко і мило” компліменти “молодиків” слухати. Ніби те, що я їх люблю слухати. В обороні Липи і Косача мушу сказати, що вони цілком до тих людей компліментуючих не належать. Д-р Липа чи не старший від Вас, а Косач чоловік дуже прочитаний і поважний; хіба, може, запалкий. Що він до п[ана] Кониського жаль має – се за п[ана] Драгоманова – і той жаль не імагінований, а умотивований. Коли вони на статтю Єфремова обурені – то і певно, що і мусять якісь причини мати. Бог їх там знає. А я до нього ані жалю, ані радості не відчуваю. Що ж, такий в нього погляд, то нехай собі буде. So viel Köpfe, so viel Sinne, und einem einzigen nach allen Köpfen und allen Sinnen zu schaffen ist eine Unmöglichkeit². Грубих тенденцій в белетристику вкладати я не люблю, бо на те є часописі, журналістика, протоколи, промови публічні і т. п., а поезія і белетристика має тонші задачі.

Можна б на ту тему багато сказати, і я переконана, що Ви в не однім згоднісь би зо мною, і може, і годитесь, але, з другої сторони, Ви все-таки побоюєтесь, що я попаду в “містичну темряву” і стану баламутити. Тому Ви і сказали: “Горе письменникові, що жие лише літературою”.

¹ Непотріб (нім.).

² Скільки людей, стільки думок. І творити одному для багатьох, щоб їм догодити, це неможливо (нім.).

Але того Ви не потребуєте обавлятися¹, і, якби Ви були “Землю” прочитали, Ви б побачили, що я живого життя держуся, і в останній нарисі, що вийшов в “Київ[ській] стар[ині]” (мені вчора писав Науменко, що він надрукувався в 1 числі с[ього] р[оку] “Київ[ської] с[тарини]”), також життя держуся. Як буду що “доброго” мати, то знов вишлю “Київ[ській] стар[ині]” (Науменко просив), якраз тому, щоб не виходило, що там “була критика”, а я вже прогнівдалася. Das wäre sehr kleinlich², правда? І я того ненавиджу. Я чула, що тут був Єфремов; а чому і до мене не прийшов? Але, може, не мав часу, а то було б цікаво з ним побалакати. Та й так. А Ви мені свої уваги все робіть, бо хоч я буду боротись, а все-таки і послухаю, я маю то переконання, що Ви мені все правду скажете. Я з своєї сторони буду старатись не зробити Вам сорому.

У мене є Метерлінк “Der Schatz der Armen”³. Якби Ви хотіли его прочитати, то я его Вам можу вислати. Дуже великий друк і легко читати.

А тепер я Вам ще щось хочу сказати. Я гадаю, п[ан]е М[аковей], що я буду мусила виступити з “Історичного товариства”. Мене Кордуба намовив вступити туди, а я казала, що вступлю, але відчитів ніяких мати не буду, бо я таким справам недоросла. Він казав, що се не мусить бути. А тепер виходить, що “мусить”. Д[обродій] Мількович за кожний раз мені говорить, щоб я з відчитом прилагодилася. Я ему казала, що до таких речей нема в мене достаточ[но] відомостей, а він те слухати не хоче. Ви знаєте, п[ан]е Маковей, що я справді не вмію відчитати держати; я не Кобринська, що де стане, там заговорить. А знов ні сее ні тее я писати не хочу, а до читання передвсіми людьми я завразлива, і виходить – я не можу. В своїй кімнаті, перед найбільше 10-ма дуже добрими знакомими, я б могла. І давніше я могла, а тепер не можу. Я не знаю, що зробити, а гадаю, що найліпше виступити. Може би, Ви коли Мільковичеві (так в розмові мимоходом, се би вже Ваша голова знала як) спімнули, що я неспосібна

¹ Побожуватися.

² Це було б дуже дрібязково (нім.).

³ “Скарб бідних” (нім.).

до таких справ? А от є Івасюк-маляр, укінчив академію штук – то, може би, він говорив що про малярство? Він же Historienmaler¹, а я, справді, неспосібна до таких речей! А знов аби я писала, а другі читали – се знов не в “моді”. І виходить – треба виступити.

Вже-м пописала, що аж Вам слабо стане по прочитанні. Але те все іде на карб “медвежої сили”. Чи Ви були на вечірку? Ніяково мені других про то питати. Я не була, і не іду і надаліше. Мені дуже хочеться кудись виїхати, але не тепер, вліті; десь далеко-далеко. Найрадше над море. Ви би не хтіли також над море? Представте собі поляр[ного] медведя над Чорним морем в спеці! Він би з моря і не вилазив.

О. К.

Ага. Я дуже довольна, що Ви вишлете щось Вороному до альманаху. Бо Ви часом дуже дивні.

Посилаю Вам на відміну лист болгарина – а, властиво, треба б і попередні післати, але боюсь, що буде загроуба “пошта”.

Я прочитала цілий лист, і він мені чомусь дуже не подобається, п[ане] М[аковей], я другий раз ліпший напишу. Я так щось, як болгарин.

288. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

ІІІ СІЧНЯ 1903 Р.

Неділя, 1903.

Щось дуже важне не маю сказати, але пересилаю Вам лист д-ра Липи Він також дотикається статті Єфремова. (А лист з письмом Хоткевича Ви, мабуть, дістали, прав-

¹ Художник історичного жанру (нім.).

да?) Початок листа д. Липи замітка про ділення чаю Вам не буде зрозумілим, але одно і друге дуже комічне, коли знається історію і “жида”, і “дільби” чаю. Се відноситься до нашої подорожі з Відня.

Я би хотіла, щоби Ви не відмовили єго просьбі і вислали щось для другого альманаху. Бо, видите, коли дали вже одним, то дайте і другим. Я би хотіла, щоби Ви були gut і дали. Вороний, певно, ще і сам до Вас напише. Я боюся, що Ви отее зараз зморщите страшенно чоло і скажете kurz und bündig¹ “не дам”. Але оно було б геть краще, якби сказали “дам”. Я “дам”. Ще не маю нічого, але щось напишу. Се вже зроблю. Бо, видите, я не хочу, щоби вийшло, що я не добра на початок; а, властиво, я добра на руку.

Впрочім, нема нічо особлившого коло мене. Леся писала довжезний лист. З поворотом з Сан-Ремо она вступить до Чернівець, бо хоче, щоби я конче з нею в Росію їхала. Я би сама хотіла поїхати. Звідти я би до Харкова вступила, а вже недалеко. В Харкові (оповідав Міхновський мені) живе одна родина (колишні мільйонери), що дуже займаються нашою літературою і дуже раді б мене пізнати. Ну, мені також хочеться і других людей пізнати (він казав, що в Харкові маю я найкращих приятелів), і, що правда, то правда, а я собі ревно заслужила на яку-небудь подорож. Не повірите, який з мене був “робітник” за останній рік” і як мені треба душу відсвіжити! Коли би я лиш з дому могла вибратися, а то не знаю, кого б на своє місце оставити. Та й з Берліна пишуть туди їхати! Тодоров писав довжезний лист, тепер там і G. Adam, они геть напевно жадають сего року, бо таки чомусь “незадовго” мого приїзду! Болгарин їхав сюди, та перед румунською границею єго заарештували, він мусив вертати на Сербію в Берлін; страшно лютий. Дуже багато і интересного писав. Деся сими днями відпишу єму – бо-м дуже зайнята. І п[ан]і Драгоманова вислала мені картку. Геть мені приятелі душу збунтували, і я хочу їхати “в світ”, а з того всего вийде, що я ніде не поїду! Я вже знаю. Оно все так виходить, що [те], що я хочу, не сповняється.

¹ Коротко і ясно (нім.).

На статтю Єфремова і стара Косачева хоче відповідати. Чого люди іритуються, коли я сама собі з всего нічого не роблю цілком? Коли яка праця є сильна, то она сама борониться, а як она несила, то що їй оборона допоможе? Чи оно не так?

Шкода, що д. Липа не приїхав хоть на кілька день сюди, се дійсно дуже файний чоловік, і Вам би, певно, подобався. Страшно *gemütlich*¹, а по-німецьки нічого не знає – хоть то вбий, і заєдно бідкається, що не вміє *deutsch*².

Мій нарис “Під голим небом” прийнятий (в перекладі) до “робітницького календаря” віденського. Се через “*Neue Zeit*” я туди заїхала. Я вислала нарис в перекладі до “*Neue Zeit*”, а там вже белетристику не приймають за-для браку місця, і подав редактор “*Neue Zeit*” адресу до редакції того “*österreichischen Arbeiter-Kallender*”³ якогось д-ра *Ellenbogen*’а (він жид, здається, посол соціал-демокра[тичної] пар[тії]), і той писав, що прийме, лиш щоб я згодилася опустити одне якесь там місце в нарисі (ядогадуюсь котре, і оно не дуже важне) і що нарис буде ілюстрований. І, здається, Густа (Кохановська) буде ілюструвати. Ми вже обі уложили план, як то буде, і она се гарно зробить. Там, де дзвіночки грають, вийдуть ноти. Я тим тішуся більше як що. І той календар добре платить. Писав д-р *Ellenbogen*, що від картки 8 до 10 гульденів. Таки зараз не буде ще нарис друкуватись, але в протягу сего року. Часу, певно, не знаю.

Окрім сего всего, маю і багато гризоти і прикростей. Але се входить вже в содержание хати, і не так хати, як інших справ. Прим[іром], один молодий хлопчисько, що дотримує наш лісок в Димці і за котрого тато б душу дав (він мешкає близенько з родичами коло нашого ліска), відстрілив собі вчера не хотючи при засідці палець і сьогодні приїхав до нас з батьком, і до шпиталю его дали! Він утримує цілу родину, і такий порядний, і ему таке страшне сталося. Мусите знати, що ми его всі дуже любимо, і се і прочих, і мене так згризло, що йой!.. В шпиталі ему, певно, зараз

¹Задушевний (нім.).

²По-німецьки (нім.).

³“Австрійського робітничого календаря” (нім.).

палець відріжуть. Es ist der Daumen von der linken Hand¹, бо там зараз лиш ріжуть. Так мені прикро, що не можу Вам сказати. Але без клопотів чоловік не може бути.

О. К.

289. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

12 СІЧНЯ 1903 Р.

Чернівці, 12/І 903,
Новий світ, ч. 61.

Дорогий товаришу мій!

Ваше письмо обрадувало мене безмірно. Я була би-м Вам давно сама написала, не очікуючи від Вас листа, лиш не знала Ваш адрес і думала, що прецінь над'їдете в Чернівці! Тим часом оно знов інакше зложилось. Я дуже добре розумію Ваш душевний стан, і розумію що Ви ніяк не можете спокійно жити. Та, слава Богу, що Ви здорові; я різне думала про Ваше мовчання, та все мала те пересвідчення, що Ви мені колись напишете. Я вірю в Вашу велику щирість і правдивість Вашої приязні до мене, і нехай би Ви як мовчали, я все буду знати, що Ви однаково мій товариш. Як Ваша душа волнується тепер на спогад кривавої борби братів Ваших з турками – я можу собі представити. Тим більше, що се послідня борба, і, так сказати б, “бути або не бути!” Я ніяк не можу собі представити, щоб она в користь турків випала, а народ, що працював стільки над собою, над культурою своєю, давав жертви за тую культуру, мусив назад попасти в давнє страшне ярмо! Я думала, що сама та ідея додасть браттям Вашим надземну силу; вони-бо знають, за що борються, між тим з турків не може бути те саме сильне почуття. Але, що Ваша душа

¹ Це великий палець на лівій руці (нім.).

заєдно кривавиться, я розумію. Вам ще гірше на душі, як тому, що бореться з зброєю в руках. Та се доля наша – всіх менших слов'янських груп, що мусимо заєдно боротися. Так вже звук чоловік до тої борби, що здається – наколи б її не стало, він би якийсь мотор до життя утратив. Але становисько болгарів сто раз гірше, як наше; вони ще тяжче мусять боротися.

За Ваші щирі желання на Новий год я Вам дякую. Але мій Новий рік той самий, що і Ваш. І я желаю Вам, щоби він надніс Вам і собратіям Вашим більше добра і сонця, чим сей минувший, і щоб тее, чого Ваша гаряча невтомна душа прагне, здійснилося. Я б хтіла дожити тую хвилину, коли Ви, дорогий, далекий товаришу мій, написали мені з далечини Вашої кілька слів, з котрих би я доглянула, що Ваша душа вдоволена! Але тепер Ви се не можете зділати. Доки Ваші браття кровавляться, Ви се не зможете.

Завсігди, коли дороге щире письмо Ваше до мене доходить, – оно мене освіжує. З нього віє стільки тепла і жизні, стільки живості, що я відживаю, і мені рветься душа до праці. Бо я інакше живу, як Ви. Я живу, як в заклятій казці, прикована до одного місця, і заєдно мушу з глибини душі своєї черпати поживу і для духа свого! Можете Ви собі то представити? Проживати все в однім місці, провадити однастайне життя, мучити душі одним і тим заняттям? Одні і ті самі люди бачити? Завсігди лиш то одне і одне!..

Я не можу до Вас в Берлін приїхати. Мої родичі заєдно нездужають, і вони не мають нікого, крім мене, коло себе. Їм ніхто мене не заступить. До того, в мене тепер і грошей нема. Я надіялася за свої “Kleinrussische Novellen” одержати гонорар, но все ще не одержала. Накладаць І. К. К. Bruns відсуває термін заплати, каже, що розпродаж книжки іде поволі – і я поки що не розпоряджую ніякими грошовими средствами. І хоть я з дому не належу до цілковито вбогих, та поки що я зависима лиш від того, що зароблю, наколи хочу де виїхати. Поки що наші стосунки сего вимагають.

Я вислала минув[шого] місяця тії переводи, що їх мав бл[аженої] [пам'яті] Якововський в себе і що були тільки час в Дрездені у Піерсона, – в Берлін, до накладця Kassierer'a. Не знаю ще, яка буде їх доля. G. Adam, будши

в мене, подав мені сі адреси, т. є. адрес Кассієра і інші, наколи б Kassierer не прийняв новели. Чи G. Adam перебуває вже постійно тепер в Берліні? Коли пробуває, то, будьте ласкаві, поздоровте его сердечно від мене і спитайте в моім імені, чи одержав він дві картки ілюстровані від мене? Одну на его послідній лист, а другу вислала я ему на Новий рік; на обі вислала я ще в Sachsenberg. Висилаючи накладчикові Bruno Kassierer'ові переклади з малоруського, я доложила і его статтю “Die moderne kleinrussische Literatur”¹, що вийшло яко “Beilage zur allgemeinen Norddeutschen Zeitung”². Накладаець, певно, мало що знає про малоросів, а тая стаття роз'яснить наше положення і подасть перегляд на нашу літературу. Скоро розвідаюсь про долю тих перекладів, чи будуть в Берліні друкуватися, то напишу Вам, бо знаю, що Вас і Geo[rg'a] Adam'a се, певно, щиро займе.

Питаєте, дорогий товаришу, чи я що пишу і як живу?

Тепер нічого не пишу. Час в мене розбитий домашніми заняттями і такими ж самими клопотами. Написала сего року лише 3 короткі нариси, з котрих один надрукувався тепер в першім номері “Літер[атурно]-нау[кового] вістника”, один ще має друкуватися, а один прийняла в Києві “Киевская старина”. Но коли вийде, не знаю. Може, скоро, а може, і потягнеться ще. Якраз вчора одержала я з Одеси письмо від одного українця, що має ся видавати знов один альманах малоруських новел і запросив до співуділу; тож треба буде щось написати.

Чи Ви одержали мою повість “Земля”? Я її Вам вислала в Єлену. А Ваші книжки лежать ще в мене. Думала-м, що будете в мене і заберете їх, тепер же вишлю їх Вам в Берлін; або, може, все-таки не покидати нам надію, що вступите в Чернівці? Може, з поворотом з Берліна? В Берліні вийшло одне інтересне діло: Arthur Müller Bruck “Die moderne Literatur in Gruppen und Einzeldarstellungen”³. Якби я могла Вас о тєє діло просити визичити мені до прочитання,

¹“Сучасна малоруська література” (нім.).

²“Додаток до загальної північнонімецької газети” (нім.).

³Артур Мюллер Брук. Сучасна література в групових та індивідуальних монографіях (нім.).

була б Вам дуже вдячна. Се все як Вам час дозволить, бо як Ви тепер зайняті дисертаційною працею, то ніяк Вам моїми справами клопотатися. Дуже буду рада прочитати Вашу книжку, котру обіцяєте вислати. Будьте ласкаві, не забудьте про мене. Я подивляю Вас, що Ви у всіх Ваших заняттях і зворушеннях за суспільні справи маєте час і настрої займатися і новелістикою! Але се якраз характеризує силу Ваших почувань. І тому кажу я, що коли перечитую Ваші письма, вони мені душу відсвіжують.

Ви кажете, добрий товаришу, що я пережила вже свою духовну авантуру, т.е. що я її вже, може, переболіла?

Ні. Я скажу, як сказав раз Гейне: “Was ich liebe, liebe ich für immer”¹. Але своєю дорогою, що почування в людській груді не можуть однакові остатися. Я вже не та, що перед майже двома роками була; нема в мені вже того безграничного довір’я до людей, що давно було, і я надто часто відчуваю, “dass die Dichter die einsamsten Menschen sind”².

Я ніде не ходжу в товариства, бо вони мене томлять. Опрочім, я є замкнена натура і не люблю, як груба цікавість вдирається в моє нутро, а що фарисейство мені так само противне і я неправду не можу говорити, так я відтягнулася від людей, і мені наймиліше в моїй кімнаті між моїми книгами. Як бачите, дорогий товаришу, Ви далеко, я Вас особисто не знаю, та в мене є довір’я до Вас – і я говорю до Вас од самого серця, і буду завсігди говорити. Я відчуваю в Вас ту глибокість і тонкість душі, що характеризує правдивого художника, і мені легко з Вами про мій біль говорити. Я Вам вдячна, що Ви про мене там в далечині не забуваєте і знаходите хвилину освіжити мою душу. Не забувайте її і надалі. Я маю тепер лиш одне желання: заробити собі доволі грошей і виїхати за границю. Раз в Берлін, а другий раз в Крим, в Ялту, над море. Може, оно не удасться мені вскорі, але коли я буду того неустанно желати і стреміти до того – то я теє здобуду. Коли б я лише Вас і G. Adam’a в Берліні мала, мені би не було лячно між чужі уїжджати. Тепер мені чимось Берлін близький і рідний, бо маю там двох добрих товаришів. Листа від G. Adam’a, з нотаткою

¹ Те, що я люблю – люблю назавжди (нім.).

² Що поети найсамотніші люди (нім.).

з “Gesellschaft” ще не одержала. Але він, певно, зайнятий і напише пізніше. Поздоровте его щиро від мене.

Ваші листи і кожне Ваше слово розумію я прехорошо. Наколи будете писати до поч[тенної] Вашої невісти, то передайте їй сердечне поздоровлення; і їй, як і Вам, желаю на Новий рік всего найкращого! А коли Вам час дозволить, то напишіть знов до Кобилянської. Она Вам і Вашій невісті щиро прихильна.

О. Кобилянська

290. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

14 СІЧНЯ 1903 Р.

14/1 903. Чер[нівці].

Мені ніяково zu Mute¹, що я переслідую Вас так листами; але коли вже почала Вам їх висилати з початку справи, то і сей вишлю. Се від молодого Косача з Харкова. Чомусь думають люди, що я на смерть загризлася критикою; тим часом оно мені лише настільки прикро було, що перша критика, що появилася на Україні, цілком в мені нічого не признає; а далі нехай собі критикують. Я не можу когось силувати одушевлятися моїми письмами. Дивує мене, чому Косач думає, що я буду з якою там обороною виступати. Пощо? Як який твір сильний, то він сам собою оборониться, а як ні, то нічия оборона не допоможе ему, але приємно мені з тим почуттям, що десь там в далечині є люди, що мене шанують і зветься моїми товаришами, а в потреби і оборонять.

Лист з письмом д-ра Липи Ви дістали, правда? – Я б справді рада була, якби Ви щось дали до другого тому альманаху Вороного, люди на Україні Вас шанують і Ваші письма люблять. Чому їм просьбу відмовити?

Стільки на сьогодні.

О. К.

¹ На душі (нім.).

291. ДО ВОЛОДИМИРА НАУМЕНКА

19 СІЧНЯ 1903 Р.

*Буковина, Чернівці, 19/1 903,
ул. Новий світ, ч. 61.*

Високоповажаний добродію!

Ще в серпні м[инулого] р[оку] вислала я на Ваші руки недовгий нарис під заголовком] “За готар”. Досі не маю ніякої відповіді, чи він буде друкуватися в “Київській старині”, чи ні.

Позаяк я собі жадного відпису з нарису не лишила, я хочу его для одної з берлінських часописей на німецьку мову переложити, то прошу мене ласкаво повідомити, чи буде нарис мій друкуватися і коли?

Ожидajući ласкавої відповіді, пишу з правдивим поважанням

Ольга Кобилянська

292. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

21 СІЧНЯ 1903 Р.

21/I. 903. Чер[нівці]

Висилаю Вам рівночасно окремо дві короткі рецензійки німецькі про “Kleinruss[ische] Novellen”¹ з “Gesellschaft”² і “Literarisches Echo”³, як мені їх G. Adam вислав.

Але не знаю, чи я се добре роблю. Мені здається, що Ви чомусь зражені або гніваєтесь. Роблю собі закиди, що я по-

¹ “Малоруські новели” (нім.).

² “Суспільство” (нім.).

³ “Літературне ехо” (нім.).

слідним часом забагато листів до Вас висилала. Але, п[ан]е Маковей, се ж був випадок, що они так часто один по другім з України надходили! І висилаючи їх Вам, мені і на думку не приходило, що Вам того всего може забагато бути! І тому, що Ви відразу замовкли, мені прикро свого поступовання стало. До того я Вам на Новий рік і карточку вислала, а передом і “Лист апостольський” (Лист апостольський мені справді страшно сподобався, а Ви его, може, вже давно-давно знаєте!) А за карточку простіть. Мені видалось при її виді, що Ви усміхнетесь, поглянувши на неї, і так назбиралась ціла громадка. Я маю на свою оборону одно оправдання, коли з усякими кореспонденціями везуся до Вас. Не забудьте, п[ан]е Маковей, що я тут нікого не маю, кого б мої справи і клопоти, і доля літератська обходила. Лиш Вас. Я навіть відвикла з людьми про подібне говорити, та й і з якими людьми стрічаюся я? Ви їх знаєте. Що они мені скажуть. Я не маю вдоволення з ними балакати, і така тепер зробилася, що волю мовчати, як говорити. Мені з тим ліпше. І якби оно не було так склалось, що листи українців, як би в гурток збились, я б не була Вам ними докучала. І все коли щось інтересніше або нове з України чи звідки інде прийде, мені зараз хочеться, щоб і Ви то знали. Нехай оно буде добре, нехай буде зле. Ви так само належите тут zu den einsamen Menschen¹, як і я, але я ще більше, як Ви. Бо межі Вашими товаришами найдеться скорше споріднена Вам душа, як мені між тим жіноцтвом, що я мушу з ним приставати. І я з ним взагалі лиш поверховно пристаю. Душею я відтягнулася. Якби в мене не то, що я свою хату люблю, і той стіл, що все на ній нові і поважні книжки лежать – і якась проклята амбіція – я була б з тим “жіноцтвом” давно змарнувалася. Тому, п[ан]е Маковей, я не дуже така винувата, як звертаюсь до Вас. Маю одну дорогу до Вас, і іншої мені не треба. Я мусіла Вам то все сказати, бо мені дуже прикро на думці, що Ви можете собі подумати, що я Вам нащою. Нічим і нікому не хочу я Вам нащою. Як видите – коли мені здається, що я Вам прикрість зробила – мені під тим тяжче, може, як Вам. Я би хтіла, щоби Ви мені вірили. Так, як я Вам вірю.

О. К.

¹ До самотніх дюдєй (нім.).

293. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

17 ЛЮТОГО 1903 Р.

Че[рнівці], 17/2 903

По одібранні Вашої картки я їздила до сестри, бо она була щось нездорова, а повернувши, застала багато роботи і гостей: брат найстарший з обома дівчатками своїми і его будівничий; зо мною приїхала і сестра; вчора і відїхала, а остались дівчатка. Мордюся і варю, і “товчуся”, бо мама однаково дуже ослаблена і майже нічим не займається. Часом я справді така втомлена, що “йой”. Ви собі гадаєте, може, що я оповідаю Вам таке, що Вас не обходить, особисте, а мені се само лізе під руку написати Вам, бо зараз потягає оно і що інше за собою. Ви картку д. Липи одержали, в котрій любуеться Вашими поезіями і дякує за них, правда? А там і просить, щоб я щось вислала скоро свого. Я якраз хочу Вас просити, що наколи б Ви до нього писали, то щоб були ласкаві за мене до нього дописати, що я зараз не можу нічого вислати ще до альманаху, бо на “складі” нема нічого; а тепер так перевалена домашніми обов’язками, що треба, щоб мені конче трошки часу лишили. Я, певно, затягати не буду, але най мені з кілька тижнів лишуть. В разі б Ви писали, п[ан]е Маковей, а якби Вам то було не на руку, то вже сама напишу, лиш мені так якось тепер з листами не ведеться.

Тішить мене дуже, що Ви вже вислали поезії – а видите? Люди не роблять даром компліменти, т. є. не сідають окремо до стола, щоб аж другим писати ті “компліменти”. Я є переконана о Липі, що він би не був ніколи виписував, що Ваші стихи “чудові”, наколи б вони ему не сподобались! То вже, певно, вони гарні. Як маєте охоту написати статтю про літературу символіс[тичну], то пишіть і не відкладайте. Мене дуже вдовольнили відповіді д. Франка і Коцовського. Франко так спокійно відповів!

Певно, пане Маковей, що ми всего не розуміємо, і не можемо зрозуміти, а я таки дуже багато не розумію, бо і звідки. Дисципліну думки я так піймаю¹, як і дисципліну чуття.

¹ Тут: Розумію.

Es darf dem Menschen nicht nach dem Gehirn züngeln¹. І все має свій край і границі. Пригадуєте собі, як я Вам писала одного разу, що так само як, пишучи свої “твори”, контролюю все содержание своєї хати, так само контролюю і свою фантазію, і тканину думок. Се є те саме, що називаєте Ви по-вченому “дисципліну думок”. Oder ist es etwas anderes?²

Одно лише гнівало мене в Єфремова, а то, що я навіть не знаю ясно, що я хочу. Але я завжди дуже бистро знаю, що хочу писати. Єму стиль Ярошинської вподобав би ся, де вже заголовок розказує цілу історію. Ну, та що вже робити. Трудно всіх вдоволити.

Не знаєте, чи вийшла вже перша книжка “Київської старини”? Я не дістала ще того числа, хоть оно мені належить ся, опроче, по одержанні єго маю до Науменка писати; тому рада б знати, чи вийшла. Коли б Вашу новельку (чи се, може, повість?) лиш довго не держали; а то я дуже рада, що она буде в “Київській” друкуватися! Геть медведі розмахнулися!

Добре, коли кажете, що не потребую відчиту держати, бо я до таких речей неспосібна і відомостей не маю.

Може, буду в суботу на сходинах з дівчатками брата, не знаю ще, бахуриці (вони ще ані раз не є те, що зветь ся “паннами”) вчили ся гуляти, і хотять гуляти, а їх мати не ходить ніде, бо дуже зле чує, а брат того всего не “любить”, то і прислали до “тіток” трохи бахурів. Смішні такі, що страх. Коли що говорять, то все в числі многим (вони лиш дві і добре з собою живуть), то ж все, що роблять, виходить “ми”: ми писали лист (хоть все лиш одна пише), “нас” горло боліло, “ми” сее або тоє, “ми” м’яса не любим їсти (хоть лиш одна не любить) і т. д. – отже, може, прийду з ними на сходини, хоть не маю великої охоти, але вони без мене самі з братовою не схотять піти. Але гарні дівчатка.

Маю ще до G. Adam’a писати, та й так мені не хочеть ся, що йой! В мене є чеські казки Немцовой. Дуже люблю їх читати. Взагалі, в мене маса до читання, лиш часу нема. А Ви?

О. К.

¹ І людині не повинна вибізівувати все, що у неї в голові (нім.).

² Чи це щось інше? (нім.).

294. ДО ВОЛОДИМИРА НАУМЕНКА

27 ЛЮТОГО 1903 Р.

Чернівці, 27/2 903,
ул. Новий світ, ч. 61.

Високоповажаний добродію!

Ваше поч[тенне] письмо з 18 янв[аря] с[его] р[оку] я одержала, також і число “Киевс[кой] старины”, в котрім знаходиться мій нарис “За готар”. Дуже дякую за пересилку книжки. Радю вишлю ще коли знов яку працю, коли її буду мати, для “Киев[ской] старины”. Поки що я дуже привалена домашніми обов’язками і майже цілком до літературної праці не можу дібратись. Мій батько нездужає вже цілий рік, а мати в останніх часах до такої степені на силах підупала, що я рада, коли вона мені ще в постіль не лягає. Ціла господарка домова спочиває на мені, тим більше, що вдома, окрім братів, нема ніякої іншої покровненої “жіночої душі”, щоб могла мене в домашній господарці заступити, а в нас родина велика і вимагає праці.

Мені дуже прикро, що мушу письменство занедбувати, а, з другої сторони, думаю собі часом, що, може, оно і ліпше, коли мовчу; а от – що там за такий хосен народові з моїх писем? Гадаю, але знаю себе добре – скоро в мене лиш трохи настане більше часу, тоді, візьмуся знов за перо.

З Чернігова просили мене вислати до місяця мая яке оповідання (там складається видавництво нової книги), так само і з Одеси. До Одеси вишлю, бо вже давніше обіцялась, але чернігівцям мушу відмовити, бо невгодна я в теперішніх обставинах так скоро щось прилагодити; прикро мені се, але не вдію тепер проти того нічого.

Ношуся заєдно [з думкою] виїхати знов в Україну. Заєдно тягне мою душу туди. Думаю, що, може, вже сего року здійсниться те моє бажання, а то все було в мене стільки гризот і клопотів!

От так маються справи коло мене, високоповажаний добродію, та маю надію, що колись все зміниться на ліпше.

Ще одне. Наколи б вис[око]пов[ажана] редакція “Киевс[кой] старины” платила за белетристичні праці, то я б просила о

присилку гонорару за нарис “За готар”. Мушу тут заявити, що я не все поступаю собі так, але тепер, і на якийсь час, я приневолена до того.

Сподіваюсь, високоповажаний добродію, що не візьмете мені се за зле.

Пишучись з правдивим поважанням

Ольга Кобилянська

295. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

1 БЕРЕЗНЯ 1903 Р.

Чер[нівці]. 1/3 903.

Я би Вас просила, щоби Ви були ласкаві мені одну карту до відчитів д. Стоцького зарезервувати. В середу принесу гроші. Досі навіть не маю часу застановитись, чи “іти”, чи ні.

Чи Ви дістали запросини від чернігівських патріотів (Коцюбинський і Чернявський) причинитися до нового видавництва на більшу скалу? Надсилати праці треба до 1 мая с. р. Чи Ви пишете що?

Я мушу відказати, хоть сим разом не радо, але мені неможливо до мая щось злагодити. Навіть ще листка не написала-м. Чи Ви, може, писали до Липи? “Нешастя” мене з ним найшло. Вже два рази писав, відколи дякував за Ваші поезії, о пересилку обіцяної мною новельки, а я навіть не знаю ще, що маю писати. Липа дуже собі вподобав “Valse melancholique” і просить щось “такого”. Аби, каже, “в саме серце” критиків трафити. Ну, не знаю, як то буде; але побоююсь, що сим разом не “трафлю”, бо дуже вдома тепер багато роботи. До того раз у раз хтось приїжджає, а се мені більше часу займає, як сама робота, бо я собі з роботою так ділю, щоби пообіддя і вечори мати свободні, а то як приїде який народ, то розбиває час, і я до жадної спокійної думки не приходжу. На другий місяць треба поволі “манатки”

складати до випровадження, то все я буду робити, мама не годна; то нема мені як лагодити поезії для чернігівців.

“Київську старину” я одержала за перший і другий місяць. Маю знов і нові книги до читання. Але вже як будуть дні довші, то собі знов ліпше поживу і грати буду більше, тепер хіба раз у дві неділі.

Вашу “гумореску” “По смерті” я почала читати. Мушу Вам сказати, es hat mich furchtbar gefreut¹, що Ви знов починаєте гуморески “мазати”. На однім місці мені “тон” не подобався, і він, властиво, не є Вашою властивою власністю; але се дрібниця, як Ви схочете, то не будете так писати. Розуміється, що чоловік сей час пізнає Ваш стиль. То лиш Єфремов не може поняти, що кождий писатель має свої слова, по котрих можна его зараз пізнати, так як і кождий маляр уживає ему симпатичні барви і колорити, по котрих можна его так само пізнавати. Але се інша річ. Я лиш Вам хтіла сказати, що я mocno радувалася, коли Ваш стиль (розуміється, відразу) пізнала.

Нині дістала лист від якогось славіста (словенця). Посилаю Вам до прочитання. Чи не чули-сте що про якого Leop[old-a] Lenarda? – Я не. Я гадаю, що він Вас займе, тому посилаю лист. Так стоять “справи”.

О. К.

296. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[3] БЕРЕЗНЯ 1903 Р.

¼ на І-шу в полудне

Телеграму одержала-м. Як се гумореска О. Г-ка, то він Вас дуже добре наслідує. Я находити в гуморесці слова, а, властиво, фрази, котрі Ви уживаєте. Хто їх творець власти-

¹ Мене страшенно порадувало (нім.).

вий, чи Ви, чи Г., я не знаю, але я певна, що Ви, бо чула-м їх з Ваших уст і знаю Ваше перо. Опроче сим разом може таке вийти, як з Стефаником і Мартовичем. Мене вразив у гуморесці на однім, а, властиво, в двох місцях тон фривольний, чого у Вас нема, і котрий, по-моєму, ніколи більшу вартість гуморесці не надає. Я собі гадаю, що якби Ви були “порядним” чоловіком, то би-сте розмахнулися і написали гумореску а la G. Keller, щоби моя душа марно не радувалась, хоть я при читанні гуморески Г. справді сміялася. Вам би се нічого не пошкодило – та й зреваншували би-сте ся з утіхою. Кажете, що “тішитесь”, що я далася так зловити (а Г-к Вас славно наслідує, се єму треба признати), то чому і мені не радуватися?

Нині в нас вже спокійнійше, і, може, зачну що писати.

Пишу так зле, бо спішуся. Се полуднева пора, та й треба до запражки спішити, бо горить, а то ще і панство Абринських з візитою писання перервали.

О. К.

297. ДО МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

4 БЕРЕЗНЯ 1903 Р.

Чернівці, 4/3 903,
Новий світ, ч. 61.

Високоповажний пане!

Перепрошую, що так пізно відповідаю на Ваше шановне письмо з 1/1 с[ього] р[оку]. Я тепер так привалена домашніми обов'язками, що вже геть задовжилася з листами.

Дуже мені прикро, що мушу сей раз відмовити Вашій щирій просьбі взяти уділ в видавництві укр[аїнських] праць. Се не з іншої причини, а попросту тієї, що я не зможу нічого виготовити до мая, бо тепер в мене не остається майже ні-

якого вільного часу, в котрім могла би я посвятитись літературній праці.

Я впрочім не відмовляю рішуче, буду старатись, – зможу, то і радо, з серця, вишлю щось відповідне, а коли ні – то прошу простити мені: я не годна. В мене батько нездужає вже від року, мати ослабла не менше, так що більше лежить, як ходить, на мені спочиває вся домова господарка з своїми клопотами. До того, маємо за місяць-два перевозитись на другу квартиру, наша родина більша, переважно “мужеська” вимагає жіночих рук на всі боки, а їх в мене лише дві. От така зі мною тепер справа. Та я, коли лише можу, берусь за перо, але приобіцювати цілковито напевно я не годна, бо в нас так тепер, що не знаєш, що завтра буде. Я ще давніше приобіцяла д[обродієві] Вороному вислати що-небудь з моїх писем до его другого тома – і ще і досі не мала часу написати, а вже два рази писали за новелою. Надіюсь, що напишу сими днями, а опісля якщо не переїде дорогу, злагоджу для Вашого видавництва, високоповажний пане.

Поки що дякую за ласкаву пам'ять і довір'я, котрим шануєте мене, і лишуся з правдивим поважанням,

Ольга Кобилянська

298. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

12 БЕРЕЗНЯ 1903 Р.

Чер[нівці], 12/3 903

Вчера ввечері д. Сімович відослав назад “Київську старину”. Отже, є оба числа вдома. Може, вишлю через малого Могиль[ницького] сими днями, а як ні, то принесу на другу середу на бесіду. Якби скорше потрібно, то можете поступити по неї самі; розуміється, коли схочете.

О. К.

299. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

29 БЕРЕЗНЯ 1903 Р.

29/3 903. Чер[нівці]

Я Вам давно не писала, бо не було що, а коли сьогодні пишу, то тому, що мені дуже хочеться з Вами говорити. А то, що сказати хочу, властиво, для Вас не важне, і, може, Ви спитаєте, пощо я се Вам пишу. Але Ви знаєте, що я Вам все пишу, чи веселе, чи ні.

Дуже мордюся. Мама вже третій тиждень хора лежить, така ослаблена, що не знаю просто, що з нею робити. Зразу думала, що оно перейде, що се або ревматизм, або щось подібне, і доглядали, і робили, що знали, але нічо не помагає і тра лікаря кликати. Дуже боюся вже тих лікарів. Татові знов не найліпше, брат через дві неділі з рукою мав до діла, що боліла его, і так можете собі представити, яке моє заняття через цілий день. Придумую лише, що варити, і щоби кожному дати і зробити, що треба. Мучуся, бо нема доброї служниці, т. е. такої, щоби хоч трохи можна на ню спуститися; хоть волю її, як тих міських пань в корункових хустках. За кілька місяців, може, дістану ліпшу, а поки що треба самому мордуватися, а то, якщо прийде літо і спека, література стопиться і десь подіється. Але то все байка, коби лиш мені мама подужала, Ви знаєте, як дуже я завсігди о ню боялася.

На май хоче Леся приїхати. Писала мені. Ну, мені се дуже мило буде. Я нігде не ходжу; крім клопотів, і не раз дуже поважних, не маю ніякої розривки (можна, приміром, і братами не раз журитися). Але як мамі не стане ліпше, буду мусіла просити її відложити свою візиту, бо до кого іншого она не поїде, а коли вдома отворився шпиталь, то що їй приємного в мене буде? А я би дуже хтіла, щоби она приїхала. Мені так треба інтелігентного товариства і психічного освіження – не маєте поняття. Се вже другий рік, що все в нім щось недоброго. Якби мамі поліпшилося, то я десь виїду. Візьму одну знакому паню в дім на час для родичів і вирвуся, бо хоть я фізично дуже витривала, мені

і для “голови” треба освіження. Я лиш боюся, що тато мені скаже, що мені щось “захочується” і буде противний всякому виїздові. Але тогди я знаю, що оно мені на добре не вийде. Геть душею зів’яну. Та й так.

Ви собі гадаєте, що пощо я се Вам пишу. Але мені хочеться Вам свої “Passionsleiden”¹ оповісти. І се ще не конець. З помешканням також журюся. Всі річі де, де не помістяться! До того хата здезольована і будем бідувати. Я лиш за родичів боюся; але, може, восени заберемся звідти. Тут не можна було дальше оставатися, а знов там хоть чоловік город має і свіжий воздух, а се для родичів багато значить, особливо для мами, котра ходити не може. Як бачите, маю доволі ріжних клопотів; даруйте, що Вам про них пишу. А Ваша мама як мається? А Ви самі здорові? Десь цілий світ тепер хорує.

З літератури нічо особливого нового не знаю. “Київська старина” за март вже в мене; як хочете, то вишлю Вам, доволі інтересна.

Коцюбинському відписала, що не можу обіцяти, що вишлю яку-небудь працю, бо відносини вдома тепер такі, що годі мені писати. Він відписав і просив конче щось надіслати, хоч коротеньке, і що воліє – кажн затриматися з одсилкою рукописів в цензуру на місяць і навіть на 1½, щоб збірник вийшов без моєї новелі. Ну, се дуже мило з его сторони, але я таки не можу в’язатися і обіцювати напевно, бо хоч би мама подужала, то все таки – як Леся на май тут буде – я не буду мала настільки часу, щоб писати. Я далеко більше працюю вдома, як люди гадають, і їм все здається, що я не хочу писати. До того я не люблю себе силувати до писання. Д[октору] Липі я щось там вислала, і якраз вчора одержала від него дуже гарну і щирю картку. Він запосівся або на “Valse melancholique”, або “Brillante”, і запрошує приїхати в Одесу на море на “розривку”. Але добре ему то все писати.

Остап Луцький, котрий мені дуже часто пише і доносить всякі літературні новості, питав недавно в однім своїм письмі (він тепер в Кракові живе), чи Ви не при-

¹ Гризоти, переживання (нім.).

йняли би редакцію руського “Familienblatt-y”¹? Я нічо не відписувала на то, опроче я гадаю, що Вам се тепер також неможливо займатись багато літературою, бо добре мордується у школі. Чи не так? Далі писав, що в краківськiм однім місячнику “Krytyka” вийшла в польськiй мові відповідь Єфремову. Між іншим мав писати, що я не слухала ніяких критиків і писала про інтелігенцію і т. п. Пише Луцький, що дуже добре про мої письма висловлюється (забула в тій хвилі, як називається) якесь незнамене мені ім'я, далі знов каже, що народ лагодить критику на “Землю”, і що і Франко схоче щось про ню до “Slovenske-go Przehladu” написати. Дуже боюся, щоби мене не збештав. Але врешті, що робити?

Лесин лист такий довгий і гарний! Я геть віджию, як она приїде. Ви не знаєте, пане Маковей, wie schrecklich einsam ich bin². А як она приїде, ми будемо, як два інваліди. Она пише: “Я до Вас чіпляюся, як павутина”. Знов будемо разом ходити. Але вже в отсю околицю не буду заходити. Буду з нею в резиденційний парк ходити; там тихо, і гарно, і добре нам там буде. І від Вас буду далеко; властиво, від усіх. Я би Вас просила заходити до нас, як она буде – се оно так повинно бути, щоби Ви з нами були. Але я не годна Вас просити, знаю, що не прийдете. А коли я прошу, а Ви не приходите, то мене се і упокоряє, und tut so schrecklich weh³. Але Ви се собі цілком не можете представити, тому не стану більше о тім говорити.

Пописала-м два аркуші, а нічо, щоб Вас могло занятися. Не гнівайтесь, що описала свої гризоти. Я би хтіла, щоби Ви мені вірили, що я їх не всім говорю; не потрібно, щоби мене кождий жалував. В мене на столику стоять весняні цвіти “Сон”. Се лілієві дзвіночки, оброслі сивим пухом [нрзб.]. Я Вам хтіла одну післати, бо я їх страшенно люблю, але дзвінки грубі, волохаті, не гаразд в лист пхати. Се стілько моєї потіхи весняної.

О. К.

¹ Сімейний листок (нім.).

² Якою жахливо самотньою я почуваюсь (нім.).

³ І страшенно робить боляче (нім.).

300. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

13 КВІТНЯ 1903 Р.

Чернівці, 13 квітня 903.

Новий світ, ч. 61.

Дорогий товаришу!

Я Вам так давно не писала, що слушно подумаєте собі, що вже крайня пора, щоби я відозвалася. Але мені мати вже кілька неділь нездужає, до того, мала я ще і інші пильні роботи, і так стільки часу минуло, і я до Вас не обізвалася, та Ви такі щирі і добрі до мене. От скажу Вам зараз на початку, що, як Ви вже станете жити з своєю подругою в Варні, я до Вас напевно приїду! Чи за рік, чи за два, а приїду! Я давно мрію о тім – виїхати на море, се одинокє моє бажання тепер, лиш поки що не можу єго здійснити, бо в мене багато домашніх клопотів. Коли зможете в повороті з Берліна поступити до мене, то прошу Вас не залишіть се, а приїжджайте конче. Як живете тепер, все ще так привалені працею? Пізнавши Вас, я переконана, що у Вас ніколи не буде такого часу, котрим би Ви не були зайняті. Такі люди, як Ви, супочинку і застою не знають. Вони, як ті коні арабські шляхетної раси, що гонять і летять аж до упадку, а застою не знають. Опишіть мені все а все: як жисте, і що дієте, і що пишете. Я тепер нічо не пишу, хоть маю до Росії вислати новелу, а не маю вільної голови і часу. То знов хотять малороси в Відні видавати часопись на німецькій мові “Ruthenische Revue” і запрошують до співробітництва, то знов зі Львова пишуть вислати щось до “Літер[атурно]-наук[ового] вістника”, а я не можу літературою займатись. Я тепер простий робітник домашній – а інакше годі, бо обставини не дозволяють. Sie verstehen mich¹.

Вичитала-м недавно, що мої “Kleinrussische Novellen”² і враз з іншими моїми новельками суть переложені на

¹ Ви мене розумієте (нім).

² “Малоруські новели” (нім.).

чеський язык і вийдуть незадовго в Празі в “Svêtove knihovne”¹. Окрім того, переложив славіст Lénard (він словінець) також кілька моїх новель на словінське і написав в їх часопись “Dom in svet”² статтю про мої письма; доволі симпатично відносяться люди до моєї праці – та лиш біда, що в мене вдома так дуже все змінилося, що я не можу літературі віддатись.

В “Київській старині” (історичний місячник київський) вийшла моя одна ескіза 3 за місяць январ с[ього] р[оку]. Чи єсть у Вас вже тота німецька книжка автора Arthur Müller-Bruck “Die moderne Literatur”?³ Наколи б була, то не забудьте на мене, дорогий товаришу, може, я коли відвдячусь Вам за неї, а наколи б не була і Ви не мали часу зайнятись шуканням її, – то відложіть на пізніше. Я прочитаю її охотно і пізніше. Мені дуже тяжко дістати тут яку нову книгу, і лиш рідко знаю про що нове. Від першого мая нов[ого] стилю перепроваджуюсь на нову квартиру, адрес: Sterngasse, № 6, О. Kob[ylanska], Czernowitz⁴.

Особлиwsze нового коло мене нема нічого. В маю або в Junі приїжджає до мене Леся Українка, котра перебуває тепер в Італії в San-Remo, а тим она зробить мені велику радість. Чи були-сте на найновішій штуці Метерлінка “Monna Vanna”? Як она Вам подобається? Я Метерлінка взагалі дуже люблю, але спеціально ся штука не до смаку мені. Що чуєте про д-ра Georg’a Adam’a? Чи він вже в Берліні? Наколи в Берліні, то поздоровте его щиро від мене. Хоть я рідко до нього пишу – не маю так що тепер, а все я его мило і сердечно згадую. Він тішиться у нас, малоросів, з поводу его “Vorwort” до моїх новель великою пошаною.

Не забувайте про мене, дорогий товаришу, і коли Вам час дозволить – пишіть. Здоровлю Вас дуже щиро.

Ваша Кобилянська

¹ “Світова бібліотека” (чеське).

² “Дім і світ” (словінське).

³ Артур Мюллер-Брук “Сучасна література” (нім.).

⁴ Штернгассе (Зоряна вулиця), № 6, О. Коб[илянська], Чернівці (нім.).

301. ДО МИХАЙЛА КОЩЮБИНСЬКОГО

16 КВІТНЯ 1903 Р.

Чернівці, 16 апр[іля] 903.

Ласкавий Пане!

Не знаю, як Вас перепросити, що на Вашу картку аж тепер відповідаю, бо в мене мати вже п'ять неділь лежить хвора, я все надіялась, що буде легше і що я зможу взятись за роботу, а то з нею все однаково; я така привалена всякими клопатами і роботою, що як маю вільну хвилю, то просто відпочиваю. Ви були ласкаві написати, що хочете чекати з відсилкою манускриптів до цензури до половини червня с[ього] р[оку]; ну, то я все ще маю надію, що зможу щось написати, і будьте переконані, що в мене є до того щира воля, лиш чоловік не все пан своєї волі, а обставини часто сильніші від нас. Від 1 мая моя адреса: Чернівці, О. К. Sterngasse, № 6, vis-à-vis¹ лютеранського костела; переносимось з цієї квартири. Дуже перепрошую, що так пізно обзиваюсь, ждала-м, щоби щось певного написати. Буду старатись устоятись в слові, але наколи б вийшло, що не устоюсь, то знайте, високоповажаний добродію, що тоді з Кобилянською зле стоять справи. Здоровлю щиро і сердечно.

О. Кобилянська.

302. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

25 КВІТНЯ 1903 Р.

Чер[нівці]. 25 апр[іля] 903.

Рівночасно з сею карткою відсилаю Вам і одно число словінської часописі "Dom in Svet", що мені її прислав Lenard.

¹ Навпроти (франц.).

Там щось написано про мої письма, але я нічогосінько не розумію; може, Ви більше зрозумієте. Він переложив ще і кілька моїх новелъ.

Написала би-м Вам ще дещо більше, але не годна-м.

О. К.

303. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

15 ТРАВНЯ 1903 Р.

Чернівці
Sternngasse, 6.

Якби Ви були Konrad Wallenrod, а я “Aldona”, і Ви мешкали так, щоби я могла світло в Вашім віконці видіти, то я заглядала би, хоть би і “зизом” до Вашої хати, але що Ви лиш звичайний медвідь, котрий лиш самим дивом в “салоні” опинився, а я такий літерата, що більше варить, як пише, то і нема мені з того жадної потіхи, що Ви мешкаєте в якійсь там Verbindungsgasse¹ Але Вам краще позирати до моєї хати, бо она – раз, стоїть (nie bende nikomu nic winna²) на горбку, а по-друге, така старенька, що Ви яко член історичного товариства можете сміло до неї прийти й оглянути її. Она має свою історію за собою. В різних епохах добудовано різні кімнатки. Хто мав більше грошей, добудовував муровані кімнатки, хто був біднійший – дерев’яні; хто був вищого зросту, будував вищі мури, хто нижчий – низенькі, і вийшло таке, що кожда кімната для себе інтересна й оригінальна, і наостанку опинилась я в ній. Она така, як і моя літератська доля. Латана і штукована, трагічна і гумористична, в дечім – поетична, а в дечім – Prosa unter Null³.

¹ Фербіндунгсгассе – назва вулиці (нім.).

² Не буду нікому нічого винна (пол.).

³ Проза нижче нуля (нім.).

Ми також від другого тут живемо, але перевіз такий був, що – “йой”! Доста, що тісно, 3 малі хатинці, а і то ще не всі могли-сьмо відразу дістати. Кухня малесенька, а тут тра було двом господарям варити – тій, що тут була і мені нещасній, що мусіла, окрім своєї фамілії, ще і чотирьом [нрзб.] людям вікт давати. Розуміється, в таких випадках з’являються до помочі ще і всякі старі прачки і т. д. Одним словом, таку мала-м працю, що ввечері, коли лягла-м спати, з самого перемучення не могла спати. Так було через кілька вечорів. Ви яко медвідь були би-сте від такої ситуації в ліс відбігли, а я таки мусіла видержати. Bin ich nicht auch etwas wert?¹ Нема Вам чого своєю медвежою силою величатись, бо як би-сте бачили то місце, де я в поті чола стояла і варила, а протяги мене аж підносили, а я з того всего таки нетикана вийшла, признали би-сте мені зараз медаль. Але я хочу з Вами в згоді жити, і тому не скажу більше ані слова.

Мені здається тут, що я не в Чернівцях, а десь на селі. Город дуже файний, один малий перед вікнами, ідилічний, в нім ріжні цвіти, навіть і лілеї, а другий – великий з довгими доріжками і деревами і виноградом. Тепер все цвіте, а нарциси, яких тут повно, біжать стежками, тепер цвітуть, і ввечері виглядають, як мотильки на стебельцях. Я все вечером, вже від восьмої, ходжу собі по городі, так цілком в балахоні таким, як его Леся носила, і спочиваю від роботи. При тім думаю і про медведів на Verbindungsgasse і жалую їх, що они держаться якійсь нікому на Божому світі непридатній консеквенції, і не заходять сюди, де б справді могли відітхнути свіжим і чистим воздухом і в супокую, і спіchnути з своєї праці.

Як Леся приїде – я Вам дам знати. Сподіваюсь її з кінцем с[его] м[ісяця], звісно, не можу Вас силувати прийти до моєї хати, але я хочу Вас просити, щоб Ви занекали ту консеквенцію, бо она, справді, вже так, сказати б, постарілась. Се раз. А по-друге, Ви мене пересвідчили, що вмієте бути консеквентні – так, як і я вмію се бути – що ж там такого страшного ще далі поза тим? Ви будьте gut und fein²

¹ Невже і я також чогось вартую? (нім.).

² Добрим і хорошим (нім.).

і прийдіть. Дайте знати, коли маєте час вечером, а я по вечері десь о 8-мій збіжу з свого горбка і буду на Вас ждати, а відтак запроваджу Вас впрост до города. Самі побачите, як добре тут, і що для Вас самих далеко краще і ліпше тут, як десь чорт знає де ходити далеко на проходи! Щовечора можете приходити. А по-третє, не думайте, що се зараз в нас гвалт викличе, як Ви прийдете! Батько взагалі не знає, чи Ви бували за цілий той час, чи ні, бо він відколи хорує і не дивиться в сторону, де люди заходять, і я не раз зумисне перед “старими” казала, що я розголошую межі приятелями, щоби до мене часто не заходили, бо я не маю часу ними займатись – а Ви собі Бог знає що уявляєте! Моя мама страшно добра, і коли Ви з нею побачитесь, то она стане Вам казати, що дуже ослабла, а Ви їй розповісте про свою маму, і їй зараз легше буде. Ніхто на Вас не гнівається і, певно, щиро привітає. Я Вам се тому все одверто кажу, бо я сама не могла би стерпіти, щоби Вам щось чере мою родину було reinlich¹ і як би знала, що Вас найменша прикрість жде, я б Вас не просила прийти. Я би хтіла, щоби Ви мене зрозуміли. Ви мене розумісте, правда?..

Далі тато і мама так зайняті наступаючою будівлею мого брата і своїм станом здоров'я, що, окрім того, їм нічо не здається важним. Кажуть – не хотять в старій хаті умирати. Як Леся тут буде, то она не схоче часто по проходах ходити, а в товариства знов я не хочу іти; то де там таки нам сходитись? Як Ви прийдете до нас, то відтак ми з Лесею приїдем в медвежий салон; а як ні – то сидіть собі самі і воркотіть, і вже. Я свою кімнатку цілком так старалась урядити, як давню; і в ній дуже gemütlich². Подіставала-м від кількох дівчат (не тутейших) гарні ручні роботи до прикрашення своєї хатини, але тут не розкладаю, а держу запаковані до нового помешкання, бо тут нема де. Деякі дрібніші речі мусіла на стрих висадити, а дещо в комірчину дати. Оленеві роги (Ви собі пригадуєте їх над моїм столом?) стоять на поді, бо тут занизько на них. І такі мої клопоти тут.

Не можу я нігде їхати під час ферій, пане Маковей! Краще вже буду маму і тата доглядати – а потім, може,

¹ Незручно (нім.).

² Затишно (нім.).

стануть сильніші, то затранспортую до нової хати, візьму добру поважну слугу – а як буде треба і одну давню знаому вдовицю – і аж тогди поїду до Києва до Косачів; буду вже і на ювілею Лисенка, а тепер вже не можу про себе думати. Впрочім мені ферій для тіла не потрібно, бо мені нічого не хвилює, а лиш для душі. Ви кажете, що ціните тое, що так родичів під своєю [рукою] опікую, та я не роблю з того жадну квестію. Оно ж прецінь так належить; впрочім я не лиш літерата, а маю і свої “фамілійні” інстинкти. Я взагалі хочу собі урядити так, як пані Lon-Andri-Сальоме, що і господаркою займається, і пише. Одно другому не вадить, лиш треба собі одну добру душу найти до помочі, а я її вже собі найшла і згодила, лиш поки що она відійти не може, то треба трохи бідувати; aber es geht schon¹.

Листів маю масу. З України люди на мене не забувають. Страшно мені хочеться межі них піти і їм за їх щирість подякувати. Я не все могла і можу відписувати, а они таки не забувають; а ті їх письма були мені не раз розривкою. Сембратович послідніми часами раз по раз писав, якраз вчера знов коректу одного мого на німецьке друкованого нарису посилав; просив, щоби і Ви ему щось прислали. Дуже просив. Олена Пчілка також писала і просила, щоби щось їй прислати; Лепкий хоче якийсь відчит про мене лагодити, такий, як про Стефаника, і просить якісь там дати і “критики”. Дуже мені не хочеться тепер то все списувати. Галіп і собі хоче щось про мене розвестись по-німецьки і про Федьковича. Мені тепер чомусь так мало на тім залежить! Однаково мені.

Радую мене, що Ви здорові. Знаєте, мені чомусь так тепер лячно, щоби ніхто не був хорий; ніхто з моїх приятелів і всіх тих, що я їх люблю. [нрзб.] за них, щоби не терпіли. Жаль лиш, що Ваша бідна мама хорує. Може би, тепер їй ліпше у Вас було, де маєте обширніше мешкання і вікт вдома?.. Шкода, що я її ніколи ані не побачила. Я собі її таку уявляю, як мою маму.

Не знаю, що би Вам ще сказати. Ага! Я сміялась, що Ваша медвежа натура “стриму” не знає. Ви її так добре не

¹ Але все гаразд (нім.).

знаєте, як я; т. є. Ви ту медвежість не можете так добре замітити, як другий, спеціально я – але як вже Ви самі замічаєте – so muss es schon stark sein!¹

Та й так. Маєте що читати – цілий манускрипт. Ага! Мала-м ще перед святами дуже велику охоту написати кілька коротеньких “Mondscheingeschichten”², але не було як, то залишила на пізнійше. Тепер кінчу і прошу Вас ще раз, щоби до нас зайшли. Щовечера можете прийти о 8-мій вже (я тогди вже маю час) і буду ждати. Дайте знати.

“Альдона”

Чи дістали-сте вже “Дубове листя”, альманах Куліша? Я вже.

Мені вийшов папір і пера, і так зле пишу, що аж самій соромно.

304. ДО ОСИНА МАКОВЕЯ

21 ТРАВНЯ 1903 Р.

21 м[ая] 903.

Хтіла-м Вам ще перед кількома днями написати і не було як. Мала-м дуже багато роботи в городі, і так в хаті, бо “фамілія” тепер частіше з Сучави наїжджає, але нині то вже таки напишу. З Лесею мала-м трохи гризоти, т. є. не щоби она мені яку прикрість виробила, але попросту поставила мені щиро те питання, чи не могла б в мене бути зо 4–6 тижнів, але під тим варунком, щоб могла тут водою куруватись³. До того, треба б було їй окремої хати з ванною, окремої слуги і т. п. Просила відтелеграфува-

¹ Вона мусить бути дуже сильною (нім.).

² “Місячні історії” (нім.).

³ Лікуватись.

ти зараз до Цюриха, або “möglich”¹ або “unmöglich”². В разі “unmöglich”, то она побуде в мене лише 3 дні і поїде далі. Ну, що ж я, нещасна, могла їй, в виді таких обставин, як вони є тепер вдома, відповісти?.. Наколи б мала обширніше помешкання, то з радості душі, і була б для неї все зробила, а так, як оно тепер и нас є, вийшло, що “unmöglich”. І як мені жаль було і прикро – Ви знаєте, як дуже я на її приїзд ждала – я мусіла їй про те відписати, що неможливо. Нині я одержала від неї письмо, де відповідає мені на телеграму і картку. Я рада, що вдержу її в себе, може, хоть на тиждень. Видко, з її здоров’ям не дуже-то славно стоїть, але так вже буду її доглядати, як лиш зумію. Вже наскрізь “пожертвуюсь” людям домашнім і позадомашнім – а відтак нехай і мені уступства зроблять. Про її приїзд, будьте gut, і не споминайте ще нікому. Як она приїде лиш на пару день, то не можна її “широкій публіці” передавати, і будемо лише її для себе мати, т. є. Ви і я, а як рішиться побути довше, то зробимо з нею патріотам несподіванку, на Шевченка вечорницях. Das ist eins³.

А – zwei⁴, посилаю Вам Луцького “критику” і відповідь критикам. Прочитайте. Ви, може, будете їх всіх знати, до котрих він там говорить. Я їх не знаю всіх.

А – drei⁵, се щось такого, що я не знаю, від чого зачинати. По правді сказати, я боюся вже тепер о таке Вас просити (се не те, щоб “прийшли”. Се – як вже “зможете”). Се літератське. Мені вже перед двома місяцями писала одна чешка, Frau Therese Turner, з Праги о позволення до перекладу моїх новельок. Ну, і я відписала їй. Нині одержала від неї лист, де мені розписується про своє життя (она також якась літератка і каже, між іншим, що переложила вже “Битву”, прочі новелі буде дальше перекладати і видасть книжкою). Але, головно, що їй тепер від мене треба. Я би Вам її лист – она пише по-німецьки – вислала, але він так страшно зле писаний, що найгірше моє письмо назвали би

¹ Можна (нім.).

² Не можна (нім.).

³ Це по-перше (нім.).

⁴ А по-друге (нім.).

⁵ А по-третє (нім.).

Ви “прикрасою”, що шкода ще, аби Ви і собі ним очі псували, то я подаю зміст. Се те: Nun habe ich aber liebes Fräulein noch eine dringende Bitte an Sie. Wie von den Verwaltern des “Ženský svět”, wo meine Übersetzung bereits angenommen ist, ersucht worden, eine Einleitung zu der Arbeit zu schreiben, die doch fast ausschließlich Ihre literarische Tätigkeit behandeln möchte; will also nicht die Einleitung aus Ihrem Buche (“Kleinrussische Novellen”, Georg Adam) nehmen, da ist verhältnismäßig so wenig von Ihnen, und weil mir weitere Arbeiten von Ihnen zu meinem großen Bedauern unbekannt sind, und ich nicht einmal noch sonst was von Ihnen selbst weiß – würde ich Sie sehr bitten und Ihnen zugleich danken, wenn sie mich ein wenig von sich unterrichten würden; und sollten Sie, geehrtes Fräulein, eine Photographie haben, werden Sie mir nicht schicken wollen?¹ При кінці знов, між іншими щирими словами: grüße Sie herzlich, und noch um einen baldigen Brief bittend Ihre

Therese Turner Prag III, 249²

Їй треба щось написати, і она хоче те все мати сими днями, бо каже, що ще vor Ende Mai³ мусить роботу відіслати. Я не знаю, що їй писати. Попросту я не вмію про свої письма говорити. Їй треба лише, певно, дещо з приватного життя, і характеристику писань (се мені страшно тяжко), і, може, ще що, а се таке писати мені – се моя смерть. До того від кількох день так голова прикро болить, що я цілком до такого писання не здатна, хоч її треба то все лише в листі написати, а она собі на чеське сама переробить

¹ Тепер, мила панночко, маю до Вас невідкладну просьбу. Від видавців “Жіночого світу”, де вже прийняли мій переклад, прошу Вас до твору написати вступ, в якому повинно говоритись майже виключно про Вашу літературну діяльність. Я не хотіла брати вступне слово з Вашої книги “Українські новели” (Георг Адам), там про Вас написано порівняно мало. З іншими Вашими творами, на мій превеликий жаль, я незнайома. З інших джерел мені про Вас майже нічого невідомо. Я б Вас дуже просила і водночас була б дуже вдячна, коли б Ви мені про себе написали; і коли б Ви, шановна панно, мали фотографію, то чи не вислали б мені її? (нім.).

² Вітаю Вас щиро і прошу відповісти. Ваша Тереза Турнер, Прага III, 249 (нім.).

³ В кінці травня (нім.).

і уложить. Я би хтіла, щоби Ви не гадали, що се з болем головою є в мене вимівка, як се не раз жінки роблять, се в мене правда. Я, мабуть, простудилась, як тепер так зимно було, в кухні страх спека, она низенька, як гуцульські хати, а в покоях знов зимно, що палила би-м, якби не то, що грубу позакладали речами, одним словом, я цілком не годна щось порядного написати. Якби Ви могли їй в моім імені коротко про мене написати, то я була б Вам вдячна, а як ні – то хіба буду просити Ганкевичівну, бо хто інший мене тут не порятує і не буду нікого іншого о те просити. Дуже мені се тепер випадає тягарем всяка така писанина! До того я сама виджу, що я чогось роздражнена, мені прикро через Лесю, що, може, лиш кілька день буде – і інші прикrostі, що їх тепер доста маю – я не можу, пане Маковей; цілком не можу писати! Ви мені писали, що якби не то, що Ваша мама хора – то Ви би нічим не журилися! – тому я до Вас приходжу, але якби Вам се тяжко було, то, прошу, зараз віпишіть картку, щоб я завчасу до Ганкевички вдалася.

Дістали-сте вже “Ruthenische Revue” Сембратовича? Я – нині. Дуже елегантська річ: але, певно, не удержиться, як все межі рутенцями.

Перед тижнем була в мене Морачевська зі Львова. Дуже радувалася нею. Має багато праці – просила мене до себе надовше до Львова, гнівалась, що не була-м в неї, а в Барвінських, їде знов у Франценсбад, і т. п. Шукала мене щось 2 години, поки найшла; чорт знає, що сей закуток так тяжко віднайти. Більше не пишу нині, бо не можу. Тамтої неділі почала-м вже одну річ писати; але коли скінчу, Бог знає.

О. К.

Може би, Ви дали яку фотографію мою тій fr. Therese – я вже не маю. Одну взяв Луцький до “Přehle-ду”, одну – Сембратович до “Revue”, одну той якийсь патріот до Ansicht-ок, і я, як дурень осталась! Тепер се вже мене гніває!

Пані Турнер по-руськи не вміє. Мусіли би-сте по-німецьки писати.

Тут мала бути Ярошинська, і казала Геньці, що доти до мене не прийде, доки Леся буде, бо она її, Лесю, не любить,

бо се, каже, “деспотка”. – Чи Ви сподівались такого ідіотизму по ній??? Нехай не приходить.

305. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

6 ЧЕРВНЯ 1903 Р.

Подаю Вам до відомости, що Леся вже приїхала, вчора ввечер. Добре виглядає і доволі в гуморі. Забавить тиждень або півтора, але, може, я випрошу в неї зо дві неділі. Дуже я нею тішуся. Казала, що має там з Вами про якусь справу говорити. (Якби не спала – коли я отсю картку пишу – то би, певно, до Вас підписалася, бо я казала, що ознайму Вас про її приїзд.) Я би Вас просила, як Ви будете для себе карту на концерт замовляти, замовите і для Лесі і мене місця; але ті другорядові, по 1 fr. 10 kr. Але якби Вам се найменшої прикристи зробило, То пишіть; мені се звичайно Юліян робить, а его нема в Чернівцях відвчера, і буде аж в вівторок, а я з ним не побачусь; він далеко мешкає і не маю часу ходити. Зробим з Лесею патріотам несподіванку.

Дай, Боже,

О. К.

306. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ЧЕРВНЯ 1903 Р.

Чер[нівці], четвер. 903.

Я наборзі кілька слів. Ввечер не підемо на музику, раз, що важко буде для Лесі, а, по-друге, здається, і Александра

не буде дома, може, від'їде до сестри, бо щось швагер занедужав. Леся їде завтра невідмінно. Може б, Ви могли до нас нині о 8-мій вечером зайти, так як колись-то? В мене є відвчєра і Ярошинська; побачите обох разом. Але як прийдете, то беріть кальоші, бо тепер по дощі можна втопитися. Прийдіть, як зможете. Леся також просить.

Дай, Боже,

Ольга

307. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

24 ЧЕРВНЯ [1903] Р.

24. Чер[вня]

Я вже стілько до Вас пишу, що аж мені соромно. Але я гадаю, що Ви не возьмете мені се за зле, вже не знаю, я вчєра жалувала, що Ви не прийшли, Тодоров був в мене аж до 9 вечером, потім пішов з Алек[сандром] до Хіраєра. Не мав велику охоту, бо не здоров, як Ви се, може, самі завважили, а пишучи до Вас про Хіраєра, я се не знала. Він прийде до мене нині о 4-тій по обіді. Як можете і як Вам се не є противно, то зайдіть, щоб побачитися з ним ще. Потім, може би, Ви єго повели на “Бєсіду”; *він же конче мусить бути і на “Бєсіді”, і щоб наші люди єго пізнали.* Справді файний чоловічок, і не такий, як єго львівські патріоти описали, що “зарозумілий”. Der ist einer¹. Від 7 до 8-мої я мушу маму непримінно купати (она мені так ослабає, пане Маковей, що мене то її обезсилення як черв'як точить), тож при найліпшій волі не зможу єму о тій порі товаришити, а годі єго так лишити. Взагалі, чому б і Вам з ним ближче не познакомитись? Тому, як можете, то прийдіть. Прийдіть так, щоб чай пили в нас. Може, вже сєгодня не буде дощ так подло ллятися. В мене є ще деякі

¹ Тут: Він особливий (нім.).

припоручення від Лесі, тогди якось через Когута і Ярош[инську] не могла говорити. Я би хтіла, щоби Ви до мене колись ще зайшли; мені так ніяково, що я стілько до Вас пишу, я не знаю, що Ви собі гадаєте, тепер вже всего боюся.

Ольга Кобилянська

308. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

26 ЧЕРВНЯ 1903 Р.

*Чернівці. 26. 6 903.
Sterngasse, n. 6.*

Дорогий товаришу!

Ви, може, ще і не заїхали додому, а я вже до Вас пишу. Але тому Ваші оповідання винні. Я ходжу, сповняю свою хатню роботу, і все маю на думці Вашу драму – ту драму, котру Ви задумуєте писати. І чим більше над нею і над властивою ідеєю всіх Вами мені оповівших ідилій я думаю, тим більше увлекають вони мене. Хоть і як до писання в мене немного часу, а хвилину я собі нахожду, щоб поговорить з Вами. Ви казали, що Вас не “люблять” читателі; се не те, щоб вони Вас не любили, але вони Вас не розуміють. Та, проте, що, може, Ви ще не маєте великої громади – Ви ідіть своєю дорогою. Ви знаєте? Те все, що Ви мені оповідали (з Ваших праць) – таж оно таке увлекательне і нове, таке поетичне і свіже, таке *bis auf den Grund*¹ оригінальне, своєрідне! А от се вже два дні по Вашім від'їзді, а я не можу жодну книгу в руки взяти: мені запала так глибоко в душу Ваша будуча драма (та – про пастуха і лісну русалку) і Ваш “Гусяр”, що мені чомусь інші праці виглядають бліді і безжизнені! Слухайте, Тодоров! Як коли

¹ Наскрізь (нім.).

я пишу нарис або ідилію з мотивом народних символів або легенд, то знайте, що се Ваша заслуга! Не знаю, чому сей напрям, Вами порушений, мені неначе очі на інший світ отворив. Я се мушу Вам сказати. Пишіте і дальше так. До Märchen-драм¹ треба і мати ту тонку своєрідну душу, що Ви її маєте, котру не вспіла ніяка “культура” западних країв затьмити, і она бачить чисто і ясно, що не минеться ніколи, що правдиве, і тривке, і не сфальшоване! Мені хочеться чимраз більше з Вами о тім говорити. Ви знаєте, що в мене така глупа вдача, що я про свої думки дотично писання ніколи не можу виявляти в посередині моєї рідні... І я жалую гірко, що під час Вашого побуту була така непогода і я була зв’язана різними глупими клопотами та не могла вийти з Вами куди-то далеко на прогулку, і виговоритись досхочу. Тому я до Вас пишу. І здається мені, що я Вам ще дечого винна осталася. Не подякувала Вам доволі щиро, що Ви мене відвідали. Ви отворили мені Вашими розказами якісь очі в моєї душі, котрі досі спали. І правда по Вашій стороні. Ще раз, і ще раз я кличу до Вас – пишіть дальше так, як задумете і як писали свої ідилії. Як Вас тепер не розуміють, то Вас зрозуміють пізніше тії, в котрих розшириться душа, се певне наступить. Самі скажіть – яке би мені було діло писати Вам отсе все, якби оно не було відчуте мною? А от я бачу круг Ваших (наведених мені Вашими словами) лісних русалок, як гуляють в крузі і співають напівсмутно напівувлекательну мелодію! Чому я не можу тії наведені образи забути? Бо вони сильні якоюсь чарівною силою. Я їх не забуду, пане Тодоров, так як я і Вас ніколи не забуду, дорогий товаришу. Стільки на нині. Мені се страшно хтілось Вам сказати. І я дякую Вам з цілого свого серця, що були в мене, що захтіли мене в моім невиднім закутку відвідати і заговорити о тім, що Вам, як і мені, однаково святе, – о нашій роботі. Якби Ви могли на поворот знов сею дорогою на Чернівці їхати – то приїжджайте. Може, я буду вже свободніша і менше пригнічена, то і скажу більше; я би Вас о те дуже, дуже просила. А тепер здоровлю Вас і Вашу добру, не знану мені ще невісту. Не забувайте про Кобилянську. Скоро буду мала

¹ Казок-драм (нім.).

час – може, вже на йдучий місяць напишу автобіографію і вишлю з нарисом “Під голим небом”. Тепер желаю Вам багато сили. Кріпіться, щоб могли віддатись і надаліше тій роботі, котра Вам найбільше до душі припадає. Я би хтіла, щоби Ви повірили так щиро моїм словам, як щиро я їх до Вас говорю.

*Ваша
Ольга Кобилянська*

Завтра або позавтра постараю собі “Fremde Zungen”¹, прочитаю Ваші новели, а потім напишу.

309. ДО МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

9 ЛИПНЯ 1903 Р.

*Чернівці, 9/7. 903.
Високоповажний добродію!*

Ваше щире письмо одержала. Аж мені соромно, що я все ще нічого не маю; но напишіть ласкаво, чи не можна би для Вашої збірки дати який нарис або новелу, котра ще на Україні не знана, а в нас друкована? Так, наприклад, нарис “Через море”? Або нарис “На полях”. Прошу мені ласкаво дати на се найскоріше відповідь. Сими днями в нас були добродії Славінський і Стебницький з Петербурга. Так само перебувала в мене недавно і Леся Українка.

Жду Вашої відповіді, а опісля пристосуюся до неї. Вам і Вашій високоповажній добродійці сердечний привіт!

Ольга Кобилянська

¹ Чужі мови (нім.).

ЗІО. ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

15 липня 1903 р.

*Чернівці. Буковина
ул. Sternngasse № 6.*

Дорогій високоповажаній харківській українці, що ніколи на мене не забуває і вже мені багато разів справила правдиву радість своїми щирими картками, шлю найсердечніший привіт і прошу і надалі на мене не забувати. Може, Бог дасть, і пізнаємось особисто. Будьте ласкаві, пишть до мене листа з-над моря, і если можу Вас просити о Вашу карточку-фотографію, то прошу прислати. Я, скоро буду мати, пішлю і свою. Поки що щиро, щиро здоровлю.

Ваша Ольга Кобилянська

Я вже давно збираюся писати Вам, лиш адресу не знала. Отсим кораблем Леся Українка з Сан-Ремо вертала.

ЗІІ. ДО МИХАЙЛА КОШУБІНСЬКОГО

19 липня 1903 р.

Чернівці, 19 / 17, 903.

Картку одержала. Найшла не друкований ще ніде нарис, один з давніших. Перероблю, бо тепер мені не подобається, і вишлю, но не скоріше як за 2-3 неділі, бо до нас з'їхалася тепер ціла родина, я цілком привалена роботою; але за 2 неділі пороз'їжджаються всі, і я тоді присяду і злагоджу напевно. Як вже там випаде, то не знаю, але прийміть яке буде.

Щиро здоровить

О. Кобилянська

312. ДО МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

8 СЕРПНЯ 1903 Р.

Чернівці, 8 Ав[густа] 903.
Sterngasse, № 6.

Високоповажний добродію!

Вже речинець той, що я сама собі поставила, минув, а я манускрипт ще не переслала. Спішусь, одначе, попросити Вас ще о дві неділі. Почала вже переписувати, і скоро виготовлю – зараз вишлю. Страх як мені тепер, яко літератові, погано живеться. Іноді сама себе не пізнаю.

Здоровлю сердечно Вас і Вашу високоповажну добродійку.

О. Кобилянська

313. ДО МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

30 СЕРПНЯ 1903 Р.

30 августа 903.
Чернівці, ул. Sterngasse, № 6.

Високоповажний добродію!

Вже не знаю, як перепросити Вас, що так страшно спізналася з відсилкою манускрипта, з котрого, може, і так не будете мати багато потіхи. В мене вдома одна слабість по другій; якийсь такий тяжкий рік для нас – вдома, окрім хорої матері, жіночої душі нема (т. є. з родини), а самі мужчини, брати, і все гості, і різні клопоти, так що я під вагою тої домашньої господарки цілком змарнувалась вже за сей рік; ледве що стільки часу вкраду, щоб до кого листа відписати. Не знаю, коли вже луччі часи настануть. Думаю, якщо знов яке нове лихо не загостить в наш

дім, заїхати на ювілей до Лисенка до Києва; може, побачимось тогди.

Прошу дуже сповістити мене лише двома словечками, чи одержали манускрипт, бо буду неспокійна. Отже, дуже перепрошую, що так спізнилася: я розумію, що з того можна мати великі клопоти, але тут бог свідком – не могла. Ввечері я з праці така втомлена, що з ніг паду і не годна писати. Багато я порозпочинала, і все лежить. Здоровлю щиросердечно Вас і високоповажану пані Вашу і пишуся з глибоким поважанням і приязнею

Ольга Кобилянська

314. ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

8 ВЕРЕСНЯ 1903 Р.

*Чернівці, 8 септября н[ового] с[тилю]
903. Sterngasse, № 6.*

Дорога моя, далека пані!

Ви заслужили, щоб я на Ваш, мені так милий лист, зараз відповіла, але моє життя від двох років таке, що я лиш рідко [є] паном свого часу. Не знаєте, яку радість справили Ви мені своєю щирістю, відвертістю і своєю фотографією! Она стоїть в мене на отсім моїм столику, на котрім пишу до Вас, і завсіди, переходячи попри нього, я мило оглядаю Ваш образедь.

В мене родичі від двох років заєдно нездужають, а від року мати моя постійно хорує, а надто вже посліднього часу дуже хорувала. Тому спізнилася я так з своєю відповіддю. Простіть, дорога пані. Я знаю, що се болить, як хто віднесеться до кого з всім теплом своєї душі, а відбере вмiсто живої відповіді – саме мовчання. Якби Ви були тут в моїй скромній хаті і бачили, як я майже щодня без відпо-

чинку гарую і працюю, Ви б мені мою провину простили. Але Ви і так простите мені мій гріх. Я ж Вам кажу: я в нічім пан своєї волі... Відчуваю і розумію Вас вповні. Розумію пориви і стремління Вашої молодої душі, і той жаль, наколи Ви мусите мирно крила свої, що сотворені до полету, – складати і ждати. Не покидайте той шлях, на котрий раз поступили. Він тернистий, але він веде до цілі. Але будьте і обережні, щоб могли коли пізніше більше для народу свого зробити; не кидайтесь надто сміливо в вир праці, щоб не потерпіли на тім і Ваших рук не зв'язано на пізніше. Се правда. Ми виступили вже на арену європейського життя, і від нас самих залежить се, чи виберемо собі місце на ній тривале і на будуче. Я думаю і маю те глибоке переконання, що наколи кожна одиниця буде щиро над собою працювати і різьбити [себе], то ми яко маса ніколи не згинемо, не зійдемо з тої арени. Се ж неможливо. Читаючи Ваш теплий одушевляючий лист, моя душа просто радувалась тою психічною силою, що тхнула з нього. Пані, дай нам, Боже, багато а багато таких жінок, як Ви. Такі представительки народу свого – нехай що він ще здавлений – вони мусять бути поважані світом, і з ними мусять числитися, яко з силами того ж народу! Кажете, що в Вас тихе життя. Думаєте – у нас інакше! Але я знаходжу, що у Вас більше тепла і поривів, чим в нас, особливо ж між жіноцтвом – може бути, що в нас тому, що в нас жіноцтво взагалі не дужето тішитися широкою освітою взагалі. Але все ж оно двигається хоть поволі, але все вперед.

Від двох років я лиш дуже мало, а то ледве, що 2-3 дрібні нариси написала. Не годна. Нас більша родина, переважно з братів складається, і я все мушу домашнім господарством займатися.

Все було моєю мрією виїхати раз на море освіжити душу свою видом его – і не вдалося. Укладала плани з Лесею Українкою поїхати до Ялти – та дарма. Не складалося і не складалося. Як бачите, я щиро пишу і відверто до Вас. Тому, коли від Вас наспіла картка з-над моря, она і врадувала мене і викликала жаль. Я ніколи, здається, там не буду. Можу подорожувати лише за той гонорар, що его одержую за свої праці, а его в мене небагато – тому в мене руки сковані, і я лише мріями лечу в далечину і купаю в морі смутну душу свою.

Задумую, як буде можливо, в октябрі с[тарого] ст[илію] (23) виїхати в Київ на ювілей д[обродія] Лисенка, але чи зможу – також ще питання. Душею я дуже хора. В мене туга за широким новим світом, за великими сильними картинами природи – а я їх не маю! Сего літа я ледве чи одну красну місячну ніч бачила. Розумієте смуток мій, дорога моя пані? Але певно, що розумієте, мені здається, коли думаю про Вас, що се якась біла мева б'ється крильми там над морем і сумно кличе – але Ви не сумуйте. В Вас ще сила, хоть Ви багато потерпіли від суспільства, і, може, Вам легше буде на будуче житися, як мені.

Я б хтіла, щоби Ви “Царівну” мою прочитали, але ще більше бажала б я, щоб могли “Землю” мою прочитати. Напишіть, чи могли її постарати? Чи не прибули би Ви в Київ на той час, коли і я буду – щоб ми особисто пізналися? Я б хтіла Вашу руку широко стиснути. Наколи б мені мої фінансові справи дозволили виїхати, то я напишу Вам і тогди відпишіть, чи ми зможемо побачитись в Києві. Я б дуже того хтіла. Виїжджаю так рідко з дому, що, виїхавши, я б все хтіла загорнути в душу свою. Пишіть мені, дорога пані, і пишіть все, що Вас займає і чим займаєтесь. Наколи б я не відповідала скоро, не журіться тим, а знайте, що я мовчу хіба, що-м працею привалена. Маю дещо для болгар приладити, і для німців, а тут домашні гризоти дозволяють ледве листець який написати. Сего літа відвідували мене Леся Українка, добродії Славінський і Стебницький з Петербурга, один болгарський писатель, і один словінець. Може, і Ви, дороженькі, загостите коли до мене?..

Фотографію свою ще не висилаю, бо, признаюся, вже ані однісінької не маю, та будьте певні, що Ви одержите її від мене; скоро буду її мати – Ви будете перші. Здоровлю Вас широко і сердечно, а Вашій високоповажній, хоть незнайомій мені, матері прошу від мене поклонитися. При нагоді здоровіть ласкаво добр[одія] Хоткевича і Міхновського, те ж саме – пані Єфіменко і д. Косача.

*Ваша
Ольга Кобилянська*

Р. S. Висилаю сей лист вже до Харкова, бо не знаю, чи перебуваєте ще в Ялті.

Забула додати, що був у мене сего літа добр[одій] Мик[ола] Левитський, про котрого питаєте.

315. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

18 ВЕРЕСНЯ 1903 Р.

18 сен[тября] 903.

Вже два рази збиралась я писати до Вас. Так хтілось мені з Вами побалакати і все якісь клопоти або роботи переривали мені думку. Раз я Вас і подибала, але то було, що я була на противній стороні тротуара, Ви мене не бачили і ніяково було мені до Вас приступати. Я мала з Вами багато перебалакати. Дещо хочу писати і не єсьм певна одної річі. А Вам як живеться? Мені літо дуже тяжко минуло. Під час найбільшої спеки було в нас вдома до 10–12 осіб денно, всіх тра було обійти – то я тогди і сама собі і для других варила; відтак коли пороз'їжджались, стали маму лічити, бо в неї сконстатував лікар нервову недугу (тому її велике ослаблення, а не ревматизм, як ми думали) і вже почали [нею] потішатись – коли нараз дістала таку слабість, як її мав тамтого року пос[ол] Пігуляк, і знівечила так, що ще і досі лежить. Справді, їй ліпше – але тра страшенно з їдою вважати і т. п. Можете собі представити, як мені цілий той час минав. До того доперва від трьох неділь маю ліпшу дівчину – а до того часу було мені дуже тяжко. Дуже часто бувало так, що я з утоми і браку часу і їсти не могла – а тепер хоть маю спокійнішу голову і більше часу – таки чогось їсти порядно не можу. За той час мала потрохи і гостей. Був Лепкий з Кракова і О. Луцький, а по їх від'їзді – і словінець (славіст) Lenard. Дуже великий патріот і цікава фігура! Подумайте, укінчений теолог, doctor, відтак пішов на слов'янську філологію і сподіється катедри. Говорить по-руськи, по-польськи, троха по-російськи. Оповідав бага-

то інтересного. Але дуже комічний в поведенню. Зачинає завжди зразу Божим голосом говорити, а відтак забувається – і говорить з запалом. Хоче “Землю” на словінське перевести. Шкода, що якраз тогди Вас не було, були б, може, де разом пішли, хоть він був втомлений, бо вже передом їздив дуже багато і цілком, може, [в] Русь не ішов.

Під час того часу написала я, властиво, мусіла написати для Коцюбинського якусь новелю. Ніяк було вже відмовляти, бо раз у раз писав, а мені так було тяжко за цілий час! На щастя, була в мене коротесенька новелька, котру я тут не друкувала, навіть забула про ню. Я її троха обробила і вислала ему, но не знаю навіть, чи одержав її, бо не маю ніякої відповіді, хоть просила-м, щоб повідомив мене конче, чи одержав, чи ні; тра буде знов писати. Тепер викінчую автобіографію для Тодорова, о котру мене просив, а потім брала би-м ся до роботи іншої.

Леся писала мені, що виїжджає вже сими днями на Кавказ, бо її знов на груди погіршилося. А мали-сьмо побачитись на ювілеї Лисенка. Тепер ледве чи поїду в Київ. Але як мені геть поліпшить і вже з сеї страшної буди переселюсь (Ви не маєте поняття, що я тут намучилася в тій кухні), то поїду до Стефана в Відень, ніби вже так умовлено і постановлено. Нібито на довше. Він якраз нині від'їхав.

Представте собі, пане Маковей, Александер перенесений до Вашковець і їде вже на другий тиждень! Мені за тим хлопцем так душа кровавиться, що йой! І вже не тому, що виїжджає, бо я знаю, що він вічно вдома не може бути, але він має (се unter uns)¹ стільки клопотів на своїй голові, і як був вдома, то міг їх залагоджувати, і его життя нічо не коштувало, а тепер там вже геть знов по уха залізе! Взагалі мені так жаль за ним, що не можу на него дивитися, бо знаю, що ему дуже тяжко переноситись; а було вже все так добре. І таке різне погане лізе одно за другим.

Я би хтіла з Вами говорити. Як можете, то зайдіть коли до мене; я все вдома і в мене тепер більше часу. Особливо ж від 4 до 7-мої. Може, коли підемо в резиденційний парк, я навіть ще сего року не була, хоть маю карту і так близько. Між русь не заходжу, бо звідти витиснули мене самі ензики, імені

¹ Між нами (нім.).

між ними нема ніякого, почуваю себе фальшиво; але з Вами хтіла би я говорити. Мене тепер так мало що радує, пане Маковей! Лиш раз я радувалась. Мені хтось сказав, що Ви написали довшу повість історичну; und das hat mich gefreut.¹ Читати дуже мало читаю. Лепкий обіцяв якісь там гарні книги вислати з Кракова. А Луцький – то дуже щирий хлопець. Пише і пише мені, як та бджола. Часом мене се зворушує; і я відписую. В переїзді до Відня я маю поступити до Лепких до Кракова, і там ми маємо “радуватись”, як каже Луцький. З Полтави підіставала я карти з [нрзб.]; ага! В мене є чудова фотографія Христі Алчевської з Харкова і предивний лист. Колись, як прийдете, покажу. Ціла історія.

Завтра, т. є в суботу, між 8–9[-ою] ми будемо з Александром в Хіра. В мене має бути Лукіянович з жінкою, і йдемо на прощання з Александром ще раз на музику. Коли Вам можливо і мали би-сте добру і непримушену волю, то зайдіть туди; я гадаю, що мені нічо не перешкодить і піду.

Тим часом будьте здорові!

Ольга Коб[илянська]

А може, поступите до нас?..

ЗІБ. ДО МИХАЙЛА КОЩУБИНСЬКОГО

19 ВЕРЕСНЯ 1903 Р.

Чернівці, 19 сентября 903.

Ще перед трьома тижнями вислала Вам обіцяну річ. Чи одержали? Прошу ласкаво повідомити мене о тім кількома словами, бо побоююсь, що не одержали.

Здоровлю сердечно Вас, ласкавий пане, і шановну добродійку Вашу.

О. К.

¹ І я цьому зраділа (нім.).

317. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[27 ВЕРЕСНЯ 1903 Р.]

Представте собі, яка мене біда найшла. Вже від тижня лежу хора, а може, зо 4-5 неділь ще полежу. В мене сильний суставовий ревматизм, ноги мушу руками пересувати з одного місця на друге; голова також занята, аж запалення очей маю з болю, нині на очі трохи легше. Се біль такий сильний, що я в перших днях майже умлівала. То все дістала я з тих шалених протягів і сеї подлої кухні, в котрій сего літа неустанно пересиджувала. Акекс[андер] вже від'їхав. Якби там люди хотіли уряджувати відчити, то най би трохи на мене почекали. Вчора прислав Лепкий купу книжок до читання, а я не годна була навіть его лист прочитати. Може, вже сегодне.

Ногами стою хіба по 10 минут, заєдно місця ногам своїм перешуюю. Можете представити собі моє положення, а то стільки роботи в хаті і на “столі”.

Здоровлю!

О. Кобилянська

Др. Meier мене лічить.

318. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[6 ЖОВТНЯ] 1903 Р.

Вівторок, рано

Мені ще завше дуже зле, п[ан]е М[аковей]. Біда всадила-ся в груди, заатакувала і серце, і так бушує, що не можу рушитись. В ногах неустанного болю вже нема, але я лиш ще дуже мало можу ними рушатись; ще в сугавах запухлі і болять. До того щодня гарячка, якийсь кашель, і так я морду-юся не за свої гріхи.

Ви були в мене, пане Маковей, і принесли часопись. Я не знала, що то Ви були, хоть я чула, що хтось ішов. Потім мама сказала, що то Ви були. Мама також лежить тут зо мною в хаті хора, встала, як я захорувала, і простудилася, бо прецінь була ще сама нездорова, – та й так лежить ослаблена, що навіть не годна до мене підійти.

І так у нас чистий шпиталь. Я мушу в маминім покою лежати, бо в мене [в] хаті не мала би-м вже жадної услуги і там зимно. Може, мама буде за пару день сильнійша і встане, тогди Ви прийдіть; наколи стрінете в моїй хаті батька, що тепер там мешкає, то скажіть, що хочете мене відвідати, і він Вас до мене запровадить. Він дуже журиться і хоче мене хоть би і зараз десь в купіль висилати, але лікар каже, що о тім ще не час тепер, тато хоче, аби я радикальновилічилася. Се літо мене убило. Дуже на мене багато садили, а найбільше молоді і здорові. Се дуже велика різниця, чи в злій кухні вариться для 4-5 осіб, чи для 10-тьох. До того ті купелі для мами, огрівання води – в кухні спека – і так біда назбиралась.

Будьте здорові.

О. К.

Допись п[ан]і Турнер мене врадувала, але она без...

Вчера я свій столик через отворені двері побачила – і почала плакати. Коли ж я встану?

319. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

9 ЖОВТНЯ 1903 Р.

9 oct[ober] 903

Мені нині трохи ліпше на серце, і груди, і руку, я ліпше спала і мені хочеться Вам писати. Я не бороню домашніх обставин, п[ан]е М[аковею]! То, що Ви пишете, говорить і резонує моя сестра заєдно, лише там, де она і Ви уживаєте слово

“надмірна ощадність”, я кажу, що се є лише байдужність. Не всему родичі винні. Браття, котрих можна справді вже “панамі” назвати, – могли б іноді над тим застановитись, як жие *тата*, котра їм родичів доглядає. Хоть правда, якби *Юліан що сказав*, то на него не звертано б увагу, бо він “фонетик”, але *Макс і Стефан* про все будуть балакати, лиш не про то, що треба. Ніколи нікому на думку не приходило, чи я потребую *якої помочі*, чи ні, і що *треба би де що вдома зреформувати*. Доки мама була сильніша, то ми ділилися роботою, а відколи ослабла, то я маю і хорих, і здорових; хорі, як хорі, а здорові дуже претензійональні. Се дуже погано, що я то пишу, – але оно правда. Тепер від Стефана щодругого дня листи приходять з запитом, що зо мною, і аби *не щадити і консиліум* скликати, – але як він тут був і я ему одного разу сказала, що я так дуже марнуюся і нехай би оглянув ту кухню, в котрій я тепер свої сили концентрую. Він зловився за голову і сказав: “Lasse mich in Ruhe, ich kenne dieses Loch”.¹ Тепер всі гвалтують. Але нема про що писати; браття так звиклі до того і родичі, що все *мусить* бути зроблене, що їм на думку не приходять мене часом пощадити. Лише наймолодший відноситься інакше і *рятує мене, де може*. А Стефан і Макс заангажували мене вже відтепер на випадок смерті родичів до себе, особливо *Стефан*. Сестра дуже об’їдається за мене, але з неї зроблено “сварливу”. Я Вам то все пишу – а разом мені то прикрість справляє, і я би хтіла, щоби Ви то забули. Все-таки они мої браття і родичі... Ви мене зрозумієте.

Що в новій хаті жде мене нова хвороба, то я знаю. Але мій брат так вірить в будівничого, що *все сухе*, і родичі, що я проти них нічо не вдію, але маю надію, що попросту хата не буде готова і ми тут перезимуємо. Тут хоч сухо; лише в моїм покою груби нової треба. Як коли я Вам писала, що в мене багато *гризоти і клопотів*, то я *се на вітер не писала*, я їх *справді мала*.

Се фантазія будівничого зрабувати [з] Вас за хату 30 fr. *Ся хата іде* по 25 fr., і ви можете хату за 25 мати. Я татови споминала, і братовій, і братови, і ніхто по 30 fr. не жадає; і овшій раді би мати партію спокійну і точну. Найліпше, як схочете вже напевно хату взяти, прийдіть до тата, принесіть завдаток – а тато дальше залагодить все. Будівничий

¹Залиш мене в спокої, я знаю це місце (нім.).

спізнився з будівлею, так що вже нічо не можна наймити, то хтів би певно накласти тепер на тих, що возьмуть хати від мая. Але то так не іде. Я би вам радила, щоби Ви в де-зембрі забезпечились тут з хатою, як схочете.

Пане М[аковею], мене візити патріоток убивають! Так багато їх приходить, і так мене томлять, що я через них в горячку впадаю. Як настане по обіді – двері не зачиняються. І кожде так на мене дивиться, а мені се страшно “reinlich”¹. Приміром – вчора. Приходить Наталка Попович і з нею п[анн]и Шкурган. Поставали, як гранадери, коло мене і дивляться мовчки в лице – кажу вам – ся візита тяглася $\frac{3}{4}$ години – я геть ув’яла. Дуже зле впливають на мене всі ті *патріотичні візити*. Іноді я спати хочу, а часом мене і бесіда мучить, особливо ж, як мене груди боліли. Нині мені трохи ліпше. *Я сей лист 2 години писала.* Я Вам вдячна, що хочете мене відвідати, як буду міцна; тепер би-сте навіть мене, як в улею, застали – ніколи мене знакомі саму не лишают, а я не люблю, як хто мені приглядається. Я в новій хаті не хочу зимувати; якраз перед годиною приїхала сестра і я казала їй, що приїду до неї на зиму. Она з того рада.

Здоровлю Вас,

Ольга

Як виздоровію, то запроваджу інший лад в хаті; я мушу і про своє здоровле дбати.

320. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[14 Листопада 1903 р.]

Барбара Убрік питається своїх приятелів, чому не хотять її в її келії відвідати. Її можна щодня від 3 до 5 по обіді відвідати. Вступ не заборонений і йдеться зараз у двері направо.

О. К.

¹ Незручно (нім.).

321. ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

26 Листопада 1903 р.

Чернівці. 26/11. 903.

Дорога моя Пані!

Доперва нині можливо мені по десятитижневій мовчанці обізватись самій до Вас і подякувати Вам, дорога пані, за вашу велику доброту і ніжність, якою наділяєте мене, не забуваючи про мене. Я радувалась Вашим поздоровленням в часі моєї тижневої недуги, що дуже мене знищила, тепер я ледве що лажу по хаті, як мене провадять. Не забувайте на мене, дорогі, і надаліше.

Сердечно Вас здоровить

О. Кобилянська

Я надіюсь на обіцяну вами фотографію.

О. Кобилянська

322. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

26 Листопада 1903 р.

Чернівці, 26/11 903.

Sterngasse, № 6.

Дорогий товаришу!

Не знаю, чи повідомив Вас хто за цілих послідніх десять тижнів, що я лежала тяжко хора та і тому не мали Ви на свою картку до мене ніякої відповіді. Тепер мені трошечки легше, але я ще не видужала цілком, та, оскільки мені мої теперішні сили позволять, хочу обізватися до Вас, поздоровити Вас і Вашу невісту і просити обізватись знов. Автобіо-

графія для Вас готова, лиш до друку переписати, але коли се наступить, я не знаю, бо я ще більше хора, як здорова, і не смію нічим займатися. І пишіть, як Вам поводиться.

Ольга Кобилянська

323. ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

[КІНЕШЬ ЛИСТОПАДА] 1903 р.

*Чернівці,
ул. Sterngasse, № 6.*

Дорога моя пані!

Прийміть від мене найсердечніші желанія з Новим роком. Маю надію, що побачимось, бо задумую в маю або червни до Одеси на купелі поїхати. Дуже дякую за фотографію, котру вже одержала. Напишіть мені, дорогі, бо дуже жду від Вас письма.

Ваша Ольга Кобилянська

Нім вишлю фотографію, висилаю тимчасом отсю картку¹.

Чи одержали мою картку?

При нагоді прошу спитатись добродія Хоткевича, чи одержав мою картку.

¹ Йдеться про поштівку, на якій зображені Ольга Кобилянська та Леся Українка.

324. ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

4 ГРУДНЯ 1903 Р.

4 / 12 903.

Чернівці. Новий світ, 46.

Високоповажаний пане!

Ваше письмо я одержала. Прикро було мені довідатись, що маю довг у “Видавничій спілці”.

Пишете, що я “вибрала стільки”, що лишається ще на моє конто 80 кор[он]. На мою думку, я взяла лише те, що “Видав[нича] сп[іл]ка” сама призначила. Ну, але коли вже є довг, то і не журіться тим. Я, справді, почала вже нове оповідання писати, котре, як викінчу, буду друкувати в “Л[ітературно]-Н[ауковому] Вістнику”, а тогди і вирівняється все. Лиш прошу не натискати на мене, бо всякий примус впливає на мене дуже погано, а і лікарі наказували не “натруджувати” голови. Як скінчу працю, не буду її в себе тримати.

Щодо новелі “Ніоба”, то справа з нею малася така. Будучи ще минув[шого] року по раз перший в Наугейм, я одержала з Києва від двох значних особистостей письма з просьбою вислати щось на конкурс, виписаний “Київською стариною”.

Позаяк я саме вже в Наугейм робила собі нотатки до “Ніоби”, я обіцяла їх просьбу сповнити і вислати на час оповідання на конкурс.

Може, пригадуєте собі, що зразу було оповідання під девізою “Excelsior”, усунене комісією через “нерозбірливість почерку”.

Та зараз же по розділі конкурсних премій одержала я письмо від одного члена тієї ж комісії, що редакція “Київської старини” ухвалила друкувати “Ніобу”, що і справді вчинила.

Перед надрукуванням я застерігла собі, що пізніше видам оповідання вдруге і в Галичині, на що редакція згодилася, і вже “отгисків” не роблено. Позаяк “Видав[нича] сп[іл]ка” вже “заосмотрена”¹ творами на рік 1906, то, може, лишиться друкування згаданої новелі на рік 1907? Мені, не спішно тепер з надрукуванням, то ж справа ся може ще ждати.

¹Забезпечена.

Пишете, ласкавий пане, що українці засиплять нас творами і кращими, і дешевшими. Щоб кращими, то дай, Боже, але щоб вони могли бути ще дешевші, як досі, то була б для поетів справді смутна перспектива. Та про се я лиш так балакаю і поважно не беру. Самі знаєте, які багатства збивають українські літерати; так наші, як і закордонні. Думаєте, з закордонними ліпше? Знаю з дуже певних джерел, що діється таке саме, як і в нас. Отже, конкуренції нема чого боятися. Впрочім, читаємо, що діється в Росії і які вигляди на “свободу” для українського слова.

Книжку “До світа” я одержала і сердечно дякую. Поки що здоровлю Вас якнайширійше і пишуся з правдивим поважанням,

О. Кобилянська

325. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

[22 ГРУДНЯ 1903 Р.]

Чому не зайдете до мене, п[ан]е Маковей? Боюсь, що Ви образились чого, а я не знаю. Якби Ви знали, як мені взагалі тепер тяжко жити, то хоть би Ви мали милосердіє зо мною. Часом гадаю, що в мене настає гіпохондрія. Я пропадаю в тій хаті.

Будьте здорові!

О. К.

1904

326. ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

2 ЛЮТОГО [1904 Р.]

Чернівці. 2/2
Sternngasse, 6.

Високоповажаний товаришу!

Приходжу до Вас з проською подати мені адресу доб[родіа] Труша в разі б він виїхав до Києва. Маю до него важну справу; а що гадаю, що его вже у Львові нема і до него писати мушу, тож дуже прошу подати мені его теперішню адресу. Дякуючи за неї вперед, пишу з поважанням

О. Кобилянська

Я все ще нездорова і мушу в купелі і то далеко виїжджати.

327. ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

10 ЛЮТОГО 1904 Р.

Чернівці, 10/2 904.

Дорога моя біла, прекрасна Мевочко!

Ви знаєте, що Ваші письма справляють мені таку велику радість, тому Ви і не забуваєте на мене. Своєю фотогра-

фією врадували Ви мене так, що се як промінчик сонця впав в моє теперішнє дуже смутне життя. Слава Богу, що є ще на світі люди з серцем і чуттям, з теплими зворушеннями, то аж легше стає людині на душі, котра дивиться вперед себе, мов в ніч. Раз по раз думала я на Вас і загадувала писати до Вас листа, бо мене непокоїло Ваше мовчання; я гадала, що мали-сте, може, які прикrostі, то і побоювалася за свою дорогу меву. Аж нараз прийшов лист з Вашою фотографією. Спасибі Вам, що не забуваєте за мене; я маю до Вас якесь таке велике довір'я, що мені здається, наколи б Ви могли так коло мене опинитись, то моя душа поздоровіла би відразу, бо она тепер в мене дуже бідна і хора. Але Ви так далеко, що я навіть не можу Вам руку за Вашу ніжність і доброту стиснути.

Я тепер хіба буду Вам про себе писати, я ніби маюся трохи ліпше, лише серце в мене дуже ще ослаблене і через те, щоб не розвинулась якась серцева хвороба, я мушу виїжджати десь в купелі. Властиво, був їв мене зразу сугавовий ревматизм в ногах, відтак кинувсь на серце і голову, внаслідок чого я була якийсь час потрохи як спаралізована. Та тепер вже мені настільки добре, що ходжу вже денно по годині понадвору і смію займатись читанням і писанням, бо давніше не сміла я того всего. Я загадувала їхати в Одесу на лиманські купелі, але мій лікар висилає мене в німецький заграничний курорт Наугейм, де спеціально на такі слабості можна лічитися, а там і на загальне ослаблення, недокровність і т. п. Я тепер, як на двоє поділена. В Одесу я би радше поїхала, бо все ж оно ближче і в мене там знайомі, хоть небагато (доктор Ліпа, з котрим якраз тепер переписуюсь), а з другої [сторони] – боюся не слухати свого лікаря, котрий мене дуже сумлінно дозирав і “вмерти не дав”, бо до смерті мені недалеко було. Курорт Наугейм лежить аж за Франкфуртом і доста далеко. Не радо, мені прийшлося би їхати так далеко самій, але врешті, що робити; мені вже так надокучило отее погане життя, що веду его тепер, що все інше буде миліше, чим та страшна бездушна одностайність, сірі меланхолійні дні і тупе ожданія вечора, де можу лягти в постіль. Курорт в Німеччині буде мені доста коштувати, і турбуюсь потрохи і тим, та вже, може, все дасться ула-

дити, щоб лише скорше до мая і виїхати. Якби я так могла Вас, дорога, “сріблиста мево” моя, забрати туди з собою, прийшло б все скорше, але куди Вам їхати так далеко. Ви ж одні в своїй неньки і, певно, ціла її радість. В мене душа тепер така захмарена і без настрою, така підмулена, що я не можу прийти до рівноваги. Мешкаю тепер дуже погано (так якось склалися обставини...) маю малесенький покоїк з одним дрібним віконцем і не бачу нікого і нічого живого через нього. От тому-то, коли заб’ється біла мева сріблистими крильцями до того смутного віконця, – я прокинусь трохи з своєї меланхолії. Мені хотілось би Вам дечого багато, багато говорити і оповісти, сказати, чому моя душа замулена і що її точить, сказати помимо того, що Ви молоденькі, а я від Вас старша, але що то має до речі? В Вас є душа ніжна і така, здається мені, повна поетичного передчуття, і тому я Вас люблю, хотіла б взяти голівку Вашу в свої руки і притиснути її до свого чола. Тому я пишу Вам так одверто, а як доля зведе нас до купи, розкажу ще дечого багато, багато. Так, се на нині, другий раз, може, оповім більше. Як перебуду ще тих кілька місяців, нім виїду ще де і як поздоровію, напишу велику психологічну студію, і Ви приїдете до мене або я до Вас, і я Вам її прочитаю, бо друкувати її ледве чи схочу. Чи поїду в Німеччину, чи, може, ще в Одесу, напишу, як вже буду все напевно знати. А поки що здоровлю Вас, не забувайте на мене, знайте, я належу як вже не до “інших”, але напевно до “вдячних”.

Ваша Ольга Кобилянська

Добр[одія] Хоткевича спитайте при нагоді з ласки своєї, чи подав вже “Землю” до цензури.

328. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

6 БЕРЕЗНЯ 1904 Р.

Чернівці. 6/3 904.
Sternngasse, № 6.

Дорогий товаришу!

Я не маю від Вас вже так давно ніякої звістки, що вже єсьм цілком неспокійна, що там з Вами діється. Послідню картку Вашу, в котрій Ви мені писали, що на зиму остаетесь в Болгарії, я одержала, но сама вже не могла Вам писати, бо лежала-м дуже тяжко хора, так майже безнадійно, і просила одну знаєму написати Вам о тім, чи одержали Ви ту звістку, не знаю, але коли мені стало лучче трохи, я оп'ять Вам написала і вже сама відтак вислала картку і на Новий рік, но досі не маю звістки від Вас і непокоюся, чи Ви, не дай, Бог, не хорі.

Писала я і до Georg'a Adam'a і просила написати мені що-небудь о Вас, но і він не відповів мені, так що я нині нічого не знаю, як проживаєте, де Ви і чи здорові. Я, здається, виїду з кінцем мая до німецького курорту Nauheim (се вже недалеко Берліна), а наколи би Ви на той час були в Берліні, то я поступила би і туди, щоб з Вами побачитись. Дуже тяжкий і нещасний був для мене отсей послідній рік, і я можу єго викреслити з свого життя. Писати я від часу, як Ви були в мене, не писала нічого, лише автобіографію для Вас, як обіцяла, і тота затратилася десь, під час моєї недуги. Тепер я не настільки здорова, щоб могла знову писанням зайнятися і хіба як верну з Nauheim, буду могла що робити.

Прошу Вас дуже, дорогий товаришу, напишіть мені кілька слів, як живете і чи здорові, аби я знала, що около Вас чувати, бо дуже мені прикро, що не знаю нічого. Здоровлю Вас і Вашу добру жену і ожидаю хоть кілька слівець.

Ольга Кобилянська

329. ДО МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

26 БЕРЕЗНЯ 1904 Р.

Чернівці. 26/3 904.

Sterngasse, № 6

Високоповажаний Добродію!

Вже давно повинна я була Вам подякувати, що Ви були ласкаві зайнятися моєю справою взглядом грошевої запомоги, однак в мене бувають іноді такі дні, що я просто до нічого нездатна. Тому і відкладала я все писання з дня на день і затигла аж до нині.

Задумувала-м виїжджати в курорт Nauheim в цвітні, однак бачу, що єсьм ще занадто ослаблена, тож виїду, здається, в маю, так і лікар постановив. З поворотом буду у Львові.

Дуже б я рада повернути хоч почасті до давнього здоров'я, в мене багато праці жде, а тепер живеться мені дуже тяжко і погано. Маю надію, що Nauheim поверне мені давні сили, а то і їду радо туди.

Дякуючи Вам ще раз сердечно за Ваш ласкавий труд, шановний Добродію, пишусь з поважанням

Ольга Кобилянська

Р. S. Гроші – 250 корон – я вже одержала.

330. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

25 ТРАВНЯ 1904 Р.

Bad-Nauheim. 25 Mai 904.

Я вже тут. Не дуже мені мило, але, впрочім, не гадаю нічим журитися, лише дбати о тоє, чого приїхала.

Попала я в таку “ляшню”, т. є. щодо столови товариства, що йой.

Пишіть, бо мені тут дуже прикро.

О. К.

331. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

13 ЧЕРВНЯ 1904 Р.

13 Juni 904.
Bad Nauheim (Hessen)
Mühlstrasse, 9
“Villa Wanda”

Я до Вас пишу, але, властиво, я на Вас гніваюся, бо я вже тут якраз завтра 3 неділі, писала-м до Вас карточку, подаючи свою адресу, а Ви мені досі і словечко не написали. Видко, Ви не знаєте, що то справді таке *чужина*. Гадаєте, може, що оно тут мені час хто знає як скоро і живо переходить, а тим часом чоловікови не раз так прикро, що по стінах би драпався, і так. Але оно звичайно так, “aus den Augen, aus dem Sinn”¹. От, маса чужих людей, щодня інші лица, то і які то приємности такі можуть тут бути.

Мешкаю на третьому поверсі, і хоть оно мені нічого не вадить, бо єсть вінда², але все оно не конче приємно сидіти доти в себе, доки не звезуть; за комнату доволі вигідну і вікт плачу тижнево 33 fr., а іноді буваю така голодна, як чорт, бо не то, щоби не давали люди їсти, они дають его доста, і вікт добрий, але як снідання о 7-мій, а обід о 1-шій, відтак вечеря о 7-мій, то попросту не можна відразу так наїстися, щоби перед полуднем, а потім на підвечірок вже нічо не хтілось, а хтівши щось купити, то все таке шалено дороге, що їсти

¹Зникне з очей, зійде з думки (нім.).

²Ліфт.

відхочеться. Взагалі тут така дорожня, що описати Вам не можу. Впрочім, і не дивуюся, така маса людей – вже тепер поверх 7000 тисяч гостей, і то все їсти хоче, отже, тому треба настарчити “матеріалу”. І, впрочім, не лиш віктуали дороги, але найменша інша дрібниця. Встаю о 7-мій рано, снідаю і їду зараз купатися, там наперед “стемплюють” білет, т. є. Ви дістаєте, яке там число вже захопили-сте, бо перед Вами вже інша маса людей “стемплювала” і мусите ждати, доки Ваш білет не викличуть, котра приємність *вижидання* триває не раз і *3 години*, відтак купаєтеся від 8 мінут почавши, т. є. перші купелі, тепер вже мені вільно сидіти 17 мінут; їду відтак додому, відлежую годину, відтак знов перебиратися на “обід”, бо обід спільний, і маса чужих людей (тут переважно з “Krolewstwa Polskiego” маючі люди), по обіді знов треба “відлежувати”, а потім можна вже собі робити, що хто хоче.

Звичайно сидять люде в Парку, котрий справді є тут величавий і скорше нагадує ліс. Отже, треба сидіти на воздусі, бо в хаті нема рації. Приємности такі, що чуєте даром чеську регіментову музику, котра Вас так заглушить, що не зможете до півночі заснути. Т. є. тої музики не муситься слухати, як не хочеться, бо она грає коло славного “Kurhaus-у”¹, в котрім знаходиться і “Lesezimmer”², т. є. переважно німецьких часописей, якісь “pfälzische” і “schwäbische”, і “spreewäldische” Blätter³, котрі unsereiner⁴ не розуміє по їх інтересам, кілька російських, відтак англійські і, здається, французькі – і вже. Ага, є ще там і “Gesellschaftszimmer”⁵, де грають і шахи, карти і т. п., але що се все не для мене, то звичайно не ходжу туди, тота музика така для мене незносна, що терпіти її не можу. Не люблю я *нашої* регіментової музики, але тепер уже сама вірю (бо мені се не раз казали), що найкраща музика регіментова то в Австрії, і се правда. Дають також і оперетки в тім Kurhaus-i⁶, він дійсно красний і великий. Але що мені шкода грошей на те, бо оно мене не радує, то туди не ходжу, а пересиджую найбільше

¹ Оздоровчого пансіонату (нім.).

² Читальна кімната (нім.).

³ Пфальцьські і швабські, і шпреевальдські газети (нім.).

⁴ Наш брат (нім.).

⁵ Салон (нім.).

⁶ Пансіонаті (нім.).

в Парку і читаю, і роздивляюся по людях. Англичан тут маса, і дуже смішні, не раз сама до себе сміюся. Москалів менше через війну, а прочої нації тоже доволі – та що мені там з них! Я знаю, що кождому з них більше-менше подібно “zu Muthe”¹ як і мені, а всі хорі іноді такі, що, Боже! По приїзді я зараз важила і важила 45 кільограмів, а сподіваюся, що при від’їзді буду ще менше важити, бо оно мені нічо не виходить на таке, аби я могла ще за 2-3 неділі більше важити.

Вся приємність моя, як приїду додому і застану лист. Аби від кого-небудь, лише аби був. З дому пишуть, Стефан часто пише, Луцький і Лепкий (чекали оба на двірці в Кракові), навіть “цьоця” Маєрова, відтак сестра і [нші]. Маю тут ніби і якихось знайомих, але то так чоловік не має з ними нічогісінького спільного, ще рад, як їх не бачить, а мусить до когось приговорити. Дві з Києва польки і якась глупа дідичка-полька з Галичини. З ними я і їздила до Франкфурту, де мені дуже подобалось, але дві з них стільки лазили улицями за якимось склепом з речами [...] ²

332. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

14 ЧЕРВНЯ 1904 Р.

Bad Nauheim. 14 Juni 904.

Мені перервано писання листа і я в поспіху забула вложити другу часть листа. Ви не будете знати, чи я Вам “початок”, чи кінець післала. Посилаю Вам хату, де мешкаю. До Парку май недалеко, і там суть всі “Badehäuser”³. Як бачите, недалеко і тому добре.

О. К.

¹ На душі (нім.).

² Продовження листа не збереглося.

³ Купальні (нім.).

333. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

6 ЛИПНЯ 1904 Р.

Відень. 6 Juli 904.

Може, буду завтра вже в Кракові, а найдалше за тиждень – вдома, бо хочу вступити і до Белелуї до кривних. Дуже би мені здалося вже як не гори, то бодай підгір'я, і хоть мені по Nauheim-і легше, але подорож і побут тут, де мусіла-м [...] ¹

О. К.

334. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

2 СЕРПНЯ 1904 Р.

Чер[нівці]. 2 Au[gust]. 904.

Чому Вас не видно? Чи Ви не одержали мою карточку з Відня? Я просила Вас в ній зайти до мене 17 юлія. Я ж і справді того дня була вже вдома. До Вашковець на концерт не могла їхати, бо справді не була годна. Тепер я ще гірше ослаблена по Наугеймі, як перше. Люди кажуть, що оно так має бути, але мені гірко думати і почувати себе такою безсиленою. Тому як хто здоров і потний, то най про слабих не забуває, бо се, певно, не мило цвенькати цілий рік. До господарки я ще не можу мішатися, але зате вже цілий тиждень “пишу” вже. От була б рада, як би вдалося. Виїхати не можу нігде, бо мама тепер хоруге.

Будьте здорові, але все таки знайте, що я не хочу Вас силувати зайти до мене.

О. К.

¹ Друга частина листа дуже пошкоджена. Прочитуються лише окремі слова або склади.

335. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

26 СЕРПНЯ 1904 Р.

26/8 904.

Чернівці.

Пане Маковей! Нині, т. є. 26, я довідалася з “Буковини”, що Ви вже Вашу матір не маєте. Перший раз в життю я справді не знаю, як до вас обізватися, хоть відчуваю, що обізватися мушу, бо можу собі стан Вашої душі представити. *Все можна в життю по два рази мати, лиш батька і матері ніколи.* Не пишу більше нічого, шануючи ваш біль.

Здоровлю вас якнайщиріше!

Ольга Кобилянська

336. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

22 ВЕРЕСНЯ 1904 Р.

22/9 904.

Чер[нівці].

(вечером)

Пане Маковей!

Я Ваш лист дістала. Не відписувала Вам скоро, бо була-м дуже занята. Пишу одну коротшу повість і хтіла би-м її до листоп[ада] скінчити. З першого она, властиво, готова. Але що я хтіла би-м її до того часу і на німецьке переложити, отже, мушу дуже квапитися, щоб зо всім (ще і до друку треба переписати). Хочу до Києва вислати. Вправді без всяких претензій на одержання “премії”, а більше для того, що мене о тоє одна особистість дуже просила і я маю

причини не відмовляти. Хтіла би-м була з Вами побачитися. Та тепер така непогода, що ніяк з хати виходити. Що Вам вечерами, а і так десь дуже прикро, я Вам дуже вірю. Мені здається, що якби таке на мене, то я би таки не переставала плакати. От нині я розвідалася, що Гені Ярошинській знов погіршилося... та що вже висповідалася... і мені так страшно прикро, що не можу над собою запанувати. Не годна-м і писати. Пишу до Вас, бо чую потребу говорити. Мушу ще і до Кобринської написати, бо она відвідувала Ярошинську в шпиталю і через Сяська в Вашківцях розвідувалася. Я се вважаю своїм обов'язком повідомити її о тім.

Мені страх прикро, що я не могла її відвідати. Але зразу по операції я не хтіла до неї іти, бо і не було вільно, а опісля розпочалася знов курація мамина масажою – а при тім і мої нещасні ноги мордовано, і се мене так ослабило, що я ледве по покою волочилася. Тепер мені на ноги ліпше, але я ще не маю сили... зворушення запановувати, мені на серце мало ще ліпше, хіба що взагалі трохи зміцнилася і нервовість попередно трохи уступилася. Але нарік, здається, треба буде знов їхати в Nauheim. Т. є. лікар тамошній казав, що “конечно” ще раз треба приїхати. От се, що можу Вам про себе написати. Нема радості в життю, як нема здоров'ля; нехай би як гірко і тяжко, а все переноситься, як чоловік здоров. На селі була я лише тиждень; довше не могла, бо спішилася через маму додому.

Працю, котру пишу, т. є. викінчую, писала-м з таким захватом, як, може, жодну досі. Іноді насилу вставала від неї і мусила по 3–4 рази знов вертати, так мене пхнуло до писання. А тепер, де вже викінчую, она мене не радує. Часами я аж за свою голову боялася, що туй-туй бухне мені кров з носа, чула-м, як мене в чолі щось тиснуло, але тепер вже я виджу, що-м сильніша, бо того не маю, і до писання втягнулася. Якби Ярошинська, не дай Боже, померла, се маю відхорувати, так мені дуже прикро за нею.

Будьте здорові.

О. К.

24 с[ього] м[ісяця] буде якраз рік, коли я була посліднім разом з Вами, Ал[ександром] і Лук[іяновичем]

в Хіраера; і вже було мені того дня недобре. Та й і донині квенькаю.

337. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

16 ЖОВТНЯ 1904 Р.

Чернівці. 16/10 904.
Neue Weltgasse¹, 46.

Дорогий товаришу!

Ваше письмо врадувало мене безіменно, бо я вже дві картки вислала до Вас, до Єлени, і не мала відповіді. Слава Богу, що маю знов звістку від Вас, я буду Вам знов писати, але нині прийміть лише тих кілька слів. Маю Вам багато оповідати, та саме лагоджу довшу новелю до друку, і мушу її на речинець злагодити, і дуже спішуся. Поздоровте щиро Адама, я ему ще в маю писала, но не получила ніякої відповіді, так що вже гадала, що ані він, ані Ви не хочете до мене обзиватися; особливо про нього думала. Хочу ему вислати свою теперішню працю до прочитання і маю ему дещо написати, але скорше не зможу, як в януарі [1]905, бо мушу доперва працю на німецьке переложити. Тому пишу сьогодні небагато і лише тільки, щоб Ви знали, що я “живу” (хоча все не цілком здорова) і не забуду на Вас ніколи.

Літом я їздила в курорт Nauheim і вступала і в Франкфурт.

Другий раз більше. На другий місяць ожидайте довге письмо “про все”.

Ольга Кобилянська

¹ Нойе Вельтгассе (Вулиця Новий світ) (нім.).

338. ДО ХРИСТІ АЛЧЕВСЬКОЇ

1 Листопада 1904 р.

Чернівці, 1 / 11 но[вого] ст[илу] 904.

Улиця Новий світ, 46.

Дорога моя біла Мевочко!

Всі Ваші слова долетіли до мене; і переконання, що хтось дорогий мені, чимось рідний по душі, на мене, по-мимо мого мовчання, не забуває, вражає мене несказанно мило, і я меві вдячна. Я їздила літом в Німеччину, но все ж таки не вернула здорова і, наколи зможу, виїду ще раз на другий рік, наколи лиш средства позволять. Я була б Вам, дороженькі, скорше написала, лише спішилася дуже викінчити одну повість, котру якраз нині в Київ вислала. Яка її там доля зустріне – не знаю. Приїжджайте, любенькі, і до нас в Чернівці, і певно, що не пожалуєте. Лиш напишіть більше-менше, коли будете. На мене не забудьте. Ото було би гарно, наколи б заїхали не лиш в Галичину, але і до мене. Впрост до моєї хати. Як і зробіть. Ваші карточки і фотографії стоять у мене на бюрку. Мали би-сьмо собі дуже много до сказання. Не покидайте план виїхати. Від добр[одія] Хоткевича не мала я ніякої звістки, здається, покинув гадку видавати “Землю”. Здоровлю Вас дуже щиро і пишіть знов, що взагалі коло Вас чувати і як проживаєте. А як приїдете, то я оповім Вам з своєї сторони все а все.

Ваша Ольга Кобилянська

339. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

4 Листопада 1904 р.

4/11 904. Чернівці

Пане Маковей!

Будьте ласкаві і вишукайте для себе одно число “Kleinrussische Novellen”¹, котрого я свого часу, здається, перед двома роками вислала Вам до перечитання критичних заміток про “Kleinrussische Novellen”, і оно в Вас осталося. Так само осталося в Вас словінська часопись, з якоюсь там заміткою про мене Leonarda. Мені тепер тії два числа потрібні. Коли будете мати, оставте найліпше у Мілька Могільницького, і він принесе до п. Шальовської, а відти я вже собі заберу.

Здоровлю Вас,

О. К.

340. ДО ПЕТКО ТОДОРОВА

12 Листопада 1904 р.

*(Буковина) Чернівці. 12/11 904.
Новий світ, 46.*

Дорогий товаришу!

Тепер в мене настала якась пауза в роботі, і я берусь за писання до Вас. Мою карточку на Ваш лист з Берліна Ви, певно, одержали. Дорогий товаришу! Не знаю, як Вам сказати, як дуже врадувалася я Вашим листом, бо справді думала, що Ви хорі, і вже загадувала я звертатись з запи-

¹ “Малоруські новели” (нім.).

танням до Вашої шановної жени, щоб дещо про Вас розвідатись, наколи на мої дописи ніякої відповіді не діставала. Слава Богу, що Ви годні знову працювати; та вже не форсуйте надто силами. Вірте мені, товаришу, що я доперва тепер по своїй тяжкій слабості, котра і по році все ще дається мені відчувати, знаю оцінити, що се таке “здоров’я”. Так дуже знівечила она мене, і я вже кожного остерігаю – зберігати его.

Питаєте, що коло нас на Русі чувати і чи я що пишу.

От, що лише недавно викінчила я довшу новелю, і вислала до редакції “Киевская старина” в Києві, лиш не знаю, чи буде там друкуватись, чи у Львові; здається, у Львові скорше. Тепер, найдалше за кілька день, зачну тую саму новелю писати по-німецьки до друку (перекладаючи її) і якраз хочу просити д. Георга Адама, щоб був ласкав переглянути мені ту працю і покорегувати в ній німецьку мову, і, може, до неї написати коротеньке “передословіє”. Я хтіла би її надрукувати або в “Fremde Zungen”, або вже, наколи б там не вдалося мені дістатися, окремою книжкою тут, в Чернівцях, бо в Німеччині не хочу, бо дуже зле вийшла я з накладчиком “Kleinrussische Novellen” – I. C. C. Bruns’ом¹, і вже волю тут.

Поки що перечитую ще де про що повинна була вже давно перечитати. Зараз по Вашім листі я постарала собі “Fremde Zungen”, де були надруковані Ваші три новелки: 11, 12, 7.

Я би хтіла, дорогий товаришу, щоби Ви брали мої слова так щиро, як я їх Вам щиро пишу.

Новельки тії, чи, радше, “ідилії” – вони вразили мене так мило, так свіжо, особливо ж “Die Mutter des Spielmanns”² і “Herz in Leibe”³, що я неначе побачила перед собою Ваші гори, і всю свіжу зелень їх, взагалі, роблять вони якесь таке тепле вражіння і читаються так легко і з цікавістю, що мимоволі жалуєш, чому вони такі коротенькі і нема там ще далше про всіх тих сильних, чутливих і поетичних вдач, що причарували нас на хвильку так сильно собою.

¹ “Українських новел” – І. К. К. Брунсом (нім.).

² “Мати музиканта” (нім.).

³ “Серце в грудях” (нім.).

Дивно!.. Ніде не читала я щось подібного... ніде щось в тім напрямі поетичного... І я вдячна Вам, що Ви подали мені числа “Fremde Zungen” і я могла тії Ваші пісні в прозі прочитати. Я не знаю, як на кого, але на мене зробили вони вражіння... чогось так нового і свіжого... мов який нам незнаний симпатичний інструмент. Пишіть далі так, дорогий товаришу! Пишіть і не оглядайтесь; Ви завжди будете мали свій гурток “вибраних” при собі, що будуть Вас за се високо цінити і шанувати, und um die Menge scherzen Sie sich nicht!¹ Я перша піду за Вашим приміром, лиш не знаю доволі наших легенд народних і мушу доперва з ними познайомитися. Мило вразила мене в “Fremde Zungen” Ваша і Георга Адама фотографії, хоть і яка она дрібненька, та хто б Вас не пізнав, бачивши і розговорившись з Вами хоть би лиш і раз один в житті.

Чи ваша штука “Kirschlein”² друкована?.. Наколи б мали її окремою книжечкою, то будьте ласкаві вислати мені сю штуку до прочитання, бо вся Ваша праця займає мене правдиво.

Я живу собі тут мов загороджена від всяких голосних рухів політичних і не політичних, і, щоб по правді сказати, мене займає щиро лиш одна література, і я сліджу, скільки мені се можливо, найбільше за її об’явами.

Розвідувала я у одного товариша в Кракові, чи переложено що з Ваших писань і на польське, і сподіваюсь небавом докладної відповіді. Наколи буду знати, то Вам напишу. Тут в нас, на Буковині, розвиваються руські справи доволі добре, хоча я докладно о всім не знала б Вам писати. Сама заходжу мало межі наші люди, бо ще сил настільки не маю. Десь з початком слідуючого місяця (Dezember) вийде один альманах, що его малороси видали в мою честь. Я Вам вишлю один примірник, Вам і Георгу Адаму. Чую, що альманах той має бути дуже гарний, я вже цікава.

Дорогий товаришу. Я мала би до Вас дуже велику просьбу. Іменно просила би я, чи не було би Вам можливо через котрого з Ваших німецьких знайомих розвідатись в видніших, чи радше більших книгарень берлінських, чи не розпродували вони мої “Kleinrussische Novellen”, видані Verlag-

¹ А про товпу не думайте (нім.).

² “Вишенька” (нім.).

ом Bruns'a? Мені се дуже а дуже потрібно знати, і я не маю нікого в Берліні, крім Вас, хто би мені туу справу залагодив, а від того зависить і справа одібрання мого гонорару від Bruns'a. Тії мої "Kleinruss[ische] Novellen" розпродувались, певно, і в Берліні, як і в Відні, і тут лиш мені потрібно знати, wieviel Exemplare Abgang in Berlin gefunden haben und in welcher Buchhandlung. Bruns steht in Verbindung mit allen größeren Buchhandlungen Deutschlands¹, спродав вже здається одну тисячку тих книжок, а мені подає щороку на запитання, чи, радше, ich um das mir zu entfallende Honorar schreibe², що ледве 10 екземплярів спродав. Такий мошенник. А мені треба конечне знати, скільки більше-менше книжок і в котрій книгарні спродав він в Берліні. В Відні я розвідаюсь вже докладніше, бо маю там більше знайомих, але в Берліні не маю, окрім Вас, нікого. Ви зайняті дуже, і я се розумію, що не можете зайнятися сею справою, але, може, є хто в Вас, що знає добре значніші берлінські книгарні, то і був би, може, такий добрий розвідатись про се, і зробили [б] Ви мені тим велику прислугу. Чому має "якийсь один багатий" мошенник використовувати нас, слов'ян?.. Вже четвертий рік, як книжка в нього вийшла, а він пише, що не може мені ще нічо заплатити; щоб я ще кілька років чекала. Адже я мушу раз тій справі зробити кінець, тим більше, що бачу, що він поступає нечесно.

Наколи б Ви могли мені в тій справі так допомогти, як отсе я Вас прошу, Ви б зробили мені дуже велику прислугу, і я була би Вам вдячна.

Сего місяця буде якраз чотири роки, як тії "Kleinruss[ische] Novellen", що Georg Adam писав вступне слово, вийшли у Bruns'a.

Будьте ласкаві подати мені і адресу Adama, бо я буду її при висилці манускрипта і альманаху до нього потребувати. Тим часом поздоровте его, і перекажіть, що я читала его переклад з румунського "Eupraxia" Влахуце в "Fremde Zungen" і що переклад дуже гарний, бо читається так легко, немовби сам оригінал.

¹ Скільки примірників продано в Берліні і в якій книгарні. Брунс має зв'язок з усіма великими книгарнями Німеччини (нім.).

² Коли пишу про належний мені гонорар (нім.).

Недавно померла Євгенія Ярошинська (та сама, що переложила була на руське одну з Ваших новел) (в “Буковині”). Дуже мені прикро без неї, а русини стратили в ній одну дуже діятельну і енергійну патріотку і педагогістку. Она займалася і літературою, та найкращі і найцінніші її праці то тії, котрі писала для дітей.

Я дуже тяжко відчуваю її втрату, бо тепер вже цілком тут, на Буковині, не маю нікого. З тими другими я не розуміюся, і не дивуйтеся. Я бачу, що в мене якесь інше чувство в деяких точках і що іноді з нашими розходжуся. Ви мене, певно, зрозумієте. Здоровлю Вас дуже щиро, Вас і Georg’a Adam’a (чи він вже постійно живе з Берліні?) і коли зможете, то напишіть мені.

Ольга Кобилянська

341. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

22 Листопада 1904 р.

22 / 11 904.
Чер[нівці]

Вже кілька разів хтіла я Вас питати: чому Вам так тяжко вибратися до мене? І все закидала думку обзиватися до Вас. Раз, я знала, що Ви не любите “без настроїв” межі люди ходити, а по-друге, втримувала мене одна Ваша карточка, котру Ви написали мені ще в серпні з Вашковець. В ній сказали Ви мені, що “образили” якусь нещасну людину без “розумної” причини і волієте не йти межі люди, коли не вмієте з ними обходитися, і закінчили ту карточку словами “до побачення *колись*”.

І тоті три послідні слівця стримували мене спитатися Вас, чому не можете Ви і до мене зайти. Я все боялася, щоб Ви знов не відчули мене тягарем.

Але якби Ви знали, пане Маковей, який з мене став нещасний чоловік від часу мого повороту з Nauheim, особли-

во ж від послідніх двох місяців, де я щодня переконуюсь більше, що мені Nauheim цілком не поміг і я, може, і на все от такою “покаліченою” остануся, – Ви би, певно, в не одним свою думку про мене змінили.

Я дуже добре розумію, що Вас не може межи люди тягнути, але все-таки *Вас* хоть би і *сама праця насилу* в рух втягає і силус то до одного, то другого, – але в мене се інакше. Ношу в грудях якийсь “ясьок”, що дуже багато місця потребує і дихати не дає, особливо ж з рання до полудня, а колись спараліжована нога даліше ходити все не позволяє, і я хіба недалечко виходжу. Стала-м така боязлива і непевна себе, що як оно і далі так буде... то справді є чистий тягар моє життя. Одинока моя надія, що коли ще раз в Nauheim поїду, то, може, *може*, поліпшиться мені. І не думайте, що мене що болить. Ні, не болить нічо, лише страшенно скоро зворушуюся, і зараз мені серце мов збільшається, і вже мушу лягати і “спочивати”. До лікарів не хочу іти, бо вже мені остогидло, врешті, д-р. Маєр і так сказав раз “*Es geht schon besser*”¹ (між тим коли оно мені зовсім не “*besser*”², а на ногу сказав: “*Es wird wahrscheinlich schon so bleiben*”³). Я ніби ще маю давати електризуватися, але так чогось того боюся, що таки не піду до него, та й “вже”. Боюся, що то мені до кінця нерви збавить. І лікарі не все знають, хотя й я вірю в їх волю хорому помочи...

Я така часом смутна в душі, пане Маковей, що чую, що той смуток не є нічим іншим, як друга якась моя хвороба. А вдома якось так, як в гробі. Мати лежить вже 7-мий тиждень (мала запалення легких), і я лиш полишена на самі мертві книжки, котрі вже тепер не терплю. Ще до того все-го в мене і давній мій слух музикальний пропав, і той вже я справді ніколи назад не відзискаю. Що мені з того, що в мене тепер і услуги, і часу доволі, і я б могла і грати, і писати, – коли я сама якось так *дивно знищена*. Щастя ще моє велике, що через якийсь час літом писати могла, а тепер знов павзую, хоча маю ще деякої-то праці братися, але ще вмісне трохи голову шаную.

¹ Справи йдуть на краще (нім.).

² Краще (нім.).

³ Мабуть, це так і залишиться (нім.).

І так мені прикро і тяжко, що не маю хоть від часу до часу якогось інтелігентного сильного товариства – мені не вистарчає то все, що іноді забіжить тут до мене. Нема Гєні Ярошинської, що завше, справді, завше пам'ятала про мене і була мені щира, мов та рідна сестра, бо всі прочі мої “приятелі” (а між ними і Ви) відтягаються, як від “причепа”. Але я вже “не причепа”, п[ане] М[аковей], я тепер справді лиш *дуже нещасний і хорий поет*, що розуміє вже від року, що без здоров'я він другим хіба тягар, *бо який хосен кому з мене тепер?..* Ані родині, ані літературі, бо і письма мої будуть такі хорі, як моя душа сама, – то що мене може ще радувати?..

З дня на день гадаю собі, коби борше сей день, коби борше той, а все разом, коби борше до кінця...

Ні, пане Маковей, кінець *не смутний*, він добрий і помиряючий, лише слабість смутна і тяжка...

Вже мені не жаль за Гєнею... хоча зразу я собі місця не могла найти і давилася плачем за нею, ще нім она вмерла, на саму думку вже, що її не буде... Але коли обглядаюся так в життю і по людях, і на те, що життя нам дає, то, бігме, нема за чим жалувати і ліпше таки не бути, а як вже бути, то померти саме тогди, коли чоловік годен і в самім розцвіті сили, бо вже як він постаріється і полишений на ласку оточення, то він се страшенно відчуває. Раз, що він немічний, а по-друге, що він дійсно другим тягарем, хоть і як би ему се заперечувано, але оно відчувається.

Я дуже добре свою маму розумію, що все наказує мені не плакати за нею, як колись помре, та за те бідним се і те за її душу “давати” і *самій* за ню молитися. Але я собі гадаю, що нехай мене Бог боронить довго от так капарити, як се я тепер жию, що не годна більше, як давно, за всяку працю братися. Страшенно мені прикро і жаль, коли згадаю, як збавилося моє таке правдиве здоров'я... і через що, властиво?.. Другі бодай живуть, бавляться і життя уживають, а на мене спала якась мов кара Господня... і навіть проступку свого не бачу. Хіба що працювала. Пане Маковей, ніколи не журіться такими річами, як “довги” і т. п. Богу дякувати, Ви і Ваші браття здорові і можете “пляни” (не як писали-сьте мені по смерті матері “на сім років пляни” готовити), але на двадцять. Спирайте їх, як лиш можете і якнайдовше, бо що зробите на світі ліпшого?.. Се одно ще найцінніша річ.

Се і *праця*, а більше нічо. Я хтіла би-м дуже з Вами говорити, і Ви приходіть. Не ждіть аж я знов буду колись така хора, що не зможете зо мною і поговорити. Приходіть, де я ще годна сама уста отворити і оповідати Вам, що мене болить а що займає, і повірте, що в мене дійсно такий якийсь прикрий смуток на душі, що аж хвилями життя остогидло. Цілий яacobсєнівський “Niels Lyhne” з мене став.

Будьте здорові.

О. Кобилянська

Часом я би на деякі сходи́ни приходила, попросту тому, щоби в якийсь рух увійти, але що ж там зараз треба мимоволі більше і голоснійше говорити, і мені прикро кожному говорити: “Вже доста, більше не годна”. І світла електричного боюся; від часу хориби не можу зносити дуже ясного світла. Дуже зле впливає мені на очі і зараз утомляє, що мимоволі очі з якоїсь втоми затулюються. От, нещастя; тому все виходить так, що я сама, і сама.

342. ДО ОСИПА МАКОВЕЯ

6 ГРУДНЯ 1904 Р.

6/12. 904.

Пане Маковей!

Наколи б альбом для Нечуя підписували патріоти зокрема, то будьте ласкаві зарядити, щоб і до мене принесено і я підписати могла. Може, через Сімовича, бо мені було б прикро, наколи би се не могла вчинити. Сімович від мене наблизче, то єму буде найлегше принести. Здоровлю Вас і колись, як зможете, знов покажетеся.

О. К.

Зміст

1886

1. До Ядвіги Кохановської 11

1887

2. До Августи Кохановської 16

1889

3. До Олександра Барвінського 20

1890

4. До Василя Лукича 21

1891

5. До Михайла Павлика 22
6. До Михайла Павлика 25
7. До Михайла Павлика 28
8. До Михайла Павлика 33
9. До Августи Кохановської 34
10. До Михайла Павлика 38

1892

11. До Михайла Павлика 43
12. До Василя Лукича 45
13. До Василя Лукича 46

1893

14. До Франтішка Ржегоржа 48
15. До Франтішка Ржегоржа 49

1894

16. До Франтішка Ржегоржа 50
17. До Франтішка Ржегоржа 52
18. До Михайла Павлика 53

19. До Михайла Павлика	56
20. До Василя Лукича	56
21. До Василя Лукича	57
22. До Михайла Павлика	58
23. До Василя Лукича	60

1895

24. До Олександра Колесси	63
25. До Євгенії Ярошинської	65
26. До Августи Кохановської	66
27. До Михайла Павлика	70
28. До Осипа Маковця	71
29. До Михайла Павлика	72
30. До Августи Кохановської	73
31. До Василя Лукича	79
32. До Євгенії Ярошинської	80
33. До Василя Лукича	81
34. До Осипа Маковця	82
35. До Осипа Маковця	86
36. До Михайла Павлика	88
37. До Осипа Маковця	90
38. До Осипа Маковця	93
39. До Осипа Маковця	94
40. До Осипа Маковця	94
41. До Осипа Маковця	96

1896

42. До Франтішка Ржегоржа	98
43. До Василя Лукича	99
44. До Августи Кохановської	100
45. До Євгенії Ярошинської	104
46. До Олександра Колесси	106
47. До Августи Кохановської	108

1897

48. До Олександра Колесси	112
49. До Осипа Маковця	112

50. До Осипа Маковця	113
51. До Августини Кохановської	118
52. До Августини Кохановської	122
53. До Євгенії Ярошинської	126
54. До Августини Кохановської	127
55. До Осипа Маковця	131
56. До Осипа Маковця	133
57. До Осипа Маковця.....	134
58. До Августини Кохановської	135
59. До Августини Кохановської	139
60. До Осипа Маковця	142
61. До Осипа Маковця	143
62. До Осипа Маковця	145
63. До Осипа Маковця	147
64. До Осипа Маковця	148
65. До Осипа Маковця	152
66. До Осипа Маковця	155
67. До Осипа Маковця.....	156
68. До Євгенії Ярошинської	156
69. До Осипа Маковця	157
70. До Осипа Маковця	159
71. До Осипа Маковця	160

1898

72. До Осипа Маковця	161
73. До Францішка Ржегоржа.....	165
74. До Осипа Маковця	169
75. До Осипа Маковця	175
76. До Осипа Маковця	178
77. До Францішка Ржегоржа	183
78. До Осипа Маковця	185
79. До Осипа Маковця	191
80. До Осипа Маковця	192
81. До Осипа Маковця	198
82. До Осипа Маковця	205
83. До Осипа Маковця	212
84. До Осипа Маковця	213

85. До Осипа Маковця	223
86. До Осипа Маковця	224
87. До Осипа Маковця.....	225
88. До Осипа Маковця	227
89. До Василя Стефаника.....	227
90. До Василя Стефаника.....	229
91. До Осипа Маковця	230
92. До Осипа Маковця	231
93. До Василя Стефаника.....	232
94. До Василя Стефаника.....	233
95. До Осипа Маковця	234
96. До Осипа Маковця	240
97. До Василя Стефаника.....	243
98. До Осипа Маковця	243
99. До Осипа Маковця	246
100. До Осипа Маковця	247
101. До Василя Стефаника.....	252
102. До Осипа Маковця	253
103. До Осипа Маковця	255
104. До Василя Стефаника.....	256
105. До Василя Стефаника.....	258
106. До Осипа Маковця	260
107. До Євгенії Ярошинської.....	262
108. До Осипа Маковця	262
109. До Євгенії Ярошинської	263
110. До Василя Стефаника.....	263
111. До Осипа Маковця	264
112. До Василя Стефаника.....	268
113. До Василя Стефаника.....	270
114. До Осипа Маковця	272
115. До Осипа Маковця	273
116. До Осипа Маковця	282
117. До Осипа Маковця.....	282
118. До Осипа Маковця	290
119. До Осипа Маковця	291
120. До Осипа Маковця	293

121. До Ольги Франко	294
122. До Осипа Маковея	297
123. До Осипа Маковея	304
124. До Осипа Маковея	304
125. До Осипа Маковея	309
126. До Осипа Маковея	310
127. До Василя Стефаника	312
128. До Осипа Маковея	312
129. До Ольги Франко	313
130. До Осипа Маковея	314
131. До Осипа Маковея	316
132. До Василя Стефаника	318
133. До Осипа Маковея	320
134. До Василя Стефаника	326
135. До Василя Стефаника	328
136. До Василя Стефаника	329
137. До Осипа Маковея	331
138. До Осипа Маковея	335
139. До Франтішка Ржегоржа	336
140. До Осипа Маковея	339
141. До Дениса Лукіяновича	344
142. До Василя Стефаника	345
143. До Михайла Павлика	346
144. До Осипа Маковея	347
145. До Ольги Франко	352
146. До Осипа Маковея	355
147. До Осипа Маковея	357
148. До Марії Та Юліана Кобилянських	359
149. До Василя Стефаника	366
150. До Августи Кохановської	367
151. До Осипа Маковея	369
152. До Осипа Маковея	370
153. До Дениса Лукіяновича	370
154. До Володимира Науменка	371
155. До Дениса Лукіяновича	372
156. До Євгенії Ярошинської	373

157. До Дениса Лукіяновича	374
158. До Дениса Лукіяновича	375
159. До Савина Абрисовського	377
160. До Євгенії Ярошинської	379
161. До Євгенії Ярошинської	380
162. До Савина Абрисовського	381
163. До Івана Франка	383
164. До Дениса Лукіяновича	385
165. До Євгенії Ярошинської	387
166. До Дениса Лукіяновича	388
167. До Василя Стефаника	389

1900

168. До Євгенії Ярошинської	390
169. До Ольги Франко	391
170. До Осипа Маковця	391
171. До Дениса Лукіяновича	393
172. До Євгенії Ярошинської	395
173. До Василя Стефаника	397
174. До Дениса Лукіяновича	398
175. До Осипа Маковця	399
176. До Василя Стефаника	401
177. До Дениса Лукіяновича	402
178. До Євгенії Ярошинської	403
179. До Михайла Павлика	404
180. До Петко Тодорова	404
181. До Осипа Маковця	406
182. До Осипа Маковця	406
183. До Петко Тодорова	407
184. До Осипа Маковця	410
185. До Осипа Маковця	410
186. До Петко Тодорова	411
187. До Осипа Маковця	413
188. До Осипа Маковця	415
189. До Осипа Маковця	421
190. До Осипа Маковця	423
191. До Василя Стефаника	423

192. До Антіна Крушельницького	424
193. До Петко Тодорова.....	425
194. До Осипа Маковця	427
195. До Василя Стефаника.....	427
196. До Василя Стефаника.....	428
197. До Євгенії Ярошинської.....	429
198. До Євгенії Ярошинської	430
199. До Євгенії Ярошинської	430
200. До Євгенії Ярошинської	431
201. До Василя Стефаника.....	434
202. До Петко Тодорова.....	436
203. До Євгенії Ярошинської	440
204. До Петко Тодорова.....	441
205. До Августи Кохановської	442

1901

206. До Осипа Маковця	443
207. До Олени Пчілки	446
208. До Володимира Гнатюка	446
209. До Євгенії Ярошинської	447
210. До Петко Тодорова.....	448
211. До Євгенії Ярошинської	453
212. До Осипа Маковця	454
213. До Петко Тодорова.....	456
214. До Петко Тодорова.....	456
215. До Петко Тодорова.....	457
216. До Василя Стефаника.....	461
217. До Осипа Маковця.....	462
218. До Євгенії Ярошинської	463
219. До Петко Тодорова.....	464
220. До Осипа Маковця	465
221. До Василя Стефаника.....	467
222. До Осипа Маковця	468
223. До Осипа Маковця	469
224. До Осипа Маковця	470
225. До Осипа Маковця	470
226. До [Володимира Гнатюка].....	475

227. До Євгенії Ярошинської.....	476
228. До Володимира Гнатюка	477
229. До Осипа Маковця	478
230. До Василя Стефаника.....	479
231. До Осипа Маковця	480
232. До Володимира Кобилянського	486
233. До Осипа Маковця	487
234. До Осипа Маковця	489
235. До Осипа Маковця	492
236. До Осипа Маковця	495
237. До Осипа Маковця.....	500
238. До Осипа Маковця	503
239. До Петко Тодорова.....	508
240. До Осипа Маковця	509
241. До Осипа Маковця	512
242. До Осипа Маковця	513
243. До Петко Тодорова.....	517
244. До Євгенії Ярошинської	519
245. До Осипа Маковця	520
246. До Осипа Маковця	521
247. До Євгенії Ярошинської.....	521
248. До Петко Тодорова.....	522
249. До Осипа Маковця	524
250. До Осипа Маковця	524
251. До Петка Тодорова.....	525
252. До Осипа Маковця	525
253. До Василя Стефаника.....	526
254. До Євгенії Ярошинської	527
255. До Осипа Маковця	528
256. До Осипа Маковця	529
257. До Осипа Маковця.....	529
258. До Осипа Маковця	530

1902

259. До Осипа Маковця	537
260. До Осипа Маковця	537
261. До Осипа Маковця.....	545

262. До Петко Тодорова.....	558
263. До Осипа Маковея	560
264. До Осипа Маковея	561
265. До Осипа Маковея	562
266. До Володимира Гнатьюка	563
267. До Володимира Гнатьюка	564
268. До Осипа Маковея	565
269. До Петко Тодорова.....	570
270. До Осипа Маковея	571
271. До Петко Тодорова.....	574
272. До Івана Франка	574
273. До Петко Тодорова.....	575
274. До Осипа Маковея	576
275. До Осипа Маковея	577
276. До Осипа Маковея	581
277. До Михайла Коцюбинського.....	583
278. До Осипа Маковея	584
279. До Осипа Маковея	586
280. До Осипа Маковея	588
281. До Осипа Маковея	589
282. До Осипа Маковея	594
283. До Осипа Маковея	596
284. До Михайла Кривинюка.....	596

1903

285. До Осипа Маковея	597
286. До Осипа Маковея	597
287. До Осипа Маковея.....	599
288. До Осипа Маковея	604
289. До Петко Тодорова.....	607
290. До Осипа Маковея	611
291. До Володимира Науменка.....	612
292. До Осипа Маковея	612
293. До Осипа Маковея	614
294. До Володимира Науменка.....	616
295. До Осипа Маковея	617
296. До Осипа Маковея	618

297. До Михайла Коцюбинського.....	619
298. До Осипа Маковця	620
299. До Осипа Маковця	621
300. До Петко Тодорова.....	624
301. До Михайла Коцюбинського	626
302. До Осипа Маковця	626
303. До Осипа Маковця	627
304. До Осипа Маковця	631
305. До Осипа Маковця	635
306. До Осипа Маковця	635
307. До Осипа Маковця.....	636
308. До Петко Тодорова.....	637
309. До Михайла Коцюбинського	639
310. До Христі Алчевської	640
311. До Михайла Коцюбинського	640
312. До Михайла Коцюбинського	641
313. До Михайла Коцюбинського	641
314. До Христі Алчевської	642
315. До Осипа Маковця	645
316. До Михайла Коцюбинського	647
317. До Осипа Маковця.....	648
318. До Осипа Маковця	648
319. До Осипа Маковця	649
320. До Осипа Маковця	651
321. До Христі Алчевської	652
322. До Петко Тодорова.....	652
323. До Христі Алчевської	653
324. До Володимира Гнатюка	654
325. До Осипа Маковця	655

1904

326. До Володимира Гнатюка	656
327. До Христі Алчевської.....	656
328. До Петко Тодорова.....	659
329. До Михайла Грушевського	660
330. До Осипа Маковця	660
331. До Осипа Маковця	661

332. До Осипа Маковця	663
333. До Осипа Маковця	664
334. До Осипа Маковця	664
335. До Осипа Маковця	665
336. До Осипа Маковця	665
337. До Петко Тодорова	667
338. До Христі Алчевської	668
339. До Осипа Маковця	669
340. До Петко Тодорова	669
341. До Осипа Маковця	673
342. До Осипа Маковця	676

Літературно-художнє видання

КОБИЛЯНСЬКА Ольга Юліанівна

Зібрання творів у 10 томах

Том 10
Книга 1

Листи
1886 – 1904

*Художнє оформлення Івана Балана
Коректор Алла Антофійчук
Верстка Дмитра Божики*

Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 43. Зам. №. 1878
Наклад 1000 прим.

Видавець і виготовлювач

в и д а в н и ч и й д і м
p u b l i s h i n g h o u s e

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ЧЦ №1 від 10.07.2000р.

телефон

+38 066 400 87 05
[0372] 552 943

адреса

58002, м. Чернівці,
вул. С. Костишина, 10

е-mail

info@bukrek.net

web-сайт

www.bukrek.net